

θηγητάς καὶ διδασκάλους ἱκανοὺς εἰς εὐδόκιμον διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος ἐν τε τοῖς γυμνασίοις καὶ σχολείοις καὶ ἀξίους νὰ περιγράψωσι τὰς χώρας καὶ πόλεις, ἐν τῷ κύκλῳ τῶν ὁποίων διατελοῦσι καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι· τρίτον δέ, διότι, τῆς ἀρχαίας γεωγραφίας ἀποτελούσης τὰς βάσεις καὶ τὰ θεμέλια τῆς νεωτέρας, ἀποβαίνει ἀδύνατος, ἀτελής καὶ ἐλλιπής ἡ διδασκαλία τῆς τελευταίας ἀνευ τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως τῆς προηγουμένης καὶ ἔνεκα τούτου οἱ διδάσκαλοι ἀγνοοῦντες τὰς βάσεις αὐτῆς ψυχρῶς διδάσκουσιν καὶ μετὰ περιφρονήσεως ὁμιλοῦσι περὶ αὐτῆς· τέταρτον καὶ τελευταῖον, διότι ἡ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ διδασκαλία αὐτῆς οὐσιωδέστατα θὰ ἐπιδράσῃ ἐφ' ὅλου τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος καὶ θὰ παραγάγῃ μεγίστας ὠφελείας εἰς πάντα τὰ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ κράτους ὑπάρχοντα γυμνάσια, εἰς πολλὰς ἐλληνικῶν σχολείων ἑκατοντάδας, εἰς πολλὰς δημοτικῶν χιλιάδας καὶ εἰς ἑκατομμύρια μαθητῶν τοῦ πανελληνίου· διότι τὸ μάθημα τοῦτο, ἔχον τὸ σπανιώτατον πλεονέκτημα νὰ ἀπεικονίζῃ ἐπὶ ἐνὸς φύλλου χάρτου ὁλόκληρον τὸν κόσμον καὶ οὕτως αἰσθητοποιούμενον νὰ ἐντυπώνῃ ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν παιδῶν, τερπνότατον ἐνταυτῷ καὶ χρησιμότατόν ἐστιν.

2) Νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὰς κατωτέρας τῶν γυμνασίων τάξεις ἡ διδασκαλία συντόμου ἀρχαίας πολιτικῆς γεωγραφίας, ἀντὶ τῆς νέας, διδασκομένης ἐπὶ τρία ἔτη ἐν ταῖς τάξεσι τῶν ἐλληνικῶν σχολείων, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς προπαρασκευὴ τις καὶ προπαιδεία τῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ ἐπιστημονικῆς διδασκαλίας καὶ σπουδῆς, ὡς γίνεται καὶ ἐν τοῖς Γερμανικοῖς γυμνασίοις.

3) Νὰ συστηθῇ γεωγραφικὴ ἐταιρεία. Γνωστὸν ἐστίν ὅτι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀποληγούσης ἤδη ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῆς σήμερον συνεστήθησαν ἐν πᾶσι τοῖς κράτεσι καὶ ἔθνεσι τῆς Εὐρώπης γεωγραφικαὶ ἐταιρίαι, ὧν πρώτη μὲν ἐν Παρισίοις τῆς Γαλλίας τῷ 1819 ὑπὸ τῶν περιωνύμων γεωγράφων *Maltebrun* καὶ *Barbié de Bocage*, σπουδαιοτάτῃ δὲ καὶ πλουσιωτάτῃ κατέστη ἡ ἐν Λονδίῳ τῷ 1830 ἰδρυθεῖσα ἐταιρεία *Royal geographical Society*. Πασῶν δὲ πρὸς ἀλλήλας ἐπικοινωνουσῶν, κύριος σκοπὸς ἐστὶν ἡ προαγωγή τῶν γεωγραφικῶν ἐπιστημῶν καὶ ἡ ὅσον οἶόν τε εὐρύτερα ἐπέκτασις τῶν γεωγραφικῶν γνώσεων διὰ πάντων τῶν ἐφικτῶν μέσων, διανοητικῶν καὶ ὕλικῶν. Μόνοι δὲ ἡμεῖς δυστυχῶς οἱ μᾶλλον ἐνδιαφερόμενοι εἰς τὴν γνῶσιν πάσης ἐλληνικῆς χώρας, μόλις κατορθώσαντες τὴν σύστασιν τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας, πάντων ἔσχατοι ἀπελείφθημεν καὶ ἐν τούτῳ τῷ πνευματικῷ ἀγῶνι οὐ μόνον τῶν πεπολιτισμένων τῆς Εὐρώπης ἐθνῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν Ῥωμούνων καὶ τῶν Αἰγυπτίων αὐτῶν· διότι ὁ μὲν ὑπουργὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως τῶν πρώτων τὴν πρωτοβουλίαν λαβὼν, ἐν ἀρχῇ τοῦ παρελθόντος Μαΐου συνέστησε γεωγραφικὴν ἐταιρίαν, τῆς ὁποίας τὴν προεδρίαν αὐτὸς ὁ φιλόμουσος καὶ λόγιος ἡγεμὼν τῆς χώρας Κάρολος εὐχαρίστως ἀνέλαβε καὶ τῇ 10 τοῦ μηνὸς ἐκείνου γενομένης τῆς πρώτης συνεδριάσεως παρέστησαν οἱ ὑπουργοὶ Μαγιορέσκος, Φλορέσκος καὶ Θεόδωρος Ῥωσέτης, πάντες οἱ λόγιοι τῆς πρωτευούσης καὶ οἱ ἀνώτεροι τοῦ στρατοῦ ἀξιωματικοί· ἀντιπρόεδροι ἐξελέχθησαν τοῦ μὲν ἐθνολογικοῦ τμήματος ὁ Ἀλέξανδρος Καντακουζηνός, τῆς δὲ φυσικῆς γεωγραφίας ὁ Ἐμμανουὴλ Βακάλογλους

καὶ τῆς μαθηματικῆς γεωγραφίας ὁ Βαρότσης· ὁ δὲ περινούστατος καὶ φιλομουσότατος τῆς Αἰγύπτου ἡγεμὼν ὁ Χεδίβης Ἰσμαήλ πασιᾶς, ὁ ἐκατόμβας θύων εἰς ἐπιστημονικὰς ἐρεῦνας τῆς πάλαι περιπύστου καὶ ὄντως εὐδαίμονος ἐκείνης χώρας, ὁ γενναίως ὑποστηρίζων καὶ θαφιλῶς φιλοξενῶν πάντας τοὺς εἰς αὐτὴν σπεύδοντας ἐπιστήμονας τοῦ κόσμου, ὁ διὰ τὴν φιλομουσίαν καὶ φιλεπιστημοσύνην ἀνακηρυχθεὶς ὡς μέλος ἐπίτιμον πολλῶν ἐπιστημονικῶν καὶ ἰδίᾳ γεωγραφικῶν ἐταιριῶν τῆς Εὐρώπης, πρὸς τῇ ἀρχαιο-λογικῇ ἐταιρίᾳ, συνέστησε κατὰ τὸν παρελθόντα Ἰούνιον καὶ γεωγραφικὴν ἐταιρίαν, αὐτὸς μὲν ἔνθερμος προστάτης αὐτῆς ἀνακηρυχθεὶς, τὴν δὲ προεδρίαν ἀναθεὶς τῷ διασημοτάτῳ περιγητῇ Schweinfurth, ὅστις κατὰ τὴν τελετὴν τῶν ἐγκαινίων αὐτῆς, γενομένην τῇ 2 Ἰουλίου, σπουδαιοτάτην ἀνέγνω ἔχθεσιν ἐνώπιον πολυπληθοῦς ἀκροατηρίου, καθ' ὅσον ἐκ πρώτης ἀρχῆς ἐν Καίρῳ μόνον καὶ Ἀλεξανδρείᾳ ἐνεγράφησαν 250 μέλη αὐτῆς ταχτικά, ὧν ὁ ἀριθμὸς ἐντὸς ὀλίγου ἐμέλλε νὰ τριπλασιασθῇ καὶ τετραπλασιασθῇ, ἐξ ἧς μικρὰ ἀποσπάσματα παρατίθενται ἐνταῦθα «μεγίστη πρὸς τὸ ἄγνωστον σπουδὴ τοῦ ἀνθρώπου, μεγίστη πρὸς ἀπόκτησιν νέων γνώσεων ἐπιθυμία ἐφέλκει τὴν ψυχὴν καὶ καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου . . .

Ἐν τῶν πρωτίστων τοῦ ἀνθρώπου καθηκόντων ἐστὶν ἡ γνῶσις τοῦ πλανήτου, ὃν οἰκεῖ, καὶ τοῦ ὁποίου οὐδεμίαν γωνίαν ἀνεξερεῦνητον ὀφείλει νὰ καταλίπη· αὕτη δὲ ἦν ἡ πρώτη ἀφορμή, ἐξ ἧς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων λαβοῦσα τὴν ὑπαρξιν ἡ γεωγραφία ἀνεπτύχθη καὶ προήχθη ἐν Ἑλλάδι Μία μόνη χώρα ἀπετέλεσε πάντοτε τὴν ἐξαίρεσιν τοῦ κανόνος τούτου ἐν τῇ ἡπείρῳ ταύτῃ, εἰς μόνος λαός, καὶ

εἰς μόνος ποταμός. Ἡ χώρα αὕτη ἐστὶν ἡ Αἴ-
γυπτος, ὁ λαὸς οἱ Αἰγύπτιοι καὶ ποταμός ὁ Νεῖ-
λος. . . . Δὲν ἐλησμονήθη ὅμως καὶ ἡ τῶν ἐπι-
στημῶν καλλιέργεια. Ὅθεν ὁ εὐγενὴς πρίγκιψ, ὁ
πρὸ τεσσαρωνκαίδεκα ἐτῶν τὴν Αἴγυπτον κυβερ-
νῶν, ἀντάξιός ἐστι τοῦ τίτλου τοῦ προστάτου τῆς
Αἰγυπτιακῆς ἀρχαιολογίας. Αἱ ἐπιστῆμαι μεταβά-
σαι ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ τῆς
Ἑλλάδος εἰς τὴν Ῥώμην, κακεῖθεν εἰς τὰ λοιπὰ τῆς
Εὐρώπης κράτη, ἐπαναστρέφουσι πάλιν εἰς τὴν κοιτίδα
αὐτῶν, ἀφ' ἧς τὸ πρῶτον ἐξεκίνησαν, εἰς τὴν Αἴγυπ-
τον. Μεταξὺ τῶν πολλῶν καὶ παντοειδῶν ἔργων τοῦ
νῦν ἄρχοντος τῆς Αἰγύπτου, ὑπάρχουσι καὶ τινα
σπουδαιατάτην ἀληθῶς θέσιν μέλλοντα νὰ καθέξωσιν
ἐν τῇ Αἰγυπτιακῇ ἱστορίᾳ, ἐν τῶν ὁποίων ἐστὶ τὸ ση-
μερινὸν ἔργον, ἡ καθίδρυσις Γεωγραφικῆς Αἰγυπτια-
κῆς ἐταιρίας, τοῦ νέου τούτου κέντρου τῆς γεωγρα-
φικῆς ἐπιστήμης.» Ὁ περιώνυμος πρόεδρος, ἀποστα-
λὴς ὑπὸ τοῦ Ἀντιβασιλέως ἀντιπρόσωπος εἰς τὸ ἐν
Παρίσις διεθνὲς Συνέδριον, ἔλαβε παρὰ τοῦ προέδρου
τῆς ῥωσικῆς γεωγραφικῆς ἐταιρίας κ. Σαμενώφ ἐν
ὀνόματι τοῦ αὐτοκράτορος τὸ παράσημον τοῦ ἀγίου
Στανισλάου.

Ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὴν Ῥωμουνίαν καὶ Αἴ-
γυπτον καλῶς γενόμενα· ἡμεῖς δὲ μὴ βουλόμενοι
συνιέναι μήτ' ἀφ' ἑαυτῶν, μήτ' ἐκ τῶν ζηλωτῶν πα-
ραδειγμάτων τῶν πεφωτισμένων ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης,
μηδὲ συναισθανόμενοι ὅτι, ὑστεροῦντες καὶ τῶν Ῥω-
μούνων καὶ τῶν Αἰγυπτίων, παραγνωρίζομεν καὶ τὴν
θέσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸν μέγαν τοῦ ἐλληνισμοῦ
προορισμόν, δυστυχῶς μικρὰ καὶ ταπεινὰ πράττομεν
καὶ δικαίαν παρέχομεν ἀφορμὴν πᾶσι τοῖς ἐλέγχειν
βουλομένοις, ἐν ᾧ ἡ δυνάμεθα ἐκ τῶν ἐνόντων ὁρμώμε-

νοι τὰ δέοντα νὰ πράξωμεν, εἰ πλείονα καὶ θερμότεραν εἶχομεν ζήλον πρὸς πᾶν ἀφορῶν εἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ κακῶς ἔχοντος ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος καὶ εἰ μετὰ προσοχῆς παρηκολουθοῦμεν πάντα τὰ εἰς προαγωγὴν τῶν ἐπιστημῶν ἐπιτελούμενα παρὰ τοῖς ἀκαταπαύστως ἐργαζομένοις ὑπὲρ αὐτῶν καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ καταφρονοῦσι· διότι ἡ ἐνεστῶσα τῆς προόδου ἐποχὴ ἀπαιτεῖ νὰ προσθέσωμέν τι νέον μικρὸν ἢ μέγα τοῖς μέχρι τοῦδε γνωστοῖς καὶ νὰ μὴ μένωμεν στάσιμοι, ὥς οἱ Σῖναι, τοῖς ἅπαξ παραδεδεγμένοις καθεστῶσι. Τοιοῦτον ὑψηλὸν σκοπὸν ἐπιδιώκουσι πᾶσαι μὲν ἐν γένει αἱ ἐπιστημονικαὶ ἐταιρίαι, ἰδίᾳ δὲ αἱ γεωγραφικαί, καὶ εἰ μὲν ἡ ἀρχαιολογικὴ ἡμῶν ἐταιρία μετ' αὐταπαρνήσεως ἀγωνιζομένη διὰ τῶν ἐγόντων μέσων εἰς τὴν ἀνακάλυψιν, εὑρεσιν, ἀνασκαφὴν, διευθέτησιν καὶ ἐρμηνείαν τῶν προγονικῶν μνημείων καὶ θησαυρῶν, δικαίως ἐπαινεῖται καὶ ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης ἀξία παρὰ πάντων κηρύσσεται, ἡ προτεινομένη νὰ συστηθῇ γεωγραφικὴ ἐταιρία προτίθεται οὐ μόνον νὰ γνωρίσῃ τὴν γεωγραφικὴν ἐπιστήμην, ἧς μήτηρ καὶ τροφὸς ὑπῆρξεν ἡ Ἑλλάς, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ τὰ ὅρια αὐτῆς ἀναλόγως τῶν μέσων καὶ τῶν εὐκολιῶν, ἃς ἡ καθ' ἡμᾶς ἐποχὴ παρέχει, νὰ συνδέσῃ τὴν Ἑλλάδα πνευματικῶς μετὰ πασῶν τῶν ἀδελφῶν αὐτῆς, ἐξ οὗ μεγάλη προσδοκᾶται ὠφέλεια, καὶ διὰ τῆς ἀναπτύξεως καὶ παραγωγῆς πάντων τῶν ἀναγκαιούτων μέσων, ὧν δυστυχῶς καθ' ὅλοκληρίαν ἐστερημένοι διατελούμεν, νὰ συντελέσῃ τὰ μέγιστα εἰς τὴν δραστηριωτέραν καὶ ταχυτέραν διάδοσιν τῶν γεωγραφικῶν γνώσεων, καθ' ἃς τοσοῦτον πτωχοὶ ἐσμέν καὶ ἐσόμεθα δυστυχῶς, ἐὰν δὲν ληφθῇ ἡ δέουσα πρόνοια καὶ ἐὰν

ἐκαστος, ὥς νῦν διατελοῦμεν, τὸ ἀτομικὸν μόνον συμ-
φέρον ἀποκλειστικῶς ἐπιδιώκη.

Ἄλλ' ἢ τῆς ἰδρύσεως καὶ συστάσεως τῆς κοινωφε-
λεστάτης ταύτης ἐταιρίας πρωτοβουλία καὶ ἐπιχει-
ρησις τίνι ἀνήκει; δύναται τις ἐκ πρώτης ἀρχῆς εὐ-
λόγως νὰ ἐρωτήσῃ. Καὶ ἡ τῆς ἐρωτήσεως ταύτης
ἀπόκρισις πάλιν ἀνάγει ἡμᾶς πρὸς τὴν Κυβέρνησιν
ἐν γένει καὶ πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς παιδείας ἰδίᾳ·
διότι τίς ἄλλος ἀρμοδιώτερος τούτου; ἢ τίς ἄλλος
καθ' ὑπόθεσιν ἔχων καὶ θέλησιν καὶ δύναμιν δύναται
νὰ ἀφαρπάσῃ τὴν πρωτοβουλίαν ἀπὸ τοῦ ὑπουργοῦ
καὶ νὰ σφετερισθῇ ἀλλότρια δικαιώματα χωρὶς νὰ
ἀπαντήσῃ ἀντίδρασιν πρὸς ματαίωσιν τῆς ἐπιχειρή-
σεως καὶ ἀποπειράς; οὐδεὶς βεβαίως· διότι ἡ Κυβέρ-
νησις ἐκλέγεται ὑφ' ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους ἵνα προ-
πορευομένη χειραγωγῇ αὐτὸ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς προόδου
καὶ οὐχὶ νὰ ὠθηται καὶ νὰ ἐλαύνηται ὑπ' αὐτοῦ πρὸς
ἀναπλήρωσιν τῶν ὀφειλομένων καθηκόντων καὶ εἰς
πραγματοποίησιν τῶν δεόντων γενέσθαι· διότι ὁ τῆς
παιδείας ὑπουργὸς προϊστάμενος τοῦ ὑπουργείου κα-
θῆκον ἔχει νὰ σκέπτηται νύκτωρ μεθ' ἡμέρας καὶ νὰ
μεριμνᾷ περὶ παντὸς ἀποκλειστικῶς ἀναγομένου εἰς
τὴν πνευματικὴν τοῦ ἔθνους προαγωγὴν καὶ νὰ ζητῇ
τὴν συνδρομὴν πάντων τῶν δυναμένων καὶ βουλομέ-
νων νὰ συμπράξωσιν εἰς τὸν προκείμενον ἱερὸν σκοπὸν
ἵνα τὸ ἔθνος τηρήσῃ τὴν πρέπουσαν θέσιν καὶ ἀξιο-
πρέπειαν ἀπέναντι τῶν ἐπὶ τὰ πρόσω βαϊνόντων τῆς
Εὐρώπης ἐθνῶν καὶ νὰ μὴ ἐξευτελίζηται ἐνώπιον καὶ
τῶν ὑποτελῶν τῇ γείτονι ἐπικρατείᾳ ἡμῶν ἡγεμονιῶν.
Ταῦτα μὲν τὰ καθήκοντα πάσης πατρικῆς, συνετῆς καὶ
ἔμφρονος Κυβερνήσεως. Κατὰ πόσον ὁμως ἡ ἡμετέρα
Κυβέρνησις ἢ αἱ ἡμέτεραι Κυβερνήσεις, πάντοτε ὑπ'

ὄψιν ἔχουσαι αὐτά, ἀνταπεκρίθησαν εἰς τὴν δικαίαν τοῦ ἔθνους ἀξίωσιν, διὰ μακρῶν ἐν τῷ περὶ τοῦ διεθνοῦς Συνεδρίου ζητήματι συνεζητήθη καὶ ἀπεδείχθη, καὶ κατὰ πόσον, ὥς ἐν ἐκείνῳ, καὶ ἐν τούτῳ τὸ τῆς παιδείας ὑπουργεῖον ἐσκέφθη ποτὲ περὶ συστάσεως γεωγραφικῆς ἐταιρίας κατὰ μίμησιν τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἔθνων καὶ κατὰ τὰ πρόσφατα παραδείγματα ἐκείνων, ἅπερ βάρβαρα ἀποκαλοῦντες ἐπαναπαυόμεθα, καὶ τοῦτο οὐδεμιᾶς χρήζει ἀποδείξεως. Ἐν τοιαύτῃ δὲ ἀπευκταίᾳ, περιπτώσει ἀπελπισίας ἀπὸ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ ὑπουργείου τῆς παιδείας, προκειμένου ἐπιστημονικοῦ ζητήματος, ἀπορῶν ποῦ νὰ καταφύγῃ τις ἀλλαχοῦ, ἀναγκάζεται καὶ πάλιν τὰς πύλας τοῦ Πανεπιστημίου νὰ κρούσῃ καὶ εἰσελθὼν ἐν αὐτῷ νὰ ἐρωτήσῃ τὴν σεβαστὴν Σύγκλητον, ἐσκέφθη ποτὲ τὸ ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον περὶ συστάσεως γεωγραφικῆς ἐταιρίας πρὸς ἀναπλήρωσιν τῆς ὀλιγωρίας τῶν καθηκόντων τῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ ὑπουργείου ἥ οὔ;

Καὶ εἰ μὲν τὸ πρῶτον ἐγένετο, ἀπεπειράθη ποτὲ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἀπόφασιν τῶν σκέψεων τοῦ καὶ ἀπέτυχεν ἥ οὔ; Εἰ δὲ τὸ δευτερόν ἐστιν ἀληθές, ὅπερ καὶ βεβαιότατον φαίνεται, τίνος ἔνεκεν ἡμέλησε μέχρι τοῦδε καθήκοντος σπουδαιοτάτου; Δὲν ἔκρινεν ἄρᾳ γε τὴν ἐπιστημονικὴν ταύτην ἐπιχείρησιν χρησιμωτάτην, ἀναγκαιοτάτην καὶ ἐπομένως ἀνταξίαν πάσης σκέψεως καὶ θυσίας εἰς πραγματοποιήσιν αὐτῆς; Δυστυχῶς φαίνεται ὅτι οὐδεμίᾳ τῶν ἐρωτήσεων τούτων κρίνεται ἀξία καταφατικῆς ἀποκρίσεως· μόνον δὲ ἐν περιπτώσει ἀποπείρας καὶ ἀποτυχίας ἡδύνατο τὸ πανεπιστήμιον νὰ ἐπιρρίψῃ τὴν μομφὴν καὶ εὐθύνην ἀλλαχοῦ, οὐχὶ δὲ ἐν περιπτώσει ὀλιγωρίας, δι' ἣν εὐθύνεται αὐτὸ καὶ μόνον. Δὲν ἔπρεπεν ἄρᾳ γε ἡ σύγ-

κλητος ἄπαξ τοῦ μηνὸς τοῦλάχιστον νὰ συνεδριάξῃ καὶ νὰ συσκέπτηται ἀποκλειστικῶς περὶ τοιούτων ἐπιστημονικῶν ἀντικειμένων καὶ ζητημάτων, νὰ διαβιβάζῃ πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τὸ ἀποτέλεσμα τῶν συσκέψεων καὶ νὰ ἐξαιτῇται παρ' αὐτοῦ τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἀποφάσεων; Ἀναντιρρήτως, εἰ τοῦτο ἐγίνετο, πολλὰ τῶν παρημελημένων καὶ ἐπανορθώσεως δεομένων τῇ συμπράξει τοῦ ὑπουργείου ἤθελον προληφθῇ καὶ ἐπιτευχθῇ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πατρίδος καὶ πρὸς τιμὴν τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου, τοῦ ὁποίου ἡ γεραρὰ σύγκλητος ἐκ λογάδων καὶ ἐπιστημόνων ἀνδρῶν πάντοτε καταρτιζομένη ἀποτελεῖ τὴν ἐνιαυσίαν βουλὴν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ σοφοῦ πρυτάνεως, καὶ παρὰ τοῦ ὁποίου τὸ ἔθνος ἀναμένει τὴν πρωτοβουλίαν καὶ πρώτην ὠθησιν εἰς πᾶσαν πνευματικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν πρόοδον, πρόθυμον ὃν νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν πρώτην φωνὴν καὶ ἀπόφασιν αὐτοῦ καὶ τὴν προθυμίαν του ταύτην συνεχῶς καὶ ἐμπράκτως ἀποδεικνύει ἄνευ τινὸς προσκλήσεως διὰ διαφόρων ἀναθημάτων καὶ κληροδοτημάτων, ἅπερ πολλοὶ τῶν ἐκ τοῦ προσκαίρου τούτου βίου μεθισταμένων, πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες τὰς πολλὰς καὶ πολυειδεῖς ἀνάγκας τῆς πνευματικῆς προόδου καὶ τῆς τῶν ἐπιστημῶν προαγωγῆς διὰ διαθηκῶν καταλείπουσι τῷ ἐθνικῷ ἡμῶν πανεπιστημίῳ, ἀδιστάκτως πιστεύοντες ὅτι ἡ ὑποστήριξις τοῦ ἀνωτάτου τούτου καθιδρύματος τοῦ πανελληνίου καθήκον παντός Ἑλληνός ἐστίν καὶ ὅτι ἡ σκοπιμωτάτη χρῆσις τῶν καταλειπομένων ὑπερτέρα πάσης ὑπονοίας οὔσα, εἰς ὅλον τὸ ἔθνος ἐπωφελεστάτη ἀποθήσεται καὶ κατὰ τὴν ἐποψιν ταύτην καὶ προθυμίαν ἀναμφιβόλως ὑπερέχει τὸ ἡμέτερον ἔθνος καὶ πανεπιστήμιον πάντων τῶν λοιπῶν ἐθνῶν τε καὶ

πανεπιστημίων, ἐφ' ᾧ δικαίως δύναται νὰ σεμνύνηται πᾶς Ἕλληγ καὶ νὰ τρέφῃ ἐλπίδας κρείττονος μέλλοντος τοῦ ἐνεστῶτος.

Ἀλλὰ μέχρι τοῦδε δυστυχῶς μὴ γενομένων τῶν δεόντων γενέσθαι ἐπὶ τῶν προδιατυπωθέντων ζητημάτων, δίκαιον ἄρα γε καὶ πρέπον ἐστὶ νὰ σταυρώσωμεν τὰς χεῖρας καὶ τὴν αὐτὴν ὀλιγωρίαν νὰ ἐπιδείξωμεν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι καὶ νὰ μὴ φιλοτιμηθῶμεν διὰ τῆς δεούσης προβουλίας, εὐβουλίας καὶ δραστηρίας ἐνεργείας νὰ ἐπανορθώσωμεν τὰ ἐν τῷ παρελθόντι παρημελημένα καὶ ἐπανόρθωσιν ἀναμένοντα καὶ ἐπιδεχόμενα; Τοῦτο φαίνεται μοι οὐχ ἑλληνικόν, ἀλλὰ βαρβαρικόν, καὶ ἡμεῖς οἱ ἐν Ἀθήναις, καὶ ἐξόχως οἱ περὶ τὸ πανεπιστήμιον, ἀξιοῦμεν ὅτι ἐσμέν Ἕλληνες τῶν πάνυ Ἑλλήνων, καὶ οὐχὶ ὥς οἱ ἐπὶ τῆς παρακμῆς Ἀθηναῖοι κατὰ τὸ γνωστὸν «πάντες ἄνθρωποι ἄλλοι, Ἕλληνες λαλίστεροι, Ἀθηναῖοι δὲ λαλίστατοι πάντων ἀνθρώπων» μόνον λαλίστατοι, τῆς τε φήμης καὶ ὑπολήψεως ταπεινότερα καὶ καταδεέστερα πράττοντες. Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων ἐξάγεται ὅτι, τῆς τε κυβερνήσεως ἐν γένει καὶ τοῦ ἀρμοδίου ὑπουργείου ἰδίᾳ ἐχόντων πρὸς διόρθωσιν πολλὰ καὶ ποικίλα τῆς καχεκτούσης πολιτικῆς, τὸ πανεπιστήμιον ὀφείλει ἄνευ περαιτέρω ἀναβολῆς χρόνου νὰ ἀναλάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν πρὸς σύστασιν τῆς προτεινομένης γεωγραφικῆς ἐταιρείας, τῆς τοσοῦτον ἀναγκαιοτάτης καὶ χρησιμοτάτης δυναμένης νὰ ἀποβῇ καὶ εἰς τὴν καθ' ὅλου ἐκπαίδευσιν καὶ εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν γεωγραφικῶν ἐπιστημῶν, καὶ ἀναπετάσῃ τὴν γεωγραφικὴν σημαίαν ἐπὶ τῶν προπυλαίων αὐτοῦ πρῶτα μέλη νὰ ἐγγράψῃ πάντας τοὺς καθηγητὰς αὐτοῦ, τοὺς καθηγητὰς τῶν γυμνασίων καὶ τοὺς βουλομένους καὶ δυναμένους τῶν

ἐλληνοδιδασκάλων, δημοδιδασκάλων καὶ πάντας τοὺς ἀξιοῦντας λογίους εἶναι, εἴτα ἐξελθὼν ἐκ τοῦ παιδευτικοῦ στοιχείου νὰ προβῇ εἰς τὸ πολιτικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν στοιχεῖον προσκαλοῦν νὰ ταχθῶσιν ὑπὸ τὴν σημαίαν τοὺς ὑπουργούς, τοὺς ἀρχιεπισκόπους, ἐπισκόπους καὶ λογίους κληρικούς, τοὺς βουλευτάς, τοὺς ἀνωτέρους ὑπαλλήλους, πολιτικούς, τε καὶ στρατιωτικούς, τοὺς ἐμπόρους καὶ εὐποροῦντας καὶ ἐξωτερικῶς νὰ διορίσῃ τριμελεῖς ἐπιτροπὰς ἐν ταῖς κεντρικωτέραις καὶ μεγαλειτέραις πόλεσιν, ὅπου ὁμογενεῖς οἰκοῦσι καὶ βιοῦσι, πρὸς ἐγγραφὴν μελῶν τῆς γεωγραφικῆς ἐταιρίας. Τὸ σχέδιον τοῦτο, εὐλόγως δύναται τις νὰ ἀντιτάξῃ καὶ μάλιστα ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐταιρεία, ἐπὶ τῆς πολυχρονίου πείρας ἐρειδόμενη, κατὰ θεωρίαν μὲν λογικὸν καὶ ὀρθόν ἐστίν, ἐν τῇ πράξει ὁμῶς καὶ ἐφαρμογῇ δὲν δύναται νὰ εὐδοκιμήσῃ ὡς διδάσκει ἡ αὐτὴ ἀρχαιολογικὴ ἐταιρεία, ἥτις μετὰ πολλυετῆ βίον μικρὰ κατώρθωσε κεφάλαια νὰ ἐφελκύσῃ εἰς πραγματοποιήσιν καὶ ἐπιδιώξιν τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων ἔργων καὶ ἐπιχειρήσεων ἐν τῷ ἀπεράντῳ σταδίῳ αὐτῆς, καθ' ὅσον σύμπασα ἡ Ἑλλὰς μέγιστον μουσεῖόν ἐστι, πρὸς ἐξόρυξιν καὶ ἀνασκαφὴν τοῦ ὁποίου μεγάλοι θησαυροὶ ἀπαιτοῦνται. Τὴν ὀρθότητα τῶν ἐνστάσεων τούτων οὐδεὶς βεβαίως δύναται νὰ παραγνώρισῃ, οὐχ ἥττον ὁμῶς ὀφείλει νὰ ὁμολογήσῃ τις ὅτι καὶ διὰ τῶν γλίσχρων μέσων τῇ ἐπιμονῇ καὶ ὑπομονῇ οὐκ εὐκαταφρόνητον τοῦ ὅλου μέρος κατώρθωσεν ἤδη, καὶ ἂν πλείονα δραστηριότητα καὶ ἐπιτηδειότητα ἀνέπτυσε περὶ τὴν συλλογὴν καὶ εἰσπραξίν συνδρομῶν παρὰ τῶν ἀπανταχοῦ διεσπαρμένων ὁμογενῶν, ἐπιφορτίζουσα τακτικὰς τριμελεῖς ἐπιτροπὰς φερεγγύους, ἡδύνατο καὶ μείζονα νὰ κατορθώσῃ. Πλὴν

τούτου ὁμως παρατηρητέον ὅτι ὑφίσταται καὶ διαφορά τις μεταξὺ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας καὶ τῆς συστηρησομένης γεωγραφικῆς, ἐξ ἧς αἰσιώτερα προσδοκῶνται ἀποτελέσματα· αὕτη δ' ἐστὶν ὅτι τῆς μὲν πρώτης ὁ μὲν σκοπὸς ὑψηλότερος, ὁ δὲ κύκλος στενότερος καὶ ἐπομένως δυσνοητότερος, ἵνα μὴ τις εἴπῃ καὶ ἀκατανόητος τοῖς πολλοῖς ἐστί, τῆς δὲ δευτέρας ὅτε κύκλος εὐρύτατος, τὸ πᾶν περιλαμβάνων, καὶ ἡ ἀνάγκη ἐπαισθητοτέρα, κοθόσον τῆς μὲν γεωγραφίας πάντες ἄνθρωποι ἀνάγκην ἔχουσι, τῆς δὲ ἀρχαιολογίας ὀλίγοι τὴν ἀξίαν καὶ τὴν σημασίαν ὀλίγιστοι δύνανται νὰ κατανοήσωσι καὶ οὗτοι οὐκ ἐκ τῶν εὐπορούντων εἰσίν.

Ὅπως δὴποτε καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, τὸ πανεπιστήμιον ὀφείλει ν' ἀποπειραθῇ, καὶ οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὸ ἐν δέκατον τοῦ ὅλου τῶν προμνημονευθέντων, κατανοῆσαν ὅτι πρόκειται περὶ κοινωφελεστάτης ἐθνικῆς ἐπιχειρήσεως, προθύμως θάσπευσῃ νὰ καταβάλλῃ τὸν ὀβολόν του εἰς τὴν σύστασιν τῆς γεωγραφικῆς ἐταιρίας, ἔχον πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι πάντα τῆς Εὐρώπης τὰ κράτη μικρὰ τε καὶ μεγάλα πρὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου ἱδρυσαι τοιαύτας, ἀρτίως δὲ καὶ αὐτὴ ἡ Ῥωμουνία καὶ ἡ Αἴγυπτος συνέστησαν, ὡς προεῖρηται· δύναται δὲ νὰ κατευοδωθῇ καὶ στερεωθῇ τὸ ἔργον, εἰὰν κατὰ τὴν σύστασιν παρακληθῇς ὁ φιλόμουσος καὶ φιλόκαλος ἡμῶν βασιλεὺς ἀναδεχθῇ τὴν ἐπιτιμον προεδρίαν καὶ παράσχῃ τὴν βασιλικὴν προστασίαν, ὡς ὁ Κάρολος ἐγένετο τακτικὸς πρόεδρος καὶ ὁ ἀντιβασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου ἀνεκηρύχθη προστάτης, ὑπὸ τὴν ὁποίαν διατελοῦσα ἡ γεωγραφικὴ ἐταιρία ἐντὸς ὀλίγου χρόνου θὰ φθάσῃ εἰς τὸν προορισμὸν τῆς. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι πάντα

ταῦτά εἰσι κενοὶ ὑπολογισμοί, ἡ ἀπόπειρα τοῦ πανεπιστημίου ἀπαλλάσσει αὐτὸ πάσης μομφῆς καὶ περιποιεῖ τὸ εὐάρεστον συναίσθημα ὅτι πράγματι ἐξεπλήρωσεν ὀφειλόμενον καθήκον, ἄνευ τοῦ ὁποίου πάντοτε ὑποκείμενόν ἐστιν εἰς τὸν πικρὸν ἑλεγχον τῆς ὀλιγορίας καὶ ἀδιαφορίας. Καὶ ἐν τοιαύτῃ δὲ λυπηρᾷ καὶ δυσαρέστῳ περιπτώσει, εἰς τὴν ὁποίαν οὐδέποτε δύναμαι νὰ πιστεύσω ὅτι θὰ περιέλθωμεν, ἂν τὸ Πανεπιστήμιον ἐνεργήσῃ, ὡς προεῖρηται, θὰ δικαιοῦμαι πληρέστατα τοὺς Εὐρωπαίους καὶ ἰδίᾳ τοὺς Γερμανοὺς ἔσθ' ὅτε ἀποκαλοῦντας ἡμᾶς *«der Unsug Europos»*. Διότι ἔθνος ἐλεύθερον ὄντες καὶ κράτος αὐτόνομον καὶ ἀνεξάρτητον ἀποτελοῦντες μετὰ στωϊκῆς ἀπαθείας καὶ ἄνευ τῆς ἐλαχίστης αἰσχύνης ἀταράχως ἀνεχόμεθα καὶ ὑπομένομεν νὰ ὀνειδιζώμεθα ἐπὶ ἐσχάτῃ ἀπειροκαλίᾳ καὶ νὰ κατέχωμεν θέσιν εὐτελεστέραν καὶ τῶν Ῥωμούνων καὶ τῶν Αἰγυπτίων ἐν τῷ προκειμένῳ ζητήματι! ὅπερ ὑπολαμβάνων ὅτι δεόντως ἀνέπτυξα, ἄσμενος ἤθελον προβῇ καὶ εἰς τὴν σκιαγραφίαν τῶν ἐνεργειῶν καὶ ἔργων τῆς συστηθισομένης ἐταιρίας κατὰ τὰς ἀνάγκας ἡμῶν, εἴπερ ἐκ τῶν προτέρων θετικῶς ἐγίνωσκον ὅτι αὕτη ὁσονούπω μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἐν Παρισίοις διεθνοῦς Συνεδρίου καὶ τῆς ἐκθέσεως θὰ λάβῃ ὑπαρξιν παρ' ἡμῖν, καὶ ὡς ἐπίκουρος ἀδελφὴ θὰ προστεθῇ εἰς τὴν πρεσβυτέραν αὐτῆς ἀδελφὴν, τὴν ἀρχαιολογικὴν ἐταιρίαν, πρὸς τὴν ὁποίαν ὡς ἐπίμετρον τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων ἀπευθύνων τὸν περὶ τούτου λόγον καταπαύω.

Γνωστόν ἐστι τοῖς μετὰ προσοχῆς παρακολουθοῦσι τὴν ἀένναον πνευματικὴν κίνησιν, ἐνέργειαν καὶ πρόοδον τῶν πεπολιτισμένων τῆς Εὐρώπης ἐθνῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν πεφωτισμένων Γερμανῶν ἐν πᾶσι τοῖς κλά-

δοις τῶν ἐπιστημῶν ὅτι κατὰ τοὺς δύο μῆνας τῶν παύσεων καὶ διακοπῶν, ἤτοι τὸν Αὐγούστον καὶ Σεπτέμβριον, πανταχοῦ συγκαλοῦνται καὶ συγκροτοῦνται συνέδρια ἐπιστημονικά, τὰ μὲν, γενικά καὶ παγκόσμια ὡς τὸ ἐν Παρισίοις διεθνές, καὶ τὸ ἐν Βόννῃ θεολογικόν, τὰ δέ, εἰδικά καὶ τοπικά ὡς τὰ ἐν Γερμανίᾳ πολυάριθμα καὶ ἀλληλοδιάδοχα, ὧν τὰ προγράμματα μετὰ τῶν προσηκουσῶν προσκλήσεων πέμπονται πρὸ μηνῶν καὶ ὀρίζονται τὰ θέματα, ἐφ' ὧν θὰ ἀγορεύσωσιν ἐν αὐτοῖς οἱ βουλόμενοι τῶν συνέδρων. Τούτων δέ, ὧν τὰ μὲν συνεκροτήθησαν ἤδη, τὰ δὲ συγκροτηθήσονται, ἐπισημότερά εἰσι, τὸ ἐν Μονάχῳ τῆς Βαυαρίας τῇ 9 τοῦ μηνὸς συγκροτηθὲν συνέδριον τῶν ἀνθρωπολόγων, ὅτε ὁ φιλόμουσος ὑπουργὸς τῆς τῆς παιδείας *Luiz* ἀπήγγειλε τὴν ἀκόλουθον βραχυτάτην μὲν, ἀλλὰ σπουδαίαν προσλαλίαν πρὸς τοὺς πανταχόθεν τῆς Γερμανίας συνελθόντας ἐξόχους λογίους καὶ ἐπιστήμονας ἄνδρας «Πάντες ὑμεῖς, λίαν ὀξιότιμοι Κύριοι, καὶ περ ἀνήκοντες εἰς διαφόρους εἰδικοὺς κλάδους τῶν ἐπιστημῶν, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν καλλιεργεῖτε ἄγρόν, τὸν τῆς ἀνθρωπολογίας, τῆς ὁποίας σκοπὸς ἐστὶν ἡ κατ' αὐστηράν ἐπιστημονικὴν μέθοδον ἀνίχνευσις τῶν πρώτων ἀρχῶν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Καλλιεργεῖτε ἄγρόν, ἐφ' οὗ μέχρι τῆς σήμερον εἰσέτι δὲν ἀνέτειλεν ὁ ἀστὴρ τῆς θετικῆς γνώσεως, ἀλλὰ μόνον ἡ προαίσθησις φωταυγοῦς πρωίας. Ἡ ἐργασία ἐνὸς ἐκάστου ἀτόμου ἀνεπαρκὴς ἐστὶ πολλοὶ τοῦ οἰκοδομήματος λίθοι πρέπει νὰ συγκομισθῶσιν ὑπὸ πολλῶν καὶ ἡ οἰκοδομὴ τοῦ ἐπιστημονικοῦ ναοῦ προαχθῇ καὶ νὰ συμπληρωθῇ· διότι ἡ πραγματικὴ πρόοδος ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς καθολικῆς συμπράξεως διαφόρων δυνάμεων ἐν διαφοροῖς τόποις.

Ἡ διὰ τοῦ γραπτοῦ λόγου ἐπικοινωνία δὲν ἐξαρκεῖ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἀλλ' ἡ προσωπικὴ τῶν ἰδεῶν καὶ διανοημάτων ἐπαλλαγὴ καὶ ἡ ἐνθερμος ζῶσα ὁμιλία ἀπαραιτήτως ἀναγκαία ἐστὶν ἐνταῦθα. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συνήλθετε ἐνταῦθα πολυάριθμοι ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς φιλότατης Γερμανίας. Ἐν ὀνόματι λοιπὸν τῆς Βαυαρικῆς κυβερνήσεως, ἣτις τὰ μέγιστα ἐνδιαφέρεται ἐν ταῖς ἡμετέραις σπουδαῖς, ἥδιστα προσαγορεύω ὑμᾶς ἐν τῇ μεσημβρινῇ Γερμανίᾳ, ἐν τῷ ἐπτακοσιετῇ Μονάχῳ, καὶ ἐπεύχομαι εἰς τὰς ὑμετέρας ἐνεργείας λαμπρότατα ἀποτελέσματα. Καλῶς ἤλθατε. Χαίρετε ἐν Μονάχῳ».

Εἶτα δὲ ἀναβάς ἐπὶ τοῦ βήματος ὁ τοῦ Συνεδρίου πρόεδρος περιώνυμος Ἀσκληπιάδης *Viehrow*, ὁ ἐν τοῖς ἐπισημοτέροις τῶν συνεδρίων παρευρισκόμενος καὶ διακρινόμενος, πρῶτον μὲν ἐξέφρασεν ἐν ὀνόματι τοῦ συνεδρίου τὰς εὐχαριστίας τῇ φιλομούσῳ Βαυαρικῇ κυβερνήσει ἐπὶ τῇ φιλοφρονησάτῃ ὑποδοχῇ αὐτοῦ, ἀκολούθως δὲ ἡγόρευσε ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τῆς προϊστορικῆς ἐπιστήμης καὶ ἡ σπουδαιότης ὁμιλία αὐτοῦ θαυμασθεῖσα παρὰ πάντων ἐπεκροτήθη. Μακάρα τὰ ἔθνη τὰ ὑπὸ τοιούτων κυβερνήσεων κυβερνώμενα, τοιούτους ὑπουργοὺς ἔχοντα καὶ τοιούτων λογίων καὶ ἐπιστημόνων ἀνδρῶν εὐμειροῦντα. Δεύτερον τὸ ἐν *Rostock* τοῦ Μεκλεμβούργου συγχροτηθῆσόμενον ἀπὸ τῆς 28 Σεπτεμβρίου μέχρι καὶ τῆς 1 Ὀκτωβρίου Συνέδριον τῶν φιλολόγων τῆς Γερμανίας, τὸ προαγγελθὲν πρόγραμμα τοῦ ὁποίου περιέχει σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὰ ἐξῆς ἑλληνικὰ θέματα, ἐφ' ὧν θὰ ἀγορεύσωσι διάφοροι καθηγηταὶ οἷον ὁ *R. Förster* ἐκ *Breslau*: πε-

ρὶ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Λιβανίου καὶ Φραγκίσκου Ζαμπεκαρίου, ὁ *H. Fritzsche* ἐκ Λειψίας· περὶ τοῦ τίς ἐστὶν ὁ κατὰ τὸν Πίνδαρον ἀνὴρ ἀγαθός, ὁ *H. Schmidt* ἐκ Βισμάρης· περὶ τῆς ἀλληγορικῆς ἐκφράσεως καὶ ἐρμηνείας τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁ *F. Susemihl* πρύτανις ἐν *Greifswald*· περὶ τῆς συνθέσεως τῶν πολιτικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους. Τρίτον τὸ ἐν *Graz* τῆς Αὐστρίας συνέδριον τῶν φυσιολόγων καὶ ἱατρῶν συγκροτηθησόμενον ἀπὸ τῆς 18—24 Σεπτεμβρίου καὶ τὸ τῶν γεολόγων ἐν Μονάχῳ συγκροτηθὲν ἤδη μετὰ τὸ τῶν ἀνθρωπολόγων· δευτερεύοντα δὲ τὸ ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ πόλει τῆς Γερμανίας Βρέμῃ συγκροτηθησόμενον ἀπὸ τῆς 21—24 Αὐγούστου συνέδριον τῶν ἐφημεριδογράφων. Τὸ ἐν *Treviso* τῆς Ἰταλίας διεθνὲς συνέδριον τῆς γυμναστικῆς τῇ 5, 6, 7 καὶ 8 Σεπτεμβρίου συγκροτηθησόμενον ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, τὸ ἐν Περγάμῃ τῆς αὐτῆς χώρας συνέδριον τῶν μουσικῶν καὶ ἄλλα τινὰ ἀλλαχοῦ.

Ταῦτα δὲ παρενέβηλον ἐνταῦθα ἵνα γνωσθῇ καὶ παρ' ἡμῖν οἷος ἐπιστημονικὸς ζῆλος ἐμφωλεύει ἐν ταῖς ψυχαῖς καὶ καρδίαις τῶν εὐρωπαϊῶν ἐν γένει καὶ τῶν Γερμανῶν κατ' ἐξοχὴν, οἷα σπουδὴ ἀκάθεκτος καὶ τάσις πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν ὑπὸ τοῦ πέπλου τῆς πολυχρονιότητος κεκαλυμμένων καὶ ἀφανῶν τοῖς διανοητικοῖς τοῦ ἀνθρώπου ὀφθαλμοῖς μυστηρίων καὶ οἷα προθυμία καὶ φιλοτιμία εἰς μόρφωσιν καὶ προαγωγὴν πάντων τῶν κλάδων τῶν ἐπιστημῶν, καὶ πρὸς ταῦτα οὕτω πρὸ ὀφθαλμῶν τεθέντα, ἀντιπαραβληθῇ ἡ ἡμέτερα νωχέλεια, ὀλιγωρία καὶ ἀφιλοτιμία οὐ μόνον πρὸς τὰ δυσχερῆ καὶ δυσκατόρθωτα, ἀλλὰ τοῦναντίον καὶ πρὸς πολλὰ, ἅπερ ἦν δυνατόν νὰ πράξωμεν ἐκ τῶν ἐνόντων, ὥς ἐν πᾶσι τοῖς προειρημένοις εἴρηται,

ἐπιμένομεν ὁμῶς ἀπρακτοῦντες, μηδὲ διανοοῦμε-
 θα νὰ ἀπαλλαχθῶμεν τῆς χειμερίας ταύτης πνευ-
 ματικῆς νάρκης, ἀκινήσιας καὶ στασιμότητος, ἀ-
 πλῶς περιοριζόμενοι καὶ ἐπαναπαυόμενοι, ὡς τρισόλ-
 βιοι τῶν ἀνθρώπων, ἐν ταῖς τυπικαῖς μόνον ἐργασίαις,
 μηδὲ ὅλως δὲ ἀνυφούμενοι διανοητικῶς εἰς σφαῖραν ὑ-
 ψηλοτέραν ἵνα κατίδωμεν ὅτι πρὸς ταύταις καθῆκον
 ἡθικὸν ἔχομεν, ὑπὸ τῆς φωνῆς τῆς πατρίδος ἐπιβαλ-
 λόμενον, νὰ πράξωμεν καὶ ἔργα γενναϊότερα καὶ σοφώ-
 τερα, ὧν τὰ μὲν πρὸς θεραπείαν τῆς ὀσημέραι ἐπιτει-
 νομένης πνευματικῆς καχεξίας ἡμῶν ἀφορῶντα, τὰ
 δὲ οὐ μόνον μέλλοντα τὴν τιμὴν καὶ ὑπόληψιν τῆς
 Ἑλλάδος νὰ διατηρήσωσιν ἀπρόσβλητον εἰς τὸν ἔξω
 κόσμον, ἀλλὰ καὶ ἐπαγγελλόμενα νὰ ἐπαυξήσωσι τὴν
 εὐδοξίαν αὐτῆς, ἵνα διὰ τῆς πνευματικῆς ἀκμῆς καὶ
 ὑπεροχῆς καθέξη τὴν ἀληθὴ καὶ ἐμπρέπουσαν θέσιν
 ἐν τῷ προσεχεῖ μέλλοντι μεταξὺ τῆς πεπολιτισμέ-
 νης Εὐρώπης καὶ τῆς βαρβάρου Ἀνατολῆς καὶ οὕτω
 χρησιμεύσῃ ὡς πνευματικὴ γέφυρα τῆς μεταβιβάσε-
 ως τοῦ πολιτισμοῦ τῆς πρώτης εἰς τοὺς βαρβάρους
 λαοὺς τῆς δευτέρας· οὗτός ἐστιν ὁ ὑψηλὸς καὶ μέ-
 γας προορισμὸς τῆς Ἑλλάδος· ἐν τῇ ἐκπληρώσει
 καὶ τῇ πραγματοποιήσει τούτου κεῖται τὸ πνευμα-
 τικὸν μεγαλεῖον τῆς Ἑλλάδος. Ἐν τούτῳ δέικνυται
 ἡ πανσθενὴς καὶ θαυματουργικὴ δύναμις τοῦ καθ' ἡ-
 μᾶς ἑλληνισμοῦ. Ἴνα δὲ μὴ ταῦτα λόγιοι κενοὶ πραγ-
 μάτων καὶ τῆς ἐλαχίστης ὑποστάσεως στερούμενοι
 φανῶσιν ἐκ τῆς πρώτης ἀρχῆς καὶ ἀναγνώσεως καὶ
 οὕτω παρεξηγηθῶσιν, ἀνάγκη νὰ λεχθῶσιν ὀλίγα
 πρὸς ὑποστήριξιν καὶ ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας αὐ-
 τῶν. Τοῖς πᾶσιν ὁμολογούμενον καὶ ἀναντίρρητόν
 ἐστίν ὅτι οἱ φιλοπονώτατοι καὶ ἀκάματοι Γερμανοὶ

οὐ μόνον κατὰ τοὺς ἐργασίμους μῆνας τοῦ σχολικοῦ ἔτους ἐργάζονται πλείοτερον ἡμῶν καὶ μετὰ θερμότηρου ζήλου, βασίμως καταρτίζοντες τοὺς νέους ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ παιδεύσει καὶ τελέως μυσταγωγοῦντες αὐτοὺς ἐν πᾶσι τοῖς κλάδοις τῶν ἐπιστημῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας τῶν διακοπῶν γενναίως ἀγωνίζονται διὰ τῶν κατὰ πᾶν θέρος συγχροτουμένων πολυειδῶν συνεδρίων καὶ συνδιασκέψεων, οἱ μὲν τὰς ἐλλείψεις τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος καθυποβάλλοντες ἐνώπιον τῶν πολυαρίθμων ὁμοτέχνων συνέδρων πρὸς συζήτησιν καὶ ταχυτέραν θεραπείαν αὐτῶν, τὰ τελευταῖα συμπεράσματα τῶν ἑποίων καὶ πρὸς τὰ ἀρμόδια ὑπουργεῖα τῶν οἰκείων κυβερνήσεων διαβιβάζουσικαὶ διὰ τοῦ τύπου δημοσιεύουσι πρὸς γνῶσιν πάντων τῶν ἐνδιαφερομένων καὶ δυναμένων νὰ προσθέσωσι τι καὶ νὰ ἀφαιρέσωσι πρὸς τελειοποίησιν πάντων τῶν εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν ἀναγομένων καὶ εἰς τὴν ταχυτέραν πρόοδον συντελούντων, οἱ δὲ εἰς ἀνωτέραν ἀνυψούμενοι σφαῖραν ἐπιστημονικῶς ἐπεξεργάζονται διάφορα θέματα τῆς ἀρχαίας κλασικῆς φιλολογίας καὶ ἀπαγγέλλοντες τὰς ἐργασίας ἐνώπιον τῶν μετὰ πολλῆς προθυμίας καὶ εὐχαριστήσεως ἀκρωμένων συναδέλφων παρατιθέασιν ἐν τῇ πνευματικῇ τραπέζῃ, ἣν κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο καταπλουτίζουν διὰ πολυαρίθμων καὶ παντοίων ἐδεσμάτων καὶ βρωμάτων, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ πομάτων καὶ τραγημάτων κατὰ πᾶν ἔτος, καὶ ἄλλοι τελευταῖον μὴ ἀρκούμενοι τούτοις καὶ τοῖς μέχρι τοῦδε ἐγνωσμένοις ταῖς ἐπιστήμας ἀνατρέχουσι πορρωτάτω εἰς τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους, ζητοῦντες νὰ ἀποδείξωσιν ἐπιστημονικῶς τὴν ἀρχικὴν τοῦ ἀνθρώπου καταγωγὴν, ἐρευνῶντες τὰ πρῶ-

τα ἔχνη καὶ τὰς πρώτας ἀρχὰς αὐτοῦ, τὴν ὁμοιότητα καὶ τὰς διαφορὰς αὐτοῦ πρὸς τὰ ἄλλα ζῶα, καὶ πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου τρέπονται εἰς τὴν ἔρευναν καὶ ἐξέτασιν πάντων τῶν μερῶν τοῦ πλανήτου καὶ πάντων τῶν οἰκούντων ἐνπάσαις ταῖς ζώναις αὐτοῦ καὶ οὕτω δημιουργοῦσιν ἐπιστήμας ὅπως νέας, ἀγνώστους τοῖς ἀρχαίοις δι' ἔλλειψιν τῶν ἀπαραιτήτως ἀναγκαίων μέσων καὶ εὐκολιῶν, ἃς ἡ καθ' ἡμᾶς ἐποχὴ ἐπενόησεν ἤδη καὶ ἐπινόεῖ. Τοσαῦτα μὲν καὶ τοιαῦτα ἐν περιλήψει τὰ τῶν ἀξιοζήλων, ἀξιολογῶν καὶ ἀξιοσπουδάστων Γερμανῶν ἐπιστημονικὰ ἔργα κατὰ τε τοὺς ἐργασίμους καὶ τοῦς τῶν διακοπῶν μῆνας.

Ἐὰν δὲ ἀποβλέψῃ τις εἰς τὰ ἡμέτερα καὶ ἀντιπαράβῃ ταῦτα πρὸς ἐκεῖνα, μετὰ λύπης ἀναγκάζεται ὁ τὴν ἀλήθειαν ἐξειπεῖν θέλων νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ταῦτα, μικρὰ γλίσχρα καὶ ταχείας χρήζοντα βελτιώσεως καὶ προαγωγῆς. Οὐδεὶς βεβαίως δικαιούται νὰ ἀπαιτήσῃ παρ' ἡμῶν, τῶν μόλις ἡμίσειαν ἑκατονταετηρίδα ἐλευθέρου ἐθνικοῦ βίου διανυσάντων καὶ πρὸς μυρίας τύχας καὶ περιπετείας ἀγωνισθέντων, ἴσα ἢ καὶ ὀλίγω τι καταδεέστερα ἐκείνων, οἵτινες ὀλοκλήρους ἀριθμοῦσιν ἑκατονταετηρίδας ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως καὶ ἐλευθερίας, οὐχ' ἥττον ὅμως δὲν πρέπει πάντοτε νὰ προβάλλωμεν ἐν μέσῳ τὴν ὀλιγοχρόνιον πολιτικὴν ὑπαρξιν καὶ αὐτονομίαν καὶ δταν πρόκειται περὶ μικρῶν καὶ ἀναλόγων τοῦ χρόνου καὶ τῶν δυνάμεων ἡμῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καθαρῶς διακρίνοντες τὰ ὑπὲρ δύναμιν ἀπὸ τῶν δυνατῶν καὶ ἐξ ἀμελείας καὶ ὀλιγωρίας μὴ γενομένων, ὀφείλομεν νὰ λυπώμεθα μὲν ὑπὲρ τῶν πρώτων, νὰ ἐλέγχω-

μεν δι' ἡμᾶς αὐτοὺς ἐπὶ τοῖς δευτέροις. Τὰ μὲν γὰρ ἐφ' ἡμῖν, τὰ δ' οὐκ ἐφ' ἡμῖν. Καὶ εἰ μὲν τὰ κατὰ τοὺς ἐργασίμους μῆνας ἡμέτερα ἔργα ἐπιτελοῦνται ἀνετώτερα τῶν παρ' ἐκείνοις, κατὰ τοὺς τῶν διοκοπῶν μῆνας ὅμως ἐν ᾧ ἐκεῖνοι τοσαῦτα διαπράττουσι καὶ τὸν χρόνον ἐκεῖνον τῆς σχολῆς χρησιμοποιοῦσι διὰ σπουδαιοτάτων ἐργασιῶν προπαρασκευασθεῖσων κατὰ τοὺς ἐργασίμους μῆνας, ἡμεῖς δυστυχῶς ἀπρακτοῦντες διαμένομεν καὶ ῥαθύμως διάγομεν πρὸς ὅσα κοινωφελέστατα καὶ ἐθνικώτατα ὀφείλομεν καὶ δυνάμεθα νὰ πράξωμεν ἐκ τῶν ἐνόντων, ἂν ἔχωμεν οὐχὶ τὰ αὐτὰ μέσα, ὧν στερούμεθα, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν ἐπιστημονικὸν ζήλον ἐκείνοις καὶ πατριωτισμόν· διότι ὅσῳ μὲν ἀληθές ἐστιν ὅτι κατὰ τὸν καιρὸν τῆς σχολῆς καὶ ἀνέσεώς ἐσμεν ἀπηλλαγμένοι πάσης νομικῆς καὶ πολιτικῆς ὑποχρεώσεως, τοσοῦτον ὅμως ἀφ' ἐτέρου βεβαιότατόν ἐστιν ὅτι τὰ τὰ σήθη τῶν ἀληθῶς ἐπιστημόνων θερμαῖνον πῦρ καὶ ὁ ἥδιστος πρὸς τὴν τὴν πατρίδα ἔρος ἐπιβάλλουσι τὴν ἰσχυροτάτην ὑποχρέωσιν, τὴν ἠθικὴν, ἄνευ τῆς ὁποίας οὐδὲν μέγα καὶ γενναῖον κατορθοῦται ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ· ὁ δὲ μὴ ἀναγνωρίζων καὶ λατρεύων τὴν ἀρχὴν ταύτην οὔτε ἀληθῆς ἐπιστήμων, οὔτε ἀληθῆς πατριώτης ἐστίν. Ὅτι δὲ πράγματι δυνατόν ἐστι νὰ πράξωσιν οἱ ἀρμόδιοι ὅ,τι ἡ καχεκτικὴ κατὰστασις τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἀπαιτεῖ καὶ ἡ φωνὴ τῆς πατρίδος μονονουχὶ φωνὴν ἀφιεῖτα ἐπιβάλλει αὐτοῖς, δύο καὶ μόνον περιστατικά καὶ παραδείγματα ἐπισυνάπτω τὰ ἐφεξῆς, ἄλλοις καταλείπων καὶ περὶ ἄλλων νὰ σκεφθῶσι καὶ ἐνεργήσωσι.

Πάνες οἱ περὶ τὰ γράμματα ἀσχολούμενοι γινώσκουμεν καλῶς ὅτι ἡ μέση καὶ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις

παρ' ἡμῖν πρὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου νοσεῖ καὶ πάσχει καὶ ὅτι ὅσαι τῶν πρῶν Κυβερνήσεων συναισθανόμεναι τὴν σπουδαιότητα τοῦ ἐθνικοῦ τούτου ζητήματος ἀπεπειράθησάν ποτε νὰ σπεύσωσιν εἰς τὴν ταχεῖαν τοῦ νοσήματος θεραπείαν ἐναυάγησαν· διότι αἱ μονομερεῖς ἐκεῖναι ἀπόπειραι γεγόμεναι κατὰ τρόπον ἀδύνατον νὰ παραγάγῃ τὸ προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα κατέληξαν εἰς τὸ μηδέν. Τὸ ζήτημα τοῦτο ἀποβλέπον εἰς τὴν βελτίωσιν τὴν καθόλου ἐκπαιδεύσεως βεβαίως δὲν εἶναι ἔργον ἐνός, δύο ἢ τριῶν οἰωνδήποτε ἀνδρῶν, ἀλλ' ἀπαιτεῖ τὴν συνδρομὴν καὶ σύμπραξιν πάντων τῶν δυναμένων καὶ βουλομένων νὰ ἐργασθῶσι συντόνως πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ κακοῦ. Ἐπειδὴ ἡ κυβερνήσις μέχρι τοῦδε ἀπεδείχθη ἀνίκανος διὰ τῶν ἀκαταλλήλων μέσων, τὰ ὅποια μετεχειρίσθη, νὰ θεραπεύῃ τὸ νόσημα καὶ ἐπειδὴ τὸ ἔθνος δικαίως ἀναμένει παρα τῶν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τοῦ πανελληνίου συγκεντρωμένων λογίων καὶ ἐπιστημόνων ἀνδρῶν τὴν διόρθωσιν, τούτου ἔνεκεν ἀνάγκη κατεπείγουσα παρίσταται πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν νὰ καταφύγωμεν εἰς τὸ δεύτερον ἥτοι εἰς τὴν ζήτησιν καὶ εὑρεσιν τῶν ἱατρῶν καὶ φαρμάκων. Τούτου δὲ τεθέντος ὡς ἀναμφισβητήτου, ἀναφύεται ἡ ἐρώτησις ποῦ ζητητέοι οὗτοι καὶ ταῦτα εὑρετέα; ἐν Κίνα ἐν Αἰγύπτῳ ἢ ἐν Ἑλλάδι παρ' ἡμῖν αὐτοῖς; Ἀναντηρρήτως οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ ἢ ἐνθα ἐγεννήθη τὸ νόσημα καὶ τὸ νοσοῦν σῶμα ὑπάρχει· νοσοῦν δὲ σῶμα ἐστὶ τὸ ἐκπαιδευτικὸν σύστημα τῆς τε δημοτικῆς καὶ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, ἐν ᾧ δρῶντα πρόσωπά εἰσιν οἱ καθηγηταὶ τῶν γυμνασίων, οἱ ἐλληνοδιδασκαλοὶ καὶ δημοδιδάσκαλοι, οἵτινες, εἰ μὴ καθ' ὅλοκληρίαν, ἐν μέρει ὁμως θεωροῦνται ὡς αἷτια τῆς νόσου καὶ ἐπομένως δὲν δύνανται νὰ χρησιμεύωσιν καὶ ὡς ἱατροὶ

τοῦ πάσχοντος σώματος, ἀλλὰ πρέπει νὰ ζητηθῶσιν οἱ τοιοῦτοι ἀλλαχόθεν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὅλη ἐκπαίδευσις περιέχει καὶ τὴν ἀνωτάτην βαθμίδα, τὴν ἐπιστημονικὴν, ἣτις ἀποτελεῖ τὴν κορυφίδα τοῦ ὅλου ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος καὶ ἐπ' εἰδῇ ταύτην παρέχει τὸ ἀνώτατον ἐκπαιδευτήριον, ἥτοι τὸ ἐθνικὸν ἡμῶν πανεπιστήμιον, ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ παρὰ τούτου πρέπει νὰ ζητηθῶσιν οἱ τῆς πνευματικῆς νόσου ἀκέστορες ἢ ἀκεστήρες καὶ λίαν ἀπορὸν ἐστὶν ὅτι μέχρι τοῦδε, κρεῖττον παντὸς ἄλλου τὸ πανεπιστήμιον γινώσκον ὅτι πονηρὰ λυμαίνεται νόσος τὴν ἐκπαίδευσιν, δὲν κατεξανέστη σύσσωμον εἴτε προσκληθὲν εἴτε καὶ ἀπρόσκλητον κατὰ τοῦ ἐν πλήρει μισημβρία καὶ εἰς τὰς τάξεις αὐτοῦ ἀκαταπαύστως εἰσβάλλοντος ἐχθροῦ τῆς προόδου ἵνα πατάξῃ αὐτὸν οὐχὶ ἐντὸς τοῦ περιβόλου, ἀλλὰ πορρωτάτῳ ἐν τοῖς ὁρμητηρίοις αὐτοῦ.

Κατὰ ταῦτα τοῖνυν καὶ καθ' ἃ ἐν πᾶσι τοῖς προηγούμενοις εἴρηται, τὸ πανεπιστήμιον, τὸ πᾶν ἐπιστάμενον καὶ ἐπομένως ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ περιέχον τοὺς κορυφαίους ψυχικοὺς καὶ σωματικοὺς ἰατροὺς παρίσταται ὡς πανάκεια πάντων τῶν πνευματικῶν νοσημάτων, τὸ δεινότερον καὶ ἐπιβλαβέστερον τῶν ὁποίων ἀναμφισβητήτως ἐστὶ τὸ τὴν μέσσην καὶ δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν μαστίζον, ἡ θεραπεία τοῦ ὁποίου ἀνῆκεν εἰς τὸ τῆς παδείας ὑπουργεῖον, ἐὰν οἱ ὑπουργοὶ αὐτοῦ ὡς οἱ τῶν ἄλλων τῆς Εὐρώπης καὶ ἰδίᾳ τῆς Γερμανίας κρατῶν, εἶχον καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν θέλησιν τὴν ἀπαιτουμένην. Ἀλλὰ τοιαύτην περιφαιῇ θέσιν κατέχον τὸ πανεπιστήμιον καὶ τὴν δύναμιν τῆς τοῦ κακοῦ θεραπείας κεκτημένον ἀποδείκνυται ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ὅτι ὑπολείπεται κατὰ

τὴν θέλῃσιν καὶ τούτου ἕνεκεν ἐν πάσῃ λογοδοσίᾳ τῶν Ἀκαδημαϊκῶν ἀρχῶν ἀκροθιγῶς μόνον ψαύεται μὲν τὸ ζήτημα καὶ ὡς σπουδαιότατον χαρακτηρίζεται, οὐδόλως ὅμως κατ' ἀκρίβειαν διαγινώσκεται οὐδ' ἀποτελεσματικὴ τις λύσις αὐτοῦ ἀποφασίζεται καὶ πραγματοποιεῖται καὶ οὕτω στερεοτύπως σχεδὸν ὁ διάδοχος παραλαμβάνων αὐτὸ παρὰ τοῦ προκατόχου παραδίδωσιν ἀναλλοίωτον τῷ διαδόχῳ αὐτοῦ ἐν τῇ πρυτανικῇ ἀρχῇ· ὅτι δὲ δὲν διαγινώσκεται ἀκριβῶς καὶ ὅτι ἀπλῶς μόνον ψαύεται, μαρτυροῦσιν αὐτοὶ οἱ λόγοι τῶν πρυτάνεων, ἀποσπάσματα τῶν ὁποίων παρατίθενται ἐνταῦθα μόνον ἐκ τῶν δύο τελευταίων, ἥτοι τοῦ κ. Κ. Παπαρρηγοπούλου καὶ τοῦ Κ. Γ. Μακκᾶ, ὧν ὁ πρῶτος ἀποφαίνεται ὡς ἑξῆς. «Οἱ πλείστοι τῶν προκατόχων μου διστάζουσιν εὐλόγως ἂν οἱ πολλοὶ οὗτοι φοιτηταὶ καὶ βαθμοφόροι προσέρχονται μὲν ἱκανῶς παρεσκευασμένοι εἰς ἀκρόασιν, ἐξέρχονται δ' ἱκανῶς κατηρτισμένοι πρὸς ἐνάσκησιν τῆς ἐπιστήμης. Τινὲς δ' ἐπεκαλέσαντο τὴν αὐστηροτέραν δοκιμασίαν τῶν τε ἐκ τῶν γυμνασίων ἀπολυομένων νέων καὶ τῶν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ αὐτῷ βαθμολογουμένων. Τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι τὸ σπουδαιότερον καὶ τὸ δυσχερέστερον ὅλων ὅσα ὀφείλει νὰ πραγματευθῇ πᾶσα πρυτανικὴ λογοδοσία, διότι πρόκειται περὶ τοῦ τελικοῦ σκοποῦ, δι' ὃν ὑφίσταται τὸ Πανεπιστήμιον, περὶ τοῦ καρποῦ τῆς διδασκαλίας. Δὲν ἀρκεῖ τῳόντι νὰ ἀναγορεύωμεν διδάκτορας καὶ προλύτας· δέον οἱ ἀκαδημαϊκοὶ οὗτοι βαθμοὶ νὰ ἔχωσι τὴν προσήκουσαν αὐτοῖς ἐπιστημονικὴν ἀξίαν. Ὅθεν καλὸν ἤθελεν εἶσθαι νὰ δώσωμεν πρῶτοι ἡμεῖς τὸ παράδειγμα τοῦ ἀκριβεστέρου τῶν ὑποψηφίων θλέγχου. Οὕτω δὲ πράττοντες οὐ μόνον

οὐτιωδῶς διορθοῦμεν τὴν ὀλίγην ἀξίαν τῶν
 γυμνασιακῶν ἀπολυτηρίων, ἀλλὰ θε-
 ραπεύομεν καὶ τὰς περὶ ἡμῶν ἀπαιτήσεις τῆς κοινω-
 νίας, ἥτις ἐπὶ τέλους, ἀδιαφοροῦσα περὶ τῆς ποιότη-
 τος τῶν ἐγγραφομένων φοιτητῶν, κρίνει τὸ πανεπι-
 στήμιον ἐκ τῆς ποιότητος τῶν βαθμοφόρων αὐτοῦ,
 ἀποβλέπουσα κατὰ τὸ θεῖον λόγιον οὐχὶ εἰς τὸ εἰσερ-
 χόμενον, ἀλλ' εἰς τὸ ἐκπορευόμενον. Ὁ πρῶτιστος
 λοιπὸν οὗτος ὅρος τῆς ἀγαθῆς τοῦ πανεπιστημίου ὑ-
 πολήψεως δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἐκπληρωθῇ, ἀφοῦ
 τὸ πρᾶγμα κεῖται ἐφ' ἡμῖν». Ἐκ τῶν γενικῶν τού-
 των τῶν ἐφαπτομένων τοῦ ζητήματος ἐξάγεται κα-
 τὰ τὴν δοξασίαν καὶ κρίσιν τοῦ πρυτάνεως ὅτι μό-
 νος ὁ αὐτοτῆρὸς ἑλεγχος τῶν ὑποψηφίων αὐτάρκης
 ἐστὶ πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ, ὅπερ ὅμως, ὡς κατω-
 τέρω δειχθήσεται, οὔτε ὀρθόν ἐστίν οὔτε πάλιν θερα-
 पेύει τὸ νόσημα τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, ἀλλὰ μό-
 νον ἐπαγγέλλεται νὰ προφυλάξῃ τὴν τοῦ πανεπι-
 στημίου ὑπόληψιν· ὁ δὲ Κ. Μακκᾶς εἰδικώτερον φαύ-
 των τὸ ζήτημα καὶ μετακινῶν τὴν τῆς θεραπείας ἑ-
 ὄξαν ἀπὸ τοῦ πανεπιστημίου εἰς τὰ γυμνάσια ἐπιφέ-
 ρει. Ἐπειδὴ μόνον ἐπὶ καλῶν θεμελίων δύναται τις
 νὰ ἐγείρῃ ὑψηλὸν οἰκοδόμημα, πρὸ πάντων δεῖται
 παρ' ἡμῖν ἀναδιοργανώσεως τελείας καὶ ριζικῆς ἡ μέ-
 ση ἐκπαίδευσις, ἥτις ἐν ᾧ εἶναι τὸ θεμέλιον, ἐφ' οὗ
 μέλλει νὰ οἰκοδομήσῃ ἡ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ διδα-
 σκαλία, καὶ κατὰ τὴν διδακτικὴν μέθοδον σφάλλε-
 ται καὶ κατὰ τὰ βιβλία τὰ ἐν ἰσχύει, καὶ κατ' ἄλλα
 πολλά. Τῶν ἡμετέρων γυμνασίων αἱ ἐλλείψεις εἶναι
 φοβεραί· διὸ καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν ἀπολυομένων μαθη-
 τῶν τὰ ἐλαττώματα εἶναι μέγιστα καὶ σχεδὸν ἀθε-
 ράπτωτᾶ ἐν τῷ μετέπειτα χρόνῳ· διότι ὅ,τι δὲν γίνε-

ται ἐν καιρῷ τῷ πρέποντι, ὕστερον οὔτε ἐντελῶς ἐπιτυγχάνει οὔτ' εὐκόλως δύναται νὰ ἀναπληρωθῇ, τοῦ καιροῦ τότε ὀφειλομένου εἰς ἄλλα. Ὅθεν καὶ αἱ μαθητικαὶ ἐλλείψεις τῶν ἡμετέρων νέων πρέπει ἐν τοῖς γυμνασίοις νὰ προλαμβάνωνται καὶ ἐκεῖ μόνον δύνανται ἀσφαλῶς νὰ θεραπευθῶσιν.

Εἰς οὐδὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ, ὥς φρονοῦσί τινες τὸ ὑποβάλλειν τοὺς ἀπολυομένους εἰς ἄλλην αὐστηροτέραν ἐξετάσιν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ.· Ἡ ἰδέα τῶν δευτέρων ἐξετάσεων πρέπει νὰ ἐγκαταλειφθῇ ὁλοσχερῶς ὡς ἄσκοπος καὶ ἀδικαιολόγητος καὶ ἀνεφάρμοστος καθ' ἂν πρὸ ἐτῶν ἤδη ἀπέδειξεν ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ λογικῆς δεινότητος εἰς τῶν σοφῶν προκατόχων μου, ὁ καθήγητὴς τοῦ ῥωμαϊκοῦ δικαίου κ. Παῦλος Καλλιγᾶς.»

Ταῦτα μὲν τὰ ὀλίγα, τὰ ὀλίγιστα εἰσιν ὅσα οἱ δύο ὀγκῶδεις πρυτανικοὶ λόγοι περιέχουσι περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ζητήματος, περὶ τοῦ ὁποίου εἰδικῶς ὤφειλον νὰπραγματευθῶσι καὶ διεξοδικῶς. Ἀλλὰ καὶ ἐν τούτοις ὁμὲν σοφὸς τῆς ἱστορίας καθήγητὴς κ. Παπαρρηγόπουλος λίαν προοφυλακτικῶς καὶ οἰονεὶ διπλωματικῶς ἐφαπτόμενος τοῦ ζητήματος καὶ περιορίζων αὐτὸ ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ πανεπιστημίου ἀποχρῶσαν θεωρεῖ τὴν ἐπίτασιν τῆς αὐστηρότητος τῶν ἐξετάσεων πρὸς διόρθωσιν τῆς μικρᾶς ἀξίας τῶν γυμνασιακῶν ἀπολυτηρίων καὶ πρὸς διάσωσιν τῆς κινδυνευούσης τοῦ πανεπιστημίου ὑπολήψεως παρὰ τῇ κοινωνίᾳ. Ὁ δὲ κ. Μακκᾶς ὡς ἄριστος ἱατρὸς καὶ φιλόσοφος βαλόντιον ἐξετάζων τὸ πρᾶγμα καὶ εὐπαρρητιάστως ὁμολογῶν τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, ἣν μόνον ἐν τοῖς γυμνασίοις περιορίζει, τούναντίον ζητεῖ τὴν τοῦ κακοῦ θεραπείαν οὐχὶ ἐν τῷ Πα-

νεπιστημίῳ ὡς ὁ κ. Παπαρρηγόπουλος, ἀλλὰ μόνον
 ἐν τοῖς γυμνασίοις, τελείαν καὶ ριζικὴν ἀναδιοργά-
 νωσιν αὐτῶν προτείνων καὶ λίαν ἐμφατικῶς ἀποκρού-
 ων τὴν ὑπὸ τινων προτεινομένην ἰδέαν τῆς εἰς δευτέ-
 ρας ἐξετάσεις ὑποβολῆς τῶν ἐκ τῶν γυμνασίων ἀπο-
 λυομένων. Ἐὰν δὲ παραβάλῃ τις ὅλον τὸ ἐκπαιδευ-
 σύστημα πρὸς μέγα καὶ τρίστεγον ἢ τετράστεγον οἰ-
 κοδόμημα ἔχον κατώτατον καὶ μεσαῖον μέρος ὑπόσα-
 θρα καὶ πάσχοντα ἐξάγει ὅτι ὁ μὲν κ. Παπαρρηγό-
 πουλος πρὸς σωτηρίαν τοῦ κορυφαίου καὶ ἀνωτάτου
 μέρους ἀπὸ τοῦ πάθους τῶν ἄλλων ἀπαιτεῖ νὰ γίνῃ
 ἡ ἐγχείρησις αὐτοῦ πρὸ τῆς ὀροφῆς, ὁ δὲ κ. Μακχᾶς
 διατείνεται ὅτι τὸ μέσον πάτωμα ἐντελῶς σεσαθρω-
 μένον ὃν δεῖται τελείας καὶ ριζικῆς ἀναπτύξεως ἵνα
 προφυλαχθῇ ἀπὸ τῆς σαθρότητος τὸ ἐπ' αὐτοῦ ἐρει-
 δόμενον ἀνώτατον πάτωμα τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος.
 Κατὰ τὴν παραβολὴν ταύτην, εἴτε εὐστοχον, εἴτε ἁ-
 στοχον, ἀρκούντως ὁμῶς ἀπεικονεῖζουσιν καὶ αἰσθη-
 τοποιοῦσαν τὸ πρᾶγμα, ἡ μὲν διὰ τῆς προτεινομένης
 ἐγχειρήσεως θεραπεία τοῦ κακοῦ φαίνεται μοι λίαν
 σκληρὰ, ἄδικος καὶ ἀπόσκοπος· διότι ἡ τῆς αὐστη-
 ρότητος ἐπίτασις ἐπὶ τῶν διδακτορικῶν ἐξετάσεων
 συνεπάγεται δι' ἀτέλειαν τῶν προτέρων σπουδῶν ἀ-
 πόρριψιν πρώτην καὶ δευτέραν ἐνίοτε, καὶ ἡ αὐστηρὰ
 αὕτη τιμωρία ἐπιβαλλομένη ἐν μέρει μὲν δι' ὀλιγω-
 ρίαν τοῦ ἀπορριπτομένου, ἐν μέρει δὲ μείζονι ἴσως διὰ
 τὴν ἐν μέσῳ καχεκτικῆς καταστάσεως γενομένην
 ἀτελεῇ γυμνασιακὴν σπουδὴν, ἥτις ἐστὶν ἡ βᾶσις τῆς
 ἐπιστημονικῆς, καὶ τῆς ὁποίας δὲν φέρει αὐτὸς τὴν
 αἰτίαν, μείζων καὶ ἐπιβλαβεστέρα καθίσταται αὐτῷ
 τῆς ἐν τῷ γυμνασίῳ, ὅπου δικαίως ἔπρεπε νὰ ἐπιβλη-
 θῇ, καὶ διὰ τούτου τοῦ παραδείγματος καὶ μέτρου

οὐδεμία δύναται νὰ ἐπέλθῃ διόρθωσις τῶν ἐκ τῶν γυμνασίων ἐξερχομένων, ἐν ὧν νοσοῦσι καὶ πάσχουσιν αὐτὰ ταῦτα· ἡ δὲ διὰ τῆς ριζικῆς ἀναδιοργανώσεως τῶν γυμνασίων προβαλλομένη βελτίωσις τῶν ἀπολυομένων καὶ ἀκαδημαϊκῶν πολιτῶν γινομένων λογικωτέρα μὲν, δικαιοτέρα, σκοπιμωτέρα καὶ ἀπαραιτήτως ἀναγκαία ἐστίν, οὐχὶ ὅμως καὶ καθ' ὅλοκληρίαν ἐφικτὴ καὶ δυνατὴ ἂν μὴ προηγουμένως ἢ καὶ συγχρόνως ἐπενεχθῇ ἡ ριζικὴ ἀναδιοργάνωσις τῶν οὐχ' ἥττον καχεκτούντων ἐλληνικῶν σχολείων, ἅπερ ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τῶν γυμνασίων καὶ, ὡς νῦν ἔχουσι τὰ πράγματα, μέρος ἀναπόσπαστον τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως. Ἐπειδὴ δὲ οἱ τῶν ἐλληνικῶν σχολείων μαθηταὶ οὔτε ἐκ τῆς γῆς φύονται, οὔτε ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταπίπτουσιν, οὐδὲ αὐτομαθεῖς γινώνται, ἀλλὰ προπαιδεύονται καὶ καταρτίζονται ἐν τοῖς δημοτικῶις σχολείοις, τὰ ὅποια διπλοῦν ἐνταῦθα ἐπιδιδώκουσι σκοπὸν, τὸ μὲν εἰς τὴν προπαρασκευὴν μαθητῶν ἱκανῶν νὰ μεταβῶσιν εἰς τὰ ἐλληνικὰ σχολεῖα, τὸ δὲ καὶ εἰς παίδευσιν τῶν μελλόντων νὰ ἀσπασθῶσι βιοποριστικόν τι ἐπάγγελμα ἀφορῶντα, ἐντεῦθεν γίνεται δῆλον ὅτι καὶ ταῦτα ὡς νῦν ἔχουσι, γενικῆς καὶ ριζικῆς ἀναδιοργανώσεως δεόνται ἵνα πρὸς τὸν διπλοῦν σκοπὸν δεόντως ἀνταποκριθῶσιν. Ὡστε ἐκ τῶν εἰρημένων ἐξάγεται ὅτι μόνῃ ἢ τῶν γυμνασίων μονομερὲς ἀναδιοργάνωσις καὶ βελτίωσις ἀποβαίνει ἀνέφικτος καὶ ἀνωφελὴς ἄνευ τῆς τῶν ἐλληνικῶν καὶ δημοτικῶν σχολείων· διότι αἱ τρεῖς βαθμίδες τῆς ὅλης ἐκπαιδεύσεως ἀποτελοῦσι μίαν συνεχῆ καὶ ἀδιάσπαστον ἄλυσον, τῆς ὁποίας πάσχοντος τοῦ κατωτάτου μέρους, μεταδίδεται ἡλεκτρικῶς τὸ νόσημα καὶ εἰς τὸ μετ' αὐτοῦ συνεχόμενον δεύ-

τερον μέρος καὶ ἐκ τούτου εἰς τὸ ἀκόλουθον καὶ οὕτω καθεξῆς.

Οὕτω τοίνυν ἀποδειχθείσης τῆς μὲν τοῦ κ. Παπαρρηγουπούλου προτάσεως περὶ ἐπιτάσεως τῆς τῶν διδακτορικῶν ἐξετάσεων αὐστηρότητος ἀστόχου καὶ ἀποσχόπου πρὸς θεραπείαν τοῦ νοσήματος τῆς ἐκπαίδευσως, τῆς δὲ τοῦ κ. Μακκᾶ περὶ ἀναδιοργανώσεως μόνον τῶν γυμνασίων ἀνεπαρκοῦς καὶ ἀνεφίκτου, ἀναπόδραστος καὶ κατεπείγουσα ἀνάγκη ἐστὶν ἀναδιοργανώσεως τῆς διμοτικῆς καὶ ὁλοκλήρου τῆς μέσης ἐκπαίδευσως· διότι οὕτω καὶ μόνον καὶ οἱ εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον τρεπόμενοι δύνανται νὰ εὐδοκιμήσωσιν οἷονδῆποτε μετερχόμενοι ἐπάγγελμα καὶ οἱ εἰς τὸ πανεπιστήμιον μεταβαίνοντες οἷονδῆποτε καὶ ἂν ἐκλέξωσιν ἐπιστήμην ἔσονται ἱκανοί, ἐὰν τὸν ἀπαιτούμενον ἔχωσι ζῆλον νὰ ἀναδειχθῶσιν ἄξιοι αὐτῆς, καὶ τὴν τοῦ πανεπιστημίου τιμὴν καὶ ὑπόληψιν οὐ μόνον ἀπρόσβλητον νὰ διατηρήσωσιν ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπαυξήσωσιν αὐτήν. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω τεθέντα ἀναμφισβήτητως καλῶς ἔχουσι καὶ αἷτια ἐπαγγέλλονται ἀποτελέσματα. Τὸ δυσχερέστατον ὁμῶς πάντων ἐστὶν ἡ εὕρεσις τοῦ μέλλοντος ἢ τῶν μελλόντων καὶ δυναμένων νὰ ἀναδιοργανώσωσι τὴν δημοτικὴν καὶ μέσην ἐκπαίδευσιν, καθ' ὅσον αἱ μέχρι τοῦδε γενόμεναι μονομερεῖς ἀπόπειραι ἀπεδείχθησαν ἀνεπαρκεῖς καὶ ἀνίκανοι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ ἐπομένως ἐναυάγησαν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπιχείρησις, διεξαγωγὴ καὶ λύσις τοῦ σπουδαιωτάτου τούτου ζητήματος οὐκ ἐστὶν οὔτε ἐνὸς ἢ δύο ἢ τριῶν τῶν τυχόντων ἔργον, οὔτε μικροῦ χρόνου, ἀλλὰ τῶν λογάδων καὶ κρατίστων τοῦ ἔθνους ἀνδρῶν καὶ μελέτης πολλῆς καὶ βαθείας, καὶ ἐπειδὴ οὗτοι ὑπὲρ τοὺς πεντήκοντα ἀριθμούμενοι ἀ-

παρτίζουσι τὸ ἐθνικὸν ἡμῶν πανεπιστήμιον δικαίως
 τὸ ἔθνος παρὰ τούτων ἀπαιτεῖ τὴν θεραπείαν τοῦ
 κακοῦ γεραῖρον καὶ σεβάζομενον αὐτοὺς ὡς τοὺς κο-
 ρυφαίους καὶ ὑπάτους διδασκάλους αὐτοῦ. Ἴδου λοιπὸν
 στάδιον εὐρὺ καὶ μέγα προκείμενον τοῖς τοῦ Πανεπι-
 στημίου καθηγηταῖς καὶ προκαλοῦν αὐτοὺς ἐν τῷ ἀ-
 γῶνι μετὰ τοὺς τῆς σχολῆς μῆνας, καθ' οὓς, ὡς προ-
 εῖρηται, οἱ Γερμανοὶ μεγάλους ἀναλαμβάνοντες ἀγῶ-
 νας ὑπὲρ τῆς καθόλου ἐκπαιδεύσεως καὶ ὑπὲρ τῆς τῶν
 ἐπιστημῶν, περιέχον τοὺς ἐμπειροτατοὺς ἰατροὺς ὁ-
 φεῖλει νὰ διαγνώσῃ τὸ νόσημα τῆς μέσης καὶ δημο-
 τικῆς ἐκπαιδεύσεως, νὰ ἀνακαλύψῃ τὰ προκαλέσαν-
 τα αὐτὸ αἷτια καὶ νὰ συντάξῃ τὴν θεραπείαν αὐτοῦ.
 Τοῦτο δ' ἐπιτυγχάνεται ἐὰν ἕκαστος τῶν καθηγη-
 τῶν λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὴν καχεκτικὴν κατὰστασιν
 καὶ ἐπὶ τῆς πολυχρονίου πείρας τῆς σπουδῆς καὶ δι-
 δασκαλίας ἐρειδόμενος, κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα
 τῶν ἐργασίμων μηνῶν συντάξῃ ἐκθεσιν, ἀναγράφων ἐν
 αὐτῇ τὰς τε ἐλλείψεις τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ
 τῆς δημοτικῆς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ καὶ ἐν τοῖς διδασκο-
 μένοις βιβλίοις καὶ τὰ πρὸς θεραπείαν τούτων ἀπαραι-
 τήτως ἀναγκαῖα φάρμακα. Ἐκ πεντήκοντα τοιούτων
 ἐκθέσεων, ἐν αἷς πολλαὶ μὲν συμφωνοῦσαι ἀλλήλοις
 γινῶμαι, πολλαὶ, δὲ καὶ διάφοροι θὰ παρασταθῶσιν,
 ἀναμφισβήτητως θὰ ἀποκαλυφθῶσι πᾶσαι αἱ ἐλλείψεις
 καὶ θὰ γνωσθῶσι πάντα τὰ ἀρμόδια φάρμακα πρὸς θε-
 ραπείαν τοῦ πάσχοντος σώματος καὶ συστήματος. Ἐ-
 πειδὴ δὲ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δύναται νὰ συντε-
 λήσωσιν ἐπὶ πολὺ καὶ πάντες οἱ τῶν γυμνασίων κα-
 θηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι τῶν ἐλληνικῶν καὶ δημοτι-
 κῶν σχολείων, ἀνάγκη πᾶσα κατὰ τὸ μὲν πρῶτον ἔτος
 νὰ παραγγελθῶσιν οἱ καθηγηταὶ μόνον πρὸς σύντα-
 ξιν ἐκθέσεων ὁμοίων ταῖς τῶν τοῦ πανεπιστημίου κα-

θηγητῶν, διὰ δὲ τὸ δεύτερον μετὰ τὴν ἀναδιοργάνω-
 σιν τῶν γυμνασίων οἱ ἑλληνοδιδάσκαλοι πρὸς διόρθω-
 σιν τῶν ἑλληνικῶν σχολείων, καὶ κατὰ τὸ τρίτον οἱ
 δημοδιδάσκαλοι ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ. Ἰδού ὕλη ἀφθο-
 νος πρὸς συγκρότησιν συνεδρίου τῶν Ἑλλήνων ἐπισ-
 τημόνων καὶ φιλολόγων καθηγητῶν διὰ τὸ προσεχές
 θέρος πρὸς ἀναδιοργάνωσιν τῶν γυμνασίων, εἰς τὸ ὁποῖ-
 ον πρὸς τοῖς τοῦ κράτους καθηγηταῖς τῶν γυμνασίων
 ἀνάγκη νὰ προσκληθῶσι πρὸ τριῶν τοῦλάχισον μηνῶν
 καὶ οἱ ἐκτὸς τοῦ κράτους Ἑλληνες καθηγηταὶ ἵνα με-
 τάσχωσι τοῦ συνεδρίου προπαρασκευασμένοι. Τοῦτου
 δ' ἐπιτευχθέντος καὶ κατορθωθέντος, δεόν νὰ τεθῇ εἰς
 ἐνέργειαν καὶ χρῆσιν τὸ αὐτὸ μέτρον πρὸς ἀναδιοργά-
 νωνσιν τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων κατὰ τὸ ἀκόλου-
 θον ἔτος, καὶ τούτου γενομένου, νὰ ἐφαρμοσθῇ ἡ
 θεραπεία καὶ ἐπὶ τῶν δημοτικῶν σχολείων κατὰ ἀ-
 κόλουθον θέρος καὶ ἔτος. Ἡ σύγκλητος τοῦ πανε-
 πιστημίου εἰσηγουμένου τοῦ πρυτάνεως ὀφείλει νὰ
 λάβῃ ὑπὸ σπουδαίαν σκέψιν τὸ ἐθνικὸν καὶ πανελ-
 λήνιον τοῦτο ζήτημα καὶ δι' οἷωνδῆποτε δυνατῶν
 μέσων νὰ σπεύσῃ εἰς τὴν λύσιν αὐτοῦ καὶ νὰ μὴ ἀδια-
 φορήσῃ, ὥς μέχρι τοῦδε, εἰς τὴν διόρθωσιν τῶν κακῶς
 ἐχόντων, νομίζουσα ὅτι τοῦτο ἐστὶν ἔργον τῆς Κυ-
 βερνήσεως καὶ τοῦ ἀρμοδίου ὑπουργείου· οὐδεὶς γὰρ
 ἄλλος πλὴν τοῦ Πανεπιστημίου, δυνάμενός ἐστι καὶ
 βουλόμενος νὰ ἀναλάβῃ καὶ διεξαγάγῃ τὸν ἀγῶνα
 τοῦτον καὶ νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα ἀπὸ κακοῦ, ἡ ἐπίτα-
 σις καὶ περαιτέρω διάδοσις τοῦ ὁποίου μέλλει καὶ τοῦ
 πανεπιστημίου νὰ ἐλαττώσῃ τὴν ἀξίαν καὶ ὑπόλη-
 ψιν καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ νὰ ἐπενέγκῃ ἐπιβλαβέστατα
 ἀποτελέσματα. Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων ἐπεται ὅτι
 ἡ μὲν περαιτέρω ἀνοχὴ τῆς καταστάσεως ταύτης ἐ-

θνική συμφορά ἐστίν, ἥ δὲ ταχεῖα θεραπεία ἐθνική εὐ-
 εργασία, ἣν διὰ πάσης θυσίας οἱ φιλοπάτριδες τοῦ
 πανεπιστημίου καθηγηταὶ ὀφείλουσιν ἀ προσενέγκω-
 σιν εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ προσδοκίμῳ ταύτῃ περιπτώσει,
 καθ' ἣν τὸ πανεπιστήμιον πλήρέστατα ἐπιτελέσει τὴν
 ἐθνικὴν ἐντολήν καὶ διὰ τοῦ ἀρμοδίου ὑπουργείου πρα-
 γματοποιήσει αὐτήν, ἀναφύεται τὸ ζήτημα ἂν κατὰ τὸ
 μέχρι τοῦδε ἐπικρατοῦν ὁλέθριον πολιτικὸν σύστη-
 μα τῆς κατὰ πᾶν ἔτος, πολλάκις δὲ καὶ ἐν μέσῳ αὐ-
 τοῦ ἐκτοπίσεως, μετατοπίσεως, ἀναστατώσεως καὶ
 παύσεως καθηγητῶν, ἐλληνοδιδασκάλων καὶ δημοδι-
 δασκάλων χάριν ὑπουργικῶν, βουλευτικῶν καὶ κομμα-
 τικῶν ἀξιώσεων, πισεύσεων καὶ καταδιώξεων, δύναται
 ἡ μέλλουσα ἀναδιοργάνωσις τῆς μέσης καὶ δημοτικῆς
 ἐκπαιδεύσεως νὰ ἀποφέρῃ τὰς προσδοκώμενας ὠφε-
 λείας· οὐδεὶς νομίζω, σῶας ἔχων τὰς φρένας δύναται
 νὰ ἐπιδοκιμάσῃ τὸ ἀπερίσκεπτον τοῦτο μέτρον τῆς
 ἡμετέρας πολιτικῆς καχεξίας καὶ συνηγορήσῃ ὑπὲρ αὐ-
 τοῦ, ὅπερ, εἰ μὲν πᾶσι τοῖς λοιποῖς κλάδοις ὁμολογεῖ-
 ται ἐπιβλαβὲς καὶ ἐπιζήμιον καὶ διὰ τοῦτο πάντοτε
 μὲν προτείνεται, οὐδέποτε ὅμως πραγματοποιεῖται ὁ
 περὶ μονιμότητος καὶ περὶ προσόντων τῶν ὑπαλλή-
 λων νόμος, ἐπιβλαβέστατον ὅμως καὶ ἐπιζημιώτατα-
 τον ἀποβαίνει εἰς τὸν κλάδον τῆς ἐκπαιδεύσεως, ὅς-
 τις κατὰ τὴν ἀληθῆ ἐκτίμησιν καὶ τὴν πραγματικὴν
 ἀξίαν χρινόμενος παρίσταται ὡς πολὺ ἱερώτερον σκο-
 πὸν καὶ ὑψηλότερον προορισμὸν ἐκπληρῶν τοῦ τῶν
 λοιπῶν κλάδων, ἥτοι ὡς παιδευτῆς καὶ μορφωτῆς αὐ-
 τῶν. Ἐντεῦθεν τοίνυν ἐννοεῖται ὅτι ὡς τὸ Πανεπι-
 στήμιον διὰ τῆς ἀναδιοργανώσεως τῆς ἐκπαιδεύσεως
 μέλλει νὰ εὐεργετήσῃ ὁλόκληρον τὸ ἔθνος, οὕτω καὶ ἡ

Κυβέρνησις ἡ ἔχουσα ἀξίωσιν ὅτι διάφορος καὶ κρείττων τῶν παρελθουσῶν ἐστὶ καὶ ἔσται κατὰ πάντα τὰ δυνάμενα νὰ προαγάγῃ τὸ ἔθνος ἐν βῆμα περαιτέρω εἰς τὴν εὐημερίαν καὶ εὐδοξίαν ὀφείλει νὰ καταλίπῃ ὅλως ἀνεπηρέαστον καὶ νὰ χειραφετήσῃ οὕτως εἰπεῖν τὸ τῆς παιδείας ὑπουργεῖον ἀπὸ πάσης πολιτικῆς ἀναμίξεως καὶ πίεσεως ἵνα ἐνεργῇ ἐλευθέρως ἐν καιρῷ τῷ δέοντι μόνον καὶ πρόποντι καὶ οὐδέποτε αὐθαιρέτως καὶ παρακαίρως ὥς μέχρι τοῦδε δυστυχῶς συμβαίνει νὰ γίνηται ἡ παιδεία εὐτελεστάτῃ θεραπείᾳ τῆς πολιτικῆς δεσποτείας. Τοῦτο καλῶς γινώσκοντες οἱ περινούστατοι πολιτικοὶ μας ὀφείλουσιν ἀπαξ διὰ παντὸς δι' οἵουδήποτε μέσου καὶ τρόπου νομίζουσιν ἐφικτὸν νὰ καθιερώτῃ καὶ ἐξασφαλίσωσιν ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἐὰν πράγματι ἐπιθυμῶσι νὰ συντελέσωσι τὰ μέγιστα εἰς τὴν βελτίωσιν καὶ προαγωγὴν τῆς ἐκπαιδεύσεως· ἄλλως γὰρ πᾶσαι αἱ ἐπαγγελίαι καὶ ὑποσχέσεις περὶ κρείττονος μέλλοντος τῆς πατρίδος ἔσονται λόγοι κενοὶ πραγμάτων καὶ οὐδὲν πλεόν. Τοῦτό ἐστὶ τὸ πρῶτον τῶν προμνημονευθέντων δύο παραδειγμάτων καὶ ἐθνικῶν ζητημάτων, τὸ ὁποῖον οὐ μόνον, ὥς ὑπέδειξα, δυνάμεθα ἐὰν θέλητιν καὶ ζῆλον καὶ ἀγάπην ἀληθῆ πρὸς τὴν πατρίδα ἔχωμεν νὰ λύσωμεν, ἀλλὰ καὶ ὀφείλομεν νὰ πράξωμεν ἄνευ περαιτέρω ἀναβολῆς καὶ βραδύτητος. Ἀλλὰ τοῦτο, δύναται τις εὐλόγως νὰ ὑποκρούσῃ, πάντες ἐγινώσκομεν καὶ οὐκ ἐστὶ νέον τι, ἀλλὰ παλαιὸν κακόν, τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἐκπαίδευσιν λυμαινόμενον. Τὴν ἐνδεχομένην ταύτην ἐνστασιν καὶ καθ' ὁλοκληρίαν ὥς ἀληθῆ ἀποδεχόμενός τις, οὐδόλως δύναται νὰ ἀρνηθῇ ὁ τοιοῦτος ὅτι οὔτε οἱ πρὸς ἀποσόβησιν καὶ θεραπείαν τοῦ κακοῦ ἐμπειρότατοι καὶ ἀρμοδιώτατοι ἱατροὶ δημοσίᾳ τε καὶ

παρρησία μέχρι τοῦδε ὑπεδείχθησαν ὀνομαστί παρά τινος, οὔτε ὁ καταλληλότατος τρόπος πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτῆς δεόντως κατανοηθεὶς, προσηκόντως διευπώθη, ὡς μαρτυροῦσι τὰ προηγουμένως ἐπὶ τούτῳ παρατεθέντα ἀποσπάσματα τῶν δύο τελευταίων πρυτανικῶν λόγων. Ἄλλως τε νομίζω ὅτι πᾶσα σκέψις ἀναγκομένη εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, κοσμίως καὶ περιεσκεμμένως ἐν μέσῳ προβαλλομένη, δύναται τοῖς μὲν σοφοῖς νὰ παρέξῃ ἀφορμὴν σοφοτέρων σκέψεων, τῇ δὲ Κυβερνήσει καὶ τῷ ἀρμοδίῳ ὑπουργείῳ πλείονος μερίμνης, ἐνεργητικότητος καὶ δραστηριότητος εἰς τὴν πραγματοποιήσιν αὐτοῦ. Τὸ δὲ δεύτερον ἀποκλειστικῶς ἀνήκον εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν ἐταιρίαν καὶ διπλοῦν τὴν φύσιν ὃν ἤτοι ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικὸν δύναται νὰ ἐπισπάσῃ τὴν προσοχὴν τοῦ ἐπιστηνικοῦ κόσμου, καὶ νὰ ἐφελκύσῃ τὸν θαυμασμὸν τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν, νὰ θερμάνῃ τὴν τῶν φιλελλήνων ἀγάπην πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν διάθεσιν τῶν ψυχρῶς καὶ δυσμενῶς διακειμένων πρὸς αὐτὴν λογίων καὶ πολιτικῶν τῆς Εὐρώπης ἀνδρῶν νὰ τροποποιήσῃ ἐπὶ τὸ εὐνοϊκώτερον καὶ ἐξευμενίσῃ αὐτούς. Τοῦτο δὲ τὸ τοσαῦτα ἐπαγγελλόμενον ἡμῖν ἀγαθὸ ζήτημά ἐστιν «ἡ κατὰ τὸ προσεχὲς θέρος συγχάσεις καὶ συγχρότησις παγκοσμίου διεθνοῦς ἀρχαιολογικοῦ συνεδρίου ἐν Ἀθήναις».

Ὁμολογούμενου ὄντος ὅτι οἱ τῆς Εὐρώπης σοφοὶ καὶ ἐπιστήμονες κατὰ τὴν πραγματικὴν ἀξίαν ἐκτιμῶντες καὶ προσηκόντως τιμῶντες ἡμᾶς πάντοτε προσκαλοῦσιν εἰς τὰ κατὰ πᾶν ἔτος συγκροτούμενα παρ' αὐτοῖς σοφὰ συνέδρια καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν αὐτῶν φιλοξενοῦσι τοὺς ἡμετέρους ἀντιπροσώπους ὡς καὶ νῦν ἔτι ἐν Παρισίοις μὲν τὸν κ. Παλάσχαν, ἐν Βόννῃ δὲ τὸν ἀρχιεπισκοπὸν

Σύρου καὶ Τήνου Λυκοῦργον, τὸν Ῥώσσην καὶ Δαμα-
 λᾶν σὺν τοῖς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀποσταλεῖσι θε-
 ολόγοις καὶ ἐν Κολωνίᾳ τοὺς κ.κ. Θ. Ὀρφανίδην καὶ
 Χέλδραϊχ, ἀναμφισβήτητόν ἐστιν ὅτι καὶ ἡμεῖς καί
 περ μικροὶ πνευματικῶς ὄντες, ὀφείλομεν ὅμως ἐκ
 παντὸς τρόπου ἐξευρόντες τὰ ἀπαιτούμενα μέσα καὶ
 λιτοτάτην προπαρασκευάσαντες πνευματικὴν τράπε-
 ξαν ἅπαξ τοῦλάχιστον νὰ ἐστιάσωμεν τοὺς φιλουμού-
 σους καὶ φιλεπιστήμονας ἐστιάτορας ἡμῶν ἐν τῇ ἀρ-
 χικῇ ἐστίᾳ τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας, ἐν ταῖς κλειναῖς Ἀ-
 θήναις, καὶ κατὰ δύναμιν φιλοξενήσωμεν αὐτοὺς, ἐμ-
 πράκτως ἀποδεικνύοντες ὅτι οὔτε ἀφιλότιμοι οὔτε ἀ-
 γνώμονες ἐσμεν πρὸς τοὺς φιλοφρονησαμένους ἡμᾶς.
 Τούτου τεθέντος, ζητεῖται ἤδη νὰ γνωσθῇ καὶ ὀρισθῇ
 ἐκ τῶν προτέρων ἔχομεν ἄρα γε ἡμεῖς οἱ νεώτεροι ἔρ-
 γα ἐπιστημονικὰ καὶ ζητήματα ἱκανὰ καὶ ἀντάξια νὰ
 παρατεθῶσιν ἐν τῇ πνευματικῇ τραπέζῃ τοῦ προτει-
 νομένου συνεδρίου καὶ νὰ ἀπασχολήσωσι τοὺς προ-
 σκληθητομένους ἐπιστήμονας καὶ ἰδίᾳ τοὺς ἀρχαιολό-
 γους τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν ὧς αὐτοὶ παρασκευ-
 ᾶζουσι τὰ τοιαῦτα συγκροτοῦντες συνέδρια; κατα-
 φατικῶς δὲν δυνάμεθα δυστυχῶς νὰ ἀποκριθῶμεν εἰς
 τὴν ἐρώτησιν ταύτην· οὐχ ἦττον ὅμως δικαιοῦμεθα
 παρρησίᾳ νὰ ὁμολογήσωμεν σεμνυνόμενοι ὅτι κατὰ
 τὴν ἀπαιτουμένην ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ ἐπιστη-
 μονικὴν ὕλην εὐτυχῶς πάντων τῶν ἐθνῶν τοῦ κόσμου
 πλεονεκτοῦμεν καὶ ὑπερέχομεν, καὶ τὴν ὑπεροχὴν ταύ-
 την ἐπωφελοῦμενοι δυνάμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν
 καὶ μετ' ἐθνικῆς ὑπερηφανείας νὰ ἐπιδείξωμεν αὐτὴν
 ἐπιτοπίῳς πᾶσι τοῖς μέλλουσι μετασχεῖν τοῦ ἡμετέ-
 ρου συνεδρίου.

Τῶν πολυτιμοτάτων καὶ ἀναριθμήτων προγονικῶν

Θησαυρῶν, ὧν τοὺς μὲν εἰσέτι καλύπτει καὶ ὡς πιστὸς
 Θησαυροφύλαξ διαφυλάττει ἢ μήτηρ ἡμῶν γῆ ἵνα πα-
 ραδώσει αὐτοὺς ἡμῖν τοῖς γνησίοις κληρονόμοις καὶ
 ἀπογόνοις ἀκηράτους, ὅταν ἀποκτήσωμεν τὰ ἀπαι-
 τήτως ἀναγκαῖα πρὸς ζήτησιν καὶ παραβολὴν αὐτῶν
 μέσσα, τοὺς δὲ, δυσμενεῖς τοῦ παρελθόντους περιστά-
 σεις ἐκ τῆς ἀρχικῆς ἐστίας ἀπήγαγον ἀλλαχοῦ, ἐνθα
 μετ' εὐλαθείας καὶ σεβασμοῦ διαφυλάττονται, ἄλλους
 δὲ ἢ πολυχρονιότης καὶ βαρβαρότης ἐξηφάνισαν ἐκ
 τοῦ προσώπου τῆς γῆς καὶ ἄλλους τελευταῖον διετή-
 ρησεν ὁ χρόνος ἐπὶ τῶν ἀρχικῶν θέσεων, πάντων λέ-
 γω, τούτων τῶν τιμαλφεστάτων μνημείων τὰ ἐξοχώ-
 τατα ἀριστουργήματα καὶ κάλλιστα ὧν ποτε χεῖρες
 ἀνθρώπινοι καλλιτεχνήσασαι παρήγαγον· ἀναντιρρή-
 τως διέσωτε τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει ἢ τὸ πάλαι περι-
 δομένη μήτηρ τῆς σοφίας καὶ νῦν πρωτεύουσα τοῦ πα-
 νελληνίου πόλις τῆς Παλλάδος προκαλοῦσα καὶ νῦν
 ἔτι μετὰ παρέλευσιν χιλιετηρίδων ἐξ ὅλων τῶν μερῶν
 τοῦ ἀρχαίου καὶ νέου κόσμου πάντας τοὺς ἐνθέρμους
 ζηλωτὰς τῆς τέχνης καὶ ἐπιστήμης ἐπὶ τῇ θεᾷ καὶ
 σπουδῇ τῶν ἀμνημῆτων καλλιτεχνημάτων ἀκαταπαύ-
 στως σπεύδοντας. Ἡρὸς σωτηρίαν τῶν ὑπὸ τοῦ χρό-
 νου διαφυλαχθέντων πρὸς ἀνασκαφὴν καὶ ἀνακάλυ-
 ψιν τῶν ὑπὸ τῆς γῆς κρυπτομένων, πρὸς συναγωγὴν
 πάντων τῶν ἐνθεῖν κακέῖσε διεσπαρμένων, πρὸς διευ-
 θέτησιν τούτων καὶ πρὸς ἐρμηνείαν τῶν τοιαύτης δε-
 ομένων, πρὸ πολλῶν ἐτῶν εὐτυχῶς συστάσα ἢ ἀρ-
 χαιολογικὴ ἐταιρία, κατὰ δύναμιν ἀγωνίζεται πρὸς ἐ-
 πίτευξιν τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ καὶ πρὸς ἐπέκτασιν τῶν ἐ-
 νεργειῶν καὶ ἐργασιῶν τοῦ κύκλου αὐτῆς. Ἐν δὲ τῷ
 πολυχρονίῳ καὶ πολυμόχθῳ τούτῳ ἀγωνιᾷ καταγινομέ-
 νῃ, πολλὰ μὲν τὰ σκοτεινὰ, πολλὰ δὲ τὰ ἄπορα, πολ-

λά δὲ καὶ ὡς μυστήρια διαμένοντα ἔχει κατατεθειμένα ἐν τοῖς ἀρχείοις αὐτῆς καὶ ἐκ πάντων τούτων ἐκλέξασα τὰ σπουδαιότερα καὶ ἐπισημότερα 20—30 δύναται νὰ συντάξῃ τὸ πρόγραμμα τοῦ διεθνοῦς ἀρχαιολογικοῦ συνεδρίου ἐν Ἀθήναις καὶ συνοδεύουσα αὐτὸ μετὰ συντόμου κανονισμοῦ, ὀρίζοντος τὸν χρόνον τῆς συγκροτήσεως, τὴν διάρκειαν αὐτοῦ καὶ τὰς ὥρας τῶν συνεδριάσεων καὶ συζητήσεων τῶν διαφόρων ζητημάτων, πρὸ 3—4 μηνῶν νὰ ἀποστείλῃ διὰ τῆς Κυβερνήσεως εἰς ὅλα τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς, μηδὲ τῆς Αἰγύπτου ἐξαιρουμένης, ἔνθα ὑπάρχει ἤδη ἀρχαιολογικὴ ἐταιρία, προσκαλοῦσα πάντας τοὺς λογίους καὶ ἐπιστήμονας νὰ μετὰσχωσι τοῦ συνεδρίου. Τίς δὲ καὶ ἐπ' ἐλάχιστον νὰ ἀμφιβάλλῃ δύναται, ἀποβλέπων εἰς τὸν διάπυρον καὶ ἐπιστημονικὸν ζήλον τῶν προσκληθησμένων, ὅτι μία τοιαύτη πρόσκλησις ἐκ τῆς ἀρχαίας τῶν φώτων ἐστίας γενομένη οὐ μόνον ἄριστα ἡγήσει ἐν ταῖς ἀκοαῖς αὐτῶν καὶ ἀρίστην εὐρήσει ὑποδοχὴν, ἀλλὰ καὶ ἐνθουσιασμόν οὐ τὸν τυχόντα ἐμπνεύσι πᾶσι τοῖς φιλαρχαίοις, μέλλοντα νὰ διεγείρῃ ἀμιλλαν ἐν αὐτοῖς εἰς τὴν εὐάρεστον τῆς προσκλήσεως πραγματοίησιν. Καὶ ὅσω μὲν βεβαιοῦται ὅτι ἔνεκα τοῦ μεγάλου καὶ εὐρυτάτου κύκλου καὶ τῆς γενικῆς ὠφελείας τῆς γεωγραφίας συνῆλθεν εἰς τὸ ἐν Παρισίοις διεθνὲς συνέδριον καὶ τὴν ἔκθεσιν τῶν γεωγραφικῶν ἐπιστημῶν 1500 ἐπιστήμονες ἄνδρες ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τοῦ κόσμου, ἐπὶ τοσοῦτον ἐλπίζεται ὅτι μεθ' ὅλην τὴν σμικρότητα τοῦ ἀρχαιολογικοῦ κύκλου οἱ φιλάρχαιοι καὶ ἀρχαιολόγοι θὰ φιλοτιμηθῶσι νὰ ἀπονείμωσι τῇ ἀρχαιολογίᾳ τὴν πρέπουσαν ἀξίαν καὶ προσήκουσαν σπουδαιότητα καὶ νὰ παρτίσωσιν οὐκ εὐκαταφρόνητον ἀριθμὸν 150—200 ἀντιπροσώπων καθ' ὅσον μάλιστα πρόκειται νὰ συνέλθωσιν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, ἥτις πρὸς τοῖς ἄλλοις προήγαγε καὶ τὴν ἀρχαιολογίαν εἰς τὸ κατακόρυφον σημεῖον τῆς

προόδου καὶ τελειότητος, καὶ ἐκ τῆς συμπτώσεως τῆς εὐνουστάτης ταύτης εὐκαιρίας ἐπωφελούμενοι νὰ ἱδωσιν ἐκ τοῦ συνέγγυς τὰ πρωτότυπα ἀριστουργήματα αὐτῆς καὶ νὰ θαυμάσωσι τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν τελειότητα αὐτῶν.

Ἀναλογιζόμενός τις τὰς μεγάλας πνευματικὰς τε καὶ ὕλικας ὠφελείας, ὧν ἐφ' ὅλοκλήρους αἰῶνας ἐκαρπώθησαν, καὶ νῦν καρποῦνται καὶ ἐπὶ πολὺν ἔτι χρόνον καρπωθήσονται ἐκ τῶν πνευματικῶν προϊόντων τῆς κλασικῆς ταύτης χώρας οὐχὶ ἑκατοντάδες καὶ χιλιάδες, ἀλλ' ἑκατομύρια λογίων ἀνδρῶν, εὐκόλως δύναται νὰ ἐννοήσῃ οἷον θέλγητρον καὶ οἷαν ψυχικὴν ἀγαλλίασιν ἐμποιήσῃ αὐτοῖς τὸ ὄνομα τῆς πρωτεύουσας αὐτῆς, συνδεδεμένον οὐχὶ βεβαίως μετὰ τῆς ἐνεστώσης πολιτικῆς καταστάσεως, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἀρχαίας εὐκλείας καὶ δόξης, ἐξ ἧς ἀπροσδοκῆτως ἀπευθύνεται πρὸς αὐτοὺς ἡ φιλικὴ πρόσκλησις εἰς τὴν συμμετοχὴν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ συνεδρίου, εἰς τὸ ὁποῖον οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι οἱ μὲν οἰκεία δαπάνη, οἱ δὲ ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων ὑποστηριζόμενοι καὶ ἄλλοι ὑπὸ διαφόρων ἀρχαιολογικῶν ἐταιριῶν καὶ σωματείων ἀποστελλόμενοι ὡς ἀντιπρόσωποι θὰ σπεύσωσι πολυάριθμοι νὰ παρασταθῶσιν αὐτοπροσώπως καὶ νὰ φιλοξενηθῶσιν ἐν τῇ κλασικῇ τῆς Ἑλλάδος πρωτεύουσῃ, ἐν τῇ ἀκροπόλει τῆς ὁποίας βεβαίως θὰ φιλοτιμηθῇ ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐταιρεία νὰ ἐστιάσῃ αὐτοὺς ἐλληνικῶς κατὰ τινὰ λαμπροτάτην πανσέληνον ἐσπέραν· αἱ δὲ ἐντεῦθεν μέλλουσαι νὰ προξενηθῶσιν ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν ζωηρόταται ἐντυπώσεις καὶ ἐμπνεύσεις ἀνεξάλειπτοι καὶ ἀνεξίτηλοι θὰ διαμένωσιν ἐν τῇ μνήμῃ καθ' ὅλον τὸν βίον, τὰς ὁποίας καὶ γράφοντες καὶ συνδιαλεγόμενοι θὰ μεταδίδωσι τοῖς ἀξιωθεῖσι τοῦ λαμπροτάτου καὶ μοναδικοῦ τούτου θεάματος, περιγράφοντες ἐν αὐτῷ καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς εὐμενέστατα καὶ εὐνούστατα καὶ συνηγοροῦντες ὑπὲρ ἡμῶν κατὰ τῶν δυσμενῶς διατεθειμένων καὶ εἴτ' ἐν ἀγνοίᾳ εἴτ' ἐν γνώσει τὰ ἡμέτερα παραμορφούντων πράγματα. Πλὴν δὲ τούτων ἢ ἐξ ὧν τῶν μερῶν

τοῦ κόσμου προσέλευσις καὶ βραχυχρόνιος διατριβὴ πολυαριθμῶν δεκάδων ἐπισημόνων ἀνδρῶν εἰς μὲν τὴν φιλοφρόνως ὑποδεχομένην αὐτοὺς πόλιν τῶν Ἀθηνῶν ἀνεκλάλητον χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν θὰ προξενήσῃ, εἰς δὲ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἰδιάζουσιν ὑπόληψιν, τιμὴν καὶ δόξαν θὰ περιάψῃ καὶ τῶν ἡμετέρων λογίων καὶ ἐπιστημόνων θὰ ὑπεκκαύσῃ τὸν πρὸς τὰς ἐπιστήμας ἔνθερμον ζήλον καὶ θὰ ἐπιρρώσῃ τὸ πρὸς τὴν πνευματικὴν κίνησιν ζωηρὸν αἶσθημα αὐτῶν.

Ταύτας τὰς σχέψεις, κρίσεις καὶ παρατηρήσεις, ἐκ τῶν κακῶς γενομένων ἐν τῷ ἐπὶ τοῦ διεθνοῦς γεωγραφικοῦ συνεδρίου ζητήματι προκληθείσης καὶ ἐξ ἐπιστημονικοῦ ζήλου καὶ διαπύρου πόθου πρὸς ἐπανόρθωσιν καὶ θεραπείαν οὐσιωδεστάτων ἐλλείψεων ἐν τῇ καθόλου ἐκπαιδεύσει ὑπαγορευθείσας, ὑποβάλλων εἰς τὸ σεβαστὸν ὑπουργεῖον καὶ εἰς τὸ σοφὸν Πανεπιστήμιον, εὐχομαι τὰ κράτιστα νὰ ἐπικρατήσωσιν ἐν ταῖς περὶ τῶν ταχείας δεομένων θεραπειῶν σχέψεσιν, ἀποφάσῃσι καὶ ἐνργείαις αὐτῶν, ἵνα μὴ τις καὶ ἄλλος, ἐκ τῶν αὐτῶν ὁρμώμενος ἐλατηρίων, δριμύτερος τῶν παραμελουμένων ἐλεγκτῆς ἐπέλθῃ, ἀμέλλητον τῶν κακῶς κειμένων ἐπανόρθωσιν δικαίως ἀξιῶν καὶ οὐδὲν πλέον· εἰ δέ ποι τοῦ ὅλου ἐν τῇ ἐκφάσει καὶ ἐκφάνσει τῆς ἀληθείας χρῆσις τῆς εἰς τὴν σπουδαιότητα τῆς ὑποθέσεως ἐμπρεπούσης παρρησίας ἐγένετο, συγγνώμονές μοι ἔστωσαν ὅ τε τὰ τῆς παιδείας διευθύνων ὑπουργὸς καὶ οἱ γεραροὶ τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου καὶ θιγῇ καὶ διδάσκαλοι τοῦ πανελληνίου.

Ἀθήναι τῇ λ' Ἀυγούστου 1876.

Μ. Γ. ΔΗΜΗΤΡΑΣ.

Τιμᾶται Δραχ. 6.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΓΑΛΤΑΤΣΕ

877

ΠΕΡΙΟΔΕΙΑ
ΤΗΣ
ΑΙΓΥΠΤΟΥ

ΣΥΝΤΑΧΘΕΙΣΑ

ΥΠΟ

ΜΑΡΓΑΡΙΤΟΥ Γ. ΔΗΜΙΤΣΑ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

ΚΑΙ

ΒΡΑΒΕΥΘΕΙΣΑ ΤΩ 1881 ΥΠΟ ΤΟΥ ΕΝ ΒΕΝΕΤΙΑ ΔΙΕΣΝΟΥΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Η: ΠΡΟΣΗΡΤΗΤΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ

«Ἐρχομαι δὲ περὶ Αἰγύπτου μηχανέων
τὸν λόγον, πλέω θωυμάσια ἔχει ἢ ἄλ-
λη πᾶσα χώρα καὶ ἔργα λόγου μέζω
παρέχεται πρὸς πᾶσαν χώραν. Τούτων
εἵνεκεν πλέω περὶ αὐτῆς εἰρήσεται.»
ΠΡΟΔΟΤΟΣ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1885

877

ΠΕΡΙΟΔΕΙΑ
ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

ΣΥΝΤΑΧΘΕΙΣΑ

ΓΗΘ

ΜΑΡΓΑΡΙΤΟΥ Γ. ΔΗΜΙΤΣΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΟΥ

ΚΑΙ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ ΕΝ ΤΩ ΑΡΣΑΚΕΙΩ.

«Ἐρχομαι δὲ περὶ Αἰγύπτου μηχανέων
τὸν λόγον, ὅτι πλέω θαυμάσια ἔχει ἢ
ἄλλη πᾶσα χώρα· καὶ ἔργα λόγου μέζω
παρέχεται πρὸς πᾶσαν χώραν. Τούτων
εἵνεκεν πλέω περὶ αὐτῆς εἰρήσεται.»

ΗΡΟΔΟΤΟΣ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Σ. Π. ΙΑΣΕΜΙΔΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΕΙΑ

ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΤΗΚΗΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ

ΤΗΣ

ΜΑΡΤΙΟΥ 1912

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ

ΚΑΙ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΕΝ ΤΗ ΑΚΑΔΗΜΕΙΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑΣ Ε. Β. ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΗ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

ΜΕΤΑ τὴν συμπλήρωσιν τῶν ἐν Βερολίῳ σπουδῶν μου κατ' ἐπανάληψιν ἀκολούθως τὸ πλεῖστον τῆς Εὐρώπης περιοδεύσας καὶ μονονουχὶ τῶν ἀγαθῶν αὐτῆς κορεσθεὶς, ἐνθέρμως ἐπεθύμουν νὰ ἴδω καὶ μέρος τι τῆς γηραιᾶς μητρὸς πάντων τῶν θρησκευμάτων καὶ τῆς παναρχαίας ἐστίας τῆς σοφίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ Ἀνατολῆς, καὶ πάντοτε μὲν ἐκαιροφυλάκτουν νὰ πραγματοποιήσω τὸν προϊόντος τοῦ χρόνου ἐπιτεινόμενον πόθον μου, ἀλλὰ τὸ μὲν βιωτικαὶ μέριμναι καὶ περιπέτειαί, τὸ δὲ καὶ ἡ αἰείποτε σύντροφος τοῖς πλείστοις τῶν ἐν τοῖς γράμμασιν ἀσχολουμένων πενία «Τῇ γὰρ Ἑλλάδι πενίη αἰείκοτε σύντροφός ἐστι» λέγει ὁ τῆς ἱστορίας πατὴρ, ἀνυπέρβλητα, ὡς Σινικὰ τεῖχη, παρενέβαλλον κωλύματα εἰς τὴν τοῦ ποθουμένου ἐκπλήρωσιν, μεχριστοῦ τέλος πάντων μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ ἀπολήξαντος σχολικοῦ ἔτους ἐκποδῶν ποιησάμενος πάσας τὰς ἀναφουρένους δυσχερείας καὶ κατανικήσας, ἔμπλεως χαρᾶς, ὡς εἰκός, ἐγενόμην ὅτι ἐπέστη τελευταῖον τοῦ χρόνου τὸ πλήρωμα πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ χρυσοῦ ὀνείρου μου.

Ἄλλ' εἰς τοῦτο τὸ τερψίθυμον καὶ εὐφρόσυνον καταλήξας ἀποτέλεσμα καὶ ἐντεῦθεν τὸ ἐνδόσιμον λαμ-

βάνων, καθήκόν μου ὑπολαμβάνω νὰ παρεμβάλω ἐν-
ταῦθα ὅτι, ἂν οἱ τὰ τῆς παιδείας διέποντες παρ' ἡμῖν,
ἀνυψούμενοι ἐκ τῆς ταπεινῆς σφαίρας τῶν παύσεων,
μεταθέσεων καὶ διορισμῶν, ἐλάβανον καιρὸν νὰ σκε-
φθῶσιν περὶ τῆς προαγωγῆς τῶν ἐπιστημῶν, ἂν πλει-
ότερον ἐκῆδοντο περὶ τῆς βελτιώσεως τῆς καχεκτού-
σης ἐκπαιδεύσεως καὶ ἂν ἐπ' ἐλάχιστον ἐφρόντιζον περὶ
τῆς τύχης τοῦ ἔξω Ἑλληνισμοῦ, χρήζοντος μεγάλης
καὶ γενναίας ὑποστηρίξεως παρὰ πάντων ἰδιωτῶν τε
καὶ Κυβερνήσεως, ἀναντιρρήτως ὥφειλον ἐν καιρῷ
τῶν διακοπῶν, χορηγοῦντες τὴν ἀναγκαίαν δαπάνην
τῶν ὁδοιπορικῶν, νὰ ἐξαποστέλλωσιν ὡς ἱεροφάντας
τῆς ἐπιστήμης, ὡς θεράποντας τῶν Μουσῶν, καὶ ὡς
ἀποστόλους τοῦ Ἑλληνισμοῦ τοὺς μὲν τῶν καθηγη-
τῶν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῶν γυμνασίων εἰς διά-
φορα τῆς γηραιᾶς Ἀνατολῆς μέρη, ἐν οἷς κατὰ πρῶ-
τον ὁ ἥλιος τῆς τέχνης, σοφίας καὶ θρησκείας ἀνέτει-
λε, πρὸς ἔρευναν καὶ σπουδὴν τῶν κολοσσιαίων μνη-
μείων καὶ τῶν μεγαλουργημάτων τῶν πρωταγωνιστη-
σάντων ἐν τῷ πολιτισμῷ παναρχαίων τῆς Ἀσίας καὶ
Αἰγύπτου ἐθνῶν, ὅπου καὶ οἱ ἐξοχώτεροι τῶν ἡμετέ-
ρων προγόνων ποιηταί, νομοθέται, φιλόσοφοι, λογο-
γράφοι, ἱστορικοὶ καὶ γεωγράφοι, καίπερ στερούμενοι
τῶν μέσων καὶ εὐκολιῶν τῆς συγκοινωνίας, ὧν ἡ καθ'
ἡμᾶς ἐποχὴ τῆς προόδου εὐμοιρεῖ, ἀδιαλείπτως ὅμως
ἐσπευδον εἰς τὴν ἀρχικὴν τῆς σοφίας πηγὴν ἵνα ἀρυ-
σθῶσιν ὅσα ἐκ τῶν ὑψηλῶν διδαγμάτων αὐτῆς ἐθεώ-
ρουν χρήσιμα εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ διὰ τῶν τοιούτων
ἐκδρομῶν καὶ μακρῶν περιοδειῶν συντάξαντες κατέ-
λιπον ἡμῖν τὰ ἀθάνατα ἀριστουργήματα αὐτῶν.

Τοὺς δὲ εἰς τὴν σοφὴν Γερμανίαν, ὅπου ἡ παιδαγωγία
κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσιπενταετηρίδα, γιγαντιαίοις

χωρήσασα βήμασιν ἐπὶ τὰ πρόσω, ἀγλαοτάτους ἀνέδειξε καρπούς, ἵνα ἐκ τοῦ σύνεγγυς σπουδάσωσι θεωρητικῶς τε καὶ πρακτικῶς ἐν τοῖς διαφόροις ἐκπαιδευτηρίοις καὶ διδασκαλείοις αὐτῆς ὅσα ἀγαθὰ τῆς προόδου δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὴν βελτίωσιν καὶ διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων παρ' ἡμῖν καὶ μεταφυτευθῶσιν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι, ἐν ἣ ἀνάγκη πᾶσα νὰ καθιερωθῶσι καὶ περιοδικαὶ τῶν δημοδιδασκάλων, ἐλληνοδιδασκάλων καὶ καθηγητῶν τῶν γυμνασίων σύνοδοι, καθ' ἃς ἕκαστοι ἐν τῷ κλάδῳ νὰ ὑποβάλλωσιν ἐκθέσεις, παριστώσας τὰς ἐλλείψεις καὶ τὰ κακῶς ἔχοντα καὶ ὑποδεικνυούσας τὰ μέσα καὶ φάρμακα, ὅσα ἡ πολυχρόνιος τῆς διδασκαλίας πείρα ἀνεκάλυψεν ὡς συντελεστικά πρὸς θεραπείαν τῆς ἐπικρατούσης καχεξίας καὶ συγχύσεως, ἄνευ τῶν ὁποίων ἀδύνατον ἀποβαίνει νὰ ἐξέλθωμέν ποτε τοῦ πλημμελοῦς κύκλου, ἐν ᾧ ἀπὸ τοῦ 1835 κινούμεθα καὶ ἐσμέν, ὅτε ἡ παιδαγωγικὴ ἐν τῇ νηπιόπητι ἔτι διετέλει καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Γερμανίᾳ, καὶ μάτην πάντες κραυγάζομεν ὅτι τὰ καθ' ἡμᾶς δὲν βαίνουσι καὶ δὲν ἔχουσι καλῶς, μάτην δὲ καὶ ἡ σύστασις μονομερῶν ἐπιτροπῶν ἄνευ τῆς συμμετοχῆς πάντων τῶν ἐμπείρων τοῦ ἔθνους διδασκάλων καὶ καθηγητῶν, τῶν μόνων ἁρμοδίων εἰς τὴν ἐπιδιωκομένην βελτίωσιν καὶ μεταρρύθμισιν τῆς ἐκπαιδεύσεως.

Τοὺς δὲ τελευταῖον εἰς πάσας τὰς ἐπαρχίας τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου καὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας, καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην, ἔνθα ὁ Ἑλληνισμὸς ὑφίσταται τὸν ἐσχατὸν ἀγῶνα καὶ κίνδυνον περὶ τῆς ὑπάρξεως καὶ σωτηρίας αὐτοῦ ἀνταγωνιζόμενος καὶ ἐκ τοῦ συστάδην μαχόμενος κατὰ τοῦ θρασυτάτην ἀνυψώσαντος τὴν κεφαλὴν βαρβαρισμοῦ, ἵνα ἐκ τοῦ

βάνων, καθήκόν μου ὑπολαμβάνω νὰ παρεμβάλω ἐνταῦθα ὅτι, ἂν οἱ τὰ τῆς παιδείας διέποντες παρ' ἡμῖν, ἀνυψούμενοι ἐκ τῆς ταπεινῆς σφαίρας τῶν παύσεων, μεταθέσεων καὶ διορισμῶν, ἐλάβανον καιρὸν νὰ σκεφθῶσιν περὶ τῆς προαγωγῆς τῶν ἐπιστημῶν, ἂν πλειότερον ἐκῆδοντο περὶ τῆς βελτιώσεως τῆς καχεκτοῦσης ἐκπαιδεύσεως καὶ ἂν ἐπ' ἐλάχιστον ἐφρόντιζον περὶ τῆς τύχης τοῦ ἔξω Ἑλληνισμοῦ, χρήζοντος μεγάλης καὶ γενναίας ὑποστηρίξεως παρὰ πάντων ἰδιωτῶν τε καὶ Κυβερνήσεως, ἀναντιρρήτως ὥφειλον ἐν καιρῷ τῶν διακοπῶν, χορηγοῦντες τὴν ἀναγκαίαν δαπάνην τῶν ὁδοιπορικῶν, νὰ ἐξαποστέλλωσιν ὡς ἱεροφάντας τῆς ἐπιστήμης, ὡς θεράποντας τῶν Μουσῶν, καὶ ὡς ἀποστόλους τοῦ Ἑλληνισμοῦ τοὺς μὲν τῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῶν γυμνασίων εἰς διάφορα τῆς γηραιᾶς Ἀνατολῆς μέρη, ἐν οἷς κατὰ πρῶτον ὁ ἥλιος τῆς τέχνης, σοφίας καὶ θρησκείας ἀνέτειλε, πρὸς ἔρευναν καὶ σπουδὴν τῶν κολοσσιαίων μνημείων καὶ τῶν μεγαλουργημάτων τῶν πρωταγωνιστησάντων ἐν τῷ πολιτισμῷ παναρχαίων τῆς Ἀσίας καὶ Αἰγύπτου ἐθνῶν, ὅπου καὶ οἱ ἐξοχώτεροι τῶν ἡμετέρων προγόνων ποιηταί, νομοθέται, φιλόσοφοι, λογογράφοι, ἱστορικοὶ καὶ γεωγράφοι, καίπερ στερούμενοι τῶν μέσων καὶ εὐκολιῶν τῆς συγκοινωνίας, ὧν ἡ καθ' ἡμᾶς ἐποχὴ τῆς προόδου εὐμοιρεῖ, ἀδιαλείπτως ὅμως ἔσπευδον εἰς τὴν ἀρχικὴν τῆς σοφίας πηγὴν ἵνα ἀρυσθῶσιν ὅσα ἐκ τῶν ὑψηλῶν διδαγμάτων αὐτῆς ἐθεώρουν χρήσιμα εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ διὰ τῶν τοιούτων ἐκδρομῶν καὶ μακρῶν περιοδειῶν συντάξαντες κατέλιπον ἡμῖν τὰ ἀθάνατα ἀριστουργήματα αὐτῶν.

Τοὺς δὲ εἰς τὴν σοφὴν Γερμανίαν, ὅπου ἡ παιδαγωγία κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσιπενταετηρίδα, γιγαντιαίοις

χωρήσασα βήμασιν ἐπὶ τὰ πρόσω, ἀγλαοτάτους ἀνέδειξε καρπούς, ἵνα ἐκ τοῦ σύνεγγυς σπουδάσωσι θεωρητικῶς τε καὶ πρακτικῶς ἐν τοῖς διαφόροις ἐκπαιδευτηρίοις καὶ διδασκαλείοις αὐτῆς ὅσα ἀγαθὰ τῆς προόδου δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὴν βελτίωσιν καὶ διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων παρ' ἡμῖν καὶ μεταφυτευθῶσιν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι, ἐν ἣ ἀνάγκη πᾶσα νὰ καθιερωθῶσι καὶ περιοδικαὶ τῶν δημοδιδασκάλων, ἐλληνοδιδασκάλων καὶ καθηγητῶν τῶν γυμνασίων σύνοδοι, καθ' ἃς ἕκαστοι ἐν τῷ κλάδῳ νὰ ὑποβάλλωσιν ἐκθέσεις, παριστώσας τὰς ἐλλείψεις καὶ τὰ κακῶς ἔχοντα καὶ ὑποδεικνυούσας τὰ μέσα καὶ φάρμακα, ὅσα ἡ πολυχρόνιος τῆς διδασκαλίας πείρα ἀνεκάλυψεν ὡς συντελεστικά πρὸς θεραπείαν τῆς ἐπικρατούσης καχεξίας καὶ συγχύσεως, ἄνευ τῶν ὁποίων ἀδύνατον ἀποβαίνει νὰ ἐξέλθωμέν ποτε τοῦ πλημμυλοῦς κύκλου, ἐν ᾧ ἀπὸ τοῦ 1835 κινούμεθα καὶ ἐσμέν, ὅτε ἡ παιδαγωγικὴ ἐν τῇ νηπιότητι ἔτι διετέλει καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Γερμανίᾳ, καὶ μάτην πάντες κραυγάζομεν ὅτι τὰ καθ' ἡμᾶς δὲν βαίνουνσι καὶ δὲν ἔχουσι καλῶς, μάτην δὲ καὶ ἡ σύστασις μονομερῶν ἐπιτροπῶν ἄνευ τῆς συμμετοχῆς πάντων τῶν ἐμπείρων τοῦ ἔθνους διδασκάλων καὶ καθηγητῶν, τῶν μόνων ἀρμοδίων εἰς τὴν ἐπιδιωκομένην βελτίωσιν καὶ μεταρρύθμισιν τῆς ἐκπαιδεύσεως.

Τοὺς δὲ τελευταῖον εἰς πάσας τὰς ἐπαρχίας τῆς ἐλληνικῆς χερσονήσου καὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας, καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην, ἐνθα ὁ Ἑλληνισμὸς ὑφίσταται τὸν ἐσχατὸν ἀγῶνα καὶ κίνδυνον περὶ τῆς ὑπάρξεως καὶ σωτηρίας αὐτοῦ ἀνταγωνιζόμενος καὶ ἐκ τοῦ συστάδην μαχόμενος κατὰ τοῦ θρασυτάτην ἀνυψώσαντος τὴν κεφαλὴν βαρβαρισμοῦ, ἵνα ἐκ τοῦ

πλησίον ἴδωσι τὴν κατάστασιν τῶν ἐκπαιδευτηρίων, ἐνισχύσωσι τὰς διαφορὰς κοινότητος καὶ πόλεις εἰς τὴν βελτίωσιν καὶ προαγωγὴν αὐτῶν, ἐνθαρρύνωσι τοὺς ὁμογενεῖς ἀδελφοὺς ἡμῶν εἰς τὸν πνευματικὸν ἀγῶνα, ὑποδεικνύοντες ὅτι ἐκ μόνης τῆς καλῆς ἐκβάσεως τούτου ἡρτῆται ἡ τῆς τύχης αὐτῶν βελτίωσις καὶ εὐτυχία καὶ νὰ καθυποβάλωσιν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον ἐκθέσεις τῆς πραγματικῆς καταστάσεως πάντων τῶν ἀφορώντων τὸν καθόλου Ἑλληνισμόν, ἵνα καὶ τοῦτο τέλος πάντων ἔλθῃ εἰς ἐπικουρίαν τῶν μὴ δυναμένων νὰ πράξωσι τὰ δεόντα ἀφ' ἑαυτῶν ἢ τῶν μὴ συναισθανομένων τὴν ἀνάγκην καὶ τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἐπομένως ἐν παντελεῖ βιούντων ἀμουσία. Διότι ἡ πείρα τοῦ παρελθόντος τρανότατα ἀπέδειξεν ὅτι οὔτε οἱ γενηαῖοι ἀγῶνες τῶν διαφορῶν Συλλόγων καὶ Σωματείων δύνανται νὰ ἐπαρκέσωσι πρὸς τὰς μεγάλας καὶ ἀπείρους ἀνάγκας, οὔτε τὰ μικρὰ καὶ γλίσχρα ὕλικά μέσα, ἀπερ οὔτοι διαχειρίζονται, ἱκανά εἰσι νὰ ἀνταποκριθῶσιν εἰς τὸν μέγαν καὶ ὑψηλὸν σκοπὸν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀπαιτοῦντα χρήματα καὶ χρήματα πολλὰ, τακτικῶς καὶ πλουσιοπαρόχως χορηγούμενα πρὸς σύστασιν καὶ ἐμπέδωσιν μονίμων πραγμάτων.

Ἐὰν δὲ λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι ἡ ἐλευθέρα αὐτῇ γωνία τῆς χερσονήσου πεντεκαίδεκα διατηρεῖ γυμνάσια, ἡ δὲ Μακεδονία καὶ Θράκη, τριπλασίαν ἔκτασιν καὶ κατοίκους ἔχουσαι, οὔδεν τακτικὸν καὶ πραγματικὸν μέχρι τοῦδε κατῴρθωσαν νὰ συστήσωσι, καὶ ἐὰν ὡς ἐκ τούτου ἐνταῦθα μὲν πληθώρα μαθήσεως ὑπάρχῃ, ἐκεῖ δὲ ἀμαθείας καὶ ἀντιθέσεως, πρέπει ἐξ ἅπαντος νὰ πεισθῶμεν ὅτι ἀνάγκη κατεπίγουσα ἢ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐνταῦθα νὰ ἐλαττώσωμεν ἢ, τούτου μὴ γινομένου, ὁ νῦν τὰ τῆς παιδείας διέπων φιλόμου-

σος Ὑπουργός, ὅστις καὶ ζήλον καὶ στερεὰν θέλησιν ἔχει πρὸς πρᾶξιν παντὸς ἀγαθοῦ, νὰ ἀποστείλῃ ἀνὰ 2—3 καθηγητὰς εἰς τρία τῆς Μακεδονίας κέντρα ἤτοι τὴν Θεσσαλονίκην, Σέρρας καὶ Βιτώλια καὶ εἰς δύο τῆς Θράκης ἤτοι τὴν Φιλιππούπολιν καὶ Ἀδριανούπολιν πρὸς ἐπικουρίαν τῶν ἄλλως μηδέποτε δυνηθησομένων κατοίκων τῶν πόλεων ἐκείνων νὰ συγκροτήσωσι καὶ διατηρήσωσι πράγματι γυμνάσια. Πᾶσα δὲ περαιτέρω ἀκηδία καὶ ἀδιαφορία πρὸς τὴν σπουδαιοτάτην ταύτην ὑπόθεσιν τοῦ κινδυνεύοντος Ἑλληνισμοῦ μέγα αἴσχος καὶ ὄνειδος ἐγκολάπτει εἰς τὸ μέτωπον τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καθόλου καὶ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας ἰδίᾳ, ὅπερ, ἐὰν λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι πάντα τὰ λοιπὰ ἔθνη καὶ ἐθνάρια, ἐν πάσαις ταῖς πόλεσι τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας πρὸ πολλοῦ ἰδρύσαντα σχολεῖα καὶ γυμνάσια πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν ὁμογενῶν καὶ ἀλλογενῶν, ἀδραῖς δαπάναις διατηροῦσι, μὴδὲ τῆς Σερβίας ἐξαιρουμένης, διατηρούσης ἐν αὐτῇ τῇ πρωτεύουσῃ Σερβικὸν Λύκειον!, θὰ πεισθῇ ὅτι μόνη ἡ Ἑλλὰς δυστυχῶς ὑστερεῖ καὶ κατὰ τοῦτο, καὶ ὅτι ἂν ἐλλείπωσι τὰ πρὸς τοῦτο μέσα, πρέπει ἐκ παντὸς τρόπου νὰ ἐξευρεθῶσι ταῦτα.

Ὅποῖον εὐρὺ στάδιον τοῖς τὰ τῆς παιδείας διέπουσιν, ἐὰν συναισθάνωνται τὸν μέγαν καὶ ὑψηλὸν προορισμὸν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἐὰν πράγματι θεωρῶσιν ἀδελφοὺς τοὺς ἐκτὸς τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος ὁμογενεῖς, οὓς ἡ μοῖρα κατεδίκασε τὰ πάντα ἀφ' ἑαυτῶν νὰ ἀναμένωσι καὶ νὰ πράττωσι! Ὅφείλομεν νὰ ἐπιτελέσωμεν τὸ καθήκον ἡμῶν ἐν καιρῷ τῷ δέοντι ἵνα μὴ μετανοῶμεν μάτην ἀκολούθως, ὡς νῦν μεταμελόμεθα ὅτι δὲν ἐνηργήσαμεν καὶ δὲν ἐπράξαμεν πρὸ 15 ἐτῶν ὅ,τι μικρὸν ἢ μέγα ἐγένετο διὰ τῶν διαφορῶν Συλλό-

γων, καὶ κλαύσωμεν πικρῶς διὰ τὴν ἀσύγγνωστον
 ῥαθυμίαν καὶ ἀκηδίαν, θῦμα τῆς ὁποίας νῦν διατελεῖ,
 ὁ Ἑλληνισμὸς ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ, οἱ δὲ ἀσπον-
 δοὶ πολέμιοι αὐτοῦ, ἐντεῦθεν ἐπωφελοῦμενοι, ἐν μὲν
 τῷ ἑλληνικωτάτῳ Ἀθῶνι κατασκηνοῦσιν ὁσημέραι πο-
 λυπληθέστεροι καὶ φοβερώτεροι, τὴν δὲ Θεσσαλονί-
 κην, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μακεδονίας, περιέζωσαν
 ἤδη πανταχόθεν καὶ ἀπόστολοι ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς
 εὐλαβείας καὶ θεοσεβείας διατρέχουσι σύμπασαν τὴν
 Μακεδονίαν καὶ Θράκην !!!

Μετὰ τὴν ἀναγκαίαν ταύτην παρέκβασιν, ἣν βαθεῖα
 καθήκοντος ἱεροῦ συναίσθησις ὑπηγόρευσε, ἐπανερ-
 χόμενος εἰς τὸ σημεῖον, ὅθεν ἐξέβη, εἰλικρινῶς ὁμο-
 λογῶ ὅτι εὐρέθην ἐν ἀπορίᾳ πρὸς ποῖον τῆς ἀχανοῦς
 καὶ ἀπεράντου Ἀνατολῆς μέρος νὰ διευθύνω τὰ βήμα-
 τὰ μου, ἀναλογιζομένου καὶ τὸ βραχὺ τοῦ χρόνου, ὅν-
 περ ἐν τῇ διαθέσει μου εἶχον καὶ τὴν ἀκροσφαλῇ τοῦ
 ταμείου καὶ βαλαντίου ὑγείαν, ὅτε ἐνθεν μὲν ἡ ἀνά-
 μνησις τῆς σπουδῆς τῶν ἐν τῷ πλουσιωτάτῳ τοῦ Βε-
 ρολίνου μουσείῳ ἀνακειμένων μεγαλουργῶν μνημείων
 τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων, πρὸς τοὺς ἱερεῖς τῶν ὁποίων
 οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι διευθύνοντο, ἐνθεν δὲ καὶ ἡ ἐν
 τοῖς Μακεδονικοῖς μου περιγραφῇ τῶν λαμπρῶν ἔρ-
 γων τῆς δευτέρας τοῦ Ἑλληνισμοῦ περιόδου ἐπὶ τῶν
 φιλομουσοτάτων Πτολεμαίων ἐν τῇ τοῦ Ἀλεξάνδρου
 πόλει καὶ ὁ πόθος τῆς ἐπισκέψεως τῆς τοποθεσίας τῆς
 τε ἀρχαίας καὶ νεωτέρας μεγαλουπόλεως, ἥς ἡ περι-
 γραφῇ ἐν τῷ προγράμματι τῶν Μακεδονικῶν συμπε-
 ριληθεῖσα ἔπεται ὡς συμπλήρωμα τοῦ Β' μέρους αὐ-
 τῶν, ἔτι δὲ καὶ ἡ διάπυρος ἐπιθυμία τῆς θεάς ἐνός τῶν
 μεγάλων θαυμάτων τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἥτοι τῆς
 διώρυγος τοῦ Σουέζ καὶ τελευταῖον ἡ ἐπανειλημμένη

ἀνάγνωσις τῆς ὑπὸ τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας Ἡροδό-
του χαριεστάτης περιγραφῆς τῶν κατὰ τὴν Αἴγυπτον,
ταῦτα πάντα λέγω ἄθροα ἐξήγαγόν με τῆς ἀμηχα-
νίας καὶ ἐβάρυναν ἐπὶ τῆς πλάστιγγος τῆς αἰρέσεως
ὑπὲρ τῆς Αἰγύπτου.

INSTRUCTIONS

1. The first object of the present work is to give a general view of the history of the human mind, from its origin to the present time. It is not intended to be a complete history, but a summary of the principal events and persons which have influenced the progress of human knowledge.

2. The second object is to show the connection between the different branches of human knowledge, and to illustrate the manner in which they have been cultivated and improved.

3. The third object is to give a list of the principal authors and works in each branch of knowledge, and to point out the most valuable and interesting of them.

4. The fourth object is to give a list of the principal events and persons which have influenced the progress of human knowledge, and to point out the most valuable and interesting of them.

5. The fifth object is to give a list of the principal events and persons which have influenced the progress of human knowledge, and to point out the most valuable and interesting of them.

6. The sixth object is to give a list of the principal events and persons which have influenced the progress of human knowledge, and to point out the most valuable and interesting of them.

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

	Σελ.
Πρόλογος	α— ή
Εἰσαγωγή	1— 10
Ὁ ἀπ' Ἀθηνῶν μέχρις Ἀλεξανδρείας πλοῦς	11— 18
ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗΣ Εἰς 7 ΤΜΗΜΑΤΑ.	
Α'. Περὶ τῆς φυσικῆς καταστάσεως τῆς Αἰγύπτου καὶ περὶ τῶν κατοίκων	19— 70 (1)
Ὄνόματα, ἑκτασίς, διαίσεις καὶ λίμναι τῆς Αἰγύπτου	0— 0
Περὶ τοῦ Νείλου· παταμοῦ τῶν διωρύχων καὶ τῶν Ὁάσεων τῆς Αἰγύπτου	19— 51
Περὶ τοῦ κλίματος καὶ τῶν κατοίκων	51— 70
Β' Περὶ τῆς γεωργίας καὶ τῶν προϊόντων	70—104
Περὶ τῆς γεωργίας καὶ καρποφορίας	71— 84
Περὶ κτηνοτροφίας	85—104
Γ'. Περὶ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ πολιτεύματος	104—145
Περὶ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ καὶ τοῦ Ἰσμαήλ πασᾶ	104—118
Περὶ τῆς πρὸς τὴν Πύλιν σχέσεως τῆς Αἰγύπτου	118—120
Περὶ τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος	121—125
Περὶ τῆς κεντρικῆς διοικήσεως	125—134
Περὶ τοῦ Μουσείου τοῦ Καίρου	134—140
Περὶ τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως	140—146
Δ'. Περὶ τῶν οικονομικῶν	146—168
Περὶ τῶν προσόδων καὶ ἐξόδων	146—141
Περὶ τῆς ἐπιχορηγήσεως τοῦ ἀντιβασιλέως	151—152
Περὶ τοῦ δημοσίου χρέους	152—155
Περὶ τῆς καταστάσεως τῶν οικονομικῶν	155—156
Περὶ τῆς σχέσεως τῆς Δαίρας πρὸς τὰ οἰκονομικὰ	156—159
Περὶ τῆς δημοσίου περιουσίας	159—161
Περὶ τῶν φόρων, τραπεζῶν καὶ νομισμάτων	161—168

(1) Τὸ καίμενον τῶν ἐπομένων 8 σελίδων κατὰ παραδρομὴν παραλεί-
θηεν, προτάσσεται καὶ σημειοῦται δι' ὀκτώ μηδενικῶν παρεμβαλλο-
μένων μεταξὺ τῆς 18 καὶ 19 σελίδος.

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
Ε'. Περὶ τῆς Θρησκείας, δικαιοσύνης καὶ παιδείας	168—208
Περὶ τῆς ἐπιρροῆς τῆς Δύσεως	172—178
Περὶ τῆς πολιτ. καὶ ποινικ. νομοθεσίας	178—184
Περὶ τῆς διεθνoῦς συνδιασκέψεως	185—192
Περὶ ἐκπαιδεύσεως	192—208
ΣΤ'. Περὶ τοῦ ἐμπορίου, τῆς συγκοινωνίας καὶ βιομηχανίας	208—236
Περὶ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς συγκοινωνίας	208—222
Περὶ τῶν σιδηροδρόμων καὶ ταχυδρομείων	222—228
Περὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου	228—233
Περὶ ἄλλων δημοσίων καταστημάτων	232—234
Περὶ τῆς ἐξαγωγῆς καὶ εἰσαγωγῆς	234—236
Ζ'. Περὶ τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ	236—248
Περὶ τοῦ σχεδίου τοῦ Λεσσέψ	248—259
Περὶ τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ ἔργου	259—271
Ἀνοιξίς καὶ ἐγκαίνισις τοῦ διώρυγος	271—275
Κατάστασις αὐτῆς καὶ τῶν πέριξ	275—280
Περὶ τῆς συγκοινωνίας	280—285
Περὶ τῶν οἰκονομικῶν	285—300

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Περὶ τοῦ ἐν Παρισίοις διεθνoῦς συνεδρίου τῶν γεωγραφικῶν ἐπιστημῶν	301—384
Πρόγραμμα τοῦ συνεδρίου	301—313
Περὶ τῆς ὀλιγορίας τῆς Κυβερνήσεως	313—328
Περὶ τῆς σχέσεως τοῦ Πανεπιστημίου ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο	328—340
Περὶ τῆς γεωγραφίας ὡς ἐπιστήμης	310—316
Συμπεράσματα	346—348
Περὶ συστάσεως γεωγραφικῆς ἐταιρίας	349—366
Περὶ τῆς καχεκτικῆς καταστάσεως τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ θεραπείας αὐτῆς	367—379
Περὶ συγχροτήσεως ἀρχαιολογικοῦ συνεδρίου ἐν Ἀθήναις	379—384

ΠΕΡΙΟΔΕΙΑ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ.

✽~~~~~✽
«Ερχομαι δὲ περὶ Αἰγύπτου μνη-
νέων τὸν λόγον ὅτι πλέω θουάσια
ἔχει ἢ ἄλλη πᾶσα χώρα καὶ ἔργα λό-
γου μέζω παρέχεται πρὸς πᾶσαν χώ-
ρην· τούτων εἵνεκεν πλέω περὶ αὐτῆς
εἰρήσεται».

ΗΡΟΔΟΤΟΣ.

✽~~~~~✽

ΕΑΥΤΑ μὲν ὁ τῆς ἱστορίας πατὴρ αὐτόπτης τῆς
χώρας γενόμενος λέγει. Κατὰ δὲ τὴν κρίσιν τῶν νεω-
τέρων τῶν σύμπασαν τὴν Ἀνατολὴν περιοδευσάντων,
ἐξάγεται ὅτι οὐδεμία ἄλλη τῆς Ἀνατολῆς χώρα το-
σοῦτον ἐπισπᾶται τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοσοῦ-
του ἐπιδρᾷ ἐπὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ὅσον ἡ Αἴγυπτος.
Εἰ δ' ἄληθές ἐστιν ὅτι ἡ ἱστορία ἐξευγενίζει τὸ ἔδαφος
τῆς χώρας, τότε ἡ μεγάλη τοῦ Νείλου κοιλάς ἀναν-
τιρρήτως ἡ ἀρχαιοτάτη καὶ εὐγενεστάτη ἐνταύτῳ τῶν
χωρῶν τοῦ κόσμου τούτου ἐστίν. Διότι ὅτε ἡ Ἑλλάς,
ἔτι ἐν ταῖς τῶν μύθων νεφέλαις αἰωρουμένη, κατὰ πρῶ-
τον παραστᾶσα εἰσῆλθεν εἰς τὸν βίον τῶν ἐθνῶν καὶ

ὅτε ἐν τῷ Παλλαντίῳ καὶ Ἀβεντίνῳ λόφῳ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ ἔτι ἐβόσκοντο οἱ βόες τοῦ Εὐάνδρου, τὸ Αἰγυπτιακὸν κράτος εἶχεν ἤδη διανύσει ἱστορίαν πολλῶν χιλιετηρίδων, αἱ δὲ πυραμίδες τῆς Αἰγύπτου ἠρίθμουν ὑπὲρ τὰ χίλια ἔτη, ὅτε ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ ἀφίκετο εἰς τὴν πλουσίαν ταύτην χώραν.

Γεραρὰ καὶ σεμνοπρεπῆς τῇ ἡλικίᾳ, ἔνδοξος καὶ περιφανὴς τῇ πολιτικῇ διοργανώσει καὶ περίθλεπτός τε καὶ περίπυστος τῇ σοφίᾳ καὶ ταῖς τέχναις ἡ Αἴγυπτος γενομένη τὸ πάλαι, χώρα περιπόθητος ὑπῆρχεν εἰς τὰ ἐξοχώτερα πνεύματα τῶν Ἑλλήνων τῆς παναρχαίας ἐποχῆς καὶ τὸ γενικὸν ἐκπαιδευτήριον αὐτῶν κατέστη· εἰς τὴν εὐδαίμονα ταύτην χώραν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς μυθολογίας καὶ ἱστορίας μετέβησάν ποτε ὁ Ὅρφεὺς καὶ Μουσαῖος, ὁ Μελάμπους καὶ Δαίδαλος καὶ Ὅμηρος, ὁ Θαλῆς καὶ Δημόκριτος, ὁ Λυκούργος καὶ Σόλων, ὁ Πυθαγόρας καὶ Πλάτων, ὁ Οἰνοπίδης καὶ Εὐδοξος, ὁ Ἡρόδοτος καὶ Στράβων καὶ εἰ τις ἄλλος, περὶ ὧν διαβρήδην μαρτυρεῖ ὁ Διόδωρος· «Τούτων δ' ἡμῖν διευκρινημένων ρητέον ὅσοι τῶν παρ' Ἑλλησι δεδοξασμένων ἐπὶ συνέσει καὶ παιδείᾳ παρέβαλον εἰς Αἴγυπτον ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις, ἵνα τῶν ἐνταῦθα νομίμων καὶ παιδείας μετάσχωσιν. Οἱ γὰρ ἱερεῖς τῶν Αἰγυπτίων ἱστοροῦσιν ἐκ τῶν ἀναγραφῶν τῶν ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις παραβαλεῖν πρὸς αὐτοὺς τὸ παλαιὸν Ὅρφέατε καὶ Μουσαῖον καὶ Μελάμποδα καὶ Δαίδαλον πρὸς δὲ τούτοις Ὅμηρόν τε τὸν ποιητὴν καὶ Λυκούργον τὸν Σπαρτιάτην, ἔτι δὲ Σόλωνα τὸν Ἀθηναῖον καὶ Πλάτωνα τὸν φιλόσοφον, ἔλθειν δὲ καὶ Πυθαγόραν τὸν Σάμιον καὶ τὸν μαθηματικὸν Εὐδοξον ἔτι δὲ καὶ τὸν Δημόκριτον τὸν Ἀβδηρίτην καὶ Οἰνοπίδην

τὸν Χῖον. Πάντων δὲ τούτων σημεῖα δεικνύουσι τῶν μὲν εἰκόνας, τῶν δὲ τόπων ἢ κατασκευασμάτων ὁμωνύμους προσηγορίας, ἔκ τε τῆς ἐκάστω ζηλωθείσης παιδείας ἀποδείξεις φέρουσι, συνιστάντες ἐξ Αἰγύπτου μετεννήχθαι πάντα δι' ὧν παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν ἐθαυμάσθησαν».

Καὶ ἀκολούθως ἐξιστορεῖ εἰς ποῖον εἶδος καὶ εἰς ποῖον κλάδον τῆς ἀναθρωπίνης παιδείας καὶ σοφίας ἕκαστος ἐνασχοληθεὶς ἐξοξάσθη καὶ ἐθαυμάσθη ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πάντες οὗτοι ἀνεστρέφοντο τοῖς σοφοῖς ἱερεῦσιν ἐν ταῖς μεγαλοπρεπεστάταις στοαῖς τοῦ ναοῦ τῆς Ἰσιδος καὶ Ἀθώρ ὑπὸ τὰς μεγάλας σκιάς τῶν βασιλικῶν συκομόρων τοῦ Νεῖλου ποταμοῦ, ὧν τοὺς καρποὺς ἐπανερχόμενοι ἥσθιον ἵνα κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν παράδοσιν ἐξασφαλίσωσιν ἑαυτοῖς τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν λαμπρὰν καὶ εὐδαίμονα χώραν, τῆς ὁποίας τὴν μὲν περαιτέρω προαγωγὴν καὶ ἀνάπτυξιν ἐκώλυσεν ἡ ἀποκλειστικότητα καὶ ἡ εἰς προνομιούχους τάξεις διαίρεσις, ἐν ἄλλαις λέξεσιν ὁ αὐστηρὸς Κανὼν, κανὼν ἐν τῇ τέχνῃ, κανὼν ἐν τῇ πολιτικῇ διοργανώσει, κανὼν ἐν τῇ παιδείᾳ καὶ κανὼν ἐν τῇ πολιτικῇ διαιρέσει· τὴν δὲ παρακμὴν καὶ κατὰπτωσιν αὐτῆς ἐπήνεγκεν ἡ Περσικὴ δεσποτεία (523—332), ὑφ' ἣν διετέλεσεν ἡ χώρα ἐπὶ δύο αἰῶνας μεχρὶ σοῦ Ἀλέξανδρου ὁ μέγας συλλαβὼν τὴν μεγάλην καὶ ὑψηλὴν ιδέαν σύμπαταν τὴν Ἀνατολὴν νὰ ἐξεγείρῃ τοῦ ληθάργου καὶ τῆς πολυχρονίου νάρκης καὶ νὰ ἐπαναγάγῃ εἰς τὴν προτέραν ἀνθηρὰν κατάστασιν διὰ τῆς ἐμφυσήσεως ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τῆς διαδόσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἀκόπως κατέκτησε τὴν Αἴγυπτον καὶ ὡς σωτὴρ ὑπὸ τῶν κατοίκων αὐτῆς ὑποδεχθεὶς, ἐκ πρώτης ὄψεως κατενόησε τὴν μεγίστην

σπουδαιότητα τῆς θέσεως, ἐφ' ἧς κατὰ πρῶτον ἀπέβη, καὶ ἐπ' αὐτῆς ἰδρυσεν ἐν τῷ μέσῳ τῶν τριῶν ἡπείρων τοῦ κόσμου τὴν ἐπώνυμον αὐτῷ πόλιν Ἀλεξάνδρειαν, ἥτις κατὰ τὴν προφητείαν τοῦ περιωνύμου μάντεως Ἀριστάνδρου τοῦ Τελμισσέως, περὶ οὗ ὁ Ἀριανὸς λέγει: «Τοῦτο δ' ἐπιλεξαμένους τοὺς μάντις καὶ μάλιστα δὴ Ἀρίστανδρον τὸν Τελμισσέα, ὃς δὴ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα ἀληθεῦσαι ἐλέγετο Ἀλεξάνδρῳ, φάναι εὐδαίμονα ἔσεσθαι τὴν πόλιν τὰ τε ἄλλα καὶ τῶν ἐκ γῆς καρπῶν ἕνεκα» καὶ κατὰ τὴν ἰδίαν προαίσθησιν, ὑφ' ἧς ὀρμώμενος, ἐξελέξατο τὴν θέσιν, ἔμελλε νὰ ἀποβῇ ἡ εὐδαιμονεστάτη τῶν πόλεων τοῦ κόσμου διὰ τοῦ ἐμπορίου, τῆς μυθώδους εὐφορίας τῆς χώρας καὶ τῆς διαδόσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐφ' ἅπασαν τὴν Αἴγυπτον καὶ Ἀνατολὴν καὶ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς κλείς καὶ σύνδεσμος τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας.

Ἄλλ' εἰ καὶ προῶρως ἀποθανὼν ὁ μόλις τὸ εἰκοστὸν καὶ τέταρτον ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγων κατὰ τὴν κτίσιν τῆς Ἀλεξανδρείας νεαρὸς βασιλεὺς κατέλιπε τὸν κόσμον καὶ ἡμιτελῆ τὰ μεγάλα ἔργα του, οὐχ ἥττον ὅμως οἱ ἄξιοι στρατηγοὶ καὶ διάδοχοι αὐτοῦ καὶ μάλιστα οἱ Πτολεμαῖοι τῆς Αἰγύπτου τοῦ αὐτοῦ πνεύματος ἐμφορούμενοι, γενναίως ἠγωνίσθησαν νὰ ἀνορθώσωσι τὴν καταπεσοῦσαν δόξαν τῆς ἄλλως φύσει εὐτυχοῦς ἐκείνης χώρας καὶ διὰ τῆς μεγίστης φιλομουσίας, ἐνθέρμου προστασίας τῶν γραμμάτων, προαγωγῆς τοῦ ἐμπορίου, τῶν τεχνῶν, ἐπιστημῶν καὶ διὰ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ διαδόσεως τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, νέαν φάσιν, νέαν ἐποχὴν καὶ περίοδον, τὴν ἑλληνομακεδονικὴν, ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐχάραξαν καὶ ἐνεκαινίασαν καὶ διὰ πάντων τῶν ἐπιτελεσθέντων, ἅπερ ἐν ἐκτάσει ἤδη περιε-

γράφησαν ἐν τῷ προλόγῳ καὶ τῇ εἰσαγωγῇ τῶν Μακεδονικῶν μου, ἀνεδείχθησαν εἰ μὴ ἀντάξιοι τῆς μεγαλοφυΐας καὶ τῶν μεγαλουργημάτων τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου, ἄξιοι ὅμως διάδοχοι ἐκείνου ἐν ᾗ ἐκληρονόμησαν χώρα, ἧς τὴν πρωτεύουσαν κατέστησαν μεγίστην καὶ ἐνδοξοτάτην τῶν συγχρόνων τοῦ κόσμου πόλεων.

Τῶν δὲ διαδεχθέντων ἐκείνους Ῥωμαίων οἱ μὲν ἐπὶ τὰ ἔχνη τῶν προκατόχων βαδίσαντες, διетήρησαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τὴν ἀκμαίαν τῆς χώρας κατάστασιν, οἱ δὲ παραγνωρίσαντες τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν, πραγματικοὶ ἀνεδείχθησαν δεσπόται, ὡς οἱ Πέρσαι προηγουμένως, καὶ μεγάλας ἐπήνεγκον συμφοράς. Καὶ μετὰ τὴν διαίρεσιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους εἰς ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν περιελθοῦσα εἰς τὴν τῶν Βυζαντινῶν ἐξουσίαν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἤρξατο ἡ τοῦ χριστιανισμοῦ πάλῃ κατὰ τοῦ ἐθνισμοῦ ἢ ἐλληνισμοῦ, κατεκτήθη ὑπὸ τῶν Ἀράβων μετὰ τεσσαρասκαίδεκάμηρον πολιορχίαν καὶ γενναίαν ἀντίστασιν τῶν κατοίκων τῆς πρωτευούσης Ἀλεξανδρείας ὀλίγον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου τῷ 642 μ. Χ. καὶ ἔκτοτε ὑπέκυψεν εἰς τοὺς στερροὺς καὶ ἀτέχτους τοῦ Κορανίου νόμους, ὅτε ἀντὶ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, ἣτις κατὰ τὴν ἀλάνθαστον μαρτυρίαν τῶν περισωθεισῶν ἐλληνικῶν ἐπιγραφῶν τῶν βασιλέων τῆς Νουβίας τῆς ἑκτῆς μ. Χ. ἑκατὸνταετηρίδος καὶ τῶν χρυσῶν νομισμάτων τῶν συγχρόνων βασιλέων τῆς Ἀβυσσινίας ἦν ἐν χρήσει καθ' ὅλην τὴν Αἴγυπτον, ἐπεβλήθη ἡ Ἀραβικὴ, ἣτις καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν ἐπικρατοῦσα τῶν κατοίκων τῆς χώρας γλῶσσά ἐστιν.

Τοιοῦτον ἀπνευκταῖον τέλος ἔλαβε τὸ ἐν Αἰγύπτῳ Ἑλ-

ληνομακεδονικὸν κράτος, ἐν ᾧ χίλια περίπου ἔτη (332 π. Χ 642 μ. Χ.) ἐμφυτευθεὶς ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία ἤκμασαν. Ἀπὸ δὲ τῆς τῶν Ἀράβων κατακτῆσεως ἡ Αἴγυπτος περιέπεσε καὶ πάλιν εἰς τὸν βυθὸν τῆς ἀπαιδευσίας καὶ βαρβαρότητος· διότι κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα οὔτε αἱ σταυροφορίαι οὔτε τὸ παγκόσμιον τῆς Βενετίας ἐμπόριον ἐπέδρασε κατὰ τι ἐπὶ τῆς μεμακρυσμένης Αἰγύπτου, ἀλλ' ὁλόκληρον χιλιετηρίδα διανύσασα ἐν νάρκῃ καὶ ὕπνῳ μακραίωνι, μόλις περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἀφυπνίσθη ἐκ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ναπολέοντος, ἥτις καί περ πολιτικῶς ἀποτυχοῦσα τοῦ ἀρχικοῦ σχεδίου καὶ σκοποῦ, οὐχ ᾗττον ὅμως δοῦσα τὴν πρώτην ὥθησιν, τὰ μέγιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, μεγάλην ἐξήσκησεν ἐπιβρόχην εἰς τὴν ἀνάζωπύρησιν τοῦ πνευματικοῦ συμφέροντος ἐν τῇ παναρχαίᾳ τοῦ πολιτισμοῦ ἐστία καὶ νέαν ἠνέωξεν ἐποχὴν εἰς τὴν τέως λησμονηθεῖσαν χώραν. Διότι ὁ μὲν *Champollion* ἀπεκάλυψε τὰ μυστήρια τῶν ἐπὶ χίλια ἔτη σιγησάντων ἱερογλυφικῶν, οἱ δὲ *Belzoni*, *Rosellini*, *Wilkinson* καὶ *Mariette* συνεπλήρωσαν τὰς ἀνακαλύψεις καὶ ἐρεῦνας αὐτῶν. Ὁ δὲ πατριάρχης τῶν Αἰγυπτιολόγων *Lepsius* ἡγούμενος τῆς Ἡρωσικῆς ἐκστρατείας, κατεπλούτισε πάντας τοὺς κλάδους τῆς αἰγυπτιακῆς ἀρχαιολογίας καὶ διὰ τῆς συστηματικῆς ἐποικοδομήσεως καθιέρωσε τὴν καθαρῶς ἐπιστημονικὴν μέθοδον.

Ἐκτοτε ἀκαταπαύστως σπεύδουσιν εἰς τὴν Αἴγυπτον σοφοὶ ἀρχαιολόγοι καὶ τολμηροὶ περιηγηταὶ ἐξ ὅλων σχεδὸν τῶν μερῶν καὶ χωρῶν τῆς Εὐρώπης, πλὴν τῆς Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας εἰς καὶ μόνος ἀναφέρεται πρὸ ἐτῶν τὴν χώραν περιηγηθεὶς, ὁ ἐθνικὸς ἡμῶν ποιητὴς Ἀλέξανδρος Σοῦτσος, ὅστις, καθ' ἃ φέρεται ἀνά

τὰ στόματα τῶν ἐν Καίρῳ λογίων ὁμογενῶν ἡμῶν, ἐπισκεφθεῖς μὲν τὰς Πυραμίδας ἀνέγραφέ ποι ἐπ' αὐτῶν τὸ ἀξιομνημόνευτον ἐκεῖνο λόγιον. «Ζήτω τὸ σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος ἴσα μὲ τὰς Πυραμίδας τῆς Αἰγύπτου» ὅπερ ὅμως καὶ περ ζητήσας ἐπιτοπίως νὰ ἴδω οὐχ εὔρον, ἐρωτηθεῖς δὲ ὑπὸ τοῦ τότε ἀντιβασιλέως Μεχμέτ-Αλῆ «Τί εἶδεν ἐν Αἰγύπτῳ», ἀπεκρίθη, «Τὰς Πυραμίδας, τὸν Νεῖλον, καὶ τὸν Μεχμέτ-Αλῆν».

Ἡ δὲ Γερμανία ἐπαξίως ἀντιπροσωπευομένη ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ τούτῳ ἀγῶνι ὑπὸ τοῦ χλεινοῦ μαθητοῦ τοῦ προμνημονευθέντος Ληψίου, ἤτοι ὑπὸ τοῦ *Brugsch*, τοῦ *Dumichen*, τοῦ *C. Egers* καὶ ἄλλων πρωταγωνιστεῖ νῦν ἐν αὐτῷ. Αἱ δὲ εἰς διάφορα τῆς Εὐρώπης μέρη ἀπαγωγαὶ πολυαρίθμων μνημείων κατεπλούτισαν τὰ ἐπισημότερα τῶν Εὐρωπαϊκῶν μουσείων τοῦ Λονδίνου, τῶν Παρισίων, τοῦ Βερολίνου, τοῦ Τουρίνου καὶ τῆς Φλωρεντίας καὶ συνεκρότησαν ἰδιαίτερα τμήματα αἰγυπτιακῶν μνημείων, εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ὁποίων τοσοῦτος ἀνεπτύχθη ζῆλος ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, ὥστε καὶ ἔδραι Αἰγυπτιολογίας ἰδιαίτεραι ἐν τοῖς πλείστοις τῶν Πανεπιστημίων συνεστήθησαν καὶ περιοδικὰ συγγράμματα εἰδικὰ ἐκδίδονται, καὶ συλλογαὶ ἐκτυπωμάτων παντὸς εἴδους γίνονται· πάντα δὲ ταῦτα συνετέλεσαν τὰ μέγιστα εἰς τὴν διάδοσιν τῶν κυριωτέρων γνώσεων καὶ νεωτέρων ἀνακαλύψεων, διὰ τῶν ὁποίων κατώρθωσαν νὰ παραστήσωσι τὴν μὲν ἀρχαίαν Αἴγυπτον ὡς ἀναβιώσασαν καὶ ζῶσαν, τὰς δὲ σφίγγας, τοὺς ὀβελίσκους, τὰς πυραμίδας, τοὺς κίονας, τοὺς κολοσσούς, τοὺς ναοὺς, τοὺς σαρκοφάγους, καὶ τοὺς τάφους ὡς λαλοῦντα γλῶσσαν ἐννοουμένην ὑπὸ τῶν Αἰγυπτιολόγων, ὅπως πρὸ χιλιάδων ἐτῶν οἱ σύγχρονοι ἐνόουν, καὶ ἡ γλῶσσα αὕτη ἀποκαλύπτει

πᾶσι τῆς ἐπιγόνουις περὶ τῆς σοφίας τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων πλείονα παρ' ὅσα οἱ παροικοῦντες γείτονες ἐγίνωσκον περὶ αὐτῆς.

Αὕτη τοίνυν ἡ ἀνέγερσις καὶ ἀνάστασις ἐνδόξου ἱστορικῆς ἐποχῆς, ἐφ' ὅλοσχερῇ χιλιετηρίδᾳ νεκρᾶς καὶ ἀναύτου διαμεινάσης, δὲν εἶναι ἄρᾳ γε τρανότατον τεκμήριον καὶ ἀναμφισβήτητον ἔργον τῆς πανσθενοῦς καὶ ἀκαταμαχήτου δυνάμεως τῆς ἐπιστήμης τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων; καθ' οὓς μόνοι ἡμεῖς δυστυχῶς ὑστεροῦμεν, τὴν ἐπιστήμην μόνον ὡς βιοποριστικὸν ὄργανον μᾶλλον ἐπιδιώκοντες ἢ ὡς καθαρὰν ἐπιστήμην αὐτὴν θεραπεύοντες καὶ προάγοντες ἕως οὗ διελθόντες διὰ τῶν αὐτῶν πολιτικῶν φάσεων καὶ περιπετειῶν καὶ ὅπως οὖν ἀνδρωθέντες πολιτικῶς κατασταθῶμεν ἄξιοι καὶ νὰ προάγωμεν τὴν ἐπιστήμην.

Ἄλλ' ὅσον δραστηρίως ἀφ' ἐνὸς ἐπενήργησεν εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάστασιν τῆς ἀρχαίας δόξης καὶ ἱστορίας τῆς Αἰγύπτου ἡ προμνημονευθεῖσα τοῦ Ναπολέοντος ἐκστρατεία καὶ ὁ ἐνθερμος ἐπιστημονικὸς ζήλος καὶ ἀγὼν τῶν ἀρχαιολόγων καὶ περιηγητῶν, τοσοῦτον θαυμασίως ἀφ' ἐτέρου συνετέλεσεν ἐν τῇ νέᾳ τῆς Αἰγύπτου ἱστορίᾳ ἡ κατὰ τὴν πρώτην τεσσαρακονταετηρίδα τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος εὐτυχῆς σύμπτωσις ἀνδρὸς, μετὰ σπανίων φυσικῶν πλεονεκτημάτων προικισθέντος, ἰδίᾳ δὲ μετὰ νοὸς μεγάλου καὶ δεξιωτάτου καὶ μετὰ σιδηρᾶς θελήσεως, καὶ γενναίως ἀγωνισθέντος τὸ μὲν πρὸς ἄρσιν τῶν δεινοπαθημάτων καὶ ἀποσόβησιν τῆς ἀναρχίας, ἐν οἷς διετέλει ἡ χώρα, τὸ δὲ πρὸς βελτίωσιν τοῦ μέλλοντος αὐτῆς. Ὁ δὲ ἀνὴρ οὗτος ἦν ὁ ἀείμνηστος Μεχμέτ-Ἀλῆς, γέννημα καὶ θρέμμα τῆς πάλαι περιπύστου Μακεδονίας, ὅστις γεννηθεὶς ἐξ ἀσήμεων γονέων ἐν Καβάλα

(Νεαπόλει τὸ πάλαι καὶ Χριστουπόλει κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ὀνομαζομένη), τῷ 1769 καὶ ἀπὸ τοῦ 14 ἔτους τῆς ἡλικίας μεγάλην δείξας ἱκανότητα καὶ δραστηριότητα μετὰ πολλὰς τύχας, ἀγῶνας καὶ περιπετείας τῷ 1807 ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν καὶ διοίκησιν τῆς Αἰγύπτου, τὴν ὁποίαν καθ' ὅλους τοὺς κλάδους καλῶς διοργανώσας καὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη λίαν περὶσεκεμμένως πηδαλιουχήσας, ἀνύψωσε διὰ τῆς εἰσαγωγῆς ποσότητός τινος εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ εἰς ὑψηλὴν περιωπὴν καὶ βαθμίδα σχετικῶς ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ τῆς Ἀνατολῆς κράτη, καὶ τοσαῦτα διαπράξας ἐν δεινотάταις περιστάσεσιν ὑπὲρ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς χώρας, δικαίως παρὰ πάντων θεωρεῖται ὡς ὁ ἀναμορφωτὴς αὐτῆς καὶ ὁ ἀρχηγέτης τῆς νέας βασιλευούσης δυναστείας, ἐπὶ τὰ ἔχνη τοῦ ὁποίου βαίνων καὶ ὁ νῦν ἀντιβασιλεὺς ἀγωνίζεται παντὶ σθένει εἰς τὴν ἐπαύξεισιν τῆς εὐτυχίας τῆς χώρας καὶ εἰς τὴν βαθμιαίαν προαγωγὴν τῆς πνευματικῆς τῶν κατοίκων καταστάσεως, ἀνευ τῆς ὁποίας ἀδύνατον νὰ ἐμπεδωθῇ ὁ βραδέως καὶ κατ' ὀλίγον εἰσαγόμενος πολιτισμὸς τῆς Εὐρώπης, ὀφειλούσης μετὰ τοῦ τόκου νὰ ἀποδώσῃ νῦν ὅσα πνευματικὰ κεφάλαια παρέλαθέ ποτε διὰ τῶν Ἑλλήνων παρὰ τῆς πάλαι μὲν κλειζομένης, πρότερον δὲ εἰς τὸν λήθαργον περιπεσοῦσης, καὶ νῦν ἀναγεννωμένης Αἰγύπτου.

Τὸ δὲ μέγα συμβεβηκὸς, ὅπερ κατὰ τὰ τελευταῖα πέντε ἔτη ἐφείλκυσε ἐτι μᾶλλον τὰ βλέμματα καὶ τὴν προσοχὴν τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου, ἀναντιρρήτως ἐστὶν ἡ διόρυξις τοῦ Σουεζίου ἱσθοῦ, περὶ τοῦ ὁποίου ἀλλαχοῦ τὰ δέοντα ῥηθήσονται, καὶ ἡ πραγματοποιήσις τοῦ μεγάλου τούτου ἐπιχειρήματος ἕνεκα τῶν συνεπειῶν καὶ ἀποτελεσμάτων

(ΠΕΡΙΟΔ. ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ)

των, τὰ ὅποια ἐπαγγέλλεται ὑπὲρ τῆς παγκοσμίου συγχωινωνίας, ὑπὲρ τῶν πραγμάτων τῆς Αἰγύπτου καὶ ὑπὲρ τῆς προσεγγίσεως τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὸν Ἰσλαμισμόν τῆς Ἀνατολῆς, ἐπαυξάνει ἔτι μᾶλλον τὴν ἐλπίδα τῆς ταχυτέρας προαγωγῆς τῶν ἐν Αἰγύπτῳ πραγμάτων, ὅπερ ἀποδεικνύεται ἐν μέρει καὶ ἐκ τῆς αὐξήσεως τῶν Εὐρωπαίων καὶ Ἀμερικανῶν περιηγητῶν κατὰ τὰ τελευταῖα πέντε ἔτη καὶ οὐδεμία πλέον ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ εἰς Αἴγυπτον περιοδεία θὰ ἀποτελῇ τοῦ λοιποῦ ἀναπόφευκτον καὶ μόνιμον σταθμὸν ἐν τῷ προγράμματι τῶν ἐπισήμων περιηγητῶν καὶ ξένων.

Μετὰ ταύτην τὴν ἱστορικὴν σκιαγραφίαν τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τῆς Αἰγύπτου ἀπὸ τῶν παναρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν, ἥτις ὡς προεισαγωγὴ τις δύναται νὰ χρησιμεύσῃ τῷ ἀναγώστῃ, ἐπισυνάπτεται ἡ βραχεῖα περιγραφή τῆς περιοδείας εἰς τὴν κάτω Αἴγυπτον, διαρκεσάσης μόνον τεσσαράκοντα ἡμέρας ἀπὸ τῆς 19 Ἰουνίου μέχρι τῆς 27 Ἰουλίου ἐν καιρῷ τῶν μεγάλων κυνικῶν καυμάτων, ὅτε δειλιᾷ τις ἐν καιρῷ τῆς ἡμέρας νὰ ἐξέλθῃ τῆς κατοικίας ἐπιφυλασσόμενος μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου νὰ ἀναπληρώσῃ, ὅπερ ἐν καιρῷ τῆς ἡμέρας δειλιῶν ἐδίσταζε νὰ πράξῃ. Ἀλλ' ὅμως ἡ δύναμις τοῦ ἐπιστημονικοῦ ζήλου τοσοῦτον μεγάλη καὶ ἰσχυρά ἐστιν ὥστε καὶ τὸν φύσει δειλότατον καθίστησιν ἔσθ' ὅτε καρτερικώτατον, ἀνδρικώτατον καὶ αὐτοῦ τοῦ προφανοῦς θανάτου καταφρονητὴν, ὡς πολλὰ τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων διδάσκουσιν ἡμᾶς παραδείγματα.

Ὑπὸ τὸ κράτος τοίνυν τοιοῦτου ζήλου διατελῶν ἐπεχείρησα τὴν ὅσῳ μὲν ἐπικίνδυνον κατὰ ταύτην τοῦ

ἔτους τὴν ὥραν, τοσοῦτον ὅμως εὐχάριστόν μοι ἀποβᾶσαν περιοδεῖαν εἰς χώραν φύσει θερμοτάτην.

Τῇ 46 Ἰουνίου γενομένης τῆς τελετῆς τῆς τῶν βραβείων καὶ ἐπαίνων διανομῆς τοῖς ἀριτεύσασι καὶ διακριθεῖσι τῶν μαθητῶν τοῦ Ἐκπαιδευτηρίου μου καὶ ἀπαγγελθείσης κατὰ τὸ εἰωθὸς τῆς λογοδοσίας μετὰ λόγου, ὑπόθεσιν ἔχοντος τὰ περὶ τῆς ἀνατροφῆς καὶ ἐκπαιδεύσεως Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου, ἔληξε τὸ σχολικὸν ἔτος τοῦ ἐκπαιδευτηρίου καὶ οὕτως ἀπαλλαγεῖς τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ ἀνέθηκα τὰ τῆς ἐπιτηρήσεως, μελέτης καὶ διδασκαλίας τῶν ὑπολειφθέντων τροφίμων εἰς διδασκάλους αὐτοῦ. Ἀποφασίσας δὲ νὰ ἀπέλθω εἰς μεμακρυσμένην, ξένην καὶ ὅλως ἀγνωστὸν μοι ἐκ τῶν προτέρων χώραν καὶ ἥπειρον, ἐπάναγκες καὶ χρήσιμον ἐθεώρησα νὰ ἐφοδιασθῶ μετὰ φιλικῶν τινων συστατικῶν καὶ δὴ μετὰ μιᾶς ὑπουργικῆς πρὸς τὰς ἐν Αἰγύπτῳ προξενικὰς ἀρχάς, τὴν ὁποίαν ὁ μὲν τῆς Παιδείας ὑπουργὸς κ. I. Βαλασόπουλος προθύμως ἐξέδωκεν, ὁ δὲ τῶν Ἐξωτερικῶν κ. I. Δεληγιάννης, εἴτε δυσπιστῶν τῷ συναδέλφῳ περὶ τοῦ σκοποῦ, εἴτε ἐξ ἄλλων ὁρμώμενος λόγων, οὕς αὐτὸς καὶ μόνος οἶδε, δυστυχῶς ἀπεποιήθη νὰ πραγματοποιήσει τὴν αἴτησιν τοῦ συναδέλφου καὶ οὐχὶ ἐμοῦ τοῦ ἄλλως πάντῃ ἀγνώστου τῷ κ. I. Δεληγιάννῃ. Ἀλλ' ὅσον ἐλυπήθην ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ τοῦ ὑπουργοῦ διαθέσει, τοσοῦτον ἀφ' ἐτέρου ἐχάρην ὅτι, καίπερ μηδεμίαν λαβὼν ἀνάγκην, εὖρον τὴν δέουσαν προθυμίαν καὶ περιποίησιν παρὰ πάσαις, πλὴν τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, προξενικαῖς ἀρχαῖς τῆς Αἰγύπτου, ὅπερ δεόντως ἀνεπλήρωσε τὴν τοῦ προϊσταμένου αὐτῶν ἔλλειψιν καὶ δικαίως ὑποχρεοῖ με εἰς τὴν δημόσιον τῆς εὐγνωμοσύνης μου ἔκφρασιν.

Τῇ 4 μ. μ. ὥρᾳ τῆς 19 Ἰουνίου καταλιπὼν τὰς κλεινάς Ἀθήνας καὶ τοὺς πράγματι κλασικοὺς καύσωνας μετὰ τῆς κλασικωτέρας κόνεως, ἐπέβην ἰταλικοῦ ἀτμοπλοίου τῆς Τρινακρίας, ἀποπλέοντος εἰς Σμύρνην, ἔνθα προϋτιθέμην νὰ διαμείνω ἐπὶ τινὰς ἡμέρας καὶ ἀκολούθως δι' ἄλλου τινὸς νὰ διευθυνθῶ εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Πρὸ τοῦ ἀπόπλου ὅμως τοῦ ἀτμοπλοίου συνέβη ἔκτακτόν τι δυσάρεστον καὶ ἀπευκταῖον, ἵκανῶς μαρτυροῦν πόσον ταχέως βαίνει ἡ μικροσκοπικὴ κοινωνία ἡμῶν εἰς τὴν ἡθικὴν κατάπτωσιν καὶ παράλυσιν τῶν θρησκευτικῶν δεσμῶν, τὸ ἀκόλουθον: γύναιόν τι πρόστυχον καὶ φαῦλον ἐγκαταλιπὼν τὸν σύζυγον μετὰ τοῦ ἐπταετοῦς θυγατρίου εἶχεν ἐγκαίρως ἐπιβιβασθῇ τοῦ ἀτμοπλοίου ἵνα παρακολουθήσῃ νεανίαν τινὰ ἀπολωλότα εἰς τὴν ἄδηλον τύχην του, ὅπερ μαθὼν ὁ σύζυγος ταχέως ἐπῆλθεν εἰς τὸ ἀτμόπλοιον πρὸς παραλαβὴν τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ τέκνου, ἀλλὰ ταύτης μὴ θελούσης νὰ ἀποσπασθῇ τοῦ νεανίου καὶ παρακολουθήσῃ τὸν ἄνδρα, ἐδέησε νὰ ἐπέμβῃ ἡ ἀστυνομία καὶ ἀπαγάγῃ τὸ ἀνδρύγυνον εἰς Πειραιᾶ, ἔνθα μετ' οὗ πολὺ, ἀδήλου μοι ὄντος τί συνέβη, ἐπαγῆλθεν αὐτὸ, καὶ τὸ μὲν γύναιον κακῶς ἀφέθη εἰς τὰς κτηνώδεις ὀρέξεις νὰ παρακολουθήσῃ τὸν νεανίαν, τοῦ δὲ ἀνδρὸς προσπαθοῦντος νὰ ἀποσπάσῃ ἐκ τῶν κόλπων τῆς κακίστης μητρὸς τοῦλάχιστον τὸ κοράσιον, σπαραξικάρδιον ἦν τὸ θέαμα τῆς ἀγωνίας, καὶ τὸ ἄκουσμα τῶν ἰσχυρῶν φωνῶν καὶ δυνατῶν κλαυθμῶν καὶ ὀδυρμῶν τοῦ κορασίου, μὴ θέλοντος νὰ ἀποχωρισθῇ τῆς μητρὸς, συνετάραξε καὶ συνεκίνησε εἰς οἶκτον πάντας τοὺς πολυαρίθμους τοῦ ἀτμοπλοίου ἐπιβάτας ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, μεχριστοῦ τελευταῖον ὀδυρόμενον καὶ σπαρασσόμενον τὸ κοράσιον διὰ

τῆς βίας μετεβιβάσθη εἰς λέμβον μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ ἀπήχθη εἰς Πειραιᾶ. Μετὰ δὲ τὸ τέλος τῆς δραματικῆς ταύτης σκηνῆς, δύο σχεδὸν ὥρας διαρκεσάσης, τὸ ἀτμόπλοιον μετὰ τὴν 6 ὥραν μ. μ. ἀποπλεῦσαν καὶ τὴν νύκτα διάπλευσαν μεταξὺ τῶν κυκλάδων, αἵτινες ὑπὸ τὸ λαμπρὸν τῆς πανσελήνου φῶς λαμπρότατον παριστῶσι θέαμα, κατὰ τὴν μεσημβρίαν τῆς ἀκολουθίου ἡγχυροβόλησε πρὸ τοῦ λιμένος τῆς μαστιχοφόρου καὶ εὐωδιαζούσης Χίου, τῆς ἐνδόξου πατρίδος τοῦ Ὀμήρου, Οἰνοπίδου τοῦ ἀστρονόμου, Ἰω-
 νος τοῦ τραγικοῦ, Θεοπόμπου τοῦ ἱστορικοῦ καὶ Θεοκρίτου τοῦ σοφιστοῦ. Ἡ μεγάλη αὕτη νῆσος καὶ ἐπιφανεστάτη τῶν Ἰωνικῶν ἔχει καὶ πόλιν ὁμώνυμον καὶ ἐφημίζετο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις διὰ τὴν ἀφθονίαν καὶ ποικιλίαν τῶν λαμπρῶν προϊόντων, ἰδίᾳ δὲ διὰ τὸν οἶνον καὶ διὰ τὸ ἰσχυρὸν ναυτικόν. Οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς Χῖοι ἐθεωροῦντο ὡς οἱ πλουσιώτατοι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θουκιδίδου, καθάπερ καὶ νῦν εὐτυχῶς εἰσὶ, διεβοῶντο ὅμως ὡς φιλήδονοι, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ ἀναίσχυντοι. Ἄν δὲ καὶ οἱ νεώτεροι Χῖοι ἐκληρονόμησαν σὺν τῷ πρώτῳ πλεονεκτήματι καὶ τὰς δύο τελευταίας ιδιότητας τῶν προγόνων οὐκ ἔχω ἀτρεκέως εἰπεῖν.

Ἡ δὲ ὁμώνυμος πόλις περικυκλουμένη ὑπὸ κήπων ἀμπελώνων καὶ ἀγροκηπίων συδένδρων καὶ καταφύτων, τερπνότατον παρέχει θέαμα καὶ λαμπροτάτην πρόσοψιν τοῖς θεωμένοις αὐτήν· ἀλλ' ἐν ᾧ τὸ πάλαϊ εὐλίμενος ἦν καὶ ναύσταθμον 80 νεῶν εἶχε, νῦν δυστυχῶς δύσσορμος καὶ δυσλίμενος, ἵνα μή τις εἴπῃ καὶ κακολίμενός ἐστιν, ἔνεκα τοῦ ὁποίου εἰς κίνδυνον ὑπόκεινται οἱ ἐν καιρῷ νυκτὸς καὶ τρικυμίας, εἴτε ἀποβιβαζόμενοι, εἴτε ἐπιβιβαζόμενοι ἐπὶ τῶν καθ' ἑκάστην

σχεδὸν ἡμέραν προσεγγιζόντων καὶ διερχομένων ἀτμοπλοίων. Ἐντεῦθεν ἴσως ἢ ἐξ ἄλλης τινὸς ἀφορμῆς ὀρμώμενος καὶ τῶν νεωτέρων ποιητῶν τις ¹⁾ χάριεν ποίησε ποιημάτιον, ὅπερ πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀναγνοὺς, μόνον τοὺς ἀκολούθους στίχους διετήρησα ἐν τῇ μνήμῃ μου, τοῦ ποιητοῦ τὸ ὄνομα λησμονήσας.

Στὴν ἀγκαλιά σου θάλασσα ποῦ πίπτω πόνεσέ με
μεσ' τὴν μικρὴ βαρκοῦλά μου σ' τὴ Χίο πέρασέ με
σ' τὴν ποθητὴ πατρίδα μου σ' τοῦ Εὐνορίου τὴ γῆ

Μετὰ τρίωρον διαμονήν, καθ' ἣν πολλοὶ μὲν ἀπεβίβασθησαν, πολλοὶ δὲ ἐπεβιβάσθησαν καὶ πολλὰι πραγματεῖαι καὶ προϊόντα ἐξεκομίσθησαν καὶ εἰσεκομίσθησαν, τὸ ἀτμόπλοιον ἀποπλεῦσαν μόλις περὶ τὴν 9^{ην} μ. μ. ὥραν ἀφίκετο εἰς τὸν λιμένα τῆς πάλαι τε καὶ νῦν πολυθρυλήτου Σμύρνης, τῆς πλείονας ἐχούσης ἱστορικὰς ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς τοῦ Ὀμήρου γεννήσεως. Ἡ καλλιστὴ καὶ λαμπροτάτῃ αὕτῃ πόλις, ἥς αἱ ἀρχαὶ εἰς τὴν μυθολογίαν ἀνάγονται, καίπερ πολλὰς τύχας μεταβολὰς καὶ περιπετείας ὑποστᾶσα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, οὐχ ἥττον ὅμως ἀνεδείχθη ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἡ μεγίστη καὶ ἐμπορικωτάτῃ τῆς μικρᾶς Ἀσίας πόλις. Ἀλλ' ὥς τὸ πάλαι ἔχουσα ποικίλην ῥυμοτομίαν, ὁδοὺς λιθοστρώτους, στοὰς μεγάλας τετραγώνους, ἐπιπέδους καὶ ὑπερφύους ἐστερεῖτο ὑπονόμωιν καὶ ἐπεπόλαζον αἱ ἀκαθαρσίαι, οὕτω καὶ νῦν ἔξωθεν μὲν λαμπρὰν παρέχει θέαν, ἐσωτερικῶς δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος αὐτῆς ἀκάθαρτός ἐστι, στενὰς καὶ ἀκανονίστους ἔχει ὁδοὺς καὶ ἐπομένως διατηρεῖ τὸν τύπον καθαρῶς μεγάλῃς ἀνατολικῆς πόλεως, νῦν ἐπι-

¹⁾ Τό τε ὄνομα καὶ τὴν πατρίδα ἀνεκοίνωσε διὰ τοῦ «Αἰῶνος» ὁ ποιητὴς αὐτοῦ Μαυρογιάννης.

κοσμουμένης διὰ τῆς κατασκευαζομένης μεγίστης προ-
 κυμαίας, ἣτις ἴσως ἔσται ὁ πρόδρομος καὶ τῆς ἐσωτε-
 ρικῆς διακοσμήσεως καὶ εὐτυχίας τῆς πόλεως. Ἐπει-
 δὴ δὲ παρακαίρως τὸ ἀτμόπλοιον ἔφθασεν εἰς τὸν λι-
 μένα, ἡ τῶν πολυαρίθμων ἐπιβατῶν ἀπόβασις εἰς τὴν
 πόλιν ἐγένετο τὴν πρωίαν τῆς 21 τοῦ μηνός, καθ' ἣν
 παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, ἕνεκα τῆς θρασυτάτης, καὶ
 βαρβάρου συμπεριφορᾶς ὑπομέλανός τινος Ὀθωμανοῦ
 ὑπαξιωματικοῦ τῶν ὑπαλλήλων τοῦ τελωνείου ἡναγ-
 κάσθην νὰ ἀναμνησθῶ τοῦ ἀρχαίου γνωμικοῦ ὅτι ἐν
 μὲν τοῖς ὄρεσιν ἄρκτοι καὶ λέοντες χαλεπώτατα τῶν
 θηρίων εἰσὶν, ἐν δὲ ταῖς πόλεσι τελῶναι καὶ συκοφάν-
 ται, τοῦ ὁποίου τὸ μὲν πρῶτον μέρος πληρέστατα ἐ-
 νεργεῖται καὶ πραγματοποιεῖται ἐν Σμύρνῃ· διότι ὁ
 βάρβαρος μὴ ἀρκεσθεὶς εἰς τὴν συνήθη τῶν πραγμά-
 των ἐπεθεώρησιν, ἀπήτει μετὰ θρασύτητος ἀνατολι-
 κῆς καὶ δεσποτικῆς νὰ προχωρήσῃ καὶ εἰς τὴν σωμα-
 τικὴν ἔρευναν πρὸς εὔρεσιν δῆθεν ἐπιστολῶν καὶ ἄλ-
 λων πολυτίμων πραγμάτων, ὅτε ὁ συνοδοιπὸρος καὶ
 συνεπιβάτης μου ἀπολέσας τὴν ὑπομονήν, μετὰ δι-
 καίας ὀργῆς καὶ ἀγανακτήσεως ἀπώθησεν αὐτὸν καὶ
 μικροῦ δεῖν συνέβαινεν ἀπευκταία σκηνή, εἰ μὴ ἐπενέ-
 βαινέ τις τῶν παρισταμένων. Ἄν δὲ καὶ τὸ δεύτερον
 μέρος ἐπιχωριάζει, μένει μοι ἄδηλον. Ἐν τῇ πόλει ταύ-
 τη προτιθέμενος νὰ διατρίψω 4—5 ἡμέρας ἵνα γνω-
 ρίσω τὰ κατ' αὐτὴν, ἄκων ἡναγκάσθην τὴν ἀκόλου-
 θον νὰ καταλίπω, καθ' ὅσον ἀποβιβάσθεις ἔμαθον ὅτι,
 πρὸ ἡμερῶν ἀπελθόντων τῶν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν
 πλεόντων ἀτμοπλοίων, οὐδεμία ὑπῆρχεν εὐκαιρία με-
 τὰ 4--5 ἡμέρας, ἀλλὰ μόνον μετὰ 10 ἡ πλείους, ὅπερ
 ἀντέβαινε τῷ προγράμματι τοῦ δρομολογίου μου. Ὁ-
 θεν τῇ 4 μ. μ. ὥρα τῆς 22 Ἰουνίου ἐπιβιβάσθεις ἐπὶ

Αυστριακοῦ ἀτμοπλοίου, μετὰ δύο ὥρας μέλλοντος
 νὰ ἀποπλεύσῃ, εἰκότως ἔχαιρον ὅτι ἀμελλητί ἔβαινον
 εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον διευθυνόμενος. Ἄλλ' ὅσῃν τέρ-
 ψιν καὶ χαρὰν αἰσθάνεται ὁ τὸ πρῶτον τρίτον τοῦ ὁ-
 λου πλοῦ διανύων, ἀριστερόθεν μὲν ἔχων καὶ βλέπων
 τὰς μικρὰς καὶ μεγάλας νήσους τῆς Ἀσίας, δεξιόθεν
 δὲ τὰς Κυκλάδας μέχρι τῆς Κρήτης, Καρπάθου, καὶ
 Κάτσου, τοσοῦτον ἀφ' ἑτέρου περιπίπτει εἰς βαρυθυ-
 μίαν καὶ ὑπολανθάνουσαν δυσἀρέσκειαν διαπλέων τὰ
 ὑπόλοιπα δύο τρία ἐν χρονικῷ διαστήματι δύο ὁλο-
 κλήρων ἡμερονυκτίων, ὅτε θάλασσαν ἀπέραντον καὶ
 οὐρανὸν μόνον ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ μάτην προσπα-
 θεῖ νὰ ἴδῃ ποι νησιδίον τι, ἐν ᾧ ἂν ἐν τῷ μεταξύ ὑπῆρ-
 χον δύο ἢ καὶ εἰς τοῦλάχιστον σταθμοὺς ἐν τῇ μεσο-
 γείῳ, ἀναντιρρήτως πολὺ ποθεινότερος θὰ ἀπέβαινεν
 ὁ πρὸς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ Αἴγυπτον πλοῦς, πολλῶν
 δὲ πλείους θὰ ἦσαν καὶ αἱ ἐξ Ἑλλάδος εἰς Αἴγυπτον
 καὶ οἱ ἐξ Αἰγύπτου εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπιθυμοῦντες νὰ
 πλεύσωσι χάριν ἀπλῆς περιοδείας καὶ τέρψεως. Τὰ
 μὲν γὰρ ποικίλον τερπνὸν καὶ εὐχάριστον, τὸ δὲ μο-
 ν' ἄτονον ἀηδὲς καὶ δυσἀρεστόν ἐστιν. Ὑπὸ τοιαῦτα δὲ
 διατελῶν αἰσθήματα ὁ ἐν τῷ πλῶ τοῦτῳ εὐρισκόμενος
 ἀνυπομόνως περιμένει νὰ ἴδῃ τὸ τέρμα αὐτοῦ καὶ τὴν
 πολυπόθητον τοῦ Ἀλεξάνδρου πόλιν, ἐξ ἧς μέλλει νὰ
 δειευθυνθῇ εἰς οἷονδήποτε τῆς Αἰγύπτου καὶ Ἀσίας
 μέρος βούλεται.

Οὕτω τοίνυν ἀποπλεύσαν τὸ ἀτμόπλοιον ἐκ τοῦ
 λιμένος τῆς Σμύρνης τῇ 6 μ. μ. τοῦ σαββάτου μόλις
 τῇ 6 π. μ. ὥρα τῆς τετάρτης ἀπεπεράτωσε τὸν πλοῦν
 καὶ ἠγχυροβόλησε ἐν τῷ λιμένι τῆς Ἀλεξανδρείας,
 τῆς ἄλλοτε περιπύστου πρωτευούσης τοῦ Αἰγυπτια-
 κοῦ κράτους, τὴν ἑδραν τῆς ὁποίας ὁ Ἰσλαμισμὸς ἀ-

ποτροπιαζόμενος φαίνεται, τὴν ἀρχαίαν εὐκλειαν καὶ τὰς ἐνδόξους ἱστορικὰς ἀναμνήσεις, ἀνευ ἀποχρῶντος λόγου μετέθεσεν εἰς τὴν μακρὰν πρὸς νότον κειμένην πόλιν Κάϊρον, ἰδρυθεῖσαν περὶ τὰ τέλη τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος καὶ στερουμένην ἐπισήμου παρελθόντος. Ἀλλὰ κατὰ πόσον, τῆς Ἀλεξανδρείας θαυμασίως προαγομένης ἐμπορικῶς ἔνεκα τῆς μοναδικῆς γεωγραφικῆς θέσεως, ἡ νέα τοῦ κράτους πρωτεύουσα μεθ' ὅλας τὰς ὑπὸ τοῦ νῦν ἀντιβασιλέως καταβαλλομένας προσπάθειας καὶ θυσίας πρὸς ἐπαύξησιν, διακόσμησιν καὶ μεταμόρφωσιν ἀπὸ ἀνατολικῆς εἰς εὐρωπαϊκὴν πόλιν, θὰ δυνηθῇ μέχρι τέλους νὰ ἐπικρατήσῃ τῆς ἀρχαίας πρωτευούσης, περὶ τοῦτου ὁ σοφώτατος πάντων διδάσκαλος ἤτοι ὁ χρόνος μαρτυρήσει καὶ διδάξει τοὺς συγχρόνους ἢ ἐπιγόνους. Ἄν δὲ αἱ μέχρι τοῦδε τελεσθεῖσαι θυσίαι καὶ δαπάναι ὑπὲρ τῆς νέας πρωτευούσης ἐγίνοντο ἐν τῇ ἀρχαίᾳ, τίς ἔστιν ὁ ἀμφιβάλλων ὅτι ἡ τοῦ Ἀλεξάνδρου πόλις θὰ κατετάσσετο σήμερον μεταξὺ τῶν μεγάλων τῆς Εὐρώπης πρωτευουσῶν πόλεων περιέχουσα πλείονα στοιχεῖα καὶ μείζονα ποσότητα Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ ἢ ἡ πολὺ ἐλασσομένη κατὰ ταῦτα νέα πρωτεύουσα; Πάνυ δ' ἄπορον φαίνεται ὅτι οὔτε ὁ μέγας νοῦς τοῦ ἀναμορφωτοῦ τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ-Ἀλῆ δεόντως ἐκτιμήσας τὴν φυσικὴν ὑπεροχὴν τῆς Ἀλεξανδρείας, ἀνεκήρυξεν αὐτὴν τοῦ κράτους πρωτεύουσαν, οὔτε ὁ νῦν ἀντιβασιλεὺς Ἰσμαήλ Πασσᾶς, ὁ τοσαῦτα μεγάλα διὰ πράξας ἔργα, κατανοήσας τὸ σφάλμα ἐκείνου ἐπηνώρθωσεν αὐτό.

Οὕτω τοίνυν περιγραφέντος τοῦ ἀπ' Ἀθηνῶν μέχρις Ἀλεξανδρείας μακροῦ πλοῦ, καθ' ὃν ἤκουσα πολλὰ μὲν ἐν γένει παρὰ πολλῶν ὁμογενῶν δίκαιά τε καὶ ἄ-

δικα παράπονα κατὰ τῆς πολιτικῆς καχεξίας ἡμῶν, ἰδίᾳ δὲ κατὰ τῆς δημοσίας καὶ ἰδιωτικῆς ἐκπαιδεύσεως τὴν ὁποίαν γραμματοκάπηλοί τινες ἐν μέσαις Ἀθῆναις ἐμπορευόμενοι καὶ ἐν μέσῳ τοῦ ἔτους πωλοῦντες καὶ ἀγοράζοντες τὰ τέκνα τῶν ὁμογενῶν ὑπὸ τὰ ὄμματα καὶ τὴν ἀσύγνωστον ἀναλγησίαν τοῦ ἀρμοδίου ὑπουργείου ἐξεφάλτισαν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω, ἐπάναγκες ὑπολαμβάνω νὰ προτάξω τῆς εἰδικῆς τῶν ἐπισημοτέρων πόλεων καὶ μερῶν γενικὴν τῆς Αἰγύπτου περιγραφὴν καθ' ὅλους τοὺς κλάδους καὶ ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις, ἀδιστάκτως πιστεύων ὅτι ἡ σπουδὴ καὶ γνῶσις τῆς πάλαι μὲν εὐδαίμονος, νῦν δ' εὐτυχοῦς μόνον ἐκείνης χώρας, ἐνδιαφέρει ἡμῖν τὰ μέγιστα, ἀναλογιζομένοις πρῶτον μὲν ὅτι οἱ σοφώτεροι τῶν ἡμετέρων προγόνων, ὡς προεῖρηται ἐνταῦθα μετέβαινον σπουδῆς ἕνεκα καὶ παιδείσεως, δεύτερον δὲ ὅτι πρῶτοι ἀλλόγλωσσοι ἐν Αἰγύπτῳ ἐγκατασταθέντες παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Νείλου καὶ τὴν δέουσαν εὐρόντες ὑποδοχὴν καὶ περιποίησιν παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῶν Αἰγυπτίων Ψαμμητίχῳ (664—640 π. Χ) οἱ Ἕλληνες ἱστοροῦνται κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας. «Πρῶτοι γὰρ οὗτοι ἐν Αἰγύπτῳ ἀλλόγλωσσοι κατοικίσθησαν . . . Τούτους τε δὴ σφι τοὺς χώρους δίδωσι καὶ τᾶλλα τὰ ὑπόσχετο πάντα ἀπέδωκε καὶ δὴ καὶ παῖδας παρέβαλε αὐτοῖσιν Αἰγυπτίους τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν ἐκδιδάσκειν, ἀπὸ δὲ τούτων ἐκμαθόντων τὴν γλῶσσαν οἱ νῦν ἑρμηνέες ἐν Αἰγύπτῳ γεγόνασι». Τρίτον δὲ ὅτι Μακεδόνες Ἕλληνες καὶ Βυζαντινοὶ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας τῆς χώρας ἤρξαν, καθ' οὓς ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἑλληνικὴ παιδεία καὶ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἐπεκράτουν ἐν αὐτῇ καὶ τελευταῖον ὅτι καὶ νῦν ἐκ τοῦ ὀλίκοῦ τῶν ἐν αὐτῇ ἐγκατασταθέντων καὶ πα-

ρεπιδημούντων ξένων ἀριθμοῦ τὸ ἥμισυ ἦτοι τεσσαράκοντα περίπου χιλιάδες ἀποτελοῦσιν ὁμογενεῖς ἡμῶν μέγα καὶ κολοσσιαῖον διενεργοῦντες ἐμπόριον καὶ διάφορα μετερχόμενοι ἐπαγγέλματα ἀνά πᾶσαν τὴν Αἴγυπτον.

Πρὸς εὐχερεστέραν δὲ γνῶσιν καὶ κατάληψιν τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τῆς χώρας τὸ ὅλον τῆς περιγραφῆς διήρηται εἰς ἑπτὰ τμήματα πραγματευόμενα.

Α') Περὶ τῆς φυσικῆς καταστάσεως τῆς χώρας καὶ περὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς.

Β') Περὶ τῆς γεωργίας καὶ τῶν προϊόντων τῆς χώρας.

Γ'). Περὶ τῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ πολιτεύματος αὐτῆς.

Δ'). Περὶ τῶν οἰκονομικῶν ἦτοι προσόδων καὶ ἐξόδων.

Ε'). Περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ δικαιοσύνης.

Σ'). Περὶ τοῦ ἐμπορίου, τῆς συγκοινωνίας ταὶ τῆς βιομηχανίας καὶ

Ζ'). Περὶ τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ.

Α'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΑΥΤΗΣ.

Ἡ Αἴγυπτος πολλὰ καὶ διάφορα ὀνόματα ἀρχαῖά τε καὶ νεώτερα λαβοῦσα, ²⁾ καὶ ἕκτασιν διάφορον ἐ-

(1) Τὸ κείμενον ταύτης καὶ τῶν ἐπομένων ἑπτὰ σελίδων κατὰ παραδρομὴν παραλειφθὲν παρεμβάλλεται ἐνταῦθα.

²⁾ Ὅτι μὲν τὸ ὄνομα Αἴγυπτος ἑλληνικόν ἐστιν, οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφισβολία. Ζητεῖται δὲ πόθεν παρήχθη ἢ πόθεν ἐλήφθη αὐτό. Διότι κατὰ μὲν τὴν μυθολογίαν (Ἀπολλοδωρ. 2, 1, 4.) ἐδόθη τῇ χώρᾳ ἐξ Αἰγύπτου υἱοῦ τοῦ

σχεν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, καὶ διακρίνεται ἡ ἰδίως Αἴγυπτος ἀπὸ τῆς ἐπικτήτου, συμπεραμβανομένης ὑπὸ τῆς Αἰγύπτου ὄνομα. Καὶ ἡ μὲν ἰδίως Αἴγυπτος ἐκτείνεται πρὸς μεσημβρίαν μὲν μέχρι τοῦ πρώτου καταράκτου τοῦ Νείλου μεταξὺ τῆς Συήνης (*Assuan* ²) καὶ τῶν Φιλῶν (*Pilah*), πρὸς ἀνατολὰς δὲ μέχρι τῆς Λιβυκῆς ἐρήμου καὶ πρὸς ἄρκτον μέχρι τῆς μεσογείου θαλάσσης. Ἔχει δὲ ἑκτασιν κατὰ τὰς νεωτάτας καταμετρήσεις ³) 560,000 □ κилоμέτρων ἢ 10, 171 γεωγραφικῶν μιλίων. Τούτων δὲ 458 μὲν □ μίλια, ἰσοδυναμοῦντα πρὸς 6 ἑκατομμ. φεδδάνια ἢ 2 1/2 ἑκατομμ. πλέθρα, καλλιεργοῦνται ἤδη, 96 δὲ □ μίλια ἢ 1,250,000 φεδδάνια δύνανται νὰ καλλιεργηθῶσι, κωὶ οὕτω πᾶσα ἡ καλλιεργήσιμος γῆ ἀναβαίνει εἰς 554 □ μίλια, τῶν ὁποίων 310 μὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν

Βῆλου καὶ τοῦ Δαναοῦ, βασιλεύσαντος τῆς χώρας, κατὰ δὲ τὸν Ὅμηρον (Ὀδυσσ. 13,300.4,477) Αἴγυπτος καλεῖται ὁ Νεῖλος ποταμὸς καὶ ἡ διαρρεομένη ὑπ' αὐτοῦ χώρα, κατ' ἄλλους ἐκ τοῦ Αἴα Κόπτος ἤτοι χώρα Κοπτῶν καὶ ἐκ τοῦ αἰγύψ ἢ αἴγυπτος ἤτοι μέλαν πτηνὸν ὅμοιον ἔχον τὸ χρῶμα πρὸς τὴν γῆν καὶ μάλα τιμώμενον παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις. Οἱ δὲ νεώτεροι γλωσσολόγοι μὴ ἀρκούμενοι τούτοις καταφεύγουσιν εἰς ἀνατολικὰς γλώσσας εἰκοτολογοῦντες ὅτι ἡ λέξις ἐλήφθη ἐκ τῶν Χαλδαίων λέξεων *Cubh* καὶ *Hegih* δηλουσῶν χώραν κελλεισμένην καὶ κοίλην. Ἐν δὲ τῇ ἑβραϊκῇ καλεῖται ἡ χώρα *Mizraim* καὶ παρὰ Ἰωσήφω (1,6,2) Μέστρη, ἐν τῇ ἀραβικῇ *Mesr*, *Masr*, παρὰ τοῖς ἐγγχωρίοις *el Kebit* ἤτοι μέλαινα γῆ, συνφθὰ τῷ Πλουτάρχῳ (περὶ Ἰσιδ.) ἱστοροῦντι τὴν Αἴγυπτον ἐν τοῖς μάλιστα μετέγγειον οὖσαν, ὥσπερ τὸ μέλαν τοῦ ὀφθαλμοῦ χημίαν καλοῦσιν».

²) Ἡ Ἀραβικὴ αὕτη λέξις παρήχθη ἐκ τῆς ἀρχαίας Αἰγυπτιακῆς καὶ Κοπτικῆς *Suwan*, δηλούσης ἀνοιγμα, στόμιον ἐξ ἧς οἱ Ἕλληνες ἐσχημάτισαν τὴν λέξιν Συήνην.

³) Guide général d' Egypte, annuaire officiel, Alexandrie 111. 1869—70.

κάτω Αἴγυπτον, 244 δὲ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Νείλου τὴν μεταξὺ Καίρου καὶ Συήνης κειμένην. Σημειωτέον δὲ ὅτι πᾶσα ἡ καλλιεργουμένη γῆ δις καὶ τρίς τοῦ ἔτους σπείρεται, φυτεύεται καὶ καρποφορεῖ ὅσον οὐδεμία ἄλλη τοῦ κόσμου χώρα.

Ἡ δὲ ἐπικτήτος παραλαμβάνουσα τὴν Νουβίαν, τὴν Συναάρην, τὴν Δόγγολαν, Τάκαν, Φάζογλου, Κορδοφάνην, καὶ τὰς ἐπαρχίας τοῦ λευκοῦ Νείλου καὶ τοῦ Καρτουῦμ ἔχει ἑκτασιν 24,158 □ μίλια ἢ 1,328,690 □ κιλόμετρα ἢ 86,510,115 φεδδάνια. Τὸ δὲ σύνολον τῆς ἐκτάσεως τῆς τε ἰδίως καὶ ἐπικτήτου Αἰγύπτου ἀναβαίνει εἰς 24,329 □ μίλια ἢ 1,890,000 □ κιλόμετρα.

Πρὸς τούτοις δὲ μεγάλην κατέχουσιν ἑκτασιν γῆς καὶ αἱ πολυάριθμοι τῆς Αἰγύπτου λίμναι φυσικαί τε καὶ τεχνικαὶ ἀνερχόμεναι εἰς τρισκαίδεκα τὸν ἀριθμὸν καὶ ἀποστεροῦσαι τοὺς κατοίκους τῆς καλλιεργίας 1,604,761 φεδδανίων ἢ 6,740,000,000, □ μέτρων γῆς, τῶν ὁποίων ἐξ μὲν γνωστὰι τοῖς ἀρχαίοις οὗσαι ὀνομάζονται Μοίριδος λίμνη, ἣν οἷτε ἐγγχώριοι καὶ τινες τῶν νεωτέρων ἐσφαλμένως ταυτίζουσι τῇ *Birket el Kerum*, Σιρβωνίς, Σιρβὰν καὶ Σιρβωνίδος λίμνην *Sebkak-Bardonat*), Τάνις (*Menzaleh*) Βουτικὴ (*Burlos*) ἢ Σεβεννυτικὴ, Πικραὶ λίμναι (*Siheib*) ἢ κατὰ Πλίνιον *Fontes amari* καὶ Μαρία, Μαρεῶτις λίμνη (*Birket Mariut*). Αἱ δὲ λοιπαὶ ἄγνωσται τοῖς ἀρχαίοις οὗσαι, φέρουσι διάφορα ἀραβικὰ ὀνόματα οἷον *Abukir* ἢ *Madiëh*, *Timasch el Kuruhm* (κεράτων λίμνη καὶ *Ballah* (φοινίκων λίμνη),

Καὶ μεγίστη μὲν πασῶν ἦν ἡ Τάνις ἔχουσα ἑκτασιν 1,840,000,000 □ μέτρων, ἐπισημοτάτη δὲ ἡ τοῦ Μοίριδος λίμνη, ἥτις κατὰ μὲν τὴν μαρτυρίαν τοῦ πα-

τὸς τῆς ἱστορίας εἶχε περιφέρειαν 3,600 σταδίων καὶ βάθος 50 ὀργυιῶν, κατὰ δὲ τὴν ἀκριβῆ τῶν νεωτέρων ἔρευναν καὶ κρίσιν ¹⁾ 360 μόνον στάδια, καὶ κατὰ μὲν τοὺς ἀρχαίους, πλὴν τοῦ Στράβωνος, ἦν καθαρῶς τεχνητὴ κατασκευασθεῖσα ὑπὸ τοῦ βασιλέως Μοίριδος διὰ διώρυγος 80 σταδίων μακρᾶς καὶ τριῶν πλέθρων πλατείας πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ὑδάτων τοῦ Νείλου ποταμοῦ ἐν καιρῷ πλημμύρας καὶ ἀνυψώσεως αὐτῶν καὶ πρὸς διοχέτευσιν αὐτῶν ἐν καιρῷ ἀνομβρίας καὶ ξηρασίας, ὅστις ἵνα μνήμην ἀθάνατον αὐτοῦ καταλίπη τοῖς μεταγενεστέροις ἀφῆκεν ἐν μέσῳ τῆς λίμνης τόπον καὶ ἐπ' αὐτοῦ ὠκοδόμησε τάφον καὶ δύο μεγάλας πυραμίδας ἐχούσας ὕψος ἐνὸς σταδίου ἢ πεντήκοντα ὀργυιῶν ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῶν ὑδάτων ἐπ' αὐτῶν δὲ ἔστησε δύο μεγάλους ἀνδριάντας λιθίνους ἐπὶ θρόνου καθημένους καὶ παριστῶντας τὸν μὲν ἑαυτὸν, τὸν δὲ τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα. Ἡ μεγάλη αὕτη καὶ χρησιμωτάτη λίμνη τῆς Αἰγύπτου ἐθεωρεῖτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὡς ἐν τῶν μεγάλων τῆς ἀρχαιότητος θαυμάτων μεῖζον καὶ αὐτοῦ τοῦ παρακειμένου καὶ περιεδομένου λαβυρίνθου κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ πατρὸς τῆς γεωγραφίας καὶ τοῦ λεπτομερῶς αὐτὸν περιγράφοντος Ἡροδότου. »Τοῦ δὲ λαβυρίνθου τούτου ἐόντος τοιούτου, θαῦμα ἔτι μέζον παρέχεται ἡ Μοίριος καλεομένη λίμνη, παρ' ἣν ὁ λαβύρινθος οὗτος οἶ-

¹⁾ Τοιαύτη μὲν ἦν ἡ λίμνη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Πρὸ πολλοῦ δὲ ὑπὸ τοῦ ἡλίου ἀποξηρανθεῖσα μένει τανῦν ἔρημος καὶ ἀκαλλιέργητος καθ' ὅσον τὰ ὕδατα τοῦ Νείλου ποταμοῦ καὶ κατὰ τὴν μεγίστην πλημμύραν καὶ ἀνύψωσιν δὲν δύναται εἰς τὴν ὑψηλὴν ταύτην θέσιν νὰ φθάσῃ καὶ οὕτως ὅλη ἡ μεγάλη καὶ ἀπέραντος περιοχὴ αὐτῆς ἀποτελεῖ παράδοξον καὶ ἐπιφοβὸν ἀντίθεσιν πρὸς τὰ περιστοιχοῦντα αὐτὴν μέρη τῆς λαμπρᾶς ἐπαρχίας Fajühm, ἥτις παρομοιάζουσα πρὸς ὅσιν τινα μεγάλην θεωρεῖται ὡς ὁ λαμπρότερος τῆς Αἰγύπτου κῆπος.

Linant Bey de Bellefonds, memoire sur le lac Moeris, poublié par la Societé Egyptienne Alexandrie 1873.

κοδόμηται. Ὅτι δὲ χειροποίητός ἐστι καὶ ὀρυκτῇ, αὐτὴ δηλοῖ «καὶ ἦν λίαν ἰχθυοφόρος τρέφουσα 22 γένη ἰχθύων, τῶν ὁποίων τὴν ἡμερησίαν πρόσδοδον ἀναβαίνουσιν εἰς ἓν τάλαντον ἀργυρίου ἔδωκε τῇ γυναικὶ πρὸς μύρα καὶ καλλωπισμὸν ὁ ὀρύξας καὶ κατασκευάσας αὐτὴν βασιλεὺς Μοῦρις.

Ἡ δὲ Τάνις λίμνη (*Menzaleh* ἢ *Behaire*) ἔχουσα μεγίστην ἔκτασιν 45—48 μιλίων καὶ περιέχουσα πολλὰς νήσους μεταξὺ τοῦ Τανιτικοῦ καὶ Φατνικοῦ στομίου ἢ μεταξὺ τῶν πόλεων Πηλουσίου καὶ Ταμιάθου ἤρξατο νὰ ἀποξηραίνεται καὶ μεταβάλληται εἰς ἔρημον. Ἡ δὲ παρακειμένη χώρα ἦν τὸ πάλαι τὸ εὐφορώτατον τῆς Αἰγύπτου μέρος διαρρέομενον ὑπὸ τῶν τριῶν ἐπισημοτέρων τοῦ Νείλου βραχιόνων ἢ ποταμῶν, ἤτοι τοῦ Πηλουσιακοῦ, τοῦ Τανιτικοῦ καὶ τοῦ Μενδησίου, καὶ περιεῖχε πόλεις καὶ κώμας, τῶν ὁποίων ἐπισημότεραι ἦσαν ἡ Ἀβάρις μὲν τὸ πάλαι, Πηλούσιον δ' ἀκολούθως ἐπικληθεῖσα, ἡ ὁμώνυμος τῇ λίμνῃ Τάνις (*San*) ἀκμάζουσα κατὰ τὸ ἐμπόριον, τὴν ναυτιλίαν καὶ τὰς ἐπιστήμας ὡς ἐξάγεται ἐκ τινος διγλώττου ψηφίσματος, ὅπερ ὁ περιώνυμος Αἰγυπτιολόγος Λήψιος ἀνεκάλυψεν ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς πόλεως τῷ 1866, καὶ ἡ Τάνις κειμένη ἐπὶ τινος τῶν νήσων τῆς λίμνης διασώζει καὶ νῦν ἔτι ἀρχαῖα ἐρείπια. Νῦν δὲ οὐ μόνον ἡ λίμνη, πρὸ πολλοῦ θάψασα ὑπὸ τὰ κύματα αὐτῆς πᾶσαν τὴν ἀρχαίαν ἀκμὴν, ἀσήμεντός ἐστι παρέχουσα πρόσδοδον ἐτησίαν τῇ κυβερνήτῃ ἐνὸς καὶ ἡμίσεως ἑκατομμυρίου φράγκων ἐκ τῆς ἀλιείας τῶν ἰχθύων, μὴ δυναμένην νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰς ἀπειροπλασίας ὠφελείας, τὰς ὁποίας ἡ ἀποξήρανσις καὶ καλλιέργεια τοῦ εὐφωρωτάτου ἐδάφους ἐπαγγέλλεται νὰ παραγάγῃ, ἀλλὰ καὶ ἡ τοσοῦτον ἀκμάσασα τὸ πάλαι παρακειμένη χώρα ἐπὶ πολὺν χρόνον παραμεληθεῖσα ἐλεεινὸν θέαμα παρίστησι τῷ θεατῇ, περὶ τῆς ὁποίας ὁ μὲν προμνημονευθεὶς *Linant-Bey* παρατηρεῖ «*Cette patrie de la province de Dacallieh est presque couverte de marais, les digues et*

les canaux sont mal entretenus et la culture est peu de chose», τῶν δὲ νεωτάτων περιηγητῶν τις ἐμφατικώτερον ἀπεικονίζει τὴν ἀθλιότητα αὐτῆς «Selten habe ich eine trostlosere Gegend gesehen, als diesen einst so blühenden Landstrich. Den einzigen Ruhepunkt für das Auge in der unabsehbaren Sand-Sumpf—und Wasserwüste gewährten die auf den kleinen Inseln und Sandbänken zu ungeheuern Trupps vereinigten Pelikane und Silberreiher, sowie einzelne Büffelheerden».

Καὶ ἡ Μάρεια λίμνη (*Birket-Mariut*) σχηματισθεῖσα ἐκ τῶν διορύγων τοῦ Νείλου ποταμοῦ καὶ ἔχουσα μῆκος μὲν 300 σταδίων, πλάτος δὲ 150 ἀπετέλει τὸν λιμναῖον τῆς Ἀλεξανδρείας λιμένα, ὅστις ἦν πλουσιώτερος τοῦ θαλασσίου καθ' ὅσον τὰ ἐκ τῆς ξηρᾶς διὰ τῶν διοφόρων διωρύγων εἰσχομιζόμενα ἦσαν πλείονα τῶν ἐκ τῆς θαλάσσης κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ πατρὸς τῆς γεωγραφίας Στράβωνος. «Τῷ δ' ἀπὸ μεσημβρίας τῷ τῆς λίμνης τῆς Μαρείας, ἡ καὶ Μαρεωτὶς καλεῖται· πληροὶ δὲ ταύτην πολλὰς διώρυξιν ὁ Νεῖλος ἀνωθέν τε καὶ ἐκ πλαγίων, δι' ὧν τὰ εἰσχομιζόμενα πολλῷ πλείω τῶν ἀπὸ θαλάττης ἐστίν, ὥσθ' ὁ λιμὴν ὁ λιμναῖος ὑπῆρχε πλουσιώτερος τοῦ θαλαττίου. Ταυτὴ δὲ καὶ τὰ ἐκχομιζόμενα ἐξ Ἀλεξανδρείας πλείω τῶν εἰσχομιζομένων ἐστί. Ἡ λίμνη αὕτη ἐν ᾧ τὸ πάλαι οὐδεμίαν ἐπέφερε βλάβην τοῖς παροικοῦσι τῆς Ἀλεξανδρείας κατοίκοις, διότι ὁ Νεῖλος πληρούμενος τὸ θέρος καὶ τὴν λίμνην ἐπλήρου καὶ οὐδὲν τελματώδες μέρος ἐσχηματίζετο ἐν ταῖς ὄχθαις αὐτῆς, ὡς συνέβαινεν εἰς πάσας σχεδὸν τὰς λοιπὰς λίμνας καὶ τὰς παρακειμένας πόλεις, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ἀποληγούσης ἑκατονταετηρίδος κατέστη ἐπιβλαβεστάτη εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Ἀλεξανδρείας, διότι τῶν Ἀγγλων διορυξάντων τῷ 1801 τὴν γῆνιν ταϊνίαν, δι' ἧς ἐχωρίζετο ἀπὸ τῆς παρὰ παρὰ τῷ *Abukir* σχηματιζομένης λίμνης, εἰσήλασε θαλάσσιον ὕδωρ εἰς τὰ χθαμαλώτερα μέρη αὐτῆς καὶ ἐντεῦθεν ἐγένετο τὸ τῆς Ἀλεξανδρείας κλίμα ὑγρὸν καὶ νοσῶδες κατὰ τὸ θέρος, ἐν ᾧ τὸ πάλαι κάλλιστα διῆγον οἱ

Ἀλεξανδρεῖς ἐν καιρῷ τοῦ θέρους κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος. Οὕτω τοίνυν εἰσδεχομένη θαλάσσιον ὕδωρ ἡ Μαρεῶτις λίμνη καὶ ἀλατοῦχος γενομένη παρέχει ἀσήμενον ὕλικήν ὠφελειαν τῇ Κυβερνήσει ἐνοικιαζομένη ἀντὶ 4,000 πουργίων ἰσοδυναμούντων πρὸς 660000 δραχμῶν ὡς ἀντάλλαγμα τοῦ ὕγρου καὶ νοσώδους ἀέρος καὶ κλίματος. Μείζων δὲ τῆς προηγουμένης ἐστὶν ἡ Σιρβωνίς λίμνη (*Sabkakh-Bardonai*) σχηματισθεῖσα ποτε μεταξὺ τοῦ ὄρους Κασίου, τῆς μεσογείου θαλάσσης καὶ τοῦ πρότερον μὲν ἰσθμοῦ, νῦν δὲ πορθμοῦ τῆς Ἀρσινόης (Σουέζ), περιφέρειαν μὲν εἶχε 1000 σταδίων, μῆκος δὲ 200, πλάτος 50 καὶ βάθος πολὺ καὶ συνέχετο τῇ μεσογείῳ θαλάσσῃ δι' ἐκρήγματος, διὰ τοῦ ὁποίου εἰσερχομένου μὲν τοῦ θαλασσίου ὕδατος ἐμεγεθύνετο ἡ λίμνη, κλειομένου δὲ αὐτοῦ ἐξηραίνετο καὶ ἐσμικρύνετο. Αὕτη ἀσφαλτον καὶ ὕδωρ βαρύτατον περιέχουσα, ἐνεφυσάτο κατὰ καιροὺς ἐκ τοῦ βάθους, ἐξ οὗ τῆς ἐπιφανείας κυρτουμένης ὡς λόφος τις ἐσχηματίζετο ἐπ' αὐτῆς, ἔνεκα δὲ τοῦ στενοῦ ρεύματος τοῦ ἐκρήγματος καὶ τῆς μεγάλης συσσωρεύσεως ἄμμου, ὅταν πνέωσι νότιοι ἄνεμοι, ἀπέβαιναν ἐπικίνδυνος τοῖς ἀγνοοῦσι τὰς ιδιότητας καὶ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Διοδώρου πολλοὶ ἐχθροὶ ἐξαπατηθέντες μετὰ στρατευμάτων ὀλοκλήρων κατεστράφησαν. Ἀσημότεραι δὲ τούτων εἰσὶ ἡ Βουτικὴ (*Burlos*) καὶ Σεβεννυτικὴ καλουμένη ὑπὸ τοῦ Σκύλακος γνωστὴ τοῖς ἀρχαίοις ἐκ τῶν ἐν ταῖς ὀχθαῖς αὐτῆς κειμένων πόλεων Παχναμουνίδος καὶ Βούτου, ἐν ᾗ ὑπῆρχε ναὸς καὶ μαντεῖον τῆς Αἰγυπτῆς καὶ αἱ Πικραὶ καλούμεναι λίμναι (*Scheib*), αἵτινες κατὰ Στράβωνα ἑκπαλαι μὲν ἦσαν πικραὶ, τμηθείσης δὲ τῆς διώρυγος ἐπὶ Σεσώστριος, Ψαμμητίχου, Δαρείου καὶ τῶν Πτολεμαίων ἐγένοντο εὐοφοὶ καὶ ἦσαν μεστὰι τῶν λιμναίων ὀρνέων, τὰ μέγιστα δὲ συνετέλεσαν καὶ εἰς τὴν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις γενομένην διόρυξιν τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Ἀρσινόης. Ταῦτα μὲν ἐν γένει καὶ περὶ τῶν κυριωτέρων καὶ ἐπισημοτέρων τῆς Αἰγύπτου λιμνῶν, τὰς ὁποίας ἐὰν ἐφρόντιζεν ἡ κυβέρνησις νὰ ἀποξηράνη ἐντέχνως καὶ παραχωρήσῃ

εἰς τὴν καλλιέργειαν καὶ βαμβακοφυτεῖαν, ἀναντιρρήτως μεγάλας ὠφελείας ἤθελε προσπορίσει ἑαυτῇ τε καὶ τοῖς φιλοπονωτάτοις τῶν πέριξ αὐτὴν οἰκούντων ὑπηκόων.

Οὐδεμιᾶς ἄλλης τοῦ κόσμου χώρας ἡ εὐτυχία καὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς ἡ εὐημερία, ἡ ὑπαρξίς καὶ ἡ ζωὴ αὐτῇ ἐπὶ τοσοῦτον ἤρτηται ἐκ τῶν ὑδάτων ἐνὸς ποταμοῦ ¹⁾ ἐφ' ὅσον ἡ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς ἐκ τῶν ζωοποιῶν τοῦ Νείλου ποταμοῦ ὑδάτων, ἐφ' ᾧ δικαίως ὁ τῆς ἱστορίας πατὴρ Ἡρόδοτος τὴν μὲν χώραν δῶρον τοῦ Νείλου καλεῖ. «Ὅτι Αἴγυπτος ἐς τὴν Ἑλλήνες ναυτίλλονται, ἐστὶ Αἴγυπτιοῖσι ἐπικτήτός τε γῆ καὶ δῶρον τοῦ ποταμοῦ» ὦπερ καὶ ὁ κορυφαῖος τῶν γεωγράφων ἐπόμενος ἐπιβαιοῖ. «Τοῦτο δὲ ταῦτόν ἐστι τῷ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου λεχθέντι ἐπὶ τοῦ Νείλου καὶ τῆς ἐπ' αὐτῷ γῆς ὅτι ἐκείνου δῶρόν ἐστι». Τὸν δὲ Νεῖλον πολυγονώτατον πάντων τῶν γνωριζομένων ποταμῶν ὄντα καὶ τοῖς ἀνθρώποις εὐεργετικώτατον τῶν τῆς οἰκουμένης κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Διοδώρου «διὸ καὶ πολυγονώτατον αὐτὸν ὑπάρχειν πάντων τῶν γνωριζομένων ποταμῶν. . . . Καθόλου δὲ ταῖς εἰς ἀνθρώπους εὐεργεσίαις ὑπερβάλλει πάντα τοὺς κατὰ τὴν οἰκουμένην ποταμοὺς», ὁ μὲν τῆς ποιήσεως πατὴρ Ὅμηρος καλεῖ διΐπετέα ποταμὸν καὶ ὁμωνύμως τῇ χώρᾳ Αἴγυπτον προστιθεὶς ὅτι ὁ Μενέλαος ἔστησε τὰς ναῦς αὐτοῦ ἐν τῇ ἐκβολῇ τοῦ Αἰγύπτου ποταμοῦ, καθάπερ καὶ Νέαρχος παρὰ τῷ Στράβωνι μαρτυρεῖ «διὰ τοῦτο ὁρθῶς καὶ ὁμώνυμον τῇ Αἰγύπτῳ φησὶ λεχθῆναι τὸν Νεῖλον Νέαρχος» καὶ Ἀρρίανος ἱστορεῖ «Αἴγυπτος γὰρ τὸ παλαιὸν ὁ παταμὸς ὅτι ἐκαλεῖτο, ὅντινα νῦν Νεῖλον Αἰγύπτιοί τε καὶ οἱ ἔξω Αἰγύπτου ἀνθρώποι ὀνομάζουσιν, ἱκανὸς τεκμηριῶσαι Ὅμηρος λέγων ἐπὶ τῇ ἐκβολῇ τοῦ Αἰγύπτου ποταμοῦ τὸν Με-

¹⁾ Στράλ. 697. Ὁ δὲ Νεῖλος καὶ οἱ κατὰ τὴν Ἰνδικὴν πλεονέκτημά τι ἔχουσι παρὰ τοὺς ἄλλους διὰ τὸ τὴν χώραν ἀοίκητον εἶναι χωρὶς αὐτῶν πλωτῶν ἅμα καὶ γεωργισμον οὖσαν. καὶ μὴτ' ἐφοδεύεσθαι δυναμένην ἄλλως μὴτ' οἰκείσθαι τὸ παράπαν.

νέλαον στήσαι τὰς νέας. «Ἡ δὲ Ἀγία γραφή ὀνομάζει αὐτὸν κατ' ἐξοχὴν ποταμὸν, ὁ Ἀθήναιος Χρυσορρόαν καὶ οἱ Ἀραβες *Abu el Baraki* ἦτοι πατέρα τῆς εὐτυχίας, οἵτινες, καὶ τὸν ὄμβρον θεωροῦσιν ὡς χάριν καὶ εὐνοίαν τοῦ Θεοῦ *Nozüh -er-rahme*, καὶ οἱ νεώτεροι τῶν περιηγητῶν, ἰδίᾳ δὲ οἱ Γερμανοὶ ἐξάιροντες τοῦ ποταμοῦ τὰ πλεονεκτήματα «*den Uater des Segens*» ὀνομάζουσι.

Ἐνεκα ταύτης δὲ τῆς θαυματουργικῆς καὶ ζωτικῆς τοῦ Νείλου δυνάμεως, ἄνευ τοῦ ὁποίου σύμπασα ἡ Αἴγυπτος οὐδὲν ἄλλο ἂν ἦν ἡ χώρα ἔρημος, ἀνυδρος καὶ ψαμμώδης, οἱ μὲν ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι, καὶ βραδύτερον οἱ Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι, ἀπεθέωσαν αὐτὸν καὶ πρὸς τιμὴν πόλιν ἱδρυσαν ἐπὶ νυμον αὐτῷ Νειλόπολιν καὶ ναὸν ἐν αὐτῇ ὠκοδόμησαν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου καὶ ἄγαλμα αὐτοῦ ἕστηκεν, καὶ ἰδιαίτερας ἐτέλουν ἑορτὰς καὶ πανηγύρεις Νειλῶα ἱερὰ καλουμένας, δικαίως ὀνομάζοντες αὐτὸν πατέρα καὶ συντηρητὴν τῆς χώρας, τῶν δὲ Ἑλλήνων οἱ μὲν ἀρχαῖοι ὡς ποτάμιον θεὸν λατρεύοντες κατεσκευάσαν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ πολλὰ ἄγάλματα, τὸ κάλλιστον τῶν ὁποίων καὶ νῦν ἔτι διατηρεῖται ἐν τῷ Βατικανῷ τῆς Ῥώμης (*Braccio nuovo*), οἱ δὲ Πτολεμαῖοι βασιλεῖς ἀπεικόνιζον αὐτὸν ἐν πολλοῖς νομίσμασι καὶ οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ τὰς ἐν Ῥώμῃ τελουμένας ἑορτὰς τῆς Ἰσιδος ὕδωρ τοῦ Νείλου ποταμοῦ ἐβράννον ἐν τοῖς ναοῖς. Προσέτι δὲ τῶν ἀρχαίων ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου μένου Στράβωνος πολλὰ καὶ ποικίλα περὶ αὐτοῦ γραφάντων, καὶ ἰδιαίτερα συνέταξαν βιβλία δύο περιπατητικοὶ φιλόσοφοι Ἀλεξανδρεῖς ἀμφοτέρωι ὁ Εὐδωρος καὶ ὁ Ἀρίστων, περὶ ὧν ὁ Στράβων ἱστορεῖ ὅτι, ἐπειδὴ ἀμφοτέρωι τὰ συγγράμματα τοσαύτην εἶχον ὁμοιότη-

τα καὶ κατὰ τὴν φράσιν καὶ κατὰ τὸ περιεχόμενον, δύσκολον ἦν νὰ ὀρίσῃ τις πότερος ἀντέγραψε τὰ τοῦ ἄλλου καὶ τούτου ἕνεκα ἐπιπροσθέτει ὁ πατὴρ τῆς γεωγραφίας ὅτι «ἐν Ἀμμωνος εὐροι τις ἂν τὸ ζητούμενον». Ἐκ πάντων τοίνυν τούτων καταφανέστατον γίνεται ὅτι ὁ Νεῖλος ποταμός, τὴν ψυχὴν τῆς Αἰγύπτου ἀποτελῶν, ἀντάξιός πάσης περιγραφῆς ἐστίν, ὃν διὰ βραχέων σχιαγραφῆσαι πειράσομαι ἐν τοῖς ἐπομένοις πραγματευόμενος περὶ τοῦ ὀνόματος, περὶ τῶν πηγῶν καὶ καταρράκτῶν, περὶ τοῦ ῥεύματος καὶ τοῦ ὁρόμου, περὶ τῶν διωρύγων, ἅς οἱ ἀρχαῖοι καὶ ποταμοὺς ὀνομάζουσι, περὶ τῶν ἐκβολῶν καὶ τῶν στομίων, περὶ τῆς ἀνυψώσεως καὶ καταπτώσεως τῶν ὑδάτων, περὶ τῶν αἰτίων τοῦ φαινομένου τούτου, περὶ τῶν εὐεργετημάτων καὶ περὶ τῆς φύσεως αὐτοῦ ἥτοι τῆς μεγάλης ἐπιβροῆς καὶ ἐπιδράσεως ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῶν κατοίκων τῆς Αἰγύπτου.

Ὡςπερ τῆς χώρας, ὡς προείρηται, τοῦνομα Αἶγυπτος ἑλληνικόν ἐστι, δι' οὗ καὶ τὸν ποταμὸν Ὅμηρος ὀνομάζει Αἶγυπτον, οὕτω καὶ τοῦ Νείλου τὸ ὄνομα ὡσαύτως ἑλληνικὸν φαίνεται μοι, πιστεύοντι τῷ Διοδώρῳ, ἱστοροῦντι ὅτι τὸ μὲν πρῶτον καὶ ἀρχαιότατον ὄνομα τοῦ ποταμοῦ ἦν Ὡκεάνης, ὅπερ σημαίνει ὠκεανόν, ἔπειτα δὲ διὰ τὸ γενόμενον ἔκρηγμα αὐτοῦ ὠνομάσθη Ἀετός. ἀκολούθως δὲ μετωνομάσθη Αἶγυπτος ἀπὸ τοῦ ὁμωνύμου βασιλέως τῆς χώρας καὶ τελευταῖον προσηγορεύθη Νεῖλος ἀπὸ τοῦ βασιλεύσαντος τῆς χώρας Νειλέως. «Τὸν δὲ ποταμὸν ἀρχαιότατον μὲν ὄνομα σχεῖν Ὡκεάνην, ὅς ἐστιν ἑλληνιστὶ ὠκεανός· ἔπειτα δὲ διὰ τὸ γενόμενον ἔκρηγμά φασιν Ἀετὸν ὀνομασθῆναι, ὕστερον δ' Αἶγυπτον ἀπὸ τοῦ βασιλεύσαντος τῆς χώρας προσαγορευθῆναι (μαρτυ-

ρεῖν δὲ καὶ τὸν ποιητὴν λέγοντα «στῆτε δ' ἐν Αἰγύπτῳ ποταμῷ νέας ἀμφιελίσσας») τελευταίας δὲ τυχεῖν αὐτὸν, ἧς νῦν ἔχει προσηγορίας ἀπὸ τοῦ βασιλεύσαντος Νειλέως». Τῶν δὲ νεωτέρων γλωσσολόγων καὶ περὶ τῆς παραγωγῆς τοῦ ὀνόματος τούτου διαφωνούντων πρὸς ἀλλήλους, οἱ μὲν εἶτε παριδόντες ταῦτα, εἶτε καὶ μὴ ἀρκούμενοι, ἐκ τῆς Ἰνδικῆς λέξεως *Nilas* δηλούσης τὸ μέλας παράγουσιν, εἰκάζοντες τὸ μὲν ἐκ τῆς μελαίνης ἰλύος, ἣν καταλείπει τῇ βρεχομένῃ χώρᾳ, τὸ δὲ καὶ ἐπὶ τινος μονομεροῦς μαρτυρίας τοῦ Σερβίου εἰς Βιργίλιον ἐρειδόμενοι, καθ' ἣν Μέλας καλεῖται ὁ ποταμὸς, οἱ δὲ ἐκ τῆς Σημιτικῆς λέξεως *Nahaz*, ἄλλοι ἐκ τῆς ἐβραϊκῆς *Nahaz Mizraim* καὶ ἄλλοι ἀλλαχόθεν, περὶ ὧν οὐ τοῦ παρόντος τόπου τε καὶ χρόνου.

Τὸ δὲ περὶ τῶν πηγῶν τοῦ Νείλου πολύκροτον ζήτημα οὔτε οἱ ἀρχαῖοι ἠδυνήθησαν κατ' ἀκρίβειαν νὰ λύσωσιν, οὔτε πάλιν οἱ νεώτεροι ἐρειδόμενοι ἐπὶ τῶν ἐρευνῶν καὶ κρίσεων τῶν ἀρχαίων καὶ ἐκ τῶν εὐκολιῶν τῆς συγκοινωνίας καὶ μείζονος ἐπιμιξίας ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἐπωφελούμενοι, κατῴρθωσαν νὰ παραθέσωσιν, ὥς ἡλπιζέ τις καὶ δικαίως ἀνέμενεν εἰς τὴν πλουσίαν ἤδη καταστᾶσαν τράπεζαν τῆς γεωγραφικῆς ἐπιστήμης λελυμένον μεθ' ὅλους τοὺς ἀγῶνας, τὰς θυσίας, καὶ τὴν αὐταπάργνησιν τῶν ἐπιχειρησάντων νὰ ἀποκαλύψωσι τὸ ἐφ' ὀλοκλήρους χιλιετηρίδας εἰσέτι διαμένον μυστήριον τοῦ διήπετέος καὶ χρυσορρόδου ποταμοῦ τῆς μυστηριώδους χώρας, ἧς τὰ πλεῖστα τῶν μυστηρίων διὰ τῆς ἀνακαλύψεως καὶ ἐρμηνείας τῶν πλείστων μνημείων κατῴρθωσεν ἡ τῆς ἐπιστήμης πρόοδος νὰ ἀποκαλύψῃ τοῖς θνητοῖς. Ὁ μὲν γὰρ τῆς ἱστορίας πατὴρ καίπερ μέχρι τῆς Ἑλε-

φαντίνης προχωρήσας, μὴ δυνηθεὶς δὲ περαιτέρω νὰ προβῇ διὰ τὸ ἀοίκητον, ἔρημον καὶ θερμοτάτην εἶναι τὴν χώραν, ὁμολογεῖ σαφῶς τὴν ἀλήθειαν ὅτι καὶ πολλοὺς ἐρωτήσας περὶ τοῦ πράγματος δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξακριβώσῃ τὸ περὶ τῶν πηγῶν τοῦ Νείλου μυστήριον. «Τοῦ δὲ Νείλου τὰς πηγὰς οὔτε Αἰγυπτίων οὔτε Αἰθύων οὔτε Ἑλλήνων τῶν ἐμοὶ ἀπικομένων ἐς λόγους οὐδεὶς ὑπέσχετο εἰδέναι ... ἄλλου δὲ οὐδενὸς οὐδὲν ἠδυνάμην πυθέσθαι, ἀλλὰ τοσόνδε μὲν ἄλλο ἐπὶ μακρότατον ἐπυθόμην μέχρι μὲν Ἐλεφαντίνης πόλεως αὐτόπτης ἔλθων, τὸ δ' ἀπὸ τούτου ἀκοῇ ἤδη ἱστορέων Τὸ δὲ ἀπὸ τοῦδε οὐδεὶς ἔχει σαφῶς φράσαι· ἔρημος γάρ ἐστι ἡ χώρα αὕτη ὑπὸ καύματος. Περὶ δὲ τῶν τοῦ Νείλου πηγῶν οὐδεὶς ἔχει λέγειν· ἀοίκητός τε γάρ ἐστι καὶ ἔρημος ἡ Αἰθύη, δι' ἧς ῥέει.» ὁ δὲ Διόδωρος ἱστορεῖ ὅτι ὁ Νεῖλος ἔχει τὰς πηγὰς εἰς τόπους ἀοράτους, κειμένους ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Αἰθιοπίας, ἀπροσίτῳ οὔσῃ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ καύματος «ὁ γὰρ Νεῖλος φέρεται μὲν ἀπὸ μεσημβρίας πρὸς ἄρκτον, τὰς πηγὰς ἔχων ἐκ τόπων ἀοράτων, οὐ κεῖνται τῆς ἐσχάτης Αἰθιοπίας κατὰ τὴν ἔρημον ἀπροσίτου τῆς χώρας οὔσης διὰ τὴν τοῦ καύματος ὑπερβολὴν»· καὶ ὁ Στράβων τελευταῖον ἀνασχευάζων τὰ τοῦ Ἐρατοσθένους ἀποφαίνεται ὅτι ὁ Νεῖλος ῥεῖ ἐκ τῶν ὀρίων τῆς Αἰθιοπίας ἀπ' εὐθείας πρὸς ἄρκτον μέχρι τοῦ καλουμένου χωρίου Δέλτα. Ταῦτα μὲν ἐν γένει οἱ ἀρχαῖοι ἐγίγνωσκον περὶ τῶν πηγῶν τοῦ Νείλου· Βραδύτερον δὲ ἐπὶ Νέρωνος ἀκριβεστέρας ἐρεῦνης γενομένης ἀνεκαλύφθησαν αἱ πηγαὶ τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονος ἐν τοῖς ὄρεσι τῆς Ἀβυσσινίας, ὅστις εἰς τοὺς βορρραίους πρόποδας ἐσχημάτιζε δύο μεγάλα

τέλματα καλούμενα κατὰ τὸν Πτολεμαῖον «λίμναι τοῦ Νεῖλου» καὶ «*Nili paludes*» κατὰ τὸν Σενέκαν.

Ἐκ δὲ τῶν ἐρευνῶν τῶν νεωτέρων περιηγητῶν γνωστόν ἐστιν ἤδη ὅτι, ὁ Νεῖλος δύο ἔχει πηγὰς διαφόρους καὶ ἐπομένως ἐκ δύο συνίσταται βραχιόνων ἢ ποταμῶν ἐν Ἀβυσσυνίᾳ συνενουμένων εἰς ἓνα, ὧν ὁ μὲν ἀνατολικὸς πηγάζων ἐν τοῖς ὄρεσι τῆς Ἀβυσσινίας ὑπὸ Β. πλ. 41⁰ καὶ Α. μ. 54⁰ 1/2 καὶ μικρότερος ὢν τοῦ ἄλλου καλεῖται ποταμὸς (*Baher-el Asrak*) καὶ δύο παραποτάμους τὸν *Denber* καὶ τὸν *Rahab* δεχόμενος ἐνοῦται παρὰ τῷ *Chartüm* μετὰ τοῦ δυτικοῦ μεγάλου ποταμοῦ, ὅστις ὀνομάζεται λευκὸς Νεῖλος (*Baher-el Abiad*) διαφέρων τοῦ ἄλλου κατὰ τε τὸ μῆκος, τὴν ποσότητα τῶν ὑδάτων καὶ τὸ λευκὸν χρῶμα αὐτῶν συγκριτικῶς πρὸς τὸ μέλαν τοῦ κυανοῦ ποταμοῦ καὶ πηγάζων ἐκ τῶν ὀρέων τῆς Σελήνης. Οἱ νεώτεροι περιηγηταὶ καὶ περ προχωρήσαντες μέχρι τῆς 2^ο Β. πλ. δὲν ἠδυνήθησαν ὅμως νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ ποταμοῦ, καὶ περαιτέρω ναυσιπόρου ὄντος, ὅστις διευθυνόμενος βορραιοδυτικῶς μέχρι τῆς 9^ο Β. πλ. καὶ 47^ο Α. μ. δέχεται, ὡς ὁ κυανοῦς, δύο ποταμοὺς τὸν *Baher-el-Ada* καὶ *Bahergazül* καὶ προχωρῶν περαιτέρω διαχωρίζει τὰς ἐπαρχίας Σενάαρην καὶ Κορδοφάνην, ἀπὸ δὲ τοῦ *Charütm* συνηνωμένος ὁ Νεῖλος ῥέων, δέχεται τὸν τελευταῖον παραπόταμον *Athara* κατερχόμενον ἐκ τῶν ὀρίων τῆς Ἀβυσσινίας καὶ Ἀσραβόραν ὑπὸ τοῦ Στράβωνος καλούμενον. Οὗτος δὲ μετὰ τοῦ κυανοῦ ποταμοῦ σχηματίζουσι τὴν μεγάλην νῆσον Μερόην, μῆκος μὲν ἔχουσαν τρισχιλίων σταδίων, πλάτος δὲ χιλίων καὶ πόλεις οὐκ ὀλίγας, ἐπιφανεστάτη τῶν δοκίμων ἱστορεῖται ἡ ὁμώνυμος Μερόη.

Ταῦτα μὲν γνωστά εἰσι περὶ τῶν πηγῶν Νεῖλου. Εἰ

δὲ τὸν βίον παρέτεινεν ὁ ἥρως τῶν νεωτέρων τῆς Ἀφρικῆς περιηγητῶν Ἀγγλος Λίβιγστον, τοῦ οἰοῦντος τὴν πρόωρον ἀπώλειαν καὶ τὸν θάνατον δικαίως εἰσεῖν θρηνεῖ ἢ ἐπιστήμη καὶ ἰδίως ἢ γεωγραφικῇ, ἀναμφιβόλως ἤθελε πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀνακαλύψει καὶ τὸ μυστήριον τῶν τοῦ Νεῖλου πηγῶν. Οὗτος γὰρ τὸ μὲν ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ τῆς φιλανθρωπίας αἰσθημάτων ὁρμώμενος, τὸ δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ διαπύρου ἐπιστημονικοῦ ζήλου φλεγόμενος, μετὰ πραγματικῆς αὐταπαρνήσεως ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη ἐνησχολήθη ἄφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν κατάργησιν τῆς δουλεμπορίας, ἐξ ἑτέρου δὲ εἰς τὴν σπουδὴν καὶ ἔρευναν τῶν ἀπροσίτων ἐκείνων τόπων καὶ ἀγρίων κατοίκων καὶ εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῶν τοῦ Νεῖλου πηγῶν. Ἀλλὰ θυσιασθέντος ἐν τῷ βωμῷ τῆς φιλανθρωπίας καὶ ἐπιστήμης, εὐχῆς ἔργον ἐστὶ νὰ εὑρεθῇ ἄλλος τις ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐμπορούμενος αἰσθημάτων πρὸς ἐξακολούθησιν καὶ ἀποπεράτωσιν τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἔργου, ὅπερ ἡμιτελὲς ὁ πρόωρος ἐκείνου θάνατος κατέλιπεν.

Ὁ Νεῖλος μετὰ μὲν τὴν ἐν τῇ Αἰθιοπίᾳ ἑνωσιν δεχόμενος πολλοὺς παραποτάμους καὶ διατρέχων ἑλικοειδῶς μέγα μέρος αὐτῆς ἔρημον σχηματίζει τὸν μέγαν καταρράκτην αὐτοῦ καλούμενον καὶ Κατάδουπα κατὰ τὸν Πτολεμαῖον, μετὰ δὲ τὴν εἰς τὴν Αἴγυπτον εἰσοδὸν μεσημβρινῶς τῆς Συήνης καὶ Ἐλεφαντίνης σχηματίζει τὸν μικρὸν καταρράκτην, καὶ ῥέει μόνος καὶ ὅλην τὴν Αἴγυπτον καὶ ἄπ' εὐθείας μέχρι τῶν ἐκβολῶν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος «ἀλλὰ τὴν μὲν Αἰθιοπίαν οὔτε πᾶσαν διέξεισιν ὁ Νεῖλος οὔτε μόνος οὔτ' ἐπ' εὐθείας οὔτ' οἰκουμένην καλῶς. Τὴν δὲ Αἴγυπτον καὶ μόνος καὶ πᾶσαν καὶ ἐπ' εὐθείας ἀπὸ τοῦ μικροῦ καταρράκτου ὑπὲρ Συήνης καὶ Ἐλεφαν-

τίνης ἀρξάμενος, οἵπερ εἰσὶν ὄροι τῆς Αἰγύπτου καὶ Αἰθιοπίας ἕως τῶν ἐπὶ θάλατταν ἐκβολῶν».

Καὶ τὸ μὲν μῆκος τοῦ ρεύματος ἀπὸ τῶν πηγῶν μέχρι τῆς θαλάσσης κατὰ μὲν τοὺς ἀρχαίους ἀναβαίνει εἰς δώδεκα χιλιάδ. σταδίων ὡς ῥητῶς μαρτυρεῖ ὁ Διόδωρος «Φέρεται γὰρ ἀπὸ τῶν Αἰθιοπικῶν ὁρῶν μέχρι τῆς εἰς θάλατταν ἐκβολῆς μάλιστα πῶς μύρια καὶ δισχίλια σὺν αἷς ποιεῖται καμπαῖς». Τὸ δὲ πλάτος αὐτοῦ ἐν Αἰγύπτῳ ἐνιαχοῦ μὲν ἐστὶ δέκα σταδίων ἀλλὰ τοῦ δὲ ἔλασπον, κατὰ δὲ τοὺς νεωτέρους σύμπας μὲν ὁ μακρὸς δρόμος αὐτοῦ ἀνέρχεται εἰς 845 μίλια, ὅς ἐν 720 μόνον πλωτός ἐστιν, ἡ δὲ χώρα, ἣν ἀρδεύει ἔχει ἕκτασιν 54,936 μίλια, ἐξ ὧν ἐμφαίνεται ὅτι εἰ μὴ πάντων μέγιστός ἐστιν, δευτέραν ὅμως ἐπέχει θέσιν μετὰ τὸν μέγιστον καὶ, ἂν ὑπολογισθῇ ὁ ἀπὸ τοῦ γνωστοῦ μέρους μέχρι τῆς πηγῆς ἄγνωστος μέχρι τοῦ δε δρόμος, ἀναντιρρήτως ἀναδείκνυται ὁ μέγιστος πάντων καὶ βασιλεὺς τῶν ποταμῶν, καὶ τοιοῦτον ἐκλαμβάνει ὁ Διόδωρος «μέγιστος δ' ὢν τῶν ἀπάντων ποταμῶν καὶ πλείστην γῆς διεξιὼν καμπὰς ποιεῖται μεγάλας».

Τοσαῦτα μὲν περὶ τούτων, πλείονα δὲ λεκτέον περὶ τῶν διωρύγων καὶ τῆς δι' αὐτῶν γινομένης διανομῆς τῶν ὑδάτων τοῦ Νείλου πανταχοῦ τῆς Αἰγύπτου, ἐτι δὲ καὶ περὶ τῆς ἀρδεύσεως τῆς χώρας, ἄνευ τῆς ὁποίας μικραὶ καὶ λίαν περιωρισμέναι ἂν ἦσαν αἱ ὠφέλειαι τοῦ ποταμοῦ, διαμένοντος ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτοῦ κοίτῃ καὶ πορείᾳ.

Οἱ μὲν ἰσχυρότατοι τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου δυνάσται καὶ βασιλεῖς ἀπὸ τοῦ Μοίριδος μέχρι τοῦ Νεκῶ δεόντως κατανόησαντες ὅτι ἡ τῆς χώρας εὐτυχία ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς καλῆς τῶν ὑδάτων τοῦ Νείλου χρή-

σεως ἦτοι ἐκ τῆς διὰ διαφορῶν μέσων διοχετεύσεως αὐτῶν εἰς πάντα τὰ καλλιεργήσιμα τῆς Αἰγύπτου μέρη καὶ ἐκ τῆς ταχείας συγκοινωνίας τῶν κατοίκων αὐτῆς καὶ τῆς τῶν προϊόντων εὐκόλου μετακομιδῆς, τὴν προσήκουσαν ἐπέστησαν προσοχὴν καὶ συντονωτάτην κατέβαλον ἐπιμέλειαν εἰς τὸν πολλαπλασιασμόν τῶν πρὸς ἄρδευσιν τῆς χώρας καὶ ἐπιμιξίαν τῶν κατοίκων ἀπαιτουμένων μέσων. Ἀπὸ δὲ τῆς Περσικῆς δυναστείας καὶ ιδίως μετὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Δαρείου ἐπῆλθεν ἡ κατάπτωσις καὶ παραλυσία τῶν ἔργων τῶν Αἰγυπτίων βασιλέων. Οἱ δὲ διάδοχοι τῶν Περσῶν Πτολεμαῖοι ὡς ἐν πᾶσι τοῖς λοιποῖς καὶ κατὰ γε ταῦτα εἰδείχθησαν ἄξιοι τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου διάδοχοι, καὶ οὐ μόνον ἐπηνόρθωσαν πολλὰ τῶν Αἰγυπτίων βασιλέων ἔργα συντελοῦντα εἰς τὴν τῆς χώρας εὐτυχίαν, ἀλλὰ καὶ Ἀρχιμηδεῖους μηχανὰς ἔθεσαν εἰς ἐνέργειαν καὶ χρῆσιν κατὰ τὴν ῥητὴν μαρτυρίαν τοῦ Διοδώρου «τῶν δ' ἀνθρώπων ῥαδίως ἅπασαν ἄρδευόντων διὰ τινος μηχανῆς, ἣν ἐπενόησε μὲν Ἀρχιμήδης ὁ Συρακούσιος, ὀνομάζεται δὲ ἀπὸ τοῦ σχήματος κοχλίας» πρὸς ἄρδευσιν αὐτῆς. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἀπέστελλον καταδίκους εἰς τὴν Αἴγυπτον πρὸς βοήθειαν τῶν ἐργασιῶν τῆς ἀρδεύσεως καὶ οἱ αὐτοκράτορες Τραϊνὸς καὶ Ἀδριανὸς προσεπάθησαν παντοιοτρόπως νὰ συμπράξωσιν εἰς τὴν κατασκευὴν διωρύγων. Ἐν τῇ Βυζαντινῇ ὁμῶς ἐποχῇ δυστυχῶς πάντα σχεδὸν τὰ ὑδραυλικά μέσα παρημελήθησαν, τὰ ὁποῖα βραδύτερον ἐπὶ τῶν Καλιφῶν οἱ Ἄραβες ἐβελτίωσαν καὶ προήγαγον καὶ ἐμπράκτως ἀπέδειξαν τὴν πρὸς τὰ τοιαῦτα εὐεργετικὰ ἔργα κλίτιν, τῆς ὁποίας ἀκολούθως λαμπρὰ παρέσχον δείγματα ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἰσπανίᾳ. Ἄλλ' ἕνεκα τῆς συνεχοῦς τῶν δυνα-

στείων ἀλλαγῆς καὶ τῶν δυσαρέστων ἐπακολούθων αὐτῇ ταραχῶν πᾶσα περαιτέρω σπουδῇ καὶ ἀνάπτυξις ἔπαυσε μεχριστοῦ ἐπὶ τῶν Μамелούκων ἐπῆλθεν ἡ τελεία καταστροφή τῶν ζωτικῶν τῆς χώρας φλεβῶν καὶ ἡ παραμέλησις τῶν ἀρχαίων σοφῶν προφυλακτικτῶν μέτρων πρὸς διευθέτησιν καὶ κανονισμόν τῆς τῶν ὑδάτων δυνάμεως ἐπήνεγκε φοβερά ἀποτελέσματα ἥτοι λιμὸν καὶ λοιμὸν, ἡ ἀρόσιμος γῆ ἡλαττώθη κατὰ τὸ ἡμισυ, διότι ὑπὲρ τὰ 400 □ μίλια τῆς λαμπροτάτης καὶ εὐφορωτάτης γῆς τῆς Κάτω Αἰγύπτου μετεβλήθησαν εἰς ἐρημίας, ἔλη καὶ λίμνας καὶ ἐντεῦθεν πολλαὶ ἐπαρχίαι κατεστράφησαν ὁλοσχερῶς. Ἡ δὲ Γαλλικὴ ἐκστρατεία ἀνεγνώρισε μὲν τὴν κατεπεΐγουσαν τῆς βοηθείας ἀνάγκην, μικρὸν ὅμως συνετέλεσεν εἰς τοῦτο ἔνεκα τῆς ὀλιγοχρονίου διαρκείας τῆς κυριαρχίας αὐτῆς.

Τοιαύτη μὲν ἐν γένει ὑπῆρξεν ἡ τῶν πραγμάτων κατάστασις ἀπὸ τῶν παναρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς καθ' ἡμᾶς ἑκατονταετηρίδος, ὅτε καταλαβὼν τῆς Αἰγύπτου τὴν ἀρχὴν ἀνὴρ Μακεδῶν, ὁ μεγαλοπράγμων καὶ ρέκτης Μεχμέτ-Ἀλῆς, πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως ἐνεψύχωσε τὴν ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας κακωθεῖσαν καὶ ἐρημωθεῖσαν χώραν, καὶ ἀνεδείχθη σωτὴρ αὐτῆς, περὶ οὗ κατωτέρω τὰ δέοντα ῥηθήσονται. Ἰδίᾳ δὲ οἱ ἀρχαῖοι πολλὰς μὲν ἀνωνύμους ἀνεφέρουσι διώρυγας πολλαχοῦ τῆς Αἰγύπτου ὑπάρχούσας, περὶ ὧν καὶ Στράβων μαρτυρεῖ «μεταξὺ δὲ διώρυγες πλείους εἰς τὴν Μαρεῶτιν Πρώτην δ' ἐκ τοῦ Πηλουσίου προσελθοῦσιν εἶναι διώρυγα τὴν πληροῦσαν τὰς κατὰ τὰ ἔλη καλουμένας λίμνας καὶ ἄλλας δὲ λέγει λίμνας καὶ διώρυγας ἐν τοῖς αὐτοῖς μέρεσιν ἔξω τοῦ Δέλτα» καὶ Διόδωρος «ἡ δὲ νῆσος αὐ-

τη πολλαῖς διώρυξι χειροποιήτοις διείληπται καὶ χώ-
 ραν περιέχει καλλίστην τῆς Αἰγύπτου» ὀνομαστί δὲ
 δύο, τὸν Πτολεμαῖον ποταμὸν, ἔργον Πτολεμαίου τοῦ
 Φιλαδέλφου, παρὰ τὸ Κάϊρον συνδέοντα τὸν Ἀραβι-
 κὸν κόλπον μετὰ τοῦ Νείλου καὶ εἰς τὸν Ἡρωπολί-
 την ἐκβάλλοντα κόλπον παρὰ τὴν Ἀρσινόην, ὅστις
 καθαμμισθεὶς βραδύτερον, διωρύχθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκρά-
 τορος Τραϊανοῦ καὶ μετωνομάσθη Τραϊανὸς ποταμὸς,
 καὶ τὴν Κανωβικὴν διώρυγα, συνάπτουσιν τὴν πόλιν
 Κάνωβον μετὰ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Μαρεώτι-
 δος λίμνης. Ὁ Νεῖλος διαρρέων τὴν Αἴγυπτον μόνος
 μέχρι τῆς Κερκασώρου πόλεως, πρὸ τῆς ἐκβολῆς αὐ-
 τοῦ διαιρεῖται εἰς δύο μεγάλους κλάδους σχηματίζον-
 τας τὸ καλούμενον Δέλτα, τοῦ ὁποίου ἡ μὲν βάσις
 προσκλυζομένη ὑπὸ τῆς θαλάσσης ἔχει 1300 στάδια,
 ἑκατέρα δὲ τῶν πλευρῶν 758 στάδια, καὶ ὑποδιαιρου-
 μένους εἰς ἑπτὰ κλάδους, δ' ὧν ἐκβάλλει εἰς τὴν με-
 σόγειον θάλασσαν καὶ οἵτινες ἐκαλοῦντο κατὰ τὰ ὀ-
 νόματα τῶν ἐπ' αὐτῶν κειμένων ἀρχαίων πόλεων οἷον
 τό Πηλουσιακὸν στόμα οὕτω κληθὲν ἔκ τε τῆς πόλε-
 ως καὶ ἐκ τοῦ πηλοῦ καὶ τῶν περικυκλούντων ἐλῶν
 κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος, τὸ Τιτανικὸν
 στόμα, ὅπερ καὶ Ἡρόδοτον μὲν Σαϊκὸν, κατὰ Πομ-
 πώνιον δὲ τὸν Μέλαν *Catapsystum*, τὸ Μενδήσιον στό-
 μα, τὸ Φατνικὸν στόμα, ὅπερ κατὰ Πτολεμαῖον μὲν
 Παθμητικὸν καὶ Ἡρόδοτον δὲ Βουκολικὸν, τὸ Σεβεν-
 νυτικὸν στόμα, καὶ τελευταῖον τὸ Κανωβικὸν, ὅπερ
 καὶ Ἡρακλεωτικὸν καὶ Ναυκρατικὸν καὶ Ἀγαθὸς δαί-
 μων κατὰ τινὰς ἐκαλεῖτο, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ Δέλτα.
 Τούτων δὲ τὸ μὲν Πηλουσιακὸν τὸ ἀνατολικὸν καὶ
 τὸ Κανωβικὸν τὸ δυτικὸν ἐθεώρουν οἱ ἀρχαῖοι ὡς τὰς
 κυρίας τοῦ ποταμοῦ ἐκβολάς, τὸ δὲ Φατνικὸν παρὰ

τὴν Ταμίαθιν καὶ τὸ Βολβιτικὸν παρὰ τὴν Ῥοσσέτην, ἀποτελοῦντα τοὺς κυριωτέρους βραχίονας, ἦσαν τὰ ἐπισημότερα. Ὑπῆρχον δὲ καὶ ἄλλα μικρότερα καὶ ἀσημότερα μεταξύ τούτων οἷονεὶ ψευδοστόματα καὶ διὰ τῶν ἐπὶ τῶν πρώτων εἰσῆρχοντο οὐχὶ μεγάλα, ἀλλὰ μικρὰ καὶ ὑπηρετικὰ πλοῖα, τῶν ὁποίων τὸ Κανωβικὸν μεῖζον ὃν ἐχρησίμευεν ὡς ἐμπορικὸς λιμὴν. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα ὡς καὶ αἱ μνημονευθεῖσαι διώρυγες, ἐν τῇ πολυχρονιότητι τοῦ παρελθόντος ὑπέστησαν πολλὰς μεταβολὰς καὶ καταστροφὰς καὶ κατήντησαν δυσδιάγνωστα τοῖς νεωτέροις, διαφωνοῦσι καὶ περὶ τῆς θέσεως καὶ περὶ τῆς καταστάσεως αὐτῶν.

Εἰς τοιαύτην δὲ ἀπευκταίαν καὶ οἰκτρὰν κατάστασιν περιελθούσης τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐκ τῆς καταστροφῆς τῶν ζωτικῶν ἀρτηριῶν καὶ στοιχείων κινδυνευσάσης νὰ ἐρημωθῇ καθ' ὅλοκληρίαν περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος, σωτὴρ ἀνεδείχθη ὁ αἰμνηστος Μεχμέτ-Ἀλῆς, ὅστις κατανοήσας ὅτι τὸ ζωτικώτατον καὶ οὐσιωδέστατον τῆς χώρας στοιχεῖον ἦν ἡ διὰ διωρύχων καὶ ὀχετῶν διανομὴ τῶν τοῦ Νείλου ὑδάτων, ἐπεχείρησε μετὰ δραστηριότητος τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ συστήματος τῶν διωρύχων καὶ τῷ 1819 κατεσκεύασε τὴν μεγάλην διώρυγα Μαχμουδιέ, οὕτω κληθεῖσαν ἐκ τοῦ τότε Σουλτάνου Μαχμούτ, ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας μέχρι τοῦ δυτικοῦ βραχίονος τοῦ Νείλου, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδαπάνησεν 7 1/2 ἑκατομ. φράγκων μεταχειρισθεὶς εἰς ἐργασίαν αὐτῆς 250,000 ἐργατῶν, τῶν ὁποίων 20,000 δι' ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων προπαρασκευαστικῶν μέσων ὑπὸ λιμοῦ καὶ λοιμοῦ κατεστράφησαν. Διὰ τῆς διώρυγος ταύτης καὶ αὐθις, ὡς πάλαι, συνεδέθη ἡ Ἀλεξάνδρεια μετὰ τοῦ Νείλου καὶ ἀπέκτησε τὴν ἄμεσον συγκοινωνίαν μετὰ

τοῦ Καίρου καὶ τῆς λοιπῆς Αἰγύπτου, ἐνῶ πρότερον ἕνεκα τῆς καταστροφῆς τῶν ἀρχαίων διωρύγων καὶ τῆς εἰς τέλματα μεταβολῆς τῆς Μερεώτιδος λίμνης εἶχεν ἐντελῶς ἀποκλεισθῆ πάσης συγκοινωνίας καὶ οὕτω τὸ μὲν ἐμπόριον εἶχε μεταβιβάσθῃ εἰς Ταμίαθιν καὶ Ῥοσσέτην, ἡ δὲ ἄλλοτε περιαδομένη τοῦ Ἀλεξάνδρου πόλις ἡ μεγίστη τῶν πόλεων τοῦ ἀρχαίου κόσμου τοσοῦτον εἶχεν ἐκπέσῃ ὥστε μόλις ἠρίθμει 6 χιλιάδ. κατοίκων περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος. Ἡ διωρυξ αὕτη ἐχρησίμευσε ὡς βάσις πρὸς βελτίωσιν τῶν μέσων τῆς ἀρδεύσεως ἐν τοῖς βορρειοδυτικοῖς μέρεσι τῆς Κάτω Αἰγύπτου, ἐνθα ἔκτοτε μεγάλη ἐγένετο πρόοδος εἰς τὴν καλλιέργιαν τῆς γῆς καὶ ἐντεῦθεν ἐνισχυθεὶς ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς ἀνέβηκε τῷ περιωνύμῳ *Linant de Bellefonds* καὶ ἄλλοις ἐπισήμοις Γάλλοις μηχανικοῖς τὴν κατασκευὴν καὶ ἄλλων διωρύγων ἐν τῇ Κάτῳ Αἰγύπτῳ· ἐν δὲ τῇ ἄνω Αἰγύπτῳ ἐγένετο ἡ περιώνυμος Ἰωσήφειος (*Josephs-Kanal*) διωρυξ πρὸς ἄρδευσιν τῆς περιοχῆς τοῦ *Fajhūm* καὶ *Bach Jussuf* ἔχουσα μῆκος 45 γεωγραφικὰ μίλια καὶ κατὰ τὰς ἐρεῦνας καὶ κρίσεις τῶν νεωτέρων ἐπίτινος ἀρχαίου βραχίονος τοῦ Νείλου κατασκευασθεῖσα, ἐξ ἧς μεγίστη πρέκυψεν ὠφέλεια εἰς τὴν ἄνω Αἰγυπτον, καὶ τῆς ὁποίας τὰ ὕδατα ἐδέχετό ποτε ἡ περιώνυμος τοῦ Μοίριδος λίμνη.

Ἐκτὸς δὲ τῶν δύο τούτων κολοσσιαίων ἔργων ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἐφωδίασε τὴν χώραν μετὰ πολυαριθμῶν γεφυρῶν, καταρρακτῶν καὶ μικρῶν ὀχετῶν, τῶν μὲν πρὸς διοχέτευσιν τῶν ὑδάτων, τῶν δὲ πρὸς ἀναχαίτισιν αὐτῶν καὶ ἄλλων πρὸς εὐκολίαν τῆς συγκοινωνίας συντελούντων· ἀλλ' ὅσον μὲν ἐν πᾶσι τούτοις ἐπέτυχεν ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς, τοσοῦτον ἀφ' ἐτέρου

ἀπέτυχεν εἰς τὸ μέγα καὶ δαπανηρότατον πάντων τῶν ὑδραυλικῶν ἔργων, ὅπερ ἐν ἀποστάσει τριῶν μιλίων κάτωθεν τοῦ Καίρου ἐπεχείρησε νὰ κατασκευάσῃ ἵνα ἐν μὲν τῇ καταπτώσει τῶν ὑδάτων τοῦ Νείλου ἀναβιβάζωνται αὐτὰ διὰ μοχλῶν καὶ ἀντλιῶν εἰς τὸ τῆς ἀναβάσεως αὐτῶν ὕψος καὶ μεταβιβάζωνται εἰς τὰς μεγάλας καὶ μικρὰς διώρυγας πρὸς εὐκολωτέραν ἄρδουσιν ὅλης τῆς κάτω Αἰγύπτου, ἐν δὲ τῇ ἀναβάσει αὐτῶν καὶ πληρώσει τῶν μεγάλων καὶ μικρῶν διωρύγων πανταχοῦ ἀποβαίνει ἢ πλημμύρα οὐ μόνον ἀβλαβῆς ἀλλὰ καὶ λυσιτελεστάτη, καὶ μετὰ τὴν τῶν ὑδάτων ἀποχώρησιν καὶ κατάπτωσιν τοῦ Νείλου ἐκτελεῖται εὐκόλως ἢ τῶν διωρύγων καθαρσις ἀπὸ τῆς συσσωρευθείσης ἰλύος. Ἄλλ' ἐπειδὴ διὰ τοῦ ἔργου τούτου ἐκωλύετο ἡ ποταμοπλοία ἐπὶ τῶν βραχιόνων τοῦ Δέλτα, ὁ μὲν *Linant Bey* ἐπρότεινε πρὸς ἀποφυγὴν τούτου νὰ ἰδρυθῇ τὸ ἔργον ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ οὐχὶ ἐν τῷ Νείλῳ, ὁ δὲ *Mougel-Bey* ἀπεφάνθη ὅτι δύναται τὸ ἔργον νὰ κατασκευασθῇ ἐν τῷ Νείλῳ ἄνευ τινὸς βλάβης, ὅπερ καὶ παρεδέχθη ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς καὶ ἀντὶ εἰκοσιν ἑκατομμυρίων φράγκων κατὰ τὸ σχέδιον καὶ τὸν ὑπολογισμόν τοῦ *Mougel-Bey* ἐδαπάνησε τριάκοντα ἑκατομμύρια. Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς καίπερ προβλέπων ὅτι ἡ μεγάλη αὕτη ἐπιχειρήσεις ἡδύνατο νὰ αποτύχῃ, οὐδόλως ἀπώλεσεν ὅμως τὴν ὑπομονὴν καθ' ὅσον ὑπελόγιζεν ὅτι διὰ τῆς πλημμύρας τῶν ὑδάτων ἐν τῷ Δέλτῳ ἡδύνατο νὰ ναυαγήσῃ πᾶσα ἐχθρική ἐπιχείρησις πρὸς ἀπόβασιν, ἄλλως πάντῃ ἀνεξήγητα μένουσι τὰ ἰσχυρὰ ὀχυρώματα καὶ οἱ μεγάλοι στρατῶνες, οὓς διέταξε νὰ ἰδρυθῶσι πλησίον τοῦ κολοσιαίου ἐκείνου ἔργου.

Τοιαῦτα καὶ τηλικοῦτα ἐπιχειρήσαντος τοῦ Μεχ-

μετ' Ἀλῆ καὶ τοιαῦτα διαπράξαντος πρὸς εὐτυχίαν τῆς χώρας, ὁ διάδοχος αὐτοῦ Ἀμπᾶς Πασιᾶς ἀντὶ νὰ ἐξακολουθήσῃ βαίνων ἐπὶ τὰ ἔχνη τοῦ προκατόχου, τοσοῦτον παρημέλησε οὐ μόνον νὰ βελτιώσῃ τὰ ὑδραυλικά ἔργα, ἀλλὰ καὶ νὰ διατηρήσῃ αὐτὰ, ὥστε καὶ αὐτὴ ἡ τοῦ Ἰωσήφ διώρυξ ἐκινδύνευσε νὰ καταστραφῇ, καὶ θελήσας νὰ διορθώσῃ τι μέρος αὐτῆς ἵνα προφυλάξῃ τὸ *Fajûm* ἐκ τῆς πλημμύρας, ἐκωλύθη ὑπὸ τῆς δεισιδαιμονίας τοῦ λαοῦ συνδυάζοντος τὴν ἀρχαίαν διώρυγα μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰωσήφ υἱοῦ τοῦ Ἰακώβ. Ὁ διάδοχος ὅμως αὐτοῦ Σαῖδ Πασιᾶς μᾶλλον προσεγγίσας εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν μετὰ ζήλου ἐπέδότη ἐἰς τὴν βελτίωσιν τῶν διωρύγων καὶ πρὸς κάθαρσιν τῆς Ἰωσηφείου διώρυγος ἔθεσεν εἰς ἐνέργειαν 70,000 Φελλάχων, οἷς πάντα τὰ πρὸς ἐργασίαν ἀναγκαῖα ἀφθόνως χορηγήσας καὶ περισκευμένως κανονίσας τὰ κατ' αὐτὴν ἀπεπεράτωσε τὸ ἀρξάμενον ἔργον διὰ θυσίας ὀλιγίστων ἀνθρώπων, ὧν μεγάλη φθορὰ καὶ ἀπώλεια πρότερον ἐγένετο ἐν τοιοῦτοις ἔργοις δι' ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων· ταῦτα δ' ἐπιτελέσας ὁ Σαῖδ Πασᾶς ἀθάνατον ἐκτίησατο δόξαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Αἰγύπτου ὡς δραστηρίως ἐπενεργήσας ἐπὶ τοῦ σχεδίου τῆς διορύξεως τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Ἀρσινόης καὶ τὰ μέγιστα συντελέσας εἰς τὴν ταχεῖαν αὐτῆς πραγματοποιήσιν, ἡ δόξα τῆς ὁποίας ἐπεφυλάσσετο τῷ νῦν εὐκλεῶς ἡγεμονεύοντι ἀντιβασιλεῖ Ἰσμαῆλ Πασιᾶ, τοῦ ὁποίου ἡ συνετὴ, ἔμφρων καὶ φιλόμουσος κυβέρνησις νέαν ἀποτελεῖ ἐποχὴν ἐν τῇ νέᾳ τῆς Αἰγύπτου ἱστορίᾳ.

Οὗτος γάρ, ὡς ὁ ἀρχηγέτης τῆς δυναστείας Μεχμετ' Ἀλῆς, κάλλιστα ἐννοήσας ὅτι χορηγὸς καὶ δαΐτειρα πάντων τῶν ἀγαθῶν ἐστὶν ἡ ἀγήρως μήτηρ ἡ-

μῶν γῆ καὶ ὅτι ἐκ τῆς τακτικῆς καὶ ἐγκαίρου ἄρδεύσεως αὐτῆς ἐξαρτᾶται ἡ τῆς χώρας εὐφορία καὶ εὐτυχία, σύμψασαν τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐπέστησεν εἰς τὴν ἐπαύξησιν καὶ τὸν πολλαπλασιασμόν τῶν ὑδραυλικῶν ἔργων τε καὶ μέσων καὶ ἐν ὀλίγοις ἔτεσι κατεσκεύασε τεσσαράκοντα καὶ δύο διώρυγας πρὸς ἄρδουσιν ἐν τῇ κάτω Αἰγύπτῳ, ὅπου τῷ 1869 τῶν τοῦ Νείλου ὑδάτων μὴ ἀνυψωθέντων ὡς συνήθως, ἐξήρκεσαν τὰ τῶν διωρύγων ὕδατα πρὸς ἐπὶ κλυσιν τῶν ἀγρῶν, ἐφρόντισε σπουδαίως περὶ τῆς καλλιιεργείας τοῦ ζαχαροκαλάμου καὶ τῆς βαμβακοφυτείας ἐν τῇ ἄνω Αἰγύπτῳ, ἐν ἧ τῶν ὑδραυλικῶν μηχανῶν ἀνεπαρκῶν οὐσῶν πρὸς ἄρδουσιν τῶν ὑψηλοτέρων μερῶν, μέγας λιμὸς ἐνέσκηψεν, ὅτε ὁ Ἰσμαὴλ Πασιᾶς ἀφ' ἐνὸς μὲν διέταξε νὰ ληφθῇ πρόνοια περὶ τοῦ μέλλοντος πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κακοῦ, ἀφ' ἐτέρου δὲ ὡς πατήρ κηδόμενος τῶν τέκνων ἐχάρισε τοὺς φόρους καὶ τὴν δεκάτην, ἀπῆλλαξε τοὺς κατοίκους τῶν μερῶν ἐκείνων πάσης ἀμίσθου δημοσίας ἐργασίας καὶ οὕτω πρὸς ἀνακούφισιν αὐτῶν ἐθυσίασεν ὑπὲρ τὰ δέκα ἑκατομμύρια φράγκων. Ἐκτὸς δὲ τούτων εἰσήγαγε τὴν χρῆσιν τῶν ἀτμομηχανῶν πρὸς ἄρδουσιν πρῶτον μὲν τῶν ἰδιοκτησιῶν αὐτοῦ καὶ τῶν Πασιάδων, εἶτα δὲ καὶ ἐπεξέτεινεν αὐτὴν καὶ σχεδὸν ἐγενίκευσε, πολλὰς ἐρήμους χώρας ἐγονιμοποίησε καὶ ἐξημέρωσε διὰ τῆς μεταφορᾶς τῆς ἐν ταῖς διώρυσι συσσωρευμένης ἰλύος, διὰ τῆς διοχετεύσεως τῶν ὑδάτων τοῦ Νείλου εἰς τὸ Σουέζ τοὺς μὲν κατοίκους τῶν μερῶν ἐκείνων, ποσίου στερουμένους ὕδατος, εὐηργέτησε, καὶ διὰ τῆς μεταφορᾶς τῆς ἰλύος, τὴν τοσοῦτον ἐν τῇ ἀρχαιότητι εὐκαρπον καὶ εὐάμπελον χώραν Γοσέμ καλυφθεῖσαν ὑπὸ ἄμμου καὶ ἐρημωθεῖσαν μετέβαλεν εἰς εὐθαλή, διὰ τῶν ἐν Ἀλε-

ξανδρεία καὶ ἐν Καίρῳ κατασκευασθέντων μεγάλων ὑδραγωγείων κατέστησεν ἄφθονον καὶ λαμπρὸν τὸ πόσιμον ὕδωρ τῶν δύο μεγαλοπόλεων, ὅπερ τοσοῦτον συνετέλεσεν καὶ τὸ ἔδαφος εἰς τὴν καλλιέργειαν καὶ εἰς τὴν φυτοκομίαν καὶ κηπουρίαν, δι' ὧν ἐπικοσμοῦνται ἀμφότεραι αἱ πόλεις, καὶ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα διέπραξεν ἔργα ἐν βραχεῖ χρόνῳ διαστήματι, ὅσα οὐδὲ πάντες οἱ μετὰ τὸν ἀρχηγέτην τῆς δυναστείας προκάτοχοι κατῴρθωσαν ὑπὲρ τῆς χώρας καὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς· τοσαῦτα μὲν καὶ περὶ τούτων.

Τὸ δὲ περὶ τὴν ἀνάβασιν καὶ κατάβασιν τῶν ὑδάτων τοῦ Νεῖλου ποταμοῦ συμβαῖνον τοῖς μὲν ἰδοῦσι τῶν ἀρχαίων μέγα ἐφαίνετο θαῦμα, τοῖς δὲ ἀκούσασιν ἐντελῶς ἀπίστευτον πρᾶγμα. Διότι, ἐν ᾧ πάντων τῶν ἄλλων τοῦ κόσμου ποταμῶν τὰ ὕδατα κατὰ τὰς θερινὰς τροπὰς ἐλαττοῦνται καὶ βαθμηδὸν ταπεινοῦνται, μόνος ὁ Νεῖλος τότε πληρούμενος, τοσοῦτον αὐξάνει καθ' ἡμέραν, ὥστε τελευταῖον ἐπικλύζει πᾶσαν σχεδὸν τὴν Αἴγυπτον, ἣτις κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τοῦ ἔτους θαλάσση ὁμοιάζουσα, ἐν ἣ ἐξέχουσαι αἱ πόλεις, αἱ κῶμαι καὶ πᾶσαι αἱ μεγάλαι οἰκοδομαὶ παρέχουσιν πρόσοψιν ὁμοίαν ταῖς τῶν Κυκλάδων νήσων, καὶ παρίστησιν ἀξιοθαύμαστον καὶ μοναδικὸν φαινόμενον, ὅπερ πάντες οἱ νεώτεροι περιηγηταὶ καὶ αὐτόπται αὐτοῦ θαυμάζουσι «*Durant l' inondation l' aspect de l' Égypte est merveilleux, c' est comme un grande mer, du sein de laquelle sortent des villes, des édifices publics et des chaussées qui conservent les communications*» λέγει ὁ περιώνυμος Αἰγυπτιολόγος Champollion Figéac. Καὶ ἡ μὲν ἀνάβασις τῶν ὑδάτων ἄρχεται ἐν μὲν τοῖς ὁρίοις τῆς Αἰγύπτου παρὰ τὴν Συήνην κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ἰουνίου, γίνεται δὲ ὁρατὴ καὶ ἐπαισθητὴ ἐν

Καίρῳ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰουλίου, κατὰ δὲ τὰ τέλη τοῦ Σεπτεμβρίου συνήθως φθάνει εἰς τὸ μέγιστον ὕψος, ἐν ᾧ διακένουσι τὰ ὕδατα δύο περίπου ἐβδομάδας, ἡ δὲ κατάβασις αὐτῶν ἄρχεται συνήθως μὲν κατὰ τὴν τελευταίαν τοῦ Ὀκτωβρίου ἐβδομάδα, ἐνίοτε δὲ καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Νοεμβρίου, καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ταχέως, εἴτα δὲ ἡρέμα, ἥτοι ὅλως ἀντιστρόφως παρ' ὅπως συμβαίνει ἐν τῇ ἀναβάσει. Καὶ ἡ μὲν διαφορὰ μεταξὺ τῆς κατωτάτης καὶ ἀνωτάτης τῶν ὑδάτων καταστάσεως πλησίον τοῦ Καίρου συνίσταται εἰς 23—24 πόδας, παρὰ τὰς Θήβας εἰς 36 καὶ παρὰ τὴν Συήνην μέχρι τῶν 50 ποδῶν. Ἡ δὲ διαφορὰ τοῦ ὕψους μεταξὺ τοῦ Καίρου καὶ τῆς Συήνης ἀναβαίνει εἰς 282 πόδας καὶ ἀναλογεῖ εἰς ἕκαστον μίλιον κατάπτωσις 2,35 πόδ. Κατὰ δὲ τὸν τῆς πληρώσεως χρόνον οἱ κάτοικοι τῆς Αἰγύπτου κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀρχαίων ἀπηλλαγμένοι τῶν ἀγροτικῶν ἔργων ἐτρέποντο εἰς ἄνεσιν, συνεχῶς ἐστιώμενοι καὶ ἀκωλύτως ἀπολαμβάνοντες πάντων τῶν πρὸς ἡδονήν, πρὸς γνῶσιν δὲ τοῦ βαθμοῦ τῆς ὑψώσεως τῶν ὑδάτων εἶχον πολλοῦ κατεσκευασμένα Νειλομέτρια καὶ Νειλοσκοπεῖα καλούμενα, τὰ ἐπιστημότερα τῶν ὁποίων ἦσαν δύο, τὸ μὲν ἐν τῇ πόλει Μέμφει ἰδρυμένον ἐντὸς τοῦ ναοῦ τοῦ Σεράπιδος καὶ καλούμενον Σεράπειον, τὸ δὲ ἐν τῇ Ἐλεφαντίνῃ νήσῳ· τὸ δὲ Νειλομέτριον ἢ Νειλοσκοπεῖον ἦν φρέαρ κατεσκευασμένον παρὰ τὴν ὄχλην τοῦ Νείλου διὰ λίθων μεγάλων καὶ κατειργασμένων, ἐν ᾧ ἐσημειοῦντο αἱ μέγιστα, ἐλάχισται καὶ μέσαι ἀναβάσεις τῶν ὑδάτων· διότι τούτων γενομένων συνανέβαινε καὶ συνεταπεινοῦτο μετὰ τοῦ ὕδατος τοῦ ποταμοῦ καὶ τὸ ἐν τῷ φρέατι ὕδωρ. Ἐπὶ δὲ τοῦ τοίχου τοῦ φρέατος ὑπῆρχον καταγεγραμμένα μέτρα δει-

κνύοντα τὰς ἀναβάσεις καὶ καταβάσεις, τὰς ὁποίας τακτικῶς παρατηροῦντες οἱ διοικηταὶ ἐπέστελλον πανταχοῦ ἐπιστολὰς δηλοῦσας πόσους πῆχεις ἢ δακτύλους ἀνέβη ὁ ποταμὸς καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου ὁ λαὸς ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπηλλάσσετο τῆς ἀγωνίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ τῆς πολυχρονίου παρατηρήσεως καὶ πείρας ὀδηγούμενος προέβλεπε τὴν μέλλουσαν εὐφορίαν καὶ τὴν πληθὺν τῶν καρπῶν, ὅπερ λίαν χρήσιμον ἦν καὶ τοῖς γεωργοῖς καὶ τοῖς ἡγεμόσι χάριν τῶν προσόδων.

Ἄλλ' ἀμφοτέρων τούτων τῶν Νειλομέτρων καταστραφέντων, ἕτερα δύο κατεσκευάσθησαν, τὸ μὲν παρὰ τὴν Συήνην (*Assuān*), τὸ δὲ ἐν τῇ μικρᾷ νήσῳ Ῥόδα, ἰδρυθὲν τῷ 847 μ. Χ. ὑπὸ τοῦ Καλίου *Mottewakkil* ὅπερ ἀκολούθως ἐπεσκεύασαν μὲν ἀλληλοδιαδόχως πολλοὶ Σουλτάνοι τῆς Αἰγύπτου, ἐστέγασε δὲ διὰ τρούλλου, καὶ νῦν ἔτι διατηρουμένου, ὁ Σουλτάνος Σελῆμ Α'. Τοῦτο δ' ἐστὶ μεγάλη στήλη ὀκτάγωνος εἴκοσι πῆχεων ὑψηλὴ καὶ καθ' ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν περικοπὰς τοῦ Κορανίου ἐπιγεγραμμένης ἔχουσα, τῆς ὁποίας τὸ ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Νείλου μέρος διηρημένον ἐστὶν εἰς μέτρα, τὰ ὁποῖα τακτικῶς παρατηροῦντες, ὡς τὸ πάλαι, καὶ νῦν ἐπιτετραμμένοι διὰ κηρύκων ἀνακοινοῦσι τὴν τῶν ὑδάτων ὑψωσιν, ἅπερ ὑψωθέντα μὲν μέχρι τοῦ 10 μέτρου προμηνύουσιν εὐφορίαν μεγάλην, ὑπερβάντα δὲ τὸ σημεῖον τοῦτο, προαναγγέλλουσι καταστροφάς, καὶ ἐὰν δὲν φθάσωσι μέχρι τοῦ 10 μέτρου, μένει μέρος τῶν ἀγρῶν ἄκαρπον. Οἱ δὲ νεώτεροι περιγίγνεται ὑπολογίζουσιν ὅτι ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Δέλτα ἢ ἐκ τῆς συσσωρεύσεως τῆς ἰλύος σχηματιζομένη ἀνύψωσις τοῦ ἐδάφους φθάνει εἰς 4 1/2 πῆχεις ἐν χρόνῳ μιᾶς ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐπὶ τοῦ

ὁπολογισμοῦ τούτου ἐρειδόμενοι οἱ *Cirard Marcel*, *Hekekyan-Bey* καὶ ἄλλοι ἐρευνηταὶ καὶ γεωλόγοι ἐπειράθησαν νὰ ὀρίσωσι τὴν ἡλικίαν τῶν ὑπολειφθέντων Αἰγυπτιακῶν μνημείων, ἅπερ ἀνῆγαγον εἰς τὴν ἕκτην χίλιετηρίδα.

Ἡ δὲ αἰτία τοῦ ἀξιοθαυμάστου φαινομένου τῆς τακτικῆς καὶ κανονικῆς ἀνυψώσεως καὶ ταπεινώσεως τῶν ὑδάτων τοῦ Νείλου ποταμοῦ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἀπησχόλησε τὴν διάνοιαν καὶ τὸ πνεῦμα τῶν ἐξοχωτέρων τῆς ἀρχαιότητος ἀνδρῶν ἀπαραλλάκτως, ὥσπερ τὸ τῆς εὐρέσεως τῶν πηγῶν αὐτοῦ, καὶ ὡς ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις τὰ ρεύματα τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος, καὶ τὰ αἷτια τῶν μετεωρολογικῶν φαινομένων καὶ νῦν ἔτι ἀπασχολοῦσι. Διὸ δὴ ὁ Διόδωρος ἀναγράφων τὰς δοξασίας τῶν ἀρχαίων καὶ ἐλέγχων τὸ ἐσφαλμένον καὶ ἀνυπόστατον αὐτῶν λέγει ὅτι, μεγάλῃς ἀπορίας οὔσης περὶ τῆς πληρώσεως τοῦ Νείλου, ἐπεχείρησαν πολλοὶ τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν ἱστορικῶν νὰ εὗρωσι τὰς αἰτίας ταύτας καὶ τοὺς μὲν τῶν συγγραφέων μέμφεται ὅτι καίπερ εἰωθότες νὰ μακρηγορῶσι περὶ τοῦ τυχόντος χειμάρρου, οὐδὲν ἐτόλμησαν εἰπεῖν περὶ τοῦ μεγίστου τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ποταμῶν, τοὺς δὲ ὅτι πολὺ ἐσφάλησαν τῆς ἀληθείας, καὶ ἄλλους ἐπαινουμένους διὰ τὴν φιλαλήθειαν καὶ ἀκρίβειαν τῶν ἱστορουμένων, ὡς ὁ Ξενοφῶν καὶ Θουκυδίδης, ὅτι τέλεον ἀπέσχον τῆς ἐξιστορήσεως τῶν κατὰ τὴν Αἴγυπτον τόπων καὶ πραγμάτων. Τῶν δὲ ἐπιχειρησάντων νὰ λύσωσι καὶ ἀποκαλύψωσι τὸ τῆς πληρώσεως τοῦ ποταμοῦ μυστήριον καὶ ἀποτυχόντων ἐπισημότεροί εἰσιν οἱ λογογράφοι Ἑλλάνικος, Κάδμος καὶ Ἑκαταῖος, οἱ ἱστορικοὶ Ἡρόδοτος Ἐφορος καὶ Θεόπομπος, οἱ σοφοὶ καὶ φιλόσοφοι Θα-

λῆς ὁ Μιλήσιος, Ἀναξαγόρας ὁ φυσικὸς, ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Εὐριπίδης, Δημόκριτος ὁ Ἀβδηρίτης, Οἰνοπίδης ὁ Χίος καὶ ἄλλοι, τῶν ὁποίων οἱ μὲν λογογράφοι εἰς τὰς μυθώδεις ἀπέκλιναν ἀποφάσεις, ὁ δὲ τῆς ἱστορίας πατὴρ, ὃν ὡς πολυπράγμονα καὶ πολλῆς ἱστορίας ἔμπειρον χαρακτηρίζει ὁ Διόδωρος, ἀπονέμων τὴν αἰτίαν τῆς πληρώσεως εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἡλίου ἑλξιν τῶν ὑδάτων λέγει «οὕτω τὸν ἡλίον νερόμικα τούτων αἴτιον εἶναι. Αἴτιος δὲ αὐτὸς οὗτος κατὰ γνώμην τὴν ἐμὴν καὶ τὸν ἥερα ξηρὸν τὸν ταύτη εἶναι διακαίων τὴν ἔξοδον αὐτῶ». Οἱ δὲ λοιποὶ ἱστορικοὶ καίπερ συντονώτερον πάντων ἐνασχοληθέντες εἰς τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας, ἀπέτυχον αὐτῆς καὶ ἐσφάλησον οὐχὶ δι' ἀμέλειαν ἀλλὰ διὰ τὴν ιδιότητα τῆς χώρας, ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι Ἡτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου οὐδεὶς τῶν εἰς Αἴγυπτον μεταβάντων Ἑλλήνων ὑπερέβη τὰ ὅρια αὐτῆς καὶ μετέβη εἰς τὴν Αἰθιοπίαν ἵνα ἐπιτοπίως καὶ ἐξ ἰδίας αὐτοφίας καὶ ἀντιλήψεως γνωρίσῃ τὰ κατ' αὐτήν. Ὁ δὲ Θαλῆς ἀπέδιδε τὴν αἰτίαν τῆς πληρώσεως εἰς τοὺς ἀντιπνέοντας ἐτησίας ἀνέμους, κωλύοντας τὴν ἐκροὴν τοῦ ποταμοῦ εἰς τὴν θάλασσαν, τὸ ρεῦμα τοῦ ὁποίου ἐπέκλυζε τὴν Αἴγυπτον, ταπεινὴν οὔσαν καὶ πεδινήν. Ὁ δὲ Ἀναξαγόρας ἀπεφάνητο ὅτι αἰτία τῆς ἀναβάσεως τοῦ Νείλου ἦν ἡ ἐν Αἰθιοπία τηχομένη χιών, τὴν δοξασίαν τοῦ ὁποίου ἀποδεξάμενος καὶ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Εὐριπίδης ὁ ποιητὴς λέγει:

«Νείλου λιπὼν κάλλιστον ἐκ γαίας ὕδωρ
δὲ ἐκ μελαμβρότοιο πληροῦται ῥοὰς
Αἰθιοπίδος γῆς, ἥνικ' ἂν τακῇ χιών».

Ὁ δὲ Δημόκριτος ὡσαύτως ἀπονέμει τὴν αἰτίαν τῆς πληρώσεως εἰς τὸ πλῆθος τῆς συσσωρευομένης χιό-

νος ἐν τοῖς βορρείοις μέρεσιν, ἥτις τὸν χειμῶνα πηγνυμένη τήκεται κατὰ τὸ θέρος ὑπὸ τῆς θερμότητος τοῦ ἡλίου καὶ ἐκ τῆς δαψιλοῦς ἀναθυμιάσεως, ἐλαυνομένης ὑπὸ τῶν ἐτησίων ἀνέμων, γεννῶνται μεγάλοι ὄμβροι πληροῦντες τὸν Νεῖλον. Καὶ Αἰνοπίδης ὁ Χῖος τελευταῖον ἀπέδιδε τὴν αἰτίαν τῆς πληρώσεως εἰς τὴν ψυχρότητα τῶν ὑδάτων ἐν καιρῷ θέρους καὶ εἰς τὴν θερμότητα αὐτῶν κατὰ τὸν χειμῶνα, ἐπληροῦτο δὲ ἀνεμποδίστως κατὰ τὸ θέρος.

Αὗται εἰσιν αἱ ἐσφαλμέναί τῶν ἀρχαίων δοξασταί, τὰς ὁποίας ἀναγράφει μὲν ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις συγγράμματι, ἀποχρώντως δὲ ἐξελέγχει τὸ ψευδὲς καὶ ἀνυπόστατον αὐτῶν ὁ Διόδωρος. Ἀπὸ δὲ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Πτολεμαίων κατακτησάντων τὴν Αἴγυπτον Αἰθιοπίαν καὶ μέγα τῆς Ἀσίας μέρος ἠϋξήθησαν μὲν αἱ γεωγραφικαὶ καὶ ἱστορικαὶ γνώσεις τῶν ἀρχαίων, ἐγνώσθη δὲ καὶ ἡ ἀληθὴς αἰτία τῆς πλημμύρας τοῦ Νεῖλου, ἣν πρῶτος μὲν φαίνεται ἀνακαλύψας καὶ ἀναπτύξας Ἀριστοτέλης ὁ Σταγειρίτης, ὁ μέγας ἐκεῖνος ἀρχιτέκτων τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας, παρὰ τοῦ ὁποίου παρέλαβεν αὐτὴν ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Καλλισθένης, εἴτα δὲ ἐπεθεβαίωσεν αὐτὴν Νέαρχος ὁ Μακεδὼν ὁ τοῦ Ἀλεξάνδρου ναύαρχος περιοδεύσας τὰ μέρη ἐκεῖνα, οὓς πάντες οἱ μεταγενέστεροι Ἀγαθαρχίδης ὁ Κνίδιος, Ποσειδώνιος ὁ Ἀπαμεὺς, Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, ὁ Στράβων, ὁ Πλούταρχος, ὁ Ἀρριανὸς καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἔχοντες ὑπ' ὄψιν, ὁμοφώνως ἀναγράφουσιν ὅτι ἀληθὴς αἰτία τῆς πλημμύρας τοῦ Νεῖλου εἰσὶν οἱ ὄμβροι τῆς Αἰθιοπίας, ὧν παυσαμένων, παύει καὶ ἡ πλημμύρα.

Ἄν δὲ ὁ Ἀριστοτέλης παρέλαβε τὴν γνώμην ταύτην

την παρά Θρασυάλκου τοῦ Θασίου, οὗτος δὲ παρ' ἄλλου, κακεῖνος παρὰ τοῦ Ὀμήρου καλοῦντος τὸν Νεῖλον διῆπετά «ἅψ δ' ἐς Αἰγυπτίου διῆπετός ποταμοῖο» ὡς ἀπλῶς ἀναγράφει ὁ Στράβων «Φησὶ γὰρ Καλλισθένη λέγειν τὴν ἐκ τῶν ὄμβρων αἰτίαν τῶν θερινῶν παρὰ Ἀριστοτέλους λαβόντα, ἐκεῖνον δὲ παρὰ Θρασυάλκου τοῦ Θασίου (τῶν ἀρχαίων δὲ φυσικῶν εἰς οὗτος), ἐκεῖνον δὲ παρ' ἄλλου, τὸν δὲ παρ' Ὀμήρου.... ἀλλ' ἐὼ ταῦτα πολλῶν εἰρηκότων» μένει μοι τοῦλάχιστον ἀναπόδεικτον. Τούναντίον δὲ φαίνεται βέβαιον ὅτι οἱ μεταγενέστεροι ἐξ ἰδίας αὐτοψίας εὗρον τὴν ἀλήθειαν ὡς αὐτὸς Στράβων ἀλλαχοῦ μαρτυρεῖ «οἱ μὲν οὖν ἀρχαῖοι στοχασμῷ τὸ πλεόν, οἱ δ' ὕστερον αὐτόπται γεννηθέντες ἥσθοντο ὑπὸ ὄμβρων θερινῶν πληρούμενον τὸν Νεῖλον, τῆς Αἰθιοπίας τῆς ἀνω κλυζομένης». Ὅτι δὲ καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ἱερεῖς καὶ φιλόσοφοι ἡγνόουν τὴν αἰτίαν τῆς πληρώσεως καὶ ἄλλ' ἂντ' ἄλλων ἔλεγον, μαρτυρεῖ Διόδωρος «Τῶν δ' ἐν Μέμφει τινὲς φιλόσοφων ἐπεχείρησαν αἰτίαν φέρειν τῆς πληρώσεως ἀνεξήγητον μᾶλλον ἢ πιθανήν, ἣ πολλοὶ συγκατατέθεινται» ὃς βασανίζων τὰ λεγόμενα, ἀποφαίνεται ὡς ψευδῇ «Διόπερ τῇ παρεισαγομένη καθεψήσει τῆς φύσεως τοῦ Νείλου παντάπασιν ἐναντιουμένης ψευδεῖς τας εἰρημένας αἰτίας τῆς πληρώσεως ἡγητέον».

Οὕτω τοίνυν ὁ Νεῖλος διὰ τῆς τακτικῆς πλημμυρίδος κατ' ἔτος ἐπάγων νέαν ἰλὺν, ἐξ ἧς κατὰ τινας καὶ τὸ ὄνομα ἔλαβεν, ἀφθόνως ἀρδεύει καὶ ὑπερβαλλόντως πιαίνει τὴν γῆν τὴν τε ἀργὴν καὶ σπόριμον καὶ φυτεύσιμον ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον, ἐφ' ὅσον ἂν οἱ γεωργοὶ ἐθέλωσι· διότι τὸ ὕδωρ αὐτοῦ πρῶως φερόμενον εὐκόλως ἀποτρέπουσι δι' ὀλίγων χωμάτων. Ἐν γένει δὲ τοσαύτην παρέχει εὐχολίαν εἰς τὰ ἔργα καὶ ὠφέ-

Λειαν εἰς τοὺς κατοίκους, ὥστε ἄνευ κακοπαθείας καὶ δαπάνης πολλῆς διὰ κούφων ὁρότρων ἐπάγουσι τὰ σπέρματα καὶ οὕτως ἐν ᾧ ἡ γεωργία παρὰ μὲν τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι γίνεται μετὰ μεγάλων ἀναλωμάτων καὶ τάλαιπωριῶν, παρὰ μόνοις τοῖς Αἰγυπτίοις ἐλαχίστοις δαπανήμασι καὶ πόνοις ἐπιτελεῖται. Οὐχ ἥττον δὲ τῆς ἀροσίμου γῆς καὶ ἡ ἀμπελόφυτος ἀρδευομένη ἀφθονίαν οἴνου παρασκευάζει τοῖς ἐγχωρίοις, καὶ οἱ χέρσον δὲ καταλιμπάνοντες τὴν ἐπικλυσθεῖσαν χώραν καὶ μηλόβοτον αὐτὴν ἐάσαντες τοῖς ποιμνίοις, διὰ τὸ πλῆθος τῆς νομῆς ἱκανῶς ἀποζημιοῦνται· διότι τὰ πρόβατα δῖς μὲν τοῦ ἔτους τίκτουσι, τρεῖς δὲ κείρονται.

Τοιούτων τοίνυν, τοσούτων καὶ τηλικούτων εὐεργετημάτων καὶ ἀγαθῶν τοῖς Αἰγυπτίοις αἴτιος γενόμενος ὁ Νεῖλος, ὑπ' αὐτῶν μὲν δικαίως ἐλατρεύετο ὡς μέγας θεός, ἀποκαλούντων αὐτὸν Ὁρον, Ὁσιριν, Ζεῖδωρον, ὡς αὐτὸ τὸ ζῆν δωρούμενον πάσῃ τῇ Αἰγύπτῳ καὶ σωτῆρα μὲν τῆς ἄνω, πατέρα δὲ καὶ δημιουργὸν τῆς κάτω κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡλιοδώρου «Ὡς δὲ ἑορτὴν ἐξεθεῖάζον, ἐπὶ μέγα Νεῖλον αἵροντες, Ὁρόντε καὶ Ζεῖδωρον ἀποκαλοῦντες, Αἰγύπτου τε ὅλης τῆς μὲν ἄνω σωτῆρα τῆς δὲ κάτω καὶ πατέρα καὶ δημιουργόν», ἐπιφέροντος κατωτέρω ὅτι ὁ Νεῖλος οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν εἰμὴ ὁ ἐνιαυτός, διότι τὰ γράμματα, ἐξ ὧν ἡ λέξις συνίσταται, μεταβαλλόμενα εἰς ψηφία καὶ ταῦτα προστιθέμενα ἀποτελοῦσι τὸν ἀριθμὸν 565 ($N=50 + E=5 + I=10 + L=30 + O=70 + S=200 = 365$) ἴσον τῷ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἀριθμῷ. Ὑπὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐκαλεῖτο ὁ Νεῖλος Ζεὺς Αἰγύπτιος κατὰ τὴν μαρτυρίαν Παρμένου τοῦ Βυζαντίου παρ' Ἀθηναίῳ «Αἰγύπτιε Ζεῦ Νεῖλε» καὶ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων Νεῖλος θεὸς ἅγιος, ὡς ἐξάγεται ἐκ τινος νομίσματος τοῦ αὐ-

(ΠΕΡΙΟΔ. ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ)

τοκράτορος Ἰουλιανοῦ, φέροντος τὴν δε τὴν ἐπιγραφὴν «*Deo santo Nilon*».

Τοιοῦτος δ' ὢν ὁ Νεῖλος τὰ μέγιστα συνεβάλετο καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν διοργάνωσιν τῶν Αἰγυπτίων, διότι τοὺς κατοίκους τῶν μερῶν, ἔνθα τὰ ὕδατα αὐτοῦ δὲν ἐξικνοῦντο καὶ ἐπομένως ἄκαρπος διέμενεν ἡ χώρα αὐτῶν, ἠνάγκαζε νὰ μετοικήσωσιν εἰς τὰς ὄχθας αὐτοῦ καὶ νὰ ἀπαλλαχθῶσι τοῦ νομαδικοῦ καὶ ἀγρίου βίου. Τὸ δὲ κοινὸν τῆς ἀρδεύσεως συμφέρον, ἡ σκόπιμος καὶ κατὰλληλος διανομὴ τῶν ὑδάτων τῆς πλημμυρίδος, ἡ ἄμυνα καὶ οἱ κατ' αὐτῆς ἀγῶνες ἐν ταῖς μεγάλαις ἐπικλύσεσιν, ἡ ἐντεῦθεν προκαλουμένη ἀνάγκη τῆς κτίσεως μεγάλων δημοσίων οἰκοδημημάτων, ἡ ἐτησία ἀναμέτρησις καὶ διευθέτησις τῶν ἰδιοκτησιῶν, ὧν τὰ ὅρια ἢ πλημμυρὶς ἢ ἐντελῶς ἐξηφάνισεν ἢ καὶ ἀπλῶς μετέθεσεν, πάντα ταῦτα συνετέλεσαν νὰ συσφίξωσι τὸ ἔθνος διὰ κοινοῦ συνδέσμου καὶ νὰ προκαλέσωσι τακτικὴν δημοσίαν διοίκησιν καὶ μόνιμον πολιτικὴν κατάστασιν καὶ οὕτω κατέστη ἡ τοῦ Νείλου κοιλὰς ἐστία τοῦ πολιτισμοῦ. Ὅθεν δικαίως ἐξαίρων τὰ φυσικὰ πλεονεκτήματα τῆς Αἰγύπτου καὶ ὁ ἀρχιδιδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς Ἰσοκράτης πρεπόντως ἐγκωμιάζει αὐτὴν «*ταύτην δὲ τὴν χώραν ἐν καλλίστῳ μὲν τοῦ κόσμου κειμένην, ἀθανάτῳ δὲ τείχει τῷ Νεῖλῳ τετειχισμένην, ὅς οὐ μόνον φυλακὴν ἀλλὰ καὶ τροφὴν ἱκανὴν αὐτῇ παρέχειν πέφυκεν, ἀνάλωτος μὲν ὢν καὶ δύσμαχος τοῖς ἐπιβουλεύουσιν, εὐάγωγος δὲ καὶ πρὸς πολλὰ χρήσιμος τοῖς ἐντὸς αὐτοῦ κατοικοῦσι εἰς τοσαύτην δὲ ὑπερβολὴν εὐδαιμοίας ἤκουσιν, ὥστε τῇ μὲν ἀρετῇ καὶ τῇ φύσει τῆς χώρας καὶ τῷ πλήθει τῶν πεδίων ἡπειρον καρποῦνται, τῇ δὲ τῶν περιόντων διαθέσει καὶ τῇ τῶν ἐλλειπόντων κο-*

μιδῇ διὰ τὴν τοῦ ποταμοῦ δύναμιν νῆσον οἰκοῦσιν». Ἐκτὸς δὲ τῶν πολλαπλῶν τούτων ὠφελημάτων ὁ Νεῖλος μετὰ τῶν μεγάλων διωρύγων τὰ μέγιστα διηυκόλυνε τὴν συγκοινωνίαν καὶ τὸ ἐμπόριον διὰ τῆς ναυτιλίας καὶ ποταμοπλοίας. Αἱ δὲ ἐρημικαὶ καὶ οἱ ἐν τῷ Δέλτῃ πολυάριθμοι ὄχετοὶ ἀδύνατον κατέστησαν τὴν ἐπιδρομὴν καὶ εἰσβολὴν ἐχθρικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν χώραν πρὸς κατάκτησιν καὶ κάκωσιν αὐτῆς.

Ἄλλ' ὅσον μεγάλα καὶ θαυμαστά εἰσι τὰ προμνημονευθέντα ἀγαθὰ τοῦ Νείλου ὡς πρὸς τὴν εὐφορίαν τῆς χώρας, ὡς πρὸς τὴν ναυτιλίαν καὶ ὡς πρὸς τὴν ὀχυρότητα καὶ ἀσφάλειαν, ἐπὶ τοσοῦτον μεῖζων καὶ μάλιστα μεγίστη ἱστορεῖται ἡ τοῦ ὕδατος ὠφέλεια ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τῶν ἀνθρώπων καὶ ζώων, ὧν ὁ βίος ἥρτηται ἐκ τῆς καλλίστης αὐτοῦ ποιότητος καὶ τῆς ζωοποιῶς δυνάμεως, καὶ τούτου ἕνεκεν καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐφημίζετο καὶ ἐθρυλεῖτο πρῶτον μὲν ὡς γ λ υ κ ύ τ α τ ο ν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Διοδώρου «μαρτυρεῖν δὲ τούτοις καὶ τὴν ὑπερβολὴν τῆς γλυκύτητος τοῦ κατὰ Νεῖλον ὕδατος· διὰ γάρ τῆς διακεκαυμένης αὐτὸν ρέοντα καθέψεσθαι καὶ διὰ τοῦτο γ λ υ κ ύ τ α τ ο ν εἶναι πάντων τῶν ποταμῶν, ἅτε φύσει τοῦ πυρώδους πᾶν τὸ ὑγρὸν ἀπογλυκαίνοντος» καὶ τοῦ Ἡλιοδώρου «διὸ πιεῖν τε γ λ υ κ ύ τ α τ ο ς ἅτε ἐξ ὀμβρῶν οὐρανίων χορηγούμενος καὶ θίγειν προσηγέστατος» δεῦτερον δὲ ὡς κ ά λ λ ι σ τ ο ν κατὰ τὸν ποιητὴν Εὐριπίδην «Νείλου λιπὼν κ ά λ λ ι σ τ ο ν ἐκ γαίας ὕδωρ», τρίτον δὲ πιαῖνον καὶ πολυσαρχίαν ποιοῦν τὸ Νειλῶον ὕδωρ πινόμενον». Τέταρτον δὲ ὡς ε ὑ τ ε κ ν ό τ α τ ο ν κατὰ τὸν Αἰλιανὸν «Αἱ δὲ Αἰγύπτιαὶ ἐκάστη πέντε ἀποτίκτει καὶ αἱ πλείσται δι-

δυμα. Λέγεται δὲ αἴτιος ὁ Νεῖλος εἶναι, εὐτε κινδύατον παρέχων ὕδωρ, ἔνθεντοι καὶ τῶν νομέων τοὺς ἄγαν φιλοκάλους καὶ τῆς ποιμένης τῆς σφετέρας ἔχοντας πεφροντισμένως, ὕδωρ ἐκ τοῦ Νεῖλου ταῖς ἐαυτῶν ἀγέλαις ἄγειν μηχανῇ ὅσον δυνατόν ἐστι». Καὶ πέμπτον πολυγωνώατον καὶ μεγαλοφυῆ γεννῶν ἐν τοῖς ζώοις καὶ μάλιστα ἐν ταῖς γυναίξι τικτούσαις ἐνίοτε καὶ τετράδυμα κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ Στράβωνος «Καὶ τὸν Νεῖλον δ' εἶναι γόνιμον μᾶλλον ἐτέρων καὶ μεγαλοφυῆ γεννᾶν καὶ τᾶλλα καὶ τὰ ἐρίφια τὰς τε γυναῖκας ἔσθ' ὅτε καὶ τετράδυμα τίκτειν τὰς Αἰγυπτίας. Ἀριστοτέλης δέ τινα καὶ ἐπτάδυμα ἱστορεῖ τετοκέναι καὶ αὐτὸς πολύγονον καλῶν τὸν Νεῖλον καὶ τρόφιμον». Οἷς καὶ Διόδωρος συμμαρτυρεῖ. «Διὸ καὶ πλυγονώατον αὐτὸν ὑπάρχειν πάντων τῶν γνωριζομένων ποταμῶν».

Ἐνεκα δὲ τούτων τῶν ἐξόχων πλεονεκτημάτων κατέστη τὸ πάλαι καὶ βασιλικὸν τὸ Νεῖλῳ ὕδωρ μεταχομιζόμενον ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν Ἀσίαν πρὸς τὸν μέγαν τῆς Περσίας βασιλέα κατὰ τὸν Ἀθήναιον «Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ Δείνων ἐν τῇ Περσικῇ πραγματείᾳ. ὅς γε φησι καὶ ἄλλας Ἀμμωνιακὸν ἀπ' Αἰγύπτου ἀναπέμπεσθαι βασιλεῖ καὶ ὕδωρ ἐκ τοῦ Νεῖλου» καὶ εἰς τὴν Πρώμην δὲ, ὡς προείρηται, μετεχομίζετο ὕδωρ ἐκ τοῦ Νεῖλου κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Ἰσιδος. Τῶν δὲ νεωτέρων οἱ μὲν Αἰγύπτιοι ἐξ οἰκείας πείρας καὶ χρήσεως γινώσκοντες καὶ τὰ πολλαπλᾶ τοῦ εὐεργέτου αὐτῶν πλεονεκτήματα καὶ χαρίσματα λέγουσιν ὅτι εἰ ὁ προφῆτης αὐτῶν Μωάμεθ ἐπινέ ποτε ἐκ τοῦ Νεῖλῳ ὕδατος, ἤθελε ζητήσῃ παρὰ τοῦ Θεοῦ βίον ἀθάνατον καὶ αἰώνιον ἵνα δύνηται νὰ πίνη αἰείποτε ἐξ αὐτοῦ, καὶ ὡς τοιοῦτον δὲ καὶ νῦν, ὡς πάλαι πρὸς τὸν

μέγαν βασιλέα πέμπεται τακτικῶς πρὸς τὸν Σουλ-
 τάνον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ δὲ Εὐρωπαῖοι
 περιηγηταὶ καὶ ἐρευνηταὶ θέλοντες νὰ βεβαιωθῶσι περὶ
 τῆς τοσαύτης τοῦ Νειλῶου ὕδατος ὑπολήψεως καὶ
 φήμης τῶν ἀρχαίων, εἰς χημικὴν ὑπέβαλον ἀνάλυσιν
 καὶ ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς οὐ μόνον ἐπέισθησαν
 περὶ τῆς ἀληθείας καὶ ἀκριθείας τῶν ἀρχαίων, ἀλλὰ
 καὶ ὀριστικῶς ἀποφαίνονται ὅτι ὅπως ὁ Καμπανίτης
 ἐστὶν ὁ βασιλεὺς τῶν οἴνων, οὕτω καὶ τὸ ὑγιεινότα-
 τον τοῦ Νείλου ὕδωρ βασιλικώτατόν ἐστιν. Ὁρθῶς ἄρα
 τῶν νεωτέρων τις λέγει ὅτι ἂν ποτε ὁ ποταμὸς ἐξή-
 ραίνετο, ἡ Αἴγυπτος ἤθελεν ἐκλείψει ἐκ τῆς ἐπιφανεί-
 ας τῆς σφαίρας καὶ τὸ ἀνθρῶν καὶ ἀκμαῖον τῆς χώ-
 ρας ἔδαφος πάραυτα ἤθελε μεταβληθῆ εἰς φοβερὰν ἐ-
 ρημίαν καὶ οὐδὲν ἄλλο ἤθελεν ὑπολειφθῆ ἐκ τοῦ με-
 γάλου τούτου κράτους εἰμὴ μόνον τὸ ὄνομα. Τοῦτο
 δὲ φαίνεται ζηλώσας ἐπιφανῆς τις Πορτογάλλος, ἀν-
 τιβασιλεὺς τῶν ἐν Ἰνδία Πορτογαλλικῶν κτήσεων ὁ
Albuquerque κατὰ τὴν ΙΕ'. ἑκατονταετηρίδα ἐπεθύμη-
 σε νὰ καταστρέψῃ τὴν Αἴγυπτον, καὶ πρὸς ἐπίτευξιν
 τῆς Ἡροστρατείου ταύτης δόξης διανοήθη νὰ ἀπο-
 τρέψῃ καὶ παρατρέψῃ τὰ τοῦ Νείλου ὕδατα πρὸ τοῦ
 καταρράκτου τῆς Συήνης. Ἀλλ' ὅσον τολμηρὰ ἦν ἡ
 ὀλεθριωτάτη αὕτη ἐπιχείρησις, τοσοῦτον ὅμως ὑπερ-
 τέρα τῆς ἐπινοίας τοῦ ἐξόχου τούτου πνεύματος ἀ-
 πεδείχθη, τοῦ ὁποίου τὴν μανίαν διαφυγοῦσα ἡ Αἴγυ-
 πτος, εὐτυχῶς ἐσώθη καὶ ὑφίσταται βελτιουμένη καὶ
 προαγομένη προϊόντος τοῦ χρόνου.

Πλὴν δὲ τούτων ὁ Νεῖλος καὶ ἄλλας παρέχει ὠφε-
 λείας τοῖς Αἰγυπτίοις τρέφων παντοδαπὰ καὶ ἀπει-
 ράριθμα ἰχθύων γένη, ἐπισημότερα τῶν ὁποίων μνη-
 μονεύονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὁ ὀξύρυγχος, ὁ λεπιδω-

τῶς, ὁ λάτος, ὁ ἀλάβης, ὁ κορακῖνος, ὁ χοῖρος, ὁ φραγ-
γῶριος καὶ φάγρος καλούμενος, ὁ σίλουρος, ὁ κίθα-
ρος, ἡ θρίσσα, ὁ κεστρεὺς, ὁ λύχνος, ἡ φῦσα καὶ ὁ
βοῦς, τῶν ὁποίων ἀφθονίαν μεγάλην ἀπολαμβάνουσιν
οἱ ἐγχώριοι οὐ μόνον προσφάτως ἀλιεύοντες, ἀλλὰ καὶ
ταριχεύουσι πλῆθος αὐτῶν ἀνέκλειπτον. Ἔτι δὲ καὶ
ζῶα καὶ θηρία πολλὰ τρέφει τὰ κυριώτερα τῶν ὁποί-
ων εἰσὶν οἱ ἵπποι καὶ οἱ κροκόδειλοι, οὓς ὡς θεοὺς ἐ-
σέβοντο οἱ κάτοικοι, καὶ οἱ ἄσπονδοι πολέμιοι τῶν
τελευταίων ἰχνεύμονες, οἱ καταστρέφοντες καὶ συν-
τρίβοντες τὰ ὠὰ αὐτῶν, ὥστε δικαίως ὁ Διόδωρος λέ-
γει, ὅτι ὁ Νεῖλος ὑπερβάλλει πάντας τοὺς κατὰ τὴν
οἰκουμένην ποταμοὺς κατὰ τὰς μεγάλας εὐεργεσίας,
ἃς παρέχει τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἰδίᾳ τοῖς Αἰγυπτίοις.

Ἐνταῦθα περαίνων τὰ περὶ τοῦ ἀξιοθαυμάστου τού-
του ποταμοῦ καταπαύω τὸν περὶ αὐτοῦ λόγον, ἐπι-
συνάπτων ὡς ἐπίμετρον πάντων βραχεῖαν μὲν, λίαν
ἔμως ἐμφατικὴν περιγραφὴν τῶν πολλαπλῶν τοῦ Νεῖ-
λου εὐεργετημάτων, ἣν Ἀχιλλεὺς Τάτιος ὁ Ἀλεξαν-
δρεὺς ἐν παρόδῳ ποιεῖται «Νεῖλος ὁ πολὺς αὐτοῖς γί-
νεται καὶ ποταμὸς καὶ γῆ καὶ θάλασσα καὶ λίμνη· καὶ
ἔστι τὸ θέαμα καινόν, ναῦς ὁμοῦ καὶ δικέλη, κώπη καὶ
ἄροτρον, πηδάλιον καὶ τρόπαιον, ναυτῶν ὁμοῦ καὶ γε-
ωργῶν καταγωγὴ ἰχθύων ὁμοῦ καὶ βοῶν· ὁ πέπλευ-
κας φυτεύεις καὶ ὁ φυτεύεις γεωργεῖς. Ἔχει γάρ ὁ
ποταμὸς ἐπιδημίας· κάθηται δὲ αὐτὸς Αἰγύπτιος ἀ-
ναμένων καὶ ἀριθμῶν αὐτοῦ τὰς ἡμέρας· καὶ ὁ Νεῖ-
λος οὐ ψεύδεται, ἀλλ' ἔστι ποταμὸς μετὰ προθεσμίας
τὸν χρόνον τηρῶν καὶ τὸ ὕδωρ μετρῶν, ποταμὸς μὴ
θέλων ἀλῶναι ὑπερήμερος. Ἔστι δὲ ἰδεῖν ποταμοῦ καὶ
γῆς φιλονεικίαν· ἐρίζεται ἀλλήλοις ἐκάτερον, τὸ
μὲν ὕδωρ τοσαύτην γῆν πελαγῶσαι, ἡ δὲ γῆ τοσαύ-

την χωρῆσαι γλυκεῖαν θάλασσαν. Καὶ νικῶσι μὲν ἔσθην οἱ δύο, οὐδαμοῦ δὲ φαίνεται τὸ νικώμενον· τὸ γὰρ ὕδωρ τῇ γῇ συνεκτείνεται».

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΑΙΓΥΠΤΩ ΟΑΣΕΩΝ.

῾Οάσεις, Αὐάσεις καὶ σπανιώτατα ῾Ωάσεις ¹⁾ ἐκάλουν οἱ ἀρχαῖοι τόπους κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐκτεταμένους εὐύδρους, εὐδένδρους, εὐφόρους καὶ ὠκημένους ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐρήμου καὶ ἰδίᾳ τῆς Λιβυκῆς ἕνεκα τούτων παρδαλῇ ὁμοιοζούσης κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος «Ἔστι δὲ ὥσπερ οἱ τε ἄλλοι δηλοῦσι καὶ δὴ καὶ Γναῖος Πείσων ἡγεμὼν γενόμενος τῆς χώρας διηγεῖτο ἡμῖν ἑοικυῖα παρδαλῇ· κατὰστικτος γὰρ ἔστιν οἰκήσεσι περιεχομέναις ἀνύδρω καὶ ἐρήμῳ γῇ· καλοῦσι δὲ τὰς τοιαύτας οἰκήσεις αὐάσεις οἱ Αἰγύπτιοι». Κατ' ἐξοχὴν δὲ ῾Οάσεις ἐκάλουν οἱ ἀρχαῖοι τὰς τρεῖς πρὸς δυσμὰς τῆς Αἰγύπτου κειμένας, εἰς τὴν μέσθην Αἰγυπτον ἀνηκούσας καὶ διακρινομένας εἰς μεγάλην (*Oasis major* παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις), πρώτην καὶ ἄνω ῾Οασιν καλουμένην, εἰς δευτέραν ἢ μικράν (*Oasis minoi*) καὶ εἰς τρίτην κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ αὐτοῦ Στράβωνος «πολὺ δὲ τοῦτ' ἔστι κατὰ τὴν Λιβύην, τρεῖς δ' εἰσιν αἱ πρόσχωροι τῇ Αἰγύπτῳ καὶ ὑπ' αὐτῇ τεταγμέναι». Αὗται χρησιμεύουσιν εἰς τὰς μεγάλας ἐμπορικὰς συνοδίας, αἵτινες ἀναχω-

¹⁾ Ὅτι τὸ ὄνομα Αἰγυπτιακὸν ἔστι μαρτυρεῖ Στράβων ἐν τῇ παρατεθείσῃ χωρίῳ. Κατὰ δὲ τοὺς νεωτέρους Αἰγυπτιολόγους τὸ Αἰγυπτιακὸν ὄνομά ἐστιν *Ouahé* δηλοῦν κατοικίαν, ὅπερ οἱ μὲν Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι μετεποίησαν εἰς ῾Οάσις, *Oasis*, οἱ δὲ Ἀράβες *Wah*.

ροῦσιν ἐκ τῶν ἐνδοτέρων τόπων τῆς Ἀφρικῆς ἵνα μεταβῶσιν εἰς τὴν Αἴγυπτον ὡς διηνεκεῖς σταθμοὶ καὶ ἀσφαλεῖς τόποι καὶ ἀναπαυτικοί, ὁμοιάζουσαι πρὸς νήσους ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης ἀνυψούμενας «αὐάσεις περιεχομένας κύκλῳ μεγάλαις ἐρημίαις ὡς ἂν νήσους πελαγίας» λέγει ὁ Στράβων.

Τούτων δὲ ἡ μὲν πρώτη καὶ μεγάλη (*Wah el-Kargeh*) κειμένη νοτιώτερα τῶν ἄλλων καὶ ἐπτὰ ἡμερῶν ὁδὸν ἀπέχουσα τῶν Θηβῶν παρὰ τὴν πόλιν ᾽Αβυδον, εὐὺδρος μὲν ἐστὶ καὶ εὖοινος, ὑπολείπεται ὅμως τῶν ἄλλων κατὰ τὴν εὐφορίαν, τὴν ὁποίαν ὡς πόλιν ᾽Οασιν χαρακτηρίζων ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας, νῆσον τῶν Μακάρων ὀνομάζει «ἀπικόμενοι μὲν φανεροὶ εἰσι ἐς ᾽Οασιν πόλιν. . . . Ἀπέχουσι δὲ ἐπτὰ ἡμερέων ὁδὸν ἀπὸ Θηβῶν διὰ ψάμμου ὀνομάζεται δὲ ὁ χῶρος οὖνος κατὰ Ἑλλήνων γλῶσσαν Μακάρων νῆσος» ἐξ οὗ ἐξελέγχεται ἐσφαλμένη ἡ γνώμη τοῦ *Champollion* διατεινομένου ὅτι πᾶσαι αἱ ᾽Οάσεις ἐκαλοῦντο Μακάρων νῆσοι «*un autre écrivain grec* (ἀναντιρρήτως τὸν Ἡρόδοτον ἐννοῶν) *trouvait qu'elles offraient assez d'agréments pour mériter le nom d'iles de bienheureux*» ἐν ᾧ ἀποκλειστικῶς αὕτη μόνη τῶν ἄλλων ἔφερε τοῦνομα ἐκεῖνο. Νῦν δὲ κατοικουμένη ὑπὸ 5000 κατοίκων, ἔχει μεγάλην σπουδαιότητα ἐνεκα τῆς μεγάλης καὶ περιωνύμου ἐμπορικῆς ὁδοῦ τῆς *Darfur* συνδεομένης μετὰ τῆς *Siut* καὶ τῶν Θηβῶν καὶ πλήρης ἐρειπίων πολλῶν ἀρχαίων ναῶν ἐστίν, ὡς ἡ τοῦ ᾽Αμμωνος ᾽Οασίς, πλησίον τῆς ὁποίας ἱστορεῖ ὁ Ἡρόδοτος ὅτι κατεστράφη ποτὲ ὁ τῶν Περσῶν στρατὸς ἐπὶ Καμβύσου. Ἡ δὲ δευτέρα καὶ μικρὰ καλουμένη (*Baharjeh* ὑπὸ τῶν Ἀράβων) παρὰ τὴν λίμνην τοῦ Μοίριδος κειμένη καὶ περιέχουσα 8000 κατοίκων, πα-

ράγει σῖτον λαμπρόν καὶ πλήρης καρποφόρων δένδρων ἐστίν, ἰδίᾳ δὲ φοινίκων, ἣν μετὰ τῆς πρώτης ῥητῶς ἀναφέρει καὶ Στράβων. «Κατὰ δὲ τὴν Ἄβυδον ἐστίν ἡ πρώτη αὔασις ἐκ τῶν λεχθεισῶν τριῶν ἐν τῇ Λιθύῃ διέχουσα ὁδὸν ἡμερῶν ἑπτὰ ἐνθὲν τι δι' ἐρημίας εὐϋδρός τε κατοικία καὶ εὖοινος καὶ τοῖς ἄλλοις ἱκανή, δευτέρα δὲ ἡ κατὰ τὴν Μοίριδος λίμνην». Ἀμφοτέραι δὲ αἱ αὐάσεις αὗται ἀπετέλουν ἰδιαιτέρους τῆς Αἰγύπτου νομοὺς κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πτολεμαίου.

Ἐπισημοτάτη δὲ πατὼν ἦν ἡ τοῦ Ἀμμωνος (*Sinwah*), ἥτις καὶ Ἀμμωνία καὶ Ἀμμώνιον (*Ammonis oraculum*) ἐκαλεῖτο, ἐφημίζετο δὲ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις πρῶτον μὲν διὰ τὸ ἐν αὐτῇ περιαδόμενον χρηστήριον τοῦ Ἀμμωνος Διὸς, δεύτερον δὲ διὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς τοῦ Καμβύσου ἐκστρατείας, τρίτον δὲ διὰ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου καὶ βραδύτερον τοῦ Κάτωνος καὶ τέταρτον διὰ τὸ φερώνυμον ἄλας. Καὶ ἡ μὲν Ὅασις συνίσταται ἐκ μιᾶς μεγάλης κοιλάδος, κειμένης ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ περιβαλλομένης ὑπὸ φοινίκων, κήπων καὶ ἀγροκηπίων καὶ πολλὰς ὑδάτων πηγὰς ἐχούσης. Τὸ δὲ χρηστήριον ἔκειτο ἐντὸς αὐτῆς περικυκλούμενον ὑπὸ ἡμέρων δένδρων, ἐλαιῶν καὶ φοινίκων καὶ ἔχον πηγὴν ὕδατος πάντῃ διάφορον τῶν ἄλλων πηγῶν ὀνομαζομένην ὑπὸ Προδότου ἱερὰν κρήνην τοῦ ἡλίου (*Fons Solis* παρὰ Ῥωμαίοις), τῆς ὁποίας τὸ ὕδωρ διαφόρους ἐλάμβανε φάσεις ἐντὸς τοῦ ἡμερονυκτίου, οἷον κατὰ μεσημβρίαν μὲν ἦν ψυχρὸν, περὶ δὲ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου θερμὸν, ἀπὸ δὲ τῆς ἑσπέρας μέχρι τοῦ μεσονυκτίου θερμότερον καὶ κατὰ τὸ μεσονύκτιον θερμότατον ἐγένετο, καὶ ἀπὸ τοῦ μεσονυκτίου ψυχόμενον, ψυχρὸν μὲν τὴν πρωίαν, ψυχρότατον δὲ πρὸ τῆς μεσημβρίας καθίστατο καὶ ἡ ποι-

κίλη αὕτη μεταβολή καθ' ἐκάστην συνέβαινε κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου καὶ Ἀρριανοῦ. Ἐντὸς αὐτοῦ ὑπῆρχε μέγας ναὸς ὑπὸ τριῶν περιβαλλόμενος περιβόλων, τῶν ὁποίων ὁ τελευταῖος καὶ ἐξωτερικὸς εἶχε μῆκος μὲν 360 ποδῶν, πλάτος δὲ 300 καὶ ἐντὸς τοῦ ναοῦ τὸ πολυτελέστατον ἄγαλμα τοῦ Ἀμμωνος Διὸς (Ἀμμωνος Ῥᾶ τῶν Αἰγυπτίων), κεκοσμημένον μετὰ σμαράγδων καὶ ἄλλων πολυτίμων λίθων. Καὶ ὁ μὲν Καμβύσης ἐρχόμενος ἵνα καταστρέψῃ τὸν ναὸν ἀπώλεσε τὸν στρατὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος κατακτῆσας τὴν Αἴγυπτον καὶ πάσας ὑπερνικήσας τὰς δυσχερείας κατὰ μίμησιν τοῦ Ἡρακλέους καὶ Περσέως ἐπεσκέφθη ἀβλαβῶς τὸ μαντεῖον ἵνα τιμήσῃ τὸν θεὸν καὶ λάβῃ τὸν περὶ τῆς περαιτέρω πορείας χρησμόν, ὅτε ἀνακηρυχθεὶς ὡς υἱὸς τοῦ Διὸς, ἀνέζευξε καὶ ἀπῆλθε. Τὸ μαντεῖον τοῦτο, παρὰ τοῦ ὁποίου πρῶτον ἱμῶτα χρυσοῦς ἐζήτησεν ἡ Σεμέραμις καὶ ὁ Κροῖσος καὶ πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων, εἰς μεγάλην ἀνελθὸν δόξαν, ἐξέπεσεν ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊοκρατίας κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Στράβωνος καὶ βραδύτερον ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς ἵδρυσεν ἐπ' αὐτοῦ ἐκκλησίαν τῆς ἁγίας Μαρίας.

Καὶ μέχρι μὲν τινος ἐθεωροῦντο ὡς μῦθοι τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἱστορούμενα περὶ τῆς Ὁάσεως καὶ τοῦ χρηστηρίου, οἱ νεώτεροι ὅμως περιηγῆται ἐπισκεφθέντες ἐπιτοπίως τὴν Ὁασιν καὶ εὐρόντες ἐρείπια πλεῖστα σωζόμενα καὶ τὴν ἱερὰν κρήνην τοῦ ἡλίου κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Ἡροδότου, ἀνεγνώρισαν τὴν ἀκρίθειαν τῶν ἀρχαίων καὶ ἐντεῦθεν ὀρμώμενός τις αὐτῶν ὁ Champollion ἀναβοᾷ «*Voilà-donc le véritable temple de Jupiter-Ammon Rat la fontaine du soleil dont Hérodote a donné la description et qu' Alexandre le grand*

alla visiter, après qu'il eut fait la conquête de l'Égypte.
 Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν νεωτέρων ἡ μὲν Ὁάσις κα-
 τοικεῖται νῦν ὑπὸ 8000 κατοίκων, ἡ δὲ πρωτεύουσα
 αὐτῆς *Sinuzh* ἔχει 2,500 κατοίκων, κειμένη ἐπὶ ὑψη-
 λοῦ βράχου καὶ διαιρουμένη εἰς δύο διχκεκριμένα
 τμήματα, ὧν τὸ μὲν πρὸς ἀνατολὰς, ἐνθα κατοικοῦ-
 σιν οἱ ἑγγαμοί, αἱ γυναῖκες καὶ τὰ τέκνα, τὸ δὲ πρὸς
 δυσμὰς, ἐν ᾧ κατοικοῦσιν οἱ χῆροι καὶ ἄγαμοί καὶ ἐν
 πλήρει μεσημβρίᾳ ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν περιφερόμε-
 νοί, λύχνον κρατοῦσιν ἐν χερσίν. Σημειωτέον δὲ ὅτι
 οἱ φοίνικες τῆς Ὁάσεως ταύτης εἰσὶ περίφημοι, ὧν
 κατ' ἔτος παράγονται δεκακισχίλιοι καμήλων φόρ-
 τοί. Πλὴν τῶν τριῶν τούτων Ὁάσεων, αἵτινες ἐν και-
 ρῷ τῆς Ῥωμαιοκρατίας καὶ ἰδίᾳ τῶν αὐτοκρατόρων ἐ-
 χρησίμευον ὡς ἐξορίας τόποι, καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἐγίνω-
 σκον καὶ ἄλλας τινὰς ἀσημοτέρας ὡς τὰ *Au-gila* (Ἀυ-
 γίλα Ῥωμαῖστὶ καὶ *Audsjielah* Ἀραβιστὶ) καὶ τὴν *Φα*
ζανίαν (*Phazanian* Ῥωμαῖστὶ καὶ *Φεζάν* τουρκιστὶ),
 εἰς τὴν ὁποίαν κατὰ μίμησιν τῶν Ῥωμαίων φαίνεται
 ὅτι καὶ ἡ Τουρκία νῦν προτίθεται νὰ πέμψῃ εἰς ἐξο-
 ρίαν τοὺς ἐξ ἄλλων μερῶν ἐπερχομένους εἰς τὴν *Κων*-
σταντινούπολιν ἐξορίστους Ἑλληνας καὶ οἱ νεώτεροι
 ἀνεχάλυψάν τινας ὡς τὴν *Dachileh* (ἐσωτερικὴν Ὁα-
 σιν) οἰκουμένην ὑπὸ 7 χιλιάδων κατοίκων καὶ παρο-
 μοίαν τῇ μικρᾷ Ὁάσει. Πᾶσαι δὲ ὁμοῦ περιέχουσιν
 ἑκτασιν γῆς καλλιεργησίμου 786,000 φεδδανίων.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΛΙΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ.

Τὸ κλίμα τῆς Αἰγύπτου καθ' ὅλου θεωρουμένης
 ὑγιεινότατόν ἐστι κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ ἐνιαυτοῦ
 ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἀκριβεστάτων ἐρευνῶν τῆς Γαλ-

λικῆς ἐκστρατείας, καθ' ἣν ἀπεδείχθη ὅτι ἡ θνησιμό-
της τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐλάσσων ἐστὶν ἐν Αἰγύπτῳ ἢ ἐν
τοῖς διαφόροις τῆς Εὐρώπης κλίμασι, καὶ ἐκ τῶν με-
ταγενεστέρων ἐξετάσεων τῶν νεωτέρων περιηγητῶν
ἐπικυροῦται ἡ ἀνωτέρω δοξασία καὶ γνώμη. Οὐχ ἥτ-
τον ὅμως ὑπάρχει διαφορὰ τις μεταξὺ τῆς κάτω Αἰ-
γύπτου ἀπὸ τῶν παραλίων τῆς Μεσογείου θαλάσσης
μέχρι τοῦ Καίρου, καὶ τῆς ἀνω Αἰγύπτου, ἀπὸ τοῦ
Καίρου μέχρι τῆς Συήνης (*Assuan*). Διότι ἐν μὲν τῇ
κάτω Αἰγύπτῳ ἡ πληθὺς τῶν ἀτμοσφαιρικῶν μετα-
βολῶν ἐστὶ μείζων, ἰδίᾳ δὲ ἐν τοῖς πέριξ τῆς θαλάσ-
σης κειμένοις τόποις πολλάκις σημαντικαὶ καταπί-
πτουσι βραχαί. Ἡ δὲ ἀνω Αἴγυπτος κειμένη ἐν τῇ
ἀνόμβρῳ ζώνῃ ἀδιαλείπτως σχεδὸν ἀπολαμβάνει αἰ-
θριον οὐρανὸν καὶ θέρος αἰώνιον καὶ στερεῖται βροχῆς.
Διὸ πολλὰ παρέρχονται ἔτη χωρὶς νὰ βρέξῃ ἐν Θή-
βαις καὶ ἐν Συήνῃ, παῖδες ἔφηβοι γενόμενοι ἀγνοοῦ-
σι τί ἐστὶ βροχή. Ὁ δὲ τῆς ἱστορίας πατὴρ ἀφηγεῖται
ὅτι κατὰ τὴν ὁμολογίαν τῶν Θηβαίων οὐδέποτε εἶχε
καταπέσει βροχή ἐν Θήβαις, καὶ ὅτε ἐπὶ τοῦ βασιλέ-
ως Ψαμμηνίτου υἱοῦ τοῦ Ἀμάσιος συνέβη τοῦτο πα-
ράδοξον πρᾶγμα καὶ μέγα θαῦμα ἐφαίνετο τοῖς Αἰ-
γυπτίοις, «Ἐπὶ Ψαμμηνίτου δὲ τοῦ Ἀμάσιος βασι-
λεύοντος Αἰγύπτου φάσμα Αἰγυπτίοις μέγιστον δὴ ἐ-
γένετο· ὕσθησαν γὰρ Θῆβαι Αἰγύπτιαι. οὔτε πρότερον
οὔδε μᾶ ὕσθεται οὔτε ὕστερον τὸ μέχρι ἐμεῦ ὡς λέ-
γουσιν αὐτοὶ οἱ Θηβαῖοι. Οὐ γὰρ δὴ ὕεται τὰ ἀνω τῆς
Αἰγύπτου τὸ παράπαν, ἀλλὰ καὶ τότε ὕσθησαν Θῆβαι
φεκάδι». Τὴν ἔλλειψιν δὲ ταύτην τῶν ὑετῶν, τοσοῦ-
τον ἀναγκαίων πρὸς ἄρδυσιν τῆς χώρας, δρόσος πολ-
λὴ καταφερομένη καὶ αἱ τοῦ Νείλου πλημμύραι ἀνα-
πληροῦσι, καὶ εἰς τὴν μείωσιν τῆς θερμοκρασίας συν-

τελοῦσι καὶ οἱ τακτικῶς καὶ κανονικῶς πνέοντες βόρρειοι ἄνεμοι. Κατὰ δὲ τὰς μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις τῶν ἐπιτοπίως ἐρευνησάντων τὰ τῆς θερμοκρασίας νεωτέρων σημειοῦνται κατὰ μέσον ὅρον οἱ ἀκόλουθοι βαθμοὶ ἐν τῇ κάτω Αἰγύπτῳ κατὰ μὲν τὸ θέρος 26—30° P., κατὰ δὲ τὸν χειμῶνα 8—13°, ἐν δὲ τῇ ἄνω Αἰγύπτῳ 30—35° τὸ θέρος καὶ 12—18° τὸν χειμῶνα, καὶ ἐν τῷ Δέλτῳ κατέρχεται ἐνίοτε τὸ θερμόμετρον μέχρι τοῦ 3° κατὰ τὸν Ἰανουάριον μῆνα καὶ σπανιώτατα ὑπὸ τὸ μηδέν.

Ἀναντιρρήτως ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ τῆς θερμοκρασίας οἱ θερμοὶ καὶ ξηροὶ νότιοι ἄνεμοι, οἱ γνωστοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Χαμσὶν (οὓς οἱ μὲν Ἀραβες καλοῦσι Schard τὰ δὲ τῆς ἐρήμου τέκνα Samum) δηλοῦν πεντήκοντα, ἥτοι τὰς πεντήκοντα ἡμέρας τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς πεντηχοστῆς, καθ' ἃς πνέουσιν οὐχὶ ἀδιαλείπτως, ἀλλὰ πολλάκις ἐντὸς τοῦ χρονικοῦ τούτου διαστήματος, διαρκοῦντες δύο μόνον ἢ τρεῖς ἡμέρας, ὅτε ἡ μὲν ἀτμόσφαιρα θολοῦται καὶ συνταράσσεται καὶ ὑπὸ πορφυροῦ χρώματος καλύπτεται, ὁ δὲ ἀτμοσφαιρικός ἀήρ δεν εἶναι πλέον ἐλαστικός, θερμότης ξηρὰ καὶ φλογερὰ βασιλεύει πανταχοῦ καὶ καταιγίδες παρόμοιαι πρὸς πυρώδη καμίνου ρεύματα διαδέχονται κατὰ διαλείμματα, ἀλλοίμονον δὲ τῷ περιηγητῇ, ὅστις καταληφθῇ ἐν τῇ ἐρήμῳ ὑπὸ τῶν ἀνέμων τούτων πνεόντων «*Malheur au voyageur que le Samum surprend dans le dezert!*» λέγει ὁ Champollion, ὑπὸ τῆς μάστιγος ταύτης κατεστράφη ὁ τοῦ Καμβύσου στρατὸς καὶ ἐτάφη ὑπὸ τὴν θερμοτάτην τῆς ἐρήμου ἄμμον, ὁ κατερικώτατος τῆς ὁποίας κάτοικος ἡ κάμηλος, ὑπὸ φόβου καταλαμβανομένη διαφεύγει τὸν κίνδυνον καὶ ὄλεθρον κλείουσα τοὺς δ-

φθαλμούς καὶ ἐμβάλλουσα τὴν κεφαλὴν ἐν τῇ ἄμμῳ ἤττον ξηραίνουσα τὴν ἀναπνοὴν αὐτῆς.

«὘ν γένει δὲ κλιματικῶς ἡ Αἴγυπτος διαιρεῖται εἰς δύο μεγάλας ζώνας, ὧν ἡ μὲν θερμὴ καὶ ὑγρὰ περιλαμβάνει τὸ Δέλτα, ἡ δὲ θερμοτάτη καὶ ξηρὰ ἀπαρτίζεται ἐκ τῆς κάτω Αἰγύπτου, καὶ ἐν ἐκείνῃ μὲν ὁ τῶν βροχῶν καιρὸς ἀποτελεῖ τὸν χειμῶνα, ἐν ταύτῃ δὲ ἕνεκα τῆς θερμότητος καὶ ξηρασίας ἐπικρατεῖ ἀδιάλειπτον θέρος, καὶ ἐνῶ ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Δέλτα συνεχεῖς ὄμβροι καταπίπτουσιν, ἐν Καίρῳ κατὰ μέσον ὅρον ἐκ τῶν 365 ἡμερῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ 240 μὲν εἰσιν αἰθριαὶ καὶ φαιδραὶ, ἐν 86 δὲ νέφη αἰωρούμενα φαίνονται, ἐν 31 καθ' ὅλοκληρίαν καλύπτεται ὑπ' αὐτῶν ὁ οὐρανὸς καὶ 8 νεφελῶδεις εἰσι. Ὁ ἀτμοσφαιρικὸς ἀήρ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ περιέχει 152 φορὰς περισσοτέραν ὑγρασίαν ἢ ἐν Καίρῳ, ὅπου ἕνεκα τούτου τὸ κλίμα ὑγραινότερόν ἐστιν ἢ εἰς πᾶν ἄλλο τοῦ κόσμου μέρος. Ὁ μὲν ψυχρότερος μῆν ἐστὶν ὁ Ἰανουάριος μετὰ 14⁰ P. ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ μετὰ 10⁰ ἐν Καίρῳ, ὁ δὲ θερμοτάτος ὁ Αὐγούστος μετὰ 20⁰ μὲν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, μετὰ 24⁰—25⁰ δὲ ἐν Καίρῳ.

Τοιαύτη μὲν ἡ φυσικὴ τῆς χώρας κατάστασις, ἣτις ἐν μὲν τῇ παναρχαίᾳ Αἰγυπτιακῇ ἐποχῇ ἦν διηρημένη εἰς 36 νομοὺς, ὧν τὰ ὀνόματα ἀναγράφων ἀριθμεῖ ὁ Πλίνιος, ἀπὸ δὲ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων καὶ ἐπὶ τῆς Ῥωμαιοκρατίας διετηρήθη ἡ εἰς τρία μεγάλα κλίματα διαίρεσις ἥτοι τὸ Δέλτα, ὁ περ καὶ κάτω χώρα παρὰ Πτολεμαίῳ καὶ τρίγωνος χθὼν Νειλῶτις παρ' Αἰσχύλῳ ἐκαλεῖτο (νῦν *el Kebit* ἢ *Bahari* Ἀραβιστὶ, εἰς μέσην Αἴγυπτον, ἣτις καὶ μεταξὺ καὶ Ἑπτανομὶς ὠνομάζετο (*Mesr Wostani*) εἰς ἄνω ἢ Θηβαίδα καὶ ἄνω τόπους ὀνομαζομένην *Sa-*

id καὶ περιβάλλετο πρὸς ἀνοταλάς μὲν ὑπὸ τῶν Ἀραβικῶν ὀρέων (*Djebit Mo-Katam*), τῶν ὁποίων ἀκρωτήρια ἦσαν τὰ τοῦ Τρωϊκοῦ λίθου ὄρη, τὸ τοῦ Ἀλαβαστρίνου, τὸ τοῦ Πορφυρίτου, τὸ τοῦ Αἴαντος, τὸ τῆς Ἀκάβου, τὸ τοῦ Σμαράγδου καὶ τὸ τοῦ Βασανίτου λίθου ὄρος, πρὸς δυσμὰς δὲ ὑπὸ τῶν Λιβυκῶν ὀρέων (*Dschebel Silsili*) καὶ τῆς παραφυάδος αὐτοῦ τοῦ Θυνώδους ὄρους καὶ πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τοῦ Κασίου ὄρους (*el Kas*) παρὰ τὴν Συρβωνίδα λίμνην καὶ τὴν μεσόγειον θάλασσαν.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

Οἱ μὲν κάτοικοι τῆς χώρας Αἰγύπτιοι ὑπῆρξαν ἐν τῶν ἀρχαιοτάτων τοῦ κόσμου ἐθνῶν μετοικήσαντες μὲν ποτε ἐκ τῆς γείτονος Αἰθιοποίας, ὄντες δὲ Ἰνδικῆς καταγωγῆς, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἡθῶν καὶ τῆς πολιτικῆς διοργανώσεως, ἰδίᾳ δὲ ἐκ τῆς εἰς προνομιστοὺς τάξεις διαιρέσεως καὶ ἐξ ὅλου τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν. Κατὰ δὲ τὴν πολυανθρωπίαν ὑπερεῖχεν ἡ Αἴγυπτος πάντας τοὺς γνωριζομένους τόπους τῆς οἰκουμένης ἀριθμοῦσα ὀκτωκαίδεκακισχιλίας ἀξιολόγους πόλεις καὶ κωμοπόλεις κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Διοδώρου «Πολυανθρωπία δὲ τὸ μὲν παλαιὸν πολὺ προσέσχε πάντων τῶν γνωριζομένων τόπων κατὰ τὴν οἰκουμένην καὶ καθ' ἡμᾶς δὲ οὐδενὸς τῶν ἄλλων δοκεῖ λείπεσθαι· ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἀρχαίων ἔσχε κώμας ἀξιολόγους καὶ πόλεις πλείους τῶν μυρίων καὶ ὀκτακισχιλίων, ὡς ἐν ταῖς ἀναγραφαῖς ὁρᾶν ἐστι κατακεχωρισμένον» ὁ δὲ ὀλικὸς τῆς χώρας πληθυσμὸς ἀνέβαινεν ἐν μὲν τῇ ἀρχαίᾳ ἐποχῇ μέχρι τοῦ Ἡροδότου εἰς

7 ἑκατομμύρια, ἀπὸ δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου ἐπὶ τῶν πρώτων Πτολεμαίων διὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς συγκοινωνίας, διὰ τοῦ συνδέσμου τῆς χώρας μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου καὶ διὰ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἀλεξανδρείας ὁ μὲν ἀριθμὸς τῶν πόλεων ἠυξήθη εἰς 30,000 κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ αὐτοῦ. «Ἐπὶ δὲ Πτολεμαίου τοῦ Λάγου πλείους τῶν τρισμυρίων ἠριθμήθησαν, ὧν τὸ πλῆθος διαμεμένηκεν ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, τοῦ δὲ σύμπαντος λαοῦ τὸ μὲν παλαιὸν φασὶ γεγονέναι περὶ ἑπτακοσίας μυριάδας καὶ καθ' ἡμᾶς δὲ οὐκ ἐλάττους εἶναι» ὁ δὲ τῶν κατοίκων εἰς 7 ἑκατομ. κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰωσήπου πλὴν τῆς Ἀλεξανδρείας, ἀριθμούσης περὶ τὸ 1 ἑκατομ., ὅπερ προστιθέμενον ἀναβιβάζει τὸν ὀλικὸν ἀριθμὸν εἰς 8 ἑκατομμ., τρανότατα μαρτυροῦντα τὴν μεγάλην τῆς χώρας εὐδαιμονίαν.

Τῆς ὁποίας περιελεύσεως εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Τούρκων καὶ Μαμελούκων, ἥτε εὐτυχία ὥχετο καὶ ὁ τῶν κατοίκων πληθυσμὸς ἐπὶ τοσοῦτον ἠλαττώθη, ὥστε ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν εἰς δύο περίπου ἑκατομμύρια ἐξέπετε ! Ἀπὸ δὲ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἀναμορφωτοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ ἤρξατο πρὸς τοῖς ἄλλης καὶ ἡ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν κατοίκων αὐξήσις ἐπὶ τὰ πρόσω βαίνουσα, ὅστις κατὰ τὴν ἐτίσημον τῆς Κυβερνήσεως στατιστικὴν τῷ μὲν 1838 ἀνῆλθεν εἰς τρία ἑκατομμύρια, τῷ δὲ 1866 εἰς 4,848,592 καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ὁ περέβη τὰ πέντε ἑκατομμύρια διὰ τὴν Αἴγυπτον καὶ 1 1/2 ἑκατομμύριον ἀριθμοῦνται οἱ κάτοικοι τῆς Νουβίας καὶ τοῦ Σουδάν καὶ οὕτως ὡς τὸ πάλαί, καὶ νῦν ἡ τῆς Αἰγύπτου κυριαρχία ἐκτείνεται εἰς 7 1/2 ἑκατομμύρια κατοίκων, ἐπαυξηθέντων νῦν διὰ τῆς κατακτῆσεως τῆς Δαρφούρ.

Πόσον δὲ μεγάλαι εἰσὶν αἱ πρὸς εὗρεσιν καὶ ἐξακρί-
 βωσιν τοῦ πληθυσμοῦ δυσκολίαι, εὐκόλως δύναται τις
 νὰ κατανοήσῃ, ἐὰν λάβῃ πρὸ ὀφθαλμῶν πρῶτον μὲν
 τὸ ἀνεπαρκὲς τῶν στατιστικῶν μέσων καὶ βοηθημά-
 των, δεύτερον δὲ τοὺς ἐν ταῖς ἐρήμοις διεσπαρμένους
 ἔνθεν κἀκεῖσε κατοίκους, τρίτον δὲ τὴν ὑπεκφυγὴν
 τῆς δηλώσεως τῶν δούλων πρὸς ἀπαλλαγὴν τῆς φο-
 ρολογίας καὶ τέταρτον τὸ ἱερὸν, ἀπρόσιτον καὶ ἄδυ-
 τον τῶν χαρεμίων, ὧν τὰς θύρας ἔκλεισε διὰ παντός
 τῇ στατιστικῇ ὁ Ἰσλαμισμὸς. Προηγουμένως μὲν ἐ-
 μνημονεύθη ὅτι ἡ Ἀλεξανδρεία περὶ τὰ τέλη τῆς πα-
 ρελθούσης ἑκατονταετηρίδος μόλις ἠρίθμει 6 χιλ. κα-
 τοίκων. Ἐνταῦθα δὲ προσθετέον ὅτι ἕκτοτε βαθμηδὸν
 καὶ κατ'ὀλίγον ἤρξατο νὰ αὐξάνῃ ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς
 καὶ τῷ μὲν 1820 εἶχε 15 χιλ. κατοίκων, τῷ δὲ 1836
 ἀνῆλθεν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν εἰς 60,000 ἥτοι ἐν διαστή-
 ματι 16 ἐτῶν ἐτετραπλασιάσθη, καὶ κατὰ τὴν τελευ-
 ταίαν τῶν κατοίκων ἀπογραφὴν θαυμασίως ἀνῆλθεν εἰς
 210,000, τοσαύτην ἔλαβεν ἐπίδοσιν ἡ τοῦ Ἀλεξάνδρου
 πόλις ἐντὸς 38 ἐτῶν, ὅσῃν ὀλίγαι τοῦ κόσμου πόλεις,
 δύνανται νὰ ἐπιδείξωσι, καὶ τὴν ὁποίαν οὐδ' αὐτὴ τοῦ
 κράτους ἡ πρωτεύουσα, τὸ Κάϊρον, ἡ νικηφόρος πό-
 λις, κατῴρθη ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ χρονικοῦ διαστήμα-
 τος· διότι ἐν ᾧ αὕτη τῷ 1836 ἠρίθμει 300,000 κατοί-
 κων, νῦν μόλις ἀριθμεῖ 440,000. Ἡ ἀξιοθαύμαστος
 αὕτη πρόοδος τῆς Ἀλεξανδρείας δὲν εἶναι ἄρά γε ἀ-
 λάνθαστον τεκμήριον καὶ αὐταρκὲς ἐχέγγυον περὶ
 τοῦ μέλλοντος μαγαλείου τῆς πόλεως; καὶ ὡς ἡ τῆς
 Αἰγύπτου κυριαρχία ἐπεξετάθη εἰς 7 1/2 ἑκατομμύρια
 κατοίκων ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, ὡς ἐν τοῖς ἀρχαί-
 οῖς τῆς εὐδαιμονίας καιροῖς, δὲν εἶναι ἄρά γε ἐλπίς καὶ
 ἡ ἀρχαία πρωτεύουσα νὰ φθάσῃ εἰς τὸν πληθυσμὸν

τῆς ἀρχαιότητος καὶ πάλιν νὰ καταστῇ ἡ βασίλισσα τῆς Μεσογείου καὶ ἡ δέσποινα τῆς Ἀφρικῆς καὶ Ἀνατολῆς ὡς εἶχε προορίσῃ αὐτὴν ἡ τοῦ ἀθανάτου ἰδρυτοῦ μεγαλοφυΐα ;

Ἐκ τῶν 5 ἑκατομμυρίων κατοίκων τῆς ἰδίως Αἰγύπτου 3,800,000 εἰσὶν Ἀραβες, 200,000 Τοῦρκοι, 400,000 Βεδουῖνοι καὶ 600,000 χριστιανοὶ ἤτοι 350,000 Κόπται καὶ 250,000 Ἕλληνες, Φράγκοι, καὶ Ἀνατολίται. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐν τοῖς σημειωθείσι τῆς Αἰγύπτου κατοίκους δὲν συμπεριλαμβάνονται οἱ ἐν αὐτῇ ζῶντες Βέρβεροι καὶ Νούβιοι, οἵτινες ἐν πάσαις ταῖς μεγαλοπόλεσιν ὡς θυρωροὶ (*Boabs*), ὡς πρόπολοι, καὶ πρόδρομοι ραβδοῦχοι (*Sais*) τῶν ἐπισήμων ἀμαξῶν ἀναπόδραστον ἐπιτελοῦντες ὑπηρεσίαν ἐν τῇ θορυβῶδει συγκοινωνίᾳ τῶν στενῶν τοῦ Καίρου καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας ὁδῶν, ὡς μάγειροι, ὡς ἀχθοφόροι καὶ ὡς ὑδροφόροι μεγάλας παρέχουσιν ὠφελείας ἀπαραλλάκτως ὡς οἱ καλούμενοι *Callegos* ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ Πορτογαλίᾳ καὶ οἱ Σλοβάκοι ἐν ταῖς μεγάλαις τῆς Οὐγγαρίας πόλεσιν. Ἐξ ὅλου δὲ τοῦ τῆς Αἰγύπτου πληθυσμοῦ μὴ λογιζομένων τῶν 400,000 Βεδουίνων τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ περιπλανωμένων καὶ νομαδικῶς βιούντων ἀναλογοῦσιν 8,582 κάτοικοι εἰς ἕκαστον τετραγωνικὸν μίλιον τῆς καλλιεργησίμου γῆς, ἐν ἣ ἕνεκα τῆς μεγάλης εὐφορίας καὶ τῆς διπλῆς καὶ τριπλῆς κατ' ἔτος καρποφορίας ἦν δυνατόν νὰ κατοικήσωσι τριπλάσιοι κάτοικοι. Ὁ δὲ Διόδωρος ἱστορεῖ ὅτι μία τῶν αἰτιῶν, δι' ἣν ἠῤῥξανεν ὁ τῆς Αἰγύπτου πληθυσμὸς καὶ διέφερεν αὕτη τῶν ἄλλων τῆς οἰκουμένης χωρῶν κατὰ τὴν πολυανθρωπίαν ἐστὶν ἡ μεγίστη εὐκολία καὶ τὸ παντελῶς ἀδάπανον τῆς τροφῆς καὶ ἐνδυμασίας τῶν παίδων, ὑπὲρ τῶν ὁποίων μόλις

εἴκοσι δραχμὰς ἐδαπάνων οἱ γονεῖς ἐν ὅλῳ τῷ παιδικῷ βίῳ, ὅπερ ἀπίστευτον μὲν φαίνεται ἡμῖν, ἀληθὲς ὅμως ἐστὶν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἱστορικοῦ. «Καὶ τὰ γεννώμενα πάντα τρέφουσι» ἐξ ἀνάγκης ἔνεκα τῆς πολυανθρωπίας, ὡς ταύτης μέγιστα συμβαλλομένης πρὸς εὐδαιμονίαν χώρας τε καὶ πόλεων..... Τρέφουσι δὲ τὰ παιδιά μετὰ τινος εὐχερείας ἀδαπάνου καὶ παντελῶς ἀπίστου· ἐψήματα γὰρ αὐτοῖς χορηγοῦσιν ἐκ τινος εὐτελείας ἐτοίμης γινόμενα καὶ τῶν ριζῶν καὶ τῶν καυλῶν τῶν ἐλείων τὰ μὲν ὡμὰ τὰ δ' ἔψοντες, τὰ δ' ὀπτῶντες διδόασιν· ἀνυποδέτων δὲ τῶν πλείστων καὶ γυμνῶν τρεφομένων διὰ τὴν εὐκρασίαν τῶν τόπων, τὴν πᾶσαν δαπάνην οἱ γονεῖς, ἄχρι ἂν εἰς ἡλικίαν ἔλθῃ τὸ τέκνον, οὐ πλείω ποιοῦσι δραχμῶν εἴκοσι· δι' ἧς αἰτίας μάλιστα τὴν Αἴγυπτον συμβαίνει πολυανθρωπία διαφέρειν, καὶ διὰ τοῦτο πλεῖστας ἔχει μεγάλων ἔργων κατασκευάς». Τῶν δὲ κατοίκων τῆς Αἰγύπτου οἱ μὲν Τοῦρκοι ἀπὸ τῆς κατακτήσεως τῆς χώρας ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν ἀποκλειστικῶς ἀπετέλουν τὴν ἄρχουσαν τάξιν, καὶ κατεῖχον, ὡς καὶ νῦν ἐν μέρει, τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα ἐν τε τῇ πολιτείᾳ καὶ ἐν τῷ στρατῷ, οὐχ ἥττον δὲ ἐπὶ τοῦ νῦν ἀντιβασιλέως διακρίνεται καὶ τὸ εὐκίνητον καὶ εὐφυὲς Ἀραβικὸν στοιχεῖον ἀπέναντι τοῦ φλεγματικοῦ χαρακτῆρος τῶν Τοῦρκων, ὧν ἡ γενναιότης ἀνεπαρκὴς ἀπεδείχθη πρὸς ἐκπλήρωσιν ὑψηλοτέρων σκοπῶν. Οἱ δὲ Ἀραβες (*El arabi*) εἰσὶν ἡ μόνιμοι κάτοικοι (*El hādari* ἢ νομάδες καὶ σκηνῆται (*El bedawi*) καὶ οὗτοί εἰσιν οἱ Βεδουῖνοι, γνήσιοι τῶν Ἀράβων ἀπόγονοι, διατηροῦντες πάντα τὰ ἰδιάζοντα χαρακτηριστικὰ αὐτῶν καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν νομαδικῶς βιούντων τέκνων τῆς ἐρήμου. Ἀλλως δὲ γνωστὸν ἐστὶν ὅτι καὶ

πρὸ τῆς κατακτήσεως τῆς χώρας ὑπὸ τοῦ Ἀμρού καὶ τῶν στρατηγῶν τοῦ Ὁμάρ ἐγένοντο πολυάριθμοι Ἀραβικῶν φυλῶν μεταναστεύσεις εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὧν μέρος καθὼς καὶ τῶν ἐν τῇ κατακτήσει ἐπιδραμόντων στιφῶν ἀνemieχθη μετὰ τῶν Αἰγυπτίων, ἀρχαίων τῆς χώρας κατοίκων, καὶ ἐκ τῆς ἀναμίξεως ταύτης εἰσὶν οἱ πλείους τῶν νῦν κατοίκων ἤτοι οἱ Φελλάχοι, γεωργοὶ, παραγομένης τῆς λέξεως ἐκ τῆς Ἀραβικῆς *falach*, δηλούσης τὸ ἀροτριᾶν, καὶ οἱ ἐν ταῖς πόλεσιν ἐμπορευόμενοι καὶ διάφορὰ μετερχόμενοι ἐπαγγέλματα Ἀραβες. Οὐχ ἦττον ὅμως μερὶς τῶν ἐγχωρίων Αἰγυπτίων καὶ τῶν Ἀράβων διέμεινεν ἄμικτος, καὶ οἱ πρῶτοί εἰσιν οἱ Κόπται καλούμενοι, οἱ γνησιώτατοι ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων, χριστιανοὶ μονοφυσῖται παραδεχθέντες καὶ τινα μωαμεθανικὰ ἔθιμα καὶ βιοῦντες ὡς γραφεῖς, ἀντιγραφεῖς, ὑπάλληλοι ἐν ἰδιωτικῇ καὶ δημοσίᾳ ὑπηρεσίᾳ, ἰδιοκτῆται, καφεπῶλαι καὶ μικρέμποροι, οἵτινες κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Νειβούρου σκωπτικῶς «τὰ τέκνα τοῦ Φαραῶ» καλοῦνται ὑπὸ τῶν Ἀράβων, ὅπερ ἀναφέρεται ἴσως εἰς τὴν ἀρχαίαν καταγωγὴν ἢ πιθανώτερον εἰς τὸν ἰδιάζοντα χαρακτῆρα καθ' ὅσον οἱ Ἀραβες διὰ τῆς λέξεως *Fatûhî* ἐννοοῦσι τοὺς πανούργους καὶ ἀπατεῶνας. Ἐκτὸς τῶν Κοπτῶν χριστιανῶν, διαιρουμένων εἰς Ὀρθόδοξους καὶ Οὐνίτας καὶ ἐκτὸς τῶν Καθολικῶν καὶ ὀλίγων Διαμαρτυρομένων ὑπάρχουσιν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Ἀρμένιοι καὶ Μαρωνῖται.

Οἱ δὲ ἄμικτοι διαμείναντες Ἀραβές εἰσι κυρίως οἱ νῦν σκηνῖται καὶ νομάδες Βεδουῖνοι, ὧν μερὶς μονίμως οἰκεῖ ἐν *Fajhum* καὶ ἐν *Kenneh*. Οἱ δὲ Εὐρωπαῖοι καὶ Ἀνατολίται (Ἕλληνες, Σύροι, Ἰταλοὶ, Γάλλοι, Ἀγγλοι, Γερμανοὶ καὶ ὀλίγοι ἐξ ἄλλων τῆς Εὐρώπης με-

ρῶν) ἔχουσιν εἰς χεῖρας τὸ μέγα τῆς Αἰγύπτου ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν, τὰς μεγάλας τραπεζικὰς καὶ βιομηχανικὰς ἐπιχειρήσεις, τὰ ξενοδοχεῖα καὶ φαρμακεῖα ἐν ταῖς μεγάλαις τῆς Αἰγύπτου πόλεσι, τὰ βιβλιοπωλεῖα, καὶ ἄλλα διάφορα ἐπαγγέλματα μετέρχονται καὶ διαπρέπουσιν ὥς ἐπιστήμονες, ἱατροὶ, διδάσκαλοι, καθηγῆται καὶ ὀλίγιστοι καλλιτέχναι. Πρὸς τούτοις δὲ εὐρίσκονται ὀλίγοι Εὐρωπαῖοι, Ἰταλοὶ καὶ Γάλλοι ἐν ὑπηρεσίᾳ τῆς Κυβερνήσεως.

Οἱ δὲ ἀπάτριδες Ἰουδαῖοι διεσπαρμένοι πανταχοῦ τῆς ὑδρογείου σφαίρας, ἄμικτοι διατελοῦντες πρὸς τα λοιπὰ ἔθνη καὶ περιφρονούμενοι ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν δὲν ἐπιπολάζουσι τοσοῦτον ἐν Αἰγύπτῳ, ὅσον ἐν ἄλλαις χώρας, φαίνεται δὲ ὅτι ἐξ ἱστορικῆς ἀπεχθείας πρὸς τὴν χώραν τοῦ Φαραῶ ὀλίγον σπεύδουσιν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου γινώσκουσι καλῶς ὅτι οἱ Ἑλλήνες καὶ οἱ Ἀρμένιοι πρωταγωνιστοῦσιν ἐν τῷ ἐμπορίῳ, πρὸς οὓς δὲν δύνανται νὰ διαγωνισθῶσι, καὶ κατὰ τοῦτο ἡ Αἴγυπτος, καθάπερ ἡ Νορβεγία καὶ ἡ Ἑλλάς, εὐτυχῶς εἰσιν ἀπηλλαγμένοι τῶν πονηροτάτων τοῦ Ἰσραὴλ ἀπογόνων, καὶ ἂν ἀληθεύει ἡ ἀπόφανσις μεγάλου τινὸς πολιτικοῦ ἀνδρὸς «ὅτι οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ Ἰουδαῖοι διέφθειραν τοὺς Πολωνοὺς» τοῦτο δὲν δύναται νὰ λεχθῇ περὶ τῶν Αἰγυπτίων καὶ Ἑλλήνων. Καὶ οἱ Ἀθίγγανοι (*Cagrih*) τέλευταῖον ὀλιγαριθμότεροι πάντων τῶν λοιπῶν στοιχείων εὐρίσκονται διεσπαρμένοι πολλαχοῦ κατὰ τὰς ἐβδομαδιαίας ἀγορὰς καὶ ἐνιαυσίους πανηγύρεις ὥς γόητες, ὄφρων δαμασταὶ καὶ ἀκροβάται, αἱ δὲ γυναῖκες καὶ θυγατέρες αὐτῶν ὥς μάντιες χρησμοῶδοι, ἐπικερδέστατον μετερχόμεναι ἐπάγγελμα ἕνεκα τῆς φοβερᾶς τῶν τέκνων

τοῦ Ἰσμαλισμοῦ δεισιδαιμονίας καὶ ὡς δημόσιαι ἐρχήσονται διακρινόμεναι.

Καὶ ὁ μὲν πληθυσμὸς τῶν κυριωτέρων τῆς Αἰγύπτου πόλεων κατὰ τὴν τελευταίαν ἐπίσημον τῶν κατοίκων ἀπογραφὴν τοῦ μὲν Καίρου ἀναβαίνει ὡς προεῖρηται εἰς 440,000, τῆς δὲ Ἀλεξανδρείας εἰς 210, χιλ. τῆς Δαμιάτης εἰς 42,000, τῆς Ὑωσσέτης εἰς 22 χιλ. τοῦ Σουεῒ εἰς 15,000, τοῦ Ζαγατζίκιου εἰς 20 χιλ., τῆς Σιούτης εἰς 24,000, τοῦ Μινιᾶ εἰς 18,000, τοῦ Γίργεχ εἰς 15,000, τοῦ Κέννεχ εἰς 15,000, τοῦ Ἀσσουάν εἰς 6,000. Οὐκ ὀλίγον δὲ πληθυσμὸν ἀριθμοῦσι καὶ τὸ Δαμανούρ, ἡ Τάντα, ἡ Μανσούρα, τὸ Σαμανοῦτι, ἡ Βένχα κτλ.

Ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν ἐνιαυσίων γεννήσεων καὶ θανάτων σημειωθείς κατὰ διάφορα ἔτη, ἐστὶν ὁ ἀκόλουθος οἷον τῷ μὲν 1857 ἀπὸ τῆς 20 Αὐγούστου μέχρι τῆς 7 Αὐγούστου 1858 ἐγεννήθησαν 161,702 καὶ ἀπεβίωσαν 99,492, τῷ δὲ 1863 ἀπὸ τῆς 18 Ἰουνίου μέχρι τῆς 4 Ἰουνίου 1864 ἐγεννήθησαν μὲν 170,283, ἀπέθανον δὲ 174,170 καὶ τῷ 1867 ἀπὸ τῆς 3 Μαΐου μέχρι τῆς 21 Ἀπριλίου ἐγεννήθησαν 138,335 καὶ ἀπεβίωσαν 121,882 καὶ εὐρέθησαν μεταξύ τῶν πρώτων 95,915, ἄρρενα καὶ 87,419 θήλεα. Καθόλου δὲ λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν τελευταίων ἑνδεκα ἐτῶν ὑπελογίσθη ὅτι ὁ τῶν γεννήσεων ἀριθμὸς ὑπερέβη τὴν τῶν ἀποβιώσεων κατὰ 416,516. Ἀλλὰ μετ' ὅλον τὸ τοσοῦτον ἤπιον καὶ ὑγιὲς τῆς Αἰγύπτου κλίμα, ἔνεκα τοῦ ὁποίου τὸ πάσαι οἱ Αἰγύπτιοι ἐθεωροῦντο ὡς οἱ ὑγιειστάτοι τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας «εἰσὶ μὲν γὰρ ἄλλως Αἰγύπτιοι μετὰ Αἰθίους ὑγιεινρότατοι μὲν πάντων ἀνθρώπων, τῶν ὥρέων ἐμοὶ δοκέειν εἵνεκεν ὅτι οὐ

μεταλλάσσουν αἱ ὥραι. Ἐν γὰρ τῇσι μεταβολῇσι τοῖσι ἀνθρώποισι αἱ νοῦσοι μάλιστα γίνονται τῶν τε ἄλλων πάντων καὶ δὴ καὶ τῶν ὥρέων μάλιστα» ἐπακολουθοῦσιν ὅμως πολλάκις μεγάλαι διαφοραὶ ἐν τῇ τῶν κατοίκων στατιστικῇ καὶ κινήσει ἐκ διαφορῶν ἐπιδημικῶν νόσων οἷον τῆς χολέρας, εἴτε διὰ τῶν προσκυνητῶν τῆς Μέκκας εἰσαχθείσης, εἴτε καὶ ἐν τῇ χώρᾳ ἐνοικούσης, τοῦ λοιμοῦ, τῶν τυφοειδῶν νοσημάτων, τῆς φλυκταίνης καὶ τῶν ἐν ταῖς μεγάλαις τοῦ Νείλου πλημμύραις ἀναπτυσσομένων πυρετῶν, πρὸς περιστολὴν τῶν ὁποίων ἡ Κυβέρνησις δραστήρια ἔλαβε μέτρα κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη συστήσασα ἱατρικὰς ἐπιτροπὰς καὶ συμβούλια ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Καίρῳ· Ὁ δαμαλισμὸς εἰσαχθεὶς ἀπὸ τοῦ Μεχμέτ-Ἀλή, πρώτου πρὸς παραδειγματισμὸν ὑποβαλόντος τὴν θυγατέρα αὐτοῦ εἰς τὸν δαμαλισμὸν, προϊόντος τοῦ χρόνου ἐξηπλώθη ἐπὶ πλεῖστον τῶν κατοίκων μέρος καὶ κατὰ τὴν ἐπίσημον στατιστικὴν μεταξὺ τῶν 180,000 ἐνιαυσίως γεννωμένων ἐπὶ 130,000 ἐφηρμόσθη.

Ὁλεθριωτάτη δὲ πασῶν τῶν νόσων, αἵτινες τὴν Αἰγυπτον μαστίζουσι, θεωρεῖται ἡ ὀφθαλμία, ἥτις δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ Αἰγυπτιακὴ ὀφθαλμία ὀνομάζεται, καὶ τὴν ὁποίαν ἐσφαλμένως τινὲς ὑπολαμβάνουσιν ἐξ Αἰγύπτου εἰς τὴν Εὐρώπην μεταβάσαν, ἐν ᾧ γνωστόν ἐστίν ὅτι αὕτη εἰς πάντα τὰ θερμὰ κλίματα τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐπιχωριάζει οἷον ἐν Ἰταλίᾳ, ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ. Ὅτι ὅμως ἐν Αἰγύπτῳ πανάρχαιον καὶ ἐγχώριον τὸ κακὸν τοῦτο ἦν καὶ ὅτι ἐνεκα τούτου ἔκπαλαι καὶ ἡ ὀφθαλμοϊατρικὴ ἤκμασεν ἐν Αἰγύπτῳ, περὶ τούτου ἀποχρώντως μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἱστορία, καθ' ἣν ὁ μὲν Κῦρος ἐζήτησεν ὀφθαλμοϊατρὸν ἐξ Αἰγύπτου παρὰ τοῦ Ἀμάσιος, ὁ δὲ

στρατὸς τοῦ Καμβύσου τὰ μέγιστα ἔπαθεν ὑπὸ τῆς νόσου ταύτης καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ ἤχμαζεν ἡ σχολή τῆς ὀφθαλμιατρίας καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Αὐλοῦ Κορνηλίου Κέλσου. Οὐ μὴν ἀλλὰ οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον ἔκπαλαι εἰδικοὺς τῶν διαφορῶν νόσων ἱατροὺς, οἷον τῶν ὀφθαλμῶν, τῆς κεφαλῆς, τῶν ὀδόντων, τῆς κοιλίας καὶ ἄλλων νοσημάτων κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου. «Ἡ δὲ ἱητρικὴ κατὰ τὰς σφι δέδασται, μιᾶς νούσου ἕκαστος ἱητρός ἐστι καὶ οὐ πλεόνων πάντα δὲ ἱητρῶν ἐστι πλέα· οἱ μὲν γὰρ ὀφθαλμῶν ἱητροὶ καταττέασι, οἱ δὲ κεφαλῆς, οἱ δὲ ὀδόντων οἱ δὲ τῶν κατὰ νηδύν, οἱ δὲ κατὰ τῶν ἀφανέων νούσων». Αἰτίαν δὲ τῆς γεννήσεως τῆς νόσου ταύτης οἱ μὲν ἐγχώριοι θεωροῦσι τὸν Νειλῶν ἀέρα καὶ τὰς νυκτερινὰς ἀναθυμιάσεις, οἱ δὲ παῖδες τοῦ Ἀσκληπιοῦ τὴν νιτροῦχαν καὶ ἀλατοῦχον κόνιν, ἐρεθίζουσιν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἅμα ὀλίγον καταψυχομένους. Ἄλλοι δὲ καὶ εἰς ἄλλας ἀπονέμουσιν αἰτίας τὴν τοῦ κακοῦ γένεσιν οἷον εἰς τὸν καπνὸν, εἰς τὸ σκότος τῶν δωματίων, εἰς τὸ στενὸν τῶν οἰκοδομῶν, εἰς τὸ θερμὸν τῆς κεφαλῆς κάλυμμα καὶ εἰς τὴν τῶν ἀγρῶν ἄρδευσιν ¹⁾). Πραφυλάσσονται δὲ ἀπὸ τῆς νόσου ταύτης οἱ μὲν Εὐρωπαῖοι κυανᾶ φέροντες δίοπτρα κατὰ τοῦ φέγγους τοῦ ἡλίου καὶ προσωπεῖα ἐξ ἐλασμάτων κατὰ τῆς κόνεως τῆς ἐρήμου, οἱ δὲ Ἀραβες περικαλύπτουσι τὸ πρόσωπον μετὰ μεγάλου μεταξωτοῦ ὑφάσματος, ὅπερ ἕκαστος τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ περιφερομένων καὶ ὁδοιπορούντων φέρει.

¹⁾ Pruner, *die krankheiten des Orients*, Erlangen 1874. Jäger, *die ägypt. Augenentzündung*. Wien 1840. Crase, *die epidemisch-contagiöse Augenentzündung Aegyptens* Berlin 1823. Gupée, *die ägypt. Contagiöse Augenentzündung* Leipz 141.

Παραβλῶπες δὲ ὀλιγώτεροι εὐρίσκονται ἐν Αἰγύπτῳ ἢ ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ καὶ μονόφθαλμοι μὲν οὐκ ὀλίγοι ἀπαντῶνται, οἱ πλείους ὅμως αὐτῶν ἐκουσίως τὸν ἕτερον ἐξορύξαντες τῶν ὀφθαλμῶν πρὸς ἀποφυγὴν τῆς στρατολογίας, μετὰ πολλῆς αὐστηρότητος εἰσαχθείσης ὑπὸ τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ, καὶ τυφλοὶ τελευταῖον παρίστανται ἐν τοῖς μωαμεθανικοῖς ναοῖς ὡς μουεζῖνοι, οἵτινες ἀναβαίνοντες εἰς τὸ ὕψος τῶν μιναρέδων ἵνα ᾄδοντες προσκαλῶσι τοὺς πιστοὺς εἰς τὴν προσευχὴν, οὐδόλως βλέπωσι τὰς γυναῖκας ἐν τοῖς κήποις ἢ ἐπὶ τῶν παροθύρων ἱσταμένας καὶ οὕτως ἐξασφαλίζωσι τοὺς πιστοὺς ἀπὸ πάσης ὑπονοίας τῆς τῶν γυναικῶν ἀσυγγνώστου θεάς.

Ἐκτὸς δὲ τῶν νοσημάτων τούτων ἐπιχωριάζουσι καὶ ἄλλα πολλὰ, ὧν σπουδαιότερά εἰσιν οἱ διάφοροι πυρετοὶ, ἡ δυσεντερία καὶ ἡ ἐλεφαντίασις, τούτων δὲ οἱ μὲν πυρετοὶ, γεννώμενοι ἐκ τῶν μεγάλων καὶ διαρκῶν τοῦ Νείλου πλημμυρῶν, πρότερον μὲν ἐπέφερον χρονίαν τοῦ αἵματος βλάβην, ἀφ' ἧς ὅμως ἐποχῆς εἰσέχθη ἡ τῆς κινίνης χρῆσις καὶ ἰδίᾳ ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἤρξατο ἡ ἐπιστημονικὴ μέθοδος τῆς θεραπείας αὐτῶν ἐν ταῖς μεγάλαις τοῦλάχιστον πόλεσιν, ἔνθα ἐπιστήμονες ὑπάρχουσιν ἱατροὶ, εὐκόλως ἀπαλάσσονται οἱ προσβαλλόμενοι ὑπ' αὐτῶν, οἵτινες θὰ ἐκλείψουσι ἢ ἐπὶ πολὺ θὰ ἐλαττωθῶσιν, ὅταν κατὰ τὸ σχέδιον τῆς νῦν Κυβερνήσεως κατορθωθῇ νὰ γενικευθῇ ἡ δι' ἀτμομηχανῶν ἄρδευσις τῶν ἀγρῶν. Ἡ δὲ δυσεντερία γεννωμένη ἐν τοῖς ξένοις ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐξ αἰφνηδίου καὶ ἀπροσδοκήτου καταψύξεως, προλαμβάνεται διὰ τῆς περιδέσεως τῆς κοιλίας καὶ οἱ ἐξ ἐλεφαντιάσεως πάσχοντες ὀλίγοι μὲν εἰσι, ἀλλ' οὐχὶ καὶ σπάνιοι. Ὅτι δὲ ἡ νόσος αὕτη ἐπεχωρίαζε καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτά-

τους χρόνους ἐν Αἰγύπτῳ μαρτυρεῖται ἐκ τινος εἰκό-
 νος βασιλίδος τῆς Ἀραβίας, αἰχμαλωτισθείσης ποτὲ
 ὑπὸ τῆς Αἰγυπτίας βασιλίδος Μισάφριος καὶ πλήρους
 ἐλεφαντιάσεως ἀπεικονιζομένης ἐν τοῖς τοίχοις τῆς
 Νεκροπόλεως τῶν Θηβῶν. Κατὰ δὲ τὴν ἔρευναν τῶν
 νεωτέρων ἡ ἰσχὺς καὶ ἐπίτασις τῶν κλιματικῶν τῆς
 κάτω Αἰγύπτου νόσων ἀποδίδεται μᾶλλον εἰς τὴν ὑ-
 γρομετρικὴν τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος κατάστασιν ἢ
 εἰς ἄλλα ἥττον ἐπιδρῶντα αἷτια, ὧν τινὰ καὶ προῦ-
 μνημονεύθησαν. Ἀπὸ δὲ τῶν στηθικῶν καὶ πνευμο-
 νικῶν νοσημάτων οὐ μόνον ἀπηλλαγμένη ἐστὶν ἡ Αἴ-
 γυπτος ἔνεκα τοῦ λαμπροῦ καὶ συμμέτρου κλίματος,
 ἀλλὰ καὶ ὡς δεδοκιμασμένον καταφύγιον καὶ ἀσφα-
 λές θεραπευτήριον χρησιμεύει προσκαλοῦσα πάντας
 τοὺς ἐκ τοιούτων νοσοῦντας. «Εἰς τὸ Κ α ἰ ῖ ρ ο ν
 εἰς τὸ Κ α ἰ ῖ ρ ο ν ἐ γ κ α ἰ ρ - ω ς σ π ε ὕ δ ε τ ε φ θ ι-
 σ ι κ ο ἰ καὶ σ τ η θ ι κ ο ἰ· ἐ κ ε ἵ γ ἄ ρ ἡ φύσις ἱ-
 δ ρ υ σ ε τὸ Ἀ σ κ λ η π ι ε ἴ ο ν, ἡ τ ᾶ ἄ σ θ ε ν ἡ θ ε
 ρ α π ε ὕ ο υ σ α καὶ τ ᾶ ἐ λ λ ε ἰ π ο ν τ ᾶ ἀ ν α π λ η
 ρ ο ὕ σ α».

Τελευταῖον δὲ ρίπτων τις ἐν βλέμμα καὶ ἐπὶ τῆς
 τοσοῦτον ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἀναπτυχθεί-
 σης σπουδῆς καὶ ἀκαθέκτου τάσεως πρὸς μετανάστευ-
 σιν εἰς ξένας καὶ ἀπωτάτας χώρας καὶ ἡπείρους, καθ'
 οὓς 500—600 χιλ. ἀνθρώπων κατ' ἔτος διὰ παντὸς
 τὸ πάτριον ἐγκαταλιμπάνοντες ἔδαφος μεταβαίνουσι
 πρὸς βελτίωσιν τῆς τύχης αὐτῶν ἢ εἰς ἄλλα τοῦ πα-
 λαιοῦ κόσμου μέρη ἢ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν νέον κόσμον
 ζητοῦσιν ἄσυλον καὶ καταφύγιον, ἀνακαλύπτει ὅτι
 ἡ Αἴγυπτος κατὰ τὴν τῆς Κυβερνήσεως στατιστικὴν
 ἀπηλλαγμένη ἐστὶ τοῦ καλοῦ ἢ κακοῦ τούτου, πρῶ-
 τον μὲν ἔνεκα τῶν πολλαπλῶν φυσικῶν τῆς χώρας

πλεονεκτημάτων, δεύτερον δὲ διὰ τὸ ἀδάπανον τοῦ βίου, ὡς προεῖρηται, καὶ τρίτον διότι ὁ κάτοικος αὐτῆς Φελλάχος, καὶ περ ἐνίοτε δυσφορῶν τῇ τύχῃ καὶ ἐπιθυμῶν νὰ ἀποσείσῃ τὸν κατατρύχοντα αὐτὸν ζυγόν, στερεῖται ὁμῶς καὶ τῶν μέσων καὶ τῆς πρὸς τὸν εἰρημένον σκοπὸν ἀπαιτουμένης τόλμης τε καὶ ἐνεργείας. Ἄλλως δὲ καὶ εἰμὴ τούτων ἐστερεῖτο, ἀπεφάσιζεν ἄρα γε εὐκόλως νὰ ἐγκαταλείψῃ διὰ παντὸς τὴν εὐφορωτάτην τοῦ Νείλου κοιλάδα καὶ νὰ μεταβῇ ἢ εἰς τὴν Περταίαν Ἀραβίαν, ἢ εἰς τὴν ἔρημον Σαχάραν ἢ καὶ εἰς τὴν τοσοῦτον συνεχῶς ὑπὸ αἵματηρῶν σκηνῶν κατασπαρασσομένην Συρίαν; Ἡ τούτου ἀδυνατοῦ ὄντος, ἡδύνατό ποτε οὐ μόνον νὰ ἐπιχειρήσῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ φαντασθῇ μόνον μακρὰν καὶ ἀτελεύτητον διαπόντιον ὁδοιπορίαν εἰς τὴν ἔρημον Αὐστραλίαν ἢ εἰς τὴν ἀπωτάτην Ἀμερικὴν καὶ νὰ ὑποβληθῇ εἰς ἀγῶνας καὶ κινδύνους, ἐκ τῆς ἀκοῆς καὶ ἀναμνήσεως τῶν ὁποίων καταπλήσσεται ἡ φαντασία αὐτοῦ; Πολλοῦγε καὶ δεῖ. Τοιοῦτον παράβολον ἐπιχείρημα φαίνεται αὐτῷ ἀκατανόητον, ἀνῆκουστον, μυθῶδες, γιγάντιον καὶ ὅλως ὑπεράνθρωπον, ἐν ᾧ ἐν τῇ πυκνῶς ὥκημένῃ Εὐρώπῃ χιλιάδες χωρικῶν καθ' ἑκάστην ἀφελῶς ἐν τοῖς ζυθοπωλείοις καὶ καφεπωλείοις συνδιαλέγονται περὶ τούτου ὡς περὶ μικροῦ καὶ συνήθους τινὸς πράγματος καὶ συνεχῶς ἢ κατὰ δυστυχίαν ἢ κατ' εὐτυχίαν ἐνίοτε τοὺς λόγους αὐτῶν πραγματοποιοῦσι. Ἐν τούτῳ δὲ ἔγκειται καὶ πράγματι δείκνυται ἡ ἄπειρος διαφθορὰ μεταξὺ τῶν ἐν Εὐρώπῃ εὐτόλμων χριστιανῶν καὶ τῶν ἐν Ἀφρικῇ καὶ Ἀσίᾳ δειλῶν καὶ φοφοδεῶν τοῦ Ἰσλαμισμού τέκνων!

Ἐὰν δὲ νῦν ἀντιστρέψας τις τὸ ζήτημα ἐξετάσῃ ἂν ἐξ ἄλλων τοῦ κόσμου μερῶν μεταναστεύωσιν εἰς τὴν

Αἴγυπτον, εὐκόλως πληροφορεῖται ὅτι τοῦτο οὐ μόνον ἀκαταπαύστως γίγνεται, ἀλλὰ καὶ σπουδαίως ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος αὐξάνει ὁ τῶν μεταναστῶν ἀριθμός. Διότι ἐκ μεσημβρίας μὲν σπεύδουσιν οἱ Βέρβεροι καὶ Νούβιοι καὶ ἐν ταῖς μαγάλαις τῆς Αἰγύπτου πόλεσιν ἐγκαθίστανται, ἐκ Σουέζ δὲ συνεχῶς βλέπει τις Μωαμεθανοὺς Ἰνδοὺς ἀγγεληδὸν ἀφικνουμένους διὰ τῶν ἀτμοπλοίων τῶν Ἰνδιῶν ἵνα ἀποκατασταθῶσιν ἐν Αἰγύπτῳ, ἐξ ἀνατολῶν δὲ καθ' ἑκάστην ἔρχονται Σύροι καὶ Ἀρμένιοι, ὧν πολυαρίθμους διακρίνει τις μεταξὺ τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Καίρῳ ἐμπόρων, τοὺς δὲ τελευταίους ἐν δημοσίαις λειτουργίαις.

Ἀλλὰ τὸ πολυαριθμότερον καὶ κυριώτερον στοιχεῖον τῶν εἰς τὴν Αἴγυπτον μεταναστατῶν παρέχει ἡ Εὐρώπῃ ὥς γίνεται δῆλον ἐκ τῆς ἐπομένης στατιστικῆς τῶν κατὰ διάφορα ἔτη εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀλεξανδρείας ἀφικομένων Εὐρωπαίων οἷον τῷ μὲν 1852: 33, 429 τῷ δὲ 1860: 28924, τῷ 1864: 56610, τῷ 1865 74,990 τῷ 1866: 50317, τῷ 1867: 45060 τῷ 1868 44,688, τῶν ὁποίων 6 μόνον τοῖς 100 διήλθον διὰ τῆς Αἰγύπτου, οἱ δὲ λοιποὶ 94 $\frac{0}{100}$ προωρισμένοι ἦσαν διὰ τὴν Αἴγυπτον. Πάντες οὗτοι συνεχόμεσαν γνώσεις ἀναγκαίας τῇ χώρᾳ, φιλοπονίαν καὶ τάξιν παραδείγματικὴν, ὕλικὰ καὶ ἠθικὰ κεφάλαια, κατὰ τὰ τελευταῖα τῶν ὁποίων δυστυχῶς καὶ πολλαὶ ἐξαιρέσεις ἀντίθετα ἐπὶνεγκον ἀποτελέσματα. Οὐχ ἥττον ὁμως καθ' ὅλου θεωρουμένου τοῦ πράγματος ἐπαυξάνουσι τὴν τῆς χώρας εὐτυχίαν, χάριν τῆς ὁποίας ἡ κυβερνήσις ὥφειλεν ἔτι μᾶλλον νὰ εὖνοῃ τὴν μετανάστευσιν τῶν Εὐρωπαίων μὲν ἐν γένει, παρέχουσα εὐκολίας πλείονας πρὸς ἀποκατάστασιν αὐτῶν, ἰδίᾳ δὲ τῶν Ἑλλήνων καὶ Μακεδόνων, ὡς πλείονα κεκτημένων ἱστο-

ρικά δικαιώματα καὶ πολυεεῖς παρεχόντων ὠφελείας τοῖς ἐγχωρίοις διὰ τοῦ ἐμπορίου, διὰ τῆς ναυτιλίας, διὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ διὰ πάντων ἐν γένει τῶν κοινωρικῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ τεχνῶν. Εἰ μὲν πάντα ταῦτα δεόντως ἐξετίμα ὁ νῦν τοσοῦτον εὐκλεῶς ἡγεμονεύων τῆς χώρας Ἰσμαὴλ Πασῖας, ὅς ἤπτονα τῆς ἀπαιτουμένης εὐνοίαν δείκνυσι τοῖς πολυαριθμοτέροις τῶν λοιπῶν ξένων στοιχείων Ἑλλησὶ τε καὶ Μακεδόσι τοῖς ἑαυτοῦ συμπατριώταις, ἀναντιρρήτως ὥφειλε νὰ ἐπαυξήσῃ ταύτην καὶ τοῦτο ποιῶν τήν τε χώραν ὠφελήσει καὶ ἀθάνατον κτήσεται δόξαν ἐπὶ φιλελληνισμῷ, δικαίως μέλλων ὑπὸ τῶν εὖ παθόντων νὰ ἐπικληθῇ «Ἰσμαὴλ Πασᾶς ὁ Φιλέλληνας γενόμενος», ὥσπερ πάλαι ποτὲ ἱστορεῖται ὅτι τῆς μεγάλης ταύτης τιμῆς καὶ ἀθανάτου δόξης ἡξιώθη πρῶτος τῶν ἀρχαίων τῆς χώρας βασιλέων ὁ μεγαλοπράγμων καὶ φιλοξενώτατος ἀναδειχθεὶς Ψαμμήτιχος ὁ Σιναΐτης ὁ τοὺς ἑνδεκα συμβασιλεῖς κατατροπώσας καὶ τὴν Αἴγυπτον εὐεργετήσας, ὅς καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ἐδίδαξε τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν καὶ παιδείαν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Διοδώρου «ὁ δὲ Ψαμμήτιχος. . . πρὸς τε Ἀθηναίους καὶ τινὰς τῶν ἄλλων Ἑλλήνων συμμαχίαν ἐποίησατο, εὐεργέτει δὲ καὶ τῶν ξένων τοὺς ἐθελοντὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον ἀποδημοῦντας καὶ φιλέλληνας ὧν διαφερόντως τοὺς υἱοὺς τὴν ἐλληνικὴν ἐδίδαξε παιδείαν· καθόλου δὲ πρῶτος τῶν κατ' Αἴγυπτον βασιλέων ἠνέωξε τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι τὰ κατὰ τὴν χώραν ἐμπόρια, καὶ πολλὴν ἀσφάλειαν τοῖς καταπλέουσι ξένοις παρείχετο. Οἱ μὲν γὰρ πρὸ τούτου δυναστεύσαντες ἄβατον τοῖς ξένοις ἐποίησαν τὴν Αἴγυπτον, τοὺς μὲν φονεύοντες, τοὺς δὲ καταδουλοῦμενοι τῶν

καταπλεόντων». Τοσαῦτα μὲν καὶ τοιαῦτα περὶ τῆς χώρας καὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς.

Νῦν δε λεκτέον τὰ δέοντα περὶ τῆς γεωργίας καὶ τῶν προϊόντων αὐτῆς.

Β'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΑΥΤΗΣ.

Εἰ μὲν ἀληθὲς καὶ ἀναμφισβήτητός ἐστιν ἡ ἀρχὴ ὅτι παρὰ πᾶσι τοῖς εὐημεροῦσι τῶν ἐθνῶν ἡ γεωργία δικαίως θεωρεῖται ἡ μήτηρ τῆς εὐδαιμονίας αὐτῶν, τοῦτο ἀναντιρρήτως δύναται νὰ ἐπαληθεύσῃ καὶ νὰ ῥηθῇ περὶ τῆς Αἰγύπτου, φύσει, ὡς προεῖρηται, πλεονεκτούσης τῶν λοιπῶν τῆς οἰκουμένης χωρῶν. Διότι ἐν ταύτῃ κατ' ἐξοχὴν τῇ χώρᾳ τὴν πρώτην κατέχει θέσιν ἐν τῇ σειρᾷ τῶν παραγωγικῶν τοῦ ἔθνους δυνάμεων καὶ ἐνεργειῶν ἡ γεωργία, ἡ παροιμιώδης εὐτυχία τῆς ὁποίας χρονολογεῖται ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐξυμνουμένη καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς Ἀγίας Γραφῆς, πιστῶς ἀφηγουμένης ἐν τῷ τοῦ Φαραῶ ὀνειρώτῃ κατὰ τοὺς ἐπτὰ μεστοὺς στάχους τοὺς ἐκ μιᾶς βλαστήσαντας καλάμης καὶ τὰ κατὰ τὴν ἐναποταμίευσιν τοῦ σίτου ὑπὸ τοῦ Ἰωσήφ. Ἀληθὲς μὲν ἐστὶ ὅτι ἐν τῇ εὐφορωτάτῃ νήσῳ Κρήτῃ κατὰ τὸν Ἡσίοδον μυθολογεῖται ὅτι ὁ Πλοῦτος ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Ἰασίου καὶ τῆς Δήμητρος, ἀλλ' ἡ καταγωγὴ αὕτη καὶ παραγωγὴ τοῦ πλούτου καὶ τῆς γεωργίας οὐδεμιᾷ ἄλλῃ τοῦ κόσμου χώρᾳ πρεπωδεστάτῃ ἐστὶν ἢ μόνη τῇ Αἰγύπτῳ. Αὕτη γὰρ πράγματι ἐστὶ «Γῆ μήτηρ πάντων Δημήτηρ π λ ο υ τ ο δ ό τ ε ι ρ α». Διὸ δὴ καὶ πάντα τὰ περιιοκῶντα ἔθνη ἀναγνωρίζοντα τὴν μεγάλην καὶ παροιμιώδη τῆς χώρας εὐφορίαν, ἀνεπλήρουν ἐξ αὐτῆς

τὴν τοῦ σίτου ἔλλειψιν τῆς ἰδίας χώρας, ἰδίᾳ δὲ ἀφ' ἧς ἐποχῆς πρῶτον μὲν ὁ Ψαμμήτιχος, εἶτα δὲ ὁ βασιλεὺς αὐτῆς Ἀμασις ἀνοίξας τοὺς λιμένας τῆς Αἰγύπτου εἰς πάντα τὰ ἔθνη εὐνούστατα περιποιήθη τοὺς Ἕλληνας παραχωρήσας τοῖς μὲν βουλομένοις νᾶ ἐγκатаσταθῶσι τὴν ἐμπορικωτάτην ἀποθᾶσαν πόλιν Ναύκρατιν, πατρίδα τοῦ Ἀθηναίου, Ἰουλίου τοῦ Πολυδεύκους καὶ ἄλλων, τοῖς δὲ ναυτιλλομένοις καὶ ἐμπορευομένοις τόπους ἰδιαιτέρους πρὸς ἰδρύσιν ναῶν καὶ βωμῶν, ὧν ὁ μέγιστος καὶ ὀνομαστότατος καὶ χρησιμώτατος «Ἐ λ λ ή ν ι ο ν» ἐκαλεῖτο ἐφ' οἷς δικάιως ὥς ὁ προμνημονευθῆς Ψαμμήτιχος καὶ ὁ Ἀμασις γενόμενος «Φι λ έ λ λ η ν» ἐπεκλήθη κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας «Ἐπ' Ἀμάσιος δὲ βασιλέως λέγεται Αἴγυπτος μάλιστα δὴ τότε εὐδαιμονῆσαι καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ τῇ χώρᾳ γεόμενα καὶ τὰ ἀπὸ τῆς χώρας τοῖσι ἀνθρώποισι, καὶ πόλις ἐν αὐτῇ γενέσθαι τὰς ἀπάσας τότε δυσμυρίας τὰς οἰκεομένας. Φιλλέλην δὲ γενόμενος ὁ Ἀμασις ἄλλα τε ἐς Ἑλλήνων μετεξετέρους ἀπεδέξατο, καὶ δὴ τοῖσι ἀπικνεομένοισι ἐς Αἴγυπτον ἔδωκε Ναύκρατιν πόλιν ἐνοικῆσαι τοῖσι δὲ βουλομένοισι αὐτῶν οἰκέειν, αὐτοῦ δὲ ναυτιλλομένοισι, ἔδωκε χώρους ἐνιδρύσασθαι βωμοὺς καὶ τεμένεια θεοῖσι. Τὸ μὲν νῦν μέγιστον αὐτῶν τέμενος καὶ ὀνομαστότατον ἐὼν καὶ χρησιμώτατον καλούμενον δὲ Ἐ λ λ ή ν ι ο ν αἶδε πόλιές εἰσι αἱ ἰδρυμέναι κοινῇ. Ἦν δὲ παλαιὸν μούνη ἡ Ναύκρατις ἐμπόριον καὶ ἄλλο οὐδὲν Αἰγύπτου». Τὴν ἐγκατάστασιν ταύτην καὶ φιλοξενίαν τῶν Ἑλλήνων ἐν τῇ Ναυκράτει τῆς κάτω Αἰγύπτου ἐξιστορῶν καὶ τὴν σπουδαιότητα αὐτῆς προσηκόντως ἐκτιμῶν ὁ νέος τῆς Γερμανίας Σταγειρίτης Ἀλέξαν-

δρος ὁ Οὐμβόλδος ἐν τῷ μεγάλῳ ἐπιστημονικῷ πανοράματι «ἐν τῷ κόσμῳ» ἐπιφωνεῖ «*Es war ein Keim geistiger Freiheit, grösserer Unabhängigkeit von localisirenden Einflüssen; Ein Keim, der sich in der Periode einer neuem Weltgestaltung durch die macedonische Eroberung schnell und kräftig entwickelte. Die Eröffnung der ägyptischen Häfen unter Psammitich bezeichnet eine umso wichtigere Epoche, als bis dahin das Land wenigstens an seiner nördlichen Küste sich längere Zeit, wie jetzt auch Japan, gegen Fremde völlig abgeschlossen hielt*».

Προσέτι δὲ τὴν μεγάλην τῆς γεωργίας εὐτυχίαν τῆς Αἰγύπτου ἐπιμαρτυροῦσι καὶ ἄλλα τεκμήρια, πρῶτον μὲν ὅτι τῶν τριῶν σιταγωγῶν στόλων τῶν Ῥωμαίων ἦτοι τοῦ Σικελικοῦ, τοῦ Ποντικοῦ καὶ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ, ἐπιστημότατος ἦν ὁ τελευταῖος, καὶ τὰ μεγάλα τοῦ σίτου ἐναποταμιεύματα, ἅπερ οἱ αὐτοκράτορες τῆς Ῥώμης, καὶ ἰδίως ὁ Σεβῆρος, ἐπεσώρευον ἐν ταῖς ἀποθήκαις τῶν ἐμπορειῶν τοῦ Τιβέρεως εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ νῦν καλουμένου ὄρους *Testaccio* προήρχοντο ἐξ Αἰγύπτου, ἐξ ἧς ἐχομίζοντο καὶ οἱ κροκόδειλοι εἰς τὴν Ῥώμην, οἵτινες ἐχρησίμευον ἐν ταῖς δεξαμεναῖς τοῦ μεγάλου ἀμφιθεάτρου χάριν παιδιᾶς καὶ διασκεδάσεως τῶν Ῥωμαίων κατὰ τὴν περιγρὰν τοῦ Στράβωνος ἱστοροῦντος ὅτι οἱ Τεντυρίται τῆς Αἰγύπτου συνηκολούθουν τοῖς ζώοις, χάριν ἐπιδείξεως, «Εἰς τε τὴν Ῥώμην κομισθεῖσι τοῖς κροκοδείλοις ἐπιδείξεως χάριν συνηκολούθουν οἱ Τεντυρίται· γενομένης τε δεξαμενῆς καὶ πήγματος τινος ὑπὲρ μιᾶς τῶν πλευρῶν, ὥστε τοῖς θηρίοις ἐκβάσι τοῦ ὕδατος ἡλιαστήριον εἶναι, ὥς καὶ ὑπὸ τῶν θεατῶν ὁραθῆναι, ἐμβαίοντες ἅμα εἰς τὸ ὕδωρ, τότε δὲ πάλιν

εἰς τὴν δεξαμένην καταστῶντες» καὶ οὕτως ἡ τῶν θαυμάτων χώρα Αἴγυπτος συνετέλει τὰ μέγιστα οὐ μόνον εἰς τὴν προμήθειαν τοῦ πρὸς διατροφήν τῶν Ῥωμαίων ἀναγκαιοῦντος σίτου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς διασκεδάσεις τοῦ ἵπποδρόμου τῆς Ῥώμης· δεύτερον δὲ ἐπειδὴ μετὰ τὴν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετάθεσιν τῆς πρωτεύουσας ὁ Ποντικὸς σῖτος ἀνεπαρκὴς ἦν, μέγα μέρος τοῦ σιταγωγικοῦ στόλου τῆς Αἰγύπτου μετέφερε σῖτον εἰς τὸν Βόσπορον.

Ἐν γένει δὲ τοῖς Ἰσραηλίταις, τοῖς Πέρσαις καὶ Ἀραβί, τοῖς Ἑλλησὶ τε καὶ Ῥωμαίοις μετέδιδε πλουσιοπαρόχως τῆς τοῦ σίτου ἀφθονίας καὶ εὐτυχίας ἡ Αἴγυπτος, καὶ εἰ μὲν τὸ πάλαι, ὅτε ἡ χώρα ἡρίθμει ἑκτῶ ἑκατομ. κατοίκων, ἡδύνατο καὶ σημαντικὴν ἐξαγωγὴν σίτου νὰ κάμῃ, ἀναμφισβητήτως σήμερον ἡ ἰδίως Αἴγυπτος, ἔχουσα πέντε μόνον κατοίκων ἑκατομ. ἂν ἡ γεωργία καθίστατο τελειότερα, οἱ περὶ αὐτῆς νόμοι ἐτροποποιοῦντο ἐπὶ τὰ κρίνεται καὶ ἡ ἐξαγωγή ἐκανονίζετο, ἤθελε δημιουργήσῃ μίαν ἀνεξάντλητον πηγὴν τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου διὰ τῆς ἐξαγωγῆς τῶν πλεοναζόντων προϊόντων αὐτῆς καὶ κατ' ἐξοχὴν τοῦ σίτου καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἔποψιν ἡ ἐνεστῶσα τῆς Αἰγύπτου κατάστασις παρίστησιν ὁμοιότητά τινα πρὸς τὴν τῆς Οὐγγαρίας.

Ταῦτα μὲν καθόλου περὶ τῆς γεωργίας καὶ τῆς πολυκαρπίας τῆς Αἰγύπτου, πρὸ δὲ τῆς περιγραφῆς τῶν κατ' αὐτὴν παρατηρητέων ὅτι ὥσπερ παρὰ τοῖς Ἑλλησι μυθολογεῖται ἡ Δημήτηρ ὡς θεὰ τῶν καρπῶν καὶ τῆς γεωργίας διδάσκαλος. ὕφ' ἧς διδασχέαις ὁ Τριπτόλεμος ἐφ' ἄρματος ὑπὸ δρακόντων συρομένου ἐποχούμενος, ἐδίδαξεν αὐτὴν εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, οὕτω καὶ τοῖς Αἰγυπτίοις ἡ θεὰ Ἰσις (Σελήνη) ἐθεωρεῖτο ὡς

διδάσκαλος τῆς γεωργίας καὶ μετὰ τοῦ Ὅσιριδος (Ἡλίου) διώκει τὰ πάντα, καὶ ὥσπερ τὸ πάλαι τὸ ἔτος διηρεῖτο εἰς τρία μέρη ἢ εἰς τρεῖς ὥρας ἀντὶ τεσσάρων κατὰ τὸν Διόδωρον «Τούτους δὲ τοὺς θεοὺς ὑφίστανται τὸν σύμπαντα κόσμον διοικεῖν, τρέφοντάς τε καὶ αὐξοντάς πάντα τριμερέσιν ὥραις ἀοράτῳ κινήσει τὴν περίοδον ἀπαρτιζούσαις, τῇ τε ἑαρινῇ καὶ θερινῇ καὶ χειμερινῇ. Ταύτας δὲ ἐναντιωτάτην ἀλλήλαις τὴν φύσιν ἐχούσας ἀπαρτίζειν τὸν ἐνιαυτὸν ἀρίστη συμφωνία» οὕτω καὶ νῦν ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῆς γεωργίας διαιρεῖται τὸ ἔτος εἰς τρία τμήματα, ὧν τὸ μὲν πρῶτον ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Ἰουνίου μέχρι τέλους Ὀκτωβρίου καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἐποχὴν τῆς τῶν ὑδάτων αὐξήσεως, τὸ δὲ δεύτερον ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Ὀκτωβρίου μέχρι τέλους Φεβρουαρίου, ὅτε ἡ τῶν ὑδάτων ἀποχώρησις συμβαίνει καὶ ἄρχεται ἡ σπορά, τὴν τοῦ ἔαρος ἐποχὴν ἀποτελεῖ, ἥτις καὶ ἐν τοῖς ἱερογλυφικοῖς παρίσταται ὡς ἡ τῆς κηπείας καὶ βλαστήσεως ἐποχὴ, καὶ τὸ τρίτον ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ τέλους Φεβρουαρίου τελευτᾷ εἰς τὸ τέλος τοῦ Ἰουνίου καὶ ἀποτελεῖ τὴν τοῦ θερισμοῦ ἐποχὴν, ἐφ' ᾧ καὶ ἐποχὴ τῶν καρπῶν καὶ τῆς εὐφορίας καλεῖται. Καὶ ἡ μὲν φύσις διέμεινεν ἡ αὐτὴ, ἐν τῇ ἐργασίᾳ ὅμως τῶν ἀγρῶν συνέβησαν μεγάλαι μεταβολαί, ἐν αἷς καταλεκτέον καὶ τὴν εἰσαγωγὴν καὶ γενίκευσιν ἄλλων καλλιεργησίμων φυτῶν, οἷον τῆς ὀρύζης, τοῦ ἀραβοσίτου, τοῦ σακχαροκαλάμου, τοῦ Ἰνδικοῦ, τῆς βύσσου καὶ τοῦ βάμβακος ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐλῶδες ἀπαιτοῦντα ἔδαφος.

Καὶ αἱ τρεῖς δὲ αὗται ἐποχαί, ἡ τῶν ὑδάτων, ἡ τῆς σπορᾶς καὶ ἡ τοῦ θερισμοῦ δὲν διακρίνονται νῦν τοσοῦτον, ὡς τὸ πάλαι, ὠρισμένως ἀπ' ἀλλήλων καὶ

τούτου ἕνεκα δυσκόλως τις, εἰς Αἴγυπτον μεταβαίνων, δύναται νὰ ἐννοήσῃ τὴν διάκρισιν ταύτην, ὁφείλει δὲ νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι ὅλον τὸ καλλιεργήσιμον ἔδαφος διαιρεῖται εἰς δύο μεγάλας τάξεις ἤτοι εἰς ἐπικλυζομένους ἀγρούς καὶ εἰς μὴ ἐπικλυζομένους ἕνεκα τῆς ὑψηλῆς αὐτῶν θέσεως, οἵτινες πρὸς παραγωγὴν καρπῶν πρέπει τεχνικῶς διὰ διαφορῶν μέσων καὶ μηχανῶν νὰ ἀρδευθῶσι, καὶ οἱ μὲν πρῶτοι ἐτησίως καὶ τακτικῶς παράγουσι ἄφθονον καὶ δαψιλῇ τὸν θερισμόν, οἱ δὲ δευτεροὶ δύο καὶ τρεῖς παρέχουσι θερισμοὺς κατ' ἔτος. Οὐχ ἥττον ὅμως συμβαίνουνσι καὶ ἐξαιρέσεις, καθ' ἃς τινες τῶν ἐπικλυζομένων δις καὶ τρίς τοῦ ἔτους σπεύρονται καὶ φυτεύονται καὶ τινες τῶν μὴ τοιούτων ἓνα μόνον παρέχουσι θερισμόν. Καὶ οἱ μὲν ἐπικλυζόμενοι σπεύρονται μετὰ τὴν τῶν ὑδάτων ἀποχώρησιν ἤτοι τὸ φθινόπωρον, ὥστε κατὰ τὸν ἰανουάριον εὐρίσκει τις ἐν Αἰγύπτῳ τὰ μὲν τῶν ἐσπαρμένων καὶ φυτευθέντων χλοερά, τὰ δὲ ἀνθοῦντα καὶ ἄλλα ἐντελῶς ὠριμα, οἷον κριθήν, κυάμους, φακὴν, ὄροβον, ἐρέβινθον, θέρμους, τρίφυλλα, καπνὸν, κρίνον, λίνον, μήκωνας, μηλοπέπονας καὶ ἄλλα παρόμοια. Ταῦτα πάντα ἄθρόα, χλοερά, ἀνθοῦντα καὶ ποικιλόχροα ὑπ' ὄψιν ἔχων, εὐκόλως δύναται τις νὰ φαντασθῇ ὁποῖαν λαμπράν καὶ τερψίθυμον θεὰν παριστῶσι τῷ κατὰ πρῶτον ἀντιλαμβανομένῳ τοῦ ποικίλου τούτου καὶ μοναδικοῦ τῆς φύσεως θεάματος!

Ἐν δὲ τῇ ἄνῳ Αἰγύπτῳ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐνασχολοῦνται οἱ Φελλάχοι εἰς τὴν τομὴν τῶν σακχαροκαλάμων, ἅπερ χιλιάδες καμήλων μεταφέρουσιν εἰς τὰς μηχανάς, οἱ φοῖνικες καὶ αἱ ἄμπελοι κλαδεύονται αἱ λεμονεαὶ καὶ πορτοκαλλεαὶ καὶ αἱ ῥοιαὶ ἀνθοῦσι καὶ τὰ ῥοδόφυλλα συναθροίζονται. Κατὰ μάρτιον δὲ καὶ

ἀπρίλιον γίνεται ὁ θερισμὸς τῶν προμνημονευθέντων
 καὶ συγχρόνως ἡ σπορὰ καὶ φυτεία τῶν μὴ ἐπικλυζο-
 μένων ἀγρῶν καὶ οὕτως ὁ μὲν σῖτος κατὰ τὸν νοέμ-
 βριον σπαρεῖς, τὸν ἀπρίλιον θερίζεται, ἡ δὲ κριθὴ συγ-
 χρόνως σπαρεῖσα κατὰ μάρτιον ὠριμάζει, οἱ ὄροβοι
 (*bisilleh* ἀραβιστὶ) αἱ θακαὶ (*ads*) καὶ οἱ ἐρέβινθοι περὶ
 τὰ μέσα νοεμβρίου σπαρέντες, περὶ τὰ τέλη φεβρουα-
 ρίου μέχρι τῶν μέσων μαρτίου ὠριμάζουσιν, οἱ κύαμοι
 (*fiub*) ἐντὸς τοῦ ὀκτωβρίου καὶ νοεμβρίου σπαρέντες
 περὶ τὰ τέλη φεβρουαρίου ὠριμάζουσι, τὰ τρίφυλλα
 (*bersim*) τὸν ὀκτώβριον σπαρέντα, κόπτονται πρῶτον
 μὲν μετὰ 60 ἡμέρας, εἴτα δὲ μετὰ 50 ἄλλας καὶ ἡ
 τρίτη βλάστησις μένει διὰ τὴν σπορὰν, ὁ κρόκος (*Kor-
 ium*) κατὰ τὰ μέσα νοεμβρίου σπαρεῖς, ὠριμάζει περὶ
 τὰ μέσα Ἀπριλίου, ὁ κνήμος περὶ τὰς ἀρχὰς νοεμ-
 βρίου σπαρεῖς, κατὰ μάρτιον θερίζεται ὁ καπνὸς κατὰ
 δεκέμβριον σπαρεῖς ἀποφυλλίζεται τὸ πρῶτον τὸν ἀ-
 πρίλιον κατὰ τὸ δεύτερον μετὰ 40 ἡμέρας, τὸ λίνον
 κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον σπαρέν, ἐν ἀρχῇ τοῦ μαρτίου
 κόπτεται, ὁ μήκων περὶ τὰ τέλη νοεμβρίου σπαρεῖς,
 ὠριμάζει τὸν ἀπρίλιον, ὁ κέγχρος κατὰ νοέμβριον σπα-
 ρεῖς, περὶ τὰ τέλη ἀπριλίου θερίζεται· ὅλος ὁ χρόνος
 τῆς σπορᾶς, τῆς αὐξήσεως καὶ τοῦ θερισμοῦ τῶν προ-
 μνημονευθέντων καλεῖται ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων *Schitani*
 (ἐκ τῆς λέξεως *Scitha* δηλούτης χειμῶνα) καὶ οἱ σπό-
 ροι καλοῦνται χειμερινοί, οἷς ἐπονται οἱ θερινοί ἀπὸ
 τοῦ μαρτίου καὶ ἀπριλίου, ὅτε τὰ ὕδατα τοῦ Νεῖλου
 χαμηλότατά εἰσι καὶ οἱ μὴ ἐπικλυζόμενοι ἀγροὶ τεχνι-
 κῶς ἀρδεύονται διὰ τὴν σπορὰν καὶ φυτείαν τῶν ἐπο-
 μένων οἶον τῶν κέχρων, οἷτινες σπαρέντες τὸν ἀπρί-
 λιον, μετὰ 100 ἡμέρας κόπτονται, τῆς ἐτησίας βύσ-
 σου σπειρομένης κατὰ μάρτιον καὶ ἐντὸς 5—7 μηνῶν

ώριμαζούσης, τοῦ σακχαροκαλάμου καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ σπειρομένου κατ' ἀπρίλιον καὶ θεριζομένου κατὰ πρῶτον μετὰ 70 ἡμέρας, τὸ δεύτερον μετὰ 40 ἄλλας, τὸ τρίτον μετὰ 30 καὶ τὸ τέταρτον μετὰ 25, τῆς ὀρύζης ἣτις ἰδίᾳ μόνον ἐν τῷ Δέλτᾳ σπειρομένη κατὰ τὸν μάρτιον καὶ ἀπρίλιον εὐδοκιμεῖ καὶ μετὰ 7 μῆνας ὀριμάζει, τῶν σταφυλῶν ὀριμαζουσῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς ἰουνίου καὶ κατὰ Σεπτέμβριον ἄρχεται ὁ θερισμὸς τῶν χρυσομήλων, τῶν ἐλαιῶν, τῶν ροιῶν καὶ μέχρι τοῦ ὀκτωβρίου καὶ νοεμβρίου τελευτᾷ ὁ θερισμὸς καὶ ἡ συγκομιδὴ τῶν κατὰ τὸ ἔαρ καὶ τὸ θέρος σπαρέντων καὶ φυτευθέντων.

Ταῦτα μὲν εἰσι τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν τριῶν τοῦ ἔτους ὥρων διὰ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ γεωργίαν, αἵτινες τακτικῶς καὶ κανονικῶς ἐπανέρχονται καὶ ἐπαναλαμβάνονται. Οὐχ' ἥττον ὅμως συμβαίνουσι παραλλαγαί τινες καὶ ἐξαιρέσεις, καθ' ἃς τινες τῶν ἐπικλυζομένων ἀγρῶν ἅπαξ μόνον σπεύρονται, ὡς προεῖρηται, καθ' ὅσον φυτὰ τινα ὡς τὸ σακχαροκάλαμον τὸ ἰνδικὸν καὶ ὁ βάμβαξ ἐξασθενίζουσι πολὺ τὸ ἔδαφος καὶ ἐξαντλοῦσι. Ὡς πρὸς δὲ τὴν καλλιέργειαν τῶν κήπων παρατηρητέον ὅτι, εἰ πᾶσα τοῦ Νείλου ἡ κοιλάς δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς μέγας τις καὶ λαμπρὸς κήπος, αὕτη περιορίζεται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐν τῇ περιφερείᾳ καὶ ἐν τοῖς προαστείοις τῶν μεγαλοπόλεων ἥτοι τοῦ Καίρου καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ῥοσσέτης καὶ ἄλλων τινῶν πόλεων, τῶν ὁποίων οἱ κῆποι πρὸς διακόσμησιν καὶ εὐπρέπειαν μᾶλλον χρησιμεύουσιν ἢ πρὸς πλήρωσιν βιωτικῆς τινος ἀνάγκης, καθ' ὅσον ἐν αὐτοῖς ἄνθη καλλιεργοῦνται παντοδαπά καὶ δένδρα ὀπωροφόρά τε καὶ μῆ, ἐγγώριά τε καὶ ξένα περιποιοῦνται καὶ προάγονται. Τὰ δὲ πρὸς διατροφήν τῶν κατοίκων ἀ-

ναγκαιούντα λαχανικά, πάντα σχεδὸν ἐν τοῖς ἀγροῖς φυτεύονται καὶ καλλιεργοῦνται. Οἱ δὲ κῆποι τῶν βαθυπλούτων καὶ μεγάλων διακρίνονται διὰ τῶν κατασχίων πλατειῶν καὶ λαμπρῶν περιπάτων μεταξὺ δενδροστοιχιῶν καὶ συκομόρων, ἀκακιῶν καὶ ἄλλων διαφορῶν δένδρων καὶ περιέχουσι λίμνας καὶ βράχους μεγάλους, ἐξ ὧν καταρρέουσι πολλαχόθεν ὑδάτων ῥυακες, τερπνοτάτην καθιστῶντες τὴν θέαν καὶ διαμονὴν τῶν ἐπισκεπτομένων.

Ἡ δὲ καλλιέργεια καὶ γεωργία ἐν γένει μὲν ἐπιτελεῖται ὅπως καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι, μικραὶ δὲ μόνον ἐξαιρέσεις ἐπῆλθον ἐν τοῖς νεωτάτοις χρόνοις. Τὸν δὲ τρόπον καθ' ὃν οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι ἀπονώτατα ἡροτρίων καὶ ἔσπειρον τὴν γῆν μετὰ πολλῆς ἀφελείας καὶ χάριτος περιγράφει ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας «Ἡ γὰρ δὲ νῦν γε οὗτοι ἀπονητότατα καρπὸν κομίζονται ἐκ γῆς τῶν τε ἄλλων ἀνθρώπων ἀπάντων καὶ τῶν λοιπῶν Αἰγυπτίων, οἳ οὔτε ἀρότρῳ ἀναβῆρηνύντες αὐλακας ἔχουσι πόνους οὔτε σκάλλοντες οὔτε ἄλλο, ἐργαζόμενοι οὐδὲν τῶν ὄλλοι ἀνθρώποι περὶ λήϊον πονέουσι, ἀλλ' ἐπεὰν σφι ὁ ποταμὸς αὐτόματος ἐπελθὼν ἄρσῃ τὰς ἀρούρας, ἄρσας δὲ ἀπολίπη ὀπίσω, τότε σπείρας ἕκαστος τὴν ἐωυτοῦ ἄρουραν ἐσβάλλει ἐς αὐτὴν ὕς, ἐπεὰν δὲ καταπατήσῃ τῇσι ὑσὶ τὸ σπέρμα, ἄμνητον τὸ ἀπὸ τούτου μένει, ἀποδινήσας δὲ τῇσι ὑσὶ τὸν σῖτον οὕτω κομίζεται». Ὅτι μὲν οἱ Αἰγύπτιοι τοιαύτην ἔχοντες χώραν ὑπερεῖχον τῶν λοιπῶν ἐθνῶν κατὰ τὴν περὶ τὴν γεωργίαν ἐμπειρίαν μαρτυρεῖ ὁ Διόδωρος «διατελοῦσι τὸν πάντα χρόνον περὶ τὴν ἐργασίαν ὄντες τῆς χώρας, ἐκ νηπίου δὲ συντρεφόμενοι ταῖς γεωργικαῖς ἐπιμελείαις πολὺ προέχουσι τῶν παρὰ τοῖς ἔθνεσι γεωργῶν ταῖς ἐμπειρίαις· καὶ γὰρ τὴν τῆς γῆς

φύσιν καὶ τὴν τῶν ὑδάτων ἐπίρρυσιν, ἔτι τοὺς καιροὺς τοῦ τε σπόρου καὶ τοῦ θερισμοῦ καὶ τῆς ἄλλης τῶν καρπῶν συγχομιδῆς ἀκριβέστατα πάντων γινώσκουσι, τὸ μὲν ἐκ τῆς τῶν προγόνων παρατηρήσεως μαθόντες, τὸ δ' ἐκ τῆς ἰδίας πείρας διδαχθέντες».

Ἄν δέ, ὡς ἱστορεῖ Πλίνιος, οἱ ἀρχαῖοι τοσοῦτον μεγάλα ὀρνιθοτροφεία διετήρουν, ὥστε καὶ τοὺς ἀγροὺς ἡδύναντο νὰ κοπρίζωσι καὶ ἂν οἱ τῶν Αἰγυπτίων γεωργοὶ, μὴ ἀρκούμενοι εἰς τὴν τοῦ Νείλου ἰλὺν, εἶχον ὀρνιθοτροφεία πρὸς κοπρισμὸν τῶν ἀγρῶν ἢ ἂν χρῆσιν κοπρισμοῦ ἐποιοῦντο, μένει μοι ἄδηλον. Βεβαιότατον δ' ἔστιν ὅτι οἱ νῦν κάτοικοι τῆς χώρας Φελλάχοι παρατηρήσαντες ὅτι ἐπὶ τῶν πρὸς βαμβακοφυτεῖαν προωρισμένων γαιῶν τοῦ ἀντιβασιλέως ἐγένετο χρήσις τοῦ κοπρισμοῦ καὶ ὅτι ἐντεῦθεν λαμπρὰ παρήχθησαν ἀποτελέσματα, ἀπὸ τινος χρόνου ἤρξαντο πολλὰς νὰ κοπρίζωσι γαίας βαμβακοφυτείας, μεταχειριζόμενοι ὡς κόπρον τὴν ἀμμωνιοῦχον καὶ νιτροῦχον γῆν πολλῶν κάτεστραμμένων ἀρχαίων πόλεων καὶ τόπων, τῶν ὁποίων πολυάριθμοι ὑπαμέλανες γήλοφοι πανταχοῦ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἰδίως ἐν τῷ Δέλτῃ ὑπάρχουσιν ὡς πενθήρεις τοῦ παρελθόντος μεγαλείου αὐτῶν μάρτυρες. Ἐντισι δὲ τῶν γηλόφων τούτων τοσοῦτον πολὺ ἐστὶ τὸ νίτρον ὥστε ἡ κυβέρνησις ἱδρυσεν ἐκεῖ πυρίτιδος μύλους. Ἐτι δὲ μεταχειρίζονται πρὸς κοπρισμὸν καὶ τὴν κόπρον τῶν ἐν πᾶσι σχεδὸν τοῖς χωρίοις τῆς Αἰγύπτου τρεφομένων πολυαρίθμων περιστερῶν, αἵτινες πολλαχοῦ ἐπ' αὐτῷ καὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ διατηροῦνται. Ἄν δὲ ὁ κοπρισμὸς γενικώτερος ἐγένετο, οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἐπὶ πολὺ ἤθελον αὐξήσει αἱ ὠφέλειαι τῆς ἐν Αἰγύπτῳ γεωργίας· διότι μέγα καὶ οὐσιῶδες κώλυ-

μά ἐστὶν εἰς τὴν ἐξαγωγήν καὶ κατανάλωσιν τοῦ αἰγυπτιακοῦ σίτου εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ εἰς τὸν πρὸς τὸν ῥωσσικὸν σῆτον ἀνταγωνισμόν, ὅτι τὸ ἄλευρον αὐτοῦ πρὸς τὴν καλῇ ἔχει καὶ ὑποπικρόν τινα γεῦσιν, αἰτία τοῦ ὁποίου κατὰ χημικὴν τῶν νεωτέρων ἔρευναν καὶ ἐξέτασιν θεωρεῖται ὅτι ἡ τοῦ Νείλου ἰλὺς τὸ μόνον κοπριστικὸν μέσον στερεῖται τοῦ φωσφορικοῦ ἁλατος ὅπερ ἴσως καὶ ὁ Πλίνιος ἐννοεῖ ἀναφέρων ὅτι τὸ αἰγυπτιακὸν ἄλευρον ὑποδεέστερον τοῦ ἰταλικοῦ ἦν: «*Aegyptus simulaginem, conficite e tritico suo, nequaquam Italiae parem*» τῆς δὲ κτηνοτροφίας δι' ἔλλειψιν περιωρισμένης οὐσῆς, ἡ τῶν ζώων κόπρος καταναλίσκεται ὡς ξυλικὴ καὶ καύσιμος ὕλη τῶν ἀπόρων καὶ ἐνδεῶν ὡς ἐν τῇ ἀρχαιότητι.

Διὸ ἐν πᾶσι τοῖς χωρίοις τῶν Φελλάχων βλέπει τις ζωϊκῶν κόπρων σωροὺς ἐκτεθειμένους πρὸς ἀποξηρανσιν ἐν τῷ ἡλίῳ ἀπαραλλάκτως ὡς οἱ κεραμεῖς ἐκτιθέασιν τοὺς κεράμους. Τὴν δὲ ἔλλειψιν τοῦ κοπρισμοῦ παρακολουθεῖ καὶ ἡ τοῦ ἀρότρου ἀτέλεια, διότι μετὰ τὴν τῶν ὑδάτων ἀποχώρησιν ὁ Φελλάχος σπείρει τὸν σπόρον καὶ διὰ στελέχους δένδρου συρομένου ὑπὸ βοδὸς πιέζει αὐτὸν καὶ ἐνίοτε μόνον καταπατεῖ ἢ καὶ διὰ τινος ξύλου πλήττει αὐτὸν, καὶ ἐν τόποις, ἐν οἷς τὸ ὕδωρ διαμένει, ὁ σπορεὺς κρατῶν εἰς χεῖρας σάκκον πλήρη σίτου καὶ ἐπὶ τοῦ τραχήλου ἀνηρτημένον καὶ νηχόμενος ἐν τῷ ὕδατι σπείρει τὸν σπόρον, ὅστις ἐν βραχύτάτῳ χρόνῳ διαστήματι 2—3 ἑβδομάδων βλαστάνει καὶ μαγευτικὸν παρίστησι θέαμα ὁ χλοερὸς καὶ πράσινος τάπης τοῦ ἀρτίως σπαρέντος. Ἐν δὲ τοῖς τοποῖς, ἐν οἷς ἡ ἄρδευσις ἀπαραιτήτως ἀναγκαία ἐστίν, ὡς ἐν ταῖς μὴ ἐπικλυζομέναις γαίαις συμβαίνει, ἀπλούστατα ἐπιτελεῖται ἡ καλλιέργεια καὶ

ἀπαράλλακτα ὡς πρὸ 5 χιλ. ἐτῶν ἐγένετο, ὡς δηλοῦται ἐξ ἀπεικονίσματος καὶ παραστάσεων τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων καὶ ἐν ταῖς ἱερογλυφικοῖς σημαίνεται ἐκ δύο ξύλων γωνιωδῶς συνηνωμένων εἰς τὸ ἄκρον, ὧν τὸ ἕτερον σιδῆρῳ περιειλημμένον κατὰ τὸ ἄκρον, συνίσταται τὸ ἄροτρον, ὅπερ ἄνευ τροχῶν δύο βόες ἐζευγμένοι σύρουσι καὶ κινουσιν ἐπὶ τὰ πρόσω, ἐστ' ὅτε δὲ εἰς βοῦς καὶ μία κάμηλος ἢ καὶ βούβαλος, καὶ ὁ Φελλάχος διαχειρίζεται αὐτὸ μόλις 3—4 δακτύλους ἐμπηγνύων εἰς τὴν γῆν. Ἐντοῖς τελευταίοις ὅμως χρόνοις ὁ ἀντιβασιλεὺς διὰ τὴν βαμβακοφυτείαν πρὸς βαθυτέραν αὐλάκιτιν εἰσῆγαγεν εἰς χρῆσιν τῶν ἰδίων κτημάτων ἄροτρα τοῦ ἀτμοῦ κατὰ τὸ σύστημα τοῦ *Fowler* καὶ πρὸς ἐπέκτασιν τούτων μεταπέμφατο δύο μηχανικοὺς Γερμανοὺς, καὶ διὰ τοῦ μέσου τούτου ἐπιξήθη ἡ τοῦ βάμβακος πρόσδοδος κατὰ 25—30 %.

Ἄλλ' ἐπειδὴ τῶν μηχανῶν ἡ χρῆσις ἀγνοεῖται, ταχέως φθείρονται αὗται καὶ μένουσιν ἐν τοῖς ἀγροῖς ἐρείπια πρὸς τοῖς τῶν ἀρχαίων πόλεων ἐρείπιοις.

Καὶ τελευταῖον ὁ μὲν θερισμὸς γίνεται ἢ δι' ἐκρίζωσεως ἢ διὰ δρεπάνου, ἢ δὲ ἀλόησις διὰ βοῶν καὶ βουβάλων καὶ ἡ τῶν καρπῶν μεταφορὰ διὰ καμήλων, ὄνων, ἡμιόνων καὶ ἵππων δι' ἑλλειψιν ἀμαξῶν. Διὰ τοιούτου τοίνυν ἀρότρου τελουμένης παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις τῆς γεωργίας παραπλησίον τῷ καθ' Ἡσίοδον ἱστορουμένῳ παρὰ τοῖς Ἑλλησιν, οὐδόλως παράδοξον πρέπει νὰ φανῇ εἰ τὰ ἀποτελέσματα εἰσι μέγιστα καὶ ὑπερβάλλοντα τοὺς ἀνθρωπίνους ὑπολογισμοὺς καὶ εἰς θαυμασμὸν φέροντα, καθ' ὅσον αἰτία τούτων ἐστὶν ὁ τῆς εὐτυχίας θεὸς Νεῖλος ποταμὸς. ταῦτα δὲ πάντα τὰ εἰς τὴν γεωργίαν τῶν ἀρχαίων ἀναγόμενα ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ Διόδωρος δικαίως ἐ-

ξαίρει αὐτήν. «Ὅλως γὰρ πᾶσα γεωργία παρὰ μὲν τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι μετὰ μεγάλων ἀναλωμάτων καὶ ταλαπωριῶν διοικεῖται, παρὰ δ' Αἰγυπτίοις μόνοις ἐλαχίστοις δαπανήμασι καὶ πόνοις συγκομίζεται». Μεγίστην δ' ὥθησιν εἰς τὴν τοῦ βάμβακος καλλιέργειαν ἔδωκε καὶ παραξυσμὸν τινα ἐνεποίησε τοῖς Φελλάχοις ἡ μεγάλη καὶ ἀπροσδόκητος αὐτοῦ τιμὴ ἐν καιρῷ τοῦ Ἀμερικανικοῦ πολέμου, καταδελεάσασα αὐτοὺς νὰ ἐπιβαρύνωσι τοὺς ἄγρους μετὰ τῆς φυτείας τοῦ πολυτιμοτάτου καταστάντος προϊόντος, ὅπερ κατὰ τὴν κρίσιν τῶν νεωτέρων ἐπιβλαβέστατον αὐτοῖς ἀπέβη, ἐπιλεγόντων ὅτι οἱ Φελλάχοι ἔπαθον τὸ τοῦ ἀρχαίου χωρικοῦ, ὃς τὴν χρυσᾷ τίκτουσαν ὡς ὄρνιθα ἀπέσφαξε. Ὑπολογίζεται δὲ ὅτι ἐν τῷ διαστήματι τῶν χρυσοφόρων ἐκείνων ἐτῶν μόνη ἡ τοῦ βάμβακος πρόσσόδος ἀνῆλθεν εἰς 1,500 ἑκατομμύρια φράγκων !!! ὅτε ἔβλεπέ τις χωρικοὺς κατὰ χιλιάδας φράγκων παίζοντας ἐν τοῖς ρουλέττοις, τὰ ὅποια ἐν τοῖς καφφενείοις τοῦ Καίρου καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπὶ τοσοῦτον ἀναπτυχθέντα ἤκμαζον, καὶ τῶν ὁποίων οὐδεμίαν ἰδέαν καὶ γνῶσιν εἶχον οἱ παίζοντες Φελλάχοι, καθ' ὁλοκληρίαν τοῖς παισὶν ὁμοιάζοντες, οἵτινες τὴν τοῦ χρυσοῦ ἀξίαν ἐντελῶς ἀγνοοῦσιν. Ἐπειδὴ δὲ μεγάλην ἐπίδοσιν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἔλαβεν ἡ βαμβακοφυτεία ἐν Ἀγύπτῳ, εἰ καὶ τὰ ἐπιβλαβῆ ἀποτελέσματα τῆς ὑπερβολικῆς προαγωγῆς τοῦ βάμβακος γίνονται ἤδη ἐπαισθητά, λυσιτελέστατον ὑπολαμβάνω νὰ ἐπισυνάψω ἐνταῦθα τὰς ἐπομένας ἐπισήμους στατιστικὰς πληροφορίας. Ἐν φεδδάνιον ἀγαθῆς γῆς περιέχον 250 θάμνους, μεταξὺ τῶν ὁποίων, ἐν μέτρον ἀπ' ἀλλήλων ἀπεχόντων, φυτεύουσι λαχανικὰ, ὡς ἐν Οὐγγαρίᾳ σίχυας μεταξὺ τοῦ ἀραβοσίτου, παράγει 112—225

κιλόγραμμα βάμβακος, ἢ κατὰ μέσον ὄρον 150 κιλόγραμμα καὶ 2 $\frac{1}{2}$ βαμβακόσπορον. Ἡ δὲ τιμὴ 50 κιλογράμμων, καὶ περ ἄστατος, ὑπολογίζεται εἰς 100 — 300 φράγκων, καθ' ἣν ὁ μὲν Ἀντιβασιλεὺς ἐκ τῆς ἐκποιήσεως τοῦ βάμβακος τῶν ιδιοκτησιῶν, λαμβάνει πρόσδοτον ἐτησίαν 20 ἑκατομμύρια κιλογράμμων, ἀνέρχεται εἰς 40 ἑκατομμύρια φράγκων, ἥτις ὁμως, καίπερ τοσαύτη, παραβαλομένη πρὸς τὴν τῆς βορείου Ἀμερικῆς, παραγούσης 800 ἑκατομμύρια κιλογράμμων βάμβακος, μόλις τὸ ἐν ὄγδοον ἀποτελεῖ. Αἱ δὲ ἀνατολικαὶ Ἰνδαὶ παράγουσι 1,720 ἑκατομμύρια κιλογράμμων βάμβακος, τῶν ὁποίων 320 ἑκατομμ. ἐξαγωγή γίνεται καὶ 1,500 ἑκατομμύρια ὑπολείπονται εἰς ἐπιτόπιον κατανάλωσιν. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ ἀπὸ τῆς 1 Σεπτεμβρίου 1869 μέχρι τῆς 19 Ἰανουαρίου 1870 ἐπωλήθησαν 151,815 μεγάλα δέματα καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς Λιβερπούλης ὁ τῆς Αἰγύπτου βάμβαξ ἤρξατο ἥδη νὰ ὑπερτιμᾶται.

Ἀνερευνῶν δέ τις τὸν χρόνον, ἀφ' οὗ ἤρξατο ἡ βαμβακοφυτεία ἐν Αἰγύπτῳ, εὐρίσκει ὅτι καὶ τούτου τοῦ ἀγαθοῦ πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰσηγητῆς ὑπῆρξεν ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἀπὸ τῆς πρώτης εἰκοσαετηρίδος τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος, ὅτε παρῆγεν ἡ χώρα ἐτησίως μόλις 40,000,000 κιλόγραμμα, τῷ δὲ 1831 ἀνέβη εἰς 8,400,000 κιλά, τῷ δὲ 1841 εἰς 8700000, καὶ τῷ 1851 εἰς 17,300,000. Παρατηρήθη δὲ κατὰ πρῶτον ἐν Αἰγύπτῳ ἡ βαμβακοφυτεία ἐν τῷ κήπῳ τοῦ Μαρκόμπεη.

Ὁ δὲ νεώτερος τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ υἱὸς Χαλίμ πασιᾶς, θεῖος τοῦ νῦν Ἀντιβασιλέως, καθὼς καὶ αὐτὸς οὗτος, τὰ μάλιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπέκτασιν καὶ διάδοσιν τῆς βαμβακοφυτείας καθὼς καὶ εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ἐκκοκιστικῶν μηχανῶν πρὸς τελειοτέραν ἐκ-

καθάρισιν τοῦ βάμβακος, ἄνευ τῆς ὁποίας πρότερον μικράν ἀπελάμβανε τιμὴν καὶ ὑπόληψιν ὁ τῆς Αἰγύπτου βάμβαξ. Δευτέραν δὲ θέσιν μεταξὺ τῶν προϊόντων τῆς Αἰγύπτου μετὰ τον βάμβακα κατέχει τὸ σακχαροκάλαμον, ὅπερ εἰσαχθὲν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ἐνεστώσης ἑκατονταετηρίδος, ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος ἐπεκτείνεται, 10,000 □ μέτρα σακχαροκαλάμου παράγουσι κατὰ μέσον ὅρον 1,600 κιλόμετρα φαιοῦ σακχάρους καὶ 1000 κιλόγραμμα μέλανος, ἥτοι ἕκαστον φεδδάνιον παράγει 1512 κιλόγραμμα σακχάρους. Δύναται δὲ τις νὰ παραδεχθῇ ὅτι τό γε νῦν 35,000 περίπου φεδδάνια χρησιμεύουσιν εἰς τὴν καλλιέργειαν σακχαροκαλάμου, παράγοντα 38 ἑκατομμύρια κιλόγραμμα σακχάρους περίπου καὶ τοιοῦτον ἐξάγεται ποσόν, 4 ἑκατομμύρια φράγκων ἀξίαν ἔχον. Καὶ τὸ μὲν σακχαροκάλαμον τῆς Κούβας πλουσιώτερόν ἐστι τὸ δὲ τῆς Αἰγύπτου πολλῶ τιμιώτερον ἕνεκα τῆς τεχνικῆς ἀρδεύσεως αὐτοῦ. Ἀλλ' οἱ καλλιεργῆται καὶ παραγωγεῖς τοῦ Αἰγυπτίου σακχάρους πιστεύουσιν ὅτι ἅμα καταργηθῇ ἡ ἐν Κούβᾳ ἐργασία τῶν δούλων καὶ ἐπομένως ὑπερτιμηθῇ ἡ παραγωγή, τότε τὸ Αἰγυπτιακὸν σάκχαρι θὰ δυνηθῇ νὰ ἀνταγωνισθῇ πρὸς αὐτὸ ἐν ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς ἀγοραῖς. Ἡ μὲν καλλιέργεια αὐτοῦ γίνεται ἐν τῇ ἄνω Αἰγύπτῳ, τὰ δὲ μεγαλύτερα σακχαροποιεῖα ἀνήκousi τῷ Ἀντιβασίλει καὶ τοῖς συγγενέσιν αὐτοῦ, ὧν τὰ τρία ἐπισημότερα εὐρίσκονται ἐν *Minieh*, *Roda* καὶ *Erment* (Ερμωνθίδι τῶν ἀρχαίων) καὶ αἱ μηχαναὶ αὐτῶν μένουσιν ἀργαὶ ἐπὶ 6—8 μῆνας τοῦ ἔτους· καθ' ὅσον ἡ ἐργασία ἀποπερατοῦται ἐντὸς 4—6 μηνῶν ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου καὶ Ἰανουαρίου, καθ' ἣν 3—5 χιλ. καμήλων μεταφέρουσι τὸν κάλαμον εἰς τὰς μηχανὰς καὶ δισχί-

λιοι Φελλάχοι ἐργάζονται λαμβάνοντες 2 — 4 γροσί-
ων ἡμερομίσθιον εἰς σάκχαρι καὶ οὐχὶ εἰς χρήματα
μετρητά. Ἀγγλοι δὲ καὶ Ὀλλανδοὶ καὶ σπανιώτερον
Γάλλοι διευθύνουσι τὰ περισσότερα τῶν σακχαροποι-
είων τοῦ Ἀντιβασιλέως, ὧν τὰ δύο μόνον τῆς Ἐμω-
θίδος παράγουσιν ἑτησίως 120,000 καντάρια σακχά-
ρεως. Εἰ καὶ ὁ Ἀντιβασιλεὺς βελτιοῖ καὶ μεγεθύνει τὰ
σακχαροποιεῖα καὶ μάλιστα ἐν *Minieh*, αἱ πρόσοδοι
ὅμως καὶ ὠφέλειαι ἔνεκα τοῦ πολυδαπάνου τῆς ἀγο-
ρᾶς τῶν μηχανῶν ἐκ τῆς Εὐρώπης, τῆς υπερόγκου
μισθοδοσίας τῶν ξένων ὑπαλλήλων καὶ τῆς τῶν γαι-
ανθράκων ὑπερτιμῆσεως, μικραὶ εἰσι καὶ δυσανάλογοι
πρὸς τὴν μεγάλην δαπάνην.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑΣ.

Ἡ Αἴγυπτος φυσικῶς πλεονεκτοῦσα τῶν λοιπῶν
τῆς οἰκουμένης χωρῶν κατὰ τὴν εὐφορίαν καὶ τὸ ἀ-
δάπανον τῆς γεωργίας, ἀπολείπεται πολὺ κατὰ τὴν
κτηνοτροφίαν διὰ πολλὰ αἷτια, ὧν κατωτέρω μνεῖα
γεννήσεται, ἐν ᾧ τὸ πάλαι καὶ αὕτη συνήκμαζε τῇ γε-
ωργίᾳ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Διοδώρου «ὁ δ' αὐτὸς
λόγος ἐστὶ καὶ περὶ τῶν νομέων, οἳ τὴν τῶν θρεμμά-
των ἐπιμέλειαν ἐκ πατέρων ὥσπερ κληρονομίας νόμῳ
παραλαμβάνοντες ἐν βίῳ κτηνοτρόφῳ διατελοῦσι πάν-
τα τὸν τοῦ ζῆν χρόνον, καὶ πολλὰ μὲν παρὰ τῶν προ-
γόνων πρὸς θεραπείαν καὶ διατροφήν ἀρίστην τῶν βο-
σκομένων παρελήφασιν, οὐκ ὀλίγα δὲ αὐτοὶ διὰ τὸν
εἰς ταῦτα ζῆλον προσευρίσκουσι, καὶ τὸ θαυμασιώ-
τατον διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς εἰς ταῦτα σπουδῆς».
Νῦν δὲ τρέφονται τὰ ζῶα καὶ κτήνη ἀπὸ μὲν τοῦ Ἰα-

νουαρίου μέχρι τοῦ Μαΐου ἢ ἐν τοῖς ἀγροῖς ἢ ἐν τοῖς σταύλοις ἐσθίοντα τρίφυλλα καὶ ἄλλα διάφορα χλωρὰ χόρτα, κατὰ δὲ τὸν λοιπὸν χρόνον τοῦ ἔτους χρησιμεύει ὡς τροφή αὐτῶν ἢ κριθή (κυρίως τοῦ ἵππου), οἱ κύαμοι, ἡ ζέα, τὰ ξηρὰ τρίφυλλα καὶ ἄλλα ξηρὰ χόρτα· οὐχ ἦττον ὅμως ἀπὸ τοῦ τέλους Ὀκτωβρίου, ἀποχωρούντων τῶν ὑδάτων, τρέφονται τὰ ζῶα ἐπὶ τινα χρόνον ἐκ τῆς ἐν τοῖς ἀγροῖς βλαστανούσης χλόης. Ἐπειδὴ δὲ λίαν ἐλλιπὴς ἐστὶν ἡ τῶν ζῶων θεραπεία, ἀνεπαρκὴς ἡ τῆς καθαριότητος αὐτῶν διατήρησις, ἄθλιοι καὶ ἐλεεινοὶ οἱ σταῦλοι, περιωρισμένοι αἱ τῆς κτηνιατρικῆς γνώσεις καὶ ἀσύμμετρος ἡ τῶν ἐργασιῶν διανομή, δι' ὅλα ταῦτα ἡ κτηνοτροφία μένει πολλῷ ὑποδεστέρα τῆς τῶν ἄλλων χωρῶν, ἡ δὲ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν σφοδρῶς ἐνσκήψασα ἐπιζωοτία μεγάλας ἐπήνεγκε πληγὰς εἰς τὴν Αἴγυπτον, αἵτινες εἰσέτι δὲν ἐθεραπεύθησαν, καίπερ τῆς κυβερνήσεως δραστηρίως ὑποστηρίζουσας τὴν εἰσαγωγὴν τῶν ζῶων καὶ κτηνῶν. Τα δὲ κυριώτερα τῶν φορταγωγῶν καὶ ἀχθοφορικῶν ζῶων εἰσὶν ὁ ὄνος, ἡ κάμηλος καὶ σπανιώτερον ὁ ἵππος. Ὁ μὲν Αἰγύπτιος ὄνος ἐστὶν ἀξιόλογον ζῶον, μέγας, ἐνεργητικὸς, ὀλιγαρκὴς, ἐπιτήδειος πρὸς ἵππασίαν καὶ φορταγωγὸς, πολὺς δρόμος καὶ περὶπατος ἐν τῇ ἐρήμῳ οὐδόλως καταπονεῖ αὐτὸν, ἀδιαλείπτως καὶ ἀσφαλῶς καλπάζοντα ἐν τῇ ἄμμῳ, ἐφ' οὗ ἐποχοῦμενοι οἱ περιηγηταὶ ἐν ἀνέσει δύνανται καὶ νὰ γράφωσιν ἐν τοῖς ἡμερολογίοις αὐτῶν. Το χρησιμώτατον τοῦτο ζῶον κυρίαν πατρίδα ἔχον τὴν Ἀνατολὴν κατὰ πολὺ πλεονεκτεῖ τῶν ἐν τοῖς ἡμετέροις κλίμασιν ὁμογενῶν, ἐφ' ᾧ δικαίως τιμᾶται ἐν Αἰγύπτῳ ὁ μὲν ἵππαστικὸς ἀντὶ 10—30 λιρῶν, ὁ δὲ φορταγωγὸς ἀντὶ 6—8. Αἱ δὲ ἡμίονοι σπανιώτατα πα-

ραττηροῦνται ἐν ταῖς πόλεσιν πρὸς ἵππασίαν, χρησιμεύουσι δὲ ἐν τῷ στρατῷ πρὸς μεταφορὰν τῶν πυροβόλων, τῶν πολεμοφοδίων καὶ τῶν φορταγωγῶν ἀμαξῶν. Ἡ δὲ κάμηλος, ἥτις καὶ Ἀνατολικὴ ἀτμάμαξα καλεῖται, φαίνεται ὅτι μᾶλλον παρὰ τοῖς Ἀραβι καὶ τοῖς Ἰσραηλίταις καὶ ἰδίᾳ ταῖς Σημιτικαῖς φυλαῖς ἦν ἐν χρήσει ἢ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Αἰγυπτίοις, ὅπου ἡ κάθυγρος τοῦ Νείλου κοιλάς ἀκατάλληλός ἐστιν αὐτῇ, ἔνεκα τοῦ ὑποίου ἢ εἰκὼν αὐτῆς ὡς καὶ ἡ τοῦ καταφρονουμένου χοίρου οὐδαμοῦ εὔρηται ἐν τοῖς ἱερογλυφικοῖς, ἐν αἷς τὰ πλεῖστα τῶν ζώων ἀπεικονίζονται.

Εἰ καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ μνημονεύεται ὡς ὑπάρχουσα ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν τῇ βίβλῳ τοῦ Ἰωβ παραβάλλεται ἡ τοῦ βιωτικοῦ χρόνου ταχύτης πρὸς τὸν δρόμον καμήλου δρομάδος, οἱ νεώτεροι ὅμως ἐρευνήσαντες τὰ περὶ τούτου ἀπέδειξαν ὅτι αἱ κάμηλοι ἐξ Ἀραβίας μετηνέχθησαν εἰς Αἴγυπτον ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου τῷ 256 π. Χ. ὅστις διὰ τῶν καμήλων συνέδεσε τὴν ἐμπορικὴν ὁδὸν τῆς Κοπτοῦ καὶ Βερενίκης κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος. Ἡ Αἰγυπτία κάμηλός ἐστι μεγάλη, μικροσκελῆς, ὁμοία τῇ Συρίᾳ καὶ μονόκυρτος, τῆς δικύρτου εὐρισκομένης εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας ἐν τῇ Βακτριανῇ, φημιζομένη παρὰ τοῖς ἀρχαίοις διὰ τὴν καμηλοτροφίαν. Καὶ ἡ μὲν φορταγωγὸς τιμᾶται ἀντὶ 12 εἰκοσαφράγκων ἐν Καίρῳ, ἡ δὲ ἵππαστικὴ ἀντὶ 40 καὶ πλέον. Κατὰ δὲ τὸ χρῶμα αἱ κάμηλοι τῆς Αἰγύπτου εἰσὶν οὐχὶ πᾶσαι ξανθαί, ἀλλὰ πολλαὶ λευκαί, φαιαί, ὑπόλευκοι, ὑπομέλανες καὶ ἄλλων χρωμάτων. Ἡ δὲ καμηλοτροφία ἐγενικεύθη ἐν Αἰγύπτῳ ἀπὸ τῆς ὑπὸ τῶν Ἀράβων κατακτήσεως τῆς χώρας. Καὶ τὸ μὲν

κρέας αὐτῶν ἐσθίουσιν οἱ Βεδουίνοι, τὸ δὲ γάλα πίνουσι καὶ τὰς κατὰ τὸ ἔαρ πιπτούσας τρίχας αὐτῶν νήθουσι καὶ ὑφαίνουσι πρὸς κατασκευὴν ὑφασμάτων. Τρέφονται δὲ αἱ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐξ ἀλατούχων φυτῶν, πικρῶν βοτάνων καὶ ἀκανθῶν καὶ ἐκάστη φέρει βάρους 100—250 κιλογράμων, χρησιμεύουσα καὶ νῦν ἔτι, ὅτε ἡ τῶν σιδηροδρόμων πληθὺς παρέχει πᾶσαν εὐκολίαν, ὡς φορταγωγὸς πανταχοῦ τῆς Αἰγύπτου ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας μέχρι τῆς Συήνης (*Assuan*), ἐν ταῖς ὁδοῖς τῶν πόλεων, ἐν ταῖς ὄχθαις τῶν διωρύγων καὶ ἐν ταῖς ψαμῶδεσι παραλίαις. Ἐπιβλαβὴς ταῖς καμήλοις ἐστὶν ἡ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως καταναγκαστικὴ ἐργασία αὐτῶν ἐν τῇ τῶν στρατιωτῶν μεταφορᾷ καὶ ἐν τοῖς δημοσίοις ἐργοῖς, ὅτε τὰ μάλιστα ἐπιβαρύνονται αὐταί τε καὶ οἱ κύριοι αὐτῶν.

Ἴππων δὲ τέσσαρα γένη ὑπάρχουσιν ἐν Αἰγύπτῳ, πρῶτον μὲν ὁ τοῦ Δέλτα ἵππος, ὅστις βαρὺς, μικρόσωμος, παχύτριχος, καρτερικὸς καὶ ἐργατικὸς ἐστίν, δεύτερον δὲ ὁ Σύριος ἢ Τουρκομανικὸς ἵππος, καλούμενος ἰδίως *Anezi*, μετρίου μεγέθους ἐστὶν ἐλαφρὸς, εὐμορφος τὴν κεφαλὴν, λαμπρὸς τὸ δέρμα καὶ μικρὰν ἔχων ὀπλήν. Οὗτος ὡς μεγαλοπρεπὴς, ζωηρὸς καὶ οὐχὶ πολὺ καρτερικὸς χρησιμεύει εἰς ἵππασίαν καὶ εἰς ὀχήματα. Τρίτον ὁ ὑψηλὸς καὶ εὐμήκης ἵππος τῆς Δόγγολας ἐν τῇ Ἀνω Αἰγύπτῳ, μελανόχρους, δρομεὺς καὶ ὀλίγον εἰς χρῆσιν ἐστίν, καὶ τέταρτον ὁ κυρίως Ἀραβικὸς ἵππος *Nedschi* ἐκ τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας τῆς Ἀραβίας εὐγενεστάτης καταγωγῆς ἐστίν, σοβαρὸς τὸ ἀνάστημα, λευκότριχος, μικρὰ μὲν ὧτα μεγάλους δὲ ὀφθαλμοὺς ἔχων, καὶ ἵπποφορβεῖα, ὡς ἀλλαχοῦ, ἐν Αἰγύπτῳ δὲν ὑπάρχουσιν. Εἶχε μὲν συστήσει τῷ 1837 ἐν τοιοῦτον πλησίον τοῦ Καίρου ἐν *Sehumbra*

ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς, ἀλλὰ καὶ τοῦτο παραμεληθὲν βραδύτερον ἐντελῶς ἐξέλιπεν. Σημειωτέον δὲ προσέτι ὅτι οἱ ἵπποι ἐν Αἰγύπτῳ τιμώμενοι ἀπὸ 20—200 λιρῶν Ἀγγλικῶν πολλῶ τιμιώτεροι τῶν ἀνθρώπων εἰσὶν διότι διαρκούσης τῆς δουλεμπορίας, ἥτις δυστυχῶς κατ' ἐπιφάνειαν μόνον καὶ κατὰ τύπον καταδιώκεται, κατ' οὐσίαν δὲ ὑφίσταται, ὁ μαῦρος τιμᾶται ἀπὸ 15—30 λιρῶν, ἡ δὲ μαῦρη κόρη ἀπὸ 20—50 καὶ ἡ λευκὴ Καυκασία μέχρι τῶν 100 λιρῶν.

Ἰδίᾳ δὲ πρὸς γεωργίαν χρησιμεύει ὁ βοῦς, ὃς ἐν Αἰγύπτῳ ἐστὶ λεπτός ἔχων μικρότριχον καὶ στιλπνὸν δέρμα καὶ βαθὺ καρύκινον χρῶμα, δὲν σιτεύεται δὲ ἵνα χρησιμεύσῃ πρὸς τροφήν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ πρὸς ἐργασίαν, περιστρέφων τὸν τροχὸν πρὸς ἄρδουσιν τῶν ἀγρῶν καὶ πρὸς ἄροσιν αὐτῶν. Οἱ δὲ βούβαλοι διαιτῶμενοι ἐν τοῖς καθύγροις σταύλοις, ἐν τοῖς τέλμασι καὶ ἐν τοῖς ὕδασι χρησιμεύουσιν εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν ἀγρῶν, τῆς ὀρύξεως καὶ τῶν ἐλωδῶν φυτῶν. Τῶν δὲ πρὸς τροφήν χρησιμευόντων ζώων καὶ κτηνῶν τῆς Αἰγύπτου πρῶτον καὶ κύριόν ἐστι τὸ πρόβατον καὶ ὁ κριὸς, ἅπερ τρεφόμενα ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ ἐν τῇ πεδιάδι παρέχουσιν ἡδιστον κρέας καὶ ἰδίως ὀπτὸν ἐν ὀβελῷ, καὶ ἄφθονα ἔρια, καὶ ἀνήκουσιν εἰς τὸ γένος τῶν τῆς Συρίας, τῆς βορρείου Ἀφρικῆς καὶ τῆς Αἰθιοπίας προβάτων. Πρὸς τούτοις δὲ ἰδιάζον ἐν Αἰγύπτῳ ζῶόν ἐστι καὶ ἡ αἶξ, ἔχουσα προεξέχοντα πώγωνα, κρεμάμενα ὦτα, κέρατα πρὸς τὰ ὀπισθεν ἐλίσσόμενα καὶ σχεδὸν ἀόρατα, πυρρὸν χρῶμα καὶ μεγάλους μαστούς. Τοιαῦται οὔσαι αἱ αἶγες θεωροῦνται ὡς μέσον τι μεταξὺ αἰγὸς, προβάτου καὶ μόσχου, μὴ δυνάμεναι μὲν καθ' ὀλοκληρίαν νὰ παραβληθῶσι κατὰ τὴν καλλονὴν πρὸς τὰς Ἰταλικὰς καὶ Ἰσπανικὰς αἶγας, παρέχουσιν

ὅμως λίαν θρεπτικὸν γάλα, τοῦ ὁποῖου γενικὴν χρῆσιν ποιεῖται ὁ λαὸς, ἐν Καίρῳ δὲ καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὡς ἐν Ῥώμῃ καὶ Μαδρίτῃ, αἰγῶν ἀγέλαια κατὰ πᾶσαν πρωΐαν ἐλαυνόμεναι ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ στιγμηδὸν ἀλμεγόμεναι νωπὸν παρέχουσι γάλα τοῖς κατοικοῖς. Ὁ δὲ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Αἰγυπτίοις καὶ τοῖς υἱοῖς τοῦ Ἰσραὴλ ὡς καὶ τοῖς Μωαμεθανοῖς τοσοῦτον μισητὸς χοῖρος σπανιώτατα φαίνεται ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ὁ Αἰγύπτιος κύων ὅμοιος κατὰ τὸ χρῶμα καὶ τὴν μορφήν πρὸς τὸν θῶα νωθρός ἐστιν, δειλὸς καὶ νυσταλέος καὶ ἐπομένως οὐχὶ πολὺ χρήσιμος. Καὶ τῶν πτηνῶν τελευταῖον αἱ περιστεραι, αἱ ὄρνιθες, οἱ χῆνες καὶ αἱ νῆσσαι εἰσιν οὐχὶ τοσοῦτον πολλαί, οὐδὲ ἡδὺ κρέας ἔχουσιν, ὡς ἐν Εὐρώπῃ.

Ὡςπερ δὲ οἱ ἀρχαῖοι ἐγίνωσκον καὶ μετεχειρίζοντο τὸν τρόπον τῆς τεχνικῆς ἐκλεπίσεως καὶ διὰ ταύτης παρῆγον ἄπειρον πλῆθος ὀρνέων κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Διοδώρου «Καὶ τὸ θαυμασιώτατον διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς εἰς ταῦτα σπουδῆς οἱ τε ὀρνιθοτρόφοι καὶ χηνοβοσκοί, χωρὶς τῆς παρὰ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώπων ἐκ φύσεως συντελουμένης γενέσεως τῶν εἰρημένων ζώων, αὐτοὶ διὰ τῆς ἰδίας φιλοτεχνίας ἀμύθητον πλῆθος ὀρνέων ἀθροίζουσιν. Οὐ γὰρ ἐπιάζουσι διὰ τῶν ὀρνίθων, ἀλλ' αὐτοὶ παραδόξως χειρουργοῦντες τῇ συνέσει καὶ φιλοτεχνίᾳ τῆς φυσικῆς ἐνεργείας οὐκ ἀπολείπονται» οὕτω καὶ νῦν οἱ νεώτεροι μεγάλα διατηροῦσι νεοσσοτροφεῖα ἐν Καίρῳ καὶ ἰδίως ἐν τῷ βορειανατολικῷ προαστείῳ *Giseh Ekin* καὶ ἀλλαχοῦ, ἅπερ οἱ Ἀραβες καλοῦσι *Mahmed el surüg*, ἥτοι ὀρνιθοτροφεῖα ἢ ὀρνίθων ἐργαστήρια συνιστάμενα ἐκ δύο τμημάτων, τοῦ ἄνω, ἐνθα γίνεται ἡ θέρμανσις καὶ τοῦ κάτω, ὅπου τὰ ὠὰ ἐπὶ καλάμων ἢ ἀχύρων κεῖνται καὶ

ἐν θερμοκρασίᾳ 28—32° P. διατηροῦνται καὶ διὰ τοῦ τεχνικοῦ τούτου τρόπου τοσαύτη ὀρνιθίων πληθὺς γίνε-
ται ὥστε ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ὑπολογισθεὶς ὑπὸ τῶν
νεωτέρων τῷ 1835 ἀνῆρχετο εἰς 15 ἑκατομμύρια!
Καὶ ὀρτύγων δὲ τοσαύτη πληθὺς ἐν Αἰγύπτῳ πάλαι
τε καὶ νῦν ὑπάρχει καὶ καταναλίσκεται ὥστε κατὰ
Διόδωρον οἱ κάτοικοι μιᾶς ὀλοκλήρου πόλεως, κειμέ-
νης ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς Αἰγύπτου καὶ Συρίας καὶ κα-
λουμένης Ῥινοκούλουρα στερηθέντες ποτὲ πάντων
τῶν πρὸς τὸ ζῆν, ἐξ ὀρτύγων, ἅς εὐλόως ἐθήρων,
ἐτρέφοντο. «Ἄλλ' ὅμως ἐκριφέντες εἰς χώραν ἔρη-
μον καὶ πάντων σχεδὸν τῶν χρησίμων ἄπορον, ἐπε-
νόησαν ὁδὸν οἰκείαν τῆς περὶ αὐτοὺς ἐνδεείας ἀναγκα-
ζούσης τῆς φύσεως πρὸς τὴν ἀπορίαν πάντα μηχανᾶ-
σθαι· καλὰ μὲν γὰρ κείροντες ἐκ τῆς ὁμόρου χώρας
καὶ ταύτην σχίζοντες λίνα παραμήκη κατεσκευάζον·
ταῦτα δὲ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἐπὶ πολλοὺς σταδίους
ἱστάντες τὰς θήρας τῶν ὀρτύγων ἐποιοῦντο· φέρον-
ται γὰρ οὗτοι κατ' ἀγέλας μείζονας ἐκ τοῦ πελάγους.
οὓς θηρεύοντες ἤθροίζον πλῆθος ἱκανὸν εἰς διατρο-
φὴν ἑαυτοῖς». Καὶ ἡ μελισσοτροφία ἱκανῶς διαδε-
δομένη ἐν Αἰγύπτῳ ἐστὶ καὶ τὸ μέλι πλεῖστον τιμᾶται.

Ταῦτα μὲν καὶ περὶ τῆς κτηνοτροφίας, ἥτις τὸ πά-
λαι μὲν ἐπὶ πολὺ ἤκμαζε καὶ συνεβάδιζε τῇ προόδῳ
τῆς γεωργίας, νῦν δὲ τοσοῦτον παρημελημένη φαί-
νεται. Περὶ δὲ τῶν ἱερῶν ζώων καὶ πτηνῶν, ἅπερ οἱ
ἀρχαῖοι ζῶντά τε καὶ τελευτήσαντα ἐσέβοντο καὶ ἐτί-
μων οἷον τοὺς αἰλούρους, τοὺς ἰχνεύμονας, τοὺς κύ-
νας, τοὺς ἱέρακας, τοὺς λύκους, τοὺς κροκοδείλους
καὶ ἄλλα πολλὰ, πρὸς τὰ ὅποια τοσαύτη ἦν ἡ τοῦ
λαοῦ δεισιδαιμονία, ὥστε ἐπὶ τινος τῶν τελευταίων
Ἡτολεμαίων Ῥωμαῖόν τινα, ἀκουσίως αἰλουρόν τινα

φονεύσαντα, αὐθωρεὶ ὁ λαὸς συνδραμῶν εἰς τὴν οἰκίαν ἀπέκτεινε κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ πατρὸς τῆς γεωγραφίας, ὑπολαμβάνων ἀλλότριον τοῦ προκειμένου λέγειν ἀπέχω. Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων ἀρκούντως καταφαίνεται ὅτι ἡ ἄρδευσις, ὁ κοπρισμὸς, τὰ γεωργικὰ ἐργαλεῖα, ἡ τῆς οἰκονομίας μέθοδος, ἡ ἐκλογὴ καὶ ὑποστήριξις τῶν καλλιεργησίμων φυτῶν, ἡ τοῦ σπόρου χρῆσις, ὁ τρόπος καὶ ἡ συγκομιδὴ τῶν καρπῶν, ἡ γεωργία ἐν γένει καὶ ἡ κτηνοτροφία ἰδίως μεγάλην ἔχουσιν ἀνάγκην βελτιώσεως καὶ ὑποστηρίξεως καὶ τοιαύτης ἀναμφιβόλως ἐπιδεκτικὰ εἰσιν. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἀναγκαία ἐστὶν ἡ εἰσαγωγὴ κανονικῆς φιλοπονίας καὶ ἐργασίας, ἡ διάδοσις ἀγροτικῶν, χημικῶν, βοτανικῶν, κτηνιατρικῶν καὶ τεχνολογικῶν γνώσεων, ἡ σύστασις καὶ ἐνέργεια γεωργικῶν σχολῶν καὶ ἀκαδημιῶν, ἐκθέσεως καὶ ἐταιριῶν, ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ὡς ἀπαραιτήτως ἀναγκαία βάσις καὶ ὑπόστασις βαθμὸς τις γενικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ διανοητικῆς ἀναπτύξεως, τῆς ὁποίας ὁ τῆς Αἰγύπτου λαὸς στερεῖται.

Τοῦτό ἐστὶν ὄντως τὸ οὐσιωδέστατον κώλυμα, ἕνεκα τοῦ ὁποίου μέλλουσι πάντοτε νὰ ναυαγῶσι καὶ αἱ ἀγαθόταται καὶ εὐνούσταται προθέσεις πάσης συνετῆς Κυβερνήσεως τῆς χώρας, εἰς τοὺς κατοίκους τῆς ὁποίας τοσοῦτον ἀναγκαία καθίσταται ἡ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως διάδοσις καὶ ἐξάπλωσις, περὶ ἧς ἐν οἰκείῳ τόπῳ γενήσεται ὁ προσήκων λόγος.

Ἀνάγκη δὲ νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὡς πρὸς τὴν γεωργίαν ἡ ἐνεστῶσα Κυβέρνησις τοῦ Ἀντιβασιλέως ἀπεπειράθη νὰ εἰσαγάγῃ τεχνουργικὰ ἐργαστᾶσια τῆς ὕφαντικῆς, τῆς βιομηχανίας, τῆς σιδηρουργικῆς καὶ τῆς τῶν μηχανῶν κατασκευῆς καὶ διορθώσεως, ὧν

καθ' ὁλοκληρίαν σχεδὸν ἑσπερεῖτο ἡ Αἴγυπτος· διότι ὅσα ἐπεχείρετε νὰ εἰσαγάγῃ ὁ Ἀμπᾶς πασιᾶς ἐντελῶς ἐναυάγησεν. Ἀναντιρρήτως λυσιτελέσερόν ἐστι νὰ συγκεντρωθῶσιν αἱ δυνάμεις τῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ τῶν ἀναγκῶν τῆς γεωργίας, ἥτις μετὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς εἰδικῆς γεωργικῆς βιομηχανίας, πάντοτε ἀποτελεῖ τὴν κυρίαν πηγὴν τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου τῆς Αἰγύπτου· κατὰ ταύτην τὴν ἔποψιν ἡ Κυβέρνησις κατὰ μέγα μέρος ἐπέστησε τὴν προσοχὴν καὶ τὰ μέγιστα συνετέλεσεν ὑπὲρ τοῦ συστήματος τῆς ἀρδεύσεως, ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῆς συγκοινωνίας πρὸς εὐκολωτέραν τῶν γεωργικῶν προϊόντων ἐξαγωγὴν διὰ τῆς κατασκευῆς πολυαρίθμων σιδηροδρόμων, ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως καὶ τελειοποιήσεως τῆς βαμβακοφυτείας καὶ προαγωγῆς τοῦ σακχάρους. Ὁ δὲ ἀντιβασιλεὺς Ἰσμαήλ Πασιᾶς κάτοχος ὢν τῶν σπουδαιοτέρων γεωργικῶν γνώσεων καὶ τὰ μάλιστα ἐνδιαφερόμενος περὶ τῆς προαγωγῆς τῆς γεωργίας, ἐβελτίωσε τὴν διοικητικὴν καὶ οἰκονομικὴν μέθοδον ἐπὶ τῶν πανταχοῦ τῆς Αἰγύπτου καιμένων ἰδιοκτησιῶν του καὶ διὰ τοῦτο ζηλωτὸν καὶ προτρεπτικὸν παράδειγμα ἔδωκε πᾶσι τοῖς ἐγγχωρίοις γεωργοῖς καὶ γαιοκτήμοσι τοῖς περὶ πλείστου ποιουμένοις τὴν τῆς γεωργίας προαγωγὴν, ὅπερ πολὺ ἐπενήργησε καὶ εὐάρεστα ἐπήνεγκεν ἀποτελέσματα· πρὸς τούτοις δὲ ἰδρύθη ἐν Καίρῳ ἰδιαίτερος κήπος πρὸς ἐγκλιματισμὸν ξένων φυτῶν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ *Cartinel-Bey* ὅστις πρὸς τοῖς ἄλλοις φυτοῖς κατῴρθωσε νὰ ἐγκλιματίσῃ τὸ ὄπιον, τὸ ἰνδικὸν καὶ τὸ σιλλικύπριον τοῦ Σουδάν. Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς εἶχεν ἰδρύσει κτηνιατρικὴν σχολὴν, ἥτις τῷ μὲν 1853 μετηνέχθη εἰς *Schuqra*, ἀρτίως δὲ μετεφέρθη μετὰ τῆς ὑπὸ τοῦ γυν' Ἀντιβασιλέως ἰδρυθείσης

γεωργικῆς σχολῆς εἰς *Kenah*, ἔνθα εὐρίσκεται καὶ τὸ ἵπποτροφεῖον καὶ νῦν ἵπποφορβεῖον τοῦ Ἰσμαήλ πασᾶ. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα τὰ καθιδρύματα καὶ αἱ ἀποπειραι θὰ φθάσωσιν εἰς τὸν ἀληθῆ προορισμὸν ἥτοι εἰς τὴν εὐτυχίαν τῆς χώρας καὶ τοῦ ἔθνους καὶ θὰ εὐδοκιμήσωσιν, ὅταν ἡ μόρφωσις τοῦ λαοῦ κατορθωθῇ καὶ οἱ ἀγροτικοὶ νόμοι ἐπὶ τὰ κρεῖττω μεταρρυθμισθῶσιν· διότι οὗτοι, ὡς νῦν ἔχουσιν, οὐδόλως διαφέρουσι δυστυχῶς τῶν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Φαραῶ ἐν ἐνεργείᾳ διατελεσάντων, ὅπερ λῖαν παράδοξον μὲν δύναται νὰ φανῇ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐποχῇ τῆς προσόδου πάντων τῶν κλάδων τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας, ἀληθέστατον ὅμως ὡς μὴ ὤφειλέν ἐστιν, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῆς παραθέσεως τῶν νῦν πρὸς τοὺς τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἐποχῆς ἀγροτικούς νόμους, οἵτινες πιστῶς περιγράφονται ἐν τῇ βίβλῳ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, καθ' ἣν ὁ Φαραῶ (οὗτος κατὰ Ἀήψιον ἦν ὁ *Sethos*, πατὴρ τοῦ μεγάλου Ῥαμέσση τοῦ β' τοῦ καὶ Σεσώστριος καὶ Σεσώσιος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καλουμένου καὶ περὶ πῇν τετταρασκαίδεκάτῃ ἐκατονταετηρίδᾳ π. χ. ἀκμάσαντος) τὸν Ἰωσήφ καταστήσας ἐπιστάτην τῆς Αἰγύπτου καὶ τῇ θυγατρὶ τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ἡλιουπόλεως συνοικίσας εἰς γάμον, πάντα τὸν σῖτον τῆς Αἰγύπτου κατὰ συμβουλήν τοῦ Ἰωσήφ ἡγόρασε καὶ κατ' ἀνάγκην μεταπώλησας αὐτὸν, πάντα τὰ χρήματα τῆς χώρας συνήθροισε καὶ ἐπειδὴ τοῦ λιμοῦ διαρκοῦντος, ὁ λαὸς ἐστερεῖτο χρημάτων πρὸς ἀγορὰν σίτου, πρῶτον μὲν παρεχώρησε τὰ κτήνη, εἴτα δὲ καὶ τὴν χώραν πρὸς ἀποφυγὴν τῆς λιμοκτονίας· οὕτω δὲ τῆς χώρας διὰ τοῦ Ἰωσήφ περιελθούσης εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ Φαραῶ, ἐγένετο διανομὴ αὐτῆς μεταξὺ τοῦ λαοῦ ὀφείλοντος νὰ καλλιεργῇ αὐτήν, καὶ τῶν καρπῶν τὰ μὲν 4/5 νὰ

ἀπολαμβάνη πρὸς τροφήν καὶ σποράν, τὸ ὑπὸ δέλοι-
πον $1/5$ νὰ προσφέρῃ τῷ βασιλεῖ, ὥπερ ἀνῆκεν ὡς ἰ-
διοκτησία σύμπασα ἡ Αἴγυπτος, παραπλήσιον τοῦ ὁ-
ποίου συνέβη βραδύτερον καὶ ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸν μέ-
σον αἰῶνα μετὰ παρέλευσιν 2,500 ἐτῶν περίπου κατὰ
τὴν μαρτυρίαν Γρηγορίου τοῦ ἐπισκόπου *Tours* «*Su-
debant se pauperes servitio ut quantulumunque de a-
limento qorrigerant*».

Ἀπὸ μὲν τῆς βασιλείας τοῦ Ῥαμέσση 6' ἡ Σεσώ-
στριος ἐπῆλθεν ἡ κατάπτωσις τῆς Αἰγύπτου, τὴν ὁ-
ποίαν ἔτι μᾶλλον ἐπηύξησεν ἡ τῶν Αἰθιοπῶν κατὰ-
κτησις τῆς χώρας, ἀπὸ δὲ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν βρα-
δύτερον οἱ τῆς Αἰγύπτου βασιλεῖς, ὧν προηγουμένως
μνεῖα ἐγένετο, ἐπέτρεψαν τὴν ἐμπορίαν καὶ ἐπιμιξίαν
τοῖς Ἑλλήσι καὶ δεόντως περιεποιήθησαν αὐτοὺς, οὐ
μόνον ἀνέλαβεν ἡ χώρα ἐκ τῆς ἀθλιότητος, εἰς ἣν εἶχε
περιέλθῃ πρότερον, ἀλλὰ καὶ ηὐτύχησε διὰ τῆς κοι-
νωνίας τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἡ εὐτυχία αὐτῆς διήρκεσε
μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Περσῶν κατακτῆσεως τῆς Αἰγύ-
πτου, ὅτε καὶ πάλιν περιέπεσεν εἰς παρακμὴν ἡ χώρα
διαρκέσασα μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ με-
γάλου κατακτῆσεως αὐτῆς καὶ τῆς καταλύσεως τοῦ
Περσικοῦ κράτους, καὶ ἐντεῦθεν νέα ἄρχεται ἐποχὴ εἰς
τὴν ἱστορίαν τῆς Αἰγύπτου, ἡ ἐνδοξος Μακεδονικὴ· ὁ
δὲ Διόδωρος ἱστορεῖ, πιθανώτατα περὶ τῆς Περσικῆς
ἐποχῆς ὅτι ἡ χώρα διηρέθη εἰς τρία μέρη, ὧν τὸ μὲν
εἶχον οἱ ἱερεῖς, τὸ δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ τὸ τρίτον οἱ μά-
χιμοι. «Τῆς δὲ χώρας ἀπάσης εἰς τρία μέρη διηρημέ-
νης τὴν μὲν πρώτην ἔχει μερίδα τὸ σύστημα τῶν ἱε-
ρέων, . . τὴν δὲ δευτέραν μοῖραν οἱ βασιλεῖς παρειλή-
φασιν εἰς προσόδους, ἀφ' ὧν εἰς τε τοὺς πολέμους χο-
ρηγοῦσι καὶ τὴν περὶ αὐτοὺς λαμπρότητα διαφυλάτ-

τουςι . . τὴν δὲ μερίδα τὴν τελευταίαν ἔχουσιν οἱ μάχιμοι καλούμενοι καὶ πρὸς τὰς λειτουργίας τὰς εἰς στρατείαν ὑπακούοντες» καὶ ἐπιπροστίθῃσιν ὅτι πλήρῃ τῶν εἰρημένων τριῶν τάξεων αἵτινες εἶχον ὡς ἰδιοκτησίαν τὴν Αἴγυπτον, ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι τρεῖς τάξεις, ἡ τῶν νομέων, ἡ τῶν γεωργῶν καὶ ἡ τῶν τεχνιτῶν, τῶν ὁποίων οἱ γεωργοὶ ἐμισθοῦντο τὴν χώραν ἀντὶ μικροῦ τινος μισθώματος παρὰ τῶν τριῶν πρώτων τάξεων καὶ ἐκαλλιέργουν αὐτὴν ἐπ' ἰδίᾳ ὠφελείᾳ. «Ἔστι δ' ἕτερα συντάγματα τῆς πολιτείας τρία τότε τῶν νομέων καὶ τὰ τῶν γεωργῶν, ἔτι δὲ τὸ τῶν τεχνιτῶν, οἱ μὲν οὖν γεωργοὶ μικροῦ τινος τὴν καρποφόρον γῆν τὴν παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἱερέων καὶ τῶν μαχίμων μισθοῦμενοι, διατελοῦσι τὸν πάντα χρόνον περὶ τὴν ἐργασίαν ὄντες τῆς χώρας» ἐξ ὧν γίνεται δῆλον ὅτι πρότερον ἢ χώρα ἦν ἰδιοκτησία μόνον τοῦ βασιλέως, κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν μετέσχον αὐτῆς καὶ οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ μάχιμοι. Ἀλλ' ὅσον ἤκμασε ἡ Αἴγυπτος ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων καὶ τῶν πρώτων αὐτοκρατόρων τῆς Ῥώμης διὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ μεγάλου ἐμπορίου, τοσοῦτον ἀφ' ἑτέρου πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως καταπιεσθεῖσα ὑπὸ τοῦ σιδηροῦ ζυγοῦ τῶν Ῥωμαίων διοικητῶν ἀπώλεσε τὴν προτέραν εὐτυχίαν καὶ ἐντελῶς παρήκμασε. Ἐπὶ δὲ τῶν Βυζαντινῶν, ἐν τοιαύτῃ καταστάσει παραλαβόντων αὐτὴν παρὰ τῶν Ῥωμαίων, τὸ μὲν ὁ ἀγὼν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ χριστιανισμοῦ, τὸ δὲ καὶ ἀτελεύτητοι δογματικαὶ ἔριδες καὶ λογομαχίαι, ἐπαυξήσασαι τὸ προὔπαρχον κακὸν προπαρεσκεύασαν τὴν ὑπὸ τῶν Ἀράβων κατὰκτησιν τῆς χώρας, ἥτις νέαν ἐχάραξεν ἐποχὴν, ἀντίθετον τῆς Ἑλληνικομακεδονικῆς εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς πάλαι καὶ πρόην εὐδαίμονος χώρας.

Οἱ Ἀραβες κατακτήσαντες τὴν Αἴγυπτον κατὰ τὴν ἐβδόμην ἑκατονταετηρίδα μ. Χ. εἰσῆγαγον εἰς τὴν κατακτηθεῖσαν χώραν τοὺς Μωαμεθανικοὺς νόμους ὡς πρὸς τὴν ἀγρονομίαν καθ' οὓς τὸ μὲν $\frac{1}{3}$ αὐτῆς ἀνῆκε τοῖς πολεμισταῖς ὡς ἰδιοκτησία, τὰ δὲ $\frac{4}{3}$ τῷ Καλίφῃ ὡς ὑπερτάτῳ ἄρχοντι, ὅστις μέρος μὲν αὐτῶν ἐδώρησε τοῖς ναοῖς, τὸ δὲ πλεῖστον ἐμίσθωσε τοῖς ὑπηκόοις, ὧν οἱ μὲν πιστοὶ Μωαμεθανοὶ ἐτέλουν αὐτῷ τὸ δέκατον τῶν καρπῶν, οἱ δὲ ἄπιστοι Χριστιανοὶ (Γιαούριδες) τὸ πέμπτον. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πλεῖστοι τῶν Αἰγυπτίων, ἐξαιρουμένων τῶν Κοπτῶν, ἡσπάσθησαν τὸν Ἰσλαμισμόν, καὶ ὁ τῶν κατακτητῶν Ἀράβων ἀριθμὸς μικρὸς ἦν, τὸ πλεῖστον τῆς χώρας ἐμισθώσαν το αἱ ἄρχαιοι κάτοικοι αὐτῆς, οἵτινες εἰμὴ ἠδύναντο νὰ πληρώσωσι τὰ τῆς μισθώσεως εἰς καρποὺς ἢ χρήματα, ἀντὶ τούτων δούλους ὥφειλον νὰ δώσωσι. Τὴν δὲ δουλείαν προϋπάρχουσαν ἐν Αἰγύπτῳ κατέλυσε μὲν ὁ Χριστιανισμὸς, ἀνέστησε δὲ ὁ Ἰσλαμισμὸς διὰ τῶν Ἀράβων, οἵτινες προήγαγον καὶ ἐπεξέτεινον αὐτὴν εἰς κύκλον εὐρύτατον.

Οὗτοι οἱ ἀγροτικοὶ νόμοι τῶν Ἀράβων διένειμαν ἐν Αἰγύπτῳ μέχρι τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ὅτε τῷ 1171 ὁ Σαλαδῖνος καταλύσας τὴν δυναστείαν τῶν Φατιμιδῶν, διένειμε μεγάλα τῆς χώρας τμήματα ὡς δῶρα τοῖς πολεμισταῖς καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, ὡς οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς Πραιτοριανοὺς, ἀντήμειβον τοὺς Μαμελούκους, οὓς ἐκ ξένων χωρῶν καὶ ἰδίᾳ ἐκ τῆς Κιρκασίας συνήθροίζον καὶ μετεχειρίζοντο εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ πολέμου. Οἱ δὲ Βέηδες αὐτῶν μικρὸν κατὰ μικρὸν κατῴρθωσαν νὰ λάβωσιν ἀνεξαρτησίαν τινα, τὴν ὁποίαν διετήρησαν καὶ μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Σελήμ τοῦ α΄.

τῷ 1317, οὐ μὴν ἀλλὰ περιώρισαν καὶ τὴν δύναμιν τῶν Τούρκων πασιάδων καὶ τοὺς Φελλάχους ἐπίεσαν τὰ μέγιστα καταναγκάσαντες αὐτοὺς νὰ ἐργάζωνται τὰς ἐκτεταμέναις γαίαις των καὶ ἡ καταθλιπτική αὐτῇ κατάστασις διήρκεσε μέχρι τῆς 11 Μαρτίου τοῦ 1814, ὅτε ὁ νέος τῆς Αἰγύπτου σωτὴρ Μεχμέτ-Ἀλῆς καταστρέφας αὐτοὺς ἐγένετο κύριος πασῶν τῶν γαιῶν καὶ τῶν Βακουφίων, ὧν ἡ διατήρησις ἐπιβλαβεστάτῃ ἀπέβαινεν εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς χώρας καὶ ἀπεξημίωνεν αὐτὰ δι' ἀπονομῆς ἐτησίων προσόδων. Πρὸς τούτοις δὲ κατέλαβεν ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς καὶ τὰ κτήματα ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἕνεκα τῆς ἐπὶ τῶν Μαρμελούκων ἐρημωθείσης χώρας ἦσαν ἀδέσποτα καὶ πολλὰ. καὶ αἱ οὕτω κτηθεῖσαι γαῖαι ἐν Αἰγύπτῳ χαρακτηρίζονται ὡς Τζιφλίκια καὶ θεωροῦνται ὡς ἰδιοκτησίαι τοῦ Ἀντιβασιλέως.

Πάντα δὲ ταῦτα καὶ ὅσα οἱ διάδοχοι τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ δι' ἀγορᾶς προσεκλήταντο, 1,500,000,000 φεδδάνια ἀπαρτίζουσιν, ἥτοι ἐν τέταρτον ὅλης τῆς καλλιεργησίμου γῆς τῆς Αἰγύπτου, ἀξίαν ἔχον κατὰ τὴν ἐνεστῶσαν διατίμησιν ἑνὸς δισεκατομμυρίου φράγκων καὶ ἀποτελοῦσι τὴν κολοσσιαίαν ἰδιοκτησίαν τοῦ Ἀντιβασιλέως, τῆς ὁποίας ἡ μὲν διοίκησις ἐνεργεῖται ὑπὸ ἰδιαιτέρου συμβουλίου *Divan-el-Schefalik* καλουμένου ἐν Καίρῳ ἐδρεύοντος καὶ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτείαν τοῦ Ἀντιβασιλέως διατελοῦντος, ἡ δὲ ἐτήσια πρόσοδος αὐτῶν εἰσέρχεται εἰς τὰ πλούσια ταμεῖα αὐτοῦ καὶ δαπανᾶται κατὰ τὴν ἰδίαν βούλησιν αὐτοῦ. Πολυάριθμοι ὑπάλληλοι ὡς ἐπιστάται τοῦ Ἀντιβασιλέως ἐπιτελοῦσι τὴν ἐπιστάσιν κατὰ τὰς διατάγας τοῦ συμβουλίου καὶ τοῦ Ἀντιβασιλέως· τὰς βαρεῖας καὶ πολυειδεῖς ἐργασίας πρότερον μὲν

ἐξετέλουν οἱ Φελλάχοι ὡς δοῦλοι, ὁ δὲ νῦν Ἀντι-
 βασιλεὺς ἅμα ἀνέλαβε τὰς ἡνίας τῆς ἀρχῆς κα-
 τήρηγχε τὴν ὑπὸ τοῦ Σαῖδ Πασιᾶ προπαρασκευασθεῖ-
 σαν καταναγκαστικὴν ἐργασίαν καὶ δοιλείαν. Οὐχ
 ἥττον ὁμῶς οἰκοθεν ἐννοεῖται ὅτι ἔνεκα τῆς μεγάλης
 τῶν ἰδιοκτησιῶν ἐκτάσεως καὶ τῆς μεγάλης ἀποστά-
 σεως αὐτῶν ἡ μὲν διοίκησις καὶ ἐπιστάσις ἐλλιπὴς
 ἐστίν, οἱ δὲ ἐπὶ εὐτελεῖ μισθῷ ἐργαζόμενοι αὐτὰς Φελ-
 λάχοι ὑπόκεινται εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν καὶ καταπίεσιν
 τῶν ἀδίκων διοικητῶν καὶ ἐπιστατῶν.

Ἐκτὸς δὲ τούτων ὑπάρχουσιν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἑγ-
 γεια κτήματα, ἅπερ ὁ Ἀντιβασιλεὺς ἐκμισθοῖ πρὸς
 ἡμέρωσιν εἰς ἐπιτηδεῖους καὶ ἐμπείρους γεωργούς,
 οἵτινες κατ' ἀρχάς μὲν οὐδένα ἐτέλουν φόρον, νῦν
 δὲ ὑπόκεινται εἰς τὴν πληρωμὴν φόρου εἰσαχθέντος
 ὑπὸ τοῦ Σαῖδ-Πασιᾶ δέκα τοῖς ἑκατὸν πλὴν τῶν τριῶν
 πρώτων ἐτῶν ἀπὸ τῆς μισθώσεως. Πάντες δὲ οἱ μὴ
 ἀνήκοντες εἰς τὰς δύο ταύτας κατηγορίας τόποι καὶ
 γαῖαι καλοῦνται δημόσια κτήματα (*Miri*) καὶ θεωροῦν-
 ται κατὰ τὸ Κοράνιον ὡς ἰδιοκτησία τοῦ δημοσίου καὶ
 παραχωροῦνται τοῖς Φελλάχοις πρὸς καλλιέργειαν
 καὶ χρησιμοποίησιν, ὑποχρεουμένοις νὰ τελῶσι τα-
 κτικῶς τὴν δεκάτην (*Charag*). Ταῦτα πρότερον μὲν
 κατὰ τὸν θρησκευτικὸν νόμον μετὰ τὸν θάνατον τῶν
 καλλιεργητῶν μετέβαινον πάλιν εἰς τὴν τοῦ δημο-
 σίου κατοχὴν, ἀπὸ δὲ τοῦ 1856 διετάχθη νὰ μεταβαί-
 νωσιν εἰς τοὺς κληρονόμους τῶν καλλιεργητῶν ἄρρε-
 νὰς τε καὶ θήλεις· καὶ τοιούτων μὴ ὑπαρχόντων, νὰ
 ἐνοικιάζωνται εἰς ἄλλους ἢ τοῦ αὐτοῦ χωρίου ἢ τοῦ
 ἀμέσως πλησιεστέρου, καὶ ὁ φόρος αὐτῶν ἠυξήθη
 νῦν ἀπὸ δέκα μέχρι τῶν εἴκοσι τοῖς ἑκατόν. Καὶ τε-
 λευτοῦτον προσθετέα καὶ τὰ κτήματα ἐκεῖνα τὰ ὁ-

ποῖα προέκυψαν ἐκ τῆς ἐπομένης περιστάσεως. Ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς ἐπιβαλὼν τὴν τῶν φόρων πληρωμὴν κατὰ χωρία, ἅπερ πολλάκις ἔνεκα τοῦ καταθλιπτικοῦ συστήματος τοῦ μονοπωλίου δὲν ἠδύναντο νὰ ἀποτίσωσιν αὐτοὺς, ἐπέτρεψε τὴν πληρωμὴν εἰς δανειστάς καὶ τοκιστάς, οἵτινες προκατέβαλλον τὰ ἀναγκαῖα ποσὰ πρὸς καλλιέργειαν τῶν ἀγρῶν καὶ εἶχον δικαίωμα κατὰ τὸν θερισμὸν καὶ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν νὰ λαμβάνωσι μέρος τῶν δανεισθέντων μετὰ τοῦ τόκου καὶ ἀναλόγου κέρδους· καὶ ἐν πολλαῖς μὲν περιστάσεσιν ἠὺδοκίμησεν ἡ ἐπιχείρισις αὕτη, ἀπεδείχθη ὅμως ὅτι ἔλειπον κεφάλαια καὶ ὅτι μόνον διὰ τῆς καταλλήλου διοργανώσεως τῆς γεωργικῆς πιστώσεως ἦν δυνατόν νὰ βοηθηθῇ καὶ ἀνακουφισθῇ ὁ τε λαὸς καὶ ἡ κυβέρνησις ἄνευ τῆς δαπανηρᾶς παρεμβάσεως τῶν τοκιστῶν καὶ ἐργολάβων. Νῦν δὲ κατελύθη ἡ κατὰ χωρία πληρωμὴ τῶν φόρων καὶ ἀντ' αὐτῆς εἰσήχθη ἡ κατὰ κτήματα εἰσπραξις αὐτῶν διὰ τῶν ἐπιτοπίων ἀρχῶν ἐκάστης ἐπαρχίας καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου κατελύθη ἡ πίεσις καὶ αὐθαιρεσία τῶν εἰσπρακτόρων (*Schiuch-el-Beled*).

Ἀφόρητος ἀναντιρρήτως ἦν ἡ πίεσις, ἣν ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς ἐξήσκει διὰ τοῦ μονοπωλίου, κατὰ τὸ ὅποιον οἱ χωρικοὶ καὶ ἀγρόται ὤφειλον νὰ πωλῶσι τῇ Κυβερνήσει πάντα τὰ προϊόντα τῆς γῆς εἰς τιμὰς ὠρισμένας ὑπ' αὐτῆς καὶ διὰ τοῦ μέσου τούτου ὁ μὲν πασιᾶς καταθέτων τὰ προϊόντα ἐν ταῖς ἀποθήκαις καὶ ἐμπορευόμενος αὐτὰ καλίστατο κύριος τῆς ἀγορᾶς, τῆς συγκοινωνίας καὶ τῆς διατιμήσεως, ὁ δὲ λαὸς ἀπέβαλε πᾶν ἐνδιαφέρον πρὸς βελτίωσιν τῆς καλλιεργείας καὶ γεωργίας. Τὸ ἐπιβλαβέστατον τοῦτο σύστημα πρὸς ἄρσιν τοῦ ὁποίου ὁ Ἀμπᾶς πασιᾶς,

ὑπείκων εἰς τὴν πίεσιν τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, τὰ πρῶτα ἐποίησε βήματα, κατηργήθη ἐπὶ τοῦ Σαῖδ-
 πασιᾶ κατὰ μέγα μέρος, καὶ, τούτου γενομένου, μένει
 ἐλεύθερος ὁ χωρικός εἰς τὴν διάθεσιν καὶ πώλησιν τῶν
 καρπῶν ὑποβοηθούμενος συγχρόνως καὶ ὑπὸ τῶν πο-
 λυαρίθμων σιδηροδρόμων, καὶ ἡ μεταβολὴ αὕτη ἐπή-
 νεγκε τὴν ἀνύψωσιν τῆς τιμῆς τοῦ σίτου, εἰς τὴν ὁ-
 ποίαν συνετέλεσε καὶ ἡ τῆς βαμβακοφυτείας ἐπέκ-
 τασις, καθ' ἧς καταβοᾷ ὁ λαὸς ἐν ταῖς πόλεσιν.

Ἐκ πάντων τοίνυν τῶν εἰρημένων ἐξάγεται ὅτι
 κατὰ μὲν τὰ τελευταῖα ἔτη ἐγένοντο βήματά τινα
 πρὸς βελτίωσιν τῆς γεωργίας καὶ τῶν ἀγροτικῶν νό-
 μων τῆς Αἰγύπτου, ἀναμφισβήτητον ὅμως ἐστὶν ὅτι
 τὸ κακὸν δύναται νὰ θεραπευθῇ μόνον διὰ τῆς ἀπο-
 καταστάσεως τῆς ἐλευθέρας ιδιοκτησίας, ὡς ἐν τῇ
 ἀρχικῇ πολιτείᾳ τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου καὶ ἐν τῇ ἐ-
 ποχῇ τῆς ἀκμῆς αὐτῆς ὑπῆρχε διὰ τοῦ διαμελισμοῦ
 καὶ τῆς ἐκποιήσεως τῶν Τξιφλικίων, διὰ τῆς συστά-
 σεως γεωργικῆς πιστώσεως, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς κα-
 νονικῆς ἐργασίας καὶ πρὸ πάντων διὰ τῆς μορφώ-
 σεως τοῦ λαοῦ. Τοῦτο διδάσκει καὶ ἡ Ῥωμαϊκὴ ἱστο-
 ρία, καθ' ἣν οἱ ἀγροτικοὶ νόμοι τῆς Ῥώμης οἱ κατὰ
 τὴν δ'. ἑκατονταετηρίδα τῆς δημοκρατίας εἰσαχθέν-
 τες ἐχρησίμευσαν ὡς στερεαὶ βάσεις τῆς ἀναγεννή-
 σεως τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας. Κατὰ μὲν τὸ 1863
 κατηργήθη ἡ δουλεία ἐν Αἰγύπτῳ· δὲν ἔπρεπεν ἄρα
 γε νὰ καταργηθῇ συγχρόνως καὶ ἡ τῆς ἀθλιότητος
 καὶ νωθρείας δουλεία, ἐν ἣ οἱ ἐν ἰσχύϊ ἀγροτικοὶ νό-
 μοι κρατοῦσι δέσμιον τὸν Φελλάχον; ἡ ῥαθυμία καὶ
 νωθρεία ἀναντιρρήτως ἐστὶ τὸ κυριώτατον κακὸν τῆς
 δυστυχίας· διότι καὶ παρὰ τοῖς εὐρωπαϊκοῖς ἔθνεσι
 μετὰ τὴν ριζικὴν μεταρρύθμισιν τῶν ἀγροτικῶν νό-

μων καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐλευθέρας ἰδιοκτησίας ἐξέλιπε μὲν ἡ βαθυμία καὶ νωθρεία, ἕξις δὲ καὶ δευτέρα φύσις κατέστη ἡ ἐπιμέλεια καὶ φιλοπονία. Ἐν ᾧ δὲ ὑπὲρ τὰ 7 ἑκαττομμύρια φεδδανίων δύνανται νὰ καλλιεργηθῶσι καὶ ὁ τῶν ἐν τῇ γεωργίᾳ ἀσχολουμένων οἰκογενειῶν ἀριθμὸς ἀνέρχεται εἰς 700,000 ἀναλογοῦσι κατὰ μέσον ὅρον ἐφ' ἑκάστης οἰκογενείας ἀνὰ δέκα περίπου φεδδάνια, ἅτινα προσηκόντως καλλιεργούμενα διὰ τὴν μεγάλην τῆς χώρας εὐφορίαν δύνανται νὰ παραγάγῃσι διπλασίους καὶ τριπλασίους καρποὺς καὶ οὕτω νὰ θρέψωσιν ἐν ἀφθονίᾳ καὶ εὐτυχίᾳ διπλασίους καὶ τριπλασίους κατοίκους.

Ταῦτα ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τινὲς τῶν νεωτέρων περιηγητῶν ὑπερβαλλόντως οἰκτείρουσι τὴν ἀθλιότητα καὶ τὴν τύχην τῶν Φελλάχων καὶ ἀδίκως διατείνονται ὅτι ἡ Αἴγυπτος μόνον διὰ μεγάλης Εὐρωπαϊκῆς μεταναστάσεως καὶ ἀπελάσεως τῶν Φελλάχων δύναται πάλιν νὰ παρασκευάσῃ μέγα καὶ ἐνδοξον μῆλλον ἀπαραλλάκτως ὥς συνέβη καὶ εἰς τὴν βόρρειον Ἀμερικὴν μετὰ τὴν ἀπέλασιν τῶν Ἰνδῶν. Ἄλλοι δὲ ὀρθότερον κρίνοντες τὰ πράγματα καὶ κατακρίνοντες τὴν πλημμελεῖα ταύτην δοξασίαν δι᾽ ἰσχυρίζονται ὅτι οὐχ οὕτω κακῶς ἔχουσι τὰ πράγματα ἐν Αἰγύπτῳ βεβαιούητες ὅτι καὶ ἐν τισι χριστιανικοῖς τῆς Εὐρώπης κράτεσιν οἷον ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ Οὐγγαρίᾳ πολλὰ χωρία ἐν τῇ αὐτῇ καταστάσει εὐρίσκονται, ἐν Ἱρλανδίᾳ δὲ καὶ Πολωνίᾳ καὶ Βλαχίᾳ καὶ ἐν πολὺ χείρονι διατελοῦσι καταστάσει πολλὰ χωρία. Ἀλλὰ δίκαιον ἄρά γε ἐστὶν εἰς τοιαύτην νὰ καταδικάζωνται τύχην οἱ κάτοικοι τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου, τῆς χώρας ἐκείνης, τὴν ὁποίαν οἱ ἐξοχώτεροι τῆς ἀρχαιότητος ποιηταί, νομοθέται, φιλόσοφοι ἱστορικοὶ καὶ γεωγράφοι, ὁ Ὅρ-

φεύς καὶ Ὅμηρος, ὁ Σόλων καὶ Λυκούργος, ὁ Πλάτων καὶ Πυθαγόρας, ὁ Ἡρόδοτος καὶ Πολύβιος, ὁ Εὐδόξος καὶ Στράβων καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐξελέξαντο ὡς παιδευτήριον καὶ ἐπὶ πολλὰ διέμειναν ἔτη ἐν αὐτῇ, ὅπου καὶ ἐπὶ Στράβωνος ἔτι ἐδείκνυντο οἱ οἴκοι τῶν ἱερέων, ἐν οἷς ἐγένοντο αἱ διατριβαὶ τοῦ Πλάτωνος καὶ Εὐδόξου «Ἐν δὲ τῇ Ἡλίου πόλει καὶ οἴκους εἰδομεν μεγάλους, ἐν οἷς διέτριβον οἱ ἱερεῖς· μάλιστα γὰρ δὴ τούτων κατοικίαν ἱερέων γεγονέναι φασι τὸ παλαιὸν φιλοσόφων ἀνδρῶν καὶ ἀστρονομικῶν. . . . Ἐκεῖ δ' οὖν ἐδείκνυντο οἷτε τῶν ἱερέων οἴκοι καὶ Πλάτωνος καὶ Εὐδόξου διατριβαί. Συνανέβη γὰρ δὴ τῷ Πλάτῳ ὁ Εὐδόξος δεῦρο καὶ συνδιέτριψαν τοῖς ἱερεῦσιν ἐνταῦθα ἐκεῖνοι τρισκαίδεκα ἔτη» τῆς χώρας ἐκείνης, ἐξ ἧς κατὰ τὴν μυθολογίαν οἱ πατέρες καὶ ἀντιπρόσωποι τῶν τεχνῶν, ὁ Δαίδαλος, ὁ Ὀρφεύς, ὁ Μουσαῖος καὶ Μελάμπους ἡρύσθησαν τὰς πρώτας ἀρχὰς αὐτῶν καὶ περὶ τῆς ὁποίας ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας λέγει «ὅτι πλέω θωυμάσια ἔχει ἢ ἄλλη πᾶσα χώρα καὶ ἔργα λόγου μέζω παρέχεται παρὰ πᾶσαν χώραν;» πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Διότι τὸ πνεῦμα τῆς ἡμετέρας ἑποχῆς ἀρξάμενον ἤδη νὰ ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῶν Κυβερνήσεων καὶ ἐπὶ τῶν ἐθνῶν τῆς Ἀνατολῆς, παρέχει μέσα δικαιότερα, εὐπρεπέστερα καὶ ἐνεργητικώτερα τῆς τῶν Φελλάχων ἀπελάσεως, ὡς τῶν Ἰνδῶν ἐκ τῆς Ἀμερικῆς κατὰ τὴν ἑποχὴν ἐκείνην, πρὸς διάπλασιν καὶ βελτίωσιν τῆς τύχης τοῦ Αἰγυπτιακοῦ λαοῦ διὰ τὸ μέλλον, τοῦ ὁποίου ἢ διὰ τῆς Εὐρωπαϊκῆς φυλῆς ἀντικατάστασις ἀποθαίνει καὶ ἐντελῶς ἀδύνατος· διότι οἱ Εὐρωπαῖοι, ὡς γεωργοὶ ἐν τῇ τοῦ Νείλου κοιλάδι ζωὴν ἀμφίβιον ἀπαιτούσῃ, μὴ δυνάμενοι νὰ ἐγκαρτερήσωσιν ἐν τῷ κλίματι ἐκείνῳ μηδὲ

νά ἀντικαταστήσωσι τὰς ἐργασίας τοῦ Φελλάχου, ὅστις διὰ τοῦτον τὸν τόπον ἐδημιουργήθη, ἐξ ἅπαντος θὰ ναυαγήτῃσι καὶ πάραυτα θὰ καταλίπῃσι τὸ τῆς Αἰγύπτου ἔδαφος· διότι κατὰ τὰς νεωτάτας στατιστικὰς ἐρεῦνας περὶ ἐγκλιματισμοῦ καθίσταται ἀναμφισβήτητον καὶ ἐπομένως θεωρεῖται ὡς νόμος διὰ τοὺς κατοίκους τοῦ βορρείου τῆς γῆς ἡμισφαιρίου ὅτι οἱ Εὐρωπαῖοι ὡς γεωργοὶ καὶ κτηνοτρόφοι δὲν δύνανται νὰ ἀνθέξωσι καὶ νὰ ζήσωσιν ἐν τῇ βορείῳ Ἀφρικῇ, ἀλλὰ μόνον ὡς ἔμποροι, χρηματισταί, κτηματῖαι, ἐπιστήμονες καὶ διάφορα ἄλλα μετερχόμενοι ἐπαγγέλματα. Τρανοτάτην τοῦ λόγου ἀπόδειξιν παρέχει ἡμῖν καὶ ἡ περίστασις ὅτι, ἐν ᾧ εἰς τὰς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων κατακτηθείσας ποτὲ ἐπαρχίας Γαλλίαν, Ἰσπανίαν, Λυσιτατίαν, Ἰλλυρίαν καὶ Δακίαν καὶ νῦν ἔτι Ῥωμαϊκὰ ἔχγη παρὰ τοῖς κατοικοῖς πικραττηροῦνται, οὐδὲν τοιοῦτον διετηρήθη παρὰ τοῖς ἐγχωρίοις τῆς Αἰγύπτου κατοικοῖς. Τῶν δὲ νεωτέρων περιηγητῶν τις ῥητῶς ἀποφαίνεται ὅτι ἐν τινι ἀποικισμῷ τῆς Αἰγύπτου οἱ Γερμανοὶ οὐδέποτε θὰ δυνηθῶσιν νὰ ἀνταγωνισθῶσι πρὸς τοὺς Φελλάχους ἐν τῇ ὀλιγαρχείᾳ, ἐν τῇ καρτερίᾳ καὶ ἐν τῇ ἐντὸς τῆς ἰλῦος ἐργασίᾳ, ἀναποφεύκτους πυρετοὺς συνεπαγομένη, ὑπὸ οὐρανὸν στερούμενον τῆς διακρίσεως τῶν τεσσάρων τοῦ ἐνιαυτοῦ ὥρων.

Διὸ δὴ οὐδὲν ἄλλο μέσον ὑπολείπεται καὶ φάρμακον πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ εἰ μὴ μόνον πνευματικὴ καὶ ὕλική βελτίωσις τῆς καταστάσεως τῶν ἐγχωρίων, καὶ αὕτη πάντοτε ὑπῆρξεν, ἐστὶ καὶ ἔσται ἡ στερεὰ βάσις τῆς ἀληθοῦς μεταρρυθμίσεως τῶν πραγμάτων, ἄνευ τῆς ὁποίας τὰ πάντα φροῦδα καὶ μάταιά εἰσιν.

Ἐπίσκοπός τις ἔλεγε περὶ τοῦ Πολωνοῦ χωρικοῦ

ἔτι δέον ὡς βοῦς μὲν νὰ σιτίζεται, ὡς ὄνος δὲ νὰ μαστιγοῦται, ὣν τὸ μὲν τελευταῖον συμβαίνει καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν παρὰ τῷ Φελλάχῳ, τὸ δὲ πρῶτον οὐ· ἀλλὰ μᾶλλον φαίνεται ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν ἰσχύουσα ἡ Ἀραβικὴ παροιμία ὅτι τὸν λαὸν πρέπει νὰ μεταχειρίζηται τις ὡς σήσαμον ἥτοι συντόνως νὰ τρίβῃ καὶ πιέζῃ αὐτὸν ἵνα ἐλαιὸν ἐξαγάγῃ! Ταῦτα μὲν ἀρκείτωσαν περὶ τῆς γεωργίας καὶ περὶ τῶν προϊόντων τῆς χώρας· νῦν δὲ λεκτέον περὶ τοῦ τρίτου τῆς πραγματείας μέρους.

Γ'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ.

Προκειμένου λόγου περὶ τῆς Κυβερνήσεως τῆς Αἰγύπτου ἀρχτέον μοι φαίνεται ἀπὸ τοῦ τοσοῦτον συνετῶς καὶ περισκευμένως ἰθύνοντος τὰς ἡνίας αὐτῆς καὶ τοσοῦτον καλῶς τε καὶ ἐπωφελῶς διέποντος τὰς τύχας τῶν λαῶν τῆς εὐτυχοῦς ἐκείνης χώρας, ἐπ' ἀγαθῷ τῶν ὁποίων ὡς πατὴρ τῶν τέκνων κηδόμενος ἀδιαλείπτως ἐργάζεται ἀγωνιζόμενος πρὸς βελτίωσιν τῆς οὐχὶ τοσοῦτον εὐαρέστου καταστάσεως αὐτῶν καὶ εἰς προπαρασκευὴν μέλλοντος αἰσιωτέρου καὶ κρείττονος τοῦ ἐνεστῶτος, ὅπερ ἀναντιρρήτως ἀμεινον τοῦ παρελθόντος ἐστίν.

Πρὸ τούτου ὅμως δίκαιον ὑπολαμβάνω πρὸς τοῖς προηγουμένως ἐν παρόδῳ εἰρημένοις νὰ προτάξω τινὰ περὶ τοῦ σωτῆρος καὶ ἀναμορφωτοῦ τῆς χώρας, καὶ ἀρχηγέτου τῆς νέας Μακεδονικῆς δυναστείας, ἧς μέλος ἀντάξιον διατελεῖ καὶ ὁ νῦν Ἀντιβασιλεὺς Ἰσμαήλ πασιᾶς, ἥτοι τοῦ περιαδομένου Μεχμέτ Ἀλῆ, οὗ τὸ ὄνομα ἀναποσπάστως συνδεδεμένον ἐστὶ μετὰ τοῦ τῆς χώρας. Οὗτος γὰρ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν μέχρι τῶν

μέσων τῆς ἐνεστώσης ἑκατονταετηρίδος ὑπῆρξεν ἡ καρδία, τὰ νεῦρα καὶ ἡ ψυχὴ τῆς μυστηριώδους ταύτης χώρας, συνεκέντρωσε πάσας τὰς δυνάμεις αὐτῆς ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ καὶ ἐν διαστήματι τεσσαράκοντα ἐτῶν διὰ τῆς δραστηριότητος καὶ ἱκανότητος ἐφείλκυσε τὰ ἀνήσυχα τῆς Εὐρώπης βλέμματα ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ὁ γενναῖος Μακεδὼν στρατιώτης κατέστη ἡ προσωποποίησης τοῦ ὑποταχθέντος λαοῦ καὶ οὕτως ἡ τοῦ τόπου ἱστορία κατ' οὐσίαν συγκεφαλαιοῦται ὁλόκληρος ἐν τῇ τοῦ ἀνδρὸς βιογραφίᾳ· ἡ δὲ ἔρευνα καὶ ἐξέτασις τῶν διαφορῶν τοῦ μακροῦ βίου του περιπετειῶν καὶ φάσεων, ἡ κατανόησις τοῦ μίτου τοῦ ὁδηγήσαντος αὐτὸν εἰς τοσαῦτα συμβεβηκότα, ἡ παρακολούθησις τῶν διαφορῶν ὁδῶν καὶ μέσων, δι' ὧν ἔφθασέ τε καὶ ἀνήγαγε τὴν χώραν εἰς τὸν ὕπατον βαθμὸν τῆς τύχης καὶ δόξης, ταῦτα πάντα ἀναντιρρήτως ἀποτελοῦσι μίαν τελείαν εἰκόνα τῆς νῦν Αἰγύπτου.

Ὁ πολυμήχανος αὐτὸς ἀνὴρ γεννηθεὶς τῷ ἔτος 1768—69 ἐν Καβάλλᾳ τῆς Μακεδονίας προώρως ἐστερήθη τοῦ τε πατρὸς Ἰβραήμαγα καὶ τοῦ μόνου ὑπολειφθέντος στηρίγματος τοῦ θεοῦ του Τουσοῦναγα καὶ ἐν τοιαύτῃ ἀτυχεῖ περιπτώσει εὔρε καταφύγιον παρὰ φίλῳ τοῦ πατρός, ἐν τῇ πλησιοχώρῳ Πραβίστῃ οἰκοῦντι, ὅστις παῖδα μὲν ὄντα ἀνέθρεψε μετὰ τοῦ υἱοῦ του, ὀκτωκαιδεκαετῇ δὲ γενόμενον εἰς γάμον συνέζευξε μετὰ συγγενοῦς τινος εὐπόρου, μεθ' ἧς ἐπανελθὼν εἰς Καβάλλαν, ἐσχετίσθη μετὰ τινος ἐμπόρου Γάλλου καὶ παρορμηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἐτράπη εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ ἰδίᾳ τοῦ περιωνύμου τῆς περιοχῆς ἐκείνης καπνοῦ, ἐκ τοῦ ὁποίου καὶ σημαντικῶς ὠφελήθη. Ἡ δὲ ἐνασχόλησις αὕτη καὶ εὐδοκίμησις μεγάλως ἐπέδρασεν ἐπὶ τοῦ πνεύματος του ἀκολού-

ὥς ὅτε ἀναλαβὼν τὴν κυβέρνησιν τῆς Αἰγύπτου πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως ἠγωνίσθη ν' ἀναπτύξῃ τὰς βιομηχανικὰς καὶ ἐμπορικὰς αὐτῆς πηγὰς. Τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ ἀσχολουμένου ἐν τῷ ἐμπορίῳ ἐπῆλθεν ἡ Γαλλικὴ ἐκστρατεία εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅτε ἡ Πύλη πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ κινδύνου στρατιωτικῶς παρασκευαζομένη διέταξε καὶ τῷ ἐν Ηραβίστῃ φίλῳ καὶ εὐεργέτῃ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ νὰ καταρτίσῃ σῶμα ἐκ τριακοσίων ἀνδρῶν, τοῦ ὁποίου ἀρχηγὸν μὲν καταστήσας τὸν υἱὸν τοῦ Ἀλήαγα, ὕπαρχον δὲ τὸν Μεχμέτ Ἀλῆ ἐπεμψεν εἰς τὴν Αἴγυπτον μετὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ὅστις ἀπεβίβασε τὸν στρατὸν εἰς τὸ Ἀβουκίρ· ἐνταῦθα δὲ ἡττηθέντος κατὰ κράτος τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ὁ Ἀλήαγας ἀναθέσας τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατιωτικοῦ σώματος τῷ Μεχμέτ Ἀλῆ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία, ἡ ὁποία ἔφερε τὸν Μεχμέτ Ἀλῆ ἐκ τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν Αἴγυπτον, εἰς τὴν ὁποίαν διαμείνας μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Γάλλων, ὑπὸ τοῦ πρώτου Ἀντιβασιλέως αὐτῆς Χοσρέβ πατᾶ προήχθη πρῶτον μὲν χιλιάρχος, εἶτα δὲ ἀρχηγὸς τῆς ἀνακτορικῆς ἀστυνομίας καὶ τελευταῖον ἀρχιστράτηγος τετρακισχιλίων Ἀλβανῶν. Ὁ Ἀντιβασιλεὺς ἀναγκασθεὶς νὰ καταπολεμήτῃ τοὺς Μамελούκους ἐπεμψεν πολυάριθμον στρατὸν κατ' αὐτῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν στρατηγοῦ τινος καὶ σὺν τούτῳ καὶ τὸν Μεχμέτ Ἀλῆ μετὰ τῶν Ἀλβανῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ συγκροτηθείσῃ μάχῃ, μακρὰν τῆς ὁποίας ἐστάθμευσεν ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς, ἐνίκησαν οἱ Μамελοῦκοι, ὁ στρατηγὸς διέβαλε τὸν Μεχμέτ Ἀλῆ ὡς αἴτιον τῆς ἥττης παρὰ τῷ Ἀντιβασιλεῖ· οὗτος δὲ παροργισθεὶς κατὰ τοῦ διαβληθέντος, ἀπεφάσισε νὰ κατατρέψῃ αὐτὸν καὶ ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι

εἶχε νὰ ἀνακοινώσῃ αὐτῷ σπουδαῖόν τι, τὸ μεσονύκτιον προσεκάλεσε παρ' αὐτῷ· ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἐννοήσας τὸ τέχνασμα παρήκουσε καὶ παρευθὺς ἐνωθεὶς μετὰ τῶν Μαμελούκων ἠνέωξεν αὐτοῖς τὰς πύλας τοῦ Καίρου, ἐστράτευσε κατὰ τοῦ εἰς τὴν Δαμιάτην καταφυγόντος Ἀντιβασιλέως, ἐξεπολιόρκησεν αὐτὴν καὶ τὸν Χοσρέβ πασιᾶν συλλαβὼν αἰχμάλωτον θριαμβευτικῶς ἔφερεν εἰς τὸ Κάϊρον τῷ 1803.

Τοιοῦτόν ἐστι τὸ προανάκρουσμα τῶν μελλόντων ἀγώνων καὶ τὸ προοίμιον τῶν μεγάλων ἔργων καὶ ἐνδόξων κατορθωμάτων τοῦ ἀνδρὸς, τῶν ὁποίων ἡ ἀκριβὴς καὶ λεπτομεμερὴς ἐξιστόρησις ἀποκλείεται ἐκ τῆς παρούσης πραγματείας. Οὐχ ἥττον ὁμως γενικῶς ἐξεταζόμενα τὰ ἔργα τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ δύνανται νὰ χαρακτηρισθῶσι καὶ νὰ διακριθῶσιν εἰς ἐξωτερικά καὶ ἐσωτερικά. Καὶ ἐξωτερικά μὲν εἰσι ἡ κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατεία, χάριν τῆς ὁποίας ἐδαπάνησεν ὑπὲρ τὰ 20 ἑκατομμύρια φράγκων καὶ ἐθυσίασεν ὑπὲρ τὰς 30 χιλ. ἀνδρῶν, ἡ κατὰ τῶν ἐν Ἀραβίᾳ Βαχαβιτῶν, αἰρετικῶν τοῦ Ἰσλαμισμού ἐκστρατεία καὶ ἡ τῆς Συρίας κατάκτησις. Τὰ δὲ ἐσωτερικά δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς πολεμικά καὶ εἰρηνικά, ἐν τοῖς πρώτοις τῶν ὁποίων καταλεχτέον τὴν ἐν μιᾷ ὥρᾳ καὶ ἡμέρᾳ τῇ 4 μαρτίου τοῦ 1821 καταστροφὴν τῶν Μαμελούκων, τῶν ὀλεθριωτάτων τοῦ τῶν ἐχθρῶν καθ' ὅλην τὴν Αἴγυπτον, καὶ ἐν μιᾷ μὲν ὥρᾳ αὐτὸς εἰς ἐστίασιν προσκαλέσας ἐν τῇ ἀκροπόλει τοῦ Καίρου πάντας τοὺς ἐν τῇ πόλει εὐρισκομένους Μαμελούκους εἶχε προδιατάξει τοὺς Ἀλβανοὺς ἵνα μετὰ τὴν ἐκ τῆς ἐστίασεως ἀποχώρησιν ἐν τῇ ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν ἐκ βράχων σχηματιζομένῃ ὁδῷ, δι' ἧς ἐμελλόν νὰ διέλθωσι, πυροβολήσωσι καὶ καταστρέψωσι πάντας, ὅπερ καὶ ἐπέτυχε πληρέστατα. Αὐθῆ-

μερὸν δὲ, ἐν ᾧ τὸ φοβερόν τοῦτο δράμα παρεστάθη ἐν Καίρῳ, ἐξετελέσθησαν αἱ δοθεῖσαι διαταγαὶ ἐν πάσαις τῆς Αἰγύπτου ταῖς ἐπαρχίαις καὶ οὕτως ἀπηλλάγη ἡ χώρα ἐκ τῆς φοβερᾶς ταύτης μάστιγος, ἥτις ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἐλυμαίνετο τὴν Αἴγυπτον καὶ Κύριος οἶδεν ἐπὶ πόσον ἔτι χρόνον ἔμελλον νὰ μαστίζωνται ὑπ' αὐτῶν οἱ κάτοικοι αὐτῆς. Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγου χρόνου τραγικώτατον ἔλαβον τέλος καὶ οἱ Ἰανίτσαροι, οἵτινες κατὰ τὰς βιαιοπραγίας καὶ τὰ κακουργήματα οὐδόλως ὑπελείποντο τῶν Μамелούκων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἐξόντωσιν τῶν δύο τούτων καταστρεπτικῶν στοιχείων ἡ χώρα τὰ πάνδεινα ὑπέφερεν ὑπὸ τῶν ληστρικῶν ἐπιδρομῶν τῶν τέως ἀνυποτάκτων Βεδουίνων ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ὁμήρους λαβὼν πάντας τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν, καθυπέταξε καὶ ἐξησφάλισε τοὺς κατοίκους αὐτῆς καὶ τελευταῖον ἐχαλιναγώγησε καὶ τοὺς πρὸ ἀμνημονευτῶν χρόνων ἔχοντας τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ πολυτρόπως κακοποιοῦντας αὐτάς Κόπτας.

Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς μετὰ τὴν καταστροφὴν καὶ περιστολὴν τῶν πρότερον τὴν Αἴγυπτον λυμαινομένων καὶ τυραννούντων στοιχείων ἀπόλυτος κύριος γενόμενος αὐτῆς, οὐδὲν ἄλλο διανοεῖτο εἰμὴ τὴν εὐτυχίαν καὶ δόξαν τῆς ἐπὶ τοσοῦτον ἐκφραλισθείσης καὶ κακωθείσης χώρας. Ἄν δὲ τοῦτο ἐπόθει ἐκ φιλοδοξίας ἢ ἐξ ἄλλων ὁρμώμενος ἐλατηρίων, καὶ ἂν τὰ μέσα, ὧν χρῆσιν ἐποιήσατο ἦσαν θεμιτὰ ἢ ἀθέμιτα, ἥπια ἢ σκληρὰ ἐν τῇ βαρβάρῳ ἐκείνῃ χώρᾳ καὶ ἐποχῇ, ἡ τούτων ἐξέτασις καὶ βάσανος οὐ τοῦ παρόντος. Βέβαιον δὲ ἐστὶ ὅτι εἰ μὲν δεινοὶ καὶ φοβεροὶ ἦσαν οἱ ἀγῶνες, οὓς ὑπέστη, ἵνα παρασκευάσῃ τὸ ἔδαφος, ἀφ' οὗ ἔμελλε νὰ οἰκοδομήσῃ τὸ ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ σχεδιασθὲν πολιτικὸν οἰκοδό-

μημα, ἀναμφιβόλως πολλῶν δυσχερέστεροι ἦσαν καὶ ἀκράδαντον θέλησιν καὶ διηγεκῇ ἐνέργειαν καὶ δραστηριότητα ἀπήτουν εἰς πραγματοποίησιν τοῦ σκοποῦ, ὃν ἐν νῶ συνέλαβε, ἅμα τὸ πηδάλιον τῆς Αἰγύπτου εἰς χεῖρας λαβὼν καὶ εἰς λιμένα σωτήριον τὸ πρῶτον ἀνερμάτιστον καὶ πανταχόθεν καταρρέον πλοῖον νὰ ὀδηγήσῃ ἀποβλέπων. Οὕτω τοίνυν ἐκ τῶν πολεμικῶν εἰς τὰ εἰρηνικὰ τραπεῖς ἔργα, εὐτόλμως ἐπεχείρησε νὰ διοργανώσῃ καθ' ὅλους τοὺς κλάδους τὸ κράτος ἡ ἄμεινον εἰπεῖν νὰ δημιουργήσῃ τὸ νέον πολιτικὸν σύστημα, καθ' ὃ ἐμελλε τοῦ λοιποῦ νὰ διοικῆται ἡ Αἴγυπτος. Τὰ δὲ κυριώτερα τῶν εἰρηνικῶν ἔργων ἦσαν νὰ ἐπαναφέρῃ τοὺς χωρικοὺς εἰς τὰς γαίας, τὰς ὁποίας εἶχον ἐγκαταλείψει ἐν καιρῷ τῆς τυραννίας τῶν Μамελούκων, νὰ ἰδρύσῃ πολιτικὴν τάξιν καὶ ἀστυνομικὴν ἐπιτήρησιν πρὸς ἀσφάλειαν τῶν κατοίκων ἵνα δυνηθῶσι νὰ ἐπαναλάβωσι τὴν παραμεληθεῖσαν τῆς χώρας καλλιέργειαν, νὰ ἀνορθώσῃ τὴν ἐκλιποῦσαν οἰκονομικὴν πίστιν, νὰ συστήσῃ μόνιμον στρατὸν καὶ στόλον, νὰ ἐμψυχώσῃ καὶ ἀνυψώσῃ τὴν κατασταφεῖσαν γεωργίαν διὰ τῆς διορθώσεως τῶν ἐπὶ τῶν Μεμελούκων κατασταφέντων ὀχετῶν καὶ διωρύγων πρὸς εὐκολωτέραν τῶν ἀγρῶν ἄρδουσιν, νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν βαμβακοφυτείαν, νὰ εἰσαγάγῃ πολιτικὸν κώδικα κατὰ τὸ Γαλλικὸν σύστημα, νὰ ἰδρύσῃ βιομηχανικὰ ἐργοστάσια καὶ ἐκπαιδευτήρια, νὰ ἀποστείλῃ Αἰγυπτίους εἰς τὴν Εὐρώπην χάριν σπουδῆς, νὰ ἐνισχύσῃ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν, νὰ διευκολύνῃ τὴν συγκοινωνίαν δι' ὁδῶν καὶ τηλεγράφων καὶ συλλήθδην εἰπεῖν νὰ πράξῃ πάντα, ὅσα ἀπητοῦντο, ἵνα ταχέως μεταβάλλῃ τὴν βάρβαρον καὶ ἐκ τῆς τυραννίας ἐξαντληθεῖσαν Αἴγυπτον εἰς κράτος Εὐρωπαϊκόν, καὶ εἰς πραγματοποίησιν τοῦ με-

γάλου τούτου σκοποῦ ἠναγκάσθη νὰ δημεύσῃ πάντα τὰ κτήματα τῶν Βακουφίων, νὰ σφετερισθῇ ἀλλότρια, νὰ συγκεντρώσῃ τὸ ἐμπόριον εἰς ἑαυτὸν, νὰ καταδικάσῃ τοὺς Φελλάχους εἰς τὴν δουλείαν, νὰ μὴ φροντίσῃ παντελῶς περὶ τῆς βελτιώσεως τῆς τύχης αὐτῶν ἐφ' ᾧ καὶ κατηγορεῖται ὡς ζητήσας νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν Ἀσιατικὸν δεσποτισμὸν διὰ τῆς εἰσαγωγῆς Εὐρωπαϊκῶν νεωτερισμῶν καὶ πολιτικῶν τεχνασμάτων.

Ἀντὶ πάντων δὲ τῶν ἀγαθῶν, ὧν τῇ χώρᾳ αἴτιος ἐγένετο ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς, ἐτιμήθη ὑπὸ τε τῶν Ἀγγλων καὶ Γάλλων διὰ τῆς χαράξεως νομισμάτων χρυσῶν, ἀργυρῶν καὶ χαλκίνων. Καὶ οἱ μὲν ἔμποροι τῆς Μαγχεστρίας καὶ Λιθερπούλης τιμῶντες τὸν ἄνδρα ἐφ' οἷς ἔπραξεν, ἐκ τοῦ ἐνὸς μὲν μέρους τῶν νομισμάτων ἐχάραξαν τὴν εἰκόνα αὐτοῦ μετὰ τοῦ ὀνόματος «MEHEMET-ALI-PACHA» ἐκ δὲ τοῦ ἑτέρου τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν.

TO THE FRIEND
OF SCIENCE, COMMERCE,
AND ORDER, WHO PROTECTED
THE SUBJECTS AND PROPEPTY
OF ADVERSE POWERS
AND KEPT OPEN
THR OYELRAND ROUTE
TO INDIA.

Οἱ δὲ Γάλλοι τὴν ἀκόλουθον

IL SAIT	DEFENDRE
AVEC	NOBLESSE
L' HONNEUR	DE
SON PAYS.	1840.

Ἐπιγράψαντες ἐκ τοῦ ἑτέρου μέρους «MÉHEMET ALI REGENERATEUR DE L' EGYPTÉ». Οἱ μὲν Εὐρωπαῖοι πολλὰ ἀπολαμβάνοντες προνόμια καὶ ὕλη

κῶς ὠφελοῦμενοι τὰ μάλιστα, τοιαύτας ἀπένειμον
 θωπευτικὰς τιμὰς τῷ Μεχμέτ Ἀλῇ, οἱ δὲ ἐγγχώριοι
 Φελλάχοι πιεζόμενοι καὶ πάντων στερούμενοι ἐκά-
 λουν αὐτὸν Ζελέμ Πασιᾶ ἥτοι τύραννον καὶ δημοδό-
 ρον βασιλέα. Καὶ τῶν νεωτέρων δὲ αἱ κρίσεις ἐκ δια-
 μέτρου ἀντικείμεναί εἰσιν· οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ἐξυμνοῦν-
 τες πέραν τοῦ δέοντος θεωροῦσιν αὐτὸν ὡς νέον Πτο-
 λεμαῖον Φιλάδελφον, ὡς ἥρωα, τοῦ ὁποίου ἡ βασιλεία
 ἀνεγέννησε καὶ ἐξεπολίτισε τὴν Αἴγυπτον, οἱ δὲ ὑπο-
 τιμῶντες τὴν πραγματικὴν ἀξίαν καὶ ἱκανότητα τοῦ
 ἀνδρὸς παριστάνουσιν αὐτὸν ὡς ἐπιτήδειον τυχοδιώκ-
 την κατορθώσαντα νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν ἐπὶ σκο-
 πῷ ἀποκλειστικῷ νὰ δεσπόζῃ καὶ νὰ νέμῃται τὴν Αἴ-
 γυπτον ἐπὶ ἀτομικῷ μόνον συμφέροντι. «*Il n'est pas
 l'homme qui ait été jugé plus diversement que Méhémet
 Ali. Les uns ont vu en lui un nouveau Ptolémée Phila-
 delphe, un heros dont le règne a régénéré et civilisé l'E-
 gypte les autres en ont fait un aventurier habile qui
 s'est occupé de parvenir au pouvoir dans un but ex-
 clusif de domination, et d'exploiter son pachalik dans
 un intérêt tout personnel*» λέγει τις τῶν νεωτέρων.
 Ἀλλ' οὔτε ὁ ὑπερβολικὸς τῶν πρώτων θαυμασμὸς
 φαίνεται μοι δίκαιος καὶ εὐλογος, οὔτε πάλιν ὁ εὐτε-
 λὴς τῶν δευτέρων χαρακτηρισμὸς ὀρθὸς ἐστὶ καὶ ἐπι-
 τυχής. Ἡ δὲ ἀλήθεια κεῖται μεναξὺ τῶν δύο ἀντιφά-
 σεων καὶ ἀκροτήτων, ἣν πάντες ἐν γένει οἱ ἀμερόληπ-
 τοὶ ἀνομολογοῦσιν ὅτι ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ὑπῆρξεν ἀ-
 νὴρ νοημονέστατος, δραστήριος, ἐνεργητικὸς, ρέκτης,
 καρτερικὸς, ἔξοχος καὶ ἀνδρεῖος στρατιώτης καὶ εἰς
 ταῦτα τὰ σπάνια πλεονεκτήματα ὥφειλε τὴν τύχην,
 τὴν ὑπόληψιν καὶ δόξαν αὐτοῦ, διὰ δὲ τὰ μεγάλα κα-
 τορθώματα δικαίως ἐπεκλήθη ὁ ἀναμορφωτὴς τῆς Αἰ-
 γύπτου.

Τοιοῦτος μὲν ὁ ἀνὴρ ὡς ἄρχων τῆς Αἰγύπτου κρινόμενος, ὡς ιδιώτης δὲ ἐξεταζόμενος παρίσταται ὑπὸ πολλῶν περικοσμούμενος ἀρετῶν, ἥτοι ὡς ἀγαθὸς καὶ λίαν φιλότεχνος πατήρ, διότι μετὰ τὸν θάνατον τῶν τέκνων του ἐπὶ μακρὸν χρόνον παρετηρεῖτο ἡ κατῆφεια καὶ ἡ λύπη ἐπὶ τοῦ προσώπου του ἐξεικονισμένη, ὡς φίλος πιστὸς καὶ εἰλικρινής, καθότι μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν συνεταίρων καὶ συστρατιωτῶν πολλάκις ἔχυνε δάκρυα εἰλικρινῇ διὰ τὴν στέρησιν αὐτῶν, ὧν πολλοὶ ἐκ νεότητος στενώτατα συνδεδεμένοι διετέλεσαν μετ' αὐτοῦ καθ' ὅλον τὸν βίον καὶ προήχθησαν ὑπ' αὐτοῦ, ὡς φιλόπατρις, καθ' ὅσον οἱ συμπατριῶται αὐτοῦ ἀείποτε εὐρίσκοντες τὴν προσήκουσαν ὑποδοχὴν καὶ περιποίησιν διηνεκῶς ἀπελάμβανον τῶν γενναίων εὐεργεσιῶν του, ὁ γενέθλιος τόπος ὑπῆρξεν πάντοτε προσφιλέστατος ἐν ταῖς τερπναῖς ἀναμνήσεσι, πρὸς τὸν ὅποιον ἐμπράκτως ἐδείκνυε συνεχέστατα τὴν στοργὴν καὶ ἀγάπην ἀναμιμνησκόμενος ἡδέως τοὺς τόπους, ἐν οἷς διήνυσσε τὴν νεότητά του, τοὺς δὲ ἐγγωρίους τῆς Καβάλλας κατοίκους πάντων ἀπαλλάξας τῶν φόρων, τῷ αὐτοκρατορικῷ ταμεῖῳ αὐτὸς ἐτέλει αὐτοὺς καὶ διέταξε πεφροντισμένως νὰ διατηρῶσι τὴν πατρικὴν οἰκίαν, ὡς μνημεῖόν τι, ἄθικτον καὶ ἀνέπαφον, προσέτι δὲ καὶ τοὺς ὑπολειφθέντας συγγενεῖς γενναίως πάντοτε εὐηργέτει, καὶ τὸ παραδοξότατον πάντων, ἐντελῶς ἀπηλλαγμένος ἦν τῶν μωαμεθανικῶν προλήψεων καὶ δεισιδαιμονιῶν καὶ ἀνεξιθρησκος, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ διάπυρος τοῦ νεωτερισμοῦ ζηλωτὴς, πολυπραγμονῶν περὶ τῶν πεπολιτισμένων τῆς Εὐρώπης ἐθνῶν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε πολλάκις προσεπάθει νὰ ἀπομιμῆται αὐτὰ μετὰ τινος ἐπιδείξεως καὶ ἐν τοῖς μὴ ἀξιομιμήτοις αὐτῶν ἀμαρτήμασιν. Ἀλλὰ μεθ' ὅ-

λην ταύτην τὴν ξενομανίαν περιπαθέστατα ἡγάπα τὴν πατρίδα, ἣτις μεγάλην ἐξήσκει ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν διανοημάτων καὶ τῆς πολιτείας του, ἐνθουσιωδῶς ἐλάλει περὶ τῆς Μακεδονίας, περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, τοῦ πεφιλημένου αὐτῷ ἥρωος, καὶ περὶ τῶν Πτολεμαίων, καὶ ἐπίστευεν ὅτι ἐπειδὴ ἐκ τῆς αὐτῆς πατρίδος κατήγετο, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν ἀνῆκεν οἰκογένειαν. Ἀκούων δέποτε ἀφηγουμένου τινὸς ἱστορικόν τι τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὑπερηφάνως ἀνέκραξε «καὶ ἐγὼ εἰμι ἐκ τῆς Μακεδονίας» καὶ μολονότι ἐθαύμαζε τὸν Ναπολέοντα, οὐχ ἤττον ὅμως ὁ ἥρως Μακεδὼν ἦν αὐτῷ τὸ ἀγαλμα τῆς λατρείας. Αἱ βιογραφίαι τῶν δύο μεγάλων τούτων ἀνδρῶν ἦσαν ἡ συνήθης ἀνάγνωσις αὐτοῦ, ἥ προσετίθετο ἐνίοτε καὶ ἡ «τοῦ πρίγκηπος» τοῦ Μακιαβέλη, τοῦ ὁποίου ἰδίᾳ μετὰφρασις ἐγένετο κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ. Προσέτι δὲ βεβαιοῦται ὅτι κατὰ μίμησιν τοῦ Ναπολέοντος καὶ Καίσαρος νομίζων ὅτι ὤφειλε νὰ γράψῃ τὰς πράξεις τοῦ βίου του, κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς καὶ ἀνέσεως ὑπηγόρευεν ἐνὶ τῶν γραμματέων τινὰ τῶν ἀξιωματημιονεύτων συμβεβηκότων τοῦ πολυμύχθου καὶ πολυταράχου βίου του. Ἐπὶ δὲ τούτοις ἱστορεῖται ὅτι ἐν πολλαῖς περιστάσεσι δείξας μεγάλην ἀγαθότητα καὶ αἰσθημάτων εὐγένειαν ἀπεποιήθη νὰ παραδώσῃ τῇ Πύλῃ καὶ τοὺς πολυαρίθμους ἐπαναστάτας, οἵτινες εἶχον καταφύγῃ εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ μάλιστα ἐν καιρῷ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὅτε, καίπερ κατανάγκασθεις νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπολέσῃ στρατὸν, στόλον καὶ μεγάλα χρημάτων ποσά, θερμῶς ὅμως ἐπροστάστευσε τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ εὐρεθέντας Ἑλληνας καὶ περιεποιήθη αὐτοὺς διατηρηρήσας ἐν θέσεσιν καὶ ὑπουργήμασι διὰ παντός, ἐξ οὗ ὑποδηλοῦται ὅτι καὶ φιλέλλην ὁ ἀνὴρ ὑπῆρξεν.

Τοιοῦτος ὁ ἀρχηγέτης τῆς νέας Μακεδονικῆς δυναστείας ἐν Αἰγύπτῳ, ὁ καταστροφεὺς τῶν Μαμελούκων καὶ Ιανιτσάρων, ὁ κατακτητὴς τῆς Ἀραβίας, Συρίας, Νουβίας, καὶ ἄλλων χωρῶν, ὁ νικητὴς τοῦ Μαχμούτ, ὁ σωτὴρ, ὁ ἀναγεννητὴς καὶ ἀναμορφωτὴς τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ Ἀλῆς, πραγματικῶς ἀρχων αὐτῆς γενόμενος ἐπὶ δύο πρὸς τοῖς τεσσαράκοντα περίπου ἔτη.

Τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ κατὰ τὰ τελευταῖα τοῦ βίου ἔτη ζήτησαντος νὰ παραιτηθῇ καὶ μεταβῇ εἰς τὴν Μέκκαν, ἡ Πύλη συμφώνως τῷ κατὰ τῷ 1814 ἐκδοθέντι χατισεριφίῳ, διὰ τοῦ ὁποίου ἐξησφάλισε τὴν ἀρχὴν τῆς Αἰγύπτου τῇ οἰκογενείᾳ αὐτοῦ διαδοχικῶς, ἡναγκάσθη νὰ ἀναγνωρίσῃ ὡς διάδοχον τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ τὸν θετὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰβραήμ πασιᾶν τῷ 1848. Ἀλλὰ τούτου ἀποθανόντος μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων μηνῶν, ἀνεγνωρίσθη ὑπο τῆς πύλης ὡς νόμιμος διάδοχος αὐτοῦ τὸ πρεσβύτατον τῆς οἰκογενείας μέλος, ὁ τῷ 1813 γεννηθεὶς ἔκγονος Ἀμπᾶς Πασιᾶς, καὶ τούτου ἡγεμονεύοντος ἐτελεύτησε ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς τῇ 2 Αὐγούστου τοῦ 1849. Τοῦ δὲ Ἀμπᾶς πασιᾶ ἕξ μόνον ἔτη διαμείναντος ἐπὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῷ 1854 ἀποθανόντος, ἀνέλαβεν αὐτὴν ὁ τέταρτος υἱὸς τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ Σαῖδ πασιᾶς, τοῦ ὁποίου μετὰ ἑννεατῇ κυβέρνησιν ἀποθανόντος τῷ 1863 καὶ ἀνήλικον υἱὸν καταλιπόντος τὸν Τουσοῦν πασιᾶν ἀνηγορεύθη ἀντιβασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου ὁ Ἰσμαήλ πασιᾶς, ὁ δεῦτερος τῶν τριῶν υἱῶν τοῦ Ἰβραήμ πασιᾶ, ὧν ὁ μὲν πρῶτος καὶ πρεσβύτατος πρίγκιψ Ἀχμέτ ἐπνίγη ἐν τῷ Νείλῳ, ὁ δὲ τρίτος ἐστὶν ὁ ἀρτίως ἀποβιώσας ἐν

Κωνσταντινουπόλει Μουσταφᾶ Φαζίλ πασιᾶς, ὅστις ἤθελε καταλάβει τὴν τῆς Αἰγύπτου κυβέρνησιν, εἰμῆ, ὡς προεῖρηται, ἐκανονίζετο ὀριστικῶς τὸ τῆς διαδοχῆς ζήτημα.

Ὁ Ἰσμαήλ πασιᾶς γεννηθεὶς ἐν Καίρῳ τῷ 1830, τέσσαρας ἔχει υἱοὺς τὸν διάδοχον Μ. Τεφίκ πασιᾶν ἄγοντα τὸ 22 ἔτος τῆς ἡλικίας, τοῦ Χουσεΐν πασιᾶ, εἰς τὸ 21 ἔτος εἰσελθόντα, τὸν Χασὰν πασιᾶν εἰκοσαετῇ καὶ τὸν Ἰβραήμ πασιᾶν τεσσαρσκαίδεκατῇ ὄντα, τῶν ὁποίων ὁ μὲν πρῶτος ἐν Καίρῳ ἀνετράφη καὶ ἐπαίδεύθη ὑπὸ εὐρωπαϊῶν διδασκάλων, οἱ δὲ λοιποὶ τρεῖς ἐπαυδαύθησαν ἐν Λονδίῳ, ἐν Παρισίοις καὶ ἐν Βερολίῳ· ὁ Ἰσμαήλ πασιᾶς καταλαβὼν τὴν κυβέρνησιν τῆς Αἰγύπτου τῇ 18 Ἰανουαρίου τοῦ 1863, ὅτε ἀπέθανε ὁ Σαῖδ πασιᾶς, μετ' οὐ πολὺ ἐτιμήθη ὑπὸ τῆς Πύλης διὰ τοῦ ἐξαιρετικοῦ τίτλου «*Khedve-el Masir*» ἥτοι ἄρχοντος τῆς Αἰγύπτου, μείζονα ἔχοντος ἀξίαν καὶ σημασίαν τῆς τοῦ Ἀντιβασιλέως, ἐνεκα τῆς συνδρομῆς καὶ ἐπικουρίας, ἣν ἐχορήγησε τῇ Πύλῃ ἐν τῷ Κρητικῷ πολέμῳ, ἐν ᾧ πρότερον ὁ τῆς Αἰγύπτου Πασιᾶς ἔφερε τὸν ἀπλοῦν τίτλον Βαλῆς.

Ὁ Κεδίβης εὐμοιρῶν πολλῶν σωματικῶν καὶ πνευματικῶν πλεονεκτημάτων, ἔχει ὅψιν μὲν καὶ πρόσωπον ἀκμαῖον, φυσιογνωμίαν δὲ καὶ γλῶσσαν ἡδέϊαν, κινήσεις ταχυτέρας τῶν τοῖς Ἀνατολίταις συνήθων, πνεῦμα ζωηρὸν καὶ εὐπρόσιτον εἰς τὰς ἰδέας τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς, ὅπερ σπανιώτατα ἀπαντῶμενον εἰς ἡγεμόνας τῆς Ἀνατολῆς, μεγίστην ἔχει σημασίαν, καὶ ἀναλόγως τῆς ὑπερβολικῆς δαπάνης καὶ ἀφθόνου χρήσεως τῶν μέσων ἀπροσδόκητον ἀπλότητα καὶ λιτότητα ἐν τῇ συμπεριφορᾷ, καθ' ἣν πρὸς τοὺς ξένους εὐχερῶς Γαλλιστὶ συνδιαλέγεται καὶ ἡδέως

περί γεωργικῶν καὶ βιομηχανικῶν πραγμάτων καὶ
περί τοῦ προορισμοῦ τῆς Αἰγύπτου ἐν τῇ διεθνεί συγ-
κοινωνίᾳ.

Ὁ Ἰσμαήλ πασιᾶς ὡς ὁ προκάτοχος Σαῖδ πασιᾶς,
τὴν προσήκουσαν λαβὼν ἀνατροφὴν, ἐπαιδεύθη ἐν
Γαλλίᾳ καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν Αἴγυπτον συ-
νετάχθη τῷ Σαῖδ πασιᾶ εἰς τὴν φιλελευθέραν τῆς
ἀντιπολιτεύσεως μερίδα, ἣτις εἶχεν ἤδη σχηματισθῇ
κατὰ τοῦ φανατικοῦ Ἀμπᾶς πασιᾶ, ἀγωνιζομένου νὰ
ἀποκλείσῃ τὴν Αἴγυπτον ἀπὸ τῆς μόλις ἀνοιχθείσης
ὁδοῦ πρὸς τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ πάλιν
νὰ βίψῃ αὐτὴν εἰς τὰ δυσώδη τέλματα τοῦ Ἀνατο-
λισμοῦ καὶ κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς καὶ ἀνέσεως
ἐν τοῖς ἀνακτόροις εἰς πολλὰ παραδεδομένου ἀνοσι-
ουργήματα ὡς ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥώμης Τιβέριος.
Ἡ συμφωνία καὶ ὁμοφροσύνη τῶν δύο τούτων ἀν-
δρῶν, διακαῶς ἐπιποθούντων τὴν πρόοδον καὶ τὴν
εἰσαγωγὴν τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ, διέμεινε καὶ ἐπὶ
τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Σαῖδ πασιᾶ, ὅστις ἀνέθεσε τῷ
Ἰσμαήλ πασιᾶ καὶ πολλὰς ἐπισήμους θέσεις καὶ ἀπο-
στολάς, καθὼς καὶ αὐτὴν τὴν ἀρχὴν καὶ ἐπιτροπείαν,
ὅτε κατὰ τὸ 1861 ἀπεδήμησεν ἐκ τῆς Αἰγύπτου. Ὁ
δὲ Ἰσμαήλ πασιᾶς μετὰ δύο ἔτη ἀποθανόντος τοῦ
Σαῖδ πασιᾶ, λαβὼν τὰς ἡνίας τῆς ἀρχῆς, πρῶτιστον
ἐθεώρησε καθήκον νὰ πραγματοποιήσῃ, ὅπερ ἀρξά-
μενος ἡμιτελὲς κατέλιπεν ὁ Σαῖδ πασιᾶς, ἥτοι τὴν
κατάργησιν τῆς δουλεμπορίας, τοῦ μονοπωλείου καὶ
τῆς καταναγκαστικῆς ἐργασίας (ἀγγαρείας) καὶ βρα-
δύτερον δραστηρίως νὰ ἐνεργήσῃ εἰς τὴν ἀποπερά-
τωσιν τοῦ μεγάλου ἔργου τῆς διορύξεως τοῦ ἰσθμοῦ
τῆς Ἀρσινόης.

Μεγίστην δὲ σημασίαν καὶ σπουδαιότητα διὰ τὸ μέλ-

λον τῆς Αἰγύπτου εἶχεν ἡ κατὰ τὸ 1866 κατορθωθεῖσα λύσις τοῦ περὶ διαδοχῆς ζητήματος, ὅπερ ἐξαφαιλισθὲν διὰ τῆς ἐγγυήσεως τῶν πέντε μεγάλων τῆς Εὐρώπης Δυνάμεων κατέστη διεθνὲς διότι πρὸ τῆς λύσεως τούτου καὶ τῆς ἐπισήμου ἀναγνωρίσεως ἡδύνατο νὰ καταλάβωσι τὴν τῆς Αἰγύπτου κυβέρνησιν ἄνδρες στερούμενοι τῶν ἀπαιτουμένων προσόντων καὶ μὴ προωρισμένοι πρὸς τὸν εἰρημένον σκοπόν, ὅτε μέγα στάδιον ἠνοίγετο τοῖς ἀνακατόροις καὶ ταῖς βραδιουργίαις τῶν χαρεμίων, αἵτινες φοβεράς προὔκάλουν σκηνάς. Πλὴν δὲ τούτου ὁ κανονισμὸς τοῦ περὶ διαδοχῆς ζητήματος ἤρην ἐκ τοῦ μέσου καὶ τὴν τοῦ σεβασμοῦ ἔλλειψιν πρὸς τὸν προκάτοχον καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ, διότι πρὸ τούτου συνέβαιnen ἐν Αἰγύπτῳ καὶ τὸ παράδοξον φαινόμενον ἦτοι ὁ διάδοχος νὰ καταπολεμῇ τὰ τοῦ προκατόχου ἔργα, νὰ καταστρέφῃ αὐτὰ καὶ ἀντιτασσόμενος εἰς πάσας τὰς εἰσαχθείσας μεταρρυθμίσεις νὰ ἀπολύῃ τῆς ὑπηρεσίας πάντας τοὺς ὑπαλλήλους. Ἐντεῦθεν δὲ γίνεται πρόδηλον πόσον μεγάλα ἦσαν αἱ ζημίαι αἵτινες προσεγίγνοντο τῇ χώρᾳ καὶ πόσον μεγάλα αἱ ὠφέλειαι, ἃς ἐπαγγέλλεται ἡ τῆς διαδοχῆς τάξις, καθ' ἣν ὁ υἱὸς διαδέχεται τὸν πατέρα καὶ οὐ μόνον δὲν καταπολεμεῖ καὶ δὲν καταστρέφει αὐτὰ ἀλλὰ φιλοτιμεῖται νὰ φανῇ ἀνώτερος τοῦ πατρὸς καθ' ὅλα.

II ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ ΣΧΕΣΙΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΥΨ. ΠΥΛΗΝ.

Γνωστὸν ἐστίν ὅτι αἱ πολιτικαὶ βάσεις τῆς Αἰγύπτου πρὸς τὴν κυρίαρχον δύναμιν ἐκανονίσθησαν διὰ τοῦ ἀπὸ 13 Φεβρουαρίου τοῦ 1841 ἐκδοθέντος χατισεριφίου καὶ διὰ τοῦ ἐπὶ τούτου ἐρειδομένου φερμανίου τῆς περιβολῆς τῆς 10 Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους,

καθ' ἃ οἱ θεμελιώδεις νόμοι τοῦ τουρκικοῦ κράτους καὶ αἱ συνθήκαι τῆς Πύλης πρὸς τὰς ξένας δυνάμεις ἔπρεπε νὰ τεθῶσιν εἰς χρῆσιν καὶ ἐνέργειαν ἐν Αἰγύπτῳ, οἱ φόροι ἐν ὀνόματι τοῦ Σουλτάνου νὰ αὐξήθωσι, τὰ νομίσματα τὴν προτομὴν αὐτοῦ νὰ φέρωσιν, ὁ στρατὸς νὰ περιορισθῇ εἰς 18,000 ἄνδρας καὶ ἐτήσιος φόρος νὰ τελεῖται τῇ Πύλῃ· τὰς δὲ βάσεις καὶ πηγὰς τοῦ πολιτικοῦ κώδικος ἀπετέλουν τὸ Κοράνιον καὶ αἱ ὠρισμέναι ἐρμηνεῖαι τούτου ὑπὸ τῆς Ἰσλαμικῆς ἐπιστήμης, οἱ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ἐκδοθέντες γενικοὶ νόμοι, αἱ ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Αἰγύπτου ἐκδιδόμεναι διατάξεις καὶ τὰ ἐγγώρια ἔθιμα, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ κατὰ τὸν 1839 ἐκδοθέντος τανζιματιου, ὃπερ κατὰ τὸ 1851 ὁ Ἀμπᾶς Πασῖᾶς διετάχθη ἄνευ ἀναβολῆς καὶ περιορισμοῦ νὰ εἰσαγάγῃ, τὸν στρατὸν εἰς 40,000 ἐπαυξηθέντα νὰ ἐλαττώσῃ καὶ τὸν στόλον νὰ παραδώσῃ. Ὁ Ἀμπᾶς Πασῖᾶς ὅμως διὰ τῆς αὐξήσεως τοῦ ἐτησίου φόρου καὶ ἄλλων χρηματικῶν πάντοτε μέσων κατώρθωσεν οὐ μόνον τὴν ἀνάκλησιν τῆς διαταγῆς ταύτης, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄδειαν ἔλαβε τὴν καταναγκαστικὴν ἐργασίαν τῶν ὑπηκόων νὰ διατηρήσῃ καὶ τὰ τοῦ στρατοῦ ἀνεξαρτήτως νὰ διατάσῃ καὶ θανατικὰς ποινὰς νὰ ἐπιβάλλῃ· πάντα δὲ ταῦτα διὰ περαιτέρω προσφορᾶς χρημάτων ἐξησφάλισεν ἑαυτῷ ἐφ' ὅρου ζωῆς. Μετὰ παρέλευσιν δὲ τριῶν ἐτῶν τῷ 1854 διετάχθη νὰ ἐφαρμόσῃ κατὰ γράμμα τὸ τανζιματίον καὶ τῷ 1856 τὸ χατιχουμαῖον τῆς Παρισινῆς συνθήκης. Ἐπὶ Σαῖδ Πασιᾶ ἡ τῆς Αἰγύπτου σχέσις πρὸς τὴν Ὑ. Πύλιν διέμεινε σχεδὸν ἀμετάβλητος πλην τῆς αὐξήσεως τοῦ ἐτησίου φόρου εἰς 80,000 πουνγία ἰσοδυναμοῦντα πρὸς 40 ἑκατομ. φράγ. ὅστις κατὰ τὴν περιβολὴν τοῦ νῦν Ἀντιβασιλέως ἀνεβιβάσθη εἰς 150

χιλ. πουγγία ἤτοι εἰς 19-20 ἑκατομ. φράγ., ἀνθ' ὧν παρεχωρήθη αὐτῷ ἡ ἐπαύξεισις τοῦ στρατοῦ εἰς 30, χιλ. καὶ διοικητικά τε καὶ οἰκονομικά τινες ἐλευθερίαι. Πρὸς ἐπίτευξιν τῆς λύσεως τοῦ περὶ διαδοχῆς ζητήματος ἐδαπανήθησαν 75 ἑκατομ. φράγ. ἐν Κωνσταντινουπόλει, δι' ὧν ἐξηγοράσθησαν πρὸς ταῖς εἰρημέναις καὶ ἄλλαι τινὲς ἐλευθερίαι συνδεδεμέναι μετὰ τοῦ ζητήματος.

Κατὰ ταύτην τοίνυν τὴν σχέσιν ἡ Αἴγυπτος ἀποτελεῖ μίαν ἐπαρχίαν τοῦ Τουρκικοῦ κράτους καὶ ἡ διατήρησις τῆς σχέσεως ταύτης ἀπόκειται εἰς τὰς ὑπογραφάσας τὴν Παρισινήν συνθήκην μεγάλας Δυνάμεις, αἵτινες ἐνδιαφέρονται εἰς τὴν διατήρησιν τῆς Τουρκικῆς μοναρχίας πρὸς ἀποφυγὴν μεγάλων πολιτικῶν περιπλοκῶν ἐν Ἀνατολῇ. Ὁ δὲ Ἰσμαήλ Πασιᾶς ἀναλαβὼν τὴν κυβέρνησιν τῆς Αἰγύπτου μετὰ πολλοῦ ζήλου ἐπεχείρησε νὰ εἰσαγάγῃ εὐρωπαϊκὰς μεταρρυθμίσεις εἰς ὅλους τοὺς κλάδους καὶ συγχρόνως περιποιήσῃ τὸ Ἀραβικὸν στοιχεῖον. Ὅτε δὲ κατὰ τὰ δύο ἀκόλουθα ἔτη 1864 καὶ 1865 ἀπειράρθμα χρήματα εἰσῆλθον εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐκ τῆς κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ἀμερικανικοῦ πολέμου ὑπερτιμήσεως τοῦ βάμβακος, καίπερ θεωρήσας κατάλληλον τὴν στιγμὴν πρὸς πραγματοποιήσιν τῶν ἀποτυχόντων σχεδίων τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ, ἀπέστη ὅμως τοῦ τολμηροῦ ἐπιχειρήματος, φοβούμενος τὰ δυσάρεστα τῆς ἀποτυχίας ἀποτελέσματα, καὶ ἀδίκως κατηγορήθη ὑπὸ τῶν φίλων καὶ ὁπαδῶν διὰ τὸ ἀναποφάσιστον καὶ τὴν ἀτολμίαν αὐτοῦ. Ὅθεν τὴν εὐθεῖαν προτιμήσας τῆς σχολιᾶς ὁδοῦ ἐπεδόθη ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς ἐσωτερικὰς μεταρρυθμίσεις, τῶν ὁποίων τσαούτην ἔχει ἀνάγκη ὁ τόπος καὶ ἰδίως εἰς τὴν διοργάνωσιν τῶν δικαστικῶν καὶ εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν οἰκονομικῶν.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤ. ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ.

Εἰ καὶ βέβαιόν ἐστὶν ὅτι μόνον διὰ τῆς ἀπομιμήσεως τῶν ἐξωτερικῶν τύπων τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος οὐδὲν σπουδαῖον καὶ μέγα κατορθοῦται, οὐχ ἥττον ὅμως ὁ Ἰσμαήλ Πασιᾶς τῇ 27 Νοεμ. τοῦ 1866 συνεχάλεσεν ἐν Καίρῳ τὴν πρώτην συνέλευσιν τῶν ἀντιπροσώπων τῆς χώρας (*Mezlis Schora el Nuab*) μέλλουσας νὰ ἐξελέγχῃ τὰς πράξεις τῆς Κυβερνήσεως καὶ νὰ ἐπιψηφίσῃ τὸν προϋπολογισμόν. Ταύτης κατ' ἔτος συγκαλουμένης ἡ μὲν περίοδος τριετῆς ὠρίσθη, ἡ δὲ διάρκεια τῶν ἐργασιῶν εἰς 60 μόνον ἡμέρας περιωρίσθη καὶ τοῦτο κατ' ἀρχὰς ἐθεωρήθη παρὰ πολλῶν ὡς τὸ πρῶτον τραῦμα κατὰ τοῦ ἀπολυτισμοῦ! καὶ παρὰ πλείονων ἀπεδοκιμάσθη! Ἄλλ' ὅτε κατὰ πρῶτον οἱ ἀντιπρόσωποι, τοῖς πλείστοις τῶν ὁποίων παντελῶς ἄγνωστος ἦν ἡ τῆς ἐκλογῆς μέθοδος, εἰς Καίρον ἀφικόμενοι, μετέβησαν εἰς τὴν αἵθουσαν τῶν συνεδριάσεων, κειμένην ἐν τῇ ἀκροπόλει πλησίον τῆς θέσεως, ἐν ἣ κατεστράφησαν οἱ Μαμελοῦκοι, ἐπιστάτης τις *Petz* καλούμενος, ὅστις εἶχε σπουδάσει τὸν κοινοβουλευτικὸν χορὸν ἐν τῷ νομοθετικῷ σώματι τῶν Παρισίων, ὑπέδειξεν εἰς τοὺς γεραροὺς Σέχιδας καὶ Σερίφιδας τὸ μυστήριον ὅτι οἱ τῇ Κυβερνήσει ἀφωσιωμένοι ἀντιπρόσωποι ὤφειλον νὰ καθήσωσιν ἐν τῇ δεξιᾷ πλευρᾷ τῆς αἰθούσης, τότε τοσαύτη τιαρῶν (καβουκίων) καὶ κανδύων (μπινισίων) πληθὺς συνεσωρεύθη ἐν τῇ τῆς αἰθούσης δεξιᾷ γωνίᾳ καὶ τοσοῦτος ὅμιλος συνηθροίσθη, ὥστε μικροῦ δεῖν, οἱ συνωθούμενοι γεραροὶ τοῦ ἔθνους πατέρες, ἐρίζοντες τίς νὰ προκαταλάβῃ θέσιν ἐν τῇ ὑποδειχθείσῃ ἐπισήμῳ πλευρᾷ, νὰ καταλήξωσιν ἐκ τῶν λόγων εἰς τὰ ἔργα τὸ δὴ λεγόμε

νον «*τ verbis ad verbera*» καὶ μόλις ἡ ῥητὴ διαβεβαί-
 ωσις «ὅτι οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν ἢ θέσις, καθ' ὅσον ἡ
 Κυβέρνησις οὐδὲ τὸν ἐλάχιστον ἔχει δισταγμὸν περὶ
 τῆς τῶν ἀντιπροσώπων πάντων ἀφοσιώσεως» κατώρ-
 θωσε νὰ καθησυχάσῃ τὸν ἀνατολικὸν τοῦτον ζῆλον
 τῆς ἀφοσιώσεως. Τοῦτο τὸ ἔκτακτον συμβάν αὐτὸ μὲν
 καθ' ἑαυτὸ μικρὰν ἔχει σημασίαν, ἀποχρώντως ὅμως
 μαρτυρεῖ ὅτι ἡ τυφλὴ ἀπομίμησις τῶν ἐξωτερικῶν
 τύπων τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτικοῦ βίου συνήθως ἐπι-
 βλαβὴς ἐστὶ καὶ ὅτι ἀνάγκη πᾶσα διὰ παιδεύσεως καὶ
 μορφώσεως ὁ λαὸς νὰ ἀπαλλαχθῇ τῆς πνευματικῆς
 νάρκης καὶ, τούτου γενομένου, ν' ἀνυψωθῇ ἡ συνεί-
 δησις αὐτοῦ διὰ βελτιώσεως τῆς ὕλικῆς εὐπορίας καὶ
 εὐτυχίας. Διότι ἡ ἐν λόγῳ συνέλευσις ὡς βουλὴ τῶν
 ἀντιπροσώπων θεωρουμένη, ἥς αἱ συνεδριάσεις δημο-
 σία δεν γίνονται, ἐν τυφλὸν ὄργανόν ἐστὶ καὶ οὐδὲν
 πλεόν. Ἀλλ' ὅμως πᾶς ὁ γινώσκων τί σημαίνει ἀπο-
 λυτισμὸς δικαίως δύναται νὰ ἀναγνωρίσῃ ὅτι ἐν τού-
 τῳ δὴ κεῖται ἡ ἀρχὴ καὶ εἰσόδος εἰς μίαν πνευματι-
 κὴν κίνησιν, ὅταν δεσπότης τις ἀπόλυτος παριστάμε-
 νος ἐνώπιον συνελεύσεως συγχειμένης ἐξ ἀνδρῶν τῶν
 διαφόρων τῆς χώρας μερῶν ὑποβάλλῃ τὰ συμφέροντα
 τοῦ τόπου καὶ ἐκτίθῃσι τὰ ἐλαττήρια καὶ τὰ πεπραγ-
 μένα ἐνώπιον αὐτῆς. Τούτου δὲ γενομένου, δύναται ἡ
 συνείδησις τῆς δημοσίας ἐκείνης παραστάσεως νὰ ἀ-
 ναχαιτίσῃ ἢ παρακωλύσῃ ταύτην ἢ ἐκείνην τῆς αὐ-
 θαιρεσίας τὴν πρᾶξιν. Τοῦτο λαμβάνων τις ὑπ' ὄψιν
 εὐλόγως δύναται νὰ ἐρωτήσῃ, ἂν ἐν τοιαύταις περι-
 στάσεσιν ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἤθελε δυνηθῇ νὰ πραγμα-
 τοποιήσῃ τὸ ὀλέθριον σύστημα τοῦ μονοπωλείου. Ὑπὸ
 τοιαύτην ἔποψιν θεωρούμενον τὸ ληφθεὶν μέτρον φαί-
 νεται βεβαίως ὡς ἐν βῆμα πρόδου. Πρὸ τοῦ νῦν Ἀν-

τιβασιλέως ὁ Σαῖδ Πασιᾶς τῷ 1836 προέβη μόνον εἰς τὴν σύστασιν ἐνὸς δημοτικοῦ συμβουλίου, συνιστάμενου ἐκ τῶν συγγενικῶν πριγκήπων, ἐκ 4 στρατηγῶν καὶ ἐκ 4 ἀνωτάτων ὑπαλλήλων καὶ καθήκον ἔχοντες νὰ γνωμοδοτῇ ἐπὶ τῶν σπουδαιοτέρων τῆς χώρας ὑποθέσεων, ἐπὶ τῶν νομοσχεδίων καὶ ἐπὶ τῶν διοργανώσεων.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ.

Αὕτη διαιρεῖται ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τὰ ἀκόλουθα ἑξ ὑπουργεῖα, τὸ τῶν ἐξωτερικῶν, τὸ τῶν οἰκονομικῶν, τὸ τῶν στρατιωτικῶν, τὸ τῶν ναυτικῶν, τὸ τῶν δημοσίων ἔργων καὶ τὸ τῶν ἐσωτερικῶν.

Α'). Τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐξωτερικῶν διαιρεῖται εἰς τέσσαρα τμήματα. α) Τὸ Εὐρωπαϊκὸν ἐπὶ τῶν σχέσεων πρὸς τὰς Εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις καὶ ἰδίως τὰς ἀντιπροσωπευόμενας διὰ γενικῶν προξένων ἢ διὰ προξένων, ἐδρευόντων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἢ ἐν Καίρῳ καὶ προστατευόντων τὰς ὑποθέσεις τῶν ἐν Αἰγύπτῳ διατρίβόντων ὑπηκόων. Εἰ καὶ εἰς τὸ τμήμα τοῦτο ἀπαγορεύεται πᾶσα ἀνάμιξις εἰς τὴν ὑψηλὴν λεγομένην πολιτικὴν, οὐχ ἥττον ὅμως αὐτὸ ἕνεκα τῶν ἐμπορικῶν, ναυτιλιακῶν ὑποθέσεων καὶ τῶν τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν θέσιν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ Εὐρωπαϊῶν ἀφορωσῶν ἐπισήμων σχέσεων, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ ζωτικώτατον κέντρον τῆς Αἰγύπτου πρὸς τὴν Δύσιν σπουδαιότατόν ἐστιν. β') Τὸ Τουρκικὸν ἐπὶ τῆς ἐπεξεργασίας τῶν ἐκ τοῦ προηγουμένου τμήματος πηγαζουσῶν ὑποθέσεων. γ') Τὸ Ἀραβικὸν ἐπὶ τῶν σχέσεων πρὸς τὰς διαφόρους φυλάς τοῦ Ἀραβικοῦ γλωσσικοῦ συστήματος καὶ δ') Τὸ ἐπὶ τοῦ τύπου. Ἐπειδὴ ὁ ἐν

Αιγύπτῳ τύπος περιστέφεται εἰς τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα, εὐλόγως ἐντεῦθεν ἀφορμὴν λαμβάνων τις ἡδύνατο νὰ συμπεράνῃ ὅτι ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἐφημερίδες δὲν ὑπάρχουσι καὶ ὅτι κατὰ ταύτην τὴν ἔποψιν ἐπικρατεῖ τὸ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μωϋσέως σκότος τῆς ἀμαθείας· οὐχ ἥττον ὅμως δημοσιεύονται ἐν Αἰγύπτῳ αἱ ἀκόλουθοι ἐφημερίδες, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μὲν «*l'Egypte*» ἐπίσημον ὄργανον, πολιτικὸν καὶ φιλολογικὸν καθ' ἑκάστην, «*le Nil*» τρὶς τῆς ἐβδομάδος πολιτικὴ, φιλολογικὴ καὶ ἐμπορικὴ, «*l'Arriver d'Egitto*» καὶ «*l'Internazionale*» ὡσαύτως, «*le Progrès Egyptien*» ἀντιπολιτευομένη, δις τῆς ἐβδομάδος περιέχουσα μεγάλα ἄρθρα ἐμπορικὰ, οἰκονομικὰ καὶ τὴν κατὰστασιν τῆς Αἰγύπτου ἀφορῶντα «*la Trombetta*» καθ' ἑκάστην ἐμπορικὴ καὶ ναυτιλιακὴ «*Manifesto giornaliero*» καθ' ἑκάστην, πολιτικὸν καὶ ἐμπορικὸν ὄργανον «*ἡ Ἥχῳ*» τὰ «*Ἡρερήσια νέα*» «*ἡ Ἐλπίς*» ἑλληνικαὶ ἐφημερίδες ἐν Καίρῳ δὲ ἡ «*Wadi-el-Nil*» ἥτοι ἡ τοῦ Νείλου κοιλάς, ἀραβιστὶ ἐκδιδομένη, πολιτικὴ, ἐμπορικὴ καὶ φιλολογικὴ ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος, καὶ τελευταῖον ἡ «*Wakie Misrie*» ἥτοι Αἰγυπτιακὰ συμβεβηκότα, ἐπίσημος Ἀραβιστὶ καὶ τουρκιστὶ ἐκδιδομένη ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, ἐν ὅλῳ δώδεκα ἐφημερίδες, ὧν 3 μὲν Γαλλικαί, τέσσαρες δὲ Ἰταλικαί, τρεῖς Ἑλληνικαί καὶ δύο Ἀραβικαί, ἅς οἱ τῶν Ἀράβων σοφώτεροι, ὡς οἱ τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων ἱερεῖς ἀναγινώσκοντες ἐρμηνεύουσι κατὰ πᾶσαν παρασκευὴν τοῖς κατὰ στίφην συναθροισμένοις εἴτε ἐν τῇ ἀγορᾷ εἴτε ἐν τοῖς καφενείοις, εἴτε παρὰ τοῖς φρέασι, εἴτε ἐν τοῖς ναοῖς (τζαμίοις)· ἔτι δὲ καὶ πολλαὶ Εὐρωπαϊκαὶ ἐφημερίδες οἷον Ἑλληνικαί, Γαλλικαί καὶ Ἰταλικαί διατηροῦνται ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐν Καίρῳ, ἐν Σουέζ, ἐν Δα-

μιάττη, ἐν Πόρτ-Σαϊδ καὶ ἀλλαχοῦ· ὑπουργὸς δὲ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπῆρξεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὁ πρὸ μικροῦ παυθεὶς Νουβάρ Πασιᾶς, Χριστιανὸς Ἀρμένιος, θερμὸς φίλος τῆς προόδου, διάπυρος ζηλωτὴς τοῦ πολιτισμοῦ τῆς χώρας καὶ χρησιμώτατος αὐτῇ ἀποβάς, ὅστις μετὰ μεγάλης δεξιότητος διεξήγαγεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ περὶ τῆς αἰσίας λύσεως τοῦ διαδοχικοῦ ζητήματος καὶ τὰ τῆς διορύξεως τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Ἀρσινόης, ἐπενήργησεν εἰς τὴν κατάργησιν τῆς δουλεμπορίας καὶ καταναγκαστικῆς ἐργασίας (ἀγγαρείας) καὶ ἄλλα πολλὰ διέπραξεν ὠφέλιμα τῇ χώρᾳ.

Β') Τὸ ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν διαιρεῖται ὡσαύτως εἰς τέσσαρα τμήματα 1) τὸ ἐπὶ τῆς γενικῆς διοικήσεως τῶν Οἰκονομικῶν 2) τὸ ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου, τῶν νομισμάτων καὶ τραπεζῶν 3) τὸ ἐπὶ τῶν ταμείων καὶ τοῦ λογιστικοῦ καὶ 4) τὸ ἐπὶ τῶν συντάξεων· τὸ ὑπουργεῖον τοῦτο διατηρεῖ καὶ ἐν Τουρκικόν καὶ ἐν Ἀραβικόν τμήμα, ὧν τὸ μὲν πρῶτον διὰ τὰς χρηματικὰς ὑποθέσεις τὰς ἐκ τῶν πρὸς τὴν Πύλην σχέσεων πηγαζούσας, τὸ δὲ δεύτερον διὰ τὰς ἐκ τῆς μετὰ τῶν Ἀράβων συγκοινωνίας προκυπτούσας ὑποθέσεις· ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν ἐστὶν ὁ Ἰσμαήλ Πασιᾶς περιβεβλημένος καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ γενικοῦ ἐπόπτου τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως.

Γ') Τὸ τῶν Στρατιωτικῶν διαιρεῖται ὡσαύτως εἰς τέσσαρα τμήματα. 1) Τὸ Τουρκικόν. 2) Τὸ Ἀραβικόν. 3) Τὸ ἐπὶ τοῦ σιτισμοῦ, τοῦ λογιστικοῦ καὶ Ἰατρικοῦ καὶ 4) τὸ ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ στραταρχείου· ὑπουργὸς μὲν τῶν στρατιωτικῶν ἐστὶ ὁ Σιαχὶν Πασιᾶς, ὁ δὲ ἐν ἐνεργείᾳ στρατὸς εἶχεν ὀρισθῇ ἐν τῷ Χατισμερφίῳ τοῦ 1844 εἰς 18000 ἄνδρας, τῶν ὁποίων 15000 ἀπέστειλεν ἡ Αἴγυπτος εἰς τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον ὡς

ἐπικουρικὸν στρατὸν καὶ ὁ μὲν Ἀμπᾶς Πασιάς ἀνεβί-
 βασεν αὐτόν, ὡς προεῖρηται εἰς 40,000 ἀνδρῶν, ὁ δὲ
 Σαῖδ Πασιάς ἐπὶ τοσοῦτον εἶχε παραμελήσει αὐτόν
 ὥστε κατὰ τὸν θάνατόν του μόλις ἤρϊθμει 3,000 ἀν-
 δρῶν. Ὁ νῦν ὅμως Ἀντιβασιλεὺς πρῶτιστον ἐθεώ-
 ρησε καθήκον τὴν κατάστασιν ταύτην τοῦ στρατοῦ
 νὰ βελτιώσῃ καὶ κατώρθωσεν νὰ λάβῃ παρὰ τῆς Πύ-
 λης τὸ δικαίωμα τῆς αὐξήσεως αὐτοῦ εἰς 40,000 ἀντι-
 τῶν 18,000, διωργάνωσε δὲ τὰ τοῦ στρατοῦ οὕτω
 καλῶς κατὰ τὰ πρῶτα ἑπτὰ ἔτη τῆς Κυβερνήσεως
 ὥστε ἐν καιρῷ ἀνάγκης νὰ ἔχῃ ἐτοιμοπόλεμον στρα-
 τὸν 100,000 ἀνδρῶν, ὅστις συνηνωμένος μετὰ τοῦ
 ναυτικοῦ, αὐτάρκης θεωρεῖται πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς
 χώρας· ὁ μὲν τῆς θητείας χρόνος πενταετής ἐστίν, ὁ
 δὲ τῆς ἐφεδρείας ἑπταετής καὶ ὁ μισθὸς τοῦ μὲν ἀ-
 πλοῦ στρατιώτου εἰς 20 γρόσια, τοῦ δὲ ἀρχιστρατήγου
 εἰς 10,000 γρόσια ἀναβαίνει. Πρὸς δὲ τῷ τακτικῷ
 στρατῷ καλῶς σιτιζομένῳ ὑπάρχει καὶ ἄτακτος συγ-
 κροτούμενος ἐκ τῶν νομαδικῶν τῆς ἐρήμου φυλῶν καὶ
 συμποσούμενος εἰς 48,000, ὧπερ προσθετέα δύο συν-
 τάγματα μαύρων τοῦ Σουδάν ἀριθμοῦντα ἀνὰ 3,000
 ἄνδρας, καὶ ἐν σῶμα χωροφυλακῆς ἐκ 4,000 ἀνδρῶν
 συγκροτούμενον καὶ χρησιμεῦον εἰς ὑπηρεσίαν τῶν
 διοικητικῶν ἀρχῶν.

Οἱ δὲ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Καίρῳ στρατῶνες καὶ τὰ
 στρατιωτικὰ σχολεῖα εὐρίσκονται ἐν καλῇ τάξει καὶ
 καταστάσει. Τοιαῦτα μὲν καὶ τοσαῦταί εἰσιν αἱ στρα-
 τιωτικαὶ δυνάμεις τῆς νῦν Αἰγύπτου, αἵτινες παρα-
 βαλλόμεναι πρὸς τὰς τῆς ἀρχαίας ἰσάριθμον, ὡς προ-
 εῖρηται, πληθυσμὸν ἐχούσης πρὸς τὴν νῦν, μόλις τὸ
 ἐν πέμπτον τοῦ στρατοῦ ἐκείνης ἀποτελοῦσιν· διότι
 κατὰ μὲν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Διοδώρου ἐπὶ τοῦ βασι-

λέως τῆς Αἰγύπτου Σεσώστριος συνεποσοῦτο ὁ Αἰγυπτιακὸς στρατὸς ἐκ ῥωμαλέων καὶ ἐπιλέκτων ἀνδρῶν συγκροτούμενος ἐξ 600,000 πεζῶν ἀνδρῶν, 24,000 ἱππέων καὶ 27,000 πολεμικῶν ἀμαξῶν. «Ἐπελέξατο δὲ καὶ τούτων τῶν ἀνδρῶν τοὺς ταῖς ῥώμας διαφέροντας, καὶ συνεστήσατο στρατόπεδον ἄξιον τοῦ μεγέθους τῆς ἐπιβολῆς· κατέγραψε γὰρ πεζῶν μὲν ἐξήκοντα μυριάδας, ἵπεις δὲ δυσμυρίους καὶ τετρακισχιλίους, ζεύγη δὲ πολεμιστήρια δυσμύρια καὶ ἑπτακισχίλια.» κατὰ δὲ τὴν μαρτυρίαν τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας βραδύτερον ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἀμάσιος συνέκειτο ἐκ 410,000 ἀνδρῶν μαχητῶν. «Ἐκ μὲν τούτων τῶν νομῶν Ἑρμοτύβιες εἰσὶ, γενόμενοι, ὅτε ἐπὶ πλείστους γενοίετο ἑκκαίδεκα μυριάδες· καὶ τούτων βαναυσίης οὐδεὶς οὐδέν, ἀλλ' ἀνέονται εἰς τὸ μάχιμον . . . οὔτοι δὲ οἱ νομοὶ Καλασιρίων εἰσὶ, γενόμενοι, ὅτε ἐπὶ πλείστους ἐγένοντο, πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδες ἀνδρῶν οὐδὲ τούτοις ἐξέστι τέχνην ἐπασχῆσαι οὐδεμίην, ἀλλὰ τὰ ἐς πόλεμον ἐπασχέουσι μοῦνα, παῖς παρὰ πατρὸς ἐκδεχόμενος, Εἰ μὲν νῦν καὶ τοῦτο παρ' Αἰγυπτίων μεμαθήκασι οἱ Ἕλληνες, οὐκ ἔχω ἀτρεκέως κοῖναι, ὀρέων καὶ Θρήικας καὶ Σκύθας καὶ Πέρσας καὶ Λυδοὺς καὶ σχεδὸν πάντας τοὺς βαρβάρους.» Οἱ δὲ νεώτεροι ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὴν μεγάλην τοῦ στρατοῦ τούτου τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων πληθὺν διατείνονται ὅτι ἐν τοῖς εἰρημένοις ἀριθμοῖς συμπεριελαμβάνοντο καὶ πάντες οἱ πολυάριθμοι σκευοφόροι, ὅπερ ὁμως δὲν ἐξάγεται ἐκ τῆς μαρτυρίας τῶν δύο ἀξιοπίστων ἀρχαίων ἱστορικῶν. Ἄλλως δὲ γνωστόν ἐστιν ὅτι καὶ ἐν τῇ παρούσῃ ἑκατονταετηρίδι ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ὅτε ἡ Αἴγυπτος ἡρίθμει τὸ ἥμισυ τοῦ νῦν πληθυσμοῦ, ἐν τοῖς πολέμοις συνεχρότει στρατὸν ἐκ 300,000 συγ-

κείμενον, ισάριθμον τοῦ ὁποίου ἢ καὶ μείζονα ἡδύνατο νὰ συντηρήσῃ καὶ νῦν ἡ Αἴγυπτος εἰμὴ ἐκωλύετο καὶ ἐντελῶς ἀνεξάρτητος ἦν ἀπὸ τῆς Πύλης.

Δ') Τὸ τῶν ναυτικῶν. Καὶ τοῦτο ὡς τὰ λοιπὰ διαίρεται εἰς τέσσαρα τμήματα. 1) Τὸ Τουρκικόν. 2) Τὸ Ἀραβικόν. 3) Τὸ τῆς ὀπλοθήκης καὶ τοῦ νεωρίου καὶ 4) τὸ τοῦ λογιστικοῦ. Ὁ στόλος τῆς Αἰγύπτου μετὰ τὴν ἐν Σινώπῃ δυστυχίαν καὶ τὴν ὀλιγωρίαν τοῦ Σαῖδ πασιᾶ πρὸς ἀναμόρφωσιν αὐτοῦ ἐκπεσὼν ἡρίθμει τέσσαρα πολεμικὰ πλοῖα καὶ 600 μόλις ναύτας. Τὴν ἀθλίαν ταύτην κατάστασιν τοῦ ναυτικοῦ ἰδὼν ὁ Ἰσμαήλ Πασιᾶς ἅμα τὰς ἡνίας τῆς Κυβερνήσεως εἰς χεῖρας ἔλαβε πολλὰ πολεμικὰ καὶ φορταγωγὰ πλοῖα, θωρηκτὰ καὶ ἀτμόπλοια ἠγόρασεν ἑτοιμα καὶ παρήγγειλε νέα νὰ κατασκευασθῶσιν, ἅπερ νῦν σταθμεύουσιν ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς Μεσογείου καὶ Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, τὰ ναυπηγεῖα καὶ νεώρια ἐν Ἀλεξ ἀνδρείᾳ οὐσιωδῶς ἐβελτίωσε καὶ ἐπεσκεύασε· ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν διαφόρων πολεμικῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσιν τὸν στόλον τῆς Αἰγύπτου, ἀνέρχεται εἰς 47 μετὰ 500 πυροβόλων καὶ 27 φορταγωγὰ, πλὴν τῶν θωρηκτῶν τῶν εἰς τὴν Πύλιν παραδοθέντων. Μεταξὺ δὲ τούτων διακρίνονται ὁ «Μεχμέτ Ἀλῆς» μετὰ 32 πυροβόλων, ὁ «Ἰβραχίμ» μετὰ 28, ὁ «Λατίφ» μετὰ 14 καὶ μεταξὺ τῶν ταχυδρομικῶν καὶ ταχυπλόων ἀτμοπλοίων τὸ «*Mahrussah*» τοῦ Ἀντιβασιλέως, τὸ «*Masr*» μετὰ 6 πυροβόλων, τὸ «*Fayum*» «*Tantah*» «*Rachmanieh*» «*Behäran*» «*Arabie*» «*Schebiu*» καὶ ἄλλα.

Ε') Τὸ τῶν δημοσίων ἔργων, ὅπερ ἀσχολεῖται ἐπὶ τῶν οἰκοδομικῶν, ἐπὶ τῶν ὑδραυλικῶν, ἐπὶ τῆς γεφυροποιίας καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοποιίας, τὰ ὁποῖα διευθύνουσιν ὁ Ἀλῆ Πασιᾶς καὶ ὁ *Liuant-Bey* (*Linant de Belefonds*),

τοῦ ὁποίου τὰ ὑδραυλικά ἔργα ἀξιόλογα καὶ πασίγνωστα εἰσιν.

Καὶ ΣΤ') Τὸ τῶν ἐσωτερικῶν, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ὁποίου ἀνήκουσι πᾶσαι αἱ ἐγγώριαι ἐσωτερικαὶ ὑποθέσεις, αἵτινες εἰς οὐδὲν τῶν προειρημένων ἀνάγονται οἷον τὰ τῆς ἀσφαλείας, ὑγιεινῆς, γεωργίας, συγκοινωνίας, σιδηροδρόμων, ταχυδρομείων, τηλεγράφων καὶ ἄλλων παραπλησίων, διευθυντῆς τῶν ὁποίων ἐστὶν ὁ Σιερίφ πασιᾶς ὁ πρεσβύτερος τῶν ὑπουργῶν, ἀνὴρ πολὺπειρος καὶ πρόεδρος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ Ἀντιβασιλέως. Τὸ μὲν ὑπουργεῖον τῶν ναυτικῶν καὶ ὁ γενικὸς διευθυντῆς τῶν ταχυδρομείων ἐδρεύουσιν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, τὰ δὲ λοιπὰ ὑπουργεῖα ἐν Καίρῳ.

Τοῖς δὲ ὑπουργείοις προσθετέον τὸ ἰδιαίτερον συμβούλιον τοῦ Ἀντιβασιλέως συνιστάμενον ἐκ τοῦ συμβούλου Ταλάτ πασιᾶ, ἐκ τοῦ σφραγιδοφύλακος Καίρῦ Βέη, ἐκ τοῦ ταμίου Ριάζ πασιᾶ, ἐκ τοῦ ἀρχιδιεργμνέως Ἐράμ βέη· ἐπὶ δὲ τῶν ἀνακτόρων τοῦ Χεδίβου ἀνήκουσιν ὁ τελετάρχης Ζεκὺ βέης, τέσσαρες ὑπασπισταὶ καὶ δύο ἱατροί. Ἐτι δὲ τὸ ἐπὶ τῆς διοικήσεως τῶν Τσιφλικίων (*Dinvāhn esch-Schefalik*), τὸ ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου (*Dinvāhn-et-Tuggār*) ἤτοι ἀνώτερον ἐμπορικὸν δικαστήριον, ὧπερ ἀνατεθειμένα ἐῖσι καὶ διοικητικαὶ τινες ὑποθέσεις προκύπτουσαι ἐκ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς συγκοινωνίας, τὸ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἱατροσυμβούλιον καὶ ὑγειονομεῖον, τῶν ὁποίων τὰ μέλη ἀποτελοῦσιν ἱατροὶ Γάλλοι, Γερμανοὶ καὶ σπανίως Ἕλληνας καὶ διευθυντῆς ἐστὶν ὁ Ἀλῆ Βέης, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν ἐν Γαλλίᾳ, Αὐστρίᾳ καὶ Γερμανίᾳ σπουδασάντων Ἀράβων ἱατρῶν καθ' ἑκάστην αὐξάνει καὶ εὐδοκιμεῖ, ἐν ᾧ πρότερον ἡ ἱατρικὴ ἐδιδάττετο ἐν τῷ Μεδρεσέ

τοῦ νοσοκομείου ἐν Καίρῳ. Ἐπειδὴ δὲ ὑπουργεῖον τῆς παιδείας ἰδιαίτερον δὲν ὑπῆρχε πρότερον, ὑπὸ τὴν ἀμεσον ἐποπτείαν καὶ δικαιοδοσίαν τούτου ὑπῆγοντο τὰ εἰς ἐκεῖνο ἀνήκοντα, ἐν οἷς τὴν πρώτην κατέχει θέσιν ἔνεκα τῆς μεγάλης σπουδαιότητος τὸ ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, διευθυντῆς τοῦ ὁποίου ἐστὶν ὁ περιώνυμος Αἰγυπτιολόγος *Mariette-Bey*, πρῶτην τοιοῦτος ἐν τῷ Αἰγυπτιακῷ Μουσείῳ ταῦ Λούβρου τῶν Παρισίων, ὅστις πασίγνωστος γενόμενος διὰ τῆς σπουδαίας ἀνακαλύψεως τῶν ἐν τῇ Νεκροπόλει τῆς Μέμφιδος τάφων τοῦ Ἰαπιδος, προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ Σαὺδ πασιᾷ τῷ 1858 ἵνα διευθύνῃ τὰς ἀνασκαφάς, ἃς ὁ φιλόρχαιος ἡγεμὼν ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης τῶν ἐπισήμων τῆς Αἰγύπτου ἀρχαιοτήτων διέταξε νὰ γίνωσιν ἐπὶ τῶν ἐπισημοτέρων αὐτῆς ἐρείπιων. Διότι ἡ Αἴγυπτος κατὰ τὴν ὁμολογίαν τῶν ἀρχαίων πλείονα θαυμάσια ἔργα περιέχει ἢ πᾶσα ἄλλη χώρα τοῦ κόσμου, διατηρήσασα ἅπειρα πανάρχαια μνημεῖα, ἅπερ, εἰ μὴ κατὰ τὴν ὠραιότητα καὶ τὴν χάριν, κατὰ τὴν σεμνοπρέπειαν ὅμως καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν ὑπερέχουσι τῶν περισωθέντων μνημείων πασῶν τῶν χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς. Διότι πᾶσα ἡ τοῦ Νείλου κοιλάς παρίσταται ὡς μεγαλοπρεπὲς Μουσεῖον, ἐν ᾧ περιέχονται τὰ ἐρείπια τῆς Ἡλιουπόλεως μετὰ τῶν λαμπροτάτων ὀβελίσκων, αἱ πυραμίδες τῆς Γιζέχ, τὰ παναρχαιότατα ἔργα τοῦ κόσμου, ὧν μιᾶς μόνης τῆς τοῦ Χέοπος οἱ μεγάλοι λίθοι κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν νεωτερῶν παρέχουσιν ὕλικὸν πρὸς οἰκοδομὴν ἐξήκοντα μεγίστων ἐκκλησιῶν ἰσομεγέθων τῇ ἐν Κολωνίᾳ μεγαλοπρεπεστάτῃ, ἡ ἐξ ἐνὸς λίθου λαξευθεῖσα καὶ ἐξήκοντα ποδῶν ὕψηλῃ Σφίγξ, τὰ ἐρείπια τῆς Μέμφιδος ἀξιομνημόνευτα διὰ τῆς ἐν μίλιον μῆκος ἐχούσης Νεκροπόλεως τῆς Sak-

Karah καὶ τοὺς τε τάφους τοῦ Ἄπιδος καὶ τὰς πυραμίδας τοῦ *Abusir* καὶ *Daschur* περιεχούσης, οἱ λίθινοι τάφοι τοῦ *Benihassam*, φέροντες τὰ ἀρχαιότατα ἔχνη τοῦ Δωρίου ρυθμοῦ, καὶ οἱ τῆς ἀρχαίας Λυκοπόλεως (*Sint*), τὰ ἀξιοθαύμαστα καὶ ἀξιοθέατα ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πρωτεύουσας Ἀβύδου μετὰ τῶν ναῶν τοῦ Ὀσίριδος καὶ τοῦ Ῥαμσῆ καὶ τοῦ πολυτελεστάτου Μεμνονίου βασιλείου, ὁλολίθου καὶ θαυμαστῶς κατασκευασμένου ὁμοιομόρφως τῷ περιαδομένῳ Λαβυρίνθῳ, τοῦ ὁποίου ἡ ἀρχαία πολυτέλεια καὶ μεγαλοπρέπεια καὶ νῦν ἔτι καταφαίνεται καὶ μέγα παρέχει ἐνδιαφέρον τοῖς ἀρχιτέκτοσι, ὁ πολυὺς μνητὸς ναὸς τοῦ Ἀθῶρ ἐν Δενδερᾷ ἐνδόξως ἀντιπροσωπεύων τὸ διαμορφούμενον πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὰ μεγαλοπρεπέστατα ἐρείπια τῶν ἑκατομπύλων Θηβῶν καὶ τῆς Νεκροπόλεως μετὰ τῶν πολυαρίθμων καὶ ἐξόχων ναῶν, πυλώνων, ὀβελίσκων, κριῶν, κολοσσῶν, βασιλικῶν τάφων καὶ Μεμνονίων ἀγαλμάτων.

Ἡ μὲν περίμετρος τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Νεκροπόλεως ἔχει πέντε γεωγραφικὰ μίλια, ἡ δὲ τοῦ ναοῦ ἐν Κάρνακ ὑπὲρ τοὺς τρισχιλίους τετραγωνικοὺς παρισινοὺς πόδας, καὶ τὸ μῆκος τῆς μὲν προσόψεως ἀναβαίνει εἰς διτχιλίους πόδας, τὸ δὲ ὀπίσθιον μέρος ἔχει 1,700 πόδας, ἐντὸς δὲ τῶν ἐν αὐτῇ εὐρισκομένων ναῶν καὶ μικρὰν πόλιν σχηματιζόντων ὁ μέγιστος, ἔχων 134 κολοσιαίους κίονας χαρακτηρίζεται ὡς τὸ μέγιστον ἀρχιτεκτονικὸν ἔργον τῆς ἀνθρωπότητος καὶ κατὰ πολὺ ὑπερβαίνει τοὺς Ἰνδικοὺς λιθίνους ναοὺς, τοῦ ὁποίου τὸ μὲν μῆκος ἐστὶ 1700 ποδῶν, τὸ δὲ πλάτος 400 παρισινῶν ποδῶν· ἐὰν δὲ νῦν πρὸς τὰ Αἰγυπτιακὰ ταῦτα μεγαλουργήματα παραβάλλῃ τις τὰ μέγιστα τῶν νεωτέρων χρόνων οἰκοδομήματα εὐρίσκει

ὅτι ἡ μὲν ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Πέτρου μῆκος μὲν ἔχει 581 ποδῶν, πλάτος δὲ 424 ποδῶν, ἡ δὲ τοῦ ἁγ. Παύλου μῆκος μὲν 497 π., πλάτος δὲ 287, ὁ καθεδρικός ναὸς τῆς Σιβίλλης μῆκος 598 π. καὶ πλάτος δὲ 291 π. καὶ ὁ ναὸς τοῦ Μιλάνου μῆκος μὲν 519 π. πλάτος δὲ 325 ἐξ ὧν γίνεται δῆλον κατὰ πόσον ταῦτα ἀπολείπονται ἐκείνων. Ἔτι δὲ περαιτέρω πρὸς νότον εὗρηται ὁ λαμπρότατος τῶν Πτολεμαίων ναὸς καὶ ὁ κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ ἐν Δενδεράχῃ οἰκοδομηθεὶς μέγας ναὸς τοῦ Ὁρου ἐν (Ἄτβῳ Ἐδφοῦ) καὶ ὀλόκληρος μέχρι τοῦ τελευταίου λίθου περισωθεὶς, ὁ μέγας καὶ ἔξοχος τοῦ ὁποίου πυλῶν καθοράται μακρόθεν ἐκ τῶν ὀχθῶν τοῦ Νείλου καὶ τοῦ ὁποίου αἱ ἱερογλυφικαὶ ἐπιγραφαὶ καὶ παραστάσεις τοῖς Αἰγυπτιολογοῖς παρέσχον σπουδαίας διασαφήσεις περὶ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ βίου καὶ πολιτισμοῦ, καὶ τελευταῖον οἱ ἐν τῇ νήσῳ Φιλαῖς, χειμένη ἐν τοῖς μεθορίοις τῆς Αἰγύπτου παρὰ τοῖς καταρράκταις, πολυάριθμοι ναοὶ, οἵτινες ὀψιν ἱερᾶς πόλεως παρέχουσιν αὐτῇ.

Διὸ δὴ ὀρθῶς ἀπεφάνητο ὁ *Mariete-Bey* ὅτι ἀνάγκη πᾶσα νὰ ληφθῇ ἡ δέουσα πρόνοια οὐ μόνον περὶ τῆς ἀνασκαφῆς, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς διατηρήσεως καὶ προστασίας τῶν ἀξιοθαυμάστων τούτων μνημείων τῆς ἀρχαιότητος, τὰ ὅποια τὸ μὲν λαμπρὸν καὶ ἔξοχον τῆς Αἰγύπτου κλίμα διεφύλαξεν ἐπὶ πολλὰς χιλιετηρίδας, αἱ δηώσεις ὅμως καὶ καταστροφαὶ, αἵτινες πρῶτον μὲν ἐπὶ Καμβύσου ἐγένοντο, 25,000 ἀγαλμάτων ἀπαγαγόντος ἐκ τῆς Αἰγύπτου, εἴτα δὲ ἐπὶ τοῦ πεισματωδεστάτου ἀγῶνος τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ Ἑλληνισμοῦ καὶ τελευταῖον ἐπὶ τῆς ὑπὸ τῶν Ἀράβων κατακτήσεως τῆς χώρας, ἀπεστέρησαν αὐτὴν καὶ τὴν ἐπιστήμην πολλῶν πολυτίμων μνημείων, πολλὰ τῶν ὁποίων

καὶ ἡ τῆς τουρκοκρατίας ἀμάθεια μετεχειρίσθη ὡς λατομεῖα πρὸς κατασκευὴν γεφυρῶν, τειχῶν καὶ ἄλλων οἰκοδομῶν. Ταύτην τὴν καταστροφὴν ἔχοντες ὑπ' ὄψιν πρότερον μὲν ὁ Σαῖδ πασιᾶς νῦν δὲ ὁ Ἀντιβασιλεὺς Ἰσμαήλ-πασιᾶς προθύμως ἀπεδέχθησαν τὰ πρὸς σωτηρίαν τῶν ὑπολειφθέντων προταθέντα σχέδια τοῦ *Mariette-Bey*, εἰ καὶ τὰ πρὸς τοῦτο μέσα μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς καταναγκαστικῆς ἐργασίας ἦσαν ἀνεπαρκῆ πρὸς τὸν μέγαν σκοπόν. Οὐχ ἤττον ὅμως καὶ τὰ περισωθέντα ἐκ τῶν καταστροφῶν τοῦ παρελθόντος καὶ ἐν διαφόροις τόποις καὶ μέρεσι τῆς Αἰγύπτου ἀνασκαφέντα οἷον ἐν Γιζέχ, Μέμφει, Ἀβύδω, Θήβαις Ἀτῶ, (Ἐδφοῦ) καὶ ἀλλαχοῦ λίαν εὐφρόσυνον παρέχουσι θέαμα τοῖς ἀρχαιολόγοις καὶ ἐπιστήμοσι περιηγηταῖς, εὐχομένοις ἵνα μετ' οὐ πολὺ καὶ τὸν ἐν *Esneh* ναὸν ἴδωσιν ἀνασκαφέντα καὶ τὸν μέγαν ναὸν τοῦ *Luskor* ἀπαλλαχθέντα ἐκ τῶν ρυπαρῶν καὶ ἀκαθάρτων καλυβῶν τοῦ σύγκλυδος ὄχλου καὶ καθαρθέντα ἐκ τῶν κοπροβολείων, ζωϊκῶν πτωμάτων, ὀρνιθῶνων, αἰγῶνων, βουστασίων, καμηλοσταύλων καὶ ἄλλων ἀκαθαρσιῶν, ἐντὸς τῆς εὐρείας τοῦ ὁποίου ἐκτάσεως καὶ οἱ Κόπται εἶχόν ποτε ἰδρύσει ἐκκλησίαν, νῦν κατεστραμμένην, καὶ οἱ Μωαμεθανοὶ ναὸν, καὶ οἱ Ἀραβες δύο καφενεῖα καὶ τὸ Ἀμερικανικὸν προξενεῖον ἐντὸς τοῦ ναοῦ ἐγκατεστημένον ἐστίν.

Μεθ' ὅλην δὲ τὴν αὐστηράν ἀπαγόρευσιν τοῦ ποινικοῦ νόμου, καθ' ὃν ὁ βλάπτων ἢ καταστρέφων τινὰ τῶν ἀρχαιοτήτων, αἵτινες χρησιμεύουσιν εἰς ἐπιστημονικὴν ὠφέλειαν καὶ τὴν δόξαν τῆς χώρας ἀποτελοῦσιν, εἰ μὲν ἀνήκει εἰς τὴν ἀνωτέραν τάξιν, καταναγκάζεται εἰς τὴν τῆς βλάβης ἀποζημίωσιν, εἰ δὲ τῇ κατωτέρᾳ τάξει, τιμωρεῖται διὰ 50—150 μαστιγῶν.

μάτων, οἱ Ἄραβες δὲν παύουσιν ἀποσπῶντες ἐκ τῶν τάφων καὶ ναῶν διάφορα τεμάχια καὶ πωλοῦντες αὐτὰ εἰς τοὺς ἀναισχύντως ὑποστηρίζοντας τὴν ἀπειροκαλίαν ταύτην ξένους περιηγητάς. Ὁμολογουμένως λίαν δυσχερὴς ἐστίν, ἵνα μὴ καὶ ἀδύνατος εἴπη τις ἡ τῶν μνημείων ἐπιτήρησις οὐ μόνον καθ' ὅλην τὴν ἀπέραντον τοῦ Νείλου κοιλάδα ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ τῶν περιαδομένων ἑκατομπύλων Θηβῶν ἐκτάσει, καθάπερ καὶ τῶν ἐν μεγάλῃ ἀποστάσει κειμένων βασιλικῶν τάφων ἐν τῇ ἐρήμῳ.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΡΙΝΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ.

Πρὸς σωτηρίαν τῶν οὕτως ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς ἀποκειμένων μνημείων, πρὸς ἀνακάλυψιν καὶ ἀνασκαφὴν τῶν ὑπὸ τὴν γῆν καὶ τὴν ἄμμον εὕρισκομένων, πρὸς χρησιμοποίησιν αὐτῶν εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ πρὸς διδασκαλίαν τοῦ τὴν χώραν οἰκοῦντος λαοῦ ὁ μὲν Σαῖδ Παιτῆς ἀπὸ τοῦ 1839 προσεκάλεσεν ἐκ Παρισίων τὸν ἐπὶ τρία ὁλόκληρα ἔτη ἀπὸ τοῦ 1851—1854 κατ' ἐντολὴν τῆς ἐν Παρισίοις Ἀκαδημίας ἐπιτυχῶς ἐνασχοληθέντα ἐν Μέρφει πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ Σεραπείου *Mariette Bey* καὶ ἀνέθηκαν αὐτῷ τὴν συλλογὴν τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ ἐξακολούθησιν τῶν ἀνασκαφῶν πανταχοῦ τῆς Αἰγύπτου πρὸς σύστασιν ἐγχωρίου μουσείου διότι ἐκ τῶν προγενεστέρων ἀνασκαφῶν ὑπὸ τῶν *Lepsius, Brugsch, de Rougé, Lenormant, Wilkinson* καὶ ὑπ' αὐτοῦ τούτου ἐπλουτίσθησαν μὲν τὰ Εὐρωπαϊκὰ μουσεῖα, ἐπωφελήθησαν δὲ αἱ ἀρχαιολογικαὶ ἐπιτημαί, ἐγυμνοῦτο ὅμως ἡ χώρα καὶ ἀπηλλοτριούτο τῶν παναρχαίων μνημείων καὶ ὁ λαὸς διὰ τῆς ἀπαγωγῆς αὐτῶν ἀπεστερεῖτο καὶ αὐτῆς τῆς στοιχει-

ώδους διδασκαλίας τοῦ σοφοῦ παρελθόντος τῆς χώρας. Τὸ μέγα τοῦτο ἄτοπον καὶ τὴν ἐντεῦθεν προκύπτουσαν ἀνεπανόρθωτον ζημίαν συναισθανθεὶς ὁ φιλόμουσος Ἀντιβασιλεὺς Ἰσμαήλ Πασιᾶς ἀπεφάσισε μὲν νὰ ἰδρύσῃ μεγαλοπρεπές αὐτὸν Μουσεῖον ἐν τῇ καλλίστῃ τοῦ Καΐρου θέσει ἐν τῇ νήσῳ *Ghézireh*, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀποπεράτωσις τούτου πολὺν ἀπῆτει χρόνον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐπόμενον ἦν νὰ συμβῇ μεγάλη βλάβη καὶ φθορά τῶν ἐρειπίων καὶ μνημείων ἅμα τὰς ἡνίκας τῆς κυβερνήσεως ἀνέλαβε, τὴν σύστασιν προσωρινοῦ μουσείου διατάξας ἀνέθηκε τῷ *Mariette-Bey* ἵνα πανταχόθεν τῆς Αἰγύπτου συναγάγῃ τὰ μνημεῖα καὶ διευθετήσῃ αὐτὰ ἐπιστημονικῶς ἐν τῷ Βουλᾷ παρασκευασθέντι προσωρινῷ οἰκοδομῆματι. Τὸ δὲ Βουλᾷ τοῦτό ἐστι προάστειον παρα τὴν ἀριστερὰν τοῦ Νείλου ποταμοῦ ὄχθην παρεκτεινόμενον καὶ Νειλῶος ὄρμος καὶ λιμὴν τοῦ Καΐρου, ἐν ᾧ καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ζωηρὰ ἐπικρατεῖ κίνησις τῆς ναυτικῆς συνοικίας, τῶν κατοίκων τῆς ὁποίας οἱ μὲν ἄεργοι περιφέρονται εἰς τὰς ἀγυῖας καὶ τριόδους καὶ εἰς τὰ καφενεῖα πορεύονται, οἱ δὲ, σπεύδοντες προθύμως τρέπονται εἰς τὰ ναυτικά ἔργα τῶν, ἄλλοι δὲ καταπλέοντες εἰς τὸν ὄρμον ἀποβιβάζονται καὶ ἄλλοι ἀποπλέοντες ἐξ αὐτοῦ ἀπέρχονται εἰς τὸν πρὸς ὃν ὄρον, ὅτε πᾶσα ἐργασία συνοδεύεται ὑπὸ τῶν συνήθων καὶ ἀναποφεύκτων φωνῶν καὶ βοῶν τῶν Ἀράβων, ἃς ὁ παρατυχὼν ξένος ἀναγκάζεται καὶ ἄκων νὰ ἀκούῃ.

Τὴν ἐντολὴν τοῦ Ἰσμαήλ Πασιᾶ πραγματοποιήσας ὁ *Mariette Bey* καὶ καταρτίσας τὸ προσωρινὸν Μουσεῖον ἐν τῇ θέσει ταύτῃ, παρέδωκε τῷ 1864 εἰς θῆαν τοῦ δημοσίου καὶ εἰς χρῆσιν τῶν περιηγητῶν καὶ ἀρχαιολόγων, πρὸς εὐκολίαν τῶν ὁποίων καὶ ἰδιαιτέρον

συνέταξεν ὀγκώδη κατάλογον, ἐξ εἴκοσι τυπογραφικῶν φύλλων συνιστάμενον καὶ σύντομον περιγραφὴν τῶν μνημείων περιέχοντα, τὰ ὅποια διαιροῦνται εἰς πέντε μεγάλας τάξεις τὰς ἐξῆς 1) εἰς θρησκευτικά, εὑρεθέντα ἐν ἰδιωτικαῖς οἰκίαις, ἐν τοῖς τάφοις καὶ ἐν τοῖς ναοῖς· 2) εἰς ἐπικήδεια, μεγαλοπρεπέστατα καὶ πολυτελέστατα 3) εἰς πολιτικά, τὰ ὅποια καίπερ ἀνήκοντα τοῖς ἐπικηδεῖοις, ἰδιαίτερος ὅμως τοποθετημένα εἰσὶν 4) εἰς ἱστορικά, πολυαριθμότερα μὲν τῶν ἄλλων, οὐχὶ ὅμως καὶ πολυτιμότερα τῇ ἐπιστήμῃ, καὶ τοιαῦτά εἰσι τὰ βασιλικά ἀγάλματα, οἱ ὀβελίσκοι, οἱ κολοσσοί, αἱ ἐπιτύμβιοι στήλαι καὶ ὀλόκληροι τοῖχοι ναῶν τινῶν καὶ 5) εἰς Ἑλληνικά, Ῥωμαϊκά καὶ χριστιανικά, ἅπερ ὅμως εἰσὶν ὀλίγιστα, παραβαλλόμενα πρὸς τὰ τῶν ἄλλων τεσσάρων τάξεων, κατὰ τύχην εὑρεθέντα· διότι οἱ ἀρχαιολόγοι κορεσθέντες τῶν Ἑλληνο-Ῥωμαϊκῶν, ἐτράπησαν εἰς τὴν ἀνακάλυψιν καὶ ἔρευναν τῶν ἀνατολικῶν, οἷς ἐπόμενος καὶ ὁ Mariette Bey ὁμολογεῖ ὅτι οὐδαμοῦ ἐποίησεν ἀνασκαφὰς πρὸς εὔρεσιν τοιούτων. *Je n'ai jamais fait des fouilles dans le but de chercher des monuments grecs et romains. Dela le petit nombre d'objets de cette catégorie qu'offre à l'étude la collection du Musée* οὐχ' ἤττον ὅμως ἐπιπροσθέτων ὅτι πολλὰ τοιαῦτα ὑπάρχουσι καὶ μάλιστα σπουδαῖα ὑπὸ τὴν ἐπιγραφικὴν ἔποψιν ὑπόσχεται ὅτι θὰ πλουτίσῃ καὶ τὴν τάξιν ταύτην διὰ μνημείων ἀγνώστων καὶ μάλιστα διὰ παπύρων γεγραμμένων ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ δυναμένων νὰ ὠφελήσωσι τὴν ἀρχαίαν φιλολογίαν «*Cette section du Musée pourra d'ailleurs être augmentée, Surtout au point de vue de l'épigraphie grecque. Je n'ignore pas non plus les services que quel-*

ques papyrus écrits en cette dernière langue pourraient rendre à la littérature ancienne.»

Καὶ ὁ μὲν ἀριθμὸς τῶν ἐν τῷ προσωρινῷ Μουσεῖῳ καταταχθέντων μνημείων ἀνέρχεται εἰς 867, πολυάριθμα δὲ ἄλλα φυλάσσονται ἐν ἰδιαιτέrais ἀποθήκαις καὶ ἐν οἷς ἀνεκαλύφθησαν τόποις δι' ἔλλειψιν χώρου πρὸς τοποθέτησιν καὶ διὰ τὸ δυσμετακίνητον ὡς ἐκ τοῦ μεγάλου βάρους καὶ ὑπερβολικοῦ μεγέθους αὐτῶν, μελλόντων νὰ μετακομισθῶσιν ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ νεόδμητον τοῦ Μουσείου οἰκοδόμημα καὶ τότε νὰ τοποθετηθῶσιν εἰς τὴν οἰκείαν θέσιν καὶ τάξιν, ὧν τινα, τὰ κυριώτερα ἐν παραρτήματι τοῦ καταλόγου ἀναγράφει ὁ *Mariette Bey* ἀνακαλυφθέντα ἐν Τάνει, ἐν *Sapparah*, ἐν Ἀβύδῳ, ἐν Θήβαις, καὶ ἐν Ἀτβῳ (*Edfou*). Τῶν δὲ ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Βουλᾶκ περιληφθέντων μνημείων εἰσι 420 ἐπιτύμβιοι στῆλαι, 128 διάφορα ἄγγεῖα καὶ ἀμφορεῖς, 16 σαρκοφάγοι, 67 μούμια καὶ 130 ἀγάλματα πασῶν τῶν ἐποχῶν τῆς Αἰγυπτιακῆς τέχνης, ἐν οἷς διακρίνεται καὶ τὸ ἐκ πρασίνου λίθου κατασκευασθὲν ἄγαλμα τοῦ βασιλέως Χεβρῆνος (*Chafra*) τοῦ οἰκοδομήσαντος τὴν δευτέραν πυραμίδα, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἀρχαιότατον τῶν τοῦ κόσμου, ἀναγόμενον εἰς τὴν δ' δυναστείαν (4235 π. Χ.) ἥτοι εἰς χρόνον, οἷς ὃν μόλις ἐξικνεῖται ἡ ἱστορία τῆς ἡμετέρας γνώσεως, χαρακτηρίζον τὸ ἀκρότατον τῆς Αἰγυπτιακῆς ἀγαλματοποιίας σημεῖον καὶ τρανότατα μαρτυροῦν περὶ τῆς ἀρχαιότητος τοῦ πολιτισμοῦ τῆς χώρας, τοῦ ὁποῖου αἱ ἀρχαὶ βεβαίως ἀνάγονται εἰς χρόνον κατὰ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας προγενέστερον τῆς ἐποχῆς, ἥτις παρήγαγε τὸ ἀριστούργημα τοῦτο τῆς Αἰγυπτιακῆς τέχνης· πλὴν τούτου ἀξιοσημείωτα καὶ ἀξιοθαύμαστα εἰσι τὰ ὑπὸ τοὺς ἀριθ-

μούς τοῦ καταλόγου περιγραφόμενα 19, 20, 22 παριστῶν τὴν προτομὴν τοῦ Φαραὼ *Ménérhah* τοῦ κατὰ τὴν ἔξοδον τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπολεσθέντος ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσῃ 63, 80—91. 24, 92—95. 385—387, 592, 581, 582, 623, 681, 694, 810, 865, καὶ 866. Ἀπερίγραπτα δὲ διαμένουσι καὶ ὁλόκληρον πληροῦσιν αἰθούσαν τὰ ἀναγόμενα εἰς τοὺς κατακτητὰς τῆς χώρας ποιμένας Ὑκσῶς καὶ ἡ τρίγλωττος ἐπιγραφή ἡ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ψηφίσματος τοῦ Κανώβου γνωστή· τοιοῦτον μὲν ἐν σκιαγραφίᾳ τὸ προσωρινὸν τοῦ Καίρου μουσεῖον, ὅπερ οὕτως ἔχον ὑπολείπεται μὲν ἐν πολλοῖς τῶν ὁμοειδῶν τοῦ Βερολίνου, τῶν Παρισίων, τοῦ Λονδίνου καὶ τοῦ Τουρίνου, ὑπερέχει ὅμως αὐτῶν ἐν πολλοῖς· κατὰ πάντα δὲ πρῶτιστον ἔσται ἀναντιρρήτως μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ νέου οἰκοδομήματος, τὴν συλλογὴν τῶν πανταχοῦ τῆς Αἰγύπτου διεσκορπισμένων μνημείων καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν διάταξιν αὐτῶν· περὶ δὲ τῆς θέσεως καὶ σχέσεως τῶν προμνημονευθέντων Αἰγυπτιολογικῶν μουσείων λέγει τις τῶν νεωτέρων ὁ *Sterphan* ὅτι οὔτε ἐν τῷ Αἰγυπτιολογικῷ τμήματι τοῦ Λούβρου καὶ τοῦ Βρεττανικοῦ μουσείου, οὔτε ἐν τῷ περιωνύμῳ τοῦ Τουρίνου, οὔτε ἐν τῷ προσωρινῷ τοῦ Βουλὰκ ἐπὶ τοσοῦτον ἐνεφορήθην τοῦ ἀρχαίου Αἰγυπτιακοῦ πνεύματος, τῆς σπουδαιότητος τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τῆς ἐντυπώσεως τῶν μνημείων, ὅσον ἐν τῷ Αἰγυπτιακῷ τμήματι τοῦ ἐν Βερολίνῳ μουσείου, ἐν ᾧ ἰδὼν καὶ ἐξετάσας τὰ ἐπισημότερα τῶν ἀρχαίων μνημείων τῆς Αἰγύπτου, δύναμαι ἀπροκαλύπτως νὰ ὁμολογήσω καὶ ἀφόβως νὰ ἀποφανθῶ ὅτι ἐὰν τὸ Βερολῖνον ἀπολείπεται τοῦ μὲν ἐν Τουρίνῳ κατὰ τὸν πάπυρον ἐν γένει, τοῦ δὲ ἐν Λονδίνῳ κατὰ τὸν ἱστορικὸν πάπυ-

ρον ἰδίᾳ καὶ τοῦ ἐν Λούβρω τῶν Παρισίων, ὅπερ
 ἠϋξήθη καὶ ἐπὶ πολὺ ἐπλουτίσθη διὰ τῆς ἀγορασθεί-
 σης συλλογῆς τοῦ *Clot-Bey*, κατὰ τὰς ἐπιτυμβίους
 στήλας καὶ τὰς σφίγγας, ὑπερέχει ὅμως αὐτῶν ἀναμ-
 φιβόλως κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ὅλης διευθετήσεως καὶ
 διατάξεως. Καὶ ὁ μὲν Ἰσμαήλ πασιᾶς ἀποφασίσας
 τὴν σύστασιν τοῦ προσωρινοῦ καὶ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ
 νέου ῥητῶς ἀπεφάνθη ὅτι τοῦτο γίνεται οὐχὶ μόνον
 χάριν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν ξένων, ἀλλὰ καὶ χά-
 ριν τῶν ἐγγχωρίων ἵνα διδάσκωνται τὴν ἱστορίαν τῆς
 χώρας, ἐφ' ᾧ καὶ καθ' ἑκάστην πλὴν τῆς παρασκευῆς
 μένει ἀνοιχτὸν ἀπὸ τῆς 8 1]2 ὥρας π. μ. μέχρι τῆς
 5 μ. μ. καὶ ἐλεύθερον τοῖς πᾶσι. Ὁ δὲ *Mariette-Bey*
 συνωδᾷ τῷ πνεύματι τοῦ ἰδρυτοῦ λέγει ὅτι χθὲς μὲν
 καὶ πρῶην ἡ Αἴγυπτος κατὰστρεφε τὰ μνημεῖα αὐ-
 τῆς, σήμερον ὅμως σέβεται αὐτὰ καὶ αὔριον πρέπει
 νὰ τὰ ἀγαπᾷ «*Il y a quelque temps l'Egypte détrui-
 sait ses monuments, elle les respecte aujourd'hui, il
 faut que demain elles les aime*». Κατὰ πόσον ὅμως
 ἡ τε πρόθεσις τοῦ Ἰσμαήλ Πασιᾶ καὶ οἱ προφητικοὶ
 λόγοι τοῦ *Mariette-Bey* δύνανται νὰ πραγματοποιη-
 θῶσιν ἄνευ προηγουμένης ἐκπαιδεύσεως καὶ μορφώ-
 σεως τοῦ λαοῦ, τοῦτο μένει μοι ἄδηλον καὶ ἀνεξήγη-
 τον. Ὅπωςδὲποτε ὁ φιλόμουσος ἡγεμὼν Ἰσμαήλ
 πασιᾶς ἄξιος πολλῶν ἐπαίνων ἐστὶν ἐπὶ τῇ ἀγαθῇ
 ταύτῃ προθέσει, εἰς πραγματοποίησιν τῆς ὁποίας το-
 σούτους δαπανᾷ θησαυροὺς καὶ δαπανήσει, περὶ τῆς
 ἐλευθεριότητος καὶ φιλομουσίας τοῦ ὁποίου δικαίως
 λέγει ὁ ἐξοχώτερος τῶν μαθητῶν τοῦ πατριάρχου
 τῶν Αἰγυπτιολόγων Ληψίου καὶ ἐπισημότερος τῶν
 νέων Αἰγυπτιολόγων *Dümichen* «*Solange man histo-
 rische und somit altägyptische Studien treiben wird,*

solange auch wird Aegyptes jetziger Herrscher, Vicekönig Ismaël, einer der grössten Wohlthäter unserer Wissenschaft genannt werden» ἦτοι ἐφ' ὅσον οἱ ἄνθρωποι θὰ ἀσχολῶνται εἰς ἱστορικάς καὶ δὴ ἀρχαίας Αἰγυπτιακάς σπουδάς, ἐπὶ τοσοῦτον καὶ ὁ νῦν τῆς Αἰγύπτου ἡγεμὼν, ὁ Ἀντιβασιλεὺς Ἰσμαήλ θὰ καλῇται εἰς τῶν μεγίστων τῆς ἡμετέρας ἐπιστήμης εὐεργετῶν. Τοσαῦτα μὲν καὶ περὶ τοῦ Μουσείου, τὰ δὲ ἀναγόμενα εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν περαιτέρω ἐκτεθῇσονται ἐν ἰδιαίτέρῳ κεφαλαίῳ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ.

Ἡ Αἴγυπτος διαιρεῖται εἰς τρισκαίδεκα ἐπαρχίας, ὧν ἑπτὰ μὲν ἐν τῇ κάτω, ἕξ δὲ ἐν τῇ ἄνω Αἰγύπτῳ κατατάσσονται, ἡ δὲ μέση τῶν ἀρχαίων Αἴγυπτος ἐξέλιπεν ἐκ τῆς διαιρέσεως ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις. Καὶ τῶν μὲν πρώτων ἑπτὰ τρεῖς μὲν κείμεναι δεξιᾷ τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονος τοῦ Νεῖλου εἰσὶν 1) ἡ *Kaliubieh* ἔχουσα πρωτεύουσαν τὴν *Kaliub*, ἡ *Schar-kieh* μετὰ πρωτεύουσας τὸ *Zagazig*, ἡ *Dakalieh* τὴν *Mansurah*. 2) δύο δὲ ἐν τῷ Δέλτῳ ἡ *Mennfieh* ἔχουσα πρωτεύουσαν τὴν *Menuf* καὶ ἡ *Garbieh* τὴν *Τάνταν* καὶ 3) δύο μετὰ τοῦ δυτικοῦ βραχίονος καὶ τῆς Λυβικῆς ἐρήμου ἡ *Behäreh* ἔχουσα πρωτεύουσαν τὴν *Damnanuhr* καὶ ἡ *Gizeh* τὴν ὁμώνυμον *Gizeh*. Αἱ δὲ λοιπαὶ ἕξ τῆς ἄνω Αἰγύπτου ἡ τοῦ *Said*, ὡς ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων καλεῖται, εἰσὶν ἕξ ἄρκτου πρὸς μεσημβρίαν γενομένης τῆς ἀπαριθμήσεως, ἡ *Beni-Suef*, ἡ *Menieh* ἡ *Siut*, ἡ *Girgeh*, ἡ *Kenneh* καὶ ἡ *Esneh* μεθ' ὁμώνυμων πρωτεύουσῶν πλὴν τῆς *Cirgeh* ἔχουσης πρωτεύουσαν τὴν *Sohag*, μεθ' ἧς ἀρτίως συνηνώθη καὶ ἡ τοῦ Ἰσθ-

μοῦ ἐπαρχία σὺν τῇ πρωτευούσῃ αὐτῆς Ἰσμαηλία. Ἀνεξάρτητοι δὲ τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως καὶ ἰδιαιτέρους ἔχουσαι διοικητὰς εἰσὶν τὸ Κάϊρον, ἡ Ἀλεξάνδρεια, τὸ Σουέζ, τὸ Πόρτ-Σαΐδ, ἡ Δαμιέττη, ἡ Ῥοσσέττη καὶ ἡ *Kosseir*. Ἰδιαιτέρους δὲ διοικητὰς ἔχουσι προσέτι καὶ αἱ ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης κείμεναι πόλεις ἡ *Massawa* καὶ *Suakin* ἐξαρτώμεναι μὲν ἀπὸ τοῦ ἐν *Kartûhm* ἐδρεύοντος γενικοῦ διοικητοῦ τοῦ Σουδάν, ἀναφερόμεναι ὅμως ἐν ταῖς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν ἀφορώσαις ὑποθέσεσιν ἀμέσως εἰς τὸ Κάϊρον. Διοικητὴς δὲ ἐκάστης ἐπαρχίας ἐστὶν ὁ Μουδέρης ἔχων καὶ τὸ Διβάνιον ὡς δημοτικὸν συμβούλιον καὶ τὸν τοποτηρητὴν (*Vakihl*). πρὸς τούτοις δὲ ἐκάστη ἐπαρχία ἔχει ἓνα μηχανικὸν, ἓνα ἀρχιτέκτονα, κατέχοντας ἐπισήμους θέσεις ἐνεκα τῆς σπουδαιότητος τῆς τοῦ Νείλου πλημμύρας καὶ ἓνα Ἰατροσύμβουλον ἐπιβλέποντα τὰ τῶν νοσοκομείων καὶ τοῦ δαμαλισμοῦ. Τὰ δὲ τῆς ἀστυνομίας, εἰς ἰδιαίτερον ἀστυνομικὸν τμήμα εἰσὶν ἀνατεθειμένα καὶ ἐπὶ τῶν χρηματικῶν εἰσπράξεων ἐστὶν ὁ λογιστὴς καὶ ταμίας (*Sarra*). Ἀπὸ τῶν ἐπάρχων ἐξαρτῶνται οἱ δήμαρχοι (*Kosäf, Nasihrs*) καὶ ἀπὸ τούτων οἱ προϊστάμενοι ἐκάστου χωρίου (*Scheich-el-Bedel*) ἢ τοι οἱ πρεσβύτεροι, καὶ τοιοῦτοι ὑπάρχουσι καὶ ἐν ταῖς συνοικίαις τῶν μεγάλων πόλεων οἷον ἐν Κάϊρῳ 53, οἵτινες πάλιν ὑπόκεινται εἰς ἄλλους ὀκτώ (*Scheich-et Tumn*). Ἡ δὲ ἐποπτεία τῶν ἐπάρχων ἐπιτελεῖται ὑπὸ τοῦ γενικοῦ ἐπόπτου, περιοδικῶς περιδρεύοντος εἰς τὰς ἐπαρχίας, ὅτε συντάσσονται πρωτόκολλα περὶ τῆς καταστάσεως αὐτῶν καὶ διαβιβάζονται ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸν Χεδίβην καὶ ἡ τῶν δη-

μάρχων ἐκτελεῖται ὑπὸ τῶν ἐπάρχων ἐν ταῖς περιφερείαις αὐτῶν.

ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ.

Ἀφορῶν μὲν τις εἰς τὸν τρόπον τῆς διοικήσεως, εἰς τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν, εἰς τὸ πνεῦμα καὶ εἰς τὰ ἀποτελέσματα, ὀλίγον βεβαίως δύναται νὰ εὐχαριστηθῇ ἐκ τῆς τοιαύτης διοικήσεως. Λαμβάνων ὅμως ὑπ' ὄψιν τὰς ἐπομένους ἰδιαζούσας δυσχερείας, πρὸς τὰς ὁποίας ἔχει νὰ ἀγωνισθῇ ἡ τῆς Αἰγύπτου διοικήσις, ὀφείλει νὰ μετριάσῃ τὴν δυσαρέσκειαν καὶ ἀνομολογήσῃ τὴν ἀλήθειαν, πρῶτον μὲν τὴν διπλὴν φύσιν αὐτῆς ὡς γενικῆς διοικήσεως ἀπέναντι τῆς χώρας, καὶ ὡς ἐπαρχιακῆς ἀπέναντι τῆς Πύλης, δεύτερον δὲ τὸν ἐν πολλοῖς τόποις ἰδίᾳ τῆς κάτω Αἰγύπτου μίκτον πληθυσμὸν ἐξ Ἀράβων τε καὶ Εὐρωπαίων, ἐχόντων διαφόρους γλώσσας καὶ γραφὰς καὶ ἀπαιτούντων τὴν διατήρησιν Ἀραβικῶν καὶ Εὐρωπαϊκῶν καταστημάτων, ἐφ' ᾧ καὶ συντηροῦνται τοιαῦτα ἐν πολλοῖς τῶν σιδηροδρόμων τηλεγραφικοῖς σταθμοῖς καὶ τρίτον τὸ φυσικὸν τῆς χώρας σχῆμα, ἐκτεινομένης εἰς μεγάλην ἀπόστασιν, καὶ δυσκολευούσης τὴν συγκοινωνίαν, τὴν ἐποπτείαν καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς κεντρικῆς διοικήσεως καὶ ἰδίως ὡς πρὸς τοὺς νομαδικοὺς οἰκοῦντας ἐν τοῖς ἐρήμοις καὶ ἐν ταῖς ὁάσεσιν. Ἀλλὰ ταύτας μὲν τὰς δυσκολίας ἴσως ἡδύνατο νὰ ὑπερνικήσῃ καλλιτέρα διοργάνωσις τῆς χώρας, τὸ κύριον ὅμως καὶ οὐσιῶδες πρόσκομμά ἐστι ὅτι ἡ διοίκησις δὲν ἐξέρχεται ἐκ τῶν κόλπων τοῦ λαοῦ οὔτε πραγματικῶς οὔτε προσωπικῶς, καὶ τὸ μὲν πρῶτον, διότι ἐντελῶς ἐλλείπει ὁ ὀργανικὸς

καταρτισμὸς τῆς τῶν κοινοτήτων διοικήσεως, ὅστις συνεπάγεται πολλὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα, τὸ δὲ δεύτερον διότι οἱ πλεῖστοι τῶν ὑπαλλήλων εἰσὶ ξένοι, ἤτοι Τοῦρκοι καὶ Εὐρωπαῖοι ἰδίως ἐν Καίρῳ καὶ Ἀλεξανδρείᾳ, ὅπου οἱ πλεῖστοί εἰσι Γάλλοι καὶ Ἰταλοί. Ἐνεκα τούτου πρό τινος χρόνου ἡ τῆς Κυβερνήσεως προσοχὴ ἐστράφη εἰς τὴν μόρφωσιν ἐγγχωρίων ὑπαλλήλων καὶ ἡ προσπάθεια αὕτη θὰ ἀποφέρῃ ἀναμφιβόλως ἀγαθοὺς καρποὺς μόνον ὅταν ἡ Κυβέρνησις μὴ ἐπαναπαυομένη εἰς τὰ πρό τινων ἐτῶν συστηθέντα ἐθνικὰ παιδευτήρια καὶ νομίζουσα ὅτι ταῦτα ὅπως ἔχουσιν αὐτάρκη εἰσὶ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ποθουμένου σκοποῦ, φροντίσῃ περὶ τῆς ἀληθοῦς ἐκπαίδεψεως τοῦ λαοῦ καὶ οὐχὶ μόνον περὶ γανώσεως αὐτοῦ ὡς ἀγγείου τινός· διότι ἐφ' ὅσον διαμένει τὸ οὐσιῶδες τοῦτο κακὸν τῆς ἐπιπολαίου καὶ ἀτελοῦς μορφώσεως, σμικρὸν ἢ μᾶλλον οὐδὲν ὠφελοῦσι πάντα τὰ πολυτεχνικὰ σχολεῖα, πᾶσαι αἱ στρατιωτικαὶ ἀκαδημίαι καὶ τὰ λοιπὰ σχολεῖα, χρησιμεύοντα μόνον πρὸς γάνωσιν τῶν παιδευομένων ἢ πρὸς ἀληθῆ παιδευσιν αὐτῶν. Τῶν δὲ Εὐρωπαίων ὑπαλλήλων οἱ μὲν ἀφίκοντο εἰς Αἴγυπτον ἵνα βελτιώσωσι τὴν ἑαυτῶν τύχην ἢ ὡς λέγουσιν οἱ Γάλλοι «pour corriger la fortune», οἱ δὲ πράγματι μὲν μεγάλας προσήνεγκον ὑπηρεσίας, στεροῦνται ὅμως τοῦ θερμοῦ πατριωτισμοῦ ὑπὲρ τῆς νέας ταύτης πατρίδος. Κατὰ τρίτον δὲ λόγον ἔρχονται οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες, ὡς ἄρχουσα τάξις, κατέχουσιν ὑψηλὰς θέσεις ἐν τοῖς ὑπουργείοις καὶ κυρίως εἰσὶ διοικηταὶ καὶ προϊστάμενοι ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ τοὺς ὁποίους τῶν νεωτέρων τις παραβάλλων πρὸς οὓς ὁ τοῦ Skakspeare Καῖσαρ ἐπιθυμεῖ νὰ ἔχῃ περὶ αὐτὸν χαρακτηρίζῃ ὡς «Wohlbele-

die Herren mit Kahlen Köpfen und die Nachts gut schlafen.» Πρὸς τοῦτοις ὁ νῦν Ἀντιβασιλεὺς κατ' ἐξοχὴν εὐνοεῖ καὶ τὸ Ἀραβικὸν στοιχεῖον, ὅπερ ὁμολογουμένως εὐφύεστερον μὲν ἐστίν, ἔνεκα τῆς πολυχρονίου ὁμῶς δουλείας καὶ ἀμαθείας ὑποδεέστερον ἐκείνου. Ὅθεν πρό τινων ἐτῶν ὁ Χεδίβης ἐξέδωκε διάταξιν πρὸς τὰ Διβάνα ἵνα τὴν Τουρκικὴν γλῶσσαν ἀντικαταστήσωσι διὰ τῆς Ἀραβικῆς καὶ πολλοὺς Τούρκους ὑπαλλήλους καὶ διερμηνεῖς ἀπέλυσε τῆς ὑπηρεσίας διορίσας Ἀραβας ἐν τῇ θέσει αὐτῶν. Οὐχ ἥττον ὁμῶς εὐρίσκονται ἐν δημοσίᾳ ὑπηρεσίᾳ καὶ πολλοὶ Κόπται ὡς γραφεῖς, λογισταί, ἀπογραφεῖς καὶ ἄλλας κατωτέρας κατέχοντες θέσεις.

Εἰ μὲν ἐν πολλοῖς ἔτι χωλαίνει ἡ τῆς Αἰγύπτου διοίκησις, ἐν ὁμῶς πλεονέκτημα ἔχει πολύτιμον, καὶ τοῦτό ἐστιν ἡ μεγάλη ἀσφάλεια, ἣν ὁ ξένος ἀπολαμβάνει καὶ μόνος καὶ ἐν ἀπωτάταις ἐρήμοις περιηγούμενος, καὶ ἐγκλήματα δὲ καὶ κακουργήματα, καὶ ληστεῖαι σπανιώταταί εἰσιν ἐν Αἰγύπτῳ, ἐν ᾗ συνήθεις αἱ κλοπαί εἰσιν. Κατὰ πόσον δὲ οὕτως ἔχουσα πρὸς ταῦτα ὑπερέχει πολλῶν ἄλλων χωρῶν εἴτε τῆς Τουρκίας εἴτε τῆς Κάτω Ἰταλίας, εἴτε τῆς Ἰσπανίας καὶ Οὐγγαρίας πασίγνωστόν ἐστιν. Ἐκ τούτων δὲ ἔπεται ὅτι δημοτικὴ διοίκησις, ὡς ἐν τοῖς Εὐρωπαϊκοῖς κράτεσιν, ἐν Αἰγύπτῳ δὲν ὑπάρχει πλὴν τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τοῦ Καίρου, εἰς τὰς ὁποίας ὁ Χεδίβης διέταξε τῷ 1868 νὰ εἰσαχθῶσιν ἰδιαίτεραί τινες δημοτικαὶ διατάξεις, ὅπερ ἐν βῆμα προόδου ἤθελε θεωρηθῇ, εἰμὴ μεταξὺ τῆς διατάξεως καὶ πραγματοποιήσεως αὐτῆς παρήρχετο τοσοῦτος χρόνος, ὅσος κατὰ τὸ Ἀραβικὸν λόγιον ἀπαιτεῖται ἵνα πολλάκις τις ἀποδημήσῃ εἰς τὴν Μέκκαν.

ἔθεν δικαίως ἀναβοᾷ τις τῶν νεωτέρων «*glückliches Land!*»

Τὰ μόνα δὲ κοινὰ ἔργα ἦσαν μέχρι τοῦδε 1) ὁ κανονισμός καὶ προσδιορισμός τῶν ἀγροτικῶν ὁρίων μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν ὑδάτων τοῦ Νείλου καὶ ἡ περὶ τῶν μικρῶν ὀχετῶν φροντίς, περὶ τῶν μεγάλων μεριμνώσης τῆς κυβερνήσεως 2) ἡ τῶν φόρων ἐπιβολὴ καὶ 3) ἡ τῶν ἔργων διανομὴ τῶν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἐπιβαλλομένων. Τούτων δὲ τῶν τριῶν τὸ μὲν δεύτερον ἐσχάτως κατηργήθη ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἀναθεσάσης τὸν ὅρισμόν τῶν φόρων εἰς τὰς ἐπαρχιακὰς ἀρχάς, τὸ δὲ τρίτον μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς καταναγκαστικῆς ἐργασίας (ἀγγαρείας) οὐσιωδῶς περιωρίσθη καὶ διετηρήθη μόνον ἐν ταῖς στρατιωτικαῖς μετακινήσεσι, καὶ κατὰ τὸ πρῶτον δὲ πολλὰ συμβαίνουσι καταχρήσεις ὑπὸ τῶν ἐπάρχων, ἀνευθύνων ὄντων.

Ἐπίσημος μὲν γλῶσσα τῆς Κυβερνήσεως νῦν ἐστὶν ἡ Ἀραβικὴ, ἐν δὲ ταῖς πρὸς τὴν Ἡύλην σχέσεσιν ἡ Τουρκικὴ καὶ ἐν ταῖς πρὸς τοὺς γενικοὺς προξένους καὶ Εὐρωπαίους ἐν γένει ἡ Γαλλικὴ καὶ Ἰταλική· ὁ δὲ μισθὸς τῶν ἐπάρχων ἀνέρχεται εἰς 16—20 χιλ. φράγκων κατ' ἔτος.

Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ὁμολογητέον ὅτι ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις κατὰ πολὺ ἐβελτιώθη ἡ διοίκησις, πολλῶ δὲ κρείττων ἔσται, ὅταν οἱ-διοικοῦντες ἔχωσι πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ τρία *p* τοῦ συμβόλου τοῦ δουκὸς τῆς Σαβοΐας «*pauper, probus, pertinax.*» Τόσαῦτα μὲν ἀρκεῖτω καὶ περὶ τῆς Κυβερνήσεως, τοῦ πολιτεύματος καὶ τῆς διοικήσεως. Νῦν δὲ λεκτέον τὰ δέοντα καὶ περὶ τῶν Οἰκονομικῶν.

Α'. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ

Ὡς ἐν πᾶσι τοῖς λοιποῖς ἡ μυστηριώδης καὶ εὐ-
δαίμων χώρα ὑπερεῖχε τῶν ἄλλων χωρῶν ἐν τῇ ἀρ-
χαιότητι, οὕτω καὶ κατὰ τὸν πλοῦτον, τὰ παντο-
δύναμα ταῦτα νεῦρα τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων,
ἐθαυμάζετο οὐ μόνον κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους,
ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς· διότι πρὸ ὀλίγων ἔτι
ἐτῶν ἐφημίζετο ὡς παροιμιώδης ὁ μέγας πλοῦτος
τοῦ Πασιᾶ τῆς Αἰγύπτου, χάριν τοῦ ὁποίου οἱ μὲν
ἐργολάβοι, οἱ τραπεζίται καὶ οἱ κτίσται ἔσπευδον
πρὸς τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ, οἱ δὲ Ῥωμαντικοὶ ἔ-
βλεπον ἐν αὐτῷ τὸν ἀληθῆ Μοντεχρίστον καὶ ὁ
λαὸς ἀφηγεῖτο ὅτι ὁ Πασιᾶς παρήγγειλεν ἐν Πα-
ρισίοις δι' ὅλον τὸν στρατὸν στολὰς μετ' ἀργυρῶν
χομβίων καὶ ὅτι κατὰ τὴν προσεχῆ ἑορτὴν τῶν γε-
νεθλίων θὰ περιχρυσώσῃ ὁλόκληρον τὴν μεγάλην
πυραμίδα !

Ταῦτα καὶ περ ὑπερβολικὰ φαινόμενά τε καὶ ὄντα
ἐν μέρει, περιέχουσιν ὅμως πραγματικὴν ἀλήθειαν,
ἥτις ἀναμφισβήτητος καθίσταται, ἐὰν λάβῃ τις ὑπ'
ὄψιν ὅτι τὸ τέταρτον ὅλης τῆς καλλιεργησίμου γῆς
ὡς προεῖρηται ἀποκλειστικὴ ἰδιοκτησία τοῦ νῦν Ἀντι-
βασιλέως τῆς Αἰγύπτου ἐστὶν ἐκτιμηθεῖσα εἰς 1,000,
000,000 φράγκων !!! καὶ ἐὰν ὑπολογίσῃ τὰ μεγάλα
χρηματικά κεφάλαια, τὰ ὅποια ἔχει παρακατατεθειμένα
ἐν ταῖς τραπέζαις τοῦ Λονδίνου τῶν Παρισίων καὶ τῆς
Τεργέστης καὶ τὰ ὅποια ἀνέρχονται κατὰ τοὺς ὑπολο-
γισμοὺς τῶν εἰδημόνων εἰς τὸ κολοσσιαῖον ποσὸν τῶν
πεντήκοντα ἑκατομμυρίων φράγκων, ἐξ ὧν κρινόμε-
νος ὁ Ἰσμαὴλ πασιᾶς ἀναδείκνυται πλουσιώτατος
πάντων τῶν ἐπὶ πλούτῳ φημιζομένων ἐν τοῖς καθ' ἡ-

μᾶς χρόνοις οἷον τοῦ *Sutherland* τοῦ *Rothschilds*, τοῦ *Esterhazy* ἐν τῇ ἀκμῇ του, τοῦ *Demidoffs*, τοῦ *Torlonias* καὶ ἄλλων τοιούτων μεμετρημένων ἐπὶ τῶν δακτύλων τῆς χειρός. Τούτου τεθέντος, ἀποροῦσι μὲν τινες ἐπὶ τῇ αἰτίᾳ, δι' ἣν ἡ Αἴγυπτος κατέφυγεν εἰς δανείων συνομολόγησιν, λησμονοῦσιν ὅμως ὅτι ὡς ἰδιώτης μὲν δύναται τις μέγας ἰδιοκτῆτης καὶ κεφαλαιούχος εἶναι, ὡς ἄρχων δὲ καὶ ἡγεμὼν χώρας, πολλῶν δεομένης καὶ πολλῶν χρηζούσης πρὸς βελτίωσιν καὶ προαγωγὴν αὐτῆς, δανείων ἔχει ἀνάγκην, καὶ δανείων πολλῶν, ὧν ἄνευ οὐδέν ἐστι γενέσθαι τῶν δεόντων. Ἄλλοι δὲ πάλιν πρὸς ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου τούτου ἐπιπροσθέτουσιν ὅτι μυστιριώδεις πολιτικοὶ λόγοι ἵνα περιπλέξωσι τοὺς κεφαλαιούχους τῆς Εὐρώπης εἰς τὰ τῆς Αἰγύπτου συμφέροντα καὶ διὰ τούτων ἐμμέσως πῶς καὶ τὰς κυβερνήσεις αὐτῆς, τὸ οὐσιῶδες καὶ κυριώτατον ἐλαττήριον τῶν δανείων ἐστίν. Ἀλλὰ τίς ἡ ἀνάγκη εἰκασιῶν καὶ εἰκοτολογιῶν, ὅτε καὶ ὅπου ἡ τῶν πραγμάτων κατάστασις ἀφ' ἑαυτῆς παρέχει ἡμῖν ἀποχρῶσαν ἐξήγησιν τῆς ἀληθοῦς τῶν δανείων αἰτίας; Αὕτη δ' ἐστὶ πρῶτον μὲν τὸ ἀείποτε κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐξογκούμενον ἔλλειμμα τῶν τῆς χώρας οἰκονομικῶν, ὅπερ κατὰ τὸ 1861 ἀνελθὼν εἰς 140 ἑκατομ. φράγκων, ἠνάγκασε τὸν Σαῖδ πασιᾶν εἰς τὴν συνομολόγησιν τοῦ πρώτου δανείου, δεύτερον δὲ ἡ ὑπέρογκος δαπάνη πρὸς ὑποστήριξιν τῆς τοῦ Ἰσθμοῦ διορύξεως, ἡ τῶν πολυαριθμῶν σιδηροδρόμων κατασκευή, ἡ βελτίωσις τοῦ συστήματος τῆς ἀρδεύσεως, ἡ ἐπαύξησις τοῦ ἐτοιμοπολέμου στρατοῦ καὶ στόλου, αἱ μεγάλαι δαπάναι τῆς περιβολῆς καὶ τῆς ἐπιτεύξεως τῆς λύσεως τοῦ περὶ διαδοχῆς ζητήματος, ὁ Κρητικὸς πόλεμος καταβροχθίσας ὑπὲρ

τὰ 20,000,000 φράγκων καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις τὰ μωδῶδῃ τῆς Ἀνατολικῆς καταναλώματα.

Ἐὰν δ' ἐξετάσῃ τις παλινδρομικῶς τὴν οἰκονομικὴν τῆς χώρας κατάστασιν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ὁ ἀρχηγέτης τῆς δυναστείας Μεχμέτ Ἀλῆς ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν αὐτῆς, εὕρισκει ὅτι ἡ ἐτησία πρόσδοδος μόλις ἀνέβαινεν εἰς 2000 πουργία ἥτοι 800,000 φράγκων περίπου, ὧν τὸ μὲν ἥμισυ κατηναλώθη εἰς τὰ εἰς τὴν Μέκκαν (1) ἀποσταλέντα δῶρα! τὸ δὲ ὑπόλοιπον ἥμισυ ἀπεστάλη εἰς τὴν Πύλην διὰ τὸν ἐτήσιον φόρον. Κατὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ ἡ μὲν πρόσδοδος (2) ἀνῆλθεν εἰς 75 περίπου ἑκατομ. ὁ δὲ πρὸς τὴν Πύλην φόρος εἰς 11 περίπου ἑκατομμύρια. (3). Ἀκολουθῶς δὲ μετὰ παρέλευσιν δέκα περίπου ἐτῶν τῷ 1860 ἡ μὲν πρόσδοδος ἀνῆλθεν εἰς 110, 045, 332 φράγκων, ἡ δὲ δαπάνη εἰς 88,026,664 φραγκων καὶ περίσσευμα ὑπελείφθη 22,018,698. Κατὰ δὲ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Ἰσμαήλ πασιᾶ ἥτοι τῷ 1864 ἡ μὲν πρόσδοδος ἀνέβη εἰς 114,688,000 φρ. ἡ δὲ δαπάνη εἰς 85,320,000 φρ. καὶ περίσσευμα 16,360,000 φρ. καὶ ὁ

(1) Ἡ πολυδάπανος αὕτη πομπὴ θρησκευτικῶς ἐπιτασσομένη ἐπιβάλλεται καὶ πολιτικῶς ἵνα ἡ Αἴγυπτος ἀποστέλλῃ δῶρα καὶ ζωοτροφίας εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἱερὰς πόλεις. Ἡ δὲ ἀξία τούτων ἐν ᾧ ἐπὶ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ μόλις εἰς 400,000 φράγκων ἀνέβαινε, νῦν ὑπερετετραπλασιάσθη καὶ ἀνέρχεται εἰς 1,880,000 φράγκων!

(2) Τοσαύτη περίπου ἦν ἡ ἐκ τῶν φόρων πρόσδοδος καὶ ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Αὐλητοῦ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κικέρωνος.

(3) Οὗτος νῦν ἀναβαίνει εἰς 20,000,000 φράγκων ἐν ᾧ τῶν ἄλλων ὑποτελῶν χωρῶν οἷον τῆς Ρουμανίας μόλις ἀνέρχεται εἰς 800 πουργία ἥτοι 1,090,000 φρ. καὶ τῆς Σερβίας εἰς 4600 πουργία ἥτοι 625,000 φράγκων.

πρὸ πέντε ἐτῶν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ὑποβληθεὶς τῇ βουλῇ τῶν ἀντιπροσώπων προϋπολογισμὸς τῶν μὲν προσόδων ἀνῆρχετο εἰς 164,414,932 φρ. τῶν δὲ ἐξόδων εἰς 125,496,932 φρ. καὶ περίσσευμα ὑπελείπετο 68,918,000 φρ., ἄξιον νὰ προκαλέσῃ πάντας τοὺς ἐν Εὐρώπῃ ὑπουργοὺς τῶν Οἰκονομικῶν νὰ σπεύσωσιν εἰς τὴν χώραν ταύτην τῶν θαυμάτων ἵνα καὶ νῦν, ὡς τὸ πάλαι, λάβωσι μαθήματα καὶ διδάγματα τῆς σοφωτάτης τῶν ἐπιστημῶν οἰκονομίας. Ἐνταῦθα δὴ κεῖται τὸ μέγα μυστήριον, ὡς αἶνιγμα σφιγγὸς προκείμενον, ὅπερ μόνον τὸ τοῦ Ἀμμωνος μαντεῖον, εἰ ἐν ἐνεργείᾳ ὑπῆρχεν, ἡδύνατο νὰ λύσῃ· διότι ἐν ᾧ τῷ μὲν 1860 παρίσταται περίσσευμα 22,048,668, τῷ δὲ 1864 49,360,000 φρ. καὶ τῷ 1869 68.648,000 ἡ Κυβέρνησις ἀπὸ τοῦ Σαῖδ πασιᾶ ἔτι ἤρξατο νὰ συνομολογῇ δάνεια. Ἀλλ' ἐὰν οἱ ἐπίσημοι οὗτοι ἀριθμοὶ ᾗσαν ἀληθεῖς ἔπρεπεν ἢ οἱ φόροι νὰ μὴ ἐπαυξάνωσι κατ' ἔτος ἢ ἡ Αἴγυπτος ἔπρεπεν ὡς ὁ φιλάργυρος ἐκεῖνος τῆς κλασικῆς φιλολογίας, ἄρτου νὰ στερῇται ὅπως δυνηθῇ νὰ σωρεύῃ ἄργυρον καὶ θησαυρίζῃ ὡς ἐκεῖνος. Ἀνωτέρω παρατεθέντων τῶν γενικῶν κεφαλαίων τῶν προσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ 1860, 1864 καὶ 1869 ἐνταῦθα ἐπισυνάπτεται ὁλόκληρος ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ 1870, ὃν ἐφήφισε μὲν ἡ βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων, ἐπεκύρωσε δὲ ὁ Ἀντιβασιλεὺς.

ΠΡΟΣΟΔΟΙ ΤΟΥ 1870.

Φόροι ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν	πουργία	1,029,412
» » τῶν τελωνείων	»	405,000
ἐκ τῶν σιδηροδρόμων	»	110,000
περίσσευμα ἐκ τοῦ Σουδάν	»	20,000
ἐκ τῶν ἀλοπηγείων — —	»	35,000
τόκοι ἐκ τῶν μετοχῶν τοῦ Σουεζίου πορθμοῦ		34,000

ἐκ τῶν καταρρακτῶν, προθμείων κτλ. 51,738
 ἐκ τῶν ἐκμισθώσεων τῶν λιμνῶν, ἐλαιουρ. κλ. 37,124
 ἐκ τῶν δημοτικῶν φόρων καὶ ἄλλων διαφορῶν 47,064

1,469,400

ΕΞΟΔΑ ΤΟΥ 1870.

Εἰς ἐπιχορήγησιν τοῦ Ἀντιβασιλέως	»	60,000
» συντάξεις τῶν πριγκήπων — — —	»	22,146
» φόρον εἰς τῆς Πύλην	»	131,668
» μισθοὺς τῶν μυστικοσυμβούλων καὶ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἑσωτερικῶν. —	»	5,480
» στρατιωτικὴν διοίκησιν —	»	140,000
» οἰκονομικῶν —	»	30,567
» ναυτικῶν —	»	46,013
» ἐξωτερικῶν —	»	1,940
» δικαιοσύνης —	»	8,891
» ἐπαρχιακὴν διοίκησιν καὶ ἐποπτείαν	»	35,516
» ὑπουργείου τῶν δημοσίων ἔργων	»	2,297
» ὑγειονομεῖα —	»	7,907
» διοίκησιν τῶν πόλεων —	»	24,991
» ἀστυνομικὴν διοίκησιν Κατρου καὶ Ἀλεξ.	»	19,228
» δημοσίαν ἐκπαίδευσιν —	»	12,070
» διοίκησιν τελωνείων —	»	5,574
» συντάξεις τῶν ἀνακτόρων —	»	3,500
» » τῶν ὑπαλλήλων —	»	30,720
» ἐκτάκτους μισθοὺς	»	6,500
» ὁδοιπορίαν εἰς Μέκκαν —	»	14,682
» ἀποθεματικά —	»	48,000
» τόκους τῶν μετοχῶν τοῦ Σουεῒ	»	34,062
» τόκους καὶ χρεωλύσια τοῦ δανείου 1862	»	51,700
» τόκους τοῦ δανείου 1864 —	»	120,957
» » » 1867 —	»	185,893

Εἰς τόκους τοῦ δανείου τῶν σιδηροδρ. 1862 128,213
 » » » τῶν χρεῶν *Medschischch* 10,296
 Τούτων ἀφαιρουμένων ἐκ τῶν προσόδων
 ὑπολείπεται περίσσευμα — 291,584

Ἰσολογισμὸς — 1,469,400.

Ἡ τῶν πουγγίων (ἀνὰ 500 γόσια) μεταβαλλομένων εἰς φράγκα, ὁ μὲν ἀριθμὸς τῶν προσόδων ἀναβαίνει εἰς 200 ἑκατομ. φράγκων ὡς ἔγγιστα, ὁ δὲ τῶν ἐξόδων εἰς 160 ἑκατομ. καὶ περίσσευμα ὑπολείπεται 40 περίπου ἑκατομ. φράγκων. Καὶ τὸ μὲν δάνειον τοῦ 1864 τῷ 1879 ἐξοφλεῖται, τὰ δὲ χρέη τῶν *Medschischch* ἐξωφλήθησαν ἤδη τῷ 1872. Ἐν τούτοις ἐνδέχεται νὰ ἐπέλθωσιν ἀνάγκαι νέων δανείων, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ Κυβέρνησις, ἐὰν δὲν ἀντικατασταθῇ τὸ ἐπικρατοῦν σύστημα δι' ἄλλου, θὰ περιπίπτῃ κατ' ἔτος εἰς ἐλλείμματα.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΝΤΙΒΑΣΙΛΕΩΣ.

Αὕτη κατὰ τὸν ἐπίσημον προϋπολογισμὸν συμποσούμενη εἰς 60,000 πουγγία ἰσοδυναμοῦντα πρὸς 8,000,000, φράγκων περίπου, ἐκ πρώτης ὀψεως δύναται νὰ φανῇ λίαν ὑπέρογκος. Ἐὰν ὁμως ἀναλογισθῇ τις τὴν πομπήν, μεγαλοπρέπειαν καὶ πολυτέλειαν τῶν μεγάλων τῆς Ἀνατολῆς καὶ μάλιστα τὸ πολυδάπανον εἰς τὴν θεραπείαν τῶν χারেμίων, εὐκόλως κατανοεῖ τὰς μεγάλας διαστάσεις τοῦ ἀπεράντου τούτου σταδίου καὶ πείθεται ὅτι τὸ προμνημονευθὲν ποσὸν σμικρὸν καὶ οὐ μέγα ἐστίν. Αἱ δὲ συντάξεις τῶν πριγκίπων, αἵτινες τῷ 1860 συνεποσοῦντο εἰς 4800 πουγγία ἢ 640.000 φράγκα ἀνῆλθον εἰς τρία περίπου ἑκατομ. φράγκων, καὶ τὸ πλεῖστον τῆς ἰδιοκτησίας

αὐτῶν ἡγοράσθη παρὰ τοῦ νῦν Ἀντιβασιλέως· αἱ δὲ συντάξεις τῶν Σεραίων τῷ 1860 συμποσούμεναι εἰς 1,220,000 φράγκ. κατῆλθον εἰς 1,112,000, αἵτινες ἐν τῷ νεωτάτῳ προϋπολογισμῷ περιστάλησαν εἰς 466,664 φράγκ. καὶ τὰ κατ' ἔτος χορηγούμενα δῶρα εἰς τὰς ἱερὰς πόλεις ἕνεκα τῆς μεγαλοπρεπεστάτης πομπῆς, μεθ' ἧς συνοδεύονται, οὐσιωδῶς ἐπηυξήθησαν. Λίαν δ' εὐχάριστον καὶ παρήγορόν ἐστιν ὅτι τὰ ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως δαπανώμενα, ἅτινα τῷ 1860 μόλις συνεποσούντο εἰς 600 πουργία ἤτοι εἰς 80,000 φράγκων ἐπηυξήθησαν εἰς 2,000,000 ὡς ἔγγιστα, τὰ ὅποια ὅμως ἡλαττώθησαν ἐσχάτως κατὰ 400,000 φρ. καὶ τοσαῦτα ὅμως ὄντα δυστυχῶς ὀλίγα εἰσὶ τὰ ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως ψηφισθέντα καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι πολλὰ πρὸς διατήρησιν τῶν ἐκπαιδευτηρίων χορηγούνται καὶ ὑπὸ τῶν Βακουφίων. Οὐχ ἥττονα δὲ παρέχει εὐχαρίστησιν καὶ ἡ ἐπαύξησις τῆς πρὸς διανομὴν τῆς δικαιοσύνης χορηγουμένης δαπάνης ἀπὸ 560,000 εἰς 1,028,000 φράγκων, ἐν ᾧ τὰ πρὸς διοίκησιν τῶν ἰδιαιτέρους διοικητὰς ἐχουσῶν πόλεων συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς ἀστυνομικῆς διοικήσεως τῶν δύο πρωτευουσῶν πόλεων τοῦ Καίρου καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας ἡλαττώθησαν ἀπὸ 7,200,000 εἰς 5,987,720 φράγκων.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ.

Ἡ Αἴγυπτος εἰσελθοῦσα εἰς τὴν χορείαν τῶν νεωτέρων κρατῶν ἐδημιούργησεν αὐτῇ καὶ δημόσιον χρέος καὶ οὕτω φαίνεται ὅτι κατὰ γράμμα ἐφήρμοσε τὸ ἀστεῖον παράδοξον γνωστοῦ πολιτικοῦ ἀνδρὸς Ἀγγλοῦ «τὸ ἡμέτερον χρέος ἐστὶν ἡμετέρα περιουσία.» Πρῶ-

τος ὁ Σαῖδ πασιᾶς τῷ 1862 συνωμολόγησε πολιτικὸν δάνειον 3,292,000 λ. στερλινῶν ἐπὶ τόκῳ 7 $\frac{0}{10}$ καὶ ἐντὸς 30 ἐτῶν ἀπὸ τῆς 1 76ρ. τοῦ 1862 ἐξοφλητέον, μετὰ τὸ ὁποῖον, χαραχθείσης ἅπαξ τῆς ὁδοῦ, ἐπῆλθον καὶ ἄλλα κατὰ πᾶν σχεδὸν ἔτος συνομολογούμενα δάνεια, τὰ ὁποῖα παρίστησιν ὁ ἐνταῦθα ἐπισυναπτόμενος πίναξ.

1) τὸ προμνημονευθὲν τοῦ 1862 ἐξοφλητέον μέχρι τοῦ 1894 ἐκ φράγ — 90,000,000

2) χρεώγραφα τοῦ *Med-schidscheh* ἐκδοθέντα τῷ 1863 ἐπὶ 7 $\frac{0}{10}$ μέχρι τοῦ 1872 — » 9,000,000

3) δάνειον τοῦ 1863 ἐπὶ 7 $\frac{0}{10}$ καὶ ἐντὸς 15 ἐτῶν ἐξοφλητέον » 154,000,000

4) δάνειον τῆς Δαΐρας τοῦ Ἀντιβασιλέως τῷ 1865 ἐπὶ 7 $\frac{0}{10}$ καὶ ἐντὸς 15 ἐτῶν — » 90,500,000

5) δάνειον τοῦ Χεδίβου τῷ 1866, ἐπὶ 7 $\frac{0}{10}$ ἐντὸς 15 ἐτῶν ἐξοφλητέον — » 53,000,000

6) δάνειον τῶν σιδηροδρόμων τοῦ 1865 ἐπὶ 7 $\frac{0}{10}$ ἐντὸς 6 ἐτῶν ἀπὸ τοῦ 1866 ἐξοφλητέον — » 81,000,000

7) δάνειον τοῦ 1868 ἐπὶ 7 $\frac{0}{10}$ ἐντὸς 30 ἐτῶν ἐξοφλητέον — » 318,960,000

8) Κατὰ τὴν ἐν Παρισίοις ἀποδημίαν τοῦ Χεδίβου τῷ 1869. — » 8,500,000

9) καὶ τελευταῖον τῇ μεσιτείᾳ τοῦ *L. Cremieux* — 26,750,000

φράγχα 832,810,000

Τούτων δὲ 140,000,000 μέχρι τοῦ 1869 ἐξωφλήθησαν.

Υπολείπονται δὲ πρὸς ἐξόφλησιν 692,810,000 φράγκων. Ἐκ τῶν 9 δανείων τὸ 4, 5, 8 καὶ 9 ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἰδιωτικὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν διοίκησιν τῶν Τζιφλικίων τοῦ Χεδίβου καθ' ὅσον ἐν τῷ προϋπολογισμῷ τῆς Κυβερνήσεως οὐδεμίαν μνείαν τῶν καὶ ἐξοφλήσεως γίνεται, καὶ τὸ ποσὸν αὐτῶν ἀνέρχεται εἰς 179,250,000, τοῦ ὁποῦ 64,000,000, ἐξωφλήθησαν μέχρι τοῦ 1869 καὶ ὑπολείπονται 144,850,000, ὧν ἀφαιρουμένων ἐκ τῶν ἀνωτέρω 692,850,000, ὑπολείπονται ὡς ἰδίως πολιτικὸν χρέος διὰ τὸ 1869 545,150,000 φράγκων, καὶ τούτοις προστιθεμένου τοῦ μετεώρου χρέους 135,400,000 ἀποτελεῖται τὸ ὀλικὸν κεφάλαιον 678,400,000, φράγκων. Ἐκ τούτων δὲ ἀφαιρουμένων τῶν 200,000,000 φράγκων πληρωθέντων τῇ ἐταιρίᾳ τοῦ Σουεζίου πορθμοῦ ὑπολείπονται 478,400,000 φράγκων. Κατὰ δὲ τὸ 1869 ὑπέβαλεν ἡ Κυβέρνησις τῇ βουλῇ τῶν ἀντιπροσώπων 453,000,000 ὡς δημόσιον χρέος ἰσοδυναμοῦντα πρὸς 113,000,000 Πρωσ. τάλληρα. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ ὅτι τὸ χρέος τοῦτο τῆς Αἰγύπτου παραβαλλόμενον κατ' ἀναλογίαν τοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν ἐξόδων πρὸς τὸ τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν πολὺ μικρότερόν ἐστιν, ἐνταῦθα ἐπισυνάπτεται κατάλογος ὀνομαστικός. Ἡ Βαυαρία ἔχει ἐξόδα μὲν 49 ἑκατομ. χρέος δὲ 225 ἑκατ. ταλ. τὸ Βέλγιον 46 καὶ 191 ἑκατ. ταλ., ἡ Δανία 21 καὶ 99· ἡ Γαλλία, 567 καὶ 3760, ἡ μεγάλη Βρεταννία 474 καὶ 5393, ἡ Ἰταλία 262 καὶ 1922, ἡ Αὐστρία 323 καὶ 2363, αἱ Κάτω Χῶραι 56 καὶ 548, ἡ Πορτογαλλία 34 καὶ 326, ἡ Πρωσσία 150 καὶ 284 κατὰ τὸ 1865, ἡ Ῥωσσία 518 καὶ 2672, ἡ Ἰσπανία 184 καὶ 1507, ἡ Τουρκία 106 καὶ 465, ἡ Ἑλλάς 10 καὶ 137, αἱ ἠνωμένοι πολι-

τεῖται τῆς Ἀμερικῆς 565 καὶ 3762 καὶ ἡ Αἴγυπτος 48 καὶ 113-115 ἑκατ. πρως. ταλήρων.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ.

Ἡ Κυβέρνησις ὅτε καθυπέβαλε τὸν προϋπολογισμόν τῇ βουλῇ τῶν ἀντιπροσώπων, ἀποφνηναμένη «ὅτι ἡ θέσις καὶ κατάστασις τῶν οἰκονομικῶν ἐξαίρετός ἐστιν» πληρέστατα ἐδικαιοῦτο εἰς τὴν ἀπράφανσιν ταύτην ὁρμωμένη ἐκ τοῦ εὐνοϊκοῦ συμπεράσματος τοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ ἐκ τοῦ ἐν αὐτῷ περιεχομένου μικροῦ δημοσίου χρέους. Ἀναντιρρήτως ἠδύνατο εὐνοϊκώτερον νὰ φανῇ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ προϋπολογισμοῦ, εἰ ἡλαττοῦντο μὲν ἐν τοῖς ἐξόδοις αὐτοῦ αἱ ὑπὲρ τῶν ἐκπαιδευτηρίων, ὑπὲρ τῆς δικαιοσύνης, ὑπὲρ τῶν δημοσίων οἰκοδομῶν καὶ ἄλλων πολλῶν κοινωφελῶν ἐργῶν δαπάναι, ἠϋξάνοντο δὲ αἱ πρόσοδοι διὰ φορολογιῶν. Ἀλλὰ τοιοῦτον σύστημα οὐδὲν πραγματικὸν ἀγαθὸν ἐπαγγέλλεται, οὐδὲ δύναται ἐπὶ πολὺν χρόνον νὰ διαρκέσῃ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐποχῇ τῆς προόδου, καθ' ἣν ὁμολογητέον ὅτι ἡ Κυβέρνησις τοῦ Χεδίβου σπουδαίας ἐπενεγκοῦσα μεταρρυθμίσεις καθ' ὅλους τοὺς κλάδους, μεγάλας περιεποιήσατο ὠφελείας τῇ χώρᾳ, αἵτινες ἀποδείκνυνται ἐκ τῶν ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν γενομένων χρηματικῶν θυσιῶν καὶ ἐκ τῆς διηνεχοῦς ἀνάγκης τῆς συνομολογήσεως τοσοῦτων δανείων, ἡ σκόπιμος χρῆσις τῶν ὁποίων πρὸς ἐπαύξησιν καὶ χρησιμοποίησιν τῶν δημοσίων γαιῶν καὶ κτημάτων ἀσφαλεστάτην παρέχει ἐγγύησιν τοῖς δανεισταῖς, οἷς οἱ τόκοι ἀκριβέστατα ἄνευ τινὸς δυστροπίας κατὰβάλλονται. Τὰ Αἰγυπτιακὰ χρεώγραφα σχετικῶς πρὸς

τινα τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν τιμῶνται καλῶς καὶ ἐπιζητοῦνται μάλιστα καθ' ὅσον βραχεῖαί εἰσιν αἱ προθεσμῖαι τῆς ἐξοφλήσεως αὐτῶν, ἅτινα δι' ἔλλειψιν πίστεως εἰς τὴν διάρκειαν καὶ σταθερότητα τῶν δυναστικῶν καὶ πολιτικῶν τῆς Αἰγύπτου πραγμάτων ἐπιβαρύνουσι τὴν χώραν διὰ μεγάλων καὶ διαρκῶν δαπανημάτων καὶ ἀναλωμάτων, τὰ ὅποια ἡ εὐρεσις νέων δανείων πάντοτε προαπαιτεῖ. Αἱ ὠφέλειαι τῶν ἐν Παρισίοις, Λονδίνῳ καὶ Ἀλεξανδρείᾳ τραπεζιτῶν ἐκ τῶν διαφόρων Αἰγυπτιακῶν δανείων πάντοτε εἰσι μεγάλαι καὶ ὑπερβολικαί, καὶ μεθ' ὅλα τὰ ἀξιοχρεα ὕλικά ἐνέχυρα, ἅπερ ἡ Αἴγυπτος παρέχει, ἡ τῶν ξένων δανειστῶν πίστωσης ἀποβαίνει αὐτῇ λίαν δαπανηρὰ ὥς ἐκ τῆς θέσεως τῆς ὑποτελείας, καίπερ βελτιωθείσης διὰ τῆς λύσεως τοῦ περὶ διαδοχῆς ζητήματος, ἐκ τῶν δυναστικῶν περιστάσεων, ἐκ τῆς δυσχερείας τῶν περὶ τὴν διανομὴν τῆς δικαιοσύνης, ἐκ τῆς ἀβεβαιότητος τῶν ὑποθηκευμάτων ἔνεκα τῶν μωαμεθανικῶν νόμων καὶ ἐκ τοῦ κατ' οὐσίαν ἀπολύτου πολιτεύματος ἄνευ τῆς ἀπαιτουμένης ἐποπτείας τῆς διοικήσεως τῶν δημοσίων ὑπὸ τῆς βουλῆς, ὑπὸ τακτικοῦ λογιστικοῦ συστήματος καὶ ἰδιαιτέρας τῶν δημοσίων χρεῶν ἐπιτροπῆς. Πάντα ταῦτα πρέπει νὰ λογισθῶσιν εἰς μίαν ῥιζικὴν μεταρρύθμισιν τοῦ μέλλοντος τῆς χώρας ταύτης, ἥτις ἡδύνατό ποτε νὰ κατασταθῇ ἡ ἀχραιοτάτη καὶ εὐδαιμονεστάτη τῶν χωρῶν τῆς γῆς, ὥς πάλαι ποτὲ ὑπῆρξεν.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΧΕΣΕΩΣ ΤΗΣ ΔΑΙΡΑΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ.

[Βεβαιότατον μὲν ἔστιν ὅτι ἡ διοίκησις ἀμφοτέρων

ἐντελῶς κεχωρισμένη ἀπ' ἀλλήλων ἐστίν, ἐξ ἐτέρου ὁμῶς γίνεται δῆλον ὅτι, ἐάν δύο τοσοῦτον σπουδαῖαι τῶν οἰκονομικῶν διοικήσεις ὡς ἡ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἡ τῶν ἰδιοκτησιῶν τοῦ Ἀντιβασιλέως, ἀποτελουσῶν τὸ τέταρτον μέρος ὅλης τῆς καλλιεργησίμου γῆς τῆς χώρας, τοσοῦτον στενῶς συνδεδεμένοι εἰσὶν καὶ συμβαδίζουσιν ὑπὸ ἓνα ἀρχηγόν, ὃς ἐνταῦθα μὲν μόνος ἰδιοκτήτης, ἐκεῖ δὲ ἀπόλυτος ἄρχων ἐστί, κατ' ἀνάγκην τῶν περιστάσεων σχηματίζονται σχέσεις, αἵτινες οὐδαμοῦ τῆς Εὐρώπης, πλὴν μιᾶς καὶ μόνης χώρας εὐρίσκουσιν ἀναλογίαν τινά. Τὸ δὲ παράδοξον τοῦτο οἰκονομικὸν συμβαίνει, διότι ἡ Δαίρα τοῦ Ἀντιβασιλέως, ἐκτὸς τῆς ἀπεράντου ἰδιοκτησίας καὶ τῆς ταύτῃ συνδεδεμένης μεγάλης βιομηχανίας (σακχάρως, βάμβακος) καὶ τῆς ἀγοροκρατίας ἔχει μέρος ἐνεργητικὸν ἐπὶ τῶν μετοχῶν καὶ ἄλλων ἐπιχειρήσεων οἷον ἰδιωτικῶν τραπεζῶν (Γαλλοαἰγυπτιακῆς, γενικῆς Αἰγυπτιακῆς ἐταιρίας), ὑδραυλικῶν ἔργων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Κάτρω, σιδηροδρομικῶν, ἀτμοπλοικῶν ἐταιριῶν καὶ ἄλλων παραπλησίων, αἵτινες κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον συνδέονται μετὰ τῶν δημοσίων πραγμάτων καὶ ἐπιχειρημάτων τοῦ ὑπουργείου τῶν οἰκονομικῶν. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ τῆς Δαίρας συμμετοχὴ εἰς τὰς πλείστας τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων δὲν ἀποβλέπει πάντοτε εἰς ἐπικερδεῖς σκοποὺς, καθ' ὅσον ἡ τοῦ Χεδίβου πρόθεσις ἐστὶ νὰ προκαλέσῃ κοινωφελεῖς καὶ χρησίμους τῇ χώρᾳ ἐπιχειρήσεις ἢ νὰ ὑποστηρίξῃ τοιαῦτα καταστήματα ὑφιστάμενα, καὶ τὸ κυριώτερον νὰ προφυλάξῃ αὐτὰ τῆς δυστυχῶς πολλάκις ἐπικειμένης χρεωκοπίας. Εἰ δὲ συνέβη πολλάκις τὴν ἀγαθὴν ταύτην πρόθεσιν τοῦ συνετοῦ καὶ ἔμφρονος ἡγεμόνος

τῆς Αἰγύπτου αἰσχροκερδεῖς καὶ ἄπληστοι ἐπιχειρηματίαι καὶ τυχοδιῶχται νὰ παραγνωρίσωσι καὶ καταχρασθῶσιν καὶ ἐπενέγκωσιν ἐπαισθητὴν τῇ χώρᾳ βλάβην, τοῦτο λύπην μὲν ἐμποιεῖ αὐτῷ τε καὶ παντὶ μεριμνῶντι περὶ τοῦ αἰσίου τῆς χώρας μέλλοντος ἐπὶ τῇ ἐμπιστοσύνῃ, οὐδόλως ὅμως ἐπιβαρύνει τὴν συνείδησιν τοῦ μετὰ μεγάλης περισκέψεως βαδίζοντος Ἀντιβασιλέως.

Ἐνεκα ταύτης δὲ τῆς στενῆς σχέσεως τῆς Δαίρας πρὸς τὰ οἰκονομικὰ τῆς Αἰγύπτου πολλάκις συμβαίνει νὰ μὴ πάντες οἱ ἐν Εὐρώπῃ μέτοχοι τῶν Αἰγυπτιακῶν δανείων ἀκριβῶς καὶ καθαρῶς γινώσκωσιν εἰ πιστῶται τῆς Αἰγύπτου ἢ τοῦ Ἀντιβασιλέως ἐγένοντο, ὅπερ προέρχεται ἔκ τε τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν κεφαλαίων καὶ ἐκ τῆς ἐμπροθέσμου ἀποτίσεως τῶν τόκων· διότι αἱ ἀπέραντοι καὶ εὐφορώταται τοῦ κόσμου γαῖαι παρέχουσι πλεῖονα τῆς δεούσης ἀσφάλειαν, καὶ ἡ Δαίρα ἀποτίνει τοὺς ἐπικερδεῖς τόκους ἀκριβέστατα. Τὰ δὲ χρέος τῆς Δαίρας ἀνῆρχετο τῷ 1870 εἰς 330 ἑκατομ. φράγκων περίπου καὶ ἡ ἐτήσια πληρωμὴ τῶν τόκων καὶ χρεωλύτρων εἰς 37 ἑκατομ. φράγκων, διὰ τῶν ὁποίων ὅμως ἡ Δαίρα πάντα τὰ χρεώγηρφα αὐτῆς διέλυσε καὶ τὰ ἐκκρεμῇ χρέῃ ἐξώφλησε. Ἡ δὲ ἐτήσια πρόσοδος αὐτῆς συμποσοῦται εἰς 58 — 60 ἑκατομμυρίων φράγκων.

Αἱ ἐπιχειρήσεις τῆς Δαίρας καὶ τοῦ ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν πολλαχῶς συμβαδίζουσιν καὶ συνήθως ὁ τῆς Δαίρας λογαριασμὸς μετὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν χρησιμεύει πρὸς πίστωσιν αὐτῆς, ἥτις οὐχὶ σπανίως μὲν προπωλεῖ τὰ προϊόντα οἷον σάκχαρι καὶ βάμβακα, πολλάκις ὅμως ἀπατᾶται ἐν τοῖς προϋπολογισμοῖς, ὥς συνέβη τῇ 1879, ὅτε πρὸς διὰ-

λυσιν τῶν συμβολαίων ἡναγκάσθη νὰ ἀποτίσῃ σημαν-
 τικὰς ἀποζημιώσεις, εἶχε δὲ ἀφθονίαν χρημάτων καὶ
 πρὸς ἴδιον ὄφελος μετὰ τοῦ ὑπουργείου ἀνέλαβε τὸν
 λογαριασμόν, ὅπερ ἐντεῦθεν περιῆλθεν εἰς δεινὴν θέσιν,
 ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐξῆλθε διὰ δανείου καὶ συγχρόνως ἀ-
 πέσυρε τὰ χρεώγραφα ἐν μικρᾷ προθεσμίᾳ ἀντικατα-
 στῆσαν αὐτὰ δι' ἄλλων πληρωτέων τῇ 9 Ἰανουαρίου
 τοῦ 1873 καὶ μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐγένοντο
 πολλὰ χρεωλύσια τοῦ χρέους. Ἐὰν δὲ ἐπραγματοποι-
 ῇθῃσαν τὰ σχέδια μιᾶς προσθήκης 15 % εἰς τὴν φο-
 ρολογίαν ἢ ἐνὸς ἐθνικοῦ δανείου 5 λ. στερλινῶν ἐφ'
 ἐλάστου φεδδανίου, ὅπερ ἐμελλε νὰ καταλογισθῇ ἐπὶ
 τῶν φόρων, μένει μοι ἄδηλον.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ.

Ἡ δημόσιος περιουσία συνίσταται κυρίως ἐκ τῶν
 ἐγγείων κτημάτων πλὴν τῶν Τξιφλικίων καὶ τῶν Ἰθα-
 διέ καλουμένων ἀγρῶν, ἐκ τῶν σιδηροδρόμων, τῶν λιμ-
 νῶν, ἐξ ἄλλων ἰδιοκτησιῶν, ἀποκλειστικῶς τῷ δημο-
 σίῳ ἀνηκουσῶν, ἐκ βιομηχανικῶν καταστημάτων, ἐκ
 τῶν μετοχῶν τοῦ Σουεζίου προθμοῦ κτλ. Ἐν ταύτῃ
 τῇ περιουσίᾳ ὑπάρχει ἀποχρῶσα ἀσφάλεια, ἡ δέουσα
 χρῆσις τῆς ὁποίας ἡδύνατο νὰ παρέξῃ τῷ λαῷ σημαν-
 τικὰς εὐκολίας, καὶ τὸ δημόσιον, ὡς χορηγοῦν τὸ ἔ-
 δαφος καὶ τοὺς ἀγρούς, ὑπὸ τὴν οἰκονομικὴν ἐποψιν
 ἡδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ ἄπειρα κέρδη. Πολλὰ χρήματα
 νεκρὰ διαμένοντα, τὰ ὁποῖα προέρχονται ἐκ τῆς πω-
 λήσεως καὶ ἐξαγωγῆς τῶν προϊόντων τῆς χώρας, ἡ-
 θελον ἐκ τοῦ ἀφανοῦς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἴδῃ καὶ τὰ
 εἰς ἐλευθέραν ἰδιοκτησίαν μεταβληθέντα κτήματα συν-
 δεδεμένα μετὰ τῆς εἰσαχθείσης μεταβρύθμισεως τοῦ

συστήματος τῶν ὑποθηκεύσεων ἠδύναντο νὰ σχηματίσωσι μίαν βάσιν ἐδραίαν πρὸς μεγάλην ἀνάπτυξιν τῆς τοῦ ἐδάφους πιστώσεως καὶ ἐντεῦθεν ἡ μὲν καλλιέργεια ἤθελε βελτιωθῇ, ἡ δὲ εὐτυχία ἐπαυξήσῃ καὶ ἡ φορολογία πραγματικῶς ἀνυψωθῇ.

Τὸ δὲ ἐκ τῶν δημοσίων σιδηροδρόμων κατ' ἀρχὰς προκύψαν περίσσευμα ἀπὸ 11 ἑκατ. φράγκων περίπου ἡλαττώθη εἰς 9 $\frac{1}{2}$ ἑκατ. φράγκων καὶ τὰ οἰκοδομικὰ ἔργα ὑπάγονται εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν, μεταξὺ τῶν ὁποίων μόνον αἱ δύο μεγάλαι γέφυραι τοῦ Νείλου ἐπὶ τῆς μεταξὺ Καίρου καὶ Ἀλεξανδρείας ὁδοῦ ἀπήτησαν σημαντικὰ ποσά. Τὴν δὲ αἰτίαν τῆς ἐλαττώσεως τῆς προσόδου τῶν σιδηροδρόμων χρονολογοῦσιν οἱ μὲν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς μεγάλης παραγωγῆς τοῦ βάμβακος καὶ ἀπὸ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς εἰρήνης ἐν Ἀμερικῇ, ἀφ' ἧς ἡ μεγάλη τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς διακομιδῆς κίνησις ἐν Αἰγύπτῳ, ἥτις αἴφνης εἰς μέγαν ἔφθασε βαθμόν, ὑπέστη αἰφνίδιον ἐλάττωσιν, οἱ δὲ ἀποδίδουσιν αὐτὴν εἰς τὴν ἀτελῆ καὶ ἐλαττωματικὴν διοίκησιν τῶν σιδηροδρόμων, ἐξ ἧς ὁρμώμενος ὁ Χεδίβης κατὰ μικρὸν ἀπεμάκρυνε τοὺς Ἀγγλοὺς καὶ ἀντικατέστησεν αὐτοὺς διὰ τοῦ ἐγχωρίου Ἀραβικοῦ στοιχείου, ὅπερ καλὴν ἔχον θέλησιν στερεῖται τῶν ἀπαιτουμένων γνώσεων, ἥτοι τάξεως καὶ διοικητικῆς ἱκανότητος. Ἀλλὰ καίπερ μικρὸν τὸ ἐκ τῶν σιδηροδρόμων περίσσευμα, ὅπερ κατὰ μὲν τὸν νεώτατον προϋπολογισμόν ἀνῆρχετο εἰς 11 ἑκατομ. φράγκων, κατὰ δὲ τὸν ὑπολογισμόν ἄλλων μόλις εἰς 8—9 ἑκατ. φράγκ. ἀνὰ πᾶν ἔτος, οὐχ ἥττον ὅμως εὑρέθη ἐπίσημος ἐταιρία προσφέρουσα 400—500 ἑκατ. φράγκων πρὸς ἀγορὰν αὐτῶν. Ἡ πώλησις τῶν σιδηροδρόμων ἀναμφιβόλως ἠδύνατο τὰς οἰκα-

νομικὰς δυσχερείας νὰ ἄρῃ ἐκ τοῦ μέσου καὶ συγχρόνως νὰ συντελέσῃ εἰς πολλὰς τῆς χώρας βελτιώσεις ὡς π. χ. εἰς τὴν ἀποξήρανσιν τῆς Μαρεώτιδος λίμνης καὶ ἄλλα κοινωφελῆ ἔργα, ἡ Κυβέρνησις ὅμως τοῦ Χεδίβου σπουδαίους λόγους πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχουσα ἀπέκρουσε μίαν τοιαύτην πρότασιν τῆς παραδόσεως τῶν σιδηροδρόμων εἰς ἰδιώτας καὶ μάλιστα ξένους. Ὁ δὲ προϋπολογισμὸς τῆς ταχυδρομικῆς διοικήσεως, ἐν ἐνεργείᾳ ἐχούσης 4 ἑκατομ. γροσίων, παρίστησιν ἔλλειμμα ἐνὸς ἑκτομ. γροσίων, καὶ ἐν τῇ τηλεγραφικῇ διοικήσει ὑπάρχει ἔλλειμά τι.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΦΟΡΩΝ.

Σπουδαιότατος πάντων τῶν φόρων ἐστὶν ὁ ἔγγειος, διαιρούμενος κατὰ τὴν ἀξίαν τοῦ ἐδάφους εἰς τρεῖς τάξεις τελούσας ἀπὸ 5—35 φράγκων ἐφ' ἑκάστου φεδδανίου, πλην τῆς ἀνω Αἰγύπτου, ἔνθα ἀναβαίνει μόνον μέχρι τῶν 18 φράγκων, καὶ τὰ καλούμενα Ἰβαδιὲ κτήματα τελοῦσιν ἀπὸ 3—7 φράγκων ἐφ' ἑκάστου φεδδανίου. Ὁ μὲν Μεχμέτ Ἀλῆς ἀνύψωσε τὸν φόρον κατὰ $\frac{1}{8}$ εἰς τὰς καθυστερούσας αὐτὸν κοινότητας, ὁ δὲ Ἀμπᾶς πασιᾶς κατὰ $\frac{1}{6}$ καὶ ὁ Σαῖδ πασιᾶς διέταξεν ἵνα πᾶσαι αἱ κοινότητες καθυστεροῦσαι τε καὶ μὴ, τελῶσι προσθήκην $\frac{1}{6}$ καὶ τὸ μέτρον τοῦτο ἐλήφθη ὡς προσωρινόν· ἐν τούτοις ὅμως, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ παρατεθέντος προϋπολογισμοῦ, ἡ προσθήκη 16 $\frac{1}{4}$ 0/0, ἡ τὸ μέγα ποσὸν τῶν ὑπὲρ τὰ 20 ἑκατ. φράγκων ἀποφέρουσα, καὶ νῦν ἔτι ἐν ἐνεργείᾳ ἐστί, καὶ ἐὰν ἡ τῶν οἰκονομικῶν διοικήσεις ἐξακολουθήσῃ τὸν αὐτὸν δρόμον, τότε ἐξασφαλίζεται τῷ τοιούτῳ προϋπο-

λογισμῷ ἢ ἀθανασία. Ἡ ἀνύψωσις τῶν φόρων γίνεται διὰ τῶν σαράφιδων, οὓς οἱ ἐπαρχιακοὶ διοικηταὶ ἀποστέλλουσιν εἰς τὰς ἐπαρχίας πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ὅτε συμβαίνουσι καὶ πολλαὶ σκηναὶ κωμικοτραγικαί. Καὶ ὁ Φελλάχος ἐν μὲν ταῖς ἱκεσίαις αὐτοῦ ἔχει δίκαιον, ἢ πονηρίαν τοῦ ὅμως καὶ ἡ πανουργία πρὸς ἀποφυγὴν τῆς τῶν φόρων ἀποτίσεώς εἰσιν ἀπερίγραπτα, μεθ' ὅλην τὴν αὐστηρότητα τοῦ ποινικοῦ νόμου. Οἱ φόροι ἐπὶ μὲν τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ ἐτελοῦντο εἰς προϊόντα καὶ ὁ τρόπος οὗτος παρεῖχεν ἀφορμὴν εἰς τὰς μεγίστας καταπιέσεις ἐν τῇ αὐθαιρέτῳ ἐκτιμήσει αὐτῶν, ὅτε ἐπλήρου τὰς ἀποθήκας σίτου καὶ ὠρίζεν, αὐτὸς κύριος γενόμενος τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς συγκοινωνίας, τὰς τιμὰς, νῦν δὲ τελοῦνται εἰς χρήματα καὶ κατὰ μηνιαίας δόσεις, ὅπερ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς εὐεργεσία τῶν φορολογουμένων, ἀπαλλαχθέντων τῆς αὐθαιρεσίας καὶ πιέσεως.

Μετὰ τὸν ἔγγειον φόρον καταριθμεῖται ὁ τῶν προσόδων τῶν πόλεων (Βεργί), ὃν τελοῦσιν οἱ ἔμποροι, ἀγοραῖοι καὶ ἐπιτηδευματαῖαι, ἀνερχόμενος ἀπὸ 4—20 % ἐπὶ τῆς προσόδου καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ὑπηρέτας ἐπιβαλλόμενος ἀνὰ 8 %, ὧν ὁ μηνιαῖος μισθὸς κατὰ μέσον ὅρον ἐν Καίρῳ μὲν ἀναβαίνει ἀπὸ 50—80 φράγκων, τῶν δὲ θυρωρῶν ἀπὸ 32—55 φραγ. τῶν ὑπηρετριῶν ἀπὸ 30—40 φραγ., τῶν ἀμαξηλατῶν ἀπὸ 80—100 φρ. τῶν προδρόμων ἐν ταῖς ὁδοῖς τῶν μεγαλοπόλεων ἀπὸ 40—65 φρ. μετὰ κατοικίας καὶ ἀνευ τροφῆς, καὶ τῶν μαγείρων ἀπὸ 100—120 φρ. κατὰ μῆνα. Τούτῳ, ἐπιβαρύνοντι τὰ ἐπιτηδεύματα, ἔπεται ὁ ἀγοραῖος ἐπιβαλλόμενος ἐπὶ πάντων τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ πωλουμένων προϊόντων ἀνὰ 1 1/2 % κατὰ μέσον ὅρον καὶ ἐκμισθούμενος, εἰς ὃν ὑποβάλλονται καὶ τὰ

ιχθυοπωλεία τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τοῦ Καίρου. Τρίτος φόρος ἐστὶν ὁ ἐπὶ τῶν ζώων, πωλουμένων τε καὶ διατηρουμένων, καὶ τῶν μὲν πρώτων ὁ ἵππος τελεῖ 2 0/0, τῶν δὲ δευτέρων ἐτησίως τελεῖ ὁ μὲν κάμηλος 8 φρ. ὁ δὲ ἵππος 4, ὁ ὄνος 3, ὁ βοῦς, 5, ὁ βοῦβαλος 7 καὶ τὸ πρόβατον 1 φράγκον· ὡς δὲ ὁ φόρος οὗτος ἐπιβαρύνει τὴν κτηνοτροφίαν, οὕτω καὶ ἡ ἀνάπτυξις καὶ πρόοδος τῆς Νειλοπλοίας πάσχει ἐκ τῶν πολυαρίθμων φόρων οἷον τοῦ τῆς ἀπογραφῆς τῶν πλοίων, τοῦ τῶν καταρρακτῶν, τοῦ τῶν πορθμείων καὶ ναύλων κτλ. ἐκάστη λέμβος χρησιμεύουσα εἰς τὴν Νειλοπλοίαν τελεῖ κατ' ἔτος 55 φράγκα.

Τέταρτος ἐστὶν ὁ ἐπὶ τῶν οἰκοδομῶν τῶν ἐνοικιαζομένων ἐν ταῖς πόλεσι καὶ ἰδίως ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν Καίρῳ, ὅπου ὁ τοῦ ἐνοικίου φόρος ἀναβαίνει εἰς 18 0/0, αἱ δὲ μὴ ἐνοικιαζόμεναι οἰκοδομαὶ οὐδένα τελοῦσι φόρον καὶ ὁ ἐν τῇ τῶν κτημάτων πωλήσει φόρος τῆς σημάνσεως ἀναβαίνει εἰς 5 0/0.

Οὕτω τοίνυν κατὰ τὸν προμνημονευθέντα προϋπολογισμὸν ὁ ἔγγειος καὶ ὁ τῶν προσόδων φόρος ἀνέρχεται εἰς 142,000,000 φρ. ὅστις πρὸ 10 ἐτῶν μὲν ἀνέβαινεν εἰς 80,000,000 φρ. εἰς τὴν αὐξήσιν ταύτην συνετέλεσε πρῶτον μὲν ἡ ἐπέκτασις τῆς καλλιεργησίμου γῆς, δεύτερον δὲ ἡ ἀνύψωσις τῆς ἀξίας αὐτῆς καὶ τρίτον ἡ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἐπίδοσις, ἡ τῶν πόλεων ἐπαύξησις καὶ τῆς συγκοινωνίας διὰ τῶν σιδηροδρόμων, ἀφ' ἑτέρου ὅμως διὰ τῆς βελτιώσεως τῶν Ἑξιφλικίων πολλὰ κτήματα ἀπηλλάγησαν τῆς φορολογίας.

Τούτοις δὲ προσθετέον καὶ τὸν φόρον τοῦ τελωνίου, ὅστις εἰσπράττεται ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, Ῥοσσέτῃ, Δαμιέτῃ, Πόρτ-Σαῖδ, *El Arisch* (περὶ τὰ μεθόρια τῆς

Παλαιστίνης), Σουέζ, *Kossähr* καὶ Βουλάχ, καὶ τοῦ ὁποίου το ὀλικὸν ποσὸν πρὸ 10 μὲν ἐτῶν μόλις ἀνέβαινεν εἰς 66,000, πουγγία, νῦν δὲ ἀνῆλθεν εἰς 99, 000 πουγγία ἤτοι εἰς 14 περίπου ἑκατομμύρια φράγκων. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ ἐπὶ τῆς ἐξαγωγῆς φόρος κατὰ τὰς νέας ἐμπορικὰς συνθήκας ἱκανῶς ἡλαττώθη καθ' ὅσον αἱ ὑπὸ τῆς Πύλης συνομολογηθεῖσαι συνθήκαι μετὰ τῶν ξένων Δυνάμεων ἰσχύουσιν αὐτοδικαίως καὶ διὰ τὴν Αἴγυπτον.

Ἐν τῷ προϋπολογισμῷ τῶν ἐσόδων ἀναφέρεται ποσὸν 2,000,000 φράγ. ὡς περίσσευμα ἐκ τῆς διοικήσεως τοῦ Σουδάν, ὅπερ ἀναλόγως τῆς μεγάλης ἐκτάσεως τῆς χώρας βεβαίως μικρὸν καὶ ἀσήμαντόν ἐστιν καὶ τοῦτο ἔνεκα τῆς μικρᾶς ἀναπτύξεως τῶν ἐκεῖ πραγμάτων. Τὸ Σουδάν ἔχον μεγάλην πολιτικὴν σημασίαν διὰ τὴν Αἴγυπτον σπουδαῖόν ἐστι καὶ διὰ τὴν στρατολογίαν τῶν μαύρων κατοίκων αὐτοῦ. Ἐκ δὲ τῶν Ὁάσεων ἡ μὲν Σεβάχ τελεῖ ἐτησίως 60,000 φράγκων καὶ 6,000 ἑκατόλιτρα φοινίκων, ἡ δὲ *Dachileh* καὶ *Kargah* 100,000 περίπου φράγκων, ἡ ἐκμίσθωσις τῆς Μαρεώτιδος λίμνης παρέχει ἐτησίως 600, 000 φρ. καὶ ἡ ἀλιεῖα τῆς λίμνης Μενζαλὲ ἐνοικιάζεται ἀντὶ 1,600,000 φράγκων κατ' ἔτος. Πρὸς τούτοις δὲ ἰδιάζουσαν προσόδων πηγὴν ἀποτελεῖ καὶ ἡ τῆς στρατολογίας ἀπαλλαγὴ, καθ' ἣν ἡ ἀντικατάστασις ἐνὸς κληρωθέντος ὠρισταὶ εἰς 5,000 φράγκων καὶ ὑπολογιζομένου ὅτι τῷ 1869 ἐγένοντο 420 ἀντικαταστάσεις προκύπτει πρόσδοδος 2,250,000.

ΠΕΡΙ ΤΡΑΠΕΖΩΝ ΚΑΙ ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ.

Στερουμένης τῆς χώρας τάκτικοῦ τραπεζικοῦ

συστήματος ἐγχωρίου, ὑπάρχουσιν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πολυάριθμοι ξένοι Τράπεζαι οἷον ἡ Αὐστροαίγυπτιακή, ἡ Ἀγγλοαίγυπτιακή, ἡ Γαλλοαίγυπτιακή, ἡ Αὐστρο-ανατολική, ἡ Αἰγυπτιακή, ἡ Ὀθωμανική, καὶ προεξοφλητικὴ τράπεζα, μόνον δὲ Ἑλληνικὴ δὲν ὑπάρχει· διὰ τί δὲ τὴν σπουδαίαν ταύτην ἔλλειψιν ἀνέχονται οἱ ἐν πᾶσιν ἀπολειπόμενοι ὁμογενεῖς ἡμῶν, οἵτινες κατὰ ποσότητα ὑπερέχουσι τῶν λοιπῶν ξένων, εἰπάτωςαν οἱ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μεγαλῶνυμοι ἔμποροι. Ἐκ τούτων

δὲ εἰς χαρτονομίσματα εἰς μέταλλα

ἡ μὲν Αἰγυπτιακὴ ἔχει κεφάλαια

800,000 λιρ. στ.

800,000 λ. στ.

ἡ δὲ Αὐστροαίγυπτιακὴ

1,000,000 » »

400,000 » »

ἡ δὲ Αὐστροανατολικὴ

1,000,000 » »

400,000 » »

ἡ Αἰγυπτιακὴ

250,000 » »

350,000 » »

ἡ Γολοαίγυπτιακὴ

1,000,000 » »

250,000 »

ἡ Ὀθωμανικὴ

4,050,000 » »

2,025,000 »

καὶ ἡ προεξοφλητικὴ τῶν Παρισίων

3,200,000 »

3,200,000 »

Λίαν δὲ παράδοξον φαίνεται ὅτι οἱ Ἀραβες, οἵτινες ἄλλοτε διέπρεπον καὶ ὥς ἔμποροι, νῦν πάντῃ ἀσυνήθεις δεικνυνται πρὸς τὰ χαρτονομίσματα καὶ συναλλαγμάτα καὶ ἡ τῶν πρώτων ιδέα ὅλως ἀκατανόητος ἐστὶν αὐτοῖς· διότι ἡ τοῦ προφήτου βίβλος ἀναγνωρίζει μόνον συμβόλαια καὶ ὁμολογὰ· ἐντεῦθεν εὐχόλως κατανοεῖ τις ὅτι κατὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν καὶ τὴν ἀκμὴν τοῦ ἐμπορίου μέγала χρηματικά

ποσά ἀποστέλλονται διὰ τῶν ταχυδρομείων ἐξ Ἀλεξανδρείας εἰς τὰς διαφόρους ἐπαρχίας καὶ ὅτι κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς ἐπισήμου στατιστικῆς τὰ ἀποστελλόμενα ἀνέρχονται εἰς 4—8 ἑκατομμυρίων γρ. καθ' ἑκάστην ἐπὶ πολλοὺς τοῦ ἔτους μῆνας, ὅπερ ἀπίστευτον μὲν δύναται νὰ φανῇ, ἀληθέστατον ὅμως ἐστίν, καὶ ἐκ τῶν διαφορῶν νομισμάτων προκύπτει μεγάλη σύγχυσις καὶ δυσκολία· διότι ἐν τῇ κάτω Αἰγύπτῳ κυκλοφοροῦσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ξένα νομίσματα οἷον Αὐστριακὰ τάληρα, Ἰσπανικὰ, Ἀγγλικὰ σχελίγγια, Ῥωσικὰ ρούβλια, Γαλλικὰ πεντάφραγκα καὶ Ναπολεόνεια, Τουρκικὰ καὶ Αἰγυπτιακὰ γρόσια, Ἰταλικὰ καὶ Ἑλληνικὰ νομίσματα· τὸ ἐπίσημον ὅμως λογιστικὸν νόμισμά ἐστὶ τὸ γρόσιον τῆς διατιμῆσεως (*Tarif*) καὶ τὸ ἐν τῇ ἀγορᾷ κυκλοφοροῦν καὶ ὁ παρᾶς, ὧν τὸ μὲν πρῶτον διαιρεῖται εἰς 75 παράδες, τὸ δὲ δεύτερον εἰς 40. Ἡ δὲ Αἰγυπτιακὴ λίρα ἰσοδυναμεῖ πρὸς 100 γρόσια τῆς διατιμῆσεως καὶ 185 τῆς κυκλοφορίας καὶ τὸ Αἰγυπτιακὸν τάληρον ἰσοδυναμεῖ πρὸς 20 γρόσια τῆς διατιμῆσεως καὶ 36 τῆς κυκλοφορίας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἀξία τῶν ξένων νομισμάτων πολὺ παραλλάσει ἐν ταῖς διαφόροις πόλεσιν οἷον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐν Καίρῳ ἐν Σιούτῃ καὶ ἀλλαχοῦ, ἐντεῦθεν προκύπτει μία ἐπιβλαβὴς σύγχυσις εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ ἀνοίγεται μέγα σταδίων εἰς τοὺς κερδοσκοποὺς καὶ τραπεζίτας. Πρὸς τούτοις δὲ ὑπάρχουσιν ἐν κυκλοφορίᾳ καὶ χάλκινα νομίσματα, ὧν τὸ ὀλίγον ποσὸν ἀναβαίνει εἰς 60 ἑκατομ. γρόσια καὶ εἰς ἕκαστον τῶν κατοίκων ἀναλογοῦσιν ἀνὰ 12 γρόσια. Πάντα δὲ τὰ Αἰγυπτιακὰ νομίσματα, φέροντα τὴν προτομὴν τοῦ Σουλτάνου, εὐρίσκονται ἐν τῇ ἀκροπόλει τοῦ Καίρου, ἐντὸς οἱ-

κοδομήματος τοῦ καλουμένου *Kassr el Smärrud* ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς θέσεως, ἐφ' ἧς τὸν θεμέλιον λίθον τῆς πρώτης οἰκίας τοῦ Καίρου ἔθηκε τῷ 969 ὁ Καλίφης *Gauhar el Kaideh*. Ἐνταῦθα ἱδρυσάν ποτε οἱ Μακεδόνες πόλιν καὶ ἐκάλεσαν αὐτὴν Βαβυλῶνα, ἧς τὸ ὄνομα διετηρήθη ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας. Ἐν ταύτῃ τῇ Βαβυλῶνι κατὰ τὴν ἔρευναν τῶν νεωτέρων ἐκήρυξέ ποτε τὸ εὐαγγέλιον ὁ ἅγιος Μάρκος. Πλησίον ταύτης οἱ Ἀραβες τὴν Αἴγυπτον κατακτήσαντες ἔστησαν τὸ στρατόπεδον καὶ ὠνόμασαν αὐτὸ πρῶτον μὲν Βαβυλῶνα, εἶτα δὲ *Fostat* ἥτοι στρατοπέδου πόλιν καὶ ἐπὶ τῶν Καλιφῶν ὁ προμνημονευθεὶς ἱδρυσε τὴν πρωτεύουσαν *Masr-el-Kahira*, ἥτοι τὴν νικηφόρον πόλιν.

Τὸ τῆς Αἰγύπτου οἰκονομολογικὸν σύστημα ἔχει καὶ πλεονέκτημά τι, ὅτι ἀπηλλαγμένον ἐστὶ τῆς ἀλλαχοῦ ἐπικρατούσης πολυγραφίας καὶ γραφειοκρατίας καὶ ἐν πολλοῖς κλάδοις αὐτοῦ βασιλεύει μεγίστη τυπικότης· ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δῆλον ὅτι ἡ σύστασις ἐνὸς ἀνωτάτου λογιστηρίου, ἀνεξαρτήτου ἐκ τῶν ὑπουργείων, ἡδύνατο ἀναμφιβόλως νὰ ἐπιφέρῃ σωτήριον θεραπείαν ἐπὶ τῆς διοικήσεως τῶν οἰκονομικῶν καὶ νὰ ἐπιδράσῃ λυσιτελέστατα ἐπ' αὐτῶν. Τόσαυτα καὶ περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου κλάδου τῆς Αἰγύπτου, περὶ τοῦ ὁποίου πολὺ πλείονα ἡδύνατό τις νὰ εἴπῃ.

Ε'. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ, ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ
ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑΣ.

Ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ τμήματος τούτου ἀνοίγει ἡμῖν, ὡς ἡ ἐν τοῖς Ἀνατολικοῖς μύθοις μετὰ πολλῆς τῆς ἀφελείας περιγραφομένη κλείς, τὴν κιβωτὸν τῶν Σι-
βυλλείων βίβλων τῆς Μωαμεθανικῆς πολιτείας· ἡ συγ-
χώνευσις τῆς κοσμικῆς καὶ πνευματικῆς ἀρχῆς, τῆς
δυνάμεως καὶ ιδέας, ἀποτελεῖ τὴν ἰσχὺν καὶ ἀσθέ-
νειαν τοῦ Ἰσλαμισμού, τὴν μὲν ἰσχὺν ἐν τῇ κατακτῆσει,
τῇ γεννήσει καὶ τῇ διαδόσει, τὴν δὲ ἀσθένειαν ἐν τῇ
διατηρήσει, παιδεύσει καὶ μορφώσει. Ἰσότητα καὶ ἀδελ-
φότητα τῶν ὁπαδῶν καὶ ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς ἐκύ-
ρυξε τὸ Κοράνιον, ὡς ἡ ἱερὰ βίβλος, ὀρμηθὲν ἐν τῇ
ἀνακηρύξει τοῦ ἐνός Θεοῦ ἐκ τῆς ἀρχῆς μονοθεϊσμοῦ
καθαρωτέρου ἢ ἡ περὶ τῆς Τριάδος χριστιανικὴ διδα-
σκαλία, καὶ ἡ περίστασις αὕτη οὐκ ὀλίγον συνετέλε-
σεν ἵνα ἡ Χριστιανικὴ Αἴγυπτος, τῆς ὁποίας οἱ κά-
τοιχοι πάντες σχεδὸν μονοφυσῖται ἦσαν καὶ ὡς τοι-
οῦτοι πάραυτα περιῆλθον εἰς ἀγῶνα πρὸς τὸ ὑπὸ τῆς
Βυζαντινῆς ἐκκλησίας ὑποστηριζόμενον δόγμα περὶ
τῶν διαφόρων τοῦ Χριστοῦ φύσεων, τοσοῦτον ταχέως
καὶ καθολικῶς προσχωρήσῃ εἰς τὸν Ἰσλαμισμόν, τοῦ
ὁποίου ἡ κατὰ τὸ φαινόμενον τοσοῦτον αἰνιγματώ-
δης καὶ ταχεῖα διάδοσις ἐγένετο κυρίως διὰ τῆς ἐνερ-
γείας τῆς κοσμικῆς ἀρχῆς καὶ ἰσχύος, ἐν ᾧ ἡ χριστι-
ανικὴ διδασκαλία τὴν νίκην αὐτῆς ὀφείλει εἰς τὰς αἰω-
νίως ἐνεργούσας ιδέας καὶ εἰς τὰς φυσικὰς δυνάμεις
τοῦ πνευματικοῦ κόσμου. Ἐνεκα δὲ τῆς διαφορᾶς
τῶν οὐσιωδῶν ἀρχῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ Ἰσλα-
μισμού, ᾧ ἡ περιγραφὴ καὶ ἀντιπαράθεσις ὡς γνω-
στὴ παραλείπεται ἐνταῦθα, ἐπόμενον ἦν καὶ διάφορα

νὰ προκύψωσιν ἀποτελέσματα τῆς ἐνεργείας καὶ ἐπιδράσεως αὐτῶν ἐπὶ τῶν ὁπαδῶν ἐκατέρου, καὶ κατ' ἀκολουθίαν τούτου ἀδύνατον ἦν νὰ ἀποφύγῃ τὴν πεπρωμένην λογικὴν τῶν ἰδίων ἀρχῶν ὁ Ἰσλαμισμός, τὴν κατὰπτωσιν τοῦ ὁποίου ἐν ταῖς χώραις τῆς ἀπεράντου Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς περιγράφουσιν οἱ νεώτεροι περιηγηταὶ *H. Maltzahn, H. Vambery, H. Barth* καὶ *W. Gifford*, ὁ πρῶτος τῶν ὁποίων μετεμφιεσθεὶς ὡς προσκυνητῆς τῷ 1860 ὑπὸ τὸ ὄνομα *Abder-Rahman ben Mokammed es Skikli* καὶ εἰς τὰ ἄδυτα τῆς ἱερᾶς πόλεως εἰσδύσας ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ τῆς προσκυνήσεως περιγραφῇ ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἰσλαμισμός πρὸ πολλοῦ μὲν ἐσωτερικῶς ἐφθινε, νῦν ὅμως φαίνεται βαίνων ἐπὶ τοῦ σταδίου τῆς καταπτώσεως· διότι πάντα, ἅπερ πρότερον τὴν λαμπηδόνα αὐτοῦ ἀπετέλουν ἦτοι ἐπιστήμη, παιδεία, τέχνη, βιομηχανία καὶ χειροτεχνία πρὸ πολλοῦ ἐγκατέλιπον αὐτόν, ἡ δὲ πολιτικὴ δύναμις κατέστη καταγέλαστος, τὸ ἐμπόριον ἐξεμηδενίσθη καὶ μόνον τὸ σαθρὸν οἰκοδόμημα φαίνεται ὅτι ἐπὶ τινα χρόνον μέλλει νὰ διατηρηθῇ, ὁ θρησκευτικὸς φανατισμὸς καὶ ἡ φαρισαϊκὴ εὐλάβεια.

Οἱ Αἰγύπτιοι τοῖς Σουνίταις ἀνήκοντες ἀποδέχονται ὡς αὐθεντικὰς ἐρμηνείας τοῦ Κορανίου τοὺς κανόνας καὶ νόμους τοῦ προφήτου, τὰ ἀποφθέγματα τῶν τεσσάρων μεγάλων Ἰμάμιδων, τῶν ἰδρυτῶν τῶν τεσσάρων θρησκευτικῶν αἱρέσεων, καὶ τὴν παράδοσιν τοῦ προφήτου· αἱ δὲ τέσσαρες τῶν Σουνιτῶν αἱρέσεις εἰσὶν οἱ Ἀνθαλίται, οἱ Σχαφίται, οἱ Μαληκίται καὶ οἱ Ἀνιφίται, οἵτινες πρὸς ἀλλήλους μὲν οὐκ εἰσι πολέμιοι ὥς οἱ Σουνῖται πρὸς τοὺς Σχιίτας, διαφέρουσιν ὅμως κατὰ τινα ἔθιμα καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν Αἰγυπτίων ἀνήκουσιν εἰς τοὺς Σχαφίτας, καθὼς καὶ οἱ Σύροι, τῶν

δὲ λοιπῶν οἱ μὲν τῆς ἄνω Αἰγύπτου κάτοικοι ἀνήκουσιν εἰς τοὺς Μαληχίτας, οἱ δὲ Τοῦρκοὶ εἰσιν Ἀνηφίται.

Κατὰ τὰς θεοκρατικὰς ἀρχὰς καὶ παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις περιελάμβανε πάντοτε ἡ τῶν θεολόγων τάξις τοὺς ἱερεῖς καὶ διδασκάλους, τοὺς δικαστὰς καὶ νομικοὺς ἐνταύτῳ· πάντες οὗτοι ἐπισήμως καλοῦνται Οὐλεμάδες καὶ διαιροῦνται εἰς τρεῖς τάξεις. 1) τοὺς Ἰμάδιδες ἤτοι τοὺς ἱεροκήρυκας καὶ τοὺς διδασκάλους· 2) τοὺς Μουφτίδας ἤτοι τοὺς νομικοὺς καὶ τοὺς ἐρμηνευτὰς τῶν νόμων καὶ 3) τοὺς Καδίδας ἤτοι τοὺς δικαστὰς· ὁ δὲ ὑπέρτατος ἀρχηγὸς τῶν Οὐλεμάδων καλεῖται Σεῖχουλισλάμης (*Scheich-ul-Islam*) καὶ ἐδρεῖται ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν αὐτὴν ἔχων τάξιν τῷ μεγάλῳ Βεζύρῃ καὶ τὸν τίτλον «ὑψηλότατος» φέρων· λαμβάνεται δὲ ἐκ τῆς τάξεως τῶν Μουφτίδων. Οἱ δὲ Ἰμάμιδες πρὸς τῇ διδασκαλίᾳ ἔργον ἔχουσι νὰ ἐπιτελῶσι τὰ τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς ναοῖς, νὰ ᾄδωσι τὴν τοῦ Κορανίου προσευχὴν, ἐφ' ᾧ καὶ ὕμνωδοὶ τοῦ Θεοῦ καλοῦνται ὑπὸ τοῦ λαοῦ, τὴν ἱεράν βίβλον νὰ ἐρμηνεύωσι, νὰ προσεύχωνται, τοὺς γάμους νὰ εὐλογῶσι κτλ. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα πάντα μηχανικὰ ἔργα εἰσὶν, διὰ τοῦτο ἐν ταῖς πόλεις, μικραῖς τε καὶ μεγάλας διὰ τοὺς ἀσημοτέρους ναοὺς ἐκλέγονται συνήθως ὡς τοιοῦτοι ἄνθρωποι ἄνευ μαθήσεως καὶ παιδεύσεως, ἔχοντες γνώσεις καὶ φυσικὰ πλεονεκτήματα μόλις ἐπαρκοῦντα εἰς τὴν προσευχὴν καὶ ᾠδὴν τοῦ Κορανίου, καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀμοιβὴ τῶν μικρῶν τούτων λειτουργιῶν μικρά ἐστίν καὶ ἀνεπαρκὴς πρὸς διατροφήν, κατ' ἀνάγκην μετέρχονται καὶ ἄλλα βιοποριστικὰ ἐπιτηδεύματα ἢ καὶ στοιχειώδη σχολεῖα διατηροῦσι. Ὁ Μωαμεθανικὸς κληρὸς τῆς Ἀνατολῆς

οὔτε ἰδιαιτέραν ἱερατικὴν τάξιν ἀποτελεῖ, οὔτε ὡς μεσότης μεταξύ τῶν πιστῶν καὶ τοῦ Θεοῦ χρησιμεύει, ὡς ἐν τῷ χριστιανικῷ κόσμῳ συμβαίνει, οὔτε ἐποπτεῖαν τινὰ ἐπὶ τῆς θρησκευτικῆς διαγωγῆς καὶ τῶν θρησκευτικῶν αἰσθημάτων τῶν πιστῶν ἐξασκεῖ, ἐπιτελεῖ δὲ τὰς τῆς ἡμέρας προσευχὰς ἐξ εὐσεβείας εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν ἑνὸς θρησκευτικοῦ καθήκοντος καὶ μιᾶς ἐντολῆς τοῦ προφήτου· αἱ δὲ προσευχαὶ αὐτοῦ συνίστανται μόνον εἰς τὸν ἔπαινον καὶ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ οὐχὶ δὲ εἰς τὴν παράκλησιν, ἀνωφελῆ θεωρουμένην, καθ' ὅσον πάντα ἄνωθεν προωρισμένα πιστεύονται.

Τῶν δὲ Μωαμεθανικῶν αἱρέσεων ἐπισημοτάτη καὶ ἐπικινδυνὴ τάτῃ ἀποβάσα ἕνεκα τοῦ μεγάλου φανατισμοῦ ὑπῆρξεν ἡ τῶν Βαχαβιτῶν ἐν Ἀραβίᾳ ἀναφυσῖσα περὶ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος καὶ παντὶ σθένει ἀγωνισθεῖσα νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰσλαμισμού εἰς τὰς κατὰ γράμμα παραγγελίας καὶ ἐντολὰς τοῦ Κορανίου καὶ τοῦ Μωάμεθ. Οἱ Βαχαβίται, οὓς οἱ νεώτεροι παραβάλλουσι κατὰ τὸν φανατισμὸν πρὸς τοὺς ἀγρίους εἰκονομάχους, τοὺς ἀναβαπτιστὰς καὶ τοὺς μανικοὺς Οὐσσίτας, ἀπέρριπτον τὴν διδασκαλίαν τῆς μεσιτείας, κατεδίωκον τὴν πολυτέλειαν τῆς ἐσθῆτος, μετὰ τοσοῦτου μίσους ἀπηγόρευον τὸ καπνίζειν, ὥστε Σύρον τινὰ καπνέμπορον ζῶντα ἐπυρπόλησαν μεθ' ὅλου τοῦ καπνοῦτου, κατέστρεφον τοὺς μετὰ πολυτελείας οἰκοδομηθέντας ναοὺς τῶν Μωαμεθανῶν καὶ διὰ τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ ξίφους ἐμαίνοντο ἐν Ἀραβίᾳ κατὰ πάντων τῶν μὴ θελόντων νὰ ἀποδεχθῶσι τὰ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν, ὅπου διὰ τοῦ φόβου καὶ τοῦ τρόμου, ὃν ἐνέπνεον, κατάρθωσαν νὰ κατακτήσωσι τὰς δύο ἱερὰς πόλεις τοῦ Ἰσλαμισμού τὴν Μέκκαν καὶ τὴν Μεδίναν. Ταῦτα μαθὼν

ὁ Σουλτάνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως διέταξε τὸν πασιᾶν τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ Ἀλὴν νὰ καταστρέψῃ αὐτοὺς, ὅπερ καὶ κατώρθωσεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰβραήμ πασιᾶς, τὴν μὲν πρωτεύουσαν αὐτῶν κατὰ κράτος ἐλὼν, τὸν δὲ ἀρχηγὸν Ἀβδαλάχ αἰχμάλωτον εἰς Κωνσταντινούπολιν πέμψας τῷ 1818. Μετ' οὐ πολὺ δ' ἐνισχυθέντες καὶ αὖθις ἐπανέστησαν, ἀλλὰ διὰ τῆς Αἰγύπτου, κατακτησάσης τὴν Ἀραβίαν καὶ διὰ τῆς ἐν Λονδίῳ συνθήκης τοῦ 1840 ἀναγκασθείσης νὰ παραδώσῃ αὐτὴν τῇ Πύλῃ, κατεβλήθησαν.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΠΙΡΡΟΗΣ ΤΗΣ ΔΥΣΕΩΣ ΕΠΙ
ΤΟΥ ΙΣΛΑΜΙΣΜΟΥ

Εἰ μὲν ἐσωτερικῶς ἀφ' ἑαυτοῦ ὁ Ἰσλαμισμὸς δὲν ἀνεγεννήθη μέχρι τοῦδε, οὔτε δυνατόν ἦν ποτε νὰ ἀναγεννηθῇ ἄνευ μεταβολῆς καὶ τροποποιήσεως τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἐξωτερικῶς ὅμως τὸ προόδευτικὸν πνεῦμα τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς παρεισδύσαν εἰς τὰς φλέβας, σπουδαίως ἐπέδρασεν ἐπ' αὐτοῦ. Πρὸς τοῦτο δὲ φαίνεται ὅτι ἡ Αἰγυπτὸς ἐστὶ το μόνον ἔδαφος, ὅπερ προωρίσθη ὑπὸ τῆς θείας προνοίας, διότι ἡ ἐπίκαιρος γεωγραφικὴ θέσις αὐτῆς, ἀποτελούσης τὴν γέφυραν τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἀντιστρόφως, καὶ ὡς μόνιμος σταθμὸς τῆς Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως χρησιμευούσης, συγκεντροῦσα πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως τὴν συγκοινωνίαν τῶν Εὐρωπαϊκῶν καὶ Ἀνατολικῶν ἐθνῶν, προκαλεῖ τὸν δυτικὸν πολιτισμὸν πρὸς ἀναμόρφωσιν τῶν κατοίκων καὶ πρὸς διάδοσιν αὐτοῦ εἰς τὰς ἀπωτάτας τῆς Ἀφρικῆς καὶ Ἀσίας χώρας. Ἀλλὰ τίς δύναται καὶ ἐπ' ἐλάχιστον νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἡ σύμ-

πτωσις τῶν φυσικῶν τούτων πλεονεκτημάτων τῆς χώρας ἤθελεν ἀποβῆ ἔπωφελῆς αὐτῇ κατὰ τι εἰμὴ τὸ εὐγενέστατον τοῦτο ἔργον θερμῶς ἠύνοετο καὶ γενναίως ὑπεστηρίζετο ὑπὸ τῆς ἀρχούσης δυναστείας διὰ τῆς δραστηρίας ἐπιδράσεως αὐτῆς ἐπὶ πάντων τῶν κλάδων, καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ τῆς νομοθεσίας καὶ ἔμφρονος διοικήσεως; οὐδείς βεβαίως τὴν ἀλήθειαν σεβόμενος δύναται νὰ ἀπαρνηθῇ τὰ μεγάλα καὶ πολυειδῆ ἀγαθὰ, ὧν αἰτία τῇ χώρᾳ ἐγένετο ἡ νέα Μακεδονικὴ δυναστεία καὶ ἰδίως ὁ ἀρχηγέτης αὐτῆς Μεχμέτ Ἀλῆς καὶ ὁ νῦν Ἀντιβασιλεὺς Ἰσμαήλ Πασιᾶς, ἐὰν λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὴν πρὸ αὐτῆς οἰκτρὰν καὶ ἀξιοδάκρυτον τῆς Αἰγύπτου κατάστασιν, καὶ ταύτην ἀντιπαραθέσῃ πρὸς τὴν νῦν, ἣτις κατὰ μέγα μέρος ὀφείλεται εἰς τὴν εὐνοϊκὴν ἀποδοχὴν καὶ εἰσαγωγὴν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ πολλαχῶς ἐπιδράσαντος ἐπὶ τοῦ ἰσλαμισμοῦ, ὅστις οὔτε διὰ τοῦ ξίφους μόνου, οὔτε δι' αὐστηρᾶς ἀποκλειστικότητος καὶ μισαλλοθρησκείας δύναται νὰ ὑπάρξῃ καὶ βιώσῃ ὡς βράχος τις ἐν τῷ ρεύματι ἀγωνιζόμενος κατὰ τῶν πανταχόθεν προσβαλλόντων αὐτὸν κυμάτων. Ἐν τούτῳ τῷ ἀγῶνι τοῦ Ἰσλαμισμοῦ πρὸς τὸν πολιτισμὸν διακρίνονται τέσσαρες τάξεις, ὧν τὴν μὲν πρώτην ἀποτελοῦσιν οἱ ἀσεβεῖς, οἵτινες ψυχρῶς διατεθειμένοι πρὸς τὴν θρησκείαν, καὶ τὸ Κοράνιον αὐτὸ χλευάζουσι, καὶ τοιοῦτοι εὐτυχῶς ὀλίγοι εἰσὶν, ὀλιγώτεροι δὲ καὶ τῶν παρ' ἡμῖν, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τάξει, συγκαταλέγονται οἱ τῶν πρώτων πολυαριθμότεροι ἀδιάφοροι πρὸς τὴν θρησκείαν, οἵτινες ἐνορῶσι μὲν τὴν κατάπτωσιν τοῦ Ἰσλαμισμοῦ, ἐπαναπαυόμενοι ὅμως τῇ εἰμαρμένῃ τὰ πάντα ἔχουσιν ἀνατεθειμένα τῷ θεῷ «*Allah! Subhân Allah!*» καὶ

πάντη ἀμέριμνοι διατελοῦσι, καὶ κατὰ τρίτον λόγον ἔπονται οἱ μεταρρυθμισταί, ἐπιδιώκοντες τὸν μετασχηματισμὸν τοῦ πολιτικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς προόδου τῆς ἐποχῆς καὶ μεγάλην ἀπαρτίζοντες μερίδα ἐν τῇ Αὐλῇ, ἐν τῇ Κυβερνήσει, μεταξὺ τῶν νέων Αἰγυπτίων καὶ ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσιν, ἐν αἷς οἱ πολυάριθμοι Εὐρωπαῖοι ἔτι μᾶλλον ἐνισχύουσιν αὐτήν, περιλαμβάνουσιν καὶ στοιχεῖά τινα ἐπιποθοῦντα τὴν μεταρρύθμισιν τῆς πίστεως καὶ ἠθικῆς. Καὶ τελευταῖον τὴν τετάρτην τάξιν ἀποτελοῦσιν οἱ ἄτεγκτοι, ἀτενεῖς καὶ πιστοὶ μουσουλμάνοι, οἵτινες πάντα λογισμὸν καινοτομίας χαρακτηρίζοντες ὡς ἀσεβῆ, ἀφελῶς πιστεύουσιν ὅτι μέλλουσί ποτε ἐκ τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ πηγῆς Καφοῦρ νὰ πίνωσι καὶ τὰς αἰωνίως νεαράς, σφριγώσας καὶ μελανοφθάλμους παρθένους νὰ περιπτυχθῶσι, καὶ οὗτοι ἀποτελοῦσι τὸ πλεῖστον τοῦ λαοῦ μέρος ἐξαιρέσει τῶν Χριστιανῶν Κοπτῶν καὶ τῶν εὐαριθμῶν Ἰουδαίων, καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἡ τῶν παλαιοτούρκων μερίς, οἵτινες πρότερον μὲν πολυάριθμοι ἦσαν, μέγαρα κατέχοντες ἀξιώματα, νῦν δὲ ἐπισθητῶς ἡλαττώθησαν· οὐχ ἥττον ὅμως καὶ μεταξὺ τούτων οἱ συνετώτεροι καθορῶσι μὲν τὰ συμπτώματα τῆς καταπτώσεως, διαμένουσιν ὅμως ἐν τῷ καταβυθιζομένῳ πλοίῳ καὶ ἀναβοῶσιν «ἤγγικε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ὁ κόσμος ἐξώκειλεν εἰς τὴν ἀπιστίαν». Ἀναντιρρήτως εἴ ποτε ὁ Σουλτάνος περιήρχετο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀναπετάσῃ τὴν σημαίαν τοῦ Προφήτου, τὸ Σαντζὰκ σερίφ, ἐν τῷ ὑπὲρ ἱσπεως ἀγῶνι, εὐάριθμοι τούτων ἤθελον καταληφθῇ ὑπὸ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐκείνου, ὅς ποτε ἐνεψύχου

τοὺς ἀνδρείους συμπολεμιστὰς τοῦ Ἀμρού ἐν τῇ κατακτήσει τῆς Αἰγύπτου.

Ἡ δὲ αἰτία, δι' ἣν ἡ τάξις αὕτη ἐν γένει ἀποστρέφεται τοὺς νεωτερισμοὺς καὶ τὰς καινοτομίας, ἐστὶν ὁ τρόπος τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῶν, ἐπενεγχὼν τὴν ἐπαύξησιν τῆς φορολογίας, ἀναπόδραστον ἀποβάσαν εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν σιδηροδρόμων, τὴν κατάργησιν τῆς ἀγγαρειας, τοῦ μονοπωλείου, τὴν βελτίωσιν τῶν ὑδραυλικῶν ἔργων, τὴν ἰδρυσιν τῶν σχολείων, τὸν κανονισμόν τοῦ διαδοχικοῦ ζητήματος, τὴν δικαστικὴν μεταρρύθμισιν καὶ ἄλλων πολλῶν κοινωφελῶν καὶ ἐθνικῶν ἔργων, χρησίμων μὲν τῇ νῦν γενεᾷ, χρησιμοτέρων ὅμως τῇ ἐπερχομένῃ νὰ κατασταθῶσι μελλόντων, τὰ ὅποια ὁ Φελλάχος, περὶ τῆς σήμερον μόνον σκεπτόμενος καὶ ἀδιαφορῶν περὶ τῆς αὔριον, δυσκόλως δύναται νὰ κατανοήσῃ. Εἰ δὲ καὶ οἱ πρὸς τὴν θρησκείαν νεωτερισμοὶ ἐπηγγέλλοντο ἄμεσόν τινα ὕλικὴν ὠφέλειαν καὶ βελτίωσιν, τότε ὁ Φελλάχος ἀναμφιβόλως ἤθελε φανῇ εὐκολώτερος εἰς τὴν ἀποδοχὴν αὐτῶν καθ' ὅσον ἡ φράσις «*flusz Ketihir*» ἦτοι πολλὰ χρήματα ὡς ἐπωδὴ τις ἐπενεργεῖ ἐφ' ἑκάστου Ἀραβος· οὐχ ἥττον ὅμως κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας μεγάλη μεταβολὴ ἐπῆλθεν εἰς τὰς θρησκευτικὰς προκαταλήψεις, ἰδίᾳ εἰς τὸν φανατισμὸν τοῦ λαοῦ· διότι καὶ ὁ κατὰ τῶν χριστιανῶν καὶ μάλιστα ξένων προπηλακισμὸς «*Ja nas rani kelb awannî*» ὃν οἱ τοῦ Καίρου παῖδες ἐν ταῖς ἀγυιαῖς τῆς πρωτευούσης φωνασκοῦντες ἀπέτεινον κατὰ πρόσωπον τῶν περιηγητῶν, οὐδόλως πλέον ἀκούεται, καὶ αἱ προσβλητικαὶ ἐκφράσεις τῶν Μωαμεθανῶν κατὰ τῶν Χριστιανῶν «*Ei hamdu lillâh ana Musslim*» ἐντελῶς ἐξέλιπον. Πρὸ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ

καὶ αὐτὴ ἡ ἱππασία καὶ ἱππηλασία αὐστηρῶς ἀπηγορευμένη τοῖς χριστιανοῖς ἦν, ὀφείλουσι μόνον τοῖς ὄνοις χρῆσθαι, καὶ βαρεῖα ἐπέκειτο τιμωρία τοῖς παραβάταις τῆς ἀπαγορεύσεως ταύτης. Ἄλλοτε ἀπηγορευμένη ἦν ἡ τῶν χριστιανῶν καὶ μάλιστα ξένων εἰσοδος εἰς τὰ τζαμιά καὶ διάβασις, νῦν δὲ οὐ μόνον ἐν Καίρῳ καὶ Ἀλεξανδρείᾳ ἀλλὰ καὶ ἄλλαχοῦ εὐκόλως δύναται τις νὰ εἰσέλθῃ καὶ ἐν καιρῷ τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν (*Muhler*) αἵτινες εἰς τιμὴν ἐπισήμων ἁγίων τελοῦνται. Ἡ ἀνατομὴ ἀνθρωπίνων πτωμάτων αὐστηρῶς ἀπαγορευομένη ὑπὸ τῶν ἐντολῶν τοῦ Ἰσλαμισμού, ἀπὸ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ εἰσῆχθη εἰς τὴν ἱατρικὴν σχολήν. Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων, οἷς πλείονα ἔχει νὰ προσθέσῃ τις, ἀρκούντως ἀποδείκνυται τὸ μὲν ὅτι ὁ ἐξωτερικὸς πολιτισμὸς κατὰ τι ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τῶν τελευταίων τοῦ λαοῦ στρωμάτων, τὸ δὲ καὶ ὅτι συνεπεῖα τούτου ἤλαττώθη ὁ φανατισμὸς αὐτῶν καὶ οὕτω προϊόντος τοῦ χρόνου ἡ μισαλλοθρησκεία, ὁ κύριος τοῦ Ἰσλαμισμού προμαχὼν, εἰ μὴ ἐντελῶς ἐκλείψει, ἐπὶ πολὺ ὅμως ἐξασθενήσει. Ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ αἱ νέαι πολιτικαί, ποιινικαὶ καὶ ἀστικαὶ διατάξεις καθὼς καὶ ἡ δικαστικὴ μεταρρύθμισις μεγάλως θὰ ἐπενεργήσωσιν ἐπὶ τοῦ Μωαμεθανικοῦ κόσμου καθὼς καὶ ἡ τῆς δουλείας κατάργησις καὶ ἡ τῆς μονογαμίας πρόοδος παρὰ πολλοῖς μὲν ἐκ πεποιθήσεως καὶ συναισθήσεως τοῦ κρείττονος, παρὰ δὲ τοῖς πλείοσι καὶ ἐξ ὕλικου συμφέροντος, τῆς πολυγαμίας πολλὴν ἀπαιτούσης δαπάνην πρὸς συντήρησιν πολλῶν γυναικῶν· διότι εἰς τὴν πολυτέλειαν ἑνὸς πολυμελοῦς χαρεμίου μόνον οἱ μεγάλοι Πασιάδες καὶ πλούσιοι Ἀραβες ἔμποροι δύνανται νὰ ἐπαρκεώσιν.

Καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐκουσίαν δὲ μετὰβασιν ἀπὸ τοῦ Ἰσλαμισμού εἰς τὸν χριστιανισμόν, ἥτις ἄλλοτε διὰ θανάτου ἐτιμωρεῖτο, ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς ἐτόλμησε νὰ ἀντιπράξῃ κατὰ τῆς αὐστηρότητος τοῦ ποινικοῦ τούτου νόμου, ἐπιτρέψας ἐνώπιον τῶν Οὐλεμάδων γυναικὶ νὰ ἀσπασθῇ τὸν χριστιανισμόν καὶ συζευχθῇ φράγκῳ, οὗτινος ἠράσθη, καὶ μετὰ μεγάλης τόλμης καὶ γενναιοτήτος νὰ καταπολεμήσῃ τὰς προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας τοῦ λαοῦ, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ἐπνίξεν ἐν τῷ Νείλῳ μάγον τινὰ γυναῖκα ὡς ἁγίαν θεωρουμένην, ἐπειπὼν ὅτι εἰ πράγματι τοιαύτη ἐστίν, ἀβλαβὴς ἐξελεύσεται τοῦ ὕδατος, ὅτε πνιγέντος τοῦ γυναίου, ὁ λαὸς ἀνέκραξεν, ὁ Πασιᾶς τολμηρὸς μὲν ἀνὴρ ἐστίν, οὐχὶ ὅμως καὶ ἀληθὴς Μουσουλμάνος, περὶ τοῦ ὁποίου ἱστορεῖται ὅτι ποτὲ τῶν τοῦ Νείλου ὑδάτων, μὴ δεόντως ἀνυψωθέντων, ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς διέταξε τοὺς οὐλεμάδας λιτανεῖαν καὶ εὐχὰς νὰ τελέσωσιν ἐπὶ τῶν ὀχθῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ τούτων μὴ εἰσακουσθέντων, προσεκάλεσε τὸν κλῆρον πάντων τῶν χριστιανικῶν δογμάτων μηδὲ τῶν ραββίνων ἐξαιρουμένων ἵνα ἀποτείνωσι δεήσεις πρὸς τὸν θεὸν πρὸς ἀνύψωσιν τῶν ὑδάτων, ὅτε προσέθηκεν ὅτι λίαν παράδοξον φανήσεται ἂν οὐδὲν τῶν θρησκευμάτων ἰσχύσῃ νὰ εἰσακουσθῇ παρὰ τῷ θεῷ τοῦ Νείλου. Μεθ' ὅλα ταῦτα ὅμως ἀναντίρρητόν ἐστιν ὅτι πολλαὶ δεισιδαιμονίαι ἐπικρατοῦσι παρὰ τῷ λαῷ τῆς Αἰγύπτου, αἵτινες τότε μόνον θὰ ἐξαλειφθῶσιν, ὅταν ἡ δημοσία ἐκπαίδευσις γενικευθῇ παρ' αὐτῷ. Κατὰ πόσον δὲ ἡ δύναμις καὶ εὐτυχία τῶν Ἀνατολικῶν κρατῶν ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος καταπίπτουσι πανταχοῦ, ὅπου ταῦτα ἐμμένουσιν ἐν τῇ πνευματικῇ νάρκῃ, περὶ τούτου ἀλάνθαστοι στατιστικαὶ ἀποδείξεις μαρτυροῦσι. Ἀπὸ

τῆς ἐποχῆς τοῦ Καλιφάτου τὸ μὲν Βαγδάτιον ἐξέπεσεν ἀπὸ 2,000,000 κατοίκων εἰς 100,000, ἡ δὲ Βάσρα ἀπὸ 200,000 εἰς 80,000, τὸ Χαλέπιον, ἀπὸ 200,000, εἰς 90,000, ἡ Σαμαρκάνδη ἀπὸ 180,000 εἰς 20,000, ἡ Κάτσενα τοῦ Σουδάν, ἡ πρώτη πόλις αὐτοῦ κατὰ τὴν 17 ἑκατονταετηρίδα ἀπὸ 100,000 εἰς 8,000 καὶ ὁ πληθυσμὸς δὲ τῆς ἱερᾶς πόλεως Μέκκας ἡλαττώθη ἀπὸ 100,000 εἰς 45,000 κατοίκων. Τούναντίον δὲ ὁ πληθυσμὸς τῶν τῆς Αἰγύπτου πόλεων οὐ μόνον δὲν ἡλαττώθη, ἀλλὰ καὶ ἠϋξήσεν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ ἔνεκα τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ οἷον ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἥτις περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐνεστώσης ἑκατονταετηρίδος ἐξέπεσεν εἰς 6,000 κατοίκων, νῦν ἀριθμεῖ περὶ τὰς 220,000 !, ὅπερ τρανότατα μαρτυρεῖ τὴν μεγάλην τῶν μεταρρυθμίσεων δύναμιν.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ.

Μίαν τῶν οὐσιωδεστάτων μεταρρυθμίσεων, ἥτις εἰδικῶς ἐπέδρασεν ἐπὶ τῶν σχέσεων τοῦ Ἰσλαμισμού, ἦν ἡ χειραφέτησις διαφόρων τῆς πολιτικῆς καὶ ποινικῆς νομοθεσίας μερῶν καθάπερ καὶ ἡ δικαστικὴ μεταρρυθμίσις ἐπὶ τῶν διατάξεων τοῦ Κορανίου. Διὰ τῆς συγχωνεύσεως τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ κοσμικοῦ νόμου οἱ Οὐλεμάδες ἀφ' ἑνὸς μὲν μεγάλην ἐξήσχουν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν κοσμικῶν πραγμάτων καὶ πολλάκις οὕτως ὠπλισμένοι ἔστρεφον τὰ ὅπλα κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας τῶν ἡγεμόνων, τὴν δεσποτείαν τῶν ὁποίων ἐχαλιναγώγουν, ἀφ' ἑτέρου ὁμως ἀντετάσσοντο καὶ κατὰ πάσης προόδου, καθόσον πᾶσα μεταβολὴ τῶν καθεστώτων ὑπέσκαπτε τὰ θεμέλια τοῦ Κορανίου καὶ

περιώριζε τὴν ἐπιρροὴν αὐτοῦ· ἐξ ἀμφοτέρων τούτων τῶν αἰτίων ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἦν λίαν δυσηρεστημένος καὶ ἅμα τοὺς Μαμελοῦκους κατέβαλε, ἀπεφάσισε νὰ ταπεινώσῃ τὴν ὀφρὺν καὶ τῶν Οὐλεμάδων καὶ πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου, πρῶτον μὲν ἐδῆμευσε τὰ κτήματα τῶν Βαχουφίων, ἔνεκα τῶν ὁποίων περιῆλθεν εἰς ῥῆξιν πρὸς αὐτοὺς, δεύτερον δὲ τοὺς μὲν ἐναντιωτάτους ἐξώρισεν εἰς Σουδάν, τὴν δὲ ἐπιρροὴν αὐτῶν ἐπὶ τοσοῦτον περιέστειλεν ὥστε ἐθεωρεῖτο ὡς ἐντελῶς διαλελυμένη.

Nῦν δὲ τὸ μὲν συμβούλιον τῶν Οὐλεμάδων ἀπαρτίζεται ἐκ τῶν τεσσάρων ἀρχηγῶν τῶν τεσσάρων Μωαμεθανικῶν αἱρέσεων· τὰ δὲ δικαστήρια τῶν Καδίδων (Μεχκεμέδες), ὧν ἡ δικαιοδοσία στηρίζεται ἐπὶ τοῦ θρησκευτικοῦ νόμου, πρότερον ἦσαν ἀρμόδια νὰ δικάζωσι πᾶσαν πολιτικὴν καὶ ποινικὴν ὑπόθεσιν, ἡδύναντο νὰ καταδικάζωσιν εἰς θάνατον καὶ ἐν περιπτώσεσιν ἀσεβείας ἢ ἀποστασίας ἀπὸ τοῦ Ἰσλαμισμού ἢ ἀποφασίς αὐτῶν ἐξετελεῖτο ἄνευ τινὸς ἀναβολῆς. Ἐντεῦθεν εὐκόλως κατανοεῖ τις πόσον μεγάλα ἦσαν αἱ προσγιγνόμεναι ἀδικίαι καὶ τὰ προκύπτοντα δεινὰ ἐξ ἀποφάσεως ἐρειδομένης ἐπὶ τῆς βάσεως νομικῆς βίβλου πρὸ 1200 ἐτῶν συνταχθείσης καὶ ἀμεταβλήτου διαμενούσης καὶ πόσον ἐπιβλαβὴ τὰ ἀποτελέσματα ἀπέβαινον ἐπὶ τῆς ἀσφαλείας τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς συγχωινωνίας ἐν γένει. Οἴκοθεν ἐννοεῖται ὅποια ἦν ἂν ἡ κρίσις ἐπὶ σιδηροδρομικοῦ τινος ζητήματος κριθέντος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Κορανίου καὶ ὅσον γνωστόν ἐστι ὅτι ἐν τοιαύτῃ τερατώδει περιπτώσει καὶ αὐτοὶ οἱ σοφοὶ νομικοὶ τῆς Παδούης καὶ Βωνωνίας ἤθελον περιέλθῃ εἰς ἀμηχανίαν. Καὶ ὅμως οἱ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Νεῖλου ποταμοῦ δικάζοντες Καδίδες πᾶν

εὐκόλως, ἄνευ τινὸς ὀργῆς καὶ σπουδῆς ἤθελον ἀποφανθῇ καὶ τὴν ἀπόφασιν ἀμελλητί ἐκδώσει. Ταῦτα πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχων ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἐξέδωκε ἐξασφαλιστικούς καὶ ἀστυνομικούς νόμους ἀνταποκρινόμενους εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς τῶν κατοίκων συμβιώσεως καὶ συνέστησε κατὰ μίμησιν τῆς Πύλης ἐμπορικὰ δικαστήρια πρὸς ἐκδίκασιν τῶν ἐκ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς συγχκοινωνίας πηγαζουσῶν ὑποθέσεων μεταξὺ τῶν ἐγγχωρίων καὶ ξένων, τὰ ὅποια ἐπὶ Σαῖδ πασᾶ τῷ 1861 μετερρυθμίσθησαν, ὅτε τοὺς μὲν ἡμίσεις τῶν δικαστῶν ἐξέλεγον οἱ πρόξενοι ἐκ τῶν Εὐρωπαϊῶν ἐμπόρων, οἱ δὲ λοιποὶ μετὰ τοῦ προέδρου ὠρίζοντο ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως. Τοιαῦτα δικαστήρια συνεστήθησαν ἐν Καίρῳ καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὧν ἑκάτερον ἐχρυσίμευε συγχρόνως καὶ ὡς ἐφετεῖον τοῦ ἄλλου. Πρὸ τούτου δὲ ὡς ἐν βῆμα προόδου ἐπὶ τοῦ κλάδου τούτου δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ ἡ κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς κυβερνήσεως τοῦ Σαῖδ πασιᾶ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ τανζιματίου δημοσιευθεῖσα νομοθεσία, ἥτις ἐν γένει μὲν χαρκτηρίζεται ὡς ποινικὴ, πράγματι ὅμως περιέχει καὶ πλείστας πολιτικὰς καὶ διοικητικὰς διατάξεις καὶ ἡ ποικίλη αὕτη σύνθεσις ἀποδείκνυσιν ὅτι ἡ ἐν τῷ Κορρανίῳ ὡς νομοθετικῇ βίβλῳ ἐνυπάρχουσα ἔλλειψις καὶ εἰς τὸ κοσμικὸν μέρος αὐτῆς μετεβιδάσθη, ὅπερ οὐσιωδῶς ἐπενήργησε καὶ ἐπὶ τῆς δικαστικῆς μεταρρυθμίσεως· διότι ἀπὸ τῶν θρησκευτικῶν δικαστηρίων (Μεχχεμέδων) τὰ ποινικὰ πλὴν τῶν θρησκευτικῶν ἐγκλημάτων, τῶν γαμηλίων ὑποθέσεων, κληρονομικῶν, ἰδιοκτησίας καὶ ἐπιτροπικῶν, ἀφηρέθησαν. Μεχχεμέδες δὲ ὑπάρχουσιν ἐν πάσαις ταῖς πόλεσι τῆς Αἰγύπτου ἐκάστου τῶν ὁποίων προϊστάται ὁ Καδῆς συνέδρους ἔχων τοὺς *Naihs* ἥτοι νομοδιδασκά-

λους, οἵτινες ἐν τοῖς μικροτέροις τόποις εἰσὶ μόνοι δικασταί· ὁ μέγας Μεχκεμές τοῦ Καίρου, ἔνθα ὑπάρχουσι καὶ τρεῖς ἄλλοι μικρότεροι, φέρων τὸν τίτλον *Dīnahh-el-Mehkemh*, τὸ ἀνώτατον δικαστήριόν ἐστίν, τοῦ ὁποίου ὁ πρόεδρος πρότερον μὲν ὑπὸ τῆς Πύλης ἐκλεγόμενος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐπέμπετο, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐξηρτῶντο πάντες οἱ Καδίδες, πρό τινων ὅμως ἐτῶν συνεννοηθεῖσα ἡ Αἰγυπτιακὴ κυβέρνησις μετὰ τῆς Πύλης ἀνέλαβε τὸν διορισμὸν τῶν Καδίδων.

Διάφοροι τῶν Καδίδων εἰσὶν οἱ Μουφτίδες, οἵτινες μηδεμίαν δικαστικὴν δύναμιν ἔχοντες, ἀποκλειστικῶς ἀσχολοῦνται εἰς τὴν νομικὴν ἐπιστήμην καὶ ἐν δυσχερεστέραις περιπτώσεσιν ἐκδίδουσιν ἀποφάσεις καὶ γνωμοδοτήσεις, αἵτινες καλοῦνται φετφάδες· οὗτοι ἄμεσον μὲν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν δικαστικῶν δὲν ἐξασκοῦσιν, ἡ ἔμμεσος ὅμως ἐπιρροὴ αὐτῶν ἐστὶ μεγάλη, ἐὰν ἀνολογισθῇ τις τὴν ἀξίαν, ἣν πρέπει νὰ ἀποδώσῃ ἐν τῇ συγχύσει καὶ ἀσαφείᾳ τῆς δικαστικῆς βίβλου τοῦ Ἰσλαμισμού εἰς τὰς νομικὰς ἀποφάνσεις τῶν ἀποκλειστικῶς ἐν τοῖς νομικοῖς ἀσχολουμένων σοφῶν Μουφτίδων. Ἄλλως τε δὲ πολλάκις καὶ αὐτὸς ὁ Καδὴς ἐν δυσχερέσει περιστάσεσι τὸν Μουφτὴ συμβουλευέται καὶ τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ ἐπικαλεῖται· οἱ Μουφτίδες, ὡς οἱ Καδίδες, διαιροῦνται εἰς ἀνωτέρους καὶ κατωτέρους καὶ μέγας Μουφτῆς τῆς Αἰγύπτου ἐστὶν ὁ *Scheich Abassi-el-Muhadi*, ἥτοι ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἀνιφτικῆς ἀρέσεως.

Ὅτι δὲ ἡ συγχώνευσις τῆς διοικητικῆς καὶ δικαστικῆς ἐξουσίας ἐν πολλοῖς μέρεσιν, ὅπου δι' ἑλληψιν δικαστικῶν ὀργάνων οἱ διοικηταὶ ἀναλαμβάνουσι τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν, συνεπάγονται πολλὰ

ἀτοπήματα καὶ ἀδικίας, οἴκοθεν ἐννοεῖται. Διὸ κατὰ πρῶτον μὲν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνέστη κατὰ τὸν τύπον τοῦ ἐν Καίρῳ τῶν συνέδρων δικαστήριον πρὸς ἐκδίκασιν τῶν περιπτώσεων καὶ ὑποθέσεων, ἃς μέχρι τοῦδε οἱ διοικηταὶ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῶν ἐδίκασον, καὶ ἐν Καίρῳ ἐν ἐφετεῖον καὶ ἐν ἀνώτερον τούτου πρὸς ἐξέλεγχξιν τῶν δικαστικῶν ὑποθέσεων. Τῷ δὲ 1868 ὁ Χεδίβης περιοδεύων τὴν ἄνω Αἴγυπτον διέταξε τὴν σύστασιν αὐτοτελῶν δικαστηρίων τῶν ἐνόρκων ἐν *Benisuef Siut* καὶ *Esneh*, συνισταμένων ἐκ τριῶν τακτικῶν μελῶν, τοῦ προέδρου, τοῦ ἀντιπροέδρου καὶ τοῦ δικαστοῦ, πρὸς τοῖς ὁποίοις ἐκλέγονται ἐκ τῶν ἐγκρίτων τρεῖς ἐνόρκοι ὡς πάρεδροι, κατὰ τριμηνίαν ἀλλάσσοντες. Τὸ δὲ δικαστήριον τῆς Σιούτης χρησιμεύει καὶ ὡς ἐφετεῖον τῆς ἄνω Αἰγύπτου.

Ταῦτα πάντα ἀποδεικνύουσι πρόσδόν τινα ἐν τοῖς δικαστικοῖς, πολλῶν ἔτι χρήζουσι πρὸς τελειοποίησιν αὐτῶν, διότι πολλὰ τῶν δικαστηρίων μέλη στεροῦνται τῶν ἀπαιτουμένων γνώσεων καθὼς καὶ οἱ ἐκ τῶν παιδευτικῶν τοῦ Κορανίου σχολείων ἐξερχόμενοι νέοι πόρρω τῶν προσδοκιῶν ἀπέχουσι, πῶς δὲ καὶ ταῦτα κατορθώθησαν ἐναντίον τοῦ ἐπικρατοῦντος συστήματος κατὰ τὸ δίκαιον τοῦ Ἰσλαμισμού, δύναται νὰ ἐννοήσῃ τις ἐὰν λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰς μεγάλας δυσκολίας κατὰ τὴν ἐπιχείρησιν καὶ πραγματοποίησιν αὐτῶν, εἰς τὰς ὁποίας προστίθεται καὶ ἡ δικαστικὴ θέσις τῶν ἐν Αἰγύπτῳ Εὐρωπαϊῶν, ὑποκειμένων εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν προξενείων· διότι οὐ μόνον ἐφ' ὅσον οἱ τοῦ Κορανίου νόμοι ἀποκλειστικῶς ἴσχυον, ἢ θέσις αὕτη τῆς τῶν εὐρωπαϊῶν προστασίας ἦν ἀναγκαιοτάτη, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν

εἰσαγωγὴν τῶν εἰρημένων μεταρρυθμίσεων ἐν πολλοῖς ἀποβαίνει ἀναπόδραστος ἡ προστασία καὶ ἡ συν-αἴθησις καὶ γνῶσις ὅτι πάντες οἱ εἰς Αἴγυπτον μεταβαίνοντες ξένοι ὑπόκεινται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν ἰδίων προξένων καὶ τῶν νόμων τῆς πατρίδος, συνετέλεσε μέγας εἰς τὴν αὔξησιν τῶν μεταναστατῶν. Ἐπειδὴ δὲ πάντα τὰ κράτη καὶ ἔθνη τῆς Εὐρώπης ἔχουσι προξένους ἀντιπροσώπους ἐν Αἰγύπτῳ, τοῦτου ἕνεκα συγκεντροῦνται πολυάριθμοι νομοθεταὶ καὶ δικαιοδοταὶ ἐν ὧν ὀκτωκαίδεκα ! ἐν ἐνεργείᾳ, καὶ ἐντεῦθεν, ὅταν οἱ διάδικοι ἀνήκωσιν εἰς διαφόρους ἐθνικότητας ἢ καὶ ὅταν ἐγχώριοι παρεμβάλλωνται εἰς τοὺς δικαστικούς ἀγῶνας, προκύπτει μεγάλη σύγχυσις καὶ πραγματικὴ βαβυλωνία γίνεται ἐν τῇ διαδικασίᾳ· πρὸς τοῦτο συνετέλεσαν καὶ αἱ δυσχέρειαι τῆς ἐφέσεως παρὰ τοῖς εἰς τὰ διάφορα ξένα κράτη εὐρισκομένοις ἀνωτέροις δικαστηρίοις, οὕτω π. χ. τῶν δικῶν τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Γαλλικοῦ Προξενείου γίνεται ἔφεσις εἰς τὸ ἐν Αἴγ τῆς Γαλλίας ἐφετεῖον. Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων εὐκόλως δύναται τις νὰ ἐννοήσῃ ὅτι πᾶσαι αὗται αἱ ἰδιαίτεραι δικαιοδοταὶ οὐσιωδῶς βλάπτουσι τὴν ἐγχώριον Κυβέρνησιν καὶ τὸ ἀξίωμα αὐτῆς ἐνώπιον τῶν ἐγχωρίων ἐπαισθητῶς ἐξασθενοῦσι. Προσέτι δὲ ἡ τῶν Εὐρωπαίων ἀνεξαρτησία τοσαύτην ἔλαβεν ἕκτασιν ὥστε ὑπερέβη τὰ τῆς ἐξασφαλίσεως καὶ προστασίας ὅρια καὶ μέγала προὔκαλεσε προνόμια ὡς πρὸς τὴν φορολογίαν, ἕνεκα τῶν ὁποίων οὐδόλως δικαιοῦται τις νὰ μεμφθῇ τὴν Αἰγυπτιακὴν Κυβέρνησιν ὅτι τὴν ἀφόρητον ταύτην κατάστασιν τῶν πραγμάτων μὴ δυναμένη περαιτέρω νὰ ἀνέχεται, ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ θεραπείαν τοῦ κακοῦ διὰ τῆς δικαστικῆς μεταρ-

ρυθμίσεως, περὶ τῆς ὁποίας ὁ νῦν Χεδίβης ἐν τῷ ἐνώπιον τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων, ἀπαγγελλέντι λόγῳ τῇ 27 Ἰανουαρίου τοῦ 1869 δικαίως προσέθηκεν ὅτι «ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀνέλαβον τὴν Κυβέρνησιν μέχρι τῆς σήμερον πάντοτε ἔχω πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ ζήτημα τῆς δικαστικῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ἀδιαλείπτως ἐνασχολοῦμαι εἰς τὴν εὑρεσιν τῶν ἀπαιτουμένων μέσων πρὸς λύσιν αὐτοῦ, σήμερον δὲ δύναμαι νὰ ἀνακοινώσω ὑμῖν ὅτι τὴν συγκατάθεσιν τῶν πλείστων Κυβερνήσεων ἔλαβον καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἐλπίζω νὰ ἐπιτύχω καὶ τὴν τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως, ὅτε θὰ συγκαλεσθῇ ἐνταῦθα διεθνῆς ἐπιτροπὴ πρὸς σύσκεψιν καὶ κανονισμόν τῆς ὑποθέσεως.» Τῶν δὲ νεωτέρων τις ἔχων ὑπ' ὄψιν τὴν ἀφόρητον κατάστασιν τῶν πραγμάτων ἐπιφέρει «μέγα κακὸν τῇ Αἰγύπτῳ ἐστὶν ἡ κατάστασις τῶν παροικούντων Εὐρωπαίων καὶ προξένων· διότι τὰ διάφορα προξενεῖα παρίστανται ὡς πολλαὶ πόλεις καὶ ἀποικίαι, ὧν ἐκάστη ὑπερασπίζεται τοὺς μετοίκους κατὰ τῶν ἄλλων, πᾶσαι ὁμως συνενοῦνται κατὰ τῆς Αἰγυπτιακῆς Κυβερνήσεως· ὅτι μὲν οἱ Εὐρωπαῖοι δὲν εἶναι δίκαιον καὶ ὀρθὸν νὰ τεθῶσιν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν Ἀράβων, καθ' ὅσον ἀπέναντι τοῦ χαρακτῆρος τῶν Μωαμεθανῶν καὶ τῆς νομοθεσίας αὐτῶν οὐδεὶς δύναται νὰ ἔχῃ ἀσφάλειαν ζωῆς καὶ περιουσίας, ἀναμφισβήτητόν ἐστιν· ὅτι ὁμως ἡ προστασία αὐτῶν ὑπερακοντίζουσα τὰ ὅρια ἐξευτελίζει τὴν Κυβέρνησιν ἀπέναντι τῶν ὑπηκόων καὶ καθιστᾷ ἀσθενῆ ἀπέναντι τῶν ξένων καὶ τοῦτο ἀναντίρρητόν ἐστιν.»

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΥΕΩΣ ΕΠΙ ΤΗΣ
ΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ.

Τῇ 28 Ὀκτωβρίου τοῦ 1869 συνήλθεν ἐν Καίρῳ τὸ διεθνὲς συμβούλιον, συγκροτούμενον ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς βορρείου Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας, τῆς Ἀγγλίας, τῆς Αὐστρίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Ἰταλίας, τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Νουβάρ Πασιᾶ, οἷς ἀκολούθως προσετέθη καὶ ὁ τῶν Ἑνωμένων πολιτειῶν τῆς βορρείου Ἀμερικῆς ἀντιπρόσωπος. Ὡς βάσις τοῦ συμβουλίου ἐχρησίμευσαν αἱ ἐργασίαι μιᾶς Γαλλικῆς ἐπιτροπῆς κατὰ φθινόπωρον τοῦ 1867 ἐπὶ τούτῳ συγκροτηθείσης καὶ ἀποφανθείσης ὅτι ἡ μέχρι τοῦδε κατάστασις ἀδύνατον ἦν νὰ διαρκέσῃ περαιτέρω ὥς ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἀπεδείχθη. Ἀφ' ἐτέρου ὁμοῦ πασίγνωστον ἦν ὅτι ὀλοσχερῆς μετασχηματισμὸς τῶν ὑφισταμένων πραγμάτων, καὶ μία ριζικὴ κατάργησις τοῦ συστήματος τῶν συμβάσεων πρόωρος καὶ ἀπραγματοποίητος ἦν, οὐδὲ πάλιν αἱ Εὐρωπαϊκαὶ Κυβερνήσεις ἠδύναντο ἀπροστατεύτους νὰ καταλίπωσι τοὺς ἐν τῇ Ἀνατολῇ διατρίβοντας ὑπηκόους ἐφ' ὅσον ὡς πηγὴ τοῦ Ἀνατολικοῦ δικαίου χρησιμεύει τὸ Κοράνιον. Διὸ δὴ ἡ τῆς Αἰγυπτιακῆς Κυβερνήσεως σπουδὴ καὶ πρόθεσις ἦν νὰ ἐπιτύχῃ προσαίρως πρακτικόν τι ἀποτέλεσμα πρὸς ἀποκατάστασιν μεταβατικῆς καταστάσεως, καθ' ἣν αἱ μὲν συμβάσεις κατ' ἀρχὴν καὶ οὐσίαν ἔμελλον νὰ διαμείνωσι, ἡ δὲ ἀφόρητος κατάστασις ἤρετο ἐκ τοῦ μέσου καὶ συγχρόνως μία περαιτέρω ἀνάπτυξις καὶ πρόοδος οὐδόλως ἀπεκλείετο. Εἴτα δὲ αἱ μὲν μεταξύ τῶν Εὐρωπαίων ἐκχερεῖς ὑποθέσεις ἐπρεπεν ὡς πρότερον νὰ ὑπάγωνται εἰς

τὴν δικαιοδοσίαν τῶν προξένων, ἡ δὲ διεξαγωγή τῶν μεταξὺ Εὐρωπαϊῶν καὶ ἐγγχωρίων δικῶν καθὼς καὶ ἡ τῶν πρώτων σχέσις πρὸς τὰς ἐγγχωρίους ἀρχὰς ἔπρεπε νὰ κανονίζηται διὰ τῆς συστάσεως μικτοῦ δικαστηρίου. Ἐν πρώτοις τοίνυν καθυπεβλήθησαν πρὸς λύσιν τὰ ἀκόλουθα τρία ζητήματα 1) προσδιορισμὸς τῆς δικαιοδοσίας καὶ τῆς διοργανώσεως τῶν δικαστηρίων 2) συναρμολόγησις τῆς πολιτικῆς καὶ ποινικῆς νομοθεσίας καὶ 3) διάταξις τῶν ἀρχῶν διὰ τὰ ἀφορῶντα τὴν τάξιν τῶν δικῶν. Καὶ αἱ προκαταρκτικαὶ ἐργασίαι τῆς ἐπιτροπῆς πρὸς λύσιν τοῦ πρώτου καὶ δυσκολωτάτου ζητήματος ἀπεπερατώθησαν τῇ 17 Ἰανουαρίου τοῦ 1870 καὶ ἀνεγράφησαν ἐν πρωτοκόλλοις ἐξ 190 μεγάλων σελίδων συνισταμένοις. Αὗται δὲ αἱ ἐργασίαι τῆς ἐπιτροπῆς, μηδεμίαν πληρεξουσιότητα ἐχούσης πρὸς συνομολόγησιν συμβάσεως μετὰ τῆς Αἰγυπτιακῆς Κυβερνήσεως, ἀλλ' ἀπλῶς μόνον προτάσεις νὰ καθυποβάλλῃ ἐντολὴν λαβούσης, ἐχρησίμευον ὡς βάσεις πρὸς τὸν σκοπὸν, τὰς ὁποίας οἱ τῆς Γαλλίας ἐπίτροποι μετὰ τινος ἐπιφυλάξεως διετύπωσαν ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ ἐπὶ τούτῳ ἐγγράφου τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν Lavalette πρὸς τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενικὸν πρόξενον τῆς Γαλλίας Roujade, ἐν ᾧ, χρονολογούμενῳ ἀπὸ 22 Ἀπριλίου τοῦ 1869, περιέχονται ταῦτα. «*Les commissaires feraient connaître à leurs gouvernements leur opinion sur les conclusions que la commission internationale pourrait avoir adoptées, et il appartiendrait aux gouvernements aux-mêmes de les adopter, de les modifier, ou même de les rejeter entièrement.*»

Τὰ δὲ κυριώτερα συμπεράσματα τῶν συνδιασκέψεων εἰσι τὰ ἀκόλουθα ἑπτακαίδεκα. 1) Ἐν Αἰγύ-

πτῶ ἀναγκαία ἐστὶ δικαιοδοσία περιβεβλημένη μετὰ τῶν ἀναγκαίων ἐγγυήσεων πρὸς ἐκδίκασιν τῶν ἀμφισβητησίμων ὑποθέσεων μεταξὺ τῶν ἐγχωρίων καὶ ξένων καθὼς καὶ μεταξὺ τῶν ξένων διαφόρων ἐθνικοτήτων πρὸς ἀλλήλους. 2) Ἐν Καίρῳ, Ἀλεξανδρεία καὶ Ζαγατζίκιῳ πρέπει νὰ συστηθῶσι πρωτοδικεῖα ἔχοντα πέντε δικαστικά μέλη, ὧν τρία ἐκ τῶν Εὐρωπαϊῶν καὶ δύο ἐκ τῶν ἐγχωρίων. 3) Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐν ἐφετεῖον συστάμενον ἐξ ἐπτά μελῶν, ὧν τρία ἐκ τῶν ἐγχωρίων καὶ τέσσαρα ἐκ τῶν Εὐρωπαϊῶν. 4) Ἐν Καίρῳ πρέπει νὰ ἰδρυθῇ ἐξεταστικὸν δικαστήριον ἐξ ἐννέα μελῶν, πέντε Εὐρωπαϊῶν καὶ τεσσάρων ἐγχωρίων. 5) Τὰ δικαστήρια διαιροῦνται εἰς δύο τμήματα, ὧν τὸ μὲν ἐξ ἐγχωρίων μελῶν συνιστάμενον μέλλει νὰ δικάζῃ τὰς μεταξὺ τῶν ἐγχωρίων δίκας, ἔχον καὶ πρόεδρον Αἰγύπτιον, τὸ δὲ ἐξ Εὐρωπαϊῶν τὰς μεταξὺ τῶν ξένων καὶ ἐγχωρίων καθὼς καὶ τὰς μεταξὺ τῶν ξένων διαφόρων ἐθνικοτήτων δίκας πρόκειται νὰ δικάζῃ, ἔχον πρόεδρον Εὐρωπαῖον.

6) Ἐὰν τὰ πρωτοδικεῖα ἔχωσι νὰ δικάσωσιν ἐμπορικὰς ὑποθέσεις, τότε ἐκλέγονται δύο ὀριστικά μέλη, εἷς Εὐρωπαῖος καὶ εἷς ἐγχώριος, ἔχοντα συμβουλευτικὴν ψῆφον.

7) Αἱ δίκαι γενήσονται δημοσίαι ἐν καταστάμασιν ἔχουσι τὴν δέουσαν εὐρυχωρίαν. 8) Ἡ ἐκλογὴ, ὁ προσδιορισμὸς καὶ ἡ ἀποχωρῶσα μισθοδοσία τῶν δικαστῶν ἀπόκεινται τῇ Αἰγυπτιακῇ Κυβερνήσει, ἥτις ἐν τῇ ἐκλογῇ τοῦ προσωπικοῦ ὀφείλει νὰ ἀποτανθῇ ἐπισήμως πρὸς τὸν ἐν Εὐρώπῃ ὑπουργὸν τῆς δικαιοσύνης ἐκάστου ἔθνους καὶ νὰ λάβῃ τὴν συναίνεσιν τῆς Κυβερνήσεως αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἐκλεχθέντων προσώ-

πων. 9) Οἱ οὕτως ἐκλεχθέντες δικασταὶ δὲν δύνανται νὰ παυθῶσιν. 10) Ἐν πᾶσι τοῖς δικαστηρίοις πρέπει νὰ διορισθῶσιν ἐξορκισθέντες γραφεῖς, διερμηνεῖς καὶ δικαστικοὶ ὑπάλληλοι ἔχοντες τὰ τῆς ἐργασίας προσόντα καὶ ὑπὸ τῶν δικαστῶν ἐκλεγόμενοι. 11) Τὰ νέα δικαστήρια μέλλουσι νὰ δικάζωσι καὶ περὶ ἰδιοκτησίας δίκας πλὴν τῶν ἀναγομένων εἰς τὰ κτήματα τῶν τζαμίων (Βακούφια), ὧν δικαστὴς ἐστὶν ὁ Καδῆς. 12) Ἡ Κυβέρνησις, αἱ ἀρχαὶ καὶ οἱ ὑπάλληλοι θὰ δικάζωνται ἐνώπιον τῶν νέων δικαστηρίων καὶ ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν οἱ ἀντίδικοι ἐγγώριοι ἔσονται. 13) Πολιτικὰ καὶ ποινικὰ παράπονα ἐναντίον ὑπαλλήλου ἕνεκα καταχρήσεως ἀνάγονται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν νέων δικαστηρίων. 14) Ἡ τῶν δικῶν ἐκτέλεσις ἐνεργεῖται διὰ τῶν ὑπαλλήλων τῶν δικαστηρίων, οἷς ὀφείλουσιν αἱ ἐπιτόπια ἀρχαὶ νὰ χορηγῶσι τὴν ἀναγκαίαν συνδρομήν. 15) Παρανομίαι δικάζονται ὑπὸ τῶν πρωτοδικείων ἢ ὑφ' ἑνὸς ὠρισμένου δικαστοῦ. 16) Εἰσαχθήσεται κατὰ συνεννόησιν τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων ἀρμονικὴ νομοθεσία ἀφορῶσα τὸ πολιτικόν, ἐμπορικόν καὶ ποινικόν δίκαιον. 17) Καὶ τελευταῖον, αἱ Εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις καὶ ἡ Αἰγυπτιακὴ κυβέρνησις ἐπιφυλάττουσιν ἑαυτοῖς τὸ δικαίωμα ἵνα μετὰ παρέλευσιν πέντε ἐτῶν ἢ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν, ἢ ταύτην κατὰ κοινὴν συνεννόησιν μεταβάλῃσι καὶ τροποποιήσωσιν.

Τοιοῦτόν ἐστι τὸ πρόγραμμα τῆς δικαστικῆς μεταρρυθμίσεως, πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ὁποίας ὁμολογουμένως ἡ Αἰγυπτιακὴ κυβέρνησις μεγάλας ἐποιήσατο θυσίας καὶ παραχωρήσεις ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὰ συμφέροντα τῶν Εὐρωπαϊῶν ὑπηκόων, ὑποσχεθεῖσα νὰ

ευστήρησιν καὶ ἰδιαίτερον ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης ὑπουργεῖον, τὴν ἔλλειψιν τοῦ ὁποίου μέχρι τοῦδε ἀνεπλήρουν ἐν μέρει μὲν οἱ Μεχκεμέδες, ἐν μέρει δὲ τὸ τῶν ἐσωτερικῶν καὶ τὸ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργεῖον. Ἄλλως δὲ ὁμολογητέον ὅτι καὶ οἱ πλείους τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων ἔδειξαν τὴν δέουσαν προθυμίαν πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ καὶ οὐδόλως ἐπέμειναν εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῶν ὑπαρχόντων προνομίων καθ' ὅσον αἱ ἀποχρῶσαι ἐγγυήσεις ἄλλως ἐξησφαλίσθησαν.

Ἀλλὰ, τούτου τεθέντος, ζητεῖται νῦν τίς ἔσται ἡ μέλλουσα τύχη τῶν ἀποτελεσμάτων ταύτης «τῆς νέας σπουδῆς» (*Nouvelle étude*) ὡς ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις ἀπεκάλεσεν τὰς ἐργασίας τῆς ἐπιτροπῆς. Ἡ Πύλη ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου ἔτι τοῦ 1869 ἐρεθισθεῖσα ἐκ τῶν διαθημάτων τῆς Αἰγυπτιακῆς Κυβερνήσεως ἀνεκοίνωσε τοῖς ἀνακτοβουλίοις τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων ὅτι προτίθεται νὰ διαμαρτυρηθῇ ἐναντίον τῶν ἄνευ προηγουμένης γνώσεως αὐτῆς γενομένων διαπραγματεύσεων τῆς Αἰγύπτου περὶ τῆς τροποποιήσεως τῶν συμβάσεων. Ἀλλὰ τῇ μεσολαβήσει τοῦ λόρδου Κλαρενδῶνος καὶ τοῦ πρίγκηπος *Latour d'Auvergne* ἐνδοῦσα ἀνέστειλε πᾶν περαιτέρω διάβημα καὶ προσωρινῶς καταπραύνθη. Μετὰ δὲ τὸ τέλος τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐπιτροπῆς ὁ Χεδίβης ἀπέστειλε τὸν ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν Νουβάρ Πασιᾶν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἵνα διὰ τῶν συνήθων μέσων διαλύσῃ τὰς ὑπονοίας τῆς Πύλης, αἵτινες ἐπήγασαν τὸ μὲν ἐκ τῆς συνειδήσεως τῆς ἡγεμονικῆς θέσεως, ἀπαγορευούσης τὴν συνομολόγησιν συνθηκῶν καὶ συμβάσεων πρὸς ξένα κράτη, τὸ δὲ καὶ ἐκ τοῦ φόβου μήπως ἡ Αἴγυπτος ἐπιτύχῃ τοι-

αύτας πολιτικὰς διατάξεις πρὸ τῆς ὑπὸ τῆς Πύλης εἰσαγωγῆς παραπλησίων εἰς τὰς ἀμέσως ὑποτελεῖς χώρας τῆς Τουρκίας καὶ εἰς τὴν ἐπαύξησιν τῆς ψυχρότητος συνετέλεσε καὶ ἡ πολεμία εἰς τὰς προθέσεις τοῦ Χεδίβου ἐπιβρόη τῶν περιστοιχοῦντων τὸν Σουλτάνον. Οἱ Βεζύραι τοῦ διαδόχου τοῦ προφῆτου ἀνεμιμνήσκοντο μετὰ μεγάλου θρησκευτικοῦ ζήλου τοῦ ἀποφθέγματος τοῦ Κορανίου «πρὶν εἰσελθῆς ποι, ὅρα πῶς θὰ ἐξέλθῃς ἐκεῖθεν» ὀξίωμα, τοῦ ὁποίου τὴν ἀλήθειαν εὐκόλως κατανοεῖ τις καὶ μὴ Μουσλμάνος ὢν. Τοιαύτην δὲ πολιτικὴν ἀκολουθοῦσα ἡ Πύλη παρέσχε τὴν συγκατάθεσιν αὐτῆς ὑπὸ διαφόρους ἐπιφυλάξεις καὶ συμφωνίας. Καὶ ἐκ Λονδίνου μὲν ἀνηγγέλθη ὅτι οἱ τοῦ στέμματος δικηγόροι ἐπιδιοκιμάζοντες τὰ σχέδια συνιπτῶσιν αὐτά. Ἐν Γαλλίᾳ ὅμως ἡ Κυβέρνησις θέλουσα νὰ ἐπωφεληθῇ ἐκ τῆς εὐκαιρίας ταύτης ἵνα ἀναγκάσῃ τὴν Αἰγυπτιακὴν κυβέρνησιν εἰς ἐκπλήρωσιν πασῶν τῶν μὴ ἱκανοποιηθεισῶν ἀπαιτήσεων τῶν Γάλλων ὑπηκόων παρενέβαλε προσκόμματα εἰς τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος. Αἱ δὲ ἀπαιτήσεις αὗται χρονολογοῦνται ἐν μέρει μὲν ἐκ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν αἱ Ἀραβικαὶ ἀγοραὶ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τοῦ Καίρου ἐπονειδίστως τοῖς ἐγχωρίοις ἐμπόροις κατέπαυσαν πᾶσας τὰς σχέσεις, ἐν μέρει δὲ ταύταις προσετέθησαν καὶ αἱ ἀπαιτήσεις τῶν ἐν ὑπηρεσίᾳ τῆς Αἰγυπτιακῆς Κυβερνήσεως διατελεσάντων ἐμπόρων, παρεκτραπέντων εἰς ἀναισχύντους καταχρήσεις, πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ὁποίων κατὰ τὰ τέσσαρα τελευταῖα ἔτη ἀπέτισεν ἡ Αἰγυπτιακὴ Κυβέρνησις τοῖς Προξένοις τῆς Γαλλίας 72,000,000 φράγκων ὥς ἀποζημιῶσιν! τῶν ὁποίων εἰς καὶ μόνος ἐπιτήδσιος ἐργολάβος εἶχε τὴν

ἀναίδειαν νὰ ἀπαιτήσῃ 13,000,000 φράγκων ὡς ἀποζημίωσιν καὶ νὰ συγκατατεθῇ μόνον εἰς 800,000. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ὁ Χεδίβης ἤναγκάσθη τῷ 1870 νὰ ἀποστείλῃ τὸν Νουβάρ Πασιᾶν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Παρισίους ἵνα ἐπενεργήσῃ πρὸς ἀποδοχὴν τῆς δικαστικῆς μεταρρυθμίσεως, ἕνα πιστὸν σύμμαχον εὔρε τὸν Λεσέψ, ὅστις διεβίβασε τῷ αὐτοκράτορι παρακλητικὴν αἴτησιν πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος ἐπιπροσθεὶς ὅτι ἡ ἐταιρία τοῦ Σουεζ, ὡς μία Αἰγυπτιακὴ ἐταιρία, θὰ περιέλθῃ εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὰς ὀκτωκαίδεκα δικαιοδοσίας τῶν διαφορῶν ἐθνῶν, καθ' ὅσον ἐν τῇ παρούσῃ τῶν πραγμάτων καταστάσει κωλύεται νὰ χρησιμοποίησῃ τὰς γαίας, αἵτινες οὐσιώδη πηγὴν οἰκονομίας ἀποτελοῦσι· διότι ὁ Χεδίβης προσέθηκεν εἰς τὴν σύμβασιν τῆς 23 Ἀπριλίου τοῦ 1869 τὴν ἐπιφύλαξιν ὅτι ἡ ἐταιρία μετὰ τὴν ἀποδοχὴν τῆς δικαστικῆς μεταρρυθμίσεως θὰ κατασταθῇ κυρία τῶν χωρῶν ἐκείνων. Ἡ δὲ ἀπροσδόκητος τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου ἔκρηξις ἀνέβαλεν ἐπ' ἀόριστον τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος, ὅπερ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν διαπραγματεύσεων προσέκρουε πάντοτε εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ σημεῖον ἦτοι εἰς τὴν ἑλλειψιν ἱκανότη-τῆς καὶ ἐπιστημονικῆς μορφώσεως τῶν ἐγχωρίων δικαστῶν καὶ ἕνεκα τοῦ κακοῦ τούτου ἡ Αἰγυπτιακὴ Κυβέρνησις ἤναγκάσθη νὰ προβῇ εἰς παραχωρήσεις ἰσοδυναμούσας πρὸς ταπεινωτικὰς συμβάσεις. Ἀπὸ δὲ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μέχρι τοῦδε ἐπὶ τοσοῦτον προέβησαν αἱ ἐνέργειαι τῆς Αἰγυπτιακῆς Κυβερνήσεως ὥστε καὶ οἱ δικασταὶ ὠρίσθησαν καὶ ἡ τῆς ἐνάρεξως τῶν ἐργασιῶν ἡμέρα ἀπεφασίσθη ὅτε καὶ πάλιν ἡ ἐν τῇ Γαλλικῇ ἐθνοσυνελεύσει ἀντιδρασις ἐπι-

κρατήσασα τῆς ἀποφάσεως τῆς Κυβερνήσεως παρέ-
 νέβαλε προσκόμματα εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῆς
 ἀποφάσεως πασῶν τῶν λοιπῶν Δυνάμεων, ἅπερ βε-
 βαίως ἐντὸς ὀλίγου χρόνου θὰ ἀρθῶσιν ἐκ τοῦ μέ-
 σου διὰ τῶν παντοδυνάμων μέσων τοῦ Χεδίβου ὅπερ
 καὶ ἐγένετο.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ.

Τὸ κεφάλαιον τοῦτο εἰ καὶ ἐπιτάσσεται ἐν τέλει
 ὅλου τοῦ τμήματος, σπουδαιότατον ὅμως ἐστὶν
 ἕνεκα τῆς μεγάλης δυνάμεως, ἣν αὐτὸ καθ' αὐτὸ
 παρέχει πᾶσι τοῖς λοιποῖς κλάδοις πάσης πολιτείας
 καὶ καθίσταται ἡ ψυχὴ αὐτῶν, ὅταν προσηκόντως
 καλλιεργούμενον μεταδίδωται πανταχοῦ κατὰ τὸ μᾶλ-
 λον καὶ ἥττον. Ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθα δυστυχῶς, ὥς
 ἐν τῇ νομοθεσίᾳ, ἡ ἱερὰ καὶ σοφὴ τοῦ προφήτου βί-
 βλος, τὸ Κοράνιον, ὑπέρτατός ἐστιν ἀρχὼν πάσης
 τῆς ἐκπαιδεύσεως ἀπὸ τῶν στοιχειωδῶν σχολείων
 μέχρι τοῦ πανεπιστημίου καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς
 συγχωνεύσεως τοῦ σχολείου μετὰ τῆς θρησκείας οὐ-
 δαμοῦ ἀλλαχοῦ καταφανέστατα καὶ ἐπιβλαβέστατα
 ἀποδείκνυνται ἡ ἐνταῦθα. Διότι ἐν ᾧ ἐπὶ τῶν ἐξωτε-
 ρικῶν σχέσεων καὶ ἐπὶ τῆς νομοθεσίας τὸ Κοράνιον
 παρέχει ὠρισμένας διατάξεις καὶ κανόνας, εἰς τὴν
 μεταρρύθμισιν καὶ τροποποίησιν τῶν ὁποίων οὐσιω-
 δῶς ἐπενήργησαν οἱ Εὐρωπαῖοι, ἐνταῦθα ὥς πρὸς
 τὴν διδασκαλίαν τῆς πίστεως, τῆς ἠθικῆς, τῆς ἀνα-
 τροφῆς, τῆς μορφώσεως καὶ τῆς καθόλου ἐκπαιδεύ-
 σεως δυσχερεστάτῃ ἀπέβη πᾶσα ἐξωτερικὴ ἐπενέρ-
 γεια καὶ ἐπιβρόχῃ διότι ὁ προφήτης ῥητῶς λέγει ὅτι
 ἀπὸ τῆς ἐρευνᾶς ἐστὶν αἴρεσις καὶ ἐπιβλαβὴς καινοτο-

μία.» καὶ ὅτι «πᾶσα ἀναγκαία γνῶσις περιέχεται ἐν τῷ Κορανίῳ.» τὴν καταφρόνησιν τῆς ἱεραῆς βίβλου χαρακτηρίζει ὁ Μωάμεθ ὡς ἐν τῶν θανασίμων ἀμαρτημάτων καὶ αὐστηρότατα τιμωρεῖ αὐτήν. Ὅθεν οἱ πιστοὶ Μουσουλμάνοι ἀκλόνητοι ἐμμένουσιν εἰς τὴν δοξασίαν ὅτι ἡ τοῦ Προφήτου βίβλος ἐστὶν ἡ πρώτη καὶ μοναδικὴ βᾶσις πάσης τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ δὴ ἐπαγγέλλεται νὰ παράσχη πᾶσαν γνῶσιν τοῖς πιστοῖς, παρὰ τοῖς ὁποίοις καὶ νῦν ἔτι ἰσχύει τὸ ἀξίωμα, ὑφ' οὗ ὁρμώμενός ποτε ὁ Καλίφης Ὁμάρ διὰ τῆς πρὸς τὸν στρατηγὸν Ἀμρου ἐπιστολῆς διέταξε τὴν πυρπόλησιν τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ βιβλιοθήκης λέγων «ἡ ταῦτά περιέχει ἡ βιβλιοθήκη ἅπερ καὶ τὸ Κοράνιον καὶ ἐπομένως περιττὴ ἐστίν, ἡ πάντῃ διάφορα καὶ τότε ἐπιβλαβὴς ἐστίν.» Συμφώνως πρὸς τὰς θεοκρατικὰς ταύτας θεωρίας ὁ αὐτὸς Καλίφης ἐδῆλωσεν ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τοὺς πιστοὺς τὴν περὶ τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης δεινότητα αὐτοῦ γράφων «Πρὸς τὸν Νεῖλον τῆς Αἰγύπτου! ἐπλημμύρισας κατὰ τὴν ἰδίαν θέλησιν, ἀποξηράνθητι νῦν. Ἄν δὲ ὁ θεὸς, ὁ μοναδικός, ὁ παντοδύναμος διέταξέ σοι νὰ πλημμυρήσῃς, ἰκετεύομεν αὐτὸν, τὸν μοναδικόν, τὸν παντοδύναμον ἵνα σοι ἐπιτρέψῃ περαιτέρω νὰ ρέῃς.» Τούτοις προσθετέον καὶ ὅτι, τοῦ Ἰσλαμισμού κατακατὰκλυσαντος τὴν Ἀνατολήν, τῶν Καλιφῶν τις καθυπέβαλε τοῖς Χριστιανοῖς τῆς Δαμασκού νὰ ἐκλέξωσι δυοῖν θάτερον ἢ τὰς ἐκκλησίας νὰ διατηρήσωσιν ἢ τὰ σχολεῖα, καὶ οἱ Δαμασκηνοὶ ἐξελέξαντο τὸ δεύτερον, ὅτε ὁ Καλίφης τιμὼν τὴν αἰτίαν τῆς προτιμήσεως τῶν σχολείων, παρεχώρησεν αὐτοῖς καὶ τὰς ἐκκλησίας. Οἱ Αἰγύπτιοι ὅμως, οἷς ταῦτ' ἐπrouτάθη, τὸνναντίον ἀπεφάνθησαν ὑπὲρ τῆς διατηρή-

σεως τῶν ἐκκλησιῶν, πρὸς οὓς ὁ Καλίφης εἶπεν «θὰ κλείσωμεν ὑμῖν πάντα τὰ σχολεῖα, τὰ τε ἀνώτερα καὶ κατώτερα καὶ ἐντος ὀλίγου θὰ λησμονήσητε καὶ τὴν πίστιν.» Νῦν δὲ οἱ λόγοι οὗτοι στρέφονται κατὰ τοῦ Ἰσλαμισμού· διότι ἡ τῶν σχολείων κατὰπτωσις συνεπάγεται καὶ τὴν τῆς θρησκείας κατὰπτωσιν καθ' ὅσοντὸ Κοράνιον οὐδεμίαν περαιτέρω ἀνάπτυξιν καὶ μόρφωσιν γινώσκει, ἐμπνεόμενον ὑπὸ τῆς ἀρχῆς «ἡ μὲν πίστις εὐρεῖα, ἡ δὲ διάνοια στενὴ.» Διὸ κατὰ τὰς μωαμεθανικὰς θεωρίας ὡς κεφάλαιον τῆς μεγίστης μορφώσεως ἰσχύει τὸ ἀπὸ μνήμης εἰδέναι ὅλον τὸ Κοράνιον καὶ τὸ πάντοτε ἐπαναγινώσκειν αὐτὸ (τοῦτο γὰρ δηλοῖ ἡ λέξις *korāhu*—ἀναγνωστέον, παραγομένη ἐκ τοῦ ῥήματος *korā*—ἀναγινώσκειν) μέχρι τῆς ἀπομνημονεύσεως αὐτοῦ. Τοῖς Μουσουλμάνοις, οἵτινες κατῴρθωσαν τοῦτο, ἀπονέμουσι τὸν ἐπίτιμον τίτλον *Shaleb* μὲν Ἀραβιστί, *Hafis* δὲ Περσιστί. Ὁ δὲ τὸν τελευταῖον τοῦτον τίτλον φέρων περιώνυμος Πέρσης ποιητῆς *Mohamed Schems ed Din* (ἦται ἡλῖος τῆς πίστεως), ἔλαβεν αὐτὸν ἕνεκα τοῦ κατορθώματος ἐκείνου ὡς αὐτὸς λέγει «πᾶν ὅ,τι διέπραξα, ὀφείλω τῷ Κορανίῳ» ἀπονέμων τὴν τιμὴν ταύτην τῷ Θεῷ. Ἐκ τούτων βεβαίως οὐδόλως ὑποτιμᾶται ἡ ποιητικὴ ἀξία τῆς τοῦ Μωάμεθ βίβλου.

Εἰ καὶ αἱ πάντοτε φημιζόμεναι περιγραφαὶ τῆς φύσεως οὐδόλως ἐξικνοῦνται τὴν μεγαλοπρεπῆ εἰκόνα τῆς φύσεως τοῦ 104 ψαλμοῦ, ἡ παράστασις ὅμως αὐτοῦ ἐν πολλοῖς μέρεσι περιέχει δραματικὸν πάθος, ὅπερ λαμπρῶς ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸν σκοπὸν, τὸν ὁποῖον ὁ προφήτης προϋτίθετο νὰ ἐπιτύχῃ. Καὶ τὰ μέρη ὅμως ταῦτα τῆς βίβλου κατὰ τὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐπικρατοῦσαν μέθοδον τῆς δι-

δασκαλίας οὐδόλως ἀνταποκρίνονται, εἰς τὴν ἔκφρα-
 σιν τοῦ περιεχομένου· διότι οἱ νέοι μανθάνουσιν αὐτὸ
 μηχανικῶς μόνον ἀπὸ μνήμης ἄνευ τινὸς καταλη-
 πτικῆς καὶ γραμματικῆς ἑρμηνείας καὶ ἐξηγήσεως
 καὶ τοῦτο ποιοῦσι μόνον οἱ παῖδες οὐχὶ δὲ αἱ κόραι,
 αἷς ἀπηγόρευται ὡς ἐπιβλαβῆς ἡ ἀνάγνωσις, οὐδὲ
 παρθεναγωγεῖα ὑπάρχουσι. Οἱ δὲ γονεῖς τῶν ἀνω-
 τέρων τάξεων λίαν περιωρισμένην καὶ ἐπιπόλαιον
 παιδευσιν παρέχουσι ταῖς θυγατράσιν αὐτῶν κατ'
 οἶκον. Διὸ τὸ γυναικεῖον φύλον δὲν παιδεύεται οὐδὲ
 μορφόνηται, ἀλλὰ καλλωπίζεται καὶ ἐν μέρει μόνον
 γανοῦται. Ἐνταῦθα δὴ κεῖται τὸ μέγιστον τῆς προ-
 ὁδοῦ κώλυμα ἐν τῷ Ἰσλαμισμῷ, καὶ τούτου τοῦ
 κακοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ πηγὴ ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀπε-
 ριόριστον ζήλοτυπίαν καὶ εἰς τὰ σωματικὰ πάθη πρὸς
 τὰς γυναῖκας, ἐνόσω ὑφίστανται αἱ τοιαῦται τοῦ Κο-
 ρανίου διατάξεις, οὐδεμίᾳ μεταβολῇ δύναται νὰ ἐ-
 πέλθῃ. Ἀναντιρρήτως μία πατρικὴ κυβέρνησις, ὡς
 ἡ νῦν Αἰγυπτιακὴ, πρῶτιστον μέλημα ὀφείλει νὰ
 θεωρῇ τὴν μόρφωσιν καὶ ἐκπαιδευσιν τοῦ γυναικείου
 φύλου ἀντιτασσομένη κατὰ πάσης θρησκευτικῆς καὶ
 κοινωνικῆς ἀντιστάσεως καὶ συμμορφουμένη πρὸς
 τὴν πρόοδον τῆς ἐποχῆς, ἐν ᾗ ζῶμεν. Τὰ δὲ σχο-
 λεῖα τῶν παιδῶν, τὰ τε δημοτικὰ καὶ τὰ ἀνώτερα,
 πάνυ διαφέροντα τῶν παρ' ἡμῖν δημοσίων, ὑπὸ τῶν
 κοινοτήτων ἢ τῶν κρατῶν συντηρουμένων, ἦσαν ἢ
 προσαρτήματα τῶν τζαμιῶν πρὶν φροντίση ἡ Κυ-
 βέρνησις νὰ ἰδρύσῃ τακτικὰ σχολεῖα, ἢ μόνον ἔργα
 ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, καὶ ὡς τοιαῦτα ὑπάρχουσιν
 ἐν πολλοῖς μικροῖς τόποις συνιστάμενα κατὰ τὸν ἀ-
 κόλουθον περίπου τρόπον. Εἰς τῶν κατωτέρων καὶ ἀ-
 μαθεστέρων νομοδιδασκάλων (*Fikih*), εἰς πτωχὸς διά-

βολος, (') ὅστις τὴν τοῦ προφήτου βιβλὸν ἐπίσταται
 νὰ ἀναγινώσκη καὶ ἐν μέρει ἀπὸ μνήμης νὰ ἀπαγ-
 γέλλῃ, προσέτι νὰ γράφῃ καὶ νὰ ἀριθμῇ, περιφέρεται
 ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν ἢ ὀρθότερον ἀπὸ καλύβης εἰς κα-
 λύβην καὶ μετ' ἀτελευτήτους χαιρετισμοὺς «*selah*

(') Εἰς τῶν νεωτέρων περιηγητῶν ὁ *Lane* ἀφηγούμενος
 ὅτι οἱ πλείους τῶν τοιούτων διδασκάλων ἀγνοοῦσι νὰ ἀνα-
 γινώσκωσι γεγραμμένα ἀναφέρει τὸ ἐξῆς παράδοξον παρά-
 δεῖγμα. «*Γυνή τις, λέγει, προσῆλθε τοιούτῳ διδασκάλῳ*
παρκαλοῦσα νὰ ἀναγνώσῃ αὐτῇ ἐπιστολὴν ἐνὸς τῶν υἱῶν.
Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς σιγῶν παρετήρει τὸν ἀκατανόητον αὐτῷ
χάρτην, ὑπέθεσεν ἡ γυνὴ ὅτι ἡ ἐπιστολὴ περιεῖχε ἀπεν-
κταίαν ἀγγελίαν καὶ ἀνέκραξε «πρέπει νὰ κλαύσω, κύριε ;»
«μάλιστα, εἶπεν ἐκεῖνος.» Ἐπειδὴ δὲ σοβαρώτερον ἐνέκυπτε
τῇ ἐπιστολῇ, ἡ γυνὴ περιδεῆς γενομένη καὶ φανταζομένη ὅτι
μεγάλῃ συμφορὰ συνέβη τῷ υἱῷ της εἶπε «πρέπει νὰ ξε-
σχίσω τὰ ἱμάτιά μου καὶ τὴν κόμην μου ;» «μάλιστα, εἶ-
πεν ἐκεῖνος !» καὶ πᾶραυτα ἤρξατο νὰ ὀδύρηται μετὰ τῶν
συγγενῶν καὶ νὰ θρηνῇ διὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ της. Ἄλλ'
οὗτος ὁ τεθνηκὼς ὑποληφθεὶς ἔφθασε τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν
ἀκμαῖος καὶ εὐθυμὸς καὶ εἶπε τῇ καταβληθείσῃ μητρὶ ὅτι
αὐτὸς ἔγραψεν ὅτι καλῶς εἶχε καὶ ὅτι τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν
ἤθελεν εἰθῆναι . . . Ἡ μήτηρ ἐκπλαγεῖσα σπεύδει πρὸς τὸν δι-
*δάσκαλον (*Fikih*) καὶ διηγεῖται αὐτῷ ὅτι ζῶν ὁ υἱὸς της*
ἦλθεν. Τότε ὁ πονηρὸς διδάσκαλος λέγει αὐτῇ. «Τί λέγεις
μοι, ὦ γύναι, χθὲς ἔτι ἀνέγνων ἐν τῇ ἐπιστολῇ, ἀλλὰ δὲν
ἠδυνάμην νὰ διατάξω τὸν Θεόν, ἵνα μὴ ὁ υἱὸς σου ἐν τῷ τε-
λευταίῳ σταθμῷ ἀποθάνῃ, καὶ δὲν ἦτο καλλίτερον νὰ πα-
ρασκευασθῇς διὰ ταύτην τὴν περίστασιν ; Τοιαῦτα μὲν ἀρ-
μόζουσι τοῖς πιστοῖς, οἱ μωροὶ ὁμῶς ἀνεξετάστως παρὰ δι-
δονται εἰς τὴν ἐλπίδα ! Ὑπαγε καὶ δόξαζε τὸν Θεόν ! Ἐν
*τούτοις ὁ *Lane* βεβαιεῖ ὅτι ὁ *Fikih* οὗτος ἐφριμίζετο ἐπὶ*
μεγίστῃ σοφίᾳ ! !

aleikum καὶ *el hamdn lillah*» ἤτοι «εἰρήνη ὑμῖν καὶ ὁ Θεὸς εὐλογητός» ἀφηγεῖται, εἰς τοὺς πατέρας τῶν ἀνηλίκων παίδων ὅτι ὁ μὲν προφήτης ἐν μιᾷ νυχτὶ παρὰ τοῦ ἀγγέλλου Γαβριὴλ ἔμαθε νὰ ἀναγινώσκη. Τοιαῦται ὁμως παιδαγωγικαὶ πρόοδοι πάντοτε δὲν γίνονται. Ἐκ τούτων τῶν λόγων ὀρμώμενος ὁ πατὴρ ἀποφατίζει νὰ πέμψῃ τὸν μικρὸν Ἀλῆ ἢ Χασάν ἢ Ἰβραήμ εἰς τὸν διδάσκαλον τελῶν αὐτῷ καθ' ἑβδομάδα 20 ἢ 30 παράδες· σημειωτέον δὲ ἐν παρόδῳ ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι μεγίστην ἀξίαν ἀπονέμουσιν εἰς τὴν μάθησιν τῆς ἀναγνώσεως, στηριζόμενοι ἐπὶ τινος Αἰγυπτιακῆς παροιμίας λεγούσης, «ὁ ἀναγινώσκειν ἐπιστάμενος, ἀνθρωπὸς ἐστίν» καθ' ὅσον παρὰ τοῖς Μουσουλμάνοις ἡ ἀνάγνωσις καὶ σπουδὴ τοῦ Κορανίου ὡς σπουδαιότατον ἔργον καὶ κατόρθωμα θεωρεῖται. Οὕτω δὲ συναθροισθέντος ἀριθμοῦ τινος παίδων ἄρχεται ἡ διδασκαλία ἐν τῇ αὐλῇ τζαμίου ἢ ἐν τινι ἰδιαιτέρῳ οἰκίσκῳ, (σταύλῳ) συνισταμένῳ ἐκ τεσσάρων γυμνῶν τοίχων, οἰκοδομηθέντων ἐκ τοῦ Νειλῶου πηλοῦ, καὶ ἔχοντι ψίαθον ἐστρωμένην ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ μέλανα πίνακα ἐπὶ τοῦ τοίχου ἀνηρτημένον, προσέτι δὲ καὶ τὰ τρία συνήθη μικρὰ θρανία, ὧν τὸ μὲν διὰ τὰ βιβλία καὶ τὰς πλάκας, τὸ δὲ διὰ τοὺς ἀμφορεῖς μετὰ Νειλῶου ὕδατος καὶ τὸ τρίτον διὰ τὴν μυιοσόβην τοῦ διδασκάλου καὶ τὰ τῆς παρασκευῆς τοῦ καπνίσματος καὶ τοῦ καφφέ σκεύη· αὕτη ἐστίν ὅλη ἡ διακόσμησις τοῦ σχολείου ! Οἱ δὲ παῖδες καθήμενοι ἐπὶ τῆς ψιάθου κρατοῦσιν ἐπὶ τῶν γονάτων Κοράνιον ἢ πλάκα πρὸς γραφὴν, καὶ ὁ διδάσκαλος κἀνδυν περιβεβλημένος καὶ τὴν τιάραν ἐπὶ κεφαλῆς ἔχων κάθηται ἐπὶ προβατείου δέρματος ἐρείδων τὰ νῶτα ἐπὶ τοῦ τοίχου πρὸς ἀνεσιν καὶ παρακειμένην ἔκων ἰσχυρὰν ῥάβδον ὡς σκῆ-

πτρον, ἣν ἐνίοτε δοκιμάζει ἐπὶ τῶν νώτων τῶν μαθητῶν, οἵτινες μεγαλοφώνως καὶ συγχρόνως πάντες ἀναγινώσκουσιν ἢ ἀπομνημονεύουσι μέρη τοῦ Κορανίου, ὅπερ τὸ μόνον τοῦ σχολείου βιβλίον ἐστίν, ἐφ' ᾧ καὶ δῶρα λαμβάνει ὁ διδάσκαλος παρὰ τοῦ πατρὸς τοῦ μαθητοῦ, ὅταν οὗτος τὸ πρῶτον τοῦ Κορανίου μέρος μάθῃ νὰ ἀναγινώσκῃ καὶ νὰ ἀπομνημονεύῃ, ἣ ὅταν τὸ πρῶτον τῆς γραφῆς δοκίμιον προσαγάγῃ τῷ πατρί.

Πολλὰ ὅμως τῶν στοιχειδῶν τούτων σχολείων εἰσὶ βεβαίως, εἰ μὴ κατὰ τὴν οὐσίαν, τὴν μέθοδον καὶ τὴν ὕλην τῆς διδασκαλίας, τοῦλάχιστον κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν διακόσμησιν καὶ διάταξιν ἐν πολὺ καλλιτέρᾳ καταστάσει συντηρούμενα ὑπὸ ἱερῶν καθιδρυμάτων ἐχόντων δημοσίαν διοίκησιν, καὶ τούτου ἕνεκα τὰ σχολεῖα λαμβάνουσιν ἰδιωτικὸν καὶ θρησκευτικὸν χαρακτῆρα· οἱ διδάσκαλοι μισθοδοτοῦνται ἐκ τῆς περιουσίας αὐτῶν, καὶ ἡ διδασκαλία γίνεται ἄνευ διδάκτρων. Ἄλλα κατώτερα ἢ μεσαῖα σχολεῖα πρὸ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ οὐδόλως ὑπῆρχον ἐν Αἰγύπτῳ πλὴν τοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐν Καίρῳ ἰδρυθέντος πανεπιστημίου, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ βουλόμενος νὰ φοιτήσῃ ὤφειλε νὰ παρασκευασθῇ ἰδιωτικῶς εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν, εἰς τὴν γνῶσιν τῆς Ἀραβικῆς γλώσσης, εἰς τὴν ἀπομνημόνευσιν τοῦ Κορανίου καὶ εἰς τὴν γραμματικὴν καὶ συντακτικὴν προπαίδευσιν. Οἱ τῆς ἀνωτέρας καὶ μέσης τάξεως πολῖται διατηροῦσιν οἰκοδιδασκάλους διὰ τε τὰ ἄρρενα καὶ θήλεα τέκνα τῶν καὶ ἰδιωτικά δέ τινα ὑπάρχουσιν ἐκ τῆς περιουσίας τῶν ἱερῶν καθιδρυμάτων ἐν μέρει συντηρούμενα, ἐν οἷς ἐκπαιδεύουσιν οἱ εὐπορώτεροι τὰ τέκνα τῶν ὅπως βούλονται κατὰ τὰς ἀνάγκας αὐτῶν,

Τὰ κατὰ τὰς πρώτας ἑκατονταετηρίδας τοῦ Καλιφάτου ἰδρυθέντα ἀνώτερα σχολεῖα, οἱ μεδρεσέδες, ὧν αἱ στοαὶ ναῖσκον μετὰ φρέατος περιεῖχον, ἐν οἷς τὰ διδασκῆρια, ἢ βιβλιοθήκη, αἱ τῶν διδασκάλων κατοικίαι καὶ τῶν μαθητῶν τὰ σκηνώματα κατὰ τὸν διοργανισμόν ἐνὸς μοναστηρίου τῶν Βενεδεκτίνων ὑπῆρχον, πάντα ταῦτα πρὸ πολλοῦ κατεστράφησαν. Τὰ σχολεῖα ταῦτα ἄλλοτε μὲν ἤκμαζον καὶ μεγάλους παρῆγον καρποὺς καθ' ὅσον ἐδιδάσκοντο ἐν αὐτοῖς πλὴν τοῦ Κορανίου καὶ τῆς νομοθεσίας, φιλολογία, φιλοσοφία, λογικὴ, μαθηματικά, ἱατρικὴ, ἀλχημεία, ἀστρονομία, ἱστορία, γεωγραφία καὶ ῥητορικὴ· νῦν δέ, ὅπου τοιαῦτα περιεσώθησαν εἰς τινὰς χώρας τοῦ Ἰσλαμισμού ὡς ἐν Βουχάρα καὶ Σαμαρκάνδῃ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ *Vambery*, πλὴν ὀλίγης λογικῆς καὶ φιλοσοφίας ἀποκλειστικῶς διδάσκεται μόνον τὸ Κοράνιον καὶ ἡ διαδεδομένη φήμη περὶ τῆς πολυμαθείας αὐτῶν ὑπερβολικὴ καὶ ἀνυπόστατός ἐστιν· ὁ δὲ *Palgrave* διαβεβαίει ὅτι ἐσφαλμένη ἐστὶν ἡ δοξασία τῶν διατεινομένων ὅτι οἱ Ἀραβες ὑπῆρξαν οἱ ἰδρυταὶ ἢ οἱ ἀναγεννηταὶ καὶ ἀναμορφωταὶ τῆς ἱατρικῆς· διότι ὅ,τι ἐγίνωσκον αὐτοὶ ἔμαθον ἐκ μεταφράσεων τοῦ Ἰπποκράτους, τοῦ Γαληνοῦ, τῆς φυσικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Κέλσου. Παραπλήσιον τοῖς προειρημένοις ὑπάρχει νῦν τὸ ἐν Καίρῳ Πανεπιστήμιον, ὅπερ ἐκ τοῦ ἐν ᾧ κεῖται τζαμίου καλεῖται *al-azhar* ὑπὸ τῶν Ἀράβων καὶ διδάσκονται ἐν αὐτῷ ὡς ἐν τοῖς μεγάλοις σχολείοις τῆς Ἀνατολῆς ἐν Δαμασκῷ, Μέκκᾳ καὶ Βαγδατίῳ, γραμματικὴ, ἀριθμητικὴ, λογικὴ καὶ ἰδίως θεολογία, νομικὴ καὶ ῥητορικὴ, καὶ μολονότι πλὴν τούτου ὑπάρχουσιν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει καὶ ἄλλα δύο τζαμιά, ἐν

οἷς διδάσκονται ἐπιστημονικά μαθήματα, οὐχ ἥττον ὁμῶς τὸ Πανεπιστήμιον *al-azhar* μεγάλην χαίρει ὑπόληψιν καὶ δόξαν καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολήν, εἰς τὸ ὅποιον φοιτῶσι μαθηταὶ ἐκ τῆς Τουρκίας, τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἐκ διαφόρων τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἐκ τῶν Ἰνδιῶν αὐτῶν, καὶ τῶν μαθητῶν τῶν προπαιδευτικῶν τάξεων 2000 συντηροῦνται δαπάνῃ τῆς τῶν Βακουφίων διοικήσεως. Καὶ ὁ μὲν ἀριθμὸς τῶν διδασκάλων ἀναβαίνει εἰς 260, ὧν 160 μισθοδοτοῦνται ἐκ τῶν ἱερῶν καθιδρυμάτων, ὁ δὲ τῶν μαθητῶν ἀριθμὸς τῶν εἰς ἀνωτέρας σπουδὰς ἀσχολουμένων τῷ 1870 συνεποσοῦντο εἰς 5000, οἱ ἡμίσεις τῶν ὁποίων συνετηροῦντο δαπάνῃ τῶε Βακουφίων. Οἱ δὲ καθηγηταὶ τεσσαράκοντα περίπου ὄντες, μισθοδοτοῦνται ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως. Τὸ πανεπιστήμιον τοῦτο ἐν τῇ προγενεστέρᾳ ἐποχῇ τῆς ἀκμῆς τοῦ Ἰσλαμισμοῦ συνεχέντρωνε ἐν αὐτῷ 20, 000 μαθητάς, σπουδάζοντας ἀμισθί, τυῷ ὁποίου οἱ καθηγηταὶ (*Scheichs, Nazirs*) περιβεβλημένοι εἰσὶν ὀρησκειντικὰ καὶ νομοθετικὰ ἀξιώματα καὶ ἐκ τῶν φιλολογικῶν ἔργων οὐδὲν σχεδὸν ὕλικόν ὄφελος ἀπολαμβάνουσιν· διότι τυπογράφοι καὶ βιβλιοπῶλαι ἐξαιρέσει τῶν ἐν Καίρῳ καὶ Ἀλεξανδρείᾳ Εὐρωπαϊκῶν, οὐδόλως ὑπάρχουσιν, οὐδὲ περιοδικὰ συγγράμματα χρήσιμα πρὸς διδασκαλίαν τοῦ λαοῦ. Ἡ ἐνεστῶσα Ἀραβικὴ ποίησις παραβαλλομένη πρὸς τὴν προγενεστέραν ἀναξία λόγου ἐστίν. Τὰ τῆς φιλολογίας δι' ἑλλειψιν τυπογραφείων οὐδεμίαν ἔλαβον ἐπίδοσιν πρὸ τοῦ Μεχμετ Ἀλῆ, ὅστις πρῶτος διέταξε τὴν σύστασιν δημοσίου τυπογραφείου ἐν Καίρῳ. Τούτου ἕνεκα τὰ βιβλία ἐπολλαπλασιάζοντο ἢ δι' ἀντιγραφῆς ἢ διὰ λιθογραφίας. Τὴν φιλολογικὴν ἀνάγκην τοῦ λαοῦ ἀναπληροῦσι κατ' οὐσίαν τὸ Κοράμιον καὶ οἱ δημο-

τιοι λογοποιοί, οἵτινες ἐν Καίρῳ ἀποτελοῦσιν ἰδίαν τάξιν ἔχουσιν ἐπὶ κεφαλῆς ἓνα Σιέχην. Ἄν δὲ ἐν μέσῳ τοιούτων δυσκολιῶν παρουσιάζονται βιβλία τινά, τοῦτο συμβαίνει ἐξ ἰδιαιτέρου ζήλου ὑπὲρ τῆς θρησκείας καὶ τῆς νομοθεσίας ἢ ἐξ ἐπιθυμίας πρὸς ἀπόκτησιν φήμης καὶ ἀξιωμαίων.

Καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν δὲ ταύτην πρῶτος ὁ τῆς Αἰγύπτου ἀναγεννητῆς Μεχμέτ Ἀλῆς ἐφρόντισε περὶ συστάσεως καὶ ἰδρύσεως σχολείων, ἐφ' ᾧ καὶ ὑπερβαλλόντως παρὰ πολλῶν ἐπαινεῖται. Ἐπειδὴ ὅμως ἔσπευτο τῶν πρὸς τὸν μέγαν καὶ ὑψηλὸν σκοπὸν ἀπαιτουμένων γνώσεων, δὲν ἠδύνατο δεόντως νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνύψωσιν τοῦ λαοῦ διὰ τῆς διαδόσεως τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ διὰ τῆς εἰσαγωγῆς κανονικοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος ἢ κατὰ τινὰς δὲν ἤθελε πράγματι νὰ μορφώσῃ τὸν λαόν, ἀλλ' ἀπλῶς μόνον νὰ δημιουργήσῃ ὄργανα πρὸς τὸν σκοπὸν του, πρὶν ὃν ἀπέστειλε πολλοὺς νέους Αἰγυπτίους εἰς τὴν Εὐρώπην χάριν σπουδῆς, ἐν οἷς ἀξιομνημόνευτός ἐστιν ὁ *Scheichs Acfah*. Οὗτος γὰρ τῷ 1826 ἀποσταλὲς εἰς Παρισίους καὶ καλῶς μορφωθείς φιλολογικῶς καὶ παιδαγωγικῶς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἔνθα ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἀποτελεσματικῶς εἰργάσθη, ἰδιαίτερον ἔγραψε σύγγραμμα περὶ τῆς Δύσεως ἐπιγραφόμενον. «Ἦθη καὶ ἔθιμα τῶν Εὐρωπαίων» ἐν Καίρῳ τῷ 1834 ἐκδοθὲν, πολλὰ φιλολογικὰ συγγράμματα μετέφρασε πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν ἐσφαλμένων δοξασιῶν τῶν Αἰγυπτίων περὶ τῶν Εὐρωπαϊκῶν πραγμάτων καὶ πρὸς συνδιαλλαγὴν τῶν ἀκροτήτων καὶ ἀντιθέσεων τὰ μέγιστα συνετέλεσεν.

Ἄλλ' ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἀντὶ νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ, ἰδρύσε μόνον

εἰδικὰ καὶ τεχνικὰ σχολεῖα, οἷον στρατιωτικά, τῆς ἱατρικῆς, ναυτικὰ καὶ πολιτικά, ἐκ τῶν ὁποίων τρανότατα ἀπεδείχθησαν αἱ πρὸς γενικὴν μόρφωσιν προκύψασαι ἑλλείψεις καὶ τὰ ὁποῖα μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ κατεστράφησαν, καὶ ὁ Σαῖδ Πασσᾶς αὐτὸς πεισθεὶς ἤδη περὶ τῶν ἐπιβλαβῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν ἐπέστησε τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῆς συστάσεως σχολείων παιδευτικῶν. Ὁ δὲ νῦν Κεδίβης ἐπωφεληθεὶς ἐκ τῆς περιστάσεως καὶ θέλων νὰ θεραπεύσῃ τὴν σπουδαιοτάτην ταύτην ἑλλειψιν νέαν ἠνέωξεν ἐποχὴν ἐπὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Αἰγύπτου καὶ ἀπὸ τοῦ 1868 ἱδρυσε σχολεῖα τῆς μέσης καὶ κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως ἐν ταῖς πόλεσι καὶ ἐν τοῖς ἐπισημοτέροις τόποις τῆς χώρας, ἐν οἷς τῷ 1870 ἐφοίτων 4,000 μαθηταὶ δωρεὰν συντηρούμενοι καὶ ἐκπαιδευόμενοι Ἀραβιστὶ ἐν τῇ ἀναγνώσει, γραφῇ, ἀριθμητικῇ, ἰχνογραφίᾳ καὶ ἐν τῇ Γαλλικῇ ἢ ἄλλῃ τινὶ εὐρωπαϊκῇ γλώσσῃ κατὰ τὰς ἀνάγκας τῶν τόπων.

Ἐκ δὲ τῶν στοιχειωδῶν τούτων σχολείων μεταβαίνουσιν οἱ μαθηταὶ εἰς τὰ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως περιλαμβάνοντα 1) τὰ προπαιδευτικὰ σχολεῖα, ἐν οἷς ἐφ' ὁλόκληρον τριετίαν διδάσκονται ἡ ἀραβικὴ γλῶσσα, ἡ τουρκικὴ, ἡ γαλλικὴ, ἡ ἀγγλικὴ, τὰ μαθηματικά, ἡ ἰχνογραφία· 2) τὰ εἰδικὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα μεταβαίνουσιν οἱ μαθηταὶ μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἐν τοῖς προπαιδευτικοῖς μαθημάτων. Ταῦτα δὲ περιλαμβάνουσι, α) τὸ πολυτεχνικὸν σχολεῖον, ἐν ᾧ ἡ σπουδὴ διαρκεῖ τέσσαρα ἔτη, μετὰ τὸ τέλος τῶν ὁποίων ἀφίναται ἐλεύθερος νὰ ἐκλέξῃ ὁ μαθητὴς τὸ πολιτικὸν ἢ στρατιωτικὸν στάδιον, καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ὀφείλει νὰ σπουδάσῃ δύο ἔτη ἐν τῷ διοικητικῷ σχολείῳ καὶ ἐντεῦθεν νὰ μεταβῇ εἰς τὴν δη-

μοσίαν ὑπηρεσίαν, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ μεταβαίνει εἰς τὴν στρατιωτικὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Καίρου. β) τὴν νομικὴν σχολὴν διοργανωθείσαν κατὰ τὰς ἀνάγκας τῆς δικαστικῆς μεταρρυθμίσεως καὶ συμφώνως πρὸς τὸ δίκαιον τοῦ Ἰσλαμισμού, τὸ Ῥωμαϊκὸν καὶ τὸ Εὐρωπαϊκόν, ὅπερ δείκνυσι σημαντικὴν πρόοδον, καὶ ἀπαιτοῦσαν τετραετὴ σπουδὴν· γ) τὴν φιλολογικὴν καὶ μαθηματικὴν σχολὴν, ἐν ἣ διδάσκεται ἡ τοπογραφία, ὑψηλότερα μαθηματικά, γλωσσολογία, ῥητορικὴ, προσωδία κτλ. δ) τὴν τεχνικὴν καὶ τεχνολογικὴν σχολὴν ὑπὸ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ ἐν Βουλᾷ ιδρυθείσαν καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰσμαήλ πασσᾶ οὐσιωδῶς τελειοποιηθεῖσαν, ἐν ἣ ὁ τῶν σπουδῶν χρόνος ἐπὶ τρία ἔτη ὠρισμένος ἐστίν· ε) τὴν ἰατρικὴν σχολὴν μετὰ τῆς μαιευτικῆς συνηνωμένην· ς') τὴν ναυτικὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ζ') τὴν ἀρτίως συστηθεῖσαν ἀρχαιολογικὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Καίρου, τὴν διεύθυνσιν τῆς ὁποίας ἀνέθηκεν ὁ Ἰσμαήλ πασσᾶς τῷ περιωνύμῳ Αἰγυπτιολόγῳ *H. Brugsch*.

Τοῦτό ἐστι τὸ νῦν ἐν ἐνεργείᾳ ὑπάρχον ἐκπαιδευτικὸν σύστημα τῆς Αἰγύπτου, τὸ ὁποῖον καὶ περ φέρον τὸν χαρακτῆρα διαμέσου τινὸς μεταξὺ τοῦ Ἰσλαμικοῦ καὶ Εὐρωπαϊκοῦ, ἀποκλίνει ὅμως κατὰ τὰ κυριώτερα τῆς πνευματικῆς μορφώσεως πρὸς τὸ τελευταῖον, διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ ἐν Καίρῳ ἐδρεύοντος συμβουλίου τῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἀρτίως δὲ συνέστη καὶ ἰδιαίτερον ὑπουργεῖον ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου κλάδου. Αἶαν δὲ εὐκταῖόν ἐστιν ἵνα τοῦτο, τὸ μόνον τὴν βᾶσιν τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος ἀποτελοῦν σύστημα, εὐρυνθῇ καὶ μεγεθυνθῇ ὑπὸ τοῦ πράγματι φιλομούσου ἡγεμόνος Ἰσμαήλ πασσᾶ καὶ ἵνα μὴ, ὥς δυστυχῶς μέχρι τοῦδε συνέβαινε, καταστραφῇ ὑπὸ

τοῦ διαδόχου, ἀλλὰ τελειοποιηθῇ ἐπ' ἀγαθῶ τῶν τῆς χώρας κατοίκων, ὧν οἱ πρόγονοι τοσοῦτον διέπρεψάν ποτε ἐπὶ σοφίᾳ. Πλὴν δὲ τούτων ἀναγκαιότατόν ἐστιν ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις νὰ κατασταθῇ τελειότερα καὶ κοινοτέρα· διότι ὡς νῦν ἔχει, φαίνεται ὅτι τὸ οἰκοδόμημα ἤρξατο ἐκ τῆς στέγης καὶ οὐχὶ ἐκ τῶν θεμελίων. Ἐὰν δὲ θελήσῃ τις νὰ κρίνῃ αὐτὸ ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς ὄψεως, εὐκόλως πείθεται ὅτι καὶ διδάσκαλοι, καὶ μαθηταὶ καὶ σχολεῖα λίαν εὐάρεστον ἐμποιοῦσιν ἐντύπωσιν τῷ θεατῇ καὶ περιηγητῇ, ὅστις μετὰ θαυμασμοῦ βλέπει τὰ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἰδρυθέντα ἐκπαιδευτήρια, οἷον τὸ ἐν Σιούτῃ ἐστὶ μέγα, λαμπρὸν, ὅλως εὐρωπαϊκὴν ὄψιν παρέχον οἰκοδόμημα καὶ περικυκλωμένον ὑπὸ μεγάλου κήπου, περιέχοντος καὶ γυμναστήρια, τοῦ ὁποῖου οἱ μαθηταὶ ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν ὄντες φαίνονται νοημονέστατοι. Βεβαίως οἱ τῶν Φελάχων παῖδες ἀπὸ τοῦ 9—14 ἔτους τοιοῦτοι πράγματι εἰσιν, βραδύτερον ὅμως ἢ ταπεινότης, ἢ ὀκνηρία, ἢ ἀδράνοια, ἢ ρυπαρότης καὶ ἢ ἀθλιότης καθιστῶσιν αὐτοὺς ἐλεεινούς.

Τὰ δὲ αὐτοσυντήρητα σχολεῖα προσηρτημένα εἰσὶ τοῖς τζαμίοις καὶ ὠρισμένα διὰ τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν, εἰς τὰ ὁποῖα κατὰ τὸ 1870 ἐφοίτων 60,000 μαθηταὶ, ἐν οἷς καὶ ἡλικιωμένοι, ἀναλογοῦντες πρὸς 12 τοῖς χιλίοις, ἐν ᾧ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ μόλις ἀνελόγει εἷς ἐπὶ τοῖς χιλίοις! Τὸ δὲ κατὰ τὸ 1868 ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἰδρυθὲν σχολεῖον ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ διαδόχου Τεφίκ πασιᾶ, ἐν ἀρχῇ μὲν κατὰ τὸν Ἀπρίλιον εἶχε μόνον 30 μαθητάς, μετὰ παρέλευσιν δὲ ὀκτῶ μηνῶν κατὰ Νοέμβριον ἀνῆλθεν ὁ ἀριθμὸς αὐτοῦ εἰς 240 μαθητάς, ὧν 59 μὲν Αἰγύπτιοι, 52 δὲ Ἴταλοὶ, 21 Γάλλοι, 20 Ἑλλήνες, 24 Ἀγγλοὶ, 32

Σύροι κτλ. διδασκόμενοι τὴν ἀραβικὴν, τὴν γαλλικὴν καὶ τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν. Τῶν σχολείων τούτων τὰ μὲν πλεῖστα συντηροῦνται ὑπὸ τῶν τζαμίων, τινὰ δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ συμβουλίου τῶν βακουφίων, ἄλλα ἔχουσιν ἰδίαν περιουσίαν, ἄλλα ὑποστηρίζονται ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν οἰκονομικῶν καὶ ἄλλα διατηροῦνται διὰ συνδρομῶν καὶ διδάκτρων ἐνὸς φράγκου κατὰ μῆνα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ἀλλὰ καὶ ἐν τούτοις καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ μέγιστον κακὸν μένει πάντοτε ὁ χαρακτὴρ τῆς διδασκαλίας, ἥτοι ἡ μέθοδος καὶ τὸ πνεῦμα αὐτῆς δι' ἑλλειψιν ἀξίων καὶ ἱκανῶν διδασκάλων ἄνευ τῆς προσηκούσης μορφώσεως τῶν ὁποίων οὐδὲν ἐστι γενέσθαι. Ὅθεν τὰ ἐκπαιδευτήρια ταῦτα, καὶ περ θεωρούμενα ὡς μέγα προόδου βῆμα σχετικῶς ὡς πρὸς τὴν προτέραν κατάστασιν, πόρρω ἀπέχουσι νὰ φέρωσι τὸν λαὸν εἰς τὸ προσῆκον σημεῖον τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως, καὶ ἐφ' ὅσον ταῦτα διατελέσουσιν ὑπὸ τὴν ἐπίρροιν τῶν θεοκρατικῶν ἀρχῶν τοῦ Ἰσλαμισμού, οὐδεμία ἐστὶν ἐλπίς νὰ κατορθωθῇ ὅ,τι ἡ τῆς παρούσης ἐποχῆς πρόοδος ἀπαιτεῖ· διὸ δὴ εὐλόγως ἀνακράζει τις τῶν νεωτέρων «χειραφέτησις ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἰσλαμισμού! τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἡ Ἀνατολή! τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἡ Δύσις»!

«Gottes ist der Orient!

Gottes ist der Occident!»

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς τῶν ἀρρένων ἐκπαιδεύσεως. Ὡς πρὸς τὴν μόρφωσιν δὲ τοῦ γυναικείου φύλου, ἄνευ τῆς ὁποίας πάντοτε ἐλλιπὴς ἐστὶν ἡ τῶν ἀρρένων, ὁ φιλόμουσος Κεδίβης καὶ τοῦτο σπουδαιότατον αὐτοῦ μέλημα θεωρήσας, μεγαλοπρεπέστατον σνέστησεν ἐν Καίρῳ παρθεναγωγεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον γοργῶ τῷ βήματι χωρῆσαν ἐπὶ τὰ πρόσω, ὑπὲρ τὰ

500 κοράσια νῦν φοιτῶσι! ἀγαθὴ τύχη! Τὸ νέον τοῦτο φυτώριον ἰδρυθὲν παρὰ τοῖς Νειλώφους ἀνακτόροις τοῦ Χεδίβου *Kasr-el-Nil* καὶ ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτοῦ ἐπίβλεψιν διατελοῦν δύναται νὰ ἀποβῇ ἐν βραχεὶ χρόνου διαστήματι ἡ φωτοβόλος ἐστία τῆς τῶν γραμμάτων διαδόσεως μεταξὺ τοῦ γυναικείου φύλου καθ' ὅλην τὴν Αἴγυπτον καὶ νὰ παραγάγῃ ἀγλαοτάτους καρπούς ἐν τῇ γονιμωτάτῃ χώρᾳ τοῦ Νείλου. Λαμβάνων τις ὑπ' ὄψιν τὰς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Κορανίου ἐρριζωμένας δοξασίας τῶν ἀνατολικῶν ἐθνῶν περὶ τοῦ γεναικείου φύλου, δικαίως ἐξ ἑνὸς μὲν ὀφείλει νὰ θαυμάσῃ τὴν τόλμην τοῦ Ἰσμαὴλ πασιᾶ ἐπὶ τῇ εὐεργετικωτάτῃ ταύτῃ καινοτομίᾳ, ἐξ ἑτέρου δὲ μεγίστην νὰ ἀποδώσῃ σημασίαν εἰς τὸ γενναῖον τοῦτο διάβημα τοῦ Χεδίβου, ὅστις ὡς φιλόστοργος πατήρ ὑπὲρ πάντων κηδόμενος τῶν τέκνων, θέλει ἐγκαίρως μεριμνήσῃ περὶ τῆς συστάσεως παρθεναγωγείων καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς ταῖς χώραις πόλεσιν ἵνα πληθυνθῇ ἡ γνῶσις καὶ μὴ μείνῃ κεκλεισμένη μόνον ἐν τῇ πρωτευούσῃ αὐτοῦ, περὶ τῆς πραγματικῆς φιλομουσίας καὶ πατρικῆς προνοίας τοῦ ὁποίου οὐδεὶς πλέον δικαιοῦται, νὰ διστάζῃ ἀνακαλῶν ἐν τῇ μνήμῃ τοὺς ἀξιωματικόνους ἐκείνους λόγους οὓς πράγματι φιλοσοφικῶς σκεπτόμενος ὁ ἀνὴρ, ὡς νέος τις Ἡτολομαῖος, εἶπε τῇ ἑλληνοευρωπαϊκῇ ἐπιτροπῇ ὅτι ἀντὶ τοῦ προτεινομένου ἀνδριάντος, ἐξ οὗ οὐδεμία προκύψει ὠφέλεια, προτιμᾷ τὴν ἰδρυσιν μεγάλου διεθνoῦς σχολείου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ αὐτὸς ἀναλαμβάνει τὴν συντήρησιν αὐτοῦ, λόγους σπανίως ἀκουομένους καὶ ἐκ στόματος εὐρωπαίων ἡγεμόνων.

Ὁ Ἰσμαὴλ πασιᾶς ὑπὸ ἀληθοῦς μὲν ἐπιστημονικοῦ ζήλου ὁρμώμενος διέταξεν ἐσχάτως τὴν σύστασιν

γεωγραφικῆς ἐταιρίας ἐν Καίρῳ ἐφαμίλλου τοῦ Εὐρωπαϊκαῖς, μελλούσης νὰ κατασταθῇ, φιλανθρωπικῶν δὲ ἐμπορούμενος αἰσθημάτων ἀπεφάσισε τὴν ἰδρυσιν σχολείου κωφαλάων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Καὶ ταῦτα μὲν ὄντως γενναῖα καὶ ἀξιόζηλα, ἀνυφοῦντα τὸν ἐργάτην αὐτῶν ὑπὲρ τὴν σφαῖραν τῆς καὶ νῦν ἔτι νήδυμον ὕπνον καθευδούσης Ἀνατολῆς καὶ ἀναβιβάζοντα αὐτὸν εἰς τὴν περίβλεπτον θέσιν τῶν εὐρωπαϊῶν ἡγεμόνων, πρὸς συμπλήρωσιν ὅμως καὶ ἐπιστέγασιν τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος ἔτι δύο τινά, καὶ ταῦτα σπουδαιότατα, ὑπαλείπονται τῷ μεγαλεπηθόλῳ τῆς χώρας ἡγεμόνι, ἥτοι ἡ διάδοσις τῆς δημοτικῆς καὶ μέσης ἐκπαιδεύσεως παρὰ τῷ λαῷ διὰ παντός μέσου καὶ τρόπου πρὸς ἐξημέρωσιν καὶ μόρφωσιν αὐτοῦ, ἄνευ τῆς ὁποίας τὸ ἄρχειν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐποχῇ τῆς προόδου ὄνειδος ἐστὶ τοῖς ἄρχουσι μᾶλλον ἢ τοῖς ἀρχομένοις, ἐν τοιαύτῃ διατελοῦσι καταστάσει, καὶ ἡ ἰδρυσίς καὶ σύστασις παγκοσμίου φιλολογικοῦ μουσείου σὺν βιβλιοθήκῃ ἐν τῇ τοῦ Ἀλεξανδρου πόλει, ὁμοιομόρφου καὶ ἀπαραλλάκτου τῷ ὑπὸ τῶν ἀειμνήστων Πτολεμαίων ἰδρυθέντι, ἀθάνατον καταστήσαντι τὸ ὄνομα αὐτῶν, καὶ τοῦτο ἀποδείξει πράγματι ὅτι οἱ Μακεδόνες καὶ οἱ ὅπωςδήποτε Μακεδονικὴν ἔχοντες καταγωγὴν ὑπὸ τῆς θείας προωρίσθησαν Προνοίας πρὸς μεγαλουργήματα οὐχὶ ἐπιδεικτικά, ἀλλ' ὠφελιμώτατα καὶ εὐεργετικώτατα τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει.

ΣΤ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ, ΤΗΣ ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ.

Οἱ μὲν ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ ἰδίᾳ ὁ τῆς ἱστορίας πατὴρ καὶ ὁ Διόδωρος ἱστοροῦσιν ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι οἱ τοῖς παναρχαίοις χρόνοις μετὰ θρησκευτικοῦ φόβου θεωροῦντες τὴν θάλασσαν καὶ τῶν ναυτιλλομένων ὡς ἀθέων καταφρονοῦντες, κατὰ πρῶτον ἐπεδόθησαν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ἐπιμιξίαν μετὰ τῶν ξένων ἐθνῶν ἀφ' ἧς ἐποχῆς ὁ βασιλεὺς Ψαμμήτιχος (664—610) διὰ τῆς βοθηίας καὶ συνδρομῆς τῶν Ἰώνων καὶ Κερῶν νικήσας τοὺς συμβασιλεῖς παρεχώρησεν αὐτοῖς πρὸς κατοικίαν τὴν περὶ τὸ Πηλουσιακὸν στόμα κειμένην χώραν, Στρατόπεδα ἐπικληθεῖσαν, καὶ καλῶς διατάξας τὰ τῆς Αἰγύπτου, συμμαχίαν ἐποίησατο πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, ἠνέωξε τοὺς λιμένας τῆς χώρας πρὸς πάντας τοὺς ξένους τοὺς θέλοντας νὰ ἐγκατασταθῶσι καὶ λίαν φιλέλλην ὦν ἰδίᾳ περιποιήθη τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς υἱοὺς τὴν Ἑλληνικὴν ἐδίδαξε παιδευσιν «Τοῖσι δὲ Ἰῶσι καὶ τοῖσι Κερσὶ τοῖσι συγκατεργασμένοισι αὐτῷ ὁ Ψαμμήτιχος δίδωσι χώρους ἐνοικῆσαι ἀντίους ἀλλήλων, τοῦ Νείλου τὸ μέσον ἔχοντος, τοῖσι οὐνόματα ἐτέθη Στρατόπεδα. Τούτους τε δὴ σφι τοὺς χώρους δίδωσι καὶ τᾶλλα τὰ ὑπέσχετο πάντα ἀπέδωκε· καὶ δὴ καὶ παῖδας παρέβαλε αὐτοῖσι Αἰγυπτίους τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν ἐκδιδάσκειν... Οἱ δὲ Ἰῶνές τε καὶ οἱ Κᾶρες τούτους τοὺς χώρους οἴκησαν χρόνον ἐπὶ πολλόν. Εἰσὶ δὲ οὗτοι οἱ χώροι πρὸς θαλάσσης ὀλίγον ἔνερθε Βουβάστιος πόλιος ἐπὶ τῷ Πηλουσίῳ καλυμμένῳ στόματι τοῦ Νείλου... Τὰ περὶ Αἴγυπτον γενόμενα ἀπὸ Ψαμμίτιχου βασιλέως ἀρξάμενος πάντα καὶ τὰ ὕστε-

ρον ἐπιστάμεθα ἀτρεκέως· πρῶτοι γὰρ οὗτοι ἐν Αἰγύπτῳ ἀλλόγλωσσοι κατοικίσθησαν» ἀφηγεῖται ὁ Ἡρόδοτος, καὶ ὁ Διόδωρος λεπτομερέστερον ἱστορῶν τὰ περὶ τοῦ Ψαμμήτιχου καὶ τὰς εὐνοϊκὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ πάντας ἐν γένει τοὺς ξένους ἐπιφέρει «ὁ δὲ Ψαμμήτιχος... πρὸς τε Ἀθηναίους καὶ τινὰς τῶν ἄλλων Ἑλλήνων συμμαχίαν ἐποιήσατο. Εὐεργέτει δὲ καὶ τῶν ξένων τοὺς ἐθελοντὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον ἀποδημοῦντας, φιλέλλην ὦν διαφερόντως τοὺς υἱοὺς τὴν ἑλληνικὴν ἐδίδαξε παιδείαν· καθόλου δὲ πρῶτος τῶν κατ' Αἴγυπτον βασιλέων ἀνέωξε τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι τὰ κατὰ τὴν χώραν ἐμπόρια καὶ πολλὴν ἀσφάλειαν τοῖς καταπλέουσι ξένοις παρείχετο».

Ἡ δὲ πρόοδος τῆς ἐπιστήμης ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις κατῴρθωσε μετὰ παρέλευσιν εἴκοσι καὶ τσσαρῶν ἑκατονταετηρίδων ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ μεγάλου ἐρευνητοῦ τῆς ἀρχαιότητος Ἡροδότου διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ λίθου τῆς Ῥοσσέτης καὶ τοῦ ὀβελίσκου τῶν Φυλῶν νὰ ἀποκαλύψῃ τὸ αἰώνιον μυστήριον τῶν ἱερογλυφικῶν, νὰ προαγάγῃ τὰς τῶν Ἑλλήνων πληροφορίας καὶ μετὰ θετικότητος νὰ εἰσδύσῃ εἰς ἐποχὴν ἀπωτάτην τῶν προτέρων γνώσεων. Πρὸς δὲ τούτοις ὁ τοῖχος τοῦ ἐν Κάρνακ ναοῦ περιέχει συνθήκην συνόμολογηθεῖσαν μεταξὺ τοῦ βασιλέως Ῥαμεσσῆ τοῦ 6'. καὶ τοῦ βασιλέως τῶν Ἀσιατικῶν ἐθνῶν Χετασσάρ κατὰ τὴν 16 π. Χ. ἑκατονταετηρίδα. Τὸ ἀρχαιότατον τοῦτο τῶν μέχρι τοῦδε ἀνακαλυφθέντων γραπτῶν μνημείων τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ἔχον ἡλικίαν 34 ἑκατονταετηρίδων, ἀναφέρει συνθήκας προγενεστέρας μεταξὺ τῶν Αἰγυπτίων καὶ καὶ Ἀσιατικῶν ἐθνῶν, ἐξ ὧν γίνεται ὄχλον ὅτι μεταξὺ τῶν ἐ-

Θνῶν τούτων ἔκπαλαι ὑπῆρξαν ἀκμαία καὶ ζωηρά συγκοινωνία καὶ ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι δὲν ἐφοβοῦντο τὴν θάλασσαν, ὡς οἱ Ἕλληνες ἱστοροῦσιν, ἀποδείκνυται ἐκ τῆς θαλασσίας ἐκστρατείας τῆς βασιλίδος Μισάφριος ἀδελφῆς τοῦ Τοθμώσιος γ' κατὰ τῆς Ἀραβίας, ἀπεικονιζομένης ἐν τοῖς τοίχοις τῶν Θηβῶν, περὶ τῆς ὁποίας ὁ τῶν ἱερογλυφικῶν ἐρμηνευτὴς Dûmichen λέγει «ἡ πολλαχόθεν προβαλλομένη δοξασία ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι ἀποτροπιαζόμενοι τὴν θάλασσαν περιωρίσθησαν εἰς τὴν Νειλοπλοίαν ἐντελῶς ἀνασκευάζεται ἐκ τῶν ἱερογλυφικῶν τούτων παραστάσεων καὶ μάλιστα πιστοποιεῖται ὅτι καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἔποψιν οἱ Αἰγύπτιοι ὑπῆρξαν οἱ διδάσκαλοι τῶν ἐθνῶν τῆς ἀρχαιότητος. Πάντως εὐρίσκομεν ἐν τοῖς ἡμετέροις μνημείοις, ἀνήκουσι τῇ ἱζ' ἑκατονταετηρίδι π. χ., ἥτοι εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν καὶ περὶ τῶν ἐμπειροτάτων θαλασσοπόρων τῆς ἀρχαιότητος, τῶν Φοινίκων οὐδὲν θετικὸν ἀπολύτως γινώσκουμεν, ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι διέσχίζον ἤδη τὴν παρακειμένην αὐτοῖς θάλασσαν καὶ αἱ περὶ τούτου μαρτυροῦσαι ἐπιγραφαὶ εἰσι τὰ ἀρχαιότατα μνημεῖα. Ἡ δὲ θαλασσοπλοία αὐτῶν διευθύνετο πρὸς τὰ παράλια τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ τοῦ Ἀραβικοῦ κόλπου, ἐν οἷς κατόικουν Φοινίκες πρὶν μετοικήσωσιν εἰς τὰ παράλια τῆς Μεσογείου θαλάσσης». Μεταξὺ δὲ τῶν προϊόντων, τὰ ὅποια τῶν Αἰγυπτίων τὰ πλοῖα ἀπεβίβαζον, ἀναφέρεται ὀνομαστικῶς καὶ δενδρολίβανος, περὶ οὗ οἱ Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι τοσούτους διέδωκαν μύθους. Καὶ ἐν τῇ προσευχῇ, ἣν ὁ μέγας Ῥαμεσῆς ἀπέτεινε πρὸς τὸν θεὸν Ἀμμωνα διατηρηθεῖσαν ἐν τῷ τοῦ Βρετανικοῦ μουσείου παπύρῳ λέγεται «ναὸν σοι ὠκοδόμησα ἐκ λίθου, αἰωνίους κίονας ἕστησά σοι καὶ ὀβελίσκους ἐξ Ἑλε-

φαντίνης προσήγαγον, μεγάλα πλοῖα ὑπὲρ σοῦ διέσχιζον τὴν θάλασσαν ἵνα σοι καμίσωσι τοὺς φόρους πάντων τῶν ἐθνῶν. Αἱ πληροφορίαι τοῦ Ἡρόδοτου κατὰ τοῦτο συμφωνοῦσιν, ὅτι πρὸ τῆς ζ' ἑκατονταετηρίδος οὐδεμία ἀπ' εὐθείας ὑπῆρχε ἐμπορικὴ καὶ ναυτικὴ ἐπιμιξία καὶ συγχοινωνία μεταξὺ τῶν Αἰγυπτίων καὶ Ἑλλήνων, ἐξ οὗ δύνатаί τις νὰ συμπεράνη ὅτι μίαν τοιαύτην συγχοινωνίαν διευκόλυναν οἱ Φοίνικες, οἵτινες διὰ τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ Σουέζου ἐξ ἑνὸς μὲν μετὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἐξ ἑτέρου δὲ μετὰ τῶν Αἰγυπτίων ἦλθον εἰς ἐπαφήν.

Ὁ δὲ Ἡρόδοτος ἱστορεῖ ὅτι ἐν καιρῷ τοῦ βασιλέως Πρωτέως, καθ' ὃν συνέβη ὁ Τρωικὸς πόλεμος, οἱ Τύριοι Φοίνικες ᾤκουν περὶ τὸ τέμενος τῆς Μέμφιδος, τοῦ ὁποίου ὅλος ὁ χῶρος ἐκαλεῖτο Συρίων στρατόπεδον «τούτου δὲ ἐκδέξασθαι τὴν βασιλὴν ἔλεγον ἄνδρα Μεμφίτην, τῷ κατὰ τῶν Ἑλλήνων γλῶσσαν οὖνομα Πρωτέα εἶναι. Τοῦ νῦν τέμενός ἐστι ἐν Μέμφι κάρτα καλόν τε καὶ εὖ ἐσκευασμένον, τοῦ Ἡφαιστείου πρὸς νότον ἄνεμον κείμενον· παροικέουσι δὲ τὸ τέμενος τοῦτο Φοίνικες Τύριοι, καλέεται δὲ ὁ χῶρος οὗτος ὁ συνάπας Τυρίων στρατόπεδον». Οἱ Τύριοι ἐπορίζοντο πλοίων ἰστία ἐξ Αἰγύπτου κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ προφήτου Ἐζεκήλ· ὁ δὲ ἰσθμὸς τοῦ Σουέζου πράγματι ὑπῆρξεν ἡ παναρχαία ὁδὸς τῆς τῶν ἐθνῶν συγχοινωνίας, ἡ δὲ νῦν ὑπὸ τῶν Ἀράβων καλουμένη El-Kantara, ἡ γέφυρα τῆς μεγάλης συνοδίας μεταξὺ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Συρίας. Ἐνταῦθα πορεύονται οἱ υἱοὶ τοῦ Χάμ υἱοῦ τοῦ Νῶε ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Αἴγυπτον ἵνα ἐν τῇ παρὰ τὸν Νεῖλον χώρᾳ ἰδρύσωσι τὴν ἀρχαιοτάτην καὶ ἱστορικῶς ἀποδεδειγμένην κατοικίαν, ἐνταῦθα παρὰ τὸν Νεῖλον με-

τηνάστευσεν ὁ Ἀβραάμ μετὰ τῶν καμήλων καὶ τῶν ποιμνίων, ἐντεῦθεν διήλθεν ἡ συνοδία, ἡ τὸν Ἰωσήφ, υἱὸν τοῦ Ἰακώβ, ἀγοράσασα, ἐνταῦθα ἦλθον εἰ ἀδελφοὶ αὐτοῦ εἰς τὴν χώραν Γοσέμ, ἐντεῦθεν διήλθεν ὁ στρατὸς τοῦ ἰσχυροῦ βασιλέως Σεσώστριος (Ῥαμεσῆ), ὅτε ἐκ τῆς Αἰγύπτου ὠρμήθη πρὸς κατάκτησιν τῆς Ἀσίας καὶ τελευταῖον ἐνταῦθα ἐτελεῖτο ἡ εἰρηνικὴ ἐκείνη συγκοινωνία τῶν γειτνιαζόντων ἐθνῶν, περὶ ἧς τρανότατα μαρτυρεῖ ἡ προμνημονευθεῖσα συνθήκη. Κατὰ φυσικὸν τοίνυν λόγον οἱ Αἰγύπτιοι μετεχειρίσθησαν τὴν τῶν Φοινίκων μεσιτείαν εἰς τὴν μετὰ τῶν Ἑλλήνων συγκοινωνίαν.

Ἀληθές μὲν ἐστὶν ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι δὲν ὑπῆρξαν ἐμπαθεῖς ναυτικοὶ καὶ θαλασσοπόροι οὐδ' ἐπέτρεπεν αὐτοῖς τοῦτο ἡ εὐδαίμων ἐκείνη χώρα, καὶ διὰ τοῦτο παρεχώρουν τὰς ῥιψοκινδύνους θαλασσοπορείας, ὡς τὸν περίπλουν τῆς Ἀφρικῆς, ὃν ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Νεκὼς προὔκάλεσε, πάντοτε εἰς τοὺς Φοίνικας, ἐν καιρῷ ὅμως ἀνάγκης ἐλάμβανον μέρος ἐνεργητικὸν καὶ εἰς τὰς θαλοσσοπλοίας· διότι ὅτε Σατάσπης ὁ τοῦ Δαρείου ἀνεψιὸς ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Ξέρξου νὰ περιπλεύσῃ τὴν Ἀφρικὴν ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς Μεσογείου θαλάσσης, ἐξ Αἰγύπτου παρέλαβε πλοῖα καὶ ναύτας κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου «συγχωρήσαντος δὲ Ξέρξεω ἐπὶ τούτοις ὁ Σατάσπης ἀπικόμενος εἰς Αἴγυπτον καὶ λαβὼν νέα τε καὶ ναύτας παρὰ τούτων ἐπλῶε ἐπὶ Ἡρακλέας στήλας». Ὅτε δὲ ὁ βασιλεὺς Ἀμασις Β' (570—526) ὁ μέγας φιλέλλην μετώκιζε τοὺς Ἰωνας καὶ Κᾶρας ἐκ τῆς παραλίας εἰς τὴν Μέμφιν καὶ πολυτρόπως ὑπεστήριξε τὸν μετὰ τῶν Ἑλλήνων σύνδεσμον, ἐπὶ τεσοῦτον ἠῤῥησε τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ συγκοινωνία με-

ταῦ τῶν δύο ἐθνῶν καὶ τοσαῦτα πλούτη εἰς τὴν χώραν εἰσῆλθον, ὥστε ἡ εὐτυχία αὐτῆς, ἥτις ἀπὸ τοῦ Ῥαμεσῆ τοῦ Β' εἶχεν ἐκλείψει, ἐπὶ πλείστον ἀκμάσασα, εἰς μέγαν ἐκίνει θαυμασμόν πάντας τοὺς ἐπιφανεστάτους τῆς ἐποχῆς ἄνδρας. Ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ Κανωδικοῦ στόματος κειμένη πόλις Ναύκρατις, ἣν ἐμπόριον εἶχε καταστήσει ὁ Ψαμμήτιχος, εἰς μεγίστην ἔφθασεν ἀκμὴν, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἐξ ὅλων τῆς Ἑλλάδος τῶν μερῶν, καθὼς καὶ ἐκ τῆς Φοινίκης, δις τοῦ ἔτους ἐχομίζετο οἶνος ἐν κεραμείοις σκεύεσι «Τὸ δὲ ὀλίγοι τῶν εἰς Αἴγυπτον ἐκ τῆς Ἑλλάδος πάσης καὶ πρὸς ἐκ Φοινίκης κέραμος ἐπάγεται πλήρης οἴνου δις τοῦ ἔτους ἐκάστου, καὶ ἐν κεράμιον οἴνηρόν ἀριθμῶ κείμενον οὐκ ἔστι ὡς λόγῳ εἰπεῖν ἰδέσθαι» λέγει ὁ τῆς ἱστορίας πατήρ. Ὁ δὲ Ἀμασις λίαν φιλέλλην γενόμενος καὶ πολλὰ πέμψας ἀναθήματα εἰς τὴν Ἑλλάδα πρῶτος τὴν πλουσιωτάτην νῆσον Κύπρον καθυπέταξε καὶ φόρου ὑποτελῆ κατέστησεν, ἥτις ἀφθονώτατα παρεῖχε ξυλικὴν πρὸς ναυπηγίαν καὶ χαλκόν, καὶ ἡ ὁποία ἐπιπολὺν χρόνον ἐχρημάτισεν τὸ σπουδαιότατον ὀρμητήριον τῆς ναυτικῆς τῶν Φοινίκων δυνάμεως. Οἱ διάδοχοι ὅμως αὐτοῦ ὑπῆρξαν ἀνάξιοι νὰ διατηρήσωσι τὴν ἀκμὴν ταύτην τῆς Αἰγύπτου, ἣν ὁ προφήτης Ἰερεμίας παραβάλλει πρὸς μόσχον λαμπρὸν προώρως ἀγόμενον εἰς τὸ σφαγεῖον· διότι τῷ 525 τοῦ Καμβύσου εἰσβαλόντος εἰς τὴν χώραν οἱ κάτοικοι αὐτῆς, ὧν ἡ δύναμις τὰ μέγιστα εἶχεν ἐξασθενήσκει διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς δουλείας ἀπὸ τοῦ Ῥαμεσῆ, ὑπέστησαν τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν Περσῶν, ἀπὸ τοῦ ἀφορήτου ζυγοῦ τῶν ὁποίων ἀπήλλαξεν αὐτοὺς ὡς σωτὴρ Ἀλέξανδρος ὁ μέγας καὶ νέαν ἠνέωξεν ἐποχὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Αἰγύπτου, καθ

ἣν ὁ ἑλληνομακεδονικὸς πολιτισμὸς εἰσδύσας εἰς τὰ ἐνδότερα παρηγκώνισε τὸν αἰγυπτιακὸν καὶ εἰς μέγιστον βαθμὸν ἀνύψωσε τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν συγκοινωνίαν εἰς τὰ ἀπώτατα τῆς Ἀσίας μέρη ἐπεξέτεινεν, ὡς τρανότατα μαρτυρεῖ ἡ μεγίστη καὶ ταχίστη τῆς Ἀλεξανδρείας πρόοδος καὶ ἐπίδοσις, ἐν τοῖς λιμέσι τῆς ὁποίας πολλάκις συνηθροίζοντο μέχρι τῶν χιλίων πλοίων ! Ὁ δὲ Πτολεμαῖος Φιλάδελφος συνωμολόγησε συνθήκην πρὸς τὴν Ῥώμην, καθ' ἣν οἱ τῆς Ἰταλίας λιμένες ἠνεώχθησαν εἰς τὸ ἐμπόριον τῆς Αἰγύπτου καὶ εἰς τὰ πλοῖα αὐτῆς, καὶ ἐπὶ τῆς Ῥωμαιοκρατίας ἔτι μᾶλλον ἀνεπτύχθυσαν αἱ ἐμπορικαὶ σχέσεις τῆς Αἰγύπτου καθ' ὅσον οἱ Ῥωμαῖοι τὴν μετὰ τῶν Ἰνδιῶν συγκοινωνίαν διὰ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τοῦ Νείλου ἐξετέλουν καὶ οὕτως εἶχε περιπέσει τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ συγκοινωνία εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων ἐξ ἑνὸς καὶ τῶν Ἀράβων καὶ τῶν Ἰνδιῶν ἐξ ἑτέρου, καὶ ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι καὶ οἱ Βενετοὶ συνεχέν τρωσαν αὐτοῖς πάντα τὰ συμφέροντα τοῦ διὰ τῆς Ἀλεξανδρείας γενομένου ἐμπορίου τῶν Ἰνδιῶν.

Ἐκτὸς δὲ τοῦ προμνημονευθέντος συνδέσμου μετὰ τῶν Φοινίκων, Σύρων, Ἀράβων, Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων οἱ Αἰγύπτιοι διετήρουν τακτικὴν ἐμπορικὴν συγκοινωνίαν καὶ πρὸς τοὺς μεσημβρινοὺς καὶ δυτικοὺς γείτονας, τοὺς Αἰθίοπας καὶ Αἴθυσας. Ἀλλ' αἱ ταραχαὶ καὶ οἱ κλονισμοί, οὓς βραδύτερον ὑπέστη ἡ Αἰγύπτος, ἡ εἰσβολὴ ξένων κατακτητῶν, τῶν ὁποίων αἱ καταπιέσεις καὶ βιαιοπραγίαι φόβον καὶ τρόμον ἐνέπνευσαν τοῖς κατοικοῖς, ἐπιβλαβέστατα ἐπενήργησαν ἐπὶ τῆς συγκοινωνίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, καὶ ἡ τῆς Καρχηδόνης δὲ καταστροφὴ, ἡ πτώσις τῆς Λέπτεως καὶ Κυρήνης καθὼς καὶ ὁ Βανδαλικὸς πόλε-

μος διέλυσαν τὸν σύνδεσμον τῆς Αἰγύπτου μετὰ τῆς βορρείου Ἀφρικῆς. Κατὰ ταύτην ὅμως τὴν ἔποψιν ὁμολογητέον ὅτι ὁ νικηφόρος Ἰσλαμισμὸς νέαν ἐνεκαίνισεν ἐποχὴν ἀνορθώσας ἐν πολλαῖς χώραις τὴν συγκοινωνίαν ὥς ἐπὶ τῆς Ῥωμοκρατίας ὑπῆρχεν· διότι ἡ νέα τῆς Αἰγύπτου πρωτεύουσα, τὸ Κάϊρόν, πάραυτα συνεδέθη ἐμπορικῶς μετὰ τῶν πρωτευουσῶν τῶν Καλιφῶν, Δαμασκοῦ, Βαγδατίου, Μαρόκου καὶ Φέζ καὶ εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς συγκοινωνίας συνετέλεσαναὶ μεγάλαι τῶν εἰς Μέκκαν προσκυνητῶν συνοδίαί, τὸ κέντρον τῶν ὁποίων ἀπετέλει ἡ παρὰ τὸν Νεῖλον πολυτελής πρωτεύουσα. Ἐνταῦθα συνήρχοντο οἱ διὰ τὴν ἱερὰν ἀποδημίαν προωρισμένοι πιστοὶ κατὰ τοὺς μῆνας Shewal καὶ Ramasàhn ἐκ διαφόρων τῆς Ἀφρικῆς μερῶν οἷον ἐκ Σουδάν, Δαρφούρ, Βορνοῦ, Βαχιρμὶ Τζάδας λίμνης, Νιγριτίας, Τιμβουκτοῦ, Ἀσβεν Μαρόκου, Ἀλγερίας, Τύνιδος καὶ Μαρζούκης ἵνα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἑμίρου El-hagg καὶ ἡγεμόνος τῶν προσκυνητῶν ἀπαρτίσωσι τὴν πομπωδεστάτην συνοδίαν τῆς ἱερᾶς πόλεως. Πλὴν ταύτης τῆς ἐπισήμου συνοδίας τῶν προσκυνητῶν ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι πολυάριθμοι διατηροῦσαι τὴν συγκοινωνίαν τῶν ἀνωτάτων τῆς Ἀφρικῆς μερῶν καὶ μέχρι τῆς Παλαιστίνης καὶ Δαμασκοῦ προχωροῦσαι ὥς καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις διηυκόλυναν τὴν συγκοινωνίαν ἐξ ἑνὸς μὲν τὰ τακτικῶς πλέοντα ἀτμόπλοια μεταξὺ Ἀλεξανδρείας καὶ Πόρτ Σαῖδ προχωροῦντα μέχρι τῆς Βηρυτοῦ, ἐξ ἐτέρου δὲ καὶ ὁ μεταξὺ τοῦ Καΐρου καὶ Σουέζ κατασκευασθεὶς σιδηρόδρομος, πρὸ τοῦ ὁποίου πολυάριθμος συνοδία 500—600 χαμήλων τακτικῶς κατὰ μῆνα ὁδοιποροῦσα διετῆρει τὴν συγκοινωνίαν ταύτης τῆς γραμμῆς.

Πρὸς ταῖς συνοδίαις ταύταις, αἵτινες ἔνεκα τῶν μεγάλων τῆς καμῆλου πλεονεκτημάτων πάντοτε μέλλουσι νὰ ἀποτελῶσι τὸ κυριώτατον μέσον τῆς συγκοινωνίας ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἔνθα ἡ κάμηλός ἐστιν οὐ μόνον τὸ πλοῖον, ἀλλὰ καὶ τὸ ταχυδρομεῖον καὶ ὁ τηλεγράφος τῆς ἐρήμου, μεγάλως συντελεῖ εἰς τὴν εὐκολίαν τῆς συγκοινωνίας τῆς Αἰγύπτου καὶ ἡ ναυτιλία. Ἀληθὲς μὲν ἐστὶν ὅτι ὁ Νεῖλος ἐν μὲν τῇ ἄνω Αἰγύπτῳ συγκριτικῶς πρὸς τὴν ζωηρότητα τῶν μεγάλων τῆς Εὐρώπης ποταμῶν πρέπει νὰ ὀνομασθῇ ἔρημος ὕδατος ὁδός, ἐν τῇ κάτω ὁμως Αἰγύπτῳ πανταχοῦ ἐνεργεῖται ζωηροτάτη ναυτιλία ἐν αὐτῷ, ὅστις ἐν πολλοῖς μέρεσι φαίνεται οἷονεὶ κατεσπαρμένος μετὰ πλοίων. Τὰ Νειλῶα ταῦτα σκάφη (dahapieh καὶ markad) κατασκευαζόμενα ὥς τὰ ἐν τοῖς παναρχαίοις χρόνοις κατὰ τὴν ἔρευναν τῶν νεωτέρων ἔχουσι τὴν μὲν πρῶμνην ὑψηλοτέραν, τὴν δὲ πρῶραν χαμηλοτέραν ἵνα κατὰ τὰς πλυμμύρας τοῦ Νείλου πάραυτα ἀναγγέλλωσι περὶ αἰφνιδίας τινὸς αὐξήσεως τῶν ὑδάτων. Πρὸς τοῦτοις δὲ ὑπάρχουσι μὲν καὶ ἀτμόπλοια ἐν τῷ Νείλῳ ἀνήκοντα εἰς τὸν ἀντιβασιλέα καὶ εἰς τοὺς πρίγκιπας ἢ εἰς τὴν κυβέρνησιν, ταῦτα ὁμως χρησιμεύουσι πρὸς ἰδιαιτέρους σκοποὺς καὶ ὥς ἐκ τούτου ἡ γενικὴ συγκοινωνία τῶν περὶ τὸν Νεῖλον αἰκούντων ἐπιτελεῖται διὰ τῶν Νειλῶων πλοίων. Ἐὰν δὲ παραβάλη τις τοὺς μεγάλους ποταμοὺς τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς οἶον τὸν Ῥῆνον καὶ τὸν Μισσισίπην, ἐν ἐκάστῳ τῶν ὁποίων διαπλέουσι 600 ἀτμόπλοια πρὸς διατήρησιν τῆς δημοσίας συγκοινωνίας, πάραυτα δύναται νὰ κατανοήσῃ τὴν μεγίστην ἀντίθεσιν μεταξὺ τῆς στασιμότητος τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς προόδου τῆς Δύσεως καὶ Ἀμερικῆς! Οὐχ ἥττον

ὁμως ἡ τρὸ τινων ἐτῶν σχηματισθεῖσα ἀτμοπλοϊκὴ ἐταιρία Ἀζιζιέ ἀπεφάσισε νὰ θέσῃ εἰς ἐνέργειαν τὰ ἀτμόπλοια αὐτῆς τακτικῶς κατὰ τοὺς χειμερινοὺς μῆνας μεταξύ τοῦ Καίρου καὶ Ἀσουάν (Συήνης) καὶ νὰ προσεγγίζωσιν εἰς Beni-Suef, Minieh, Siut, Girgeh Kenneh, Luskor, Esneh καὶ Edfu διανύοντα τὸν τῆς ἀνόδου καὶ καθόδου πλοῦν ἐντὸς 20 ἡμερῶν, διὰ τὸν ὁποῖον μετὰ τῆς τροφῆς ὁ ναυλὸς ὠρίσθη εἰς δισχιλία περίπου φράγκα· Ἐντεῦθεν ἐπῆλθε ῥῆξις μεταξύ τῶν πλοιάρχων τῶν Νειλῶν πλοίων καὶ τῆς ἀτμοπλοϊκῆς ἐταιρίας, καθ' ἣν ἀπεφάνθη ὁ Ἀντιβασιλεὺς ὑπὲρ τῆς ἐταιρίας, ἥτις ἤθελεν ἐξακολουθήσει νὰ διατηρήσῃ τὴν συγκοινωνίαν, εἰ μὴ περιήρχετο εἰς ἀνάγκην νὰ διαθέσῃ ἀλλαχοῦ τὰ ἀτμόπλοια, ἥτοι εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ εἰς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν· διότι ἐν μὲν τῇ Μεσογείῳ συνέστησε μίαν ταχυδρομικὴν ἀτμοπλοϊκὴν γραμμὴν μεταξύ Ἀλεξανδρείας καὶ Κωνσταντινουπόλεως διὰ Σμύρνης καὶ ἐντεῦθεν μέχρι Θεσσαλονίκης καὶ εἰσῆλθεν εἰς ἀνταγωνισμόν πρὸς τὴν ἀτμοπλοϊκὴν ἐταιρίαν τοῦ Λόυδ. Ἀκολούθως συνέστησε καὶ δευτέραν γραμμὴν μεταξύ Κωνσταντινουπόλεως, Πόρτ-Σαῖδ, Ἰόππης, Βηρυτοῦ, Τριπόλεως, Λατακίας, Ἀλεξανδρέτας, Μερσίνης, Χίου, Σμύρνης, καὶ Καλλιπόλεως. Εἶτα ἀνέλαβεν νὰ διατηρήσῃ τὴν διὰ τῆς διώρυγος Μαχμουδιέ συγκοινωνίαν μεταξύ Ἀλεξανδρείας καὶ Καίρου καὶ τὴν τῆς Ρωσσέτης. Καὶ τελευταῖον ἐπεξέτεινε τὸν κύκλον συστήσασα κανονικὴν γραμμὴν ἐβδομαδιαίαν μεταξύ Ἀλεξανδρείας καὶ Βρεντεσίου, Ἀγκόνης, Βενετίας, Τεργέστης καὶ Κερκύρας καὶ εἰσελθοῦσα εἰς ἀνταγωνισμόν πρὸς τὴν ἰταλικὴν ἐταιρίαν Τρινακρίαν διὰ τῆς ἐλαττώσεως τοῦ ναύλου κατὰ 50 φράγκα.

Ἐν δὲ τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσῃ συνέστησεν ἡ ἑταιρία κατ' αἵτησιν τῆς κυβερνήσεως ἰδιαιτέραν γραμμὴν τρὶς τοῦ μηνὸς συνδέουσαν τὸ Σουέζ, *Jemseh, Kossähr, Suakim* καὶ *Massaua*, διὰ τῶν ὁποίων γίνεται καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν συνοδιῶν τῆς ἐρήμου. Καὶ ὁ μὲν ἀριθμὸς τῶν ἐν τῇ Μεσογείῳ ἀτμοπλοίων τῆς ἑταιρίας συμποσοῦται εἰς 46, ἐχόντων 2697 δύναμιν ἵππων καὶ 11, 390 τόνους· ὁ δὲ τῶν ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσῃ εἰς 9 μετὰ 1240 δυνάμεως ἵππων, καὶ 7326 τόνων, καὶ τῶν ἐν τῷ Νείλῳ εἰς 39 ἀτμόπλοια μετὰ 2470 δυνάμεως ἵππων, ἐν συνόλῳ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἀναβαίνει εἰς 68. Ἡ μὲν ἀξία τοῦ ὕλικου ὑπολογίζεται εἰς 50 περίπου ἑκατομμύρια φράγκων, τὸ δὲ ἀρχικὸν κεφάλαιον εἰς 8 ἑκατομμύρια λιρῶν στερλινῶν διανεμηθὲν εἰς 400,000 μετοχὰς ἀνὰ 20 λίρας. Μεθ' ὅλην τὴν πολύπλοκον ταύτην διοργάνωσιν ὑπαγορευθεῖσαν ὑπὸ ἀπλήτου κερδοσκοπίας καὶ πλεονεξίας, κατ' ἀρχὰς μὲν καὶ μέχρι τινὸς καλῶς εἶχον τὰ τῆς ἑταιρίας, ἀκολούθως ὅμως ὡς ἐν πολλαῖς ἄλλαις ἐπιχειρήσεσιν, οὕτω καὶ ἐπὶ ταύτης ἐπιδραβῶς ἐπενήργησεν ἡ ἐλλειπὴς διοργάνωσις καὶ κακὴ διοίκησις. Πρὸς δὲ τούτοις ἡ τῆς ἑταιρίας ἐπιχειρήσις ἔλαβε μείζονας διαστάσεις, διότι πλὴν τῆς ἀτμοπλοϊκῆς ἐνεργείας αὐτῆς ἐν ἀμφοτέραις ταῖς θαλάσσαις, ἐν τῷ Νείλῳ καὶ ἐν ταῖς διώρυξιν αὐτοῦ, ἀνεδέχθη αὐτὴ καὶ τὴν κατασκευὴν τῶν σιδηροδρόμων τῆς ἄνω Αἰγύπτου μέχρι τοῦ Χαρτοῦμ, Σουακίμης καὶ Μασσάδας δι' ἐννενῆκοντα ἔτη ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῆς κυβερνήσεως 7 0/0 ἐπὶ τῶν κεφαλαίων. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἐπιχείρησις αὕτη δὲν ἐπραγματοποιήθη, ἡ κυβέρνησις ἀφείλε τὴν ὑποχρέωσιν αὐτῆς καὶ διέλυσε τὴν συμφωνίαν, ἡ δὲ ἑταιρία περιωρίσθη εἰς τὴν ἀτμοπλοϊκὴν ἐνεργείαν, ἐκ τῆς ὁποίας κατὰ τὰ πρῶτα ἑπτὰ ἔτη προ-

ἐκυψαν εὐάρεστα ἀποτελέσματα· διότι τῷ μὲν πρώτῳ ἔτει διενεμήθη τοῖς μετόχοις κέρδος 28 0/0, τῷ δὲ δευτέρῳ 16 1]2, τῷ τρίτῳ 12 1]2, ἐξ οὗ οἱ ἰδρυταὶ σημαντικὰς ἐπορίσθησαν ὠφελείας. Μετὰ παρέλευσιν ὁμῶς τῶν τριῶν πρώτων ἐτῶν, τῶν ἰδρυτῶν ἀποχωρησάντων ἐκ τοῦ συμβουλίου τῆς διοικήσεως, πάραυτα ἐπῆλθε μεταβολὴ μεγάλη· διότι αἱ μετοχαὶ ἐξέπεσαν 40 0/0, τὸ δὲ 1868 ἔτος οὐ μόνον οὐδὲν κέρδος ἀπέφερε, ἀλλὰ καὶ ἔλλειμμα τι παρουσίασεν, ὥστε τὸ ἀκόλουθον ἔτος ἐν τινι συνελεύσει ἀπεφασίσθη ἡ σύστασις ἐπιτροπῆς, ἀποτελουμένης ἐκ δύο ἀντιπροσώπων τῆς κυβερνήσεως, δύο μελῶν τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου καὶ δύο μετόχων πρὸς ἐξέλεγχιν τοῦ καταστατικοῦ τῆς ἐταιρίας. Ὅθεν τῇ 22 μαρτίου 1870 συνεκροτήθη ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐσωτερικῶν Σερῖφ πασσᾶ, ὅστις ἦν καὶ πρόεδρος τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου, γενικὴ συνέλευσις, ἐν ᾗ ἀπηγγέλθη ἡ τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς ἔκθεσις. Ἐκ ταύτης δὲ ἐξήχθη ὅτι πρὸς ἐπανόρθωσιν μὲν τῆς τῶν ἀτμοκινήτων βλάβης ἀπαιτοῦνται 174,000 λ. στ. πρὸς συμπλήρωσιν δὲ τοῦ ὅλου 108000 λ. στ., καὶ τέλος 54000 λ. στ. παρίσταται ἔλλειμα τοῦ λογαριασμοῦ καὶ ἐντεῦθεν ἀπεδείχθη ἀναγκαία ἡ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἐγγύησις τῶν τόκων, ὅτε προὔτάθῃ τὸ ζήτημα ἂν περαιτέρω πληρωμὰς πρέπει νὰ καταβάλλωσιν οἱ μέτοχοι, καὶ τοῦτου ἀποφατικῶς λυθέντος, ὁ Σερῖφ πασσᾶς ἀπεφάνθη ὅτι πρέπει νὰ παραχωρηθῇ τῇ κυβερνήσει ὅλη ἡ ἐπιχείρησις μεθ' ὅλων τῶν δικαιωμάτων, προνομίων καὶ ἰδιοκτησιῶν τῆς ἐταιρίας, τῆς ὑποχρεώσεως τῆς πληρωμῆς τῆς ἀξίας τῶν μετοχῶν, τῶν καθυστερουμένων τόκων 15 μηνῶν καὶ πάντων τῶν χρεῶν τῆς ἐταιρίας. Τῆς γνώμης ταύτης καὶ προτάσεως δεκτῆς γενομέ-

νης, ὁ Σερὶφ πασᾶς ἀνέλαβε τὴν διαπραγμάτευσιν, καὶ μετὰ τὸ πέρασ αὐτῆς ἀνεκοίνωσεν εἰς τὴν κατὰ τὴν 28 ἀπριλ. συγκροτηθεῖσαν γενικὴν συνέλευσιν τὸ ἀποτέλεσμα, κατὰ τὸ ὁποῖον ἀπεφασίσθη ὀριστικῶς ἡ τῆς ἐταιρίας διάλυσις καὶ μεταβίβασις τῶν δικαιωμάτων αὐτῆς εἰς τὴν κυβέρνησιν, 4—5 μόνων ἐκ τοῦ ὀλικοῦ ἀριθμοῦ τῶν 85 μετόχων τῶν ἀντιπροσωπευόντων 165,000 μετοχὰς ἐναντιωθέντων.

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ἡ ἐταιρία, ἥτις μετὰ μεγάλῃς πομπῆς καὶ πολλοῦ πατάγου ἰδρυθεῖσα, ἀδόξως διελύθη εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη. Κυριωτάτῃ δέ τοῦ κακοῦ αἰτία ὑπῆρξεν ὅτι αὕτη καὶ μόνῃ ἡ ἐταιρία τὰ πάντα ποιῆσαι ἠθούλετο. Νῦν δὲ ὅλη ἡ ἐπιχειρήσις φέρει τὸν τίτλον «Ἀτμοπλοϊκὴ ἐταιρία τοῦ Ἀντιβασιλέως», καὶ διοικεῖται ὑπὸ ἐπισήμου διοικητικοῦ συμβουλίου ἐδρεύοντος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.

Πρὸς τούτοις δὲ ἡ ἀτμοπλοϊκὴ συγκοινωνία τῶν λιμένων τῆς Ἀλεξανδρείας, τοῦ Σουεῒ καὶ τοῦ Πόρτ Σαΐδ πρὸς σύνδεσιν τῆς μεταξύ τῆς Εὐρώπης, Αἰγύπτου, Ἰνδιῶν, Ἀνατολῆς καὶ τῆς Μαύρης Θαλάσσης συγκοινωνίας ἐνεργεῖται διὰ τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν ἐταιριῶν τοῦ *Lloyd, Messageries imperiales, Peninsular, Oriental-Company*, τῆς τε Ἰταλικῆς καὶ Πρωσικῆς. Ἵνα δὲ κατανόησῃ τις τὸν κύκλον τοῦ ἐμπορίου τῆς Αἰγύπτου ἐπισυνάπτεται ὁ ἐπόμενος στατιστικὸς πίναξ τῶν εἰς τοὺς τέσσαρας κυριωτέρους λιμένας αὐτῆς καταπλευσάντων πλοίων, ἀτμοπλοίων καὶ ἐπιβατῶν ἀπὸ τοῦ 1860—70.

Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ

	Πλοῖα.	Ἀτμόπλοια.	Ἐπιβάται
1860	1544	498	28924
1861	1344	528	37735

1862	2050	581	42341
1863	2141	651	43333
1864	3343	966	56712
1865	3138	1145	74990
1866	2718	980	50317
1867	2225	966	45950
1868	1668	948	43538
1869	1886	1048	55717
1870	1929	957	33683

Ἐν Πόρτ-Σαῖδ.

1865	567	94	7489
1866	870	190	10903
1867	893	190	9470
1868	822	262	19057
1879	892	428	26264
1870	498	826	47724

Ἐν Σουέζ

1865	209	219	31879
1866	134	219	31056
1867	155	215	25659
1868	180	257	33347
1869	139	219	29247
1870	156	575	56593

Ἐν Δαμιέττῃ

1865	760	2	3117
1866	867	1	642
1867	717	2	446
1868	687	—	415
1869	443	2	182
1870	478	2	236

Ἐκ τοῦ πίνακος τούτου καταφαίνεται ὅτι ἡ κατὰ τὸ 1864 καὶ 1865 μεγάλη αὐξήσις τῶν εἰς τὴν Ἀλε-

ξάνδρειαν καταπλευσάντων πλοίων, ἀτμοπλοίων καὶ ἐπιβατῶν προῆλθεν ἐκ τῆς αἰφνιδίας ἀνυψώσεως τοῦ βάμβακος ἕνεκα τοῦ Ἀμερικανικοῦ πολέμου. Τοῦ δὲ συνόλου τῶν πλοίων καὶ τῶν ἀτμοπλοίων τοῦ 1868 ἦσαν 2413 ὀθωμανικά, 692 Αἰγυπτιακά, 908 Βρεττανικά, 387 Ἰταλικά, 123 Ῥωσικά, 55 τῆς βορρείου Γερμανίας, 47 Σκανδιναυικά κτλ. Ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν Αἰγυπτιακῶν ἐμπορικῶν πλοίων τοῦ 1870 ἀνῆλθεν εἰς 1500. Ἐν δὲ τῷ Νεῖλῳ καὶ ἐν ταῖς διώρυξιν αὐτοῦ ἐκτὸς τῶν 39 ἀτμοπλοίων τοῦ Χεδίβου, ἐπλευσαν 10322 πλοία, τῶν ὁπαίων 175 μὲν ἀνῆκον τῇ Κυβερνήσει, 676 δὲ τῇ Δαίρᾳ καὶ 9471 ἰδιωτικά· οἱ φάροι ἐν ἀμφοτέραις ταῖς θαλάσσαις σημαντικῶς ἐπηυξήθησαν καὶ ἐβελτιώθησαν ὑπὸ τῆς ἐνεστώσης Κυβερνήσεως· διότι μέχρι τοῦ 1867 ὑπῆρχεν εἰς καὶ μόνος φάρος ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς κατὰ τὴν Αἴγυπτον μεσογείου θαλάσσης, ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας, νῦν δὲ ὑπάρχουσι τοιαῦτοι ἐν *Brullos*, *Rosette*, *Damiette* καὶ *Port-Said* καὶ ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἐν *Suez*, *Zafarana*, *Jubal*, *Dedaus*, *Suakim* καὶ *Ras-el-Gharip*.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΩΝ.

Ἡ Αἴγυπτος ἐν πολλοῖς ὑπερέχουσα τῶν ἄλλων τῆς κυριάρχου δυνάμεως χωρῶν καὶ ἐπαρχιῶν, ὑπερτερεῖ αὐτῶν κατὰ τε τὴν προτεραιότητα τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ εὐεργετικωτάτου τῆς συγκοινωνίας μέσου τῶν σιδηροδρόμων, καὶ κατὰ τὴν ποσότητα τῆς ἐκτάσεως αὐτῶν. Διότι οἱ πολυάριθμοι σιδηρόδρομοι αὐτῆς πρὸς εἴκοσι περίπου ἐτῶν εἰσαχθέντες ἔχουσιν ἑκτασιν 1081 χιλομ. ἰσοδυναμοῦντων πρὸς 153 γερμανικά μί-

λια, καὶ 70 περίπου σταθμούς. Ἐν τῷ Δέλτα καὶ κυρίως ἐν τῇ κάτω Αἰγύπτῳ οἱ σιδηρόδρομοι ἀποτελοῦσιν ἀμφίβληστρον συνδέον τὰς μεγαλητέρας πόλεις καὶ τοὺς ἐπισημοτέρους τόπους οἷον τὴν Ἀλεξάνδρειαν, τὸ Κάιρον, τὸ Σουέζ, τὸ Δαμανοῦρ, τὴν Τάνταν, τὸ Ζαγατζίχι, τὸ Σαμανοῦτι, τὴν Μανσούραν καὶ ἄλλα πολλὰ μέρη. ἡ δὲ Ῥοσέττη, ἡ Δαμιέττη καὶ τὸ Πόρτ-Σαῖδ ἕνεκα τοῦ ἐλώδους ἐδάφους εἰσέτι δὲν συνεδέθησαν, καὶ τὸ σχέδιον δὲ πρὸς κατασκευὴν σιδηροδρόμου μέλλοντος νὰ συνδέσῃ τὴν Αἰγυπτον μετὰ τῆς Συρίας ἀπὸ τοῦ Καίρου διὰ τοῦ Σουέζ μέχρι τῆς Ἱερουσαλήμ 60 μίλια ἀπεχούσης καὶ μέχρι τῆς Δαμασκού ἐπίκειται νὰ πραγματοποιηθῇ. Ἐκ τῶν ἀπέναντι τοῦ Βουλὰκ ὄρμου τοῦ Καίρου παρὰ τῷ *Embabé* ἀρχομένη ἡ μεγάλη σιδηροδρομικὴ γραμμὴ παρὰ τὴν ἀριστερὰν τοῦ Νείλου ὄχθην φέρει διὰ τοῦ *Benisuef* μέχρι τοῦ *Minieh* ἀπέχοντος 32 μίλια ἐντὸς 9 ὥρων καὶ ἔχει ἓνα κλάδον μέχρι τοῦ *Medinet-e-Fajüh* τῆς πρωτευούσης τῆς εὐφορωτάτης ταύτης ἐπαρχίας ἐκτεινόμενον.

Ἄλλη σιδηροδρομικὴ γραμμὴ ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ *Minieh* καὶ τελευτῶσα εἰς τὸ *Assuan* (Συήνην) ἀπέχον 623 χιλόμετρα ἢ 90 μίλια περιλαμβάνεται μὲν ἐν τοῖς σχεδίοις τῆς Κυβερνήσεως, δι' ἑλλειψιν ὅμως τῶν ἀπαιτουμένων μέσων μικρὸν μόνον μέρος αὐτῆς μέχρι τῆς Ῥόδας ἀπεχούσης 35 κοιλόμετρα συνετελέσθη μέχρι τοῦδε· ἐπισημοτάτη ὅμως πασῶν τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν ἐστὶν ἡ μεταξὺ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τοῦ Καίρου μετὰ τῆς διακλαδόσεως τῆς τοῦ Σουέζ. Τὴν μακρὰν ταύτην ἀπόστασιν μεταξὺ τῶν δύο μεγαλοπόλεων συνισταμένην ἐκ 211 κοιλομέτρων διανύουσιν αἱ μὲν ταχυδρομικαὶ ἀτμά-

μαξαι ἐν 4 1)2 ὥραις καὶ τελοῦσιν οἱ μὲν τῆς ἀ τάξεως ἐπιβάται 100 γρόσια τῆς διατιμῆσεως, οἱ δὲ τῆς β'. 65 γρόσια καὶ οἱ τῆς γ'. 40 μόνον, ἀναχωροῦσι δὲ τρεῖς τῆς ἡμέρας. Τὴν δὲ μεταξὺ Ἀλεξανδρείας καὶ Σουέζ γραμμὴν διὰ τῆς Βένχας, τοῦ Ζαγατζίκιου καὶ τῆς Ἰσμαηλίας ἔχουσιν ἑκτασιν 366 κिलομέτρων αἱ ταχυδρομικαὶ ἀτμάμαξαι, κομίζουσαι τὰ τῶν Ἰνδιῶν ταχυδρομεῖον διατρέχουσιν ἐντὸς 11 ὥρων, καὶ οἱ μὲν τῆς ἀ. τάξεως ἐπιβάται τελοῦσιν 172 γρόσια, οἱ δὲ τῆς β'. 112. Ἡ δὲ συγκοινωνία τῆς μεταφορᾶς τῶν κυριωτέρων τῆς Αἰγύπτου προϊόντων, ἥτοι τοῦ βάμβακος καὶ τοῦ σίτου σημαντικωτάτη ἐστίν. Πάντες οἱ σιδηρόδρομοι, πλὴν τοῦ μεταξὺ Ἀλεξανδρείας καὶ Ῥάμλη μικροῦ, ἀνήκουσι τῇ Κυβερνήσει, οἷον ὁ μεταξὺ Ἀλεξανδρείας καὶ Καίρου ἔχων ἑκτασιν 211 κिलομέτρων, ὁ μεταξὺ Καλιούπ καὶ Μανσούρας 144 κιλόμε., ὁ μεταξὺ Ζαγατζίκιου καὶ Βένχας 38 κιλόμε., ὁ μεταξὺ Τάντας καὶ Μανσούρας 51 κιλόμε., ὁ μεταξὺ Ζίφτε καὶ Δεσσούκ 83 κιλόμε., ὁ μεταξὺ Τάντας καὶ Σιέβιν 24 κιλόμετρων, ὁ μεταξὺ Βεροῦ καὶ Βένχας 11 κιλόμε., ὁ μεταξὺ Ζαγατζίκιου καὶ Σουέζ 160 κιλόμε., καὶ δύο διακλαδόσεις εἰς Βαρράζ 14 κιλόμε., καὶ εἰς Ἀβασσιέχ πλησίον τοῦ Καίρου 4 κιλόμε., ὁ μεταξὺ Καίρου καὶ Μινιέ 225 κιλόμε., ὁ μεταξὺ Μινιέ καὶ Ῥόδας 35 κιλόμε., διακλαδόσεις εἰς Φαιούμ 35 κιλόμε., εἰς Ἀβ-ελ-κάκ 11 κιλόμε., εἰς Βενι Μαζάρ 13 κιλόμε., εἰς Ἀβουζά 22 κιλόμε., Πλὴν τούτων προὔκειτο νὰ πραγματοποιηθῶσιν καὶ αἱ ἀκόλουθοι γραμμαὶ μεταξὺ Δεσσούκ Δαὶ Δαμανούρ, μεταξὺ Δεσσούκ καὶ Σιερβὶν καὶ Δαμιέττης, μεταξὺ Τάλχας καὶ Σιερβὶν καὶ μεταξὺ Ῥόδας καὶ Σιούτης, ἐν ὧν 206 κιλόγραμμα.

Κατὰ ταῦτα ἡ Αἴγυπτος ἔχει σιδηροδρόμους 1287 κίλογράμμων, ὅπερ παρέχει ἀναντίρρητον ἀπόδειξιν κατὰ πόσον ἡ χώρα αὕτη ὑπερέχει τῶν λοιπῶν τῆς κυριάρχου Δυναμέως χωρῶν καὶ πόσον μεγάλοι πρόοδοι ἐπὶ τῆς ἐνεστώσης Κυβερνήσεως ἐγένοντο. Οἱ σιδηροδρόμοι εἶχον κατὰ μὲν τὸ 186, 1665 ἀτμομηχανὰς καὶ 3731 ἀτμαμάξας, κατὰ δὲ τὸ 1870, 221 ἀτμομηχανὰς καὶ 4498 ἀτμαμάξας, διὰ τῶν ὁποίων τῷ 1869 διεκομίσθησαν 1,670,690 ἄτομα, ὧν 12,593 ἐν τῇ α'. θέσει, 82,379 ἐν τῇ β'. θέσει καὶ 1,575,747 ἐν τῇ γ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΩΝ.

Ἡ ταχυδρομικὴ ὑπηρεσία τῆς Αἰγύπτου μέχρι τοῦ 1863 ἦν ἀνατεθειμένη εἰς χεῖρας ἰδιωτικῆς ἐταιρίας. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐντεῦθεν προήρχοντο πολλαὶ ἀταξίαι καὶ ἐπειδὴ ὁ ὀργανισμὸς αὐτῆς δὲν ἀνταπεκρίνετο πρὸς τὰς ἀξιώσεις τῆς συγκοινωνίας καὶ πρὸς τὴν τακτικὴν λειτουργίαν τῆς τοπικῆς διοικήσεως, διότι κατὰ τὴν γνώμην νεωτέρου τινὸς «τὸ ταχυδρομεῖόν ἐστὶ τὸ ἔλαιον ὅλης τῆς πολιτικῆς μηχανῆς» ὁ Ἀντιβασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου ἀποζημιώσας τὴν ἐταιρίαν ἀνέθηκεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν αὐτοῦ τὴν διοργάνωσιν τοῦ ταχυδρομείου κατὰ τὸ εὐρωπαϊκὸν σύστημα, ἐφ' ᾧ ἡ Ἰταλικὴ Κυβέρνησις ἀπέστειλεν ἐμπειροὺς ταχυδρομικοὺς ὑπαλλήλους. Ἐκτοτε πανταχοῦ τῆς Αἰγύπτου συνεστήθησαν ταχυδρομεῖα, προσέτι δὲ καὶ εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης μέχρι τῆς Μέκκας. Ἡ ταχυδρομικὴ συγκοινωνία τῶν διαφόρων μερῶν δραστηρίως ἐνεργεῖται διὰ τῶν ταχυδρόμων, ἀτμοπλοίων, πλοιαρίων καὶ πεζοδρομείων. Τὸ ταχυ-

δρομικὸν τέλος ἐκάστης ἐπιστολῆς 10 γραμμ. ὠρίσθη εἰς 1 γρόσιον τῆς διατιμῆσεως, ἀπλήρωτον 2 γρόσια, καθὼς καὶ τὰ εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης πεμπόμενα γράμματα τελοῦσι πλὴν τοῦ ὠρισμένου καὶ δύο γρόσια προσθήκη· αἱ δὲ ἐφημερίδες καὶ τὰ ἐντυπα τελοῦσι 5 παράδες εἰς 40 γραμμ. Καὶ αὗται μὲν αἱ διατάξεις ἰσχύουσι διὰ τὴν Κάτω Αἴγυπτον. Ἐν δὲ τῇ ἄνω Αἰγύπτῳ ἡ ταχυδρομικὴ ὑπηρεσία ἐκτελεῖται διὰ τῶν Μουδίριδων κατὰ τὸν παλαιὸν τρόπον καὶ ὡς ἐκ τούτου ὑποβάλλονται αἱ ἐπιστολαὶ εἰς διπλάσιαν δαπάνην. Λίαν περίεργος καὶ παράδοξος ἐστὶν ὁ τρόπος, καθ' ὃν καὶ νῦν ἔτι οἱ Ἀραβες ἐπιγράφουσι τὰς ἐπιστολάς λακωνικῶς ὡς ἐξῆς· «ἐν ὀνόματι τοῦ οἰκτεῖρμονος Θεοῦ καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ προφήτου (εὐτυχία καὶ εὐλογία Κυρίου ἐπ' αὐτὸν) τὸν ἀσπασμόν μου εἰς τὴν δόξαν τοῦ Σάχου, τῷ Σεχ Χαφᾶζ Ἰβν-Σχιννάρ Ἀβδ-ἕρ Ραχμάν, τῷ προσκυνητῇ εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν, ὃς νῦν διατρίβει ἐν τῇ πόλει Ἀλεξανδρείᾳ (Ἰσκανδεριέ) εἰς τὴν Κινεζικὴν ἀγορὰν ἀσπασμός τῷ πεφιλημένῳ μοι! εἰρήνη ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἡ χάρις τοῦ θεοῦ καὶ ἡ εὐλογία αὐτοῦ! ὀφείλουσιν οἱ γραφεῖς τοῦ ἡμετέρου Κυρίου (τοῦ Ἀντιβασιλέως) καὶ οἱ ταχυδρομικοὶ ὑπάλληλοι νὰ ἐγχειρίσωσιν αὐτῷ ταύτην τὴν ἐπιστολὴν καὶ τὴν ἀποχρῆσιν ἅμα γενομένην νὰ ἀποστείλωσιν εἰς ἐμὲ τὸν Χατζῆ Ὀμέρ-ἐλ-Ζεβάρι Ἰβν-ἐλ Ρασίδ εἰς τὴν πόλιν ταύτην εἰρήνην αὐτῷ! ἐν ὀνόματι τοῦ θεοῦ!» Γῆν ὁρῶ ἀναγράφων ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν ἐπιστολῆς εὑρεθείσης ἐν τῷ ταχυδρομείῳ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τοιαῦται οὐχὶ σπάνιαί εἰσιν. Οὐδεμίᾳ ἀμφιβολίᾳ ὑπάρχει ὅτι μετὰ τοιούτων ἐπιγραφῶν δέκα μόνον ἐπιστολαὶ δύνανται ἓνα ἰδιαίτερον γραμματέα τοῦ τα-

χυδρομείου νὰ ἀπασχολήσωσι ! Παράδοξον ἐντούτοις ἐστὶν μετὰ πόσης εὐχερείας οἱ πιστοὶ τοῦ Κορανίου μεταχειρίζονται τὴν εὐοσμον ταύτην γλῶσσαν ἐν τῷ τηλεγραφεῖν, ὅπου πᾶσα λέξις πληρωτέα ἐστίν, καὶ ἀποδείκνυνται ὥς γνήσιοι ἀπόγονοι τοῦ εὔρετοῦ τῆς Ἀλγέβρας. Σημαντικὴν πρόσδοον παρέχουσιν τῷ ταχυδρομείῳ αἱ μεγάλαι χρηματικαὶ ἀποστολαί, ὧν ἀνωτέρω μνεῖα ἐγένετο· διότι τῷ 1870 διεκόμισε τὸ ταχυδρομεῖον 650 ἑκατομμύρια γροσίων εἰς μέταλλον καὶ 29,740,328 εἰς Τραπεζικὰ γραμμάτια. Οὐχ ἥττον ὅμως ἡ τοῦ ταχυδρομείου διοίκησις παρουσίασε καὶ ἑλλειμμά τι, ὅπερ ἐξηγεῖται ἐξ ἑνὸς μὲν ἐκ τῆς μεγάλης δαπάνης τῶν εισέτι ἀτελῶν καθιδρυμάτων, ἐξ ἑτέρου δὲ καὶ ἐκ τῆς ἐν πολυαριθμοῖς ταχυδρομείοις διατηρήσεως διπλῶν ὑπαλλήλων Ἀράβων τε καὶ Εὐρωπαϊῶν, καὶ ἐκ τῆς ἀσημάντου ἀλληλογραφίας τοῦ Ἀραβικοῦ στοιχείου, ἥτοι τῆς πλειονότητος τῶν κατοίκων, διότι ὁ τῶν ἐπιστολῶν ἀριθμὸς ἐν τῷ ἐσωτερικῷ κατὰ τὸ 1870 μόλις ἀνῆλθεν εἰς 1,061,040, ἐν ᾧ ἐν Εὐρώπῃ ἐπὶ τοσοῦτου πληθυσμοῦ ὑπολογίζεται εἰς 50,000,000 τοῦλάχιστον καὶ τελευταῖον ἐκ τοῦ μεγάλου πλήθους τῶν ἀτελῶν ἐπιστολῶν καὶ χρηματικῶν ἀποστολῶν. Ἡ γενικὴ διεύθυνσις τοῦ ταχυδρομείου ἐδρεύει ἐν Ἀλεξανδρείᾳ· διευθυντὴς δὲ αὐτοῦ πρότερον ἦν ὁ Μουζί-βης. Ἐν Καίρῳ δὲ καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διατηροῦσιν εὐρωπαϊκαὶ τινες δυνάμεις, οἷον ἡ μεγάλη Βρεττανία, ἡ Γαλλία, ἡ Αὐστρία, ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Ἑλλὰς ἰδιαίτερα ταχυδρομεῖα. Πρὸς τοῖς ταχυδρομείοις προσθετέα ὀλίγα καὶ περὶ τηλεγράφων.

Ἐν Αἰγύπτῳ ὑπάρχουσι δύο τηλεγραφικὰ κατστήματα, ἐν Αἰγυπτιακὸν καὶ ἐν Ἀγγλικὸν χρησιμεῖον κατὰ τὸ πλεῖστον διὰ τὴν ἐξωτερικὴν ὑπηρε-

σίαν καὶ ἐνεργοῦν διὰ τῆς Ἀλεξανδρείας, τοῦ Καίρου καὶ τοῦ Σουέζ. Τὸ δὲ πρῶτον συνδέεται μετὰ τῆς Εὐρώπης διὰ τῆς Συρίας (Γάζης) καὶ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀπὸ τοῦ 1870 συνεστήθη καὶ ἡ μετὰ τῆς Βομβάης καὶ Καλκούτας συνδεομένη τηλεγραφικὴ γραμμὴ διὰ τοῦ Σουέζ. Τὸ Αἰγυπτιακὸν τμήμα περιλαμβάνει 450 μιλίων γραμμὰς καὶ ἐκτείνεται μέχρι τοῦ Χαρτούμ καὶ τῆς Μασσάβας. Ἡ ἐταιρία τοῦ Σουέζ καὶ ἡ τοῦ Ῥάμλη σιδηροδρόμου ἔχουσιν ἰδίους τηλεγράφους τεθειμένους εἰς κοινὴν χρῆσιν· ὁ δὲ Χεδίβης ἔχει εἰς τὴν διάθεσίν του ἐν Καίρῳ καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ περὶ τὰ 30 χιλόμετρα τηλεγραφικῶν συρμάτων.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ ΤΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ.

Κατὰ τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τοῦ ἐμπορίου πολιτικῶς ἡ Αἴγυπτος ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ συστήματος τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, διότι, ὡς γνωστὸν, πᾶσαι αἱ ὑπὸ τῆς Τουρκίας συνομολογηθεῖσαι ἐμπορικαὶ, ναυτιλιακαὶ καὶ τελωνιακαὶ συνθηκαὶ ἰσχύουσιν αὐτοδικαίως καὶ διὰ τὴν Αἴγυπτον, τῆς ὁποίας ἡ Κυβέρνησις δὲν εἶχε τὴν ἀπαιτουμένην εὐκαιρίαν κατὰ τὴν προδιάσκεψιν καὶ διαπραγματεύειν τῶν συνθηκῶν μετὰ τῆς προσηκούσης δυνάμεως νὰ διατυπώσῃ τὰς ἰδιαιτέρας σχέσεις τῆς ἐμπορικῆς καταστάσεως καὶ τὰ συμφέροντα τῆς ναυτιλίας.

Ἀναντίρρητόν ἐστιν ὅτι εἰς προαγωγὴν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς συγκοινωνίας ἐν Αἰγύπτῳ τὰ μέγιστα συνετέλεσεν ἡ κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ εἰσαχθεῖσα καὶ ἀκολούθως ὑπὸ τῶν διαδόχων αὐτοῦ μετ' εὐσταθείας διατηρηθεῖσα δημοσία ἀσφάλεια. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τῆς μεγάλης πίστεως, ἣν ὁ Μεχμέτ

Ἄλῃς ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν ἐνέπνευσε καὶ καθιέρωσε, ἀρκοῦντως μαρτυρεῖ τὸ ἐπόμενον παράδειγμα. γυνή τις πτωχή, ἀπὸ τῆς ὁποίας στρατιώτης τις καθ' ὁδὸν ἀφήρπασε σάκκον, ἀνέκραξε· «Πῶς! οὐδεμία πλέον δικαιοσύνη ὑπάρχει σήμερον; ἀπέθανε λοιπὸν ὁ Μεχμέτ Ἀλῃς;» Καὶ νῦν ἔτι ἡ ἀσφάλεια τοσοῦτον ἰσχυρά ἐστιν, ὥστε ὁ Νουβάρ πασσᾶς ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς διεθνοῦς δικαστικῆς ἐπιτροπῆς τῇ 21 Δεκεμβρίου 1869 δικαίως ἠδύνατο νὰ εἴπῃ. «Πασίγνωστόν ἐστι νῦν ὅτι καθ' ὅλην τὴν χώραν ἀπὸ τοῦ Καίρου μέχρι τοῦ Καρτοῦμ ἕκαστος δύναται νὰ φέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ τὰ χρήματά του χωρὶς νὰ ἔχῃ καὶ τὴν ἐλαχίστην ὑπόνοιαν κατὰ τῶν κατοίκων περὶ τῆς κλοπῆς αὐτῶν.» Τὰ μέγιστα δὲ θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν πρόοδον τοῦ ἐμπορίου ἡ πραγματοποιήσις τῆς δικαστικῆς μεταρρυθμίσεως, συνεπεία τῆς ὁποίας θὰ καταλυθῶσι πολλὰ ἐπιβλαβῆ ἔθιμα, τὰ ὁποῖα τὸ μετὰ τῆς Αἰγύπτου ἐμπόριον δύσπιστον κατέσταινον.

Ἐὰν δὲ αἱ σύντονοι προσπάθειαι τῆς Αἰγυπτιακῆς Κυβερνήσεως κατορθώσωσι νὰ κανονίσωσι τὸ νῦν ἐν μέρει ἄγριον ἐμπόριον μετὰ τοῦ Σουδάν καὶ τῆς ἐνδοτέρας Ἀφρικῆς καθὼς καὶ μετὰ τῆς Ἀβυσσινίας καὶ μεσημβρινοανατολικῆς Ἀφρικῆς, ἥτοι τῆς Ζανζιβάρης καὶ μετὰ τῶν παραλίων χωρῶν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, καὶ ἐὰν προσέτι μία ἐθνικὴ ναυτιλιακὴ συγκοινωνία ἀπ' εὐθείας μετὰ τῆς Εὐρώπης, τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Περσίας ἐν ἐνεργείᾳ ὑπῆρχεν, ἦν ἡ τοῦ Σουεζ διώρυξ τοσοῦτον διευκολύνει, τότε βεβαίως ἀπέναντι τῶν τοσοῦτων φυσικῶν πλεονεκτημάτων οὐδόλως δύναται τις νὰ ἀμφιβάλῃ ὅτι τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία θὰ κατασταθῶσι μία τῶν κυριωτάτων πη-

γῶν τῆς εὐτυχίας καὶ τῆς δυνάμεως τῆς τοσοῦτον γεωγραφικῶς εὐνοηθείσης χώρας. Πόσον ἤθελε κερδήσῃ τὸ ἐμπόριον εἰς πολλὰ ἐν τῇ πολυχρονιότητι ἐρημωθείσαι χῶραι καθίσταντο καλλιεργήσιμοι, τὸ ἀρδευτικὸν σύστημα καὶ ἡ οἰκονομικὴ μέθοδος ἐβελτιοῦτο, ἡ κατὰ κληρουχίαν ἰδιοκτησία καθίστατο ἐλευθέρα καὶ εἰς πρὸς τοῖς περὶ ἐκπαιδεύσεως καὶ μορφώσεως τοῦ λαοῦ εἰρημένοις, ὁ λαὸς ἤθελε συνηθίσει εἰς καλητέρας καὶ καθαρωτέρας κατοικίας, εἰς ὕλοπαράθυρα, τραπέζια, καθέκλας, μαχαιροπύρουνα, ποτήρια, χειρόμακτρα κλπ. ἵνα μὴ μνημονεύσῃ τις ἐπιστολῶν καὶ βιβλίων.

Διὰ δὲ τὴν μεγάλην βιομηχανίαν ἐλλείπουσι πάντα σχεδὸν τὰ μέτα καὶ ἰδίως ἄνθρακες, ὑδάτων ἀφθονία καὶ ἐργατικὴ τάξις βουλομένη τε καὶ ἐπιτηδεῖα εἰς τὴν τεχνικὴν ἐργασίαν, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ κλίμα ἐναντίον εἰς τοῦτό ἐστι, καθόσον ἕνεκα τῆς μεγάλης θερμότητος ἐπὶ πολλοὺς μῆνας καθίσταται δύσκολος καὶ ἀδύνατος ἡ ἐργασία πολυαρίθμων ἀνθρώπων ἐν κεκλεισμένοις τόποις. Προσέτι δὲ καὶ ἡ πανταχοῦ εἰσδύουσα κόνις ἐπαισθητῶς βλάπτει καὶ φθείρει τὰς μηχανὰς καὶ τὰ ἔργα, ὅπερ ὁ Σαῖδ πασσᾶς μετὰ μεγάλης ζημίας ἐδοκίμασεν ἐν τοῖς ἐργοστασίοις αὐτοῦ. Ὅθεν προτιμότερόν ἐστιν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀντὶ τῆς βιομηχανίας νὰ προαχθῇ ἡ γεωργία, τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία, καὶ κατὰ τοσοῦτον μόνον ἡ βιομηχανία, καθόσον συσχετίζεται μετὰ τῆς γεωργίας.

Ἡ δὲ μεταλλευτικὴ, ἐξαιρουμένων τοῦ νίτρου, τῆς συπτηρίας, τῆς λιθοτομίας καὶ τοῦ θείου ἐστὶ μὴδαμινή. Αἱ δὲ ἀπόπειραι πρὸς εὔρεσιν ἀνθράκων ἀπέβησαν μάταιαι καθὼς καὶ ἡ τοῦ *Russegger* ἀποστολὴ πρὸς ζήτησιν χρυσῶν μεταλλείων εἰς Σουδὰν καὶ πρὸς

σύστασιν μεταλλευτικοῦ ἐργαστηρίου ἔμεινεν ἄνευ ἀποτελέσματος. Ὁ περιώνυμος μεταλλευτὴς προσεπάθησε μὲν νὰ βεβαιώσῃ καὶ ἀποδείξῃ τὴν ὑπαρξιν καθαροῦ χρυσοῦ ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ *Tila Neger* ὅπου οἱ χρυσοῦ ψήγματα φέροντες ποταμοὶ πηγάζουσιν, αἱ προσπάθειαι ὅμως αὐτοῦ καὶ περ διάφορα χρυσοῦ χατεμάχια συγχομίσαντος, δὲν ἐξετεμήθησαν δεόντως ὑπὸ τῆς Αἰγυπτιακῆς Κυβερνήσεως. Ὁ ἐκ τῶν χρυσοπλυσίων τοῦ *Neger* ἐξαχθεὶς χρυσὸς ἐπαινεῖται ὑπὸ τοῦ *Russegger* ὡς λαμπρὸς, διατεινομένου ὅτι ἡ χρυσοφόρος γῆ ἐν τῷ Ἀνατολικῷ Σουδάν ἔχει ἔκτασιν 1500 γεωγραφικῶν τετραγωνικῶν μιλίων.

Τὰ δὲ βαμβακουργεῖα καὶ μεταξουργεῖα τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ καὶ Σαῖδ πασσᾶ πάντα κατεστράφησαν τὸ μὲν ἔνεκα τῶν εἰρημένων λόγων, τὸ δὲ καὶ διότι ἀδύνατον ἦν νὰ συναγωνισθῶσι πρὸς τὰ τῆς Εὐρώπης, ὡσαύτως καὶ τὰ ὑφασματοουργεῖα τὴν αὐτὴν ὑπέστησαν τύχην καὶ ἡ ἀναγκαία ποσότης τῆς τσόχας διὰ τὸν στρατὸν καὶ νῦν ἔτι ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ προμηθεύεται. Τὰ ὑελουργεῖα ὡσαύτως κατεστράφησαν καὶ τῶν ἀτμομηχανῶν γίνεται χρῆσις ἐν τοῖς σακχαροποιείοις, τοῖς ὑδραυλικοῖς, ἐκκοκιστικοῖς καταστήμασι καὶ ὑδρομύλοις· ὁ δὲ λαὸς μεταχειρίζεται ἀνεμομύλους καὶ χειρομύλους. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ εὐρίσκεται μέγα σπερματοσετοποιεῖον, ἐλαιοτριβεῖα, ἐν μηχανοποιεῖον καὶ τὸ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἰδρυθὲν κατὰστημα τοῦ φωταερίου, δι' οὗ ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας φωτισμὸς ἤρξατο τῷ 1865 καθὼς καὶ τινων συνοικιῶν τοῦ Καίρου. Αἱ δὲ ἐντὸς τῶν μεγαλοπρεπεστάτων ἀγορῶν τοῦ Καίρου, τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Σιούτης, καὶ τοῦ Ἀσσάν γενόμεναι συναλλαγαὶ μεγάλην δεικνύουσιν ἐνέργειαν καὶ ζωηρότητα καὶ μάλιστα

ἐν τῇ τοῦ Καίρου πλήν τῶν ἐγχωρίων καὶ ξένων πλεῖστοι ὅσοι ἐκ Δαμασκού, Μέκκας, Τύνιδος καὶ Καρτουμ σημαντικὸν ἐξασκοῦσιν ἐμπόριον, καθὼς καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἰδιαίτεραι ὑπάρχουσιν ἀγοραὶ τῆς Συρίας, Τύνιδος καὶ Ἰταλικαί. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ μεγάλαι τελοῦνται πανηγύρεις ἐβδομαδιαῖαι τε καὶ ἐνιαύσαι ἐν διαφόροις πόλεσι καὶ τόποις τῆς Αἰγύπτου, ἐπισημότεραι τῶν ὁποίων εἰσὶν ἡ ἐν Τάντα τελουμένη τρίς τοῦ ἔτους κατὰ Ἰανουάριον, Ἀπρίλιον καὶ Αὐγούστον πρὸς τιμὴν τοῦ ἐνδόξου ἀγίου *Sard-el-Bedawi* καὶ ὀκτὼ ἡμέρας διαρκοῦσα. Τῷ 1870 εἰς μὲν τὴν κατὰ Ἰανουάριον συνηλθον 50,000, εἰς δὲ τὴν κατ' Ἀπρίλιον 200,000 καὶ εἰς τὴν κατ' Αὐγούστον 500,000 ἀνθρώπων· δευτέρα δὲ ἡ ἐν Δεσσοῦκ τελουμένη ὡσαύτως τρίς τοῦ ἔτους ἀρχομένη 8 ἡμέρας μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐν Τάντα, εἰς τὴν ὁποίαν συναθροίζονται ὑπὲρ τὰς 200,000 ἀνθρώπων καὶ τρίτη ἐν Δαμανούρ ὡσαύτως τρίς τοῦ ἔτους γινομένη. Εἰ μὲν ἡ Αἴgyptos οὐδέποτε διὰ τοὺς προεκτεθέντας λόγους δύναται νὰ γείνη βιομηχανικὴ χώρα, οὐχ ἥττον ὅμως ἡ γεωργία, τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία παρέχουσιν ἀνεξαντλήτους πηγὰς πλούτου, ὅταν μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης περισκέψεως καὶ ἐπιμελείας προαχθῶσιν εἰς τὸν προορισμὸν αὐτῶν, πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ὁποίου, ὡς προείρηται, ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖά εἰσι πρῶτον μὲν ἡ τροποποιήσις τῶν ἀγροτικῶν, νόμων, δεύτερον δὲ ἡ διοικητικὴ καὶ δικαστικὴ μεταρρύθμισις καὶ τρίτον ἡ γενικὴ τοῦ λαοῦ ἐκπαίδευσις καὶ μόρφωσις. Ἡ Αἴgyptos χώρα, ἐξ ἧς οἱ θεοὶ κατάγονται, αἱ παναρχαιόταται ἀστυνομικαὶ παρτηρήσεις ἐξῆλθον καὶ τὰ περιαδόμενα μεγαλουργήματα διεπράχθησαν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Προ-

δότου καὶ Διοδώρου, δύναται, ὥς ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ, καὶ αὐτοῖς νὰ ἀποβῇ τὸ πρῶτιστον τοῦ ἀνατολικοῦ κόσμου κράτος, νὰ μεταδώσῃ τὸν πολιτισμὸν τῆς Δύσεως καὶ νὰ ζωογονήσῃ τὰ ἀπονεαρχωμένα πλήθη τῆς Ἀνατολῆς. Πρὸς τοῦτο ὅμως αὕτη πρώτη ἔχει ἀνάγκην τοῦ ζωοποιοῦ πνεύματος, τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἠθικῆς· διότι ἄνευ τῆς τριάδος ταύτης οὐδὲν μόνιμον καὶ διαρκὲς δημιουργεῖται ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ.

ΠΕΡΙ ΑΛΛΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων πρόδηλον γίνεται ὅτι πρὸς διευκόλυνσιν τῆς συγκοινωνίας ἐν Αἰγύπτῳ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη πολλὰ ἐπράξεν ἡ τοῦ Χεδίβου Κυβέρνησις· διότι ἐκτὸς τῶν σιδηροδρόμων, τῶν ταχυδρομείων, τῶν τηλεγράφων, τῶν ἀτμοπλοίων καὶ τῆς διώρυγος τοῦ Σουὲζ κατεσκευάσθησαν ἐκ νέου ὑπὸ τῆς ἐνεστώσης Κυβερνήσεως 207 γέφυραι, 40 μεγάλαι διώρυγες πρὸς ἄρδευσιν καὶ ἐν μέρει πλωταὶ, 25 μικρότεραι καὶ ὑδραγωγεῖα, 5 καταρράκται, πλοίων γέφυρα καὶ ἄλλα διάφορα ἔργα καὶ ὁδοὶ πρὸς εὐκολίαν τῆς συγκοινωνίας διαφόρων τόπων. Ἐν Καίρῳ δὲ ἡ μεγίστη ἐπὶ τοῦ Νείλου γέφυρα παρὰ τὰ ἀνάκτορα τοῦ Χεδίβου ὠκοδομήθη διὰ δαπάνης τριῶν περίπου ἑκατομμυρίων φράγκων.

Τὰ παράπονα, ἅπερ πρό τινων ἐτῶν ἠκούοντο ἐν Αἰγύπτῳ περὶ τῆς παύσεως καὶ ἐλλείψεως τῶν ἐργασιῶν καὶ περὶ τῆς στάσεως τοῦ ἐμπορίου, οὐσιωδῶς πρήρχοντο ἐκ τῆς συγκρίσεως τῆς εὐτυχίας καὶ ὑπερτιμήσεως τοῦ βάμβακος ἐν καιρῷ τοῦ Ἀμερικανικοῦ πολέμου· διότι ὁ λαβὼν τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρατηρήσῃ τὰς μεγάλας πόλεις τῆς Αἰγύπτου ἀπὸ

τῆς Ἀλεξανδρείας μέχρι τῆς Συήνης (*Assuâhn*) οὐδὲν δύναται νὰ ἀποκρύψῃ ὅτι ἐν ταῖς ἀγοραῖς τῶν πλειοτέρων πόλεων ἐγένοντο σημαντικαὶ βελτιώσεις καὶ ἐπιδόσεις καὶ κατὰ μέγα μέρος ἐν τῇ οἰκοδομικῇ· ὅτι δὲ ἡ χώρα κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ὑπέστη πολλὰ βάρη ἐν μέρει πρὸς κοινωφελεῖς σκοποῦς, καὶ τοῦτο καταφαίνεται ἐκ τῆς ἐλλείψεως δυνάμεων πρὸς μεγάλας ἐπιχειρήσεις, εἰς τὸ ὅποιον συνετέλεσε πλὴν τῆς ἐπιζωοτίας καὶ ἡ ἀπροσδόκητος γενικὴ συμφορὰ κατὰ τὸ 1868, ὅτε ὁ Νεῖλος ἤττον τοῦ δέοντος ἐπλημμύρησε, καὶ ὥς ἐκ τούτου ἐπήνεγκε μεγάλας ζημίας ἐν τῇ παραγωγῇ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΞΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ.

Ἡ ἀξία τῆς ἐξαγωγῆς ἀπὸ τοῦ 1861—1869 ἐμφαίνεται ἐν τῷ ἀπολοῦθῳ στατιστικῷ πίνακι.

1861 97,328,930 φράγκων, διπλασίων σχεδὸν τῆς τοῦ 1850.

1862	203,008,007	»
1863	313,339,234	»
1864	428,110,956	»
1865	438,396,400	»
1866	339,833,000	»
1867	257,750,400	»
1868	261,528,540	»
1869	279,846,558	»

Τούτων δὲ 75 0/0 εἰς Ἀγγλίαν, 11 0/0 εἰς Γαλλίαν 7 εἰς Γερμανίαν καὶ Αὐστρίαν, 1 1/2 εἰς Τουρκίαν, 1 2/3 εἰς Ἰταλίαν καὶ 4 0/0 εἰς Συρίαν Βαρβαρίαν, Ἑλλάδα, Βέλγιον, Σκανδιναβίαν καὶ Ἰσπανίαν· Τὸ μὲν ἀνώτατον ποσὸν τῆς ἐξαγωγῆς ἀνῆλθεν εἰς 438 ἑκα-

τεμμύρια κατὰ τὸ 1865, ἐκ τοῦ ὁποίου 420 ἑκατομ-
μύρια μόνον εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀλεξανδρείας· ὁ δὲ
ἐξαχθεὶς βάμβαξ συμποσούμενος εἰς 111,561,500 κι-
λόμετρα ἐτιμήθη ἀντὶ 386,078,000 φράγκων καὶ κα-
τηναλώθη κατὰ μὲν τὸ πλεῖστον εἰς τὴν Μεγάλην
Βρεττανίαν, ἐν μέρει δὲ καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ Γερ-
μανίαν. Προσέτι δὲ καὶ βαμβακόσπορος ἀξίας 15,
841, 250 ἐξήχθη.

Τὴν δὲ ἀξίαν τῆς εἰσαγωγῆς ἀπὸ τοῦ 1865--1869
παρίστησιν ὁ ἐπόμενος πίναξ.

1865	430	ἑκατομμ. φράγκων
1866	440	» »
1867	445	» »
1868	443	» »
1869	400	» »

Ἐξ οὗ καταφαίνεται ὅτι ἡ τῆς ἐξαγωγῆς ἀξία ὑ-
περέβη τὴν τῆς εἰσαγωγῆς τῷ μὲν 1867 κατὰ 114
ἑκατομ. τῷ δὲ 1868 κατὰ 118 καὶ τῷ 1869 κατὰ 179
ἑκατομ. Ἄν δὲ ἡ ἐνιαυσία αὕτη χρηματικὴ ἀφθονία κα-
θίστατο παραγωγικὴ, ἀναντιρρήτως ἡ τῆς χώρας εὖ-
τυχία ἤθελε ταχύτερον ἀνυψωθῆ καὶ ἐπαυξήσῃ. Τοῦ
δὲ ποσοῦ τῆς εἰσαγωγῆς ἡ μὲν Ἀγγλία μετέσχε κατὰ
42 ο/ο, ἡ δὲ Γαλλία κατὰ 13 ο/ο, ἡ Συρία κατὰ 7 ο/ο,
ἡ Τουρκία κατὰ 13 ο/ο καὶ αἱ Κάτω χῶραι μετὰ τῆς
Ῥωσσίας καὶ τῶν Ἡνωμένων πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς
κατὰ τὰ ὑπόλοιπα 2 ο/ο. Παρατηρητέον δὲ ὅτι ἀπὸ τοῦ
1865 ἡ τῆς Ἰταλίας εἰσαγωγὴ ἀνυψώθη κατὰ 50 ο/ο.
Κατὰ ταῦτα δὲ ἡ μὲν τῆς Ἀγγλίας εἰσαγωγὴ ἀναβαί-
νει εἰς 56,450,000 φράγκων διὰ τὸ 1868, ἡ δὲ τῆς
Γαλλίας εἰς 17,518,010, ἡ τῆς Γερμανίας καὶ Αὐ-
στρίας εἰς 11,518,010 διὰ τὸ 1865 καὶ εἰς 10,225,
000 διὰ τὸ 1868.

Ζ'. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΙΩΡΥΓΟΣ ΤΟΥ ΣΟΥΕΖ.

Ἐν τῶν πολυαρίθμων κατορθωμάτων καὶ μεγα-
 λουργημάτων τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς τῆς προσόδου
 ἀναμφισβητήτως ἐστὶν ἡ διόρυξις τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ
 Σουέζ, ἣν τινες τῶν νεωτέρων συγκαταλέξαντες με-
 ταξὺ τῶν ἐπτά τῆς ἀρχαιότητος θαυμάτων δικάίως
 ἀπεκάλεσαν ὄγδοον θαῦμα. Ἡ πραγματοποιήσις τοῦ
 γιγαντιαίου τούτου ἔργου, ὅπερ καὶ κατὰ τοὺς ἀρ-
 χαίους χρόνους ἐπανειλημμένως ἐπιχειρισθὲν καὶ ἐπὶ
 τέλους συντελεσθὲν, ἔνεκα πολλῶν αἰτίων ἐματαιώθη
 ἀκολούθως, ἐφείλκυσε τὴν προσοχὴν ὅλου τοῦ πεπο-
 λιτισμένου κόσμου πρῶτον μὲν ἐν γένει ἔνεκα τῶν
 μεγάλων ἀποτελεσμάτων, τὰ ὅποια ἐπαγγέλλεται
 τὸ ἔργον εἰς τὴν παγκόσμιον συγκοινωνίαν, δεύτερον
 δὲ ἔνεκα τῆς εὐχερεστερας προαγωγῆς καὶ ἐπιδό-
 σεως τοῦ εὐρωπαϊκοῦ καὶ ἀνατολικοῦ ἐμπορίου, τρί-
 τον ἔνεκα τῆς ταχυτέρας προαγωγῆς καὶ διαδόσεως
 τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολήν
 καὶ τελευταῖον ἔνεκα τῆς μεγάλης πολιτικῆς σπου-
 δαιότητος, ἣτις θάπτον ἢ βράδιον μέλλει νὰ ἐπιδρά-
 σῃ ἐπὶ τῶν πραγμάτων τῆς Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς.
 Περὶ τούτου τοίνυν τοῦ ἔργου, καὶ περ πολλὰ τῶν
 νεωτέρων γραφάντων καὶ ὑπὸ διαφόρους ἐπόψεις αὐ-
 τὸ ἐξετάσαντων, σκοπιμώτατον ὑπολαμβάνω νὰ ἐπι-
 συνάψω βραχεῖαν περιγραφὴν, ἐξιστοροῦσαν τὰ κατ'
 αὐτὸ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς
 χρόνων, καθ' ὅσον μάλιστα ἐπανειλημμένως διελθὼν
 τὴν νέαν ταύτην θαλασσίαν ὁδὸν ζωηροτάτας καὶ
 ἀνεξιτήλους ἔχω ἔτι τὰς ἐντυπώσεις ἐκ τῆς θεας τοῦ
 μεγαλουργήματος, ὅπερ πάντας τοὺς θεωμένους εἰς
 μέγαν φέρει θαυμασμόν.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΔΙΩΡΥΓΟΣ.

Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀρχαίων καὶ ἰδίᾳ τοῦ Στράβωνος καὶ Πλινίου πρῶτος ὁ Σέσωστρις ἡ Ῥα-
 μεσῆς β', (1394—1328 π. Χ.) ἐπεχείρησε νὰ κατα-
 σκευάσῃ διώρυγα ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονος τοῦ
 Νείλου, ἥτοι τοῦ Πηλουσίου στόματος μέχρι τῆς ἐπὶ
 τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης κειμένης πόλεως Ἀρσινόης
 διὰ τῆς περιαδομένης χώρας Γοσέμ τῆς Ἀγίας Γρα-
 φῆς, ἣν οἱ Ἀραβες καλοῦσι τανῦν *Wadi Tumelat*.
 Ἐνταῦθα καὶ νῦν ἔτι καθορᾶται ἡ κοίτη ἀρχαίου βρα-
 χίονος τοῦ Νείλου, ὅστις ἐν τοῖς προϊστορικοῖς χρό-
 νοις ἐξέβαλεν εἰς τὰς πικρὰς καλουμένας λίμνας,
 τέως κόλπον τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης σχηματιζούσας·
 κατ' ἄλλους δὲ ὁ βραχίων οὗτος ἐξέβαλεν εἰς τὴν
 πρὸς βορρᾶν αὐτῶν κειμένην Κροκοδείλων λίμνην
 καὶ ἔφερε τοὺς κροκοδείλους εἰς αὐτήν. «Ἄλλη δ' ἐ-
 στὶν ἐκδιδοῦσα εἰς τὴν Ἐρυθρὰν καὶ τὸν Ἀράδιον
 κόλπον κατὰ πόλιν Ἀρσινόην, ἣν ἔνιοι Κλεοπατρίδα
 καλοῦσι· διαρρεῖ δὲ διὰ τῶν πικρῶν καλουμένων
 λιμνῶν, αἱ πρότερον μὲν ἦσαν πικραὶ, τμηθείσης
 δὲ τῆς διώρυγος τῆς λεχθείσης μετεβάλλοντο τῇ
 κράσει τοῦ ποταμοῦ, καὶ νῦν εἰσιν εὐοφοί, μεστὰι
 δὲ καὶ τῶν λιμναίων ὀρνέων· ἐτμήθη δὲ ἡ διώ-
 ρυξ κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπὸ Σέσωστριος πρὸ τῶν τρωϊ-
 κῶν λέγει ὁ Στράβων. Ὁ βασιλεὺς Σέσωστρις κα-
 τηνάγκασε τοὺς παροικοῦντας Ἰουδαίους εἰς τὴν ἐρ-
 γασίαν καὶ τὴν ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τῆς διώρυγος οἰκοδο-
 μὴν τῶν δύο πόλεων Πιθώμ καὶ Ῥαμαεῖς, αἵτινες
 μνημονεύονται ὑπὸ τῆς Ἀγίας Γραφῆς, καὶ ἡ τοπο-
 θεσία αὐτῶν ὠρίσθη ἤδη ἀκριβῶς ἐκ τῶν νεω-
 τέρων ἐρευνῶν. Αὕτη δὲ ἡ καταναγκαστικὴ ἐργασία
 ὑπῆρξεν ἡ κυρία αἰτία τῆς δυσταρεσκειᾶς καὶ μετα-

ναστεύσεως τῶν Ἰουδαίων. Ὅτι μὲν ὁ βασιλεὺς Σέ-
 σωστρίης ἤθελε νὰ κατασκευάσῃ διώρυγα πλωτὴν, οὐ-
 δόλως ἐξάγεται ἐκ τῆς μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων συγ-
 γραφῶν. Εἰκάζεται ὅμως ὅτι κατεσκεύασεν αὐτὴν
 ἢ πρὸς ἄρδευσιν ἢ πρὸς ἀποφορὰν τῶν τοῦ Νεῖλου
 ὑδάτων ἢ πρὸς μεταφορὰν στρατευμάτων καὶ πολε-
 μεφοδίων. Τὸ συμφέρον, ὅπερ ὁ Ῥαμεσσῆς γ'. ὁ ἐν τῇ
 Ἐρυθρᾷ θαλάσῃ στόλον πολεμικὸν 400 μεγάλων
 πλοίων ναυπηγῆσας πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς κυριαρ-
 χίας τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τῆς θαλάσσης ταύτης παρέ-
 σχεν ἀφορμὴν τισι νὰ ὑποθέσωσιν ὅτι ὁ βασιλεὺς οὗ-
 τος τὴν διώρυγα ταύτην κατεσκεύασεν οὐχὶ πρὸς
 ἄρδευσιν ἀλλὰ πρὸς ναυτιλίαν, ὅπερ οὐδεὶς τῶν ἀρ-
 χαίων μαρτυρεῖ. Κατὰ δὲ τὸν Ἡρόδοτον πρῶτος Νε-
 κῶς ὁ υἱὸς τοῦ Ψαμμιτίχου (990 π. Χ.), ὁ τῆς Ἀ-
 φρικῆς τὸν περίπλουν προκαλέσας, ἐπεχείρησε νὰ κα-
 τασκευάσῃ τὴν διώρυγα, εἰς ἣν 200,000 Αἰγυπτίων
 κατεστράφησαν, κατέλιπε ὅμως ἀτελῆ ἐκ χρησιμοῦ
 ἀποτραπείς, λέγοντος ὅτι τοῖς βαρβάροις προπαρα-
 σκευάζει αὐτὴν «Ψαμμιτίχου δὴ Νεκῶς παῖς ἐγένε-
 το καὶ ἐβασίλευσε Αἰγύπτου, ὅτι διώρυχι ἐπεχεί-
 ρησε πρῶτος τῇ εἰς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν φερούσῃ
 . . . τὴν ἐπὶ Νεκῶ βασιλέως ὀρύσσοντες Αἰγυπτίων
 ἀπώλοντο δυώδεκα μυριάδες. Νεκῶς μὲν νῦν ὀρύσσων
 ἐπαύσατο μαντηίου ἐμποδίου γενομένου τοιοῦδε, τοῖς
 βαρβάροις αὐτὸν προεργάζεσθαι βαρβάρους δὲ πάν-
 τας οἱ Αἰγύπτιοι καλέουσι τοὺς μὴ σφίσι ὁμογλώσ-
 σους» λέγει ὁ τῆς ἱστορίας πατὴρ. Οὗτος δὲ ὁ Νε-
 κῶς φαίνεται ὅτι ὀριστικῶς προϋτίθετο νὰ κατασκευ-
 ἀτῇ διώρυγα πρὸς ναυτιλίαν καὶ οὐχὶ ἐπ' ἄλλω
 σκοπῷ ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Συνετέλεσε δ' αὐτὴν Δα-
 ρεῖος ὁ Ὑστάσπους (485 π. Χ.) ὁ τὴν Αἴγυπτον ὡς

τραπεζίτης διοικήσας, ἀντιθέτως πρὸς τὸν Καμβύσην, ὃς ἤρξεν αὐτῆς ὡς δεσπότης. Τῷ δὲ Ἡροδότῳ ταῦτα ἰστοροῦντι «Τὴν Δαρεῖος ὁ Πέρσης δεύτερα διώρυξε, τῆς μήκος μὲν ἐστὶ πλόος ἡμέρας τέσσαρες, εὖρος δὲ ὠρύχθη ὥστε τριήρεας δύο πλώειν ὁμοῦ ἐλαστρευμένας» διαφωνοῦσι Διόδωρος καὶ Στράβων ἰστοροῦντες ὅτι ὁ Δαρεῖος ἐπὶ πολὺ μὲν προήγαγε τὴν τῆς διώρυγος κατασκευὴν, κατέλιπεν ὁμοῦ ἀσυντέλεστον ἐκ προλήψεως καὶ δεισιδαιμονίας παραιοὶ ὅτι δῆθεν, ὑψηλοτέρας οὔσης τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, μέλλει νὰ κατακλυσθῇ ὑπὸ τῶν ὑδάτων αὐτῆς ἡ Αἴγυπτος «Ταύτην δ' ἐπεβάλετο πρῶτος κατασκευάζειν Νεκῶς ὁ Ψαμμίτιχου μετὰ δὲ τοῦτον Δαρεῖος ὁ Πέρσης καὶ προκόψας τοῖς ἔργοις ἕως τινὸς τὸ τελευταῖον εἶασεν αὐτὴν ἀσυντέλεστον· ἐδιδάχθη γὰρ ὑπὸ τινων ὅτι διορύξας τὸν ἰσθμὸν αἷτιος ἐστὶ τοῦ κατακλυσθῆναι τὴν Αἴγυπτον· μετεωροτέραν γὰρ ἀπεδείκνυον ὑπάρχειν τῆς Αἰγύπτου τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν» λέγει ὁ πρῶτος. Τὰ αὐτὰ δὲ περίπου ἀφηγεῖται καὶ ὁ τῆς γεωγραφίας πατήρ. «Οἱ δὲ ὑπὸ τοῦ Ψαμμίτιχου παῖδος, ἀρξαμένου μόνον, εἴτ' ἐκλιπόντος τὸν βίον, ὕστερον δὲ ὑπὸ Δαρείου τοῦ πρώτου, διαδεξαμένου τὸ ἐξῆς ἔργον. Καὶ οὗτος δὲ δόξῃ ψευδεῖ πεισθεὶς ἀφῆκε τὸ ἔργον περὶ συντέλειαν ἤδη· ἐπείσθη γὰρ μετεωροτέραν εἶναι τὴν Ἐρυθρὰν θάλατταν τῆς Αἰγύπτου καὶ εἰ διακοπεῖη πᾶς ὁ μεταξὺ ἰσθμὸς ἐπικλυσθήσεται τῇ θαλάττῃ τὴν Αἴγυπτον». Οὕτω τοίνυν καταλειφθὲν τὸ ἔργον ἀτέλεστον περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐ. ἑκατονταστηρίδος μετὰ παρέλευσιν δύο αἰώνων, περιελθούσης τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Μακεδόνων, Πτολεμαῖος ὁ δεύτερος ὁ καὶ Φιλάδελφος ἐπικληθεὶς καὶ τοσαῦτα με-

γάλα διαπράξας ἔργα διώρυξε τὸν ἰσθμὸν μέχρι τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης (277 π. Χ.) καὶ εἰς τὸ ἐπικαιρότατον μέρος αὐτῆς κατεσκεύασε διάφραγμα ἵνα, ἐν καιρῷ ἀνάγκης, ἀκωλύτως ἐπιπλήῃ τις εἰς τὴν Ἐρυθρὰν καὶ πάλιν εἰσπλήῃ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Διοδώρου «Ὑστερον δὲ ὁ δεύτερος Πτολεμαῖος συνετέλεσεν αὐτὴν, καὶ κατὰ τὸν ἐπικαιρότατον τρόπον ἐμηχανήσατό τι φιλότεχνον διάφραγμα. Τοῦτο δ' ἐξήνοιγεν ὁπότε βούλοιτο διαπλεῦσαι, καὶ ταχέως πάλιν συνέκλειεν εὐστόχως ἐκλαμβανομένης τῆς χρείας». Ὁ δὲ Στράβων ἀγνοῶν τίς τῶν Πτολεμαίων συνετέλεσε αὐτὸ τὸ ἔργον ἀπλῶς λέγει «οἱ μέντοι Πτολεμαῖοι βασιλεῖς διακόψαντες κλειστὸν ἐποίησαν τὸν Εὐρίπον ὥστε ὅτε βούλονται ἐκπλεῖν ἀκωλύτως εἰς τὴν ἔξω θάλασσαν καὶ εἰσπλεῖν πάλιν»· ὁ δὲ ποταμὸς, ὅστις ἔρρεε διὰ τῆς διώρυγος ὠνομάσθη Πτολεμαῖος ἀπὸ τοῦ κατασκευάσαντος αὐτήν.

Ἐπὶ δὲ τῆς ἐκβολῆς αὐτοῦ εἰς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν ὑπῆρχε πόλις, ἣτις πρότερον μὲν Κροκοδείλων πόλις ἐκαλεῖτο, ἅτε σφόδρα τιμωμένων τῶν ζώων ἐν τῷ νομῷ τούτῳ, ὕστερον δ' ἐκλήθη Ἀρσινόη, πλησίον τῆς ὁποίας ὑπῆρχον ἡ τῶν Ἡρώων πόλις, ἡ Κλεσπατρίς καὶ ἡ Βούβαστος φημιζομένη διὰ τὸν ναὸν καὶ τὴν λατρείαν τῆς ὁμωνύμου Θεᾶς Ἀρτέμιδος κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου «ἡ δὲ Βούβαστος κατ' Ἑλλάδα γλῶσσάν ἐστι Ἀρτεμις· τὸ δὲ ἱερὸν αὐτῆς ὧδε ἔχει» καὶ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου «Βούβαστός τε πόλις καὶ ἱερὸν Ἀρτέμιδος», πρὸς τιμὴν τῆς ὁποίας μεγάλα ἐτελοῦντο ἑορταὶ καὶ πανηγύρεις, αἵτινες διατηρηθεῖσαι καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς ἦτοι τὴν Μακεδονικὴν, Ῥωμαϊκὴν, Χριστιανικὴν καὶ Μωαμεθανικὴν τελοῦνται καὶ νῦν ἔτι οὐχὶ μακρὰν

τῆς Βουβάστου ἐν Τάντα τρίς τοῦ ἔτους, ὡς προσέ-
ρηται, πρὸς τιμὴν τοῦ ἐκεῖ τεθαμμένου ἀγίου *Said-el-
Bedawi*. Τῆς μεγάλης ταύτης πόλεως, ἣν ἡ χθ' δυ-
ναστεία κατέστησε πρωτεύουσαν, φαίνονται τὰ μεγά-
λην ἔκτασιν κατέχοντα ἐρείπια σχηματίζοντα σειρὰν
ὑπολεύκων γηλόφων, περίξ τῶν ὁποίων κεῖται τὸ Ζα-
γατζίκι, ἡ πρωτεύουσα τῆς Γοσέμ, τὸ κέντρον τοῦ
ζωηροτάτου ἐμπορίου τοῦ βάμβακος καὶ σίτου ὅλης
τῆς περιοχῆς μετὰ πολυαρίθμων ἐκκοκιστικῶν ἀτμο-
μηχανῶν τοῦ βάμβακος. Ἐνταῦθα παραρρέει ἡ τοῦ
Νείλου διώρυξ, διὰ τῆς ὁποίας τὰ προϊόντα τοῦ τό-
που μεταφέρονται εἰς τὴν λίμνην *Timsah* καὶ ἐξ αὐ-
τῆς διὰ πολυαρίθμων πλοίων εἰς τὸν πρὸς δὴ ὄρον
καὶ ὁ μεταξὺ Ἀλεξανδρείας καὶ Σουεῦς σιδηρόδρομος
διέρχεται παρὰ τῷ Ζαγατζικίῳ, ὅπερ ἔνεκα τῶν πλε-
ονεκτημάτων τούτων κατέστη κέντρον κερδοσκοπίας
καὶ αἰσιώτερον ἐπαγγέλλεται τὸ μέλλον αὐτοῦ.

Τὴν διώρυγα τοῦ Σουεῦς μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας
περιγράφει ὁ Ἡρόδοτος ὥστε δὲν δύναται τις νὰ ἀ-
ποδεχθῇ ὅτι δὲν εἶδεν αὐτὴν ἢ ὅτι δὲν εἶχε πρὸ ὀ-
φθαλμῶν τὸν Ἑκαταῖον καὶ ἐντεῦθεν ὑποδηλοῦται ὅτι
ἡ διώρυξ συνετελέσθη ἐν ἐποχῇ προγενεστέρα τῆς
τῶν Πτολεμαίων καὶ βραδύτερον κατεχώσθη, ἢ ὅτι
ἐπέκτασίς τις ἐκρίθη ἀναγκαία· οὕτω καὶ μόνον δύ-
ναιτο αἱ ἀντιφάσκουσαι τῶν ἀρχαίων πληροφορίαι
νὰ ἐξηγηθῶσι καὶ συμβιβασθῶσι. Τούτων οὕτως ἐχόν-
των, τὸ μὲν μῆκος ὁ Ἡρόδοτος ὀρίζει εἰς τεσσάρων
ἡμερῶν δρόμον, τὸ δὲ πλάτος ἱκανὸν νὰ διαπλεύσῃσι
δύο τριήρεις συγχρόνως «τῆς μῆκος μὲν ἐστὶ πλόος
ἡμέραι τέσσερες εὖρος δὲ ὠρύχθη ὥστε τριήρεας δύο
πλώειν ὁμοῦ ἐλαστρευμένας» ὁ δὲ Πλίνιος ἀριθμεῖ
τὸ μῆκος εἰς 62 ῥωμαϊκὰ μίλλια ἰσοδυναμοῦντα πρὸς

13 Γερμανικά περίπου· τὸ δὲ πλάτος τῶν δύο τριη-
 ρῶν μετὰ τῶν μεταξὺ ἀποστημάτων ὑπολογίζουσιν
 οἱ μὲν νεώτεροι, εἰς 134 ποδῶν, ὁ δὲ Στράβων εἰς
 100 πήχεις προσθέτων ὅτι ἡ διώρυξ εἶχε καὶ βάθος
 ἱκανὸν πρὸς πλοῦν μυριοφόρου νεὼς «Πλάτος δ' ἔ-
 χει πηχῶν ἑκατὸν ἡ διώρυξ, βάθος δ' ὅσον ἀρχεῖν
 μυριοφόρῳ νηϊ». Ἡ σημερινὴ διώρυξ τῶν γλυκέων
 ὑδάτων ἀκολουθεῖ ἐν μέρει τοῦλάχιστον τὰ ἴχνη τῆς
 ἀρχαίας διώρυγος, τὰ ὅποια πολλαχοῦ καταφαί-
 νονται καὶ κατὰ πρῶτον ἀνεκαλύφθησαν τῷ 1798
 ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς ἐκστρατείας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν
 τοῦ Ναπολέοντος παρακολοθουμένου ὑπὸ τοῦ *Mo-
 ng, Berthollet, Costaz, Lepère, Caffarelli Berthier*
 καὶ τοῦ ἀντιναύρχου *Gantheaume*. Ἐκ τῶν ἰχνῶν τού-
 των συμπεραίνουσιν οἱ νεώτεροι ὅτι ἡ διώρυξ δὲν
 διετήρησεν ἄμεσον σύνδεσμον μεταξὺ τῶν δύο θα-
 λασσῶν, ἀλλὰ μόνον μίαν συγκοινωνίαν διὰ τῆς
 βοήθειας τοῦ Νείλου καὶ οὐδεμία θετικὴ πληροφορία
 τῶν ἀρχαίων ὑπάρχει ὅτι μεγάλη χρῆσις αὐτῆς ἐγέν-
 ετο ὡς πρὸς τὴν ἐμπορικὴν ναυτιλίαν. Ἐν δὲ τῇ
 ἐποχῇ τῶν Πτολεμαίων καὶ Ῥωμαίων τὰ ἐμπορεύ-
 ματα τῶν Ἰνδιῶν διὰ τῶν λιμένων τῆς Βερενίκης καὶ
 τοῦ Μυὸς ὄρμου διεκομίζοντο, καὶ ἐντεῦθεν διὰ τῆς
 μεγάλης ἐμπορικῆς στρατιωτικῆς καὶ ταχυδρομικῆς
 ὁδοῦ εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Νείλου κειμένην πόλιν Κοπτὸν
 καὶ διὰ τοῦ Νείλου εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν κατὰ τὴν
 μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος «καὶ τῶν ἐκ τῆς Ἀλεξαν-
 δρείας ἐμπόρων, στόλοις ἤδη πλεόντων διὰ τοῦ Νεί-
 λου καὶ τοῦ Ἀραβίου κόλπου μέχρι τῆς Ἰνδικῆς . . .
 ὅτι καὶ ἑκατὸν καὶ εἴκοσι νῆες πλέοιεν ἐκ Μυὸς ὄρ-
 μου πρὸς τὴν Ἰνδικήν . . . νυνὶ δὲ τὸ πλεόν εἰς τὴν
 Ἀλεξάνδρειαν τῷ Νείλῳ . . . κατάγεται δ' ἐκ τῆς Ἀρα-

βίας καὶ τῆς Ἰνδικῆς εἰς Μυδὸς ὄρμον· εἶθ' ὑπέρθεσις εἰς Κοπτὸν τῆς Θηβαίδος καμήλοις ἐν διώρυγι τοῦ Νείλου κειμένην· εἴτ' εἰς Ἀλεξάνδρειαν . . . καὶ νῦν ὁ Ἰνδικὸς φόρτος ἅπαξ καὶ ὁ Ἀράβιος καὶ τοῦ Αἰθιοπικοῦ ὁ τῷ Ἀραβίῳ καταχομιζόμενος εἰς Κοπτὸν φέρεται, καὶ τοῦτ' ἐστὶν ἐμπόριον τῶν τοιούτων φορτίων οὐκ ἄποθεν δὲ τῆς Βερενίκης ἐστὶ Μυδὸς ὄρμος, πόλις ἔχουσα τὸν ναύσταθμον τῶν πλωιζομένων ἀλλὰ νῦν ἡ Κοπτὸς καὶ ὁ Μυδὸς ὄρμος εὐδοχιμεῖ, καὶ χρῶνται τοῖς τόποις τούτοις». Βραδύτερον δὲ φαίνεται ὅτι ἡ πολυδάπανος διατήρησις καὶ ἡ μικρὰ ὠφέλεια ἐκ τῆς συγκοινωνίας τῆς διώρυγος τοῦ ἰσθμοῦ ἐπὴνενεχον τὴν παρακμὴν· διότι ἐκ τῶν πλοίων, ἐφ' ὧν ἡ Κλεοπάτρα μετὰ τὴν Ἀκτίῳ μάχην ἀπεπειράθη νὰ ἐξασφαλίσῃ τοὺς θησαυροὺς αὐτῆς εἰς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, ἔμεινάν τινα ἐν τῇ διώρυγι καὶ ἄλλα μόλις διηλθον δι' αὐτῆς. ὁ Αὐτοκράτωρ Τραϊανὸς ἢ κατ' ἄλλους ὁ Ἀδριανὸς ἀποκατέστησε πάλιν τὴν διώρυγα ἐν μέρει, κυρίως ὁμως πρὸς ὠφέλειαν τῆς τοπικῆς συγκοινωνίας καὶ τῆς γεωργίας. Ὁ δὲ Ἀμροῦ ὁ τῆς Αἰγύπτου κατακτητῆς ἐνεργητικὸς καὶ δραστήριος συνέλαβε τὴν ἰδέαν (642 μ. Χ.) νὰ κατασκευάσῃ μίαν διώρυγα ἀπ' εὐθείας συνδέουσαν ἀμφοτέρας τὰς θαλάσσας, ἣν ὁ Καλίφης Ὁμάρ ἀπέρριψεν ἵνα μὴ τοῖς πειραταῖς τῆς Μεσογείου θαλάσσης ἀνοίξῃ τὰς θύρας τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Ὅθεν ὁ Ἀμροῦ ἐπεχείρησε νὰ ἐπιδιορθώσῃ τὴν ἀρχαίαν διώρυγα ἵνα ἡ μεταχομιδὴ τοῦ σίτου τῆς Αἰγύπτου, ὅςποτε ἐπλήρου τὰς ἀποθήκας τοῦ Τιβέρεως καὶ τὰς τοῦ χρυσοῦ Κέρατος ἐπιτελῇται διὰ τῆς διώρυγος μέχρι Κολοοῦμ παρὰ τῷ Σουεῒ καὶ ἐντεῦθεν μεταβιβάζεται εἰς Τζέδαν, Μεδίαν καὶ Μέκκαν. Ἡ διώρυξ

ἐκλήθη τότε *Emir-el-Mumenin* καὶ ἦν ἐν χρήσει καὶ παρὰ τοῖς προσκυνηταῖς τῆς Μέκκας. Τῷ δὲ 767 διέταξεν ὁ Καλὶφης Ἀλμανσὸρ τὴν κατάχωσιν τῆς διώρυγος ἵνα τῷ ἐν Μεδίνα ἀποστάντι θεῖῳ αὐτοῦ *Mohammed-Ben-Abdallah* κλείσῃ τὴν εἰσβολὴν καὶ εἰσόδον εἰς τὴν Αἴγυπτον. Πρὸς τούτοις δὲ τὸ Καλιφάτον ἐθεώρησε σκοπιμώτερον νὰ μεταβιβάζῃ τὸ ἐμπόριον τῶν Ἰνδιῶν διὰ τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ διὰ τῆς ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας Βαβυλῶνος ἰδρυθείσης πόλεως τοῦ Βαγδατίου. Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ἡ διώρυξ ἡ ὑπὸ τῶν τεσσάρων βασιλέων τοῦ Σεσώστριος τοῦ Νεχώ, τοῦ Δαρείου καὶ τοῦ Πτολεμαίου ἐπιχειρησθεῖσα καὶ ἀποπερατωθεῖσα, καὶ ἔκειτο κατακεχωσμένη μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν. Συγχρόνως δὲ καὶ αἱ πικραὶ καλούμεναι λίμναι, αἵτινες ἐξ ἐνὸς μὲν ἔκοινώνουν μετὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ἐξ ἐτέρου δὲ μετὰ τοῦ Νείλου διακόφασαι τὸν διπλοῦν τοῦτον σύνδεσμον ἤρξαντο νὰ μεταβάλλωνται εἰς λιμνοθάλασσαν, ἥτις διὰ τῆς ἐξαγωγῆς μεγάλης ποσότητος ἁλατος κατὰ μικρὸν ἐξητμίσθη.

Ἀλέξανδρος μὲν ὁ Οὐμβόλδος ἀναφέρει χάρτην τῆς ναυτικῆς τοῦ 1424 εὐρεθέντα ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βεῖμάρης καὶ ἀπεικονεῖζοντα τὴν μεταξὺ τοῦ Νείλου καὶ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης διώρυγα. Ὁ δὲ *Breidenbach* τῷ 1483 ὡς προσκυνητὴς τὸν ἱσθμὸν διελθὼν ἐν τῷ ὁδοιπορικῷ αὐτοῦ παρατηρεῖ «εἶδομεν ἐκεῖ μέγα καὶ πολυδάπανον ἔργον ἐπιχειρισθὲν ὑπὸ τινος βασιλέως τῆς Αἰγύπτου θελήσαντος νὰ φέρῃ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν εἰς τὸν Νεῖλον καὶ νὰ συνδέσῃ τὴν Ἀνατολὴν μετὰ τῆς Δύσεως ἵνα τὰ πλοῖα τῶν Ἰνδιῶν διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης εἰσέρχωνται εἰς τὸν Νεῖλον καὶ ἐκ τούτου εἰς τὴν μεγάλην θάλασσαν, εἰς

τὴν ὁποίαν ἐκβάλλει ὁ Νεῖλος. Τοῦτο ὅμως τὸ ἔργον δὲν συντελέσθη». Ὀλίγον βραδύτερον ἡ Βενετία ζημιωθείσα ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ *Vasco de Gama* ἀπεφάσισε νὰ διορύξῃ τὸν ἰσθμὸν τοῦ Σουεῦς κατὰ προτροπὴν τοῦ Βενετοῦ περιηγητοῦ *Niccolo da Conti*. Οἱ δὲ σουλτάνοι τῶν Μαμελούκων ἐφοβοῦντο τὴν εἰσβολὴν τῶν χριστιανῶν εἰς τὰς χώρας αὐτῶν καὶ ἐν Βενετία δὲν ἐπεκράτει πλέον ἡ ἐνέργεια ἐκείνη ὡς ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Ἑρρίκου Δανδόλου. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, διέμεινε σημαντικὴ ἐπιμιξία μετὰ τῆς Ἀραβίας καὶ τῆς Περσίας ἐνεργουμένη κατὰ ξηρὰν διὰ τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ Σουεῦς καὶ ἐντεῦθεν ἀπὸ τῆς Τζέδας εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀραβίας καὶ Περσίας. Αἱ ἐνιαύσιοι τῶν προσκυνητῶν ἀποδημίαι εἰς τὴν Μέκκαν ἀπετέλουν τὸ ζωηρότατον στοιχεῖον τῆς συγκοινωνίας ταύτης, τῆς ὁποίας τὴν ἔχτασιν αἱ ἐξετάσεις τῆς Γαλλικῆς ἐκστρατείας ἐν τοῖς ἔτεσι 1798—1801 προσδιώρισαν ἐπὶ 100,000 φορτωγῶν καμήλων κατ' ἔτος εἰς ἀξίαν 20 ἑκατομμ. φρ. Ἀπὸ δὲ τῶν μέσων τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος καὶ Βρεττανικὰ πλοῖα καταφρονήσαντα τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς Πύλης εἰσέπλευσαν εἰς τὸν Ἀραβικὸν κόλπον, ἔνθα ἐπικερδέστατον ἐμπόριον εἰς Σουεῦς ἐξήσκησαν καὶ τοῦτο προὔκალεσε νέαν τῆς Πύλης ἀπαγόρευσιν καθ' ὅσον τὸ ἐμπόριον τοῦ Σουεῦς παρεχωρήθη τοῖς προσκυνηταῖς τῆς Μέκκας.

Ἄλλως δὲ γνωστὸν ἐστὶ ὅτι οἱ Τοῦρκοὶ ἀπεπειράθησαν διὰ τῶν ὅπλων νὰ ἀντιστῶσιν εἰς τὴν ἐν Ἰνδίαῖς Πορτογαλικὴν κυριαρχίαν, αἱ ἀπόπειραι ὅμως αὐτῶν ἐναυάγησαν καθ' ὁλοκληρίαν καὶ ἐντεῦθεν ἐπείσθησαν οἱ Σουλτάνοι περὶ τῆς πολιτικῆς σημασίας τῆς διώρυγος τοῦ Σουεῦς. Ὅθεν ὁ Σουλτάνος

Μουσταφᾶς γ' ὁ φίλος καὶ θαυμαστὸς Φρειδερίκου τοῦ μεγάλου ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν διόρυξιν τοῦ ἰσθμοῦ, ἀλλ' ὁ πρόωρος θάνατος τοῦ μεγάλου Βεζίρου 'Ραγίπ πασᾶ, ἐξόχου πολιτικοῦ ἀνδρὸς, τοὺς ἐν Εὐρώπῃ 'Ιανιτζάρους καὶ τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ Μαμελοῦκους εὐχερῶς καταβαλόντος (1763), καθὼς καὶ ὁ δυσχερὴς πρὸς τὴν 'Ρωσσίαν πόλεμος ἐματαιώσαν τὸ σχέδιον τῆς διώρυγας, τοῦ ὁποίου διαρκοῦντος ὁ γενναῖος καὶ πονηρὸς τῶν Μαμελούκων ἀργηγὸς 'Αλῆβης ὠφελῆθεις ἐκ τῆς εὐκαιρίας ταύτης ἐκηρύχθη ἀνεξάρτητος ἐν Αἰγύπτῳ, κατέκτησε μέρος τῆς Συρίας καὶ τὴν ἱερὰν πόλιν Μέκκαν κατέλαβεν, ἀπαραλλάκτως ὡς ὁ Μεχμέτ 'Αλῆς μετὰ παρέλευσιν ἡμισείας ἑκατονταετηρίδος, καὶ ἐπεθύμει νῦν αὐτὸς τὴν διόρυξιν τοῦ ἰσθμοῦ παντὶ σθένει νὰ φέρῃ εἰς πέρας· ἀλλὰ τῷ 1773 αἰφνης ἀποθανὼν κατέλιπεν ἀπραγματοποίητον τὸ τολμηρὸν σχέδιον. Διὰ τὴν παρούσαν δὲ θέσιν τῆς ὑποθέσεως τὸ πρᾶγμά ἐστιν ἄξιον ἰδιαίτερου συμφέροντος καθ' ὅσον ἡ Πύλῃ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς διώρυγος τοῦ ἰσθμοῦ συνέλαβε κατὰ νοῦν ἵνα τὴν ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου καριαρχίαν αὐτῆς, ἣν οἱ Μαμελοῦκοι εἶχον σχεδὸν καταλύσει, ἀποκαταστήσῃ πάλιν ὡς πρότερον, καὶ ἵνα ματαιώσῃ τὴν τῶν Μαμελούκων ἀπόφασιν περὶ τῆς διαρύξεως τοῦ ἰσθμοῦ, ἣν ἐζήτουν νὰ πραγματοποιήσωσι πρὸς στερέωσιν τῆς ἀρχῆς αὐτῶν.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε ὁ μέγας Ναπολέων κατανοήσας τὴν μεγάλην σπουδαιότητα τῆς Σουεζίου ὁδοῦ ἀνέθηκε τῷ 1798 τῷ ἀρχιμαχανικῷ *Lepère* γενικῶ διευθυντῇ νῶν γεφυρῶν καὶ ὁδῶν καὶ μέλει τῆς ἐπιστημονικῆς ἐταιρίας τῆς Αἰγυπτιακῆς ἐκστρατείας, τὴν ἔρευναν καὶ σπουδὴν τῶν τόπων καθὼς καὶ τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ σχεδίου μιᾶς διώρυγος, ἀπ'

εὐθείας συνδεούσης ἀμφοτέρας τὰς θαλάσσας. Αἱ ἐργασίαι διήρκεσαν 3 $\frac{1}{2}$ ἔτη καὶ ἐν δυσχερέσει περιστάσεσι συνετελέσθησαν, εἰς τὰς ὁποίας καταλέγονται ἡ προμήθεια τῶν μηχανικῶν καὶ ἐργατῶν μετὰ γλυκέος ὕδατος καὶ ζωοτροφιῶν, ἡ ἐπελθοῦσα δυσάρεστος κατάστασις τῆς Γαλλικῆς ἐκστρατείας, ἡ ἔλλειψις ἀσφαλείας ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ καὶ ἡ ἔλλειψις τῶν ἀναγκαίων καταλυμάτων καὶ μετακομιστικῶν μέσων. Αἱ δυσχέρειαι ὅμως αἱ ἐκ τῶν ἐλλείψεων τούτων προερχόμεναι μικραὶ εἰσιν παραβαλλόμεναι πρὸς τὸ μέγα σφάλμα τὸ ἐκ τῆς δεισιδαιμονίας πηγάσαν καὶ ἐν τῷ ὑπομνήματι τοῦ *Lepère* καταχωρισθὲν, ὅτι δῆθεν ἡ ἐπιφάνεια τῶν ὑδάτων τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης κατὰ 9—10 μέτρα ὑψηλότερα τῆς τῶν ὑδάτων τῆς Μεσογείου ἐστίν καὶ ἡ πλάνη αὕτη ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας ὡς ἀληθὲς καὶ πραγματικόν τι ἐπεκράτει καὶ εἰς ὅλα τὰ προηγούμενα σχέδια τῆς 19 ἑκατονταετηρίδος ὡς εἰμαρμένον ἴσχυε, πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τοῦ ὁποίου ἐν παράδειγμα ἐπισυνάπτω τὸ ἐξῆς, ὅπερ τῶν νεωτέρων τις ἀφηγεῖται. Κατὰ τὸ 1869 συνέβη τὰ κύματα τῆς θαλάσσης τοσοῦτον νὰ ἀνυψωθῶσιν ἐν Βενετίᾳ ὥστε ἡ τοῦ ἁγίου Μάρκου πλατεῖα ἐπληρώθη ὑδάτων, ὅτε τις τῶν ἐμπόρων τῆς πόλεως συνδιαλεγόμενος τῷ ἀφηγουμένῳ ταῦτα ἀνέκραξε «*O che disgrazia! che calamità! Signore, hanno aperto il canale di Suez: ecco gli effetti di quella briconeria! Santa Maria! Saremo dilavati tutti pel diluvio di questo marrosso e brutto, che effettuava l'esterminazione già dal tempo di Faraone! Sicuro, signore, sicurissimo!!*» Ἄλλως δὲ ἐν τῇ ἐκδηλώσει καὶ ἐπισήμῳ διαδόσει τῆς προμνημονευθείσης δεισιδαιμονίας πάραυτα διεμαρτυρήθησαν οἱ ἐξοχώτεροι τῆς ἐποχῆς ἄνδρες ὡς ὁ *La*.

place καὶ ὁ *Fourrier* κατὰ τῆς τοιαύτης πλάνης, τοσοῦτον ἀντιφασκούσης πρὸς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς ὑδροστατικῆς· ὁ *Lepère* ἔπρεπε κατὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν καταμετρήσεων, εἰ καὶ τοῦτο οὐδόλως ἀπέκλειε μίαν εὐθεῖαν διώρυγα διὰ τῆς βοηθείας τῶν καταρρακτῶν, συνεπῶς νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν διώρυγα τοῦ Νεΐλου, καὶ περ ὀλιγώτερον τῆς εὐθείας θαλασσίας δυναμένην νὰ χρησιμεύσῃ.

Ἐπὶ δὲ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ ἐπανειλημμένως ἀνεκινήθη τὸ ζήτημα καὶ τὸ σχέδιον τῆς διορύξεως τοῦ ἰσθμοῦ τῷ 1843 ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενικοῦ προξένου τῆς Αὐστρίας κατὰ πρόκλησιν τοῦ Μεττερνίχου. Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς καὶ περ γινώσκων τὰς ὀφελείας, τὰς ὁποίας ἡ μεταβολὴ τοῦ ἰσθμοῦ εἰς θαλασσίαν διώρυγα ἐπήγγέλλετο, ἐφοβεῖτο ὅμως ἴσως τὴν διατάραξιν τῆς πρὸς τὴν Ἀγγλίαν καὶ Πύλιν σχέσεως καὶ τὴν περιπλοκὴν τῆς μετὰ τοσοῦτου κόπου στερεωθείσης πολιτικῆς θέσεως αὐτοῦ. Καὶ τὰ πικρὰ δὲ ἀποτελέσματα, ἅπερ ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ ἐδοκίμασεν ἐκ τῆς ἀναμίξεως τῶν δυνάμεων, ἀπεθάρρυναν αὐτόν. Ὅτι δὲ καὶ αἱ παρατηρήσεις μηχανικῶν τινῶν ὅτι ἡ πραγματοποίησις τῆς διώρυγος ἔμελλεν νὰ παρασκευάσῃ διαρκεῖς συμφορὰς καὶ ζημίας εἰς τὴν διὰ τῆς ἐξειδικιασμένης προνοίας τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ ἐπιτευχθεῖσαν ἀποκατάστασιν καὶ βελτίωσιν τοῦ τοσοῦτον σπουδαίου τῇ γεωργίᾳ τῆς χώρας ἀρδευτικοῦ συμπλέγματος, οὐδόλως ἐξέπληξαν αὐτὸν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥς ὁ ἀρχαῖος ἐκεῖνος χρησμὸς τὸν βασιλέα Νεκῶ, εὐλόγως δύναται τις νὰ παραδεχθῇ τὰ δὲ μετὰ ταῦτα σχέδια ὡς ὁ π. χ. τὰ ὑπὸ τοῦ *Paulin Talabot* 1874 καὶ τοῦ *Alexis* καὶ *Emile Barrault* (1856) προταθέντα ἤθελον βεβαίως ἐπιφέρειν ἐν τοιοῦτον κώλυμα καθ’

ὅσον ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας διέτεμνον ἐν μέρος τοῦ Δέλτα διὸ ἀμφότερα τὰ σχέδια δεόντως ἀνεσκευάσθησαν ἐν τινι ὑπομνήματι τοῦ μηχανικοῦ καὶ ὑπουργοῦ τῆς Σαρδινίας *Paleocapa*, δημοσιευθέντι ἐν τῷ β' τόμῳ τοῦ συγγράμματος τοῦ Λεσσέψ «*Peŕcement de l' Isthme de Suez*».

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΤΟΥ ΛΕΣΣΕΨ.

Ὅτε κατὰ τὸ 1831 Διογένης ὁ Μασσαλιώτης διέτριβεν ἐν τῷ λοιμοκαθαρηθρίῳ τῆς Ἀλεξανδρείας, ὁ τέως εἰκοσαεξαετῆς ὡς προξενικὸς πράκτωρ μεταβαίνον εἰς Αἴγυπτον Φερδινάνδος Λεσσέψ ἀνέγνωσε τὴν ἐκθεσιν τοῦ *Lepère* περὶ τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ Σουέζ, ἣτις σπουδαιότατα ἐπησχόλησεν αὐτὸν καὶ ἔκτοτε ἡ ἰδέα τῆς διορύξεως εἰς πάθος ἐνέβαλε τὸν νεανίαν, ὅστις βραδύτερον τῷ 1849 ἐκτάκτως ἀπεστάλη ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν Ῥώμην. Συνελθούσης δὲ τῆς συντακτικῆς νομοθετικῆς συνελεύσεως, κατέθεσεν ὁ Λεσσέψ τὴν ἀποστολὴν καὶ μετὰ εἰκοσιεννεατῇ ὑπηρεσίᾳ ἀπεχώρησεν ἐκ τοῦ διπλωματικοῦ σταδίου. Διατρίβων δὲ ἔκτοτε ἐν τῇ ἐν *Berry* ἐπαύλει ἀνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς διορύξεως τοῦ ἰσθμοῦ. Αἱ κατὰ τὸ 1841 ὑπὸ τοῦ *Linant Beï* γενικοῦ διευθυντοῦ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ ὑδραυλικῆς, ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν *Anderson, Joyn* καὶ Γεώργιον *Glidm* γενόμεναι καταμετρήσεις, τῶν ὁποίων τὰ ἀποτελέσματα αἱ ἔτι ἐκτενέστεραι τῶν καταμετρήσεων ἐργασίαι τοῦ *Bourdaoué, Stephenson* καὶ *Negrelli* (1847) οὐσιωδῶς ἐπεκύρωσαν, τὴν πλάνην τοῦ *Lepère* διέλυσαν καὶ ὁ στρατηγὸς *Chesney* εἰχεν ἤδη τῷ 1834 ἐνώπιον μιᾶς ἐπιτροπῆς τοῦ κοινοβουλίου ἀποφανθῇ ὑπὲρ τῆς πραγματοποιήσεως τῆς

place καὶ ὁ *Fourier* κατὰ τῆς τοιαύτης πλάνης, τοσοῦτον ἀντιφασκούσης πρὸς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς ὑδροστατικῆς· ὁ *Lepère* ἔπρεπε κατὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν καταμετρήσεων, εἰ καὶ τοῦτο οὐδόλως ἀπέχλειε μίαν εὐθεῖαν διώρυγα διὰ τῆς βοηθείας τῶν καταρρακτῶν, συνεπῶς νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν διώρυγα τοῦ Νεΐλου, καὶ περ ὀλιγώτερον τῆς εὐθείας θαλασσίας δυναμένην νὰ χρησιμεύσῃ.

Ἐπὶ δὲ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ ἐπανειλημμένως ἀνεκινήθη τὸ ζήτημα καὶ τὸ σχέδιον τῆς διορύξεως τοῦ ἰσθμοῦ τῷ 1843 ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενικοῦ προξένου τῆς Αὐστρίας κατὰ πρόκλησιν τοῦ Μεττερνίχου. Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς καὶ περ γινώσκων τὰς ὠφελείας, τὰς ὁποίας ἡ μεταβολὴ τοῦ ἰσθμοῦ εἰς θαλασσίαν διώρυγα ἐπηγγέλλετο, ἐφοβεῖτο ὅμως ἴσως τὴν διατάραξιν τῆς πρὸς τὴν Ἀγγλίαν καὶ Πύλῃν σχέσεως καὶ τὴν περιπλοκὴν τῆς μετὰ τοσοῦτου κόπου στερεωθείσης πολιτικῆς θέσεως αὐτοῦ. Καὶ τὰ πικρὰ δὲ ἀποτελέσματα, ἅπερ ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ ἐδοκίμασεν ἐκ τῆς ἀναμίξεως τῶν δυνάμεων, ἀπεθάρρυναν αὐτόν. Ὅτι δὲ καὶ αἱ παρατηρήσεις μηχανικῶν τινῶν ὅτι ἡ πραγματοποίησις τῆς διώρυγος ἔμελλε νὰ παρασκευάσῃ διαρκεῖς συμφορὰς καὶ ζημίας εἰς τὴν διὰ τῆς ἐξειδικασμένης προνοίας τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ ἐπιτευχθεῖσαν ἀποκατάστασιν καὶ βελτίωσιν τοῦ τοσοῦτον σπουδαίου τῇ γεωργίᾳ τῆς χώρας ἀρδευτικοῦ συμπλέγματος, οὐδόλως ἐξέπληξαν αὐτὸν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥς ὁ ἀρχαῖος ἐκεῖνος χρησμὸς τὸν βασιλέα Νεκῶ, εὐλόγως δύναται τις νὰ παραδεχθῇ τὰ δὲ μετὰ ταῦτα σχέδια ὡς ὁ π. χ. τὰ ὑπὸ τοῦ *Paulin Talabot* 1874 καὶ τοῦ *Alexis* καὶ *Emile Barrault* (1856) προταθέντα ἠθελον βεβαίως ἐπιφέρει ἓν τοιοῦτον κώλυμα καθ’

ὅσον ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας διέτεμνον ἐν μέρος τοῦ Δέλτα· διὸ ἀμφότερα τὰ σχέδια θεόντως ἀνεσκευάσθησαν ἐν τινι ὑπομνήματι τοῦ μηχανικοῦ καὶ ὑπουργοῦ τῆς Σαρδινίας *Paleocapa*, δημοσιευθέντι ἐν τῷ β' τόμῳ τοῦ συγγράμματος τοῦ Λεσσέψ «*Perfectionnement de l' Isthme de Suez*».

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΤΟΥ ΛΕΣΣΕΨ.

Ὅτε κατὰ τὸ 1831 Διογένης ὁ Μασσαλιώτης διέτριβεν ἐν τῷ λοιμοκαθαρηρίῳ τῆς Ἀλεξανδρείας, ὁ τέως εἰκοσαεξαετῆς ὡς προξενικὸς πράκτωρ μεταβαίνον εἰς Αἴγυπτον Φερδινάνδος Λεσσέψ ἀνέγνωσε τὴν ἔκθεσιν τοῦ *Lepère* περὶ τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ Σουέζ, ἣτις σπουδαιότατα ἐπησχόλησεν αὐτὸν καὶ ἔκτοτε ἡ ἰδέα τῆς διορύξεως εἰς πάθος ἐνέβαλε τὸν νεανίαν, ὅστις βραδύτερον τῷ 1849 ἐκτάκτως ἀπεστάλη ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν Ῥώμην. Συνελθούσης δὲ τῆς συντακτικῆς νομοθετικῆς συνελεύσεως, κατέθεσεν ὁ Λεσσέψ τὴν ἀποστολὴν καὶ μετὰ εἰκοσιεννεατῇ ὑπηρεσίᾳ ἀπεχώρησεν ἐκ τοῦ διπλωματικοῦ σταδίου. Διατρίβων δὲ ἔκτοτε ἐν τῇ ἐν *Berry* ἐπαύλει ἀνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς διορύξεως τοῦ ἰσθμοῦ. Αἱ κατὰ τὸ 1841 ὑπὸ τοῦ *Linant Beï* γενικοῦ διευθυντοῦ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ ὑδραυλικῆς, ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν *Anderson, Joyn* καὶ Γεώργιον *Glidm* γενόμεναι καταμετρήσεις, τῶν ὁποίων τὰ ἀποτελέσματα αἱ ἔτι ἐκτενέστεραι τῶν καταμετρήσεων ἐργασίαι τοῦ *Bourdaoue, Stephenson* καὶ *Negrelli* (1847) οὐσιωδῶς ἐπεκύρωσαν, τὴν πλάνην τοῦ *Lepère* διέλυσαν καὶ ὁ στρατηγὸς *Chesney* εἶχεν ἤδη τῷ 1834 ἐνώπιον μιᾶς ἐπιτροπῆς τοῦ κοινοβουλίου ἀποφανθῇ ὑπὲρ τῆς πραγματοποιήσεως τῆς

τοῦ ἰσθμοῦ διορύξεως. Ἐν τούτοις ὁ Λεσσέψ πέντε δόχληρὰ ἔτη ἐσπούδαζε πάντα τὰ εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἀναγόμενα ζητήματα καὶ τῷ 1852 μετέβη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἵνα ὑπὲρ τοῦ σχεδίου προσελκύσῃ τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν, καθ' ὅσον παρὰ τοῦ τότε ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου Ἀμπᾶς πασιᾶ οὐδεμίαν ἐπιτυχίαν, ἐλπίδα εἶχε, ἀλλὰ παρὰ τῆς Πύλης ἔλαβεν ἀπόκρισιν ὅτι ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἀποκλειστικῶς ἔργον τῆς Αἰγύπτου ἐστίν. Βραδύτερον δὲ ὡς γνωστὸν ἡ Πύλη κατὰ προτροπὴν τῆς Ἀγγλίας μετέβαλε τὴν προτέραν γνώμην αὐτῆς. Ἀποθανόντος δὲ τῷ 1854 τοῦ Ἀμπᾶς πασιᾶ καὶ διαδεχθέντος αὐτὸν τοῦ Σαῖδ πασιᾶ ἐφάνη τῷ Λεσσέψ ὅτι ἡ προσδοκωμένη στιγμή τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ σχεδίου ἔφθασε ἤδη· ὁ Σαῖδ πασιᾶς ἔδειξεν αὐτῷ ἔτι ὄντι προξένῳ παρὰ τῷ Μεχμέτ Ἀλῇ πολλὴν εὐνοίαν καὶ φιλοφροσύνην. Τὸν πατέρα τοῦ Λεσσέψ, ὅστις μετὰ τὴν Ἀμιένῃ εἰρήνην ἀντεπροσώπευε τὴν Γαλλίαν ἐν Αἰγύπτῳ, ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς κατὰ τὴν εἰς Ἀλεξανδρείαν ἔλευσίν του, πολὺ περιποιήθη καὶ ὠφέλησεν, ἐφ' ᾧ ὁ Λεσσέψ πάντοτε εὐγνωμόνει. Βραδύτερον δὲ μετὰ τριάκοντα ἔτη ὅτε οἱ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Πρόξενοι προσῆλθον ἵνα συγχαρῶσι τὸν μέγαν Πασιᾶν ἐπὶ τῇ κατὰ τῆς Συρίας νίκῃ ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς εἶπε πρὸς ἕνα ἐξ αὐτῶν «ὁ πατὴρ τοῦ νέου τούτου ἀνδρὸς (Λεσσέψ) ἦν ἑξοχον πρόσωπον ὅτε ἔτι ἡμῖν ἐγὼ πολὺ μικρὸς». Τῇ 15 Νοεμβρίου τοῦ 1854 ὁ Λεσσέψ ἐνεχείρησε τῷ Ἀντιβασιλεῖ Σαῖδ πασιᾶ, περὶ οὗ λέγει «Il était élevé dans les idées françaises: tête impétueuse, et grande sincérité de caractère» ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῆς ἐν τῇ Λυβικῇ ἐρήμῳ κειμένης Μάρνης τὸ πρῶτον ὑπόμνημα περὶ τῆς διορύξεως τοῦ ἰσθμοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου κατώρθωσε νὰ θερ-

μᾶνη τὸν Ἀντιβασιλέα ὑπὲρ τοῦ σχεδίου ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε μετὰ δύο ἐβδομάδας ὑπέγραψεν ὁ Σαῖδ πασιᾶς τὸ πρῶτον τῆς παραχωρήσεως ἐγγράφον, εἰς τὸ ὅποιον προσετέθησαν οἱ τύποι ὑπὲρ τῆς γενικῆς εταιρίας τῆς θαλασσίας διώρυγος τοῦ Σουέζ (*Compagnie universelle du canal maritime de Suez*). Ἡ μὲν τῆς παραχωρήσεως διάρκεια ὠρίσθη εἰς 99 ἔτη ἀπὸ τῆς ἀνοίξεως τῆς διώρυγος, τὸ δὲ ἀπαιτούμενον ἔδαφος τὸ μὴ ιδιωτικὸν παρεχωρήθη ἄνευ ἀποζημιώσεως τῇ ἐταιρίᾳ. Ἡ Αἰγυπτιακὴ Κυβέρνησις ἔπρεπε νὰ λαμβάνη παρὰ τῆς εταιρίας 15 ο/ο ἐκ τοῦ καθαροῦ κέρδους κατ' ἔτος, οἱ δὲ ἰδρυταὶ 40 ο/ο, τὸ δὲ διοικητικὸν συμβούλιον 3 ο/ο, 2 ο/ο ἔπρεπε νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ταμεῖον συντάξεων καὶ ὑποστηρίξεων καὶ τὸ ὑπόλοιπον 70 ο/ο νὰ μείνῃ τοῖς μετόχοις. Τὰ διόδια δικαιώματα καὶ τέλη τὰ αὐτὰ ὠρίσθησαν δι' ὅλα τὰ ἔθνη. Μετὰ παρέλευσιν δὲ 99 ἐτῶν περιέρχεται ἡ διώρυξ εἰς τὴν ιδιοκτησίαν τῆς Αἰγυπτιακῆς Κυβερνήσεως.

Ἡ ἐπεξεργασία τοῦ προσχεδιάσματος, πρὸ ἀπαιτούμετος σπουδαίας καὶ ἀκριβεῖς ἐρευνᾶς ὅλου τοῦ ἔδαφους ἀνετέθη τοῖς περιωνύμοις μηχανικοῖς *Linhant-Bei* καὶ *Mougel-Bei*. Τὸ σχέδιον ἔπρεπεν ἐνταύτῳ νὰ περιλαμβάνῃ τὴν κατασκευὴν Νειλῶος διώρυγος ἀπὸ τοῦ Καίρου μέχρι τοῦ Σουέζ, μελλούσης νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς τροφήν, ἄρδυσιν καὶ συγκοινωνίαν· τὸ προσχέδιασμα τοῦτο ἐπερατώθη τῷ 1855 καὶ ὁ Λεσσεφ μετέβη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἵνα προσελκύσῃ τὴν Πύλιν ὑπὲρ τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ εἰ δυνατόν τὸν πρέσβυν τῆς μεγάλης Βρετανίας *Stratford de Redcliffe* προδιαθέσῃ ὑπὲρ αὐτῆς, ὅπερ τελευταῖον δὲν κατώρθωσε μὲν, ἔλαβεν ὅμως ἐπιστολὴν τοῦ μεγάλου Βεζύρου πρὸς τὸν ἀντιβασιλέα τῆς Αἰγύπτου, ἐπιτρέ-

πουςαν αὐτῷ νὰ ἐνασχοληθῇ περὶ τῆς διώρυγος, ἐξ ἧς
 λίαν ηὐχαριστημένος ἔμεινεν ὁ Σαῖδ πασιᾶς κατ' ἐ-
 κείνην τὴν δυσχερῆ ἐποχὴν τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου.
 Ἀλλ' ὅσον καθαρωτέρα ἐξῆλθεν ἐκ τῆς ὀμίχλης τοῦ
 σχεδίου ἢ μορφῆς, τοσούτῳ μᾶλλον ἐξήφθη ἡ ζηλοτυ-
 πία ἐν Ἀγγλίᾳ εἰ καὶ αἱ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν καταβληθεῖ-
 σαι προσπάθειαι ὑπὲρ τῆς διορύξεως τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ
 Σουέζ πολλὴν εὐρον ὑποστήριξιν καὶ ἐπίδοσιν ἔλαβον.
 διότι Ἀγγλοὶ ἀξιωματικοὶ εἶχον ἐξερευνήσει τὸν ἰσθ-
 μὸν καὶ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, ἔξοχα μέλη τῆς τοῦ
 ἐλευθέρου ἐμπορίου μερίδος ὡς ὁ *Bright* καὶ *Roebuck*,
 ἄνδρες ὡς ὁ *Anderson* διευθυντῆς τῆς ἀνατολικῆς ἐ-
 ταιρίας *Oriental et Peninsular Company*), *James*
Vetsch ὁ τὴν πλάνην μὲν τῆς διαφορᾶς τοῦ ὕψους
 τῶν θαλασσῶν ἀνανεώσας, συγχρόνως ὅμως τὴν
 διόρυξιν τοῦ ἰσθμοῦ ἀντιπροσωπεύσας καὶ *David* ὁ
Urquhart μεγάλην ἔδειξεν προθυμίαν, ὁ τελευταῖος
 μάλιστα εἶπεν ὅτι «ἡ θαλασσοκράτειρα καὶ κυρία τῶν
 Ἰνδιῶν ὀφείλει τὴν δόξαν αὐτῆς νὰ θέσῃ εἰς τὴν πραγ-
 ματοποιήσιν μιᾶς τοιαύτης μεγάλης ἐπιχειρήσεως,
 οἷα ἡ τοῦ ἰσθμοῦ διόρυξις ἐστίν, διὰ τῆς ὁποίας ἡ
 Ἀγγλία μεγάλην εὐεργεσίαν τῇ ἀνθρωπότητι θὰ πε-
 ριποιήσῃ». Αἱ ἰδιωτικαὶ ὅμως αὗται προσπάθειαι δὲν
 εὐρον τὴν προσήκουσαν ὑποδοχὴν παρὰ τῇ Κυβερ-
 νήσει, ἐν τῷ κόλπῳ τῆς ὁποίας μέλη εὐρωπαϊκὴν ὑ-
 πόληψιν καὶ ἱστορικὴν δόξαν ἔχοντα προσηνέχθησαν
 δυσμενῶς πρὸς τὴν πραγμπτοποίησιν τοῦ ἔργου. Ὁ
 Λόρδος *Ἡάλμεστων* τέθνηκεν ἤδη καὶ δὲν δύναται
 πλέον νὰ ὑπερασπισθῇ. Ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἔτι ἡδύνατο,
 ἐδέησε ἀπέναντι τῶν ὑπὲρ τῆς διορύξεως τοῦ ἰσθμοῦ
 ἀποφανθέντων, πλὴν τῶν προμνημονευθέντων π. χ.
 καὶ τῶν *Disraeli*, *Milner*, *Gladstone*, *John Russell*, *Ja-*

mes, Graham, Sidney, Herbert, Charles Napier, Benjamin Hull, Griffith, νὰ μεταχειρισθῇ ἐξαντλήσῃ ὅλην τὴν φήμην τοῦ ὀνόματός του καὶ τὴν πραγματικὴν ἐπιρροὴν τῆς θέσεώς του ἵνα περιάψῃ μείζονα δύναμιν εἰς τὴν προσήκουσαν ὑποδοχὴν τῆς ὑποθέσεως τῆς τοῦ ἰσθμοῦ διώρυγος ὡς πρὸς τὴν ἐνέργειαν. Ἡ τοῦ Βρεττανικοῦ λαοῦ προθυμία ἤρξατο, οὐχὶ βεβαίως ἀνευ παρορμήσεως τοῦ τύπου, νὰ μαραίνηται προφανῶς ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἡ Γαλλία ἡσπάσθη τὸ ἔργον. Οὐχ ἦττον ὅμως ἡ πρόοδος τῆς ἐπιχειρήσεως ἀπέδειξεν ὅτι ἐν τῷ τύπῳ καὶ ἐν τῇ δημοσίᾳ γνώμῃ τῆς Ἀγγλίας μία καταφορὰ προπαρεσκευάζετο καὶ ἐνηργεῖτο «ὡς ἀμφίβολος ἀφικόμην εἰς τὸν ἰσθμὸν, καὶ καταλείπω αὐτὸν ὡς δύσπιστος εἰς τὴν ταχεῖαν ἀποπεράτωσιν τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ» ἐ-
 γραφεν ὁ ἀρχιδουξ τοῦ *Saint-Albans* καὶ πολλοὶ παραπλησίως ἀπεφάνθησαν. Καὶ ὅμως ἡ ἐν πολιτικοῖς ἐλατηρίοις ὑποκρυπτομένη διαγωγὴ τῆς μεγάλης Βρεττανίας καὶ τῆς Πύλης ἀπετέλει πάντοτε μέγα ἐμπόδιον εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Σουέζ καὶ ἔφθασέ ποτε εἰς χρισιμώτατον σημεῖον.

Ἡ δὲ ἱστορία θὰ κρίνῃ ταύτην τὴν διαγωγὴν, ἥτις ὑπομνηνύσκει τὰ πολιτικὰ ἔθιμα τῶν μικροσκοπικῶν τῆς μέσης Ἰταλίας κρατῶν τοῦ 19. αἰῶνος. Εὐνοϊκωτέρα τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ἐδείχθη ἡ Αὐστρία, ἐν ᾗ ἐνεκα τῶν στενῶν πρὸς τὴν Ἀνατολὴν σχέσεων ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτι ἐτῶν τῆς ἀναπτύξεως τῆς Τεργεσταίας ἐταιρίας τοῦ *Lloyd* ἰσχυρότατοι φωναὶ ἀνυψώθησαν ὑπὲρ τῆς διορύξεως τοῦ ἰσθμοῦ. Ἐν Ἰταλίᾳ δὲ αἱ ζω-
 ηρῶς ἐξεγερθεῖσαι προσπάθειαι εἰς τὴν ἐνεργητικὴν μετοχὴν τῆς γενικῆς συγκοινωνίας τὴν μεγίστην πα-
 ρέσχον ὠφέλειαν εἰς τὴν ἰδέαν τῆς εὐθείας θαλασσίας

ὁδοῦ πρὸς τὰς Ἰνδίας καθ' ὅσον αὕτη ἀνεξιτήλους διε-
 ετῆρει τὰς ἐνδόξους τῶν καιρῶν ἀναμνήσεις, καθ' οὓς
 ἡ Βενετία καὶ ἡ Γένουα κατεῖχον τὸ μετὰ τῶν Ἰνδιῶν
 καὶ τῆς Κίνας ἐμπόριον καὶ πόλεις μικραὶ ὡς ἡ Ἀμαλ-
 φισ καὶ ἡ Πίσα διὰ τῆς συγκοινωνίας μετὰ τῆς Ἀνα-
 τολῆς κατεστάθησαν παγκόσμιαι καὶ πλουσιώταται
 ἀκμάσασαι ἐν τέχνῃ καὶ ἐπιστήμῃ. Ἡ ἀποκατάστασις
 τοῦ κλασικοῦ λιμένος τοῦ Βρενδησίου, ἐν ᾧ ἐπὶ το-
 σοῦτον χρόνον ἡ τῶν ἐθνῶν παλίρροια μεταξὺ τῆς
 Ῥώμης καὶ Ἀνατολῆς ἐκινήθη καὶ ὅστις τοὺς στρα-
 τοὺς καὶ στόλους τοῦ Πύρρου, Πομπηίου, Καίσαρος,
 Βρούτου εἶδεν ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς παρα-
 λίας τοῦ ὁποίου ὁ Κικέρων, ὁ Ἀττικὸς, ὁ Ὁράτιος,
 ὁ Βιργίλιος καὶ Προπέρτιος ἀπέβησαν, ἐν τῷ ἀσφαλεῖ
 ὄρμῳ τοῦ ὁποίου συνηντήθησάν ποτε αἱ τῆς Κορίνθου
 καὶ τῶν Ἀθηνῶν ναῦς, αἱ τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Ἀ-
 λεξανδρείας, αἱ τῆς Ῥόδου καὶ Μιλήτου, ἔπρεπε φυ-
 σικῶς τὸ τῆς Ἰταλίας συμφέρον, τῆς ὁποίας ἡ Κυβέρ-
 νησις οὐχὶ ἄνευ μεγάλων θυσιῶν τὴν ἐπέκτασιν τοῦ
 σιδηροδρομικοῦ συμπλέγματος μέχρι τοῦ Βρενδησίου
 προήγαγεν, ἔτι μάλλον νὰ ἀνυψώσῃ. Ἡ δὲ Ἰσπανία,
 ὡς ἡ Αὐστρία διέταξε τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρε-
 σβευτὴν νὰ ὑποστηρίξῃ νὰ διαβήματα τοῦ Λεσσέψ· ἡ
 βόρρειος Γερμανία εἰς σπουδαῖα πράγματα ἐνασχολου-
 μένη προσηνέχθη ἀπαθῶς. Πρακτικώτερον δὲ ἄνευ
 πολιτικῶν ἐλατηρίων καὶ ἄνευ ἐθνικῆς ἀντιπαθείας ἡ
 συμπαθείας ἀπεδέξατο τὴν ὑπόθεσιν ἡ Ὁλλανδία, ἥ-
 τις ἐκ πρώτης ἀρχῆς κατανοήσασα τὰς μεγάλας ὠφε-
 λείας, τὰς ὁποίας ἐπηγγέλλετο ἡ συντομία τῆς πρὸς
 τὰς νήσους τῆς Σόνδας ὁδοῦ ἀπὸ 120 εἰς 40 μόνον
 ἡμέρας, παρεσκεύασε χωρὶς ἄλλως νὰ ὑποστηρίξῃ
 τὴν ἐπιχειρήσιν δραστηρίως καὶ ἐνεργητικῶς τὰ ἀ-

ναγκαῖα καταστήματα, συστήσασα μίαν ἐξεταστικὴν ἐπιτροπὴν ἵνα διὰ τοῦ σχηματισμοῦ μετοχικῶν ἐταιριῶν, διὰ τῆς προπαρασκευῆς μικρῶν ἀτμοπλοίων, καταλλήλων εἰς τὸν διάπλουν τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ, διὰ τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν ἀναγκαίων ἀνθρώπων κλπ. μεταχειρισθῇ τὴν διώρυγα ἅμα ἀποπερατωθεῖσαν, διὰ τὴν συγκοινωνίαν τοῦ ἐμπορίου τῶν Ἰνδιῶν. Πρὸς δὲ τοῖς ἐπικειμένοις κωλύμασιν ἐκ τῆς Ἀγγλο-Τουρκικῆς συννενοήσεως ἔτι μᾶλλον ἐπηύξανον αἱ ὑπόνοιαι καὶ οἱ φόβοι, ὅτινες συγχρόνως ἐκ τῆς τεχνικῆς ἀπόψεως τῆς ἀποπερατώσεως, τῆς διώρυγος ἐκ νέου ἀνεφάνησαν, καὶ παρήχθησαν ἐκ τῆς παλλιρροίας τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ἐκ τῶν ρευμάτων καὶ τοῦ πηλώδους ἐδάφους τῶν παραλίων τῆς Μεσογείου, ἐκ τῶν κινήσεων τοῦ ἀμμώδους ἐδάφους ἐν τῇ κοίτῃ τῆς διώρυγος, ἐκ τῆς ἀστασίας τῶν χωμάτων, ἐκ τῆς ἀμμοχωσίας ὑπὸ τῆς τῶν κυμάτων προσβολῆς, ἐκ τῆς μεγάλης τῶν ὑδάτων ἐξατμίσεως ἐπὶ τῶν παραλίων πεδιάδων τῆς διώρυγος κλπ. Ἄλλ' ἐν ᾧ πρότερον ἢ νομιζομένη μεγάλη διαφορὰ τοῦ ὕψους τῆς τῶν δύο θαλασσῶν ἐπιφανείας ὡς κυριώτατον κώλυμα τῆς διώρυγος ἐθεωρεῖτο, νῦν τάνάπαλιν εἰς τῶν διαστήμων ἐπιστημόνων ὁ τῷ 1859 ἀποθανὼν Στέφενσον ὁ νεώτερος ἀνεκήρυξεν ὅτι ἡ μικρὰ καὶ ἀνεπαίσθητος διαφορὰ τοῦ ὕψους τῆς τῶν ὑδάτων ἐπιφανείας τῶν δύο θαλασσῶν ἀντιστρατευομένη εἰς τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς διώρυγος ἔσται ὁ τάφος αὐτῆς. Ὁ Λεσσέψ ὅμως ἐπρότεινε τῷ Ἀντιβασιλεῖ νὰ καθυποβάλῃ τὰς ἀντιλογίας ταύτας εἰς μίαν διεθνῇ ἐπιτροπὴν πρὸς ἐξέτασιν καὶ δοκιμασίαν, ἥτις συστάσῃ ἐκ τῶν ἐξοχωτέρων μηχανικῶν καὶ ἀρχιτεκτόνων τῆς Ἀγγλίας, Πρωσσίας, Γαλλίας, Αὐστρίας, Ὁλλανδίας

Ἰσπανίας καὶ Ἰταλίας μετέβη· κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1855 εἰς τὴν Αἴγυπτον ἵνα ἐπιτοπίως ἐρευνήσῃ τὰ περὶ τοῦ πράγματος.

Ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης ὡς ἀνώτατον δικαστήριον τῆς ἀποπερατώσεως τῆς ἐπιχειρήσεως ἐνώπιον τῆς Εὐρώπης ὑπῆρξε τοσοῦτον ἐπιτυχῆς ἰδέα, καθ' ὅσον ἡ ἐπιτυχία τοῦ μεγάλου ἔργου ἐξηρτᾶτο οὐσιωδῶς ἐκ τῆς συμμετοχῆς καὶ ὑποστηρίξεως τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου καὶ διὰ τοῦτο ἐκ τῶν προτέρων ἔπρεπε νὰ δοθῶσιν εἰς τὴν κοινὴν γνώμην αἱ προσήκουσαι ἐγγυήσεις τῆς ἀμεροληψίας, τῆς δημοσιότητος καὶ τῆς δοκιμασίας. Ἡ ἐπιτροπὴ διεκήρυξε κατ' οὐσίαν ὅτι τὸ σχέδιον τῆς εὐθείας θαλασσίας διώρυγος μεταξὺ τοῦ Σουέζ καὶ τοῦ Πηλουσιακοῦ κόλπου ἀπολύτως προτιμᾷ τῆς μὴ εὐθείας διώρυγος τοῦ Νείλου κατὰ τὰ Σχέδιον τοῦ Γάλλου *Falabot* καὶ ὅτι εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου τεχνικὰ κωλύματα δὲν ὑπάρχουσιν. Ὁλόκληρος ἡ ἐκθεσις τῆς ἐπιτροπῆς δημοσιευθεῖσα κατ' οὐσίαν· συνεφώνει μὲν πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ προσχεδιασματος, διεφώνει δὲ μόνον καθ' ὅσον ἐν τῷ προσχεδιασματι ὁ παρὰ τῷ Σουέζ καταρράκτης ὠρίζετο εἰς 100 μέτρα μήκους, 21 πλάτους καὶ 6 $\frac{1}{2}$ βάθους πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ θαλασσίου κύματος ἐν τῇ διώρυγι, δι' οὗ δυνατόν ἦν νὰ κατορθωθῇ ἀνύψωσις τοῦ βάθους κατὰ 1 $\frac{1}{2}$ μέτ. ἐφ' ὅλου τοῦ μήκους καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἔπρεπε νὰ κατασκευασθῇ παρὰ τῷ Πηλουσίῳ παρόμοιος καταρράκτης. Ἡ ἐπιτροπὴ ἀπορρίψασα τὴν κατασκευὴν ἀμφοτέρων τῶν καταρρακτῶν ὡς ἐπιβλαβῶν εἰς τὴν ἐλευθέραν κίνησιν τῶν πλοίων καὶ μὴ ἀνταποκρινομένων εἰς τὴν ἰδέαν ἐνὸς ἀνοικτοῦ Βοσπόρου, ἐπρότεινε νὰ δοθῇ τῇ διώρυγι βάθος 8 μέτρων ἀντὶ 6 $\frac{1}{2}$. Ὁ αὐλαξ, ὅστις κατὰ τὸ

προσχεδιάσμα τοῦ Σουεζ ἔπρεπε νὰ ἀρχθῇ διὰ τοῦ *Schaluf* εἰς τὰς πικρὰς λίμνας καὶ ἐντεῦθεν διὰ τοῦ *Σεραπίου* εἰς τὴν λίμνην *Timsach* καὶ ἀκολουθῶς διὰ τοῦ *Guisr* εἰς τὴν λίμνην *Ballach* καὶ διὰ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς λίμνης *Men-Zaleh* μέχρι τοῦ *Πηλουσίου*, ἀπεφασίσθη νὰ διατηρηθῇ μετατιθεμένης τῆς ἐκβολῆς οὐχὶ παρὰ τῷ *Πηλουσίῳ*, ἀλλὰ 28 κιλόμετρα δυτικώτερον εἰς τὰ περίξ τοῦ ἀρχαίου *Τανιτικοῦ* στομίου τοῦ *Νείλου*, ἔνθα τανῦν κεῖται ἡ πόλις *Πόρτ-Σαΐδ*. Κατὰ τὰς ὑδρογραφικὰς ἐρεῦνας τοῦ *Lieusson* καὶ *Larousse* κατ' ὅλον τὸν *Πηλουσιακὸν* κόλπον ἐν ἑκτάσει 2,300—3,000 μέτρων εὐρέθη τὸ βάθος 8 π. ἐν ἑκτάσει 2,5000 μέτρων, ἐν δὲ τῷ δυτικῷ 40 π. ἐπὶ ἑκτάσεως 3,500 μέτρων· τὸ πλάτος τῆς διώρυγος, ὅπερ ἐν τῷ προσχεδιάσματι ὑπολογίζεται εἰς 100 μὲν μέτρα ἐν τοῖς χαμηλοτέροις μέρεσιν, εἰς 60 δὲ ἐν τοῖς ὑψηλοτέροις, ἔπρεπε κατὰ τὴν ἐκθεσὶν τῆς διεθνοῦς ἐπιτροπῆς νὰ μετρηθῇ εἰς 80 μέτρα πανταχοῦ. Προσέτι κατὰ μὲν τὸ προσχεδιάσμα 74 ἑκατ. κυβικῶν μέτρων γῆς ἔπρεπε νὰ ἀφαιρεθῶσι καὶ ἡ δαπάνη ὅλης τῆς διώρυγος ὑπελογίσθη εἰς 160 ἑκατ. φράγκων, αἱ ἐργασίαι ἐντὸς ἑξ ἐτῶν ἔμελλον νὰ ἀποπερατωθῶσι καὶ εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο προστιθεμένων τῶν τόκων 6 ἐτῶν 20 ἑξ ἑκατομ. τὸ ὅλικόν ποσὸν ἀναβαίνει εἰς 180 ἑκατομμ. φράγκων. Κατὰ δὲ τὰς προτάσεις τῆς διεθνοῦς ἐπιτροπῆς ἔπρεπε 96 ἑκαστ. κυβικῶν μέτρων γῆς νὰ μετακινηθῶσι καὶ ἡ δαπάνη ὑπελογίσθη εἰς 200 μὲν ἑκατομμ. ἄνευ τῶν τόκων, εἰς 225 δὲ μετ' αὐτῶν.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ὁ Ἀντιβασιλεὺς ἐξέδωκε τῇ 5 Ἰανουαρίου τοῦ 1866 τὸ νέον τῆς παραχωρήσεως διάταγμα μετὰ 23 ἀρθρῶν, ὅπερ εὐσιωδῶς ἐπε-

κύρου μετὰ πλείονος ἀκριθείας καὶ ἀναπτύξεως τῶν
 μερῶν τῆς ἐν τῷ προγενεστέρῳ παραχωρητηρίῳ ἐγ-
 γράφῳ περιεχομένας διατάξεις· τὸ διόδιον τέλος ὡ-
 ρίσθη ἐν τούτῳ εἰς 10 φράγκα κατὰ τόνον καὶ 10
 κατ' ἐπιβάτην. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἐπεκύρου προσέτι
 καὶ τὸ ἐξ 78 ἄρθρων συνιστάμενον καταστατικὸν τῆς
 ἑταιρίας· ὑπελείπετο δὲ νὰ προπαρασκευασθῇ ὁ διορ-
 γανισμὸς τῆς διοικήσεως τῶν καταστημάτων, τῶν
 ταμείων, τῶν ἀρχείων, τῶν πρακτορείων, τῶν ἀποθη-
 κῶν, ἢ τοῦ προσωπικοῦ μίσθωσις, ἢ ἱδρυσις τῶν οἰκη-
 μάτων καὶ ἡ συνομολόγησις τῶν συνθηκῶν τῆς πα-
 ραδόσεως, ἀγορᾶς καὶ ἄλλων ἀπαραιτήτως ἀναγκαίων
 πραγμάτων. Ὁ Λεσσέψ παρέλαβεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν
 τῆς ἑταιρίας ἀνθρώπους πρακτικοὺς καὶ ἐμπείρους
 τῆς οἰκονομικῆς, τῆς διοικήσεως καὶ τοῦ δικαίου, συ-
 νέστησε συμβούλιον ἐπισήμων τεχνιτῶν ἐκ τῶν κατὰ
 μέγα μέρος μετασχουσῶν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ἐθνικο-
 τήτων, ὅπερ ἐντελῶς ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς διευθύν-
 σεως ἔπρεπε νὰ σχηματίσῃ ἐν ἀμερόληπτον δικαστή-
 ριον πρὸς κρίσιν τῶν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς
 διορύξεως τοῦ ἰσθμοῦ ἐνδεχομένων νὰ προκύψωσιν
 ἀμφισβητησίμων ζητημάτων καὶ συγχρόνως ἐν ὄργα-
 νον πρὸς λύσιν πασῶν τῶν δυσχερειῶν. Μετὰ δὲ ταῦ-
 τα ἀπῆλθεν εἰς τὴν Εὐρώπην, ἔνθα ἐν ταῖς ἐπισημοτέ-
 ραις πόλεσιν παρέστησε τὴν σπουδαιότητα τῆς ἐπιχει-
 ρήσεως ἵνα πρὸς ἐπίτευξιν τῶν ἀπαιτουμένων μέσων
 προσελκύσῃ τὴν κοινὴν γνώμην, καὶ πανταχοῦ σχε-
 δὸν, ὅπου αὕτη ἀπροκατάληπτος ἦν καὶ ἰδίᾳ ἐν ταῖς
 μεγάλαις ἐμπορικαῖς τῆς Ἀγγλίας πόλεσι καὶ ὑπὸ
 τῶν ἐπισήμων πολιτικῶν τῶν ἐκ τῶν προτέρων μὴ
 προκαταληφθέντων κατὰ τῆς διώρυγος ὑπεδέχθη με-
 τὰ ζωηροτάτης συμπαθείας ὁ Λεσσέψ, ὅστις κατ' Ὁ-

κτώδριον τοῦ 1858 ἐπανῆλθεν εἰς Παρισίους ἵνα ἀνοίξῃ τὴν ἐγγραφὴν τῶν ἀπαιτούμενων μετοχῶν καὶ πάραυτα ἐν μόνῃ τῇ Γαλλίᾳ ἐν τῶν 400,000 μετοχῶν ἀνά 500 φράγκα ἐνεγράφησαν 100,000· ἐπειδὴ δὲ τὰ ὠρισμένα μέσα δὲν ἐκαλύφθησαν διὰ τῆς ὑπογραφῆς, προθύμως ἀνέλαβε τὴν χορηγίαν αὐτῶν ὁ Ἀντιβασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, ὅστις παρέσχε καὶ τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι τὰ 4/5 τῶν ἐργατῶν καὶ δὴ 20,000 (εἰ καὶ τὸ ὅλον αὐτῶν εἶχεν ὑπολογισθῇ εἰς 25,000) αὐτὸς ἐμελλε νὰ διαθέσῃ ἐκ τῶν ἐγγχωρίων ἐπὶ τρεῖς μῆνας ἀντὶ ἡμερομισθίου ὁρισθησομένου ὑπὸ τῆς ἐταιρίας μετὰ τῆς τροφῆς. Τοῦναντίον δὲ μεγάλη βλάβη ἐπῆλθεν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ἐκ τῆς ἐπικειμένης ἐκρήξεως τοῦ ἐν Λαμβαρδία πολέμου, ὅστις ἀνεχαίτισε τὰ τῆς Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας κεφάλαια, ἣ δὲ Αὐστρία ἐπὶ τινα χρόνον διετέθη ἐχθρικῶς κατὰ τῆς ἐπιχειρήσεως.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ,

Τῇ 15 Ἀπριλίου τοῦ 1859 ἤρξατο παρὰ τὸ Πόρτ Σαῖδ ὁ πρῶτος τῆς σκαπάνης κτύπος πρὸς μεγάλην τοῦ Λόρδου Παλαμεστῶνος ἀνησυχίαν κατὰ τὴν ἐκφρασιν νεωτέρου τινὸς «*au grand émoi de Lord Palmerston*» ὁ Λεσσέφ αὐτὸς εἶχεν ἐπὶ ταύτῃ τῷ σκοπῷ μεταβῆ μετὰ τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων καὶ μηχανικῶν τῆς ἐταιρίας εἰς τὸν τόπον τῆς μελλούσης ἐκβολῆς τῆς διώρυγος, ἔνθα ἡ προσήκουσα τελετὴ καὶ ἐορτὴ ἐνεκαίνισε τὴν ἀρχὴν τῶν ἐργασιῶν, αἵτινες μέλλουσai νὰ διαχωρίσωσι τὰς δύο τοῦ κόσμου ἡπείρους, ὠρισμένα ἦσαν πρὸς ἀποκατάστασιν ἐνὸς στενωτέρου συνδέσμου μεταξὺ τῶν τεσσάρων τοῦ κόσ-

σμου μερῶν. Νέα ἤδη ἄρχεται ἐποχὴ τῆς ἐρήμου τοῦ ἰσθμοῦ, καὶ ἀνανέωσις τῆς πρὸ χιλιετηρίδων ἱστορίας αὐτοῦ. Διὰ τῆς ἐρήμου ταύτης ὁ μέγας ἥρωας καὶ νομοθέτης Μωϋσῆς ἤγαγε τοὺς Ἰσραηλίτας εἰς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν καὶ εἰς τὸ Σινὰ ὄρος. Ἐνταῦθα εἰσέβαλον αἱ πολυάριθμοι στρατιαὶ τῶν Περσῶν ἐπὶ Καμβύσου καὶ Ξέρξου ἵνα τὴν πλουσίαν καὶ εὐδαίμονα τοῦ Νείλου κοιλάδα κατακτήσωσι· ἡ χώρα αὕτη εἶδε τὰς φοβεράς φάλαγγας Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου καὶ τοὺς στρατοὺς τοῦ Περδίκκου καὶ Ἀντιόχου· ἐνταῦθα ἐν τῇ παραλίᾳ, ὅπου ὁ μέγας Πομπήσιος τὸν τελευταῖον στεναγμὸν ἐξέπνευσε, οἱ ἅετοί τῶν λεγεῶνων τοῦ Ὀκταβίου ἐκυμάτιζον καὶ ἐνταῦθα τελευταῖον εἰσέβαλον τὰ πολυάριθμα στίφη τοῦ προφήτου πρὸς κατάκτησιν τῆς χώρας.

Ὁ ἐρήμους θερμοτάτου κλίματος ἰδὼν τε καὶ περιελθὼν δύναται δεόντως νὰ ἐκτιμήσῃ τὸ μέγεθος τῶν δυσχερειῶν, αἵτινες παρουσιάζονται εἰς τὴν ἐπιχείρησιν μεγάλων ἔργων, εἰς τὴν προμήθειαν ὕδατος, τροφίμων, καταλυμάτων, ἐνδυμάτων καὶ ἄλλων ἀπολύτως ἀναγκαίων πραγμάτων, καὶ εἰς τὴν ἀποφυγὴν ἐπιδημικῶν νόσων ἐπὶ ἐδάφους τοσοῦτον φοβεροῦ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἐργασίαν. Ἡ διοίκησις τῶν ἐργασιῶν τῆς διώρυγος ἔπρεπε ὅλον τὸ ὕλικόν, ὅλα τὰ ἐργαλεῖα, τὰς μηχανάς, τοὺς ἄνθρακας, τὸν σίδηρον καὶ πάντα τὰ λοιπὰ νὰ μεταφέρῃ ἐκ τῆς Εὐρώπης. Τούτοις δὲ προσθετέον καὶ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ τοσοῦτον ἐπαισθητὴν ἔλλειψιν τῆς ξυλικῆς, ἥτις πολὺ μεγάλη-τερα κωλύμασα παρενέβαλλεν ἢ ὅσα ἐφαντάζετό τις. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἰσθμὸς τοῦ Σουέζ ἀνήκει εἰς τὰς χώρας, ἐν αἷς καταπίπτουσι βροχαί, ἀνεπαρκεῖς ἀπέβησαν αἱ λιναῖ σκηναὶ διὰ τὰ καταλύματα τῶν ἐργατῶν, ἐ-

γένετο ἀνάγκη νὰ μετακομισθῶσιν ἐκ Γαλλίας ξύλιναι καλύβαι κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἐν τῷ Κριμαϊκῷ πολέμῳ εἰς χρῆσιν εἰσαχθεῖσων καὶ ὑδραυλικαὶ μηχαναὶ, δι' ὧν κατωρθώθη ἐν μέρει ἵνα τὸ τῆς *Menzahe* λίμνης ὕδωρ μεταβληθῇ εἰς πόσιμον καὶ πληρωθῇ σπουδαιοτάτῃ ἔλλειψις καὶ κατεπείγουσα ἀνάγκη, καθ' ὅσον οἱ τῷ λαμπρῷ τοῦ Νεῖλου ὕδατι εἰθισμένοι Φελλάχοι μετὰ δυσαρесκείας ἔπινον τὸ διὰ τῶν μηχανῶν παρασκευαζόμενον ὕδωρ. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο, προχωρησῶν τῶν ἐργασιῶν ἀπεδείχθη ἀνεπαρκές, καὶ ἀπολυτος ἀνάγκη παρέστη νὰ μετενεχθῇ Νειλῶν ὕδωρ εἰς τοὺς τόπους τῆς ἐργασίας. Ὅθεν τῷ 1862 ἐχρειάσθησαν ἐκ τῶν 1800 φορταγωγῶν καμήλων τῆς ἐταιρείας 1600 νὰ μεταφέρωσι καθ' ἐκάστην πόσιμον ὕδωρ διὰ 25,000· ἡ δὲ δαπάνη διὰ τὸ ὕδωρ, ὑπολογιζομένη εἰς 40 ἑκατοστὰ τοῦ φράγκου δι' ἕκαστον ἄτομον καθ' ἐκάστην ἀνέβη εἰς 8,000 φρ. τὴν ἡμέραν, ἐξ οὗ εὐκόλως κατανοεῖ τις πόσον ἀναγκαία καὶ κατεπείγουσα ἦν ἡ κατασκευὴ τῆς τοῦ Νεῖλου διώρυγος πρὸς διοχεύευσιν γλυκέος ὕδατος εἰς τὸν τόπον τῶν ἐργασιῶν καὶ πρὸς τοῦτο εἰργάζοντο 15,000 ἐργατῶν οὐ μόνον τὴν ἡμέραν, ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλας τὰς εὐσελήνους νύκτας πρὸς ταχυτάτην ἀποπεράτωσιν τῆς Νειλώας διώρυγος, ἥτις ἠνεώχθη τῇ 29 Δεκεμβρίου τοῦ 1863.

Οὐχ ἥττονας δυσχερείας τοῦ ὕδατος παρεῖχε καὶ ἡ μεταφορὰ τῶν τροφίμων, τῶν ἐργαλείων, ἐνδυμάτων, ὑποδημάτων καὶ πλυστικῶν, καθ' ὅσον ἡ τῆς ἐταιρείας διοίκησις ὥφειλε περὶ πάντων νὰ φροντίτῃ μέχρι καὶ τῶν ραφίδων καὶ κτενῶν, πάντων δυσπορίστων ἀλλαχόθεν ὄντων ἐν τῇ ἐρήμῳ. Εἰς προμήθειαν δὲ τούτων συνέστη ἰδιαιτέρα ἐν Καίρῳ ἐπιστασία ἑ-

χουσα πρακτορεῖα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, Δαμιάττῃ, Ζαγά-
τζικίῳ, Ἀβού Ἀχμέτ, Σαμανουτίῳ, καὶ Γασσασσίνη
μετὰ μεγάλων ἀπόθηκων, μεταξὺ τῶν ὁποίων μόνη ἡ
τῆς Δαμιάττῃς περιεῖχε 1,100 εἶδη ἐν ὠρισμέναις τι-
μαῖς πωλούμενα τοῖς ἐργάταις. Εἰς τριάκοντα δύο
πλοῖα τῆς ἐταιρίας ἦν ἀνατεθειμένη ἡ κατὰ θάλασσαν
καὶ τὸν Νεῖλον μεταφορὰ τῶν ἀναγκαίων πραγμάτων.
Ἡ Ἀλεξάνδρεια καὶ τὸ Πόρτ Σαῖδ εἶχεν τακτικὴν συγ-
κοινωνίαν μετὰ τῆς Μάσσαλίας. Πρὸς σύνδεσιν δὲ καὶ
συνεννόησιν τῶν διαφόρων ἐργατικῶν τμημάτων πρὸς
ἄλληλα καὶ πρὸς τὸ κέντρον ἡ τῆς ἐταιρίας διοίκη-
σις συνέστησεν ἰδιαιτέρα ταχυδρομεῖα κατ' ἀρχὰς μὲν
διὰ δρομᾶδων καμήλων καὶ πεζοδρόμων, εἴτα δὲ ἀπο-
περατωθείσης τῆς Νειλῶας διώρυγος διὰ μικρῶν ἀ-
τμοπλοίων καὶ τηλεγραφείων εἰς ἑκτασὶν 40 γερμ.
μιλίων. Ἐπειδὴ δὲ αἱ τῶν ἐργατῶν πληρωμαὶ ἐγίνοντο
διὰ χρυσοῦ καὶ ἔπειδὴ ἐν Αἰγύπτῳ ἐλλείπουσι μικρὰ
νομίσματα, κατεσκευάσθησαν ἰδιαιτέρα τοῦ ἰσθμοῦ
χαρτονομίσματα.

Ἐκαστον τῶν πολυαρίθμων ἐργατικῶν τμημάτων
εἶχε μίαν δυτικὴν καὶ μίαν ἐλληνικὴν ἐκκλησίαν μεθ'
ἐνὸς νοσοκομείου καὶ τὰ τῆς υἱείας ἦσαν ἀνατεθει-
μένα εἰς εὐσυνειδήτους ἰατροὺς, ὧν δύο τῆς μεγάλης
προθυμίας αὐτῶν θύματα ἐγένοντο. Τὸν Ἰούνιον τοῦ
1862 ἐνέσκηψαν τυφοειδῆ νοσήματα προκαλέσαντα
μεγάλας θυσίας καὶ εἰς μεγάλους φόβους ἐμβαλόντα
τὸ πολυαρίθμον τῶν ὑπαλλήλων προσωπικὸν καὶ
τοὺς ἐργάτας. Τὸν δὲ Ἰούνιον τοῦ 1865 διεδόθησαν
καθ' ὅλην τὴν περιφέρειαν τοῦ ἰσθμοῦ ἀπαίσιαι φη-
μαι ὅτι ἡ χολέρα ἐνέσκηψεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν
Καίρῳ καὶ μολονότι οὐκ ἦν ἡ ἐποχὴ τῆς τῶν Χαμσὶν
πνότης, οὐχ ἥττον ὅμως ὁ ἀτμοσφαιρικός ἀήρ ἦν θερ-

μότατος καὶ πυκνὸς ὅτε ἡ δυσωδία τῆς πληθύος τῶν πτωμάτων, τὰ ὅποια ἡ τῶν προσκυνητῶν συνοδία καθ' ὁδὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ κατέλιπε, τὴν ἀτμόσφαιραν ἐπλήρωσεν. Ὅθεν πάραυτα ἐφάνησαν τὰ πρῶτα τῆς νόσου συμπτώματα μεταξὺ τῶν ἐν τῷ ἱσθμῷ ἐργατῶν καὶ μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος ἐπῆρχετο ὁ θάνατος μεθ' ὅλα τὰ προνοητικά μέτρα, ἅπερ ἐλήφθησαν· τούτου ἕνεκα τὰ πλήθη τῶν ἐργατῶν περιέπεσαν εἰς μεγάλην ἀθυμίαν καὶ ταραχὴν ἀπὸ τῆς ὀπίας οὐδὲν πλέον μέσον ἦν ἱκανὸν νὰ ἀναχαιτίσῃ αὐτοὺς, οἵτινες, ἀποχωρησάντων τῶν Φελλάχων κατὰ τὴν λήξιν τῆς προθεσμίας, συνεποσοῦντο ἐξ 7—8000 Εὐρωπαίων, Ἰταλῶν, Γάλλων, Ἀλγερίων, Δαλματῶν, Μαυροβουνιτῶν, Ἑλλήνων καὶ Σύρων καὶ ἅμα ἐδόθη τὸ σύνθημα τῆς φυγῆς πάντες ἔδραμον εἰς Πόρτ Σαῖδ, ἐνθα βίᾳ κατέλαβον πάντα τὰ ἐν τῷ λιμένι σταθμεύοντα πλοῖα. Ἐν τοιαύτῃ ἀπαισίᾳ καταστάσει περιελθόντων τῶν πραγμάτων, ὁ Λεσσέψ, ὅστις εἶχε μετὰβῆ εἰς τὴν Γαλλίαν πρὸς ἐπίτευξιν καὶ βελτίωσιν τῶν χρηματικῶν μέσων τῆς ἐταιρίας, ἐν τῇ πρώτῃ ἀγγελίᾳ τῆς ἐπελθούσης συγχύσεως διὰ τοῦ πρώτου ἀτμοπλοίου ἀφίκετο εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐντεῦθεν εἰς Πόρτ Σαῖδ ἵνα ἐπαναφέρῃ εἰς τάξιν τὰ πράγματα καὶ διὰ τῆς προσωπικῆς παρουσίας ἐν πᾶσι τοῖς τόποις τοῦ ἱσθμοῦ ἐπιτύχῃ τὰ προφυλακτικά μέτρα τῆς σωτηρίας, τὰ πνεύματα ἐνθαρρύνῃ καὶ αὐτὸς λάβῃ μέρος τοῦ κινδύνου. Ἐντὸς 20 ἡμερῶν ἡ νόσος ἀφῆρπασεν ἐκ τῶν ὑπαλλήλων καὶ ἐργατῶν 219 άτομα καὶ ἐκ τῶν 8,000 ἐργατῶν 3,000 εἶχον δραπετεύσει μέχρι τέλους Ἰουλίου. Ἐν τούτοις ὁ Λεσσέψ διαρρήδην ἀνήγγειλεν ὅτι μέχρι τῆς 15 Αὐγούστου ἀποπερατωθήσεται ὁ σύνδεσμος τῶν δύο θαλασσῶν, ὅτε

παρά προσδοκίαν ἢ νόσος διελύθη μέχρι τέλους Ἰου-
λίου καὶ κατωρθώθη διὰ τῆς ἀσυνήθους ἐπιτάσεως
τῶν δυνάμεων ἢ δοθεῖσα ὑπόσχεσις νὰ πραγματοποι-
ηθῇ. Κατὰ τὴν ὀρισθεῖσαν ἡμέραν ἠνεψύχθησαν οἱ κα-
ταρράχται ἐν τῇ λίμνῃ *Timsach* καὶ τὸ πρῶτον πλοῦ-
ον διήλθεν ἀπὸ τοῦ Πόρτ Σαῖδ μέχρι τοῦ Σουέζ.

Νῦν δὲ τὸ βάρος τῆς διοικήσεως, τὸ ὅποιον τοσοῦ-
τον ἐπεβάρυνε τῇ ἐταιρίᾳ διὰ τῆς φροντίδος πάντων
τῶν ἀναγκαίων, ἡλαττώθη ἤδη ἐπαισθητῶς καθ' ὅσον
τὰ προσωρινὰ σκηνώματα τῶν ἐργατῶν ἔλαβον χα-
ρικτῆρα μονίμων ἀποικιῶν, αἵτινες ἐφείλχυσαν κερ-
δοσκοπούς, ἐμπόρους καὶ τεχνίτας καὶ διὰ τούτων ἐ-
συστήθησαν ἐμπορικὰ καταστήματα, ξενοδοχεῖα, μα-
γειρεῖα, ἀρτοποιεῖα, καπηλεῖα καὶ λοιπὰ ἀναγκαί-
ουντα εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον. Πρὸς τούτοις δὲ ἑ-
δραμον καὶ πολλοὶ τυχοδιῶκται νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ
τῆς περιστάσεως ταύτης· ἡ πειθαρχία ἐν γένει ἦν εὐ-
χάριστος, ἡ διατήρησις τῆς ὁποίας μεταξὺ τῶν δια-
φόρων στοιχείων, ἐθνικοτήτων καὶ γλωσσῶν ἀναντιρ-
ρήτως ἦν δύσκολον ἔργον καὶ ὁ ἐρεθισμὸς τῶν πνευ-
μάτων ἐν τοιαύταις περιστάσεσι καὶ μάλιστα ἐν τῇ
ἐρήμῳ ὑπῆρχεν εὐχερέστατος· διότι ἡ τυχαία βραδύ-
της ὑδραγωγοῦ καμῆλου παρεῖχεν ἀνησυχίαν καὶ φό-
βον, τὰ ὅποια πάραυτα προὔκालουν ἀκατάσχετον λει-
ποταξίαν· οἱ ἥπιοι καὶ δειλοὶ ἐν μέρει Φελλάχοι ἦ-
σαν εὐαγωγότεροι τῶν Εὐρωπαϊῶν, μεταξὺ τῶν ὁ-
ποίων εὐρίσχοντο καὶ πολλὰ ἐπιλήψιμα καὶ ἀνάγωγα
στοιχεῖα, ἔνεκα τῶν ὁποίων δύο ταραχαὶ οὐχὶ ἄνευ
αἵματηροῦ ἀποτελέσματος παρέσχον ἀφορμὴν ἵνα
κατ' αἵτησιν τοῦ προέδρου τῆς ἐταιρίας ἡ Αἰγυπτια-
κὴ κυβέρνησις διοργανώσῃ ὅλον τὸν ἰσθμὸν ὡς μίαν
ἰδιαιτέραν ἐπαρχίαν, διορίσῃ ἕνα διοικητὴν ἐν Ἰσμα-

ἤλθα καὶ εἰς τὴν διάθεσιν τούτου πεμπῆ τὰ ἀναγκαῖα ὄργανα πρὸς σύστασιν ἰδιαιτέρας ἀστυνομίας.

Ἐν μέσῳ τοιούτων διοικητικῶν φροντίδων καὶ τὸ τεχνικὸν μέρος τοῦ ἔργου δὲν ἐπρέπε νὰ παραμεληθῇ· διότι τοῦ πρώτου ἐργολάβου τῶν ἐργασιῶν τῆς διώρυγος *Hardon* ἀποχωρήσαντος, ἐγένοντο συμβόλαια μετὰ τοῦ *Borel* καὶ *Lavalley*, μετὰ τῶν ἀδελφῶν *Dussaud* πρὸς ἀποπεράτωσιν τῶν διαφόρων ἐργασιῶν. Αἱ μὲν Βρυξέλλαι, ἡ Μασσαλία, ἡ Λυὼν, ἡ Παρεῖ, καὶ ἡ Γλασκῶθ παρῆσκεύασαν μηχανὰς, σιδηροὺς σωληνὰς, μοχλοὺς καὶ πλοῖα διὰ τὴν διώρυγα, ἡ δὲ Τεργέστη βυλίκην καὶ ἡ Νεοκαστέλη καὶ Οὐάλη ἀνθρώκας. Ὁ Μασσαλιώτης Ἰάσων φέρων μηχανὴν, ἐναυάγησεν ἐν ταῖς ὑφάλοις τοῦ Βονιφάτιου. Τὸ κινητὸν πηλῶδες ἑδάφος τῆς λίμνης *Menzakih*, διὰ τῆς ὁποίας ἡ διώρυξ ἐπρέπε νὰ διέλθῃ παρενέβαλε ἀπροόπτους δυσκολίας. Οὐχ ἥττον ὅμως κατωρθώθη τῇ 18 Νοεμβρίου 1862 νὰ εἰσέλθῃ τὸ ὕδωρ τῆς μεσογείου ὠκεῖας εἰς τὴν λίμνην *Timsach*. Πρὸς κατασκευὴν τοῦ μεγάλου λιμένος τοῦ Πόρτ Σαῖδ ἀνετέθη τῷ μηχανικῷ *Laroche* νὰ ἐπισκεφθῇ τοὺς λιμένας τοῦ Σουλινὰ τῆς Σύρου, τῆς Θήρας, τῆς Τεργέστης, τῆς Βενετίας, τῆς Μασσαλίας, τοῦ Ἀλγερίου, τοῦ Χερβούργου, τῆς Βολωνίας, τῆς Δούβρης καὶ τῆς διώρυγος τῆς Ὀλλανδίας. Ἐν τούτοις 60 βορβοροφάγοι ἀδιαλείπτως εἰργάζοντο, ἐκάστη τῶν ὁποίων ἀπέσπα καθ' ἐκάστην βάρος 8 χιλιάδ. κυβικῶν μέτρων καὶ χίλιοι ἐργάζονται ἐν αὐταῖς. Ὁ μηχανικὸς *Pouchet* ἔκαμε τὸ σχέδιον τῆς νέας πόλεως Ἰσμαηλίας, ἣτις κατέστη ἡ ἑδρὰ τῆς διοικήσεως τῆς διώρυγος. Συγχρόνως τὰ ἐν Πόρτ Σαῖδ, Ἰσμαηλίᾳ καὶ Σουεῖ συστηθέντα ἀστεροσκοπεῖα, ἐφοδιασθέντα μετὰ τῶν ἀπαιτουμένων ὀρ-

γάνων κατὰ πᾶσαν τρίτην ὥραν ἐποίουσαν μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις.

Μετὰ δὲ τὴν ἰδρυσιν τῆς πόλεως Ἰσμαηλίας κατεσκευάθη παραπλεύρως τῇ τοῦ Νείλου διώρυγι ὑπὸ τῆς Αἰγυπτιακῆς Κυβερνήσεως ὁ μεταξὺ Ζαγατζίκιου καὶ Σουεζ εὐθὺς σιδηροδρομικὸς σύνδεσμος, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνετέθη ἡ διακομιδὴ τοῦ Ἰνδικοῦ ἐμπορίου. Πρὸ πολλοῦ ἤδη εἶχε γίνῃ γνωστὸν ὅτι ἡ προτέρα ὁδὸς τῆς ἐρήμου μεταξὺ τοῦ Σουεζ καὶ Καίρου κατέστη δυσχερεστάτη καὶ διὰ πολλὰς ἄλλας ἐλλείψεις πρὸ πάντων δὲ δι' ἔλλειψιν ποσίου ὕδατος διὰ τοὺς σταθμοὺς καὶ τὸ Σουεζ. Αἱ ἐν τῇ ὁδῷ ἐργασίαι κατὰ μῆκος τῆς τοῦ Νείλου διώρυγος τοσοῦτον ταχέως προήχθησαν, ὥστε τὸ τελευταῖον τμήμα ἀπὸ τοῦ *Nefisch* μέχρι τοῦ Σουεζ, ἔχον ἑκτασιν 13 Γερμ. μιλίων ἐντὸς 4 μηνῶν ἀπεπερατώθη καὶ τὸν Αὐγούστον τοῦ 1868 ὅλη ἡ ὁδὸς ἠδύνατο νὰ τεθῇ εἰς ἐνέργειαν, ἐντελῶς ἐγκαταλειφθείσης τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ.

Ἐν τούτοις αἱ πολιτικαὶ δυσκολίαι παρενέβαλον τῇ ἐπιχειρήσει νέα κωλύματα· διότι ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν ἐναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῇ 9 Ἰουνίου τοῦ 1859 ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Αἰγύπτου εἶχε διαβιβάσει ἐγκύκλιον εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν Δυνάμεων, δηλοῦσαν τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐργασιῶν τῆς διώρυγος καὶ αἱ ἐπενέργειαι ταύτης ἐν τῷ πρώτῳ σταδίῳ τῶν ἐργασιῶν, ὅτε ὁ διοργανισμὸς δὲν εἶχεν ἔτι στερεωθῇ καὶ ἡ πίστις πολλῶν ἐκλονίζετο, ἀπεδείχθησαν λίαν ἰσχυραὶ καὶ ἐπιβλαβεῖς, ἐκδηλωθεῖσαι πάραυτα καὶ μεταξὺ τῶν ἐγγχωρίων ἀρχῶν, ἐκ τῆς εἰλικρινοῦς συμπράξεως τῶν ὁποίων οὐσιωδῶς ἐξηρτᾶτο ἡ τῆς ἐπιχειρήσεως πρόοδος, καὶ τῶν ὁποίων οἱ ἀρχηγοὶ τὰς ἐκ Κων/λεως διαβιθασθείσας

εισηγήσεις κατὰ τῆς προθέσεως τοῦ Ἀντιβασιλέως
 ἐν μέρει μόνον λίαν εὐχαρίστως καὶ μετὰ ζήλου ἐξε-
 τέλεσαν καθόσον μάλιστα ὡς Μωαμεθανοὶ τὴν εἰς-
 δρομὴν τῶν Φράγκων εἰς τὴν χώραν δὲν ἔβλεπον
 μετ' εὐχαριστήσεως. Ὅθεν πολλοὶ Ἀραβες ἐγκατέ-
 λιπον τὰ ἐργαστήρια καὶ τὰς ἐργασίας αὐτῶν. Ὁ Ἀεσ
 σέψ ἔσπευσε μὲν παρευθὺς ἐπὶ τὸν τόπον, δὲν ἡδυ-
 νήθη ὅμως πολὺ νὰ κατορθώσῃ καὶ ἐντεῦθεν ἠνάγκ-
 ασθη νὰ μεταβῇ εἰς τοὺς Ἡαρισίους ἵνα προκαλέσῃ
 τὴν συνδρομὴν τοῦ Ναπολέοντος, ἐνθα διατρίψας ὀ-
 λίγον χρόνον ἐπέτυχε τοῦ ποθουμένου καὶ τὴν 15
 Νοεμβρίου ἀπῆλθεν εἰς Κων)πολιν μετὰ τῆς ὑποσχέ-
 σεως ὅτι τὰ διαβήματά του θὰ ὑποστηριχθῶσι παρὰ
 τῷ Σουλτάνῳ καὶ πράγματι κατῴρθωσε νὰ ἀποτρέψῃ
 τὸν ἐπαπειλοῦντα κίνδυνον, ἀλλ' οἱ ἐχθροὶ εἶχον πα-
 ρασκευάσει ῥαδιουργίαν τινά, ἥτις μετὰ τὴν εἰσοδὸν
 τοῦ νέου Ἀντιβασιλέως ἐμελλε νὰ ἐκτυλιχθῇ· ὁ Ἰσ-
 μαήλ περιῆλθεν εἰς τὴν ἀνάγκην τὴν ἀγγαρείαν νὰ
 καταπάσῃ· διότι ἐν μέτρον τοιοῦτον ἀνταπεκρίνετο
 εἰς τὰς ἐκπολιτιστικὰς ιδέας του περὶ τῆς ἀναπτύξεως
 τῆς χώρας. Οὐχ ἥττον ὅμως ὡς πρὸς τὴν σπουδαιό-
 τητα τῆς διώρυγος καὶ ὡς πρὸς τὰς ὑποχρεώσεις τῆς
 Κυβερνήσεως ἀπέναντι τῆς ἐταιρίας ἀνέβαλεν ἐπὶ
 τινα ἔτη νὰ πραγματοποιήσῃ ἐκείνην τὴν ιδέαν καὶ
 νὰ θέσῃ εἰς ἐνέργειαν τὸ μέτρον τοῦτο, ὅπερ ἦν θα-
 νατηφόρος κτύπος κατὰ τῆς διώρυγος τοῦ Σουεῖζ,
 μέλλοντος νὰ στερηθῇ καὶ ἀπολέσῃ 20,000 ἐργα-
 τῶν. Ἀφ' ἐτέρου δὲ παρεστάθη τῷ Ἀντιβασιλεῖ ὅτι
 ἀπὸ τῆς γεωργίας πολλοὶ βραχίονες ἐμελλον νὰ ἀ-
 φαιρεθῶσιν, ἐὰν ἐπραγματοποιεῖτο ἡ ὑπόσχεσις καὶ
 κακοβούλως καὶ ἐσφαλμένως ἀνεβιβάζετο ὁ ἀριθμὸς
 εἰς 60,000, ἐν οἷς 20,000 οἱ ἐργαζόμενοι, 20,000 οἱ

ἐπιστρέφοντες ἐκ τῶν ἐργασιῶν καὶ 20000 οἱ διασκορπιζόμενοι εἰς τὰς πατρίδας! ἄλεις, ἡ ἄδεια τῆς ἀπαιτουμένης διατάξεως ἐδόθη. Συγχρόνως ὁμως αἱ κυριώτεραι τῶν παραχωρηθεισῶν γαιῶν τῇ ἐταιρίᾳ διημφισβητήθησαν καὶ οἱ ἐγκριτώτεροι τῶν ἐγχωρίων ἀπήτησαν τροποποίησιν τῶν διατάξεων.

Ἐν ταύτῃ τῇ δυσχερεῖ θέσει περιέλθόντων τῶν πραγμάτων ἀπεφασίσθη κατὰ συνεννόησιν τοῦ Ἀντιβασιλέως νὰ ἀνατεθῇ ἡ λύσις τῶν ἀμφισβητουμένων ζητημάτων τῷ Ναπολέοντι κατὰ τὸ 1864, ὅστις ἀπεφάνθη ὅτι ἡ Αἰγυπτιακὴ Κυβέρνησις ὀφείλει νὰ πληρῶσῃ τῇ ἐταιρίᾳ τὰς ἀκολούθους ἀποζημιώσεις, πρῶτον διὰ τὴν διάλυσιν τῶν 20,000 ἐργατῶν 30 ἑκατομμ. φράγκων, δεύτερον διὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς τῶν γλυκέων ὑδάτων διώρυγος 16 ἑκατομμ. φράγκ. καὶ τρίτον διὰ τὴν ἀποζημίωσιν τῶν παραχωρηθεισῶν γαιῶν τῇ ἐταιρίᾳ 38 ἑκατομμ. φράγκων, ἐν ὧν 84 ἑκατομμ. ἅπερ ὁ Ἀντιβασιλεὺς ἐπλήρωσε τῇ ἐταιρίᾳ. Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἐθεωρήθη ὡς λυσιτελεστάτη τῇ ἐταιρίᾳ καὶ πράγματι ἦν τοιαύτη ὡς πρὸς τὴν τελευταίαν δυσχερῆ θέσιν αὐτῆς. Τοῦναντίον δὲ διὰ τὴν τῶν γλυκέων ὑδάτων διώρυγα ἐδαπάνησεν ἡ ἐταιρία 10 ἑκατομμύρια φράγκων, καὶ ἡ ἀπρόοπτος ἀφαίρεσις τῶν Φελλάχων, οἵτινες ἔνεκα τῶν πολλῶν πλεονεκτημάτων μεγάλας παρέσχον ὠφελείας τῇ ἐταιρίᾳ, κατέλιπε μέγα κενὸν δυσαναπλήρωτον, ὅπερ μετὰ μεγίστης ἐνεργείας διὰ τῶν ἀτμομηχανῶν μόλις ἀνεπληρώθη μὲν, ἀλλ' εἰς ἡ Αἴγυπτον μετακομιδῇ τῶν μεγάλων μηχανῶν καὶ ἡ κίνησις αὐτῶν ἐν τῇ στενῇ καὶ ἀβαθεῖ διώρυγῃ, ἀπήτησαν μεγάλας δαπάνας πρὸς ταχεῖαν προαγωγὴν τῆς ἐργασίας, ἡ διάρκειά τῆς ὁποίας εἶχε προϋπολογισθῇ λίαν βραχεῖα

εἰς 6 ἔτη. Τῷ 1868 εἰργάζοντο 12,000 ἐργάται καὶ αἱ ἀτμομηχαναὶ παρέσχον δύναμιν 22,000 ἵππων. Ἀλλ' ἐκ τῆς δαπάνης τούτων ἐπείσθη ἡ ἐταιρεία ὅτι ἐκ τῆς ἀποχωρήσεως τῶν Φελλάχων ἐζημιώθη 60 ἑκατομμ. φράγκων ἀντὶ τῆς ἀποζημιώσεως τῶν 30 ἑκατομμ. καὶ ἡ ζημία αὕτη ἔνεκα τῆς ὥς ἐκ τῆς ταχαιάς διὰ τῶν μηχανῶν ἀποπερατώσεως τῆς διώρυγος οἰκονομίας τῶν τόκων περιωρίσθη εἰς 30 ἑκατομμ. φράγκων. Κατὰ τινὰ δὲ τρόπον πρὸς ἱκανοποίησιν διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Βρεττανικοῦ ὑπουργείου δυσμενῆ πολιτικὴν, ὁ πρίγκιψ τῆς Οὐαλίας ἐπεσκέφθη τὸν ἰσθμὸν καὶ μετὰ μεγάλου ἐνδιαφέροντος παρετήρησε τὰς ἐργασίας αὐτοῦ, ὁ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενικὸς πρόξενος τῆς Ἀγγλίας συνταγματάρχης *Stanton*, ὁ ναύαρχος τοῦ Βρεττανικοῦ στόλου ἐν τῇ μεσογείῳ θαλάσῃ λόρδος *Clarence Paget*, ὁ ἀρχιδούξ τῆς Σουηδλανδίας, ὁ στρατηγὸς *Napier*, ὁ νικητὴς τῆς Ἀβυσσινίας ἦσαν ἐπίσης παρόντες· ἐκ τῶν περισσοτέρων χωρῶν ἀπὸ τῆς Νορβηγίας μέχρι τῆς Βρασιλίας ἄνδρες ἐπιστήμονες, πολιτικοὶ καὶ ἔμποροι ἔσχον εὐκαιρίαν αὐτοπροσώπως νὰ πεισθῶσι περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἐργασιῶν, περὶ τῶν μέχρι τοῦδε τελεσθέντων καὶ περὶ τῆς πεποιθήσεως εἰς τὸ μέλλον. Πάντοτε ὅμως αἱ γινώμαι περὶ τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ ἔργου ἦσαν διηρημέναι, εἰ καὶ εὐνοϊκὴ τροπὴ ἰδίᾳ ἐν Ἀγγλίᾳ προφανῆς ἐγένετο· τῇ 14 Μαρτίου τοῦ 1889 ὁ Χεδίβης ἀφίκετο κατὰ πρῶτον εἰς τὸν ἰσθμὸν καὶ πανηγυρικῶς ὑπεδέχθη ὑπὸ πάντων τῶν μετόχων τοῦ μεγάλου ἔργου καὶ ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ ἰδρυθείσης πόλεως. Ὁ Ἰσμαὴλ πασιᾶς παρέστη ἐν τῷ θεάματι τῆς εισόδου τῶν ὑδάτων τῆς Μεσογείου εἰς τὸ τρίᾳ τετραγωνικὰ μίλια ἕκτα-

σιν ἔχον ἑδαφος τῶν πικρῶν λιμνῶν καὶ ἐθεώρησε τὰς ἐργασίας ὅλης τῆς διώρυγος, ὅτε καλῶς διατεθείς καὶ εὐχαριστηθεὶς ἀπέστειλε τῇ 18 μαρτίου τὸ ἀκόλουθον τηλέγραμμα πρὸς τὸν ἐν Παρισίοις ἀντιπρόσωπον αὐτοῦ Νουβάρ πασιᾶ, «*Je viens de visiter le parcours du canal et j' ai assisté à l' entrée des eaux de la Méditerranée dans les laes amers. Je rentre au Caire plein d' admiration pour ce grande oeuvre et de confiance dans son prompt achèvement. Ismail*». Αὐθιμέρῳ δὲ ἔλαβεν ὁ τῆς ἐταιρίας πρόεδρος τὸ ἀκόλουθον τηλέγραμμα («*ὁ αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων τῷ κυρίῳ Λεσσέψ. Εὐχαρίστως μανθάνω τὸ εὐτυχὲς ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιχειρήσεως ἡμῶν. Ἡ αὐτοκράτειρα συνενώνει τὰ εὐχαριστήρια μετὰ τῶν ἡμῶν, Ναπολέων*»). *L' empereur der Francais à M. de Lesseps. J' apprend avec plaisir l' heureux résultat de votre entreprise. L' impértrice joina ses félicitations aux miennes. Napoleon*

Ἡ πλήρωσις τῶν πικρῶν λιμνῶν ἐγένετο συγχρόνως καὶ ἐκ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Ἐν τούτῳ τοῖνυν τῷ τόπῳ ἐπετελέσθη πληρέστατα ἡ ἔνωσις ἀμφοτέρων τῶν θαλασσῶν, τῆς τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων καὶ τῆς τῶν Ἰνδο-Ἀράβων καὶ Αἰγυπτίων—τῶν κυριωτέρων τοῦ πολιτισμοῦ ἐθνῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου· τὰ εἰς πραγματαποίησιν καὶ κανονισμόν τῆς εἰσροῆς τῶν ὑδάτων ἔργα διὰ μὲν τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ἰδρύθησαν ἐν Σεραπείῳ, διὰ δὲ τὴν Ἐρυθρὰν ὀλίγον πρὸς νότον τοῦ *Schalus*. Τὸ μὲν ρεῦμα τῆς Ἐρυθρᾶς τόσον σφοδρὸν καὶ ἰσχυρὸν ἦν κατ' ἀρχάς, ὥστε φρόνιμον ἐθεωρήθη νὰ καταναγκασθῇ εἰς ἔλιγμόν τινα· ἡ δὲ πρώτη συνάντησις ἀμφοτέρων τῶν θαλασσῶν δὲν ἦτον φιλική καὶ εἰρηνική· διότι τὰ ὕδατα κυματίζοντα ἤφριζον καὶ ὑπεχώρουν, εἴτα δὲ

εἰρηνικῶς συνηνοῦντο τὰ κύματα αὐτῶν, καὶ ὁ ὠκεανὸς ἀνέλαβε τὴν ἑκτασιν, ἥποτε ἀνῆκεν αὐτῷ, οὐχὶ ὁμῶς ἵνα ἐν ῥαθύμῳ ἡσυχίᾳ διαμένῃ ἐνταῦθα, ἀλλ' ἵνα τὰ πλοῖα τῆς τῶν ἐθνῶν συγκαινωνίας φέρῃ. Ἡ πλήρωσις τῶν πικρῶν λιμνῶν ἐγένετο ἐν τῷ ὀρισθέντι χρόνῳ πέντε μηνῶν μεθ' ὅλην τὴν διὰ τῆς ἐξατμίσεως καὶ καταπόσεως ἐπελθοῦσαν ἀπώλειαν.

ΑΝΟΙΞΙΣ ΚΑΙ ΕΓΚΑΙΝΙΣΙΣ ΤΗΣ ΔΙΩΡΥΓΟΣ.

Τῇ 19 Νοεμβρίου τοῦ 1869 ἐγένετο ἡ πανηγυρική ἀνοίξις τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ, ἣν ἀπὸ τοῦ 1849 εἴχεν ἐπιχειρήσει ὁ Λεσσέψ. δαπανήσας 5 ἔτη εἰς τὴν σπουδὴν καὶ μελέτην αὐτῆς, 5 ἔτη εἰς τὴν προπαρασκευὴν τοῦ σχεδίου ὑπὸ τεχνικὴν, οἰκονομικὴν, διοικητικὴν καὶ πολιτικὴν ἔποψιν καὶ 11 ἔτη εἰς τὴν πρᾶγματοποίησιν αὐτῆς. Παρῆσαν δὲ κατὰ τὴν τελετὴν τῆς ἀνοίξεως πλὴν τοῦ Χεδίβου ἡ αὐτοκράτειρα Εὐγενία, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας, ὁ διάδοχος τῆς Πρωσσίας καὶ ὁ πρίγκιψ τῶν Κάτω χωρῶν Ἑρρίκος. οἱ δὲ διάδοχοι τῆς Ἰταλίας καὶ Σουηδίας ἐκωλύθησαν ἐξ ἀκουσίων περιστατικῶν κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν νὰ παρασταθῶσιν. πολλοὶ Σιέχηδες καὶ Σερίφηδες ἐκ τῶν παραλίων τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης παρευρέθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἀβδοῦλ Καδὲρ προσκληθεὶς. πλὴν τούτων πάντα τὰ ἐπισημότερα τῶν ναυτικῶν ἐθνῶν ἀντεπροσωπεύοντο διὰ πολεμικῶν πλοίων, ἐξ ὧν στόλος μεγαλοπρεπῆς συναθροισθεὶς ἡγκυροβόλει ἐν τῷ λιμένι τοῦ Πόρτ Σαῖδ τῇ 16 Νοεμβρίου καὶ ὑπὲρ τὰς 30,000 ἀνθρώπων Εὐρωπαίων, Ἀράβων καὶ Ἀσιανῶν εἶχον συνέλθῃ περὶ τὴν διώρυγα, εἰς ἣν παρῆσαν καὶ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἀμερικῆς καὶ Πολωνη-

ίας. Εἰς τὴν θρησκευτικὴν τελετὴν, ἣτις κατὰ ρη-
τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Χεδίβου ἐγένετο οὐχὶ μόνον κατὰ
τὴν Μωαμεθανικὴν θρησκείαν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν χρι-
στιανικὴν (Καθολικὴν καὶ Ἑλληνικὴν) παρῆσαν ὅπα-
δοὶ πάντων τῶν θρησκευμάτων καὶ Ἰνδοὶ καὶ Κινέζοι.
Κατὰ δὲ τὴν στιγμὴν τῆς ἐγκαίνισεως τῆς διώρυγος
ἀντήχει ὁ κρότος τῶν πυροβόλων τῆς ξηρᾶς καὶ θα-
λάσσης ἀπώτατα ἀκουόμενος ἐν τῇ ἐρήμῳ ὥσει ἔμελ-
λε νὰ ἐξεγείρῃ αὐτὴν ἐκ τοῦ χιλιετοῦς ὕπνου. Ἡ
τελετὴ αὕτη ἦν ἑορτὴ τῶν ἐθνῶν πρὸς ἐγκαίνισιν ἐ-
νὸς ἔργου τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ συνδέσμου τῆς τῶν ἐ-
θνῶν συγκοινωνίας. Ὅτι δὲ ἡ Ἰσθμὸς τὸ θέατρον ταύ-
της τῆς ἑορτῆς ἦν συντελέσειν εἰς τοῦτο καὶ ἡ ἀρ-
χαία καὶ κλασικὴ ἀνάμνησις.

Αἱ ἑορταὶ μετὰ μεγάλης Ἀνατολικῆς πολυτελείας
καὶ μεγαλοπρεπείας τελεσθεῖσαι διήρκεσαν ἐπὶ τρεῖς
ἡμέρας καὶ παρῆλθον ἐν τάξει ἐξαιρουμένων ἀσημάν-
των τινῶν ἀτυχημάτων. Εἰ δὲ δυνατόν ἦν νὰ γείνη ἡ
τῆς διώρυγος ἀνοιξὶς δύο μῆνας βραδύτερον, ἢ ἀπο-
περάτως αὐτῆς ἤθελε περαιτέρω προχωρήσει ἀνα-
λογιζόμενός τις τὰς δυσκολίας τῆς τῶν ἑορτῶν εὐ-
τρεπίσεως καὶ διοικήσεως, τὴν μεταχομιδὴν τοσοῦτων
ἀνθρώπων, τὴν προμήθειαν αὐτῶν μετὰ πάντων τῶν
βιωτικῶν, τὰς προπαρασκευὰς ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις
τῆς ὑπάρξεως ἀπὸ τῆς ἀσφαλείας μέχρι τῆς τερπνό-
τητας καὶ εὐφροσύνης, καὶ πάντα ταῦτα μεθ' ὅλων
τῶν δυσχερειῶν ἃς ἡ ἔρημος παρέχει, πρὸ ὀφθαλμῶν
λαμβάνων, εὐκόλως δύναται νὰ ἐνοήσῃ τις τὴν με-
γάλην ἐπιτηδειότητα τῆς Αἰγυπτιακῆς Κυβερνήσεως
καὶ τῶν ὀργάνων αὐτῆς εἰς τὴν ἐπίτευξιν πάντων.
Καὶ ἡ ἐταιρία δὲ διὰ τῶν ὑπαλλήλων πᾶν τὸ ἐπ' αὐτῇ
ἔπραξεν ἵνα ἐκτραλίσῃ πάντα τὰ κατὰ τὴν διάρ-

κειαν τῆς κοσμοπολιτικῆς ταύτης ἐορτῆς. Θρίαμβος δὲ ὑπῆρξε τῷ ἐνεργητικῷ πνεύματι, ὅπερ διεξήγαγε τὴν πραγματοποίησιν, τῆς διώρυγας, ἡ ἀπροσδόκητος ἐπιστολὴ, τὴν ὁποίαν ὁ Λεσσέψ ἔλαβε παρὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς μεγάλης Βρετανίας λόρδου Κλαρενδῶνος, συγχαίροντος αὐτῷ ἐν ὀνόματι τῆς Κυβερνήσεως, τῆς βασιλείσης καὶ τοῦ Ἀγγλικοῦ ἔθνους διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς διώρυγας τοῦ Σουέζ.

ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΔΙΩΡΥΓΟΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕ.

Βλέπων τις τὴν νωστὶ ἰδρυθεῖσαν πόλιν Πόρτ Σαῖδ ἁληθῶς ἐκπλήσσεται ἀναλογιζόμενος ὅτι πρὸ πεντεκαίδεκα ἐτῶν δέκα τολμηραὶ ἄνδρες, οἱ πρῶτοι σκαπανεῖς τοῦ μεγάλου τούτου ἔργου, προσορμισθέντες ἀπεβιβάσθησαν καὶ τὴν σκηνὴν αὐτῶν ἐπηξάν ἐπὶ τοῦ στενοῦ καὶ ἐντελοῦς ἐρήμου μέρους, ὅπερ χωρίζει τὴν λίμνην *Menzahl* ἀπὸ τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Τοιαυτὴν ἔχουσα ἀρχὴν ἡ πόλις ἀριθμεῖ σήμερον 10—12 χιλ. κατοίκων, οἰκούντων ἐν οἰκίαις κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον εὐρωπαϊστὶ διεσκευασμέναις, καὶ ἔχει ὁδοὺς εὐρείας μὲν, εἰσέτι ὅμως ἀστρώτους, ὡς πανταχοῦ σχεδὸν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐπικρατεῖ, ἐκκλησίας μίαν δυτικὴν καὶ μίαν ὀρθόδοξον ἑλληνικὴν, σχολεῖα καὶ νοσοκομεῖον. Τοῖς ἐργαστηρίοις συνεχόνται αἱ ἀποθήκαι, τὰ ναυπηγεῖα, τὰ πρακτορεῖα τῶν Γαλλικῶν, Αὐστριακῶν, Ῥωσικῶν καὶ Αἰγυπτιακῶν ἐταιριῶν, τὰ προξενεῖα τῶν ξένων ἐθνῶν, τὸ ταχυδρομεῖον, τὸ τηλεγραφεῖον, τὰ καφενεῖα καὶ τὰ ξενοδοχεῖα. Ὁ λιμὴν στολίζεται ἐν ταῖς ἐορτασίμοις ἡμέραις

μετὰ λαμπροῦ στόλου ἐμπορικῶν καὶ πολεμικῶν πλοίων. Ἡ προκυμαία τοῦ Πόρτ Σαῖδ δὲν ἐξετάθη κατὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐπιτροπῆς εἰς 3500 καὶ 2500 μέτρα, ἀλλὰ μόνον εἰς 2500 τὸ δυτικὸν μέρος αὐτῆς καὶ εἰς 1900 τὸ ἀνατολικόν· διὸ μένει ἀμφίβολον ἂν κατὰ 800 μέτρα σμικρυνθεῖσα θὰ δυνηθῇ νὰ προφυλάξῃ τὴν πόλιν ἐναντίον τῶν ἐπικρατούντων βορρείων ἀνέμων καὶ πλημμυρῶν. Ἐκ τοῦ Πόρτ Σαῖδ ἄρχεται ἡ διώρυξ διὰ τῆς βαθείας λίμνης *Menzahl* περιοριζομένη ἐκατέρωθεν ὑπὸ τῶν παρὰ τὴν λίμνην κατασκευασθέντων προχωμάτων καὶ διερχομένη παρὰ τῷ ἰδρυθέντι σταθμῷ *Ras-el-Eeh* φθάνει εἰς τὸ πρῶτον τῆς ἐρήμου μέρος, ὅπερ ἀποτελεῖ μίαν φυσικὴν γέφυραν μεταξὺ τῆς Ἀφρικῆς καὶ Ἀσίας.

Πρὸ χιλιετηρίδος ἐνταῦθα διήρχετο ἡ ὁδὸς τῶν Αἰγυπτιακῶν καὶ Συριακῶν συνοδιῶν, ἡ συγγκοινωνία μεταξὺ τῆς Νειλῶος χώρας ἐξ ἑνὸς καὶ τῆς Παλαιστίνης, Περσίας καὶ Βαβυλῶνος ἐξ ἑτέρου, καὶ οἱ Ἀραβες ἐκάλεσαν καὶ νῦν ἔτι καλοῦσι *ElKantara* ἥτοι γέφυραν. Αὕτη τοίνυν διωρύχθη νῦν καὶ αἱ συνοδαὶ πλοιαρίοις περαιοῦνται. Εἰ δέ ποτε κατωρθοῦτο, ὥς ἐλπίζεται, νὰ κατασκευασθῇ σιδηρόδρομος μεταξὺ τῆς Αἰγύπτου καὶ Συρίας, Καΐρου καὶ Ἱερουσαλὴμ, θὰ διέλθῃ ἐντεῦθεν καὶ ἐπὶ τῆς διώρυγος γέφυρα θὰ κατασκευασθῇ. Ἡ πολίχνη *Kantara* ἐκ τῆς κατασκευῆς τῶν ἐργατῶν σχηματισθεῖσα ἔχει ἱκανὸν κατοίκων ἀριθμὸν, ὅπισθεν τῆς ὁποίας διέρχεται ἡ διώρυξ διὰ τῆς λίμνης *Ballach*. Ἐν τῇ βορείῳ λοφῶδει καὶ ἀνάντει ὄχθῃ κεῖται ἡ πόλις Ἰσμαηλία πρὸς τιμὴν τοῦ Χεδίβου Ἰσμαήλ λαβοῦσα τοῦνομα τοῦτο, καθὼς καὶ ἡ Πόρτ Σαῖδ τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχηγέτου τῆςπραγματοποιήσεως τῆς διώρυγος Σαῖδ πασιᾶ φέρει. Πρὸ 12 ἐ-

τῶν συνίστατο ἡ λίμνη *Timsach* ἐκ τινων ἁλμυρῶν λιμνωδῶν τελμάτων, περίξ τῆς ὁποίας ἐθεᾶτο μόνον ἡ ἔρημος καὶ ἔνθεν κακεῖσε ἄκανθαι καὶ τρίβολοι, οὐδεμία δὲ ἀνθρωπίνη κατοικία ἐφαίνετο οὔτε πτηνοῦ φωνὴ παρηνώχλει τὴν φοβεράν ἐρημίαν καὶ μοναξίαν. Μόνον ἡ ὕαινὰ δριατρίβει ἐν τῇ ἀνατολικῇ ὄχθῃ τῆς τῶν Κροκοδείλων λίμνης ἐν τοῖς σπηλαίοις τῶν ὑψωμάτων, ἔνθα ἡ ἐταιρία καλὴν λατομίαν εὔρεν. Νῦν δὲ βλέπει τις μίαν καθαρὰν λίμνην, ἐπὶ τῶν ὑδάτων καὶ κυμάτων τῆς ὁποίας ἀτμόπλοια καὶ πλοῖα ἐπιπλέουσι, καὶ ἐπὶ τῆς ὄχθης τῆς ὁποίας ἰδρύθη λαμπρὰ πόλις ἔχουσα ἐκκλησίαν, τζαμίον, ἀγορὰν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν, ἀνάκτορα τοῦ Χεδίβου, ἔπαυλιν τοῦ προέδρου τῆς ἐταιρίας, τοῦ γενικοῦ διευθυντοῦ τῶν ἐργασιῶν, λαμπρὰς οἰκίας τῶν ὑπαλλήλων, τεχνιτῶν καὶ ἐργατῶν, τὰς ἀποθήκας τῆς ἐταιρίας, τὰ προξενεῖα, τὸν ταχυδρομικὸν καὶ σιδηροδρομικὸν σταθμὸν, εὐρείας καὶ ἐν μέρει δενδροφύτους ὁδοὺς, πλατείας θαλερὰς κεκοσμημένας μετὰ διαφόρων δένδρων, ρέοντα ὕδατα ἐκ τῆς τῶν γλυκέων ὑδάτων διώρυγος, κήπους καλῶς καλλιεργημένους. Τοιαύτη ἐστὶν νῦν ἡ ἐν μέσῳ τῆς ἐρημίας ἰδρυθεῖσα πόλις Ἰσμαηλία, ἥτις ὅμως ἐν παρόδῳ σημειωτέον κατ' ἀρχὰς ἀνθήσασα, ἤρχισε νὰ ἐκπίπτῃ τῆς προτέρας ἀκμῆς. Διότι ἐν καιρῷ τῶν ἐργασιῶν τῆς διώρυγος συνέρρευσαν πανταχόθεν πολλοὶ ἄνθρωποι καὶ πολλὰ μέσα καὶ ζωτικὰ στοιχεῖα, νῦν δὲ οὐ μόνον ἔπαυσεν ἡ συρροή, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἐγκατέλιπον τὴν πόλιν. Βεβαιοῦται δὲ ὅτι ἕνεκα τῆς μεγεθύνσεως τῆς τῶν γλυκέων ὑδάτων διώρυγος, ἐν ἣ αἱ μεγάλαι λέμβοι ἐκ Καΐρου καὶ Ζαγατζικίου ἐρχόμεναι τὰ ἐσωτερικὰ προϊόντα ἐπὶ τῶν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὰς Ἰνδίας κατὰ

βαινόντων πλοίων μεταφέρουσι, προσδοκᾶται νέα πρόδος καὶ ἐπίδοσις τῆς νέας πόλεως. Ἀλλὰ πρὸς τοιαύτην ἀνάπτυξιν ἡ ἐγγύτης τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐχούσης πάντα τὰ φυσικὰ πλεονεκτήματα καὶ τὰ ἀγαθὰ τὰ ἐκ τούτων προκύπτοντα οἷον ζωηράν συγκοινωνίαν, πάσας τὰς εὐκολίας μιᾶς μεγάλης πόλεως πρὸς εὐζωίαν, χρηματιστήριον πρώτης τάξεως καὶ ἀνάλογα οἰκοδομήματα καὶ καταστήματα, λιμένα, προχυμαίαν τελωνεῖον, ὑγειονομεῖον, ἀστυνομίαν καὶ διάφορα ἄλλα εὐεργετικά ἀντίδρασιν παρουσιάζει μεγάλην καὶ εἰς ἐπικίνδυνον προκαλεῖ ἀνταγωνισμόν.

Ἀπὸ τῆς λίμνης *Timsach* εἰσέρχεται ἡ διώρυξ εἰς τὰς πικρὰς λίμνας, αἱ ὁποῖαι τόσον μεγάλην ἔκτασιν ἔχουσιν ὥστε ἐν τῷ μεσημβρινῷ ὀρίζοντι δὲν δύναται τις νὰ κατιδῇ τὴν ὄχθην καὶ σχηματίζουνσι μίαν λαμπράν μεσημβρινῶς κυανθὴν καὶ τερπνὴν ἐπιφάνειαν 4 □ μέτρων περίπου· αἱ ὄχθαι αὐτῶν εἰσιν ἐντελῶς ἔρημοι πλην ἑνὸς μέρους τῆς ἀνατολικῆς παραλίας, ἐνθα ἀνυψοῦνται φοινικὲς τινες χαμηλοὶ καὶ τὸ μονότονον τῆς δυτικῆς ὄχθης διακόπτεται ὑπὸ τινος ἀμμόδους καὶ πετρώδους ὑψηλοῦ λόφου, ἐν ᾧ ἡ ἐταιρία χρησίμον λατομίαν εὑρεν καὶ ἐπωφελῶς μετεχειρίσθη κατὰ τὰ παραχωρητήρια ἔγγραφα δωρεάν. Ἀφ' οὗ ἡ διώρυξ διέλθῃ τὴν μικράν καὶ μεγάλην πικράν λίμνην, ἀμφοτέρας συνεχομένης, εἰσέρχεται εἰς τὸ στενώτατον μέρος αὐτῶν παρὰ τὸ *Schalluf*, ἐνθα λίαν ἐπαιθητὴ γίνεται ἡ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης παλίρροια καὶ αἶφνης ἀνυψοῦνται αἱ ὄχθαι τῆς διώρυγος, εἰσερχομένης εἰς τὴν λαμπράν καὶ εὐχρουν Ἐρυθρὰν θάλασσαν. Ἐνταῦθα δυτικῶς μὲν πρὸς τὸ μέρος τῆς Αἰγύπτου ἀνυψοῦται τὸ ὄρος *Gebel Ataka*, ἀνατολικῶς δὲ ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς παραλίας τὰ

ἐπιμήκη ὄρη τῆς χερσονήσου τοῦ Σινᾶ, ἐκ τῶν κόλπων τῶν ὁποίων ἡ τοῦ Μωυσέως ράβδος ποτὲ ἐξήγαγε τὰς καὶ νῦν ἔτι κελαρζούσας πηγὰς, καὶ περαιτέρω μεσημβρινοανατολικῶς ἀνυψοῦται ὑπερέχουσα ἡ μεγαλοπρεπὴς κορυφὴ τοῦ Σινᾶ ὄρους. Ἐν τέλει δὲ λιμένος τινὸς φαίνονται σειραὶ λευκῶν οἰκιῶν καὶ Ἀραβικῶν καλυβῶν, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ἐξέχουσι μινάρδες τινές. Ἐνταῦθα κεῖται τὸ Σουέζ· ἐνταῦθα συγκεντροῦνται τοσαῦται ἀρχαῖαι ἀναμνήσεις· ἐνταῦθα ἐπεχείρησέ ποτε ὁ Φαραὼ τὴν διέξοδον, τὰ κύματα ταῦτα διέσχισαν τὰ πλοῖα τοῦ βασιλέως Ἰράμ καὶ Σολομῶντος ἵνα ἐν τριετῇ πλῶ μεταφέρωσιν εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ἑλὰτ καὶ Ἐζεὼν τὸν χρυσὸν τοῦ Ὁφίρ, τὸν ἐλέφαντα, τὴν ἔβενον καὶ τὸν λιθανωτόν. Ἐπὶ ταύτης τῆς ὁμαλῆς πεδιάδος διηλθόν ποτε τὰ καλάμινα πλοῖα ἐκ τῆς Αἰθιοπίας, ὧν μνεῖαν ποιεῖται ἡ παλαιὰ Διαθήκη καὶ νῦν ἔτι παρομοιάζουσιν αἱ λέμβοι τῶν Ἰνδῶν καὶ Ἀράβων. Ἐντεῦθεν ἤρξαντο οἱ Φοίνικες τοῦ βασιλέως Νέχῳ τῷ 600 π. Χ. τὸν περιώνυμον περίπλουν τῆς Ἀφρικῆς. Ἐντεῦθεν ἐπεχείρησαν ῥιψοκίνδυνοι Ἕλληνες ναῦται νὰ λύσωσι τὸ μέγα γεωγραφικὸν πρόβλημα τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ κόσμου, τὴν ἰδιόζουσαν φυσικὴν κατάστασιν τῶν Ἰνδιῶν. Ἐν ταύτῃ τῇ θαλάσῃ ἐπλεον τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τῶν Πτολεμαίων καὶ τῶν Ῥωμαίων ἵνα μεταφέρωσι τὰ πολύτιμα ὑφάσματα τῶν Ἰνδιῶν, τὰ ὀρώματα τῆς Ἀραβίας, τὰς ἐσθῆτας καὶ τοὺς μαργαρίτας, μεθ' ὧν ἐκοσμεῖτο ἡ Κλεοπάτρα, καὶ τὸ λάριμνον, ἐκ τῆς εὐοσμίας τοῦ ὁποίου τὰ βασίλεια τοῦ Παλατίνου λόφου ἀπέπνεον. Τὰ κύματα ταύτης τῆς θαλάσσης κατακλύζουσι τοὺς ἱεροὺς τόπους δύο θρησκειῶν, τὸ Σινᾶ καὶ τὴν παραλίαν τῆς Τζέδας, τὸν λιμένα τῆς Μέκκας.

Ἐνταῦθα τοίνυν ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἡ τῶν γλυκέων ὑδάτων διώρυξ προήχθη μέχρι τοῦ Σουεζ ἀνεπτύχθη ἀκμαῖος καὶ ζωηρὸς βίος· ἔκτοτε οἱ κάτοικοι τοῦ Σουεζ ἠϋξήσαν ἀπὸ 3,000 εἰς 12—15,000, ἐν ᾧ πρότερον εἰς ἀσκὸς γλυκέος ὕδατος ἐτιμᾶτο μέχρι τῶν 100 φρ. ὁποῖα εὐτυχῆς ἡμέρα ἐν τῷ βίῳ τῆς πόλεως ἀνέτειλεν, ὅτε ἠνεώχθη ἡ διώρυξ τῶν γλυκέων ὑδάτων καὶ αἰφνης ἀνέβλυσε ἐκ τῆς ἐρήμου ἀφθονώτατον τὸ βιωτικὸν τοῦτο στοιχεῖον. Τὰ θαύματα τοῦ Μωϋσέως φαίνονται ἐπαναλαμβανόμενα ἐκ ταῖς καθ' ἡμᾶς ἡμέραις! διότι καὶ ἡ ἐπιστήμη, ὡς ἡ θρησκεία, ἔχει τὰ θαύματά της. Τὸ βόρρειον μέρος τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, εἰς τὸ ὁποῖον εἰσβάλλει ἡ διώρυξ, σχηματίζει φυσικὸν λιμένα, ἐν ᾧ τὰ πλοῖα ἐντελῶς ἐξησφαλισμένα διαμένουσιν, καὶ ἡ τῆς διώρυγος ἐταιρία οὐδεμίαν ἀνάγκην ἔλαβε νὰ κάμῃ. Ἡ Αἰγυπτιακὴ ὁμως Κυβέρνησις κατεσκεύασε πρὸς ἴδιον λογαριασμὸν μεσόγειον λιμένα μετὰ ναυπηγείου καὶ ἄλλων ἀναγκαίων οἰκοδομημάτων, ὁ νέος λιμὴν ἐκτίσθη εἰς ἀπόστασιν μιᾶς ὥρας ἀπὸ τῆς πόλεως ἐπὶ τιнос σύρτεως ἐν νήσῳ κειμένης, ὅπου ἀπρόσβλητος ὑπὸ τῶν κυμάτων καὶ τῆς παλιρροίας ἔχει τὸ ἀπαιτούμενον βάθος εἰς προσόρμισιν μεγάλων πλοίων καὶ συνέχεται μετὰ τῆς ξηρᾶς διὰ στενοῦ τεχνητοῦ ἰσθμοῦ, ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ὁποίου κεῖται ὁ τοῦ σιδηροδρόμου σταθμός. Καὶ τὸ μὲν βάθος τῆς διώρυγος κατὰ μέσον ὅρον ἦν 21—23 ποδ. πλὴν τοῦ μέρους τοῦ καλουμένου Σαράπειον, ἔχοντος μῆκος 300 βημάτων καὶ μόλις 17 ποδῶν βάθος, ὅπερ ἀνεπαρκές ἐστιν εἰς πολὺ μεγάλα πλοῖα. Ἡ ἐταιρία τῆς θαλασσίας διώρυγος πολὺ προώρως βεβαιώσασα διὰ τοῦ κανονισμοῦ τῆς 17 Αὐγούστου τοῦ 1869 ὅτι τὸ βάθος ἔσται 8 μέτρων «*Le canal*

ayant 8 mètres de profondeur» ήναγκάσθη νὰ ἐπιχειρήσῃ σημαντικὰς ἐργασίας εἰς τε τὸ Σαράπειον καὶ εἰς διάφορα ἄλλα μέρη ἵνα πανταχοῦ καταστήσῃ ἰσοβαθὴ τὴν διώρυγα. Τὸ δὲ πλάτος αὐτῆς διαφορὸν ἐστὶν εἰς διάφορα μέρη οἷον 58 μὲν μέτρα εἰς ἓν μόνον μέρος, 100 δὲ εἰς ἑκτασιν τῶν $\frac{4}{5}$ τῆς ὅλης διώρυγος καὶ πρὸς τὸ Σουέζ ὠρίσθη εἰς 300 μέτρα.

Πᾶσαι δὲ αἱ ἀπαιτούμεναι ἐργασίαι εἰσὶ τόσῳ μεγάλαι καὶ σπουδαῖαι, ὥστε ἐὰν πραγματικῶς ἡ διώρυξ πρόκειται νὰ γίνῃ ἡ κυριωτάτη θαλασσία ὁδὸς τῆς παγκοσμίου συγκοινωνίας μετὰ τῆς Ἀνατολῆς θὰ διπλασιασθῇ ἡ δαπάνη καὶ θὰ ἀναβῇ εἰς 800 ἑκατομμύρια φράγκων. Ἐν δὲ ἡ ἐταιρία τῆς διώρυγος ἐξαντλήσασα τὰ μέσα ἐν ταῖς μέχρι τοῦδε ἐργασίαις καὶ ἐν τῇ πληρωμῇ τῶν τόκων θὰ δυνηθῇ νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς πάσας τὰς ἀξιώσεις, φαίνεται λίαν ἀμφίβολον. Βεβαίως ἀπητείτο πρὸς τοῦτο ἡ διώρυξ μείζονα πρόσδοτον νὰ ἀποφέρῃ καὶ ἡ τῆς ναυτιλίας συγκοινωνία νὰ γίνῃ πολὺ ἐπισημοτέρα, παρ' ὅσον ὑπελόγισε καὶ αὐτὸς ὁ Λεσσέψ ἐν τοῖς σχεδίοις αὐτοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ μετὰ πολὺν χρόνον καὶ ἐνταῦθα δείκνυται συγγρόνως ἡ μεγίστη δυσκολία ὅλης τῆς ὑποθέσεως. Τὸ μέλλον τῆς ἐταιρίας καὶ τῆς ἐπιχειρήσεως οὐσιωδῶς κατὰ τὸ παρὸν στηρίζεται μόνον ἐπὶ τῆς προσόδου τῆς διώρυγος, ἥτις δὲν δύναται τόσον πλουσία νὰ ἀποβῇ ἵνα πλὴν τῆς δαπάνης τῆς διοικήσεως καὶ διατηρήσεως, τῆς τῶν τόκων καὶ χρεωλύτρων ἀποτίσεως παρέχῃ καὶ τὰ μέσα ἄφθονα διὰ τὰς προμνημονευθείσας βελτιώσεις, ἄνευ τῶν ὁποίων ἀδύνατόν ἐστι ἡ ταχεῖα καὶ μεγάλη διὰ τῆς διώρυγος συγκοινωνία νὰ ἀναπτυχθῇ. Τούτου δὲ μὴ γενομένου καὶ αἱ τῆς ἐταιρίας γαῖαι,

ἐπὶ τῆς ὑπερτιμήσεως καὶ πωλήσεως τῶν ὁποίων ὁ Λεσσεψ τόσον μεγάλας ἐλπίδας εἶχε, δὲν δύνανται νὰ κατασταθῶσιν ἐπωφελεῖς αὐτῷ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑΣ.

Περὶ τῆς χρήσεως τῆς διώρυγος προορισθείσης διὰ τὰ πλοῖα πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν ἐθνῶν, ἡ τῆς ἐταιρίας διοικήσις ἐξέδωκεν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ παραχωτηρίου τῆς 17 Αὐγούστου τοῦ 1869 τὸν προμνημονευθέντα κανονισμόν, αἱ οὐσιώδεις διάταξεις τοῦ ὁποίου εἰσὶν αἱ ἀκόλουθοι. Ἡ χρῆσις τῆς διώρυγος ἐπιτρέπεται ἀδιακρίτως πᾶσι τοῖς πλοίοις τῶν ἐθνῶν, ἡ μεγίστη ταχυπλοῖα ὀρίζεται εἰς 10 κιλόμετρα καθ' ὥραν, πᾶν πλοῖον ὑπὲρ τοὺς 100 τόνους πρέπει νὰ λάβῃ πρῶρεα τῆς ἐταιρίας, πᾶς πλοίαρχος ὀφείλει ἐν Πόρτ Σαῖδ ἐν Σουεζ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ πλοῦ νὰ καταγράψῃ τὸ πλοῖον καὶ τὰ τέλη νὰ ἀποτίσῃ λαμβάνων τὸν ἀριθμὸν τῆς σειρᾶς του. Ὅταν δὲ δύο πλοῖα συναντηθῶσι, πρέπει βραδέως νὰ πλέωσι, τοῖς πλοίαρχοις ἀπαγορεύεται ἐν τῇ διώρυγι νὰ ἀγκυροβολῶσι, χῶματα, τέφραν καὶ ἄλλα παρόμοια νὰ ῥίπτωσιν ἐν αὐτῇ, πράγματα πεσόντα ἐντὸς τῆς διώρυγος ἐλευθέρως ἐξάγονται ἢ ἀναγγέλλεται τοῖς ὑπαλλήλοις τοῦ πλησίον σταθμοῦ. Φόροι τελοῦνται οἱ ἐξῆς· διόδια τῆς διώρυγος 10 φραγκ. κατὰ τόνον καὶ 10 κατ' ἄτομον, ἀσφάλεια 2 φραγκ. κατὰ τόνον, διαμόνης καὶ ἀγκυροβολήσεως ἐν Πόρτ Σαῖδ, Ἰσμαηλίᾳ ἢ Σουεζ διὰ μίαν ἡμέραν μέχρις 20 ἡμερῶν 5 ἑκατοστά κατὰ τόνον καὶ ἡμέραν, πρῶρεϊα δι' ἕκαστον πλοῖον μέχρι 3 μέτρων βάθους 5 φράγκα δι' ἕκαστον δεκάμετρον διὰ 3—4 $\frac{1}{3}$ μέτρ. 10 φράγκ. διὰ 4 $\frac{1}{2}$ —6

μέτρ. 15 φράγκ., διὰ 6—7 $\frac{1}{2}$ μέτρ. 20 φράγκ. ἐπὶ ἑκάστου δεκαμέτρου. Ἐν περιπτώσει δὲ, καθ' ἣν τὸ πλοῖον θέλει σταθμεύσει, ὁ πρωρεὺς λαμβάνει 20 φρ. καθ' ἡμέραν. Εἰς πάντα τὰ καθελκυσθέντα πλοῖα μετριάζονται τὰ πρωρεῖα κατὰ 25 ο/ο. Τοιαῦται μὲν εἰσιν αἱ διοικητικαὶ διατάξεις τοῦ κανονισμοῦ. Τούναντίον δὲ ὁ δασμὸς ἐστὶν ὑπέρογκος καὶ ἡ διατίμησις πλημμελὴς καὶ συγκεχυμένη. Δύναται τις ὅμως περὶ τῶν ἐλλείψεων τούτων νὰ ἔχη χρηστὰς ἐλπίδας, διότι ἡ μεγάλη ὁρμὴ καὶ καταπληκτικὴ πρόοδος τῆς παγκοσμίου συγκοινωνίας μετ' οὐ πολὺ θὰ καταβάλλῃ αὐτάς. Πρὸ πάντων δὲ πρέπει νὰ ἐπιστήσῃ τις τὴν προσοχὴν ἐπὶ τοῦ ἀκολούθου περιστατικοῦ. Πρότερον ἐλέγετο ὅτι ἡ τοῦ Σουεζ διώρυξ πρέπει νὰ διαταχθῇ κατὰ τὸν νῦν τρόπον τῆς ἡμετέρας ναυτιλίας καὶ ἐπειδὴ αὐτὴ μετὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἀκατάλληλος ἐσται τῇ ναυτιλίᾳ, τούτου ἕνεκα θὰ ἀποτύχῃ ὁ σκοπὸς αὐτῆς. Ἀλλὰ τοῦτό ἐστι πλάνη, ἥτις τοῖς ἔθνεσι, τὰ ὅποια πιστεύουσιν αὐτὴν, ἀνυπολόγιστον ζημίαν δύναται νὰ ἐπιφέρῃ. Σήμερον ὅμως ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα, καθ' ὅσον ἡ διώρυξ ἀπεπερατώθη καὶ ἡ ναυτιλία δι' αὐτῆς ἐκτελεῖται, καὶ ὄντως ἡ τῶν ἰστιοφόρων μετεβλήθη κατ' οὐσίαν εἰς ἀτμοπλοϊκὴν ναυτιλίαν, δι' ἣν ἀνάγκη νὰ ναυπηγῶνται μεγάλα τε καὶ μικρὰ εὐκίνητότερα ἀτμόπλοια. Ὅθεν ἐν Τεργέστη, Λιβόρνῳ, Γενούῃ, Μεσσήνῃ, Ὀδησσῶ, Μασσαλίᾳ, Βορδῶ, Λονδίνῳ, Νεοκαστέλῃ, Γλασκόβῃ, Ἀμστερδάμῳ καὶ Ῥοττερδάμῃ ἐγένοντο πρό τινος χρόνου προπαρασκευαὶ τοιούτων· διότι οἱ Ἄγγλοι κατενόησαν ἤδη ἐκ τῆς πείρας ὅτι ἡ μὲν εἰς τὴν Βομβάην θαλασσία ὁδὸς διὰ τῆς διώρυγος συντέμνεται κατὰ τὸ ἥμισυ, ἡ δὲ εἰς τὴν Κίαν κατὰ τὸ ἐν τρίτον.

Μεγάλην δὲ σπουδαιότητα διὰ τὴν ἑταιρίαν τῆς διώρυγος δύναται νὰ ἔχῃ ἢ ἐπίσημος διακομιδὴ δι' αὐτῆς ἀποκλειστικῶς γινομένη, διότι ἐντεῦθεν ἐξ ἐνὸς μὲν αὐξάνει μία ὠρισμένη καὶ κανονικὴ πρόοδος, ἐξ ἐτέρου δὲ, ὅπερ καὶ τὸ κυριώτατόν ἐστιν, τὴν ὁδὸν ἣν ἡ διακομιδὴ αὕτη μέλλει νὰ ἀκολουθήσῃ καὶ ἄλλοι κλάδοι τῆς συγκοινωνίας θέλουσι προτιμήσει οἷον ἢ μεταφορὰ τῶν Βρετανικῶν, Γαλλικῶν καὶ Ὀλλανδικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων εἰς τὴν Ἀσίαν, καθὼς καὶ διὰ τὴν Ἀνατολικὴν ἑταιρίαν καὶ τὴν τῶν Γαλλικῶν διαπορθμεύσεων καὶ πρὸς τοῦτοις κυρίως διὰ τὸ Ἰνδικὸν ταχυδρομεῖον· ὁ τὰς κολοσσιαίας μεταφορὰς ἰδὼν, αἵτινες γίνονται διὰ τῆς Ἀλεξανδρείας, προωρισμέναι διὰ τὸν στρατὸν τῶν Ἰδιῶν, καὶ τὰς μεγάλας παρασκευὰς πρὸς μεταφορὰν αὐτῶν κατὰ ξηρὰν δύναται νὰ κατανοήσῃ τὸ μέγεθος, περὶ οὗ ἐνταῦθα πρόκειται. Ἐν τῇ κατὰ τῆς Ἀβυσσινίας Ἀγγλικῇ ἐκστρατείᾳ ἐγένοντο μεγάλαι μεταφοραὶ τοῦ στρατοῦ διὰ τῆς διώρυγος βοηθουμένης τότε ὑπὸ τῆς τῶν γλυκίων ὑδάτων διώρυγος καὶ ὁ τῆς ἐκστρατείας ἀρχηγὸς Νάπιερ εὐχαρίστως ἀνεγνώρισε τὰς μεγάλας ὠφελείας, ἃς ἐπορίσθη διὰ τὸν κατὰ τῆς Ἀβυσσινίας στρατόν· ὡσαύτως καὶ ἡ κατὰ τῆς Κοχινκίνης γαλλικὴ ἐκστρατεία ὠφελήθη ἐκ τῆς διώρυγος· ἐν παρόδῳ δὲ παρατηρητέον πόσον πολὺ διὰ ταύτης προήχθη ἡ τῆς Δύσεως ὑπεροχὴ ἐπὶ τῆς Ἀνατολῆς. Μεγάλην δὲ καὶ διαρκῆ ὠφέλειαν ἤθελε καρπωθῇ ἡ ἑταιρία εἰάν τὰ ἀτμόπλοια τῶν αὐτοκρατορικῶν διαπορθμεύσεων, τῆς ἀνατολικῆς ἑταιρίας καὶ τοῦ Λούδ ἀπὸ τῆς Μασσαλίας, Βρενδισίου καὶ Τεργέστης εἰς Βομβάην καὶ τὰνάπαλιν διήρχοντο ἀπ' εὐθείας διὰ τῆς διώρυγος, εἰς τὰ ὅποια ἔπρεπε νὰ παραχωρηθῇ

προνόμιόν τι ἐν ταῖς διατάξεσι καὶ εἰ δυνατόν ἐπι-
 τραπῇ μετὰ μείζονος τῶν 10 κилоμέτρων καθ' ὥ-
 ραν ταχύτητος νὰ διαπλέωσι τὴν διώρυγα. Ἡ ἐπι-
 σημοτέρα προσέγγισις τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Κίνας εἰς
 τὴν Εὐρώπην διὰ τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ καὶ ἡ
 στενὴ συγκοινωνία καὶ ἐπιμιξία μετὰ τῆς Ἀραβίας,
 Αἰγύπτου, ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς ἰσοδυναμεῖ τῇ ἀνοί-
 ξει ἐνὸς νέου τῆς γῆς μέρους, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔμελλε
 νὰ προκύψῃ μεγάλη συγκοινωνία, καὶ ἡ διώρυξ νὰ ἀ-
 ποβῇ παγκόσμιος ὁδός· οἱ ἐνθουσιαστικοὶ ἀντιπρόσω-
 ποι τῆς διώρυγος ὑπελάμβανον ὅτι ἡ συγκοινωνία πά-
 ραυτα ἤθελε βραχυνθῇ πλείοτερον τοῦ ἡμίσεως τοῦ
 διὰ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς καλῆς ἐλπίδος, ἐνόμιζον ὅτι
 αἱ πληροφορίες περὶ τῶν δυσκολιῶν τῆς διὰ τῶν ἰ-
 στιοφόρων ναυτιλίας ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσῃ εἰσὶν ὑ-
 περβολικαί, οἱ τακτικοὶ ἄνεμοι ἐν αὐτῇ τινὰ μὲν τῶν
 ἰστιοφόρων ὠφελοῦσι, τινὰ δὲ βλάπτουσι καὶ τοῖς πε-
 ριπλέουσι τὸ ἀκρωτήριον τῆς καλῆς ἐλπίδος οἱ ἄ-
 νεμοὶ εἰσὶν εὐνότεροι. Ἀλλ' εἰς τὸ φυσικὸν τοῦτο
 πλεονέκτημα ἀντιτάσσεται ἡ διὰ τῆς διώρυγος μα-
 κροτέρα ἀπόστασις τῆς Ἀσίας ἀπὸ τῆς Εὐρώτης· διότι
 ἀπὸ τοῦ Ἀμβούργου μέχρι τῆς Βομβάης διὰ μὲν τοῦ
 ἀκρωτηρίου τῆς καλῆς ἐλπίδος ὑπολογίζονται 11,220
 θαλάσσια μίλια, ὧν 4 ἀντιστοιχοῦσι πρὸς 1 γεωγραφι-
 κόν, διὰ δὲ τοῦ Σουέζ μόνον 6339, ἧτοι διαφορά 4,888
 ἢ 24 ἡμερῶν· ἡ αὐτὴ διαφορά προκύπτει καὶ διὰ τὸ
 Λονδῖνον, τὴν Λιβερπούλην καὶ τὸ Ἀμστελδάμον,
 διὰ τὴν Μασσαλίαν καὶ Γένουαν ἀναβαίνει ἡ διαφορά
 εἰς 30 ἡμέρας καὶ διὰ τὴν Τεργέστην 37 ἡμερῶν· ἐν-
 τεῦθεν ἐξάγεται ὅτι δι' ὅλον τὸν κύκλον τῆς μετα-
 βάσεως καὶ ἐπανόδου διπλασία ἐστὶν ἡ διαφορά· ἡ
 αὐτὴ διαφορά ὑπάρχει καὶ διὰ τὴν Καλκούταν, Σιγ-

γαπούρην, τὸ ἀρχιπέλαγος τῆς Σούνδας, τὴν Κίναν, τὴν Ἰαπωνίαν, τὰ ἀνατολικά τῆς Ἀφρικῆς παράλια (Ἀβυσσινίαν, Ζανζιβάρην) τὴν Περσίαν καὶ Ἀραβίαν. Οἴκοθεν ἐννοεῖται ὅτι πολὺ μεγαλητέρα ἡ διαφορὰ ἐστίν, ἐὰν ὑπολογίσῃ τις τὴν μὲν ὁδὸν τοῦ ἀκρωτηρίου διὰ τῶν ἱστιοφόρων, τὴν δὲ τῆς διώρυγος διὰ τῶν ἀτμοπλοίων. Ἐν ταύτῃ τῇ περιπτώσει ἀπὸ τοῦ Ἀμβούργου μέχρι τῆς Βομβάης προκύπτει κέρδος 70 ἡμερῶν ἀπὸ τῆς Βομβάης μέχρι τῆς Τεργέσης, ἀντὶ 111 ἡμερῶν διὰ τοῦ ἀκρωτηρίου μόνον εἰς 23 ἡμέρας διὰ τῆς διώρυγος ὑπολογίζεται. Ἐκ πάντων τοίνυν τούτων προκύπτει ὅτι ἐπὶ τοσοῦτον συντομωτέρα ἐστίν ἡ διὰ τῆς διώρυγος ὁδὸς ἀπὸ τῆς διὰ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς καλῆς ἐλπίδος ὥστε ὑφ' ὅλας σχεδὸν τὰς ἐπόψεις ἐπωφελεστέρα ἀποβαίνει. Κατὰ δὲ τοὺς ἀκριβεστάτους ὑπολογισμοὺς ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ διὰ τῆς διώρυγος ναυτιλία διὰ πολυτίμους πραγματείας προτιμητέα ἐστὶ τῆς διὰ τοῦ ἀκρωτηρίου, καὶ ἡ διὰ τοῦ περίπλου τῆς Ἀφρικῆς συμφερωτέρα ταῖς μὴ πολυτίμοις πραγματείαις καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰ μεγάλα διόδια τέλη, τὰ ὅποια δι' ἓν πλοῖον 5,000 τόνων ἀναβαίνουν εἰς 15,000 φράγκων. Τῷ 1870 διῆλθον τὴν διώρυγα 292 πλοῖα καὶ 199 ἀντιστρόφως ἐκ τῆς Ἀσίας ἐν ὧν 491, ἐν οἷς 312 Βρετανικά, 74 Γαλλικά, 33 Αἰγυπτιακά, 26 Αὐστριακά, 18 Τουρκικά, 10 Ἰταλικά, 8 Ἀλλανδικά, 3 Ἰσπανικά, 3 Πορτογαλλικά, 2 Ῥωσσιὰ, 2 Ἀμερικανικά, 1 Δανικόν, 1 Ἑλληνικόν καὶ 1 τῆς Ζανζιβάρης, πάντα περιλαμβάνοντα 436,618 τόνους. Ἀπὸ δὲ τῆς ἐγκαινίσεως (τὸν Νοέμβριον τοῦ 1869) μέχρι τῆς 31 Μαρτίου τοῦ 1874 διῆλθον 813 πλοῖα 745,837 τόνων μετὰ 46,374 ἐπιβατῶν καὶ 4,266 λέμβοι. Ἐν Πόρτ Σαῖδ 1514

πλοῖα 948,672 τόνων ἀπὸ τῶν ἐγκαίνιων μέχρι τοῦ 1871 εἰσῆλθον καὶ ἄλλα τοσαῦτα σχεδὸν ἐξῆλθον. Κατὰ τὰς ζωηροτάτας ἡμέρας μετὰ τὰ ἐγκαίνια ἀναλογοῦσι 14 πλοῖα τὴν ἡμέραν διελθόντα τὴν διώρυγα. Ἐντεῦθεν ἐξάγεται ὅτι ἡ συγκοινωνία σημαντικὴ ἐστὶ διότι ἐν ᾧ κατὰ τοὺς πέντε πρώτους μῆνας τοῦ 1870 αἱ πρόσοδοι ἀνῆλθον εἰς 400,000 φράγκ. κατὰ μῆνα, κατὰ τοὺς αὐτοὺς μῆνας τοῦ 1871 ἀνῆλθον εἰς 850,000 φράγκ. Τοῦ Λεσσέψ ἀποφανθέντος ἐν τῇ τελευταίᾳ γενικῇ συνελεύσει «*Il n'est pas une branche de notre exploitation qui ne soit prospère*» ζητεῖται νὰ γνωσθῇ τί ἐννοεῖται ἐνταῦθα *prospère*. Ἄλλως τε δὲ τὰ παράπονα τῶν μετόχων παρέχουσιν ἰδιάζουσαν ἐξήγησιν εἰς ταύτην τὴν γενικὴν εὐτυχίαν (*prospérité*). ὁ Λεσσέψ ἐνθυμεῖται τὸν πόλεμον καὶ τὴν περίστασιν, καθ' ἣν ὁ μετασχηματισμὸς τῶν ἱστιοφόρων εἰς ἀτμόπλοια δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ κατορθωθῇ τοσοῦτον ταχέως. Ἀποκρούει μετὰ τῆς συνήθους ἐνεργείας πάσας τὰς φήμας, αἵτινες διεδόθησαν περὶ τῆς πωλήσεως τῆς διώρυγος εἰς τινὰ Ἀγγλικὴν ἢ ἄλλην ἐταιρίαν ἢ εἰς τινὰ Κυβέρνησιν καὶ ἔχει καλλίστας ἐλπίδας διὰ τὸ μέλλον ὡς πρὸς τὰ διαθήματα, τὰ ὁποῖα ἐγένοντο ἐν τοῖς προμνημονευθεῖσι μεγάλοις ἐμπορικοῖς λιμέσι τῆς Εὐρώπης πρὸς ἐκμετάλλευσιν τῆς διὰ τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ ὁδοῦ καὶ τῶν ὁποίων ἡ πραγματοποίησις καιρὸν ἀπαιτεῖ. Θὰ δυνηθῇ ἄρα γε αὐτὸς καὶ ἡ ἐταιρία νὰ διατηρήσῃ τὴν διώρυγα; Ἡ ἀπόκρισις τῆς ἐρωτήσεως ταύτης περιέχεται ἐν τοῖς ἐπομένοις.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ.

Τὸ πρὸς διόρυξιν καὶ ἀποκατάστασιν τῆς διώρυ-

γος απαιτούμενον κεφάλαιον ὑπολογισθὲν κατ' ἀρχάς εἰς 200 ἑκατομμ. φράγκων, ἐκαλύφθη διὰ τῆς ἐκδόσεως 400,000 μετοχῶν ἀνὰ 500 φραγκ. ἐκάστης. Ἡρὸς τούτοις δὲ ἡ ἐταιρία ἔλαβε καὶ ἄλλα 84 ἑκατομμύρια φράγκων παρὰ τῆς Αἰγυπτιακῆς Κυβερνήσεως, καὶ διαρκουσῶν τῶν ἐργασιῶν τῆς διώρυγος αἱ μετοχαὶ ἔπρεπε νὰ λάβωσι τόκον παρὰ τῆς ἐταιρίας 5 ο/ο. Γνωσθέντος δὲ ὅτι ὁ ἐξαετῆς χρόνος πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ ἔργου δὲν ἐξήρκει, ἀλλ' ἀπητεῖτο ὑπὲρ τὴν δεκαετίαν, πρόδηλον ἐγένετο ὅτι μέγα μέρος τοῦ ἀρχικοῦ κεφαλαίου ἔμελλε νὰ καταναλωθῇ εἰς τὴν ἀπότισιν τῶν τόκων τούτων. Διὸ περὶ τὰ τέλη τοῦ 1867 ἠναγκάσθη ἡ διοίκησις τῆς ἐταιρίας νὰ προβῇ εἰς τὴν συνομολόγησιν νέου δανείου 100 ἑκατομμ. φρ., ὅπερ ὅμως ἐγένετο παραδεκτὸν οὐχὶ ἄνευ δυσπιστίας, πρὸς διάλυσιν τῆς ὁποίας οἱ τοῦ δανείου ὑπερασπισταὶ διετείνοντο πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι τῶν 84 ἑκατομμ. τῆς ἀποζημιώσεως τὰ 10 ἑκατομμ. ἀφῆρέθησαν διὰ τὴν παραχώρησιν τῆς τοῦ γλυκεὸς ὕδατος διώρυγος, δι' ἣν καὶ ἐδαπανήθησαν τσοαῦτα καὶ πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν Φελλάχων ἐργατῶν διὰ μηχανῶν ἐχρηιάσθησαν 30 ἑκατομμ. ἀλλ' 60 καὶ τούτων ὑπολογιζομένων, ὑπελείφθησαν μόνον 24 ἑκατομμ. ἐκ τῶν 84 τῆς ἀποζημιώσεως. Κατὰ ταῦτα τοίνυν περὶ τὰ τέλη τοῦ 1867 ἡ χρηματικὴ κατάστασις τῆς ἐταιρίας ὑπῆρξεν ἡ ἀκόλουθος. 214 ἑκατομμ. ἡ πρόσοδος, 40 ἑκατομμ. τόκοι διὰ τὴν ἀπρόβλεπτον παράτασιν τοῦ χρόνου τῶν ἐργασιῶν κατὰ 4 ἔτη καὶ 174 ἑκατομμ. διὰ τὰς ἐργασίας, οἷς προσθετὰ καὶ ἄλλα 100 ἑκατομμ., δι' ὧν ἀποτελοῦνται 274 ἑκατομμ. ἐν ᾧ ἀπ' ἀρχῆς ὑπελογίσθησαν μόνον 200 ἑκατομμ. πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ὁποίων ἐχρει-

ἀσθησαν ἔτι 74 ἑκατομμ. ἤτοι 27 ο/ο καὶ ἡ ὑπέρβασις αὕτη δὲν εἶναι σπανία εἰς μεγάλας ἐπιχειρήσεις π. χ. σιδηροδρόμων, εἰς τὰς ὁποίας 30—40 ο/ο πολυλάνθις γίνεται ὑπέρβασις· οἱ μέτοχοι ὅμως καὶ οἱ κεφαλαιοῦχοι ἄλλως ἔκρινον τὰ πράγματα· διότι ἡ ἀξία τῶν μὲν ἀρχικῶν μετοχῶν ἐξέπεσε, τῶν δὲ νέων ἀπὸ 500 εἰς 300 πληρωτέα ἐν 50 ἔτεσιν ἐπὶ τόκῳ 5 ο/ο, πράγματι δὲ 8 $\frac{1}{3}$ ο/ο μόλις τὸ ἐν τρίτον κατορθώθη καὶ ἐντεῦθεν προϋβλέπετο ἡ ἀποτυχία τοῦ σχεδίου. Ὁ Λεσσέφ ὅμως κατανοήσας τὸν κίνδυνον προέτεινε δάνειον διὰ λαχείου, πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ὁποίου ἀπητεῖτο ἡ συγκατάθεσις τῶν νομοθετικῶν σωμάτων καὶ τῆς γερουσίας, ὅπου ὁ *Univrsity* ἀπαντῶν πρὸς τὸν Ἰούλιον Φάβρον εἶπε «αὕτη ἐστὶν ἡ μόνη βοήθεια, ἣν ἡ ἐταιρία δικαιούται νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ Γαλλικοῦ ἔθνους. Ἡ μεγάλη ὠφέλεια τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι δηλαδή ἡ Γαλλικὴ αὕτη ἐπιχειρήσεις, ἥτις ὑπὸ Γάλλου καὶ μετὰ Γαλλικῶν κεφαλαιῶν καὶ μηχανικῶν ἐπραγματοποιήθη, μία διεθνὴς ἐπιχείρησις ἐστὶ καὶ θὰ μείνῃ τοιαύτη, ἐνδιαφέρουσα εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ λίαν σπουδαῖόν ἐστιν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην ὁ διεθνὴς οὗτος χαρακτήρ νὰ ἐξασφαλισθῇ, ὅστις μέλλει νὰ ἀποτελέσῃ τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς». Τὸ νομοσχέδιον ἐγένετο παραδεκτὸν δι' 183 ψήφων κατὰ 8 καὶ ἐν τῇ γερουσίᾳ τὴν αὐτὴν εὔρεν ὑποδοχὴν, ἐνθα ὁ *Durip* ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 30 Ἰουνίου τοῦ 1868 ἀπήγγειλε περισπούδαστον λόγον περὶ τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ. Ὅθεν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἐκαλύφθησαν αἱ εἰσφοραὶ τοῦ διὰ τοῦ λαχείου δανείου. Ἐν συνόλῳ παρεδόθησαν ἤδη τῇ διοικήσει τῆς ἐταιρίας 384 ἑκατομ. οἷς προσθετέα καὶ ἡ ἐτησίᾳ πρόσσοδος, περὶ

ῆς κατωτέρω, καί ἐν ποσὸν 10 ἑκατομμ. φράγκ. ἐκ τῆς πωλήσεως τῆς καλλιεργηθείσης κοιλάδος Tell-el- Kebir καὶ ἐξ ἄλλων ιδιοκτησιῶν τῆς ἐταιρίας.

Μέχρι τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἔργου (1859) ἀπὸ τοῦ 1854 ἐδαπανήθησαν διὰ τὴν προπαρασκευὴν τῶν ἐργασιῶν, τὴν διάταξιν καὶ τὴν ὑποδοχὴν τοῦ πρώτου δανείου 2,991,435 φραγκ. οἷς προσθετέα καὶ 1,175,779 διὰ τὴν ἀγορὰν τῶν κτημάτων ἐν Παρισίοις, Καίρῳ καὶ Δαμιέττῃ σὺν 135,534 φραγκ. τῶν ἐπίπλων. Ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ 1867 ἔδειξε 57,106,171 ἔξοδα καὶ 1,993,001 ἔσοδα, ἐν ᾧ ὁ τοῦ προηγουμένου ἔτους 67,247,607 ἔξοδα καὶ 7,908,667 ἔσοδα εἶχεν· ἐν ταῖς δαπάναις τῶν 57 ἑκατομμ. κατὰ τὸ 1867 ἀνάγονται 37,787,996 εἰς ἀναλώματα οἰκοδομῆς, 3,966 989 εἰς ὕλικὸν τῆς ἐργασίας, 9,291,123 εἰς τόκους τῶν μετοχῶν, 1,526,683 εἰς ἔξοδα τῆς διοικήσεως ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ, 62,827 εἰς δικαιώματα καὶ μισθοὺς τῶν ἀνταποκριτῶν, 4,737 εἰς ἐπισκευὰς καὶ διακόσμησιν τοῦ ξενοδοχείου τῆς ἐταιρίας ἐν Παρισίοις, 1,550 εἰς ἐπίπλων ἀγορὰν, 665,378 εἰς ἔξοδα τοῦ δανείου, 171,011 εἰς προεξόφλησιν τῶν ἀπαιτουμένων πληρωμῶν, 797,083 εἰς διαπραγματεύσεις ἐπὶ τῆς ἀξίας, 2,808,035 εἰς ὑπόλοιπον προηγουμένων ἐξόδων καὶ 13,472 εἰς τόκους προηγουμένων λογαριασμῶν. Ἡ ἐπιθεώρησις αὕτη δεικνύει ὅτι τὰ τῆς διοικήσεως ἔξοδα καθὼς καὶ τὰ διὰ τὰς χρηματικὰς ἐπιχειρήσεις τῆς ἐταιρίας δὲν ἦσαν ἀναπόφευκτα καὶ ἠδύναντο νὰ δαπανηθῶσιν ἐπὶ τῶν κυρίων ἐργασιῶν τῆς διώρυγος. Ἐτι δὲ γνωστὸν ἐστὶν ὅτι οἱ λογαριασμοὶ τοῦ 1867 ἀντὶ νὰ κλεισθῶσι τῇ 30 Ἰουνίου 1868, ἐξ εὐλήπτων λόγων δύο μῆνας πρότερον ἐκλείσθησαν τῇ 30 Ἀπριλίου. Κατὰ τοῦτον

τὸν χρόνον ἢ οἰκονομικὴ θέσις τῆς ἐπιχειρήσεως ἐν συνόλῳ ἐστὶν ἡ ἐξῆς. Τὰ προπαρασκευαστικά ἐξοδα 4,302,848 φραγκ. τόκοι 50,495,445 ἐπληρώθησαν, μέχρι τῆς 30 Ἀπριλίου τοῦ 1867, τὰ διοικητικά, τὰ τῶν ἀνταποκρίσεων, τὰ ἐξοδα διαφόρων διαπραγματεύσεων ἀνῆλθον εἰς 15,352,436 φραγκ. ποσὸν βεβαίως ὑπέρογκον, τὰ τοῦ ὑλικοῦ 34,302,120, προκατοβολαὶ εἰς τοὺς ἐργολάβους 30,776,108, ἐργασίας τῆς διώρυγος 131,147,595, οἰκοδομαὶ 4,158,240 ἀτμόπλοια 6,774,274, διάφοροι τρέχοντες λογαριασμοὶ 4,824,773, ἄτακτα ἐξοδα 6,173,132 ἐν ὅλῳ 288,306,840 φράγκων.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον (30 Ἀπριλίου 1867) τὸ ἐνεργητικὸν τῆς ἐταιρίας κεφάλαιον συνίστατο ἐκ τῶν ἀκολουθῶν. ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ κεφαλαίου 200 ἑκατομμ. φράγκ. ἐκ τῆς ἀποζημιώσεως τῆς Αἰγυπτιακῆς Κυβερνήσεως 84 ἑκατομμ., ἐκ πληρωμῆς ἐπὶ τῶν 100 ἑκατομμ. δανείου 28,592,100, ἐκ προσόδων διαθεσίμων χρημάτων 17,220,615, ἐκ προσόδων τῆς πώλησεως τοῦ Wadi Tell-el Kebir καὶ ἄλλων γαιῶν 8,669,404, ἐκ προσόδου διοδίων τελῶν 1,882,544 ἐκ κυκλοφορούντων γραμματίων, 6,475,036 καὶ ἐκ διαφόρων ἄλλων εἰσοδημάτων 7,000, ἐν ὅλῳ 346,346,605. πρὸς τούτοις ὑπῆρχεν ἐνεργητικὸν κεφάλαιον 58,030,765, ὅπερ συνίστατο ἐκ τῶν ἐξῆς κεφαλαίων, ἐκ τῆς τελευταίας πληρωμῆς τῆς Αἰγυπτιακῆς Κυβερνήσεως 24,062,499, ἐξ ὑπολοίπου μετοχῶν 5,074,300, ἐξ ἀποθεματικοῦ ἐν Παρισίοις 10,381,812 ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 17,287,419, ἐκ διαφόρων 833,730. Τούτοις προσθετέον καὶ τὸ ὑπολειπόμενον ποσὸν τοῦ δανείου τῶν 100 ἑκατομμ. 71,407,800 ἐν συνόλῳ 129,447,665 φραγκ. τοῦτο τὸ κεφάλαιον ὑπῆρχε τῇ 1 Μαΐου 1867 πρόχειρον.

Ἐν τούτοις ἡ δημοσία πίστις ἠϋξανε πάντοτε ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἐπιχειρήσεως, ἐν ἀρχῇ τοῦ Ἰουνίου 1869' ἐτιμήθησαν αἱ μὲν μετοχαὶ τῶν 500 φραγκ. εἰς 570 αἱ τῶν 300 εἰς 430. Ἀπὸ τῆς 1 Μαΐου 1867 μέχρι τοῦ Νοεμβρίου 1869, ὅτε ἠνεώχθη ἡ διῶρυξ, παρῆλθεν 1 $\frac{1}{2}$ ἔτος καὶ οἱ τόκοι διὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ἀνέβησαν εἰς 22 $\frac{1}{2}$ ἑκατομ. καὶ ὑπελείφθησαν ἐκ τῶν 129 $\frac{1}{2}$ ἑκατομ. ἔτι 107 ἑκατομ. Ὁ μέσος ὄρος τῆς δαπάνης ἀπέβη ὥστε ἐν τέλει τοῦ 1869 μόνον 20,836,000 φραγκ. ὑπελείφθησαν. Ὁ δὲ πρόεδρος ἐν τῇ δεκάτῃ γενικῇ συνελεύσει (2 Ἰουνίου 1868) εἶπεν «Ἡ οἰκονομικὴ θέσις ἡμῶν ἀπέδειξεν ὅτι τὸ δάνειον μετὰ τῶν ἄλλων βοηθητικῶν μέσων τῆς ἐταιρίας θὰ ἐξαρκέσῃ νὰ καλύψῃ τὰ ἐξόδα τῶν ἡμετέρων ἐργασιῶν μέχρι τέλους αὐτῶν». Ἀλλὰ τί ἐμελλε μετὰ ταῦτα νὰ συμβῇ; διότι ἡ προσεχὴς δόσις τῶν τόκων ἐπέκειτο, 8 ἑκατομ. φραγκ. ἀπαιτοῦσα καὶ συγχρόνως διάφοροι ἔτι ἐργασίαι καὶ πολυδάπανοι ὑπελείποντο. Κατὰ ταῦτα τοίνυν αἱ μὲν πρόσοδοι τοῦ 1870 ἀνῆλθον εἰς 6,400,000 φραγκ. καὶ τὸ ὑπόλοιπον τῆς ἀρχῆς τοῦ ἔτους εἰς 20,836,000 ἐν ὧν εἰς 27,236,000 αἱ δὲ δαπάναι τοῦ αὐτοῦ ἔτους εἰς 33 ἑκατομ. ἐξ ὧν ἀφαιρουμένων τῶν ἀνωτέρω ὑπολείπεται ἔλλειμμα 6,000,000.

Αἱ δὲ πρόσοδοι τῶν πέντε πρώτων μηνῶν τοῦ 1871 ἀνέρχονται κατὰ μέσον ὅρον εἰς 850,000 φρ. κατὰ μῆνα, αἵτινες κατὰ τὰς προσδοκίας τοῦ Λεσσέψ ἐμελλον νὰ φθάσωσι μέχρι τέλους τοῦ ἔτους εἰς 10 ἑκατομ. φράγκων· ὁ δὲ προὑπολογισμὸς τῶν ἐξόδων τοῦ 1871 προεψηφίσθη εἰς 18 $\frac{1}{2}$ ἑκατομμ. ἐξ ὧν ἀφαιρουμένων τῶν 10 ἑκατομ. ὑπολείπεται ἔλλειμμα 8 $\frac{1}{2}$, ὃ περ προστιθεμένου καὶ τοῦ ἐκ τοῦ 1870 μείναν-

τος 6 ἑκατομ. ἀποτελεῖται ἔλλειμμα 14 $\frac{1}{2}$ ἑκατομμ. φράγκων.

Ἐπιστεύετο δὲ ὅτι μέχρι τέλους τοῦ 1871 θὰ προκύψῃ καὶ ἑκτακτος πρόσδοτος, 3 ἑκατομ. ὡς προῖδον τῆς ἐκποιήσεως τοῦ ὕλικου. Πρὸς τούτοις δὲ τὸ διοικητικὸν συμβούλιον προέτεινε τοῖς μετόχοις πρὸς ἑκπληξὴν νέον δάνειον 20 ἑκατομ. φράγκ. πιστεῦον ὅτι διὰ τούτου θὰ δυνηθῇ νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς πάσας τῶν μέλλοντος τὰς ἀνάγκας συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς πληρωμῆς τῶν δύο ὑπολειφθέντων τοκομερισμάτων. Διὰ τούτου τοῦ νέου δανείου θὰ ἐξασφαλισθῶμεν κατὰ πάσης ἀνάγκης εἶπεν ὁ Πατριάρχης! ἡ καθολικὴ δαπάνη εἰς τόκους εἰς χρεώλυτρα καὶ λοιπὰ ἀναβαίνει εἰς 12 $\frac{1}{2}$ ἑκατομ. ἐτησίως καὶ τὰ ἐξόδα τῆς προχείρου διατηρήσεως, ἐὰν πᾶσαι αἱ ἐργασίαι ἀποπερατωθῶσιν, ὑπελόγισεν ὁ Λεσσέψ εἰς 1,700,000 φρ. κατ' ἔτος, οἷς προσθετομένων καὶ τῶν τῆς διοικήσεως ἀποτελεῖται κεφάλαιον 4,630,000.

Οἱ δὲ μέτοχοι δύνανται κατὰ τοσοῦτον μόνον νὰ ἐλπίζωσι μέρισμά τι, ἐφ' ὅσον τὸ καθαρὸν πλεόνασμα ἐκ τῆς διώρυγος ὑπερβαίνει τῶν 17,130,000 φρ. καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῇ τελευταίᾳ γενικῇ συνελεύσει (κατ' Ἰούλιον τοῦ 1871 ἐν Παρισίοις) πάντες ἐν ἀθυμίᾳ ᾔσαν· ὀλίγον δὲ καὶ ἠτύχασεν αὐτοὺς ἡ διαβεβαίωσις τοῦ Λεσσέψ ὅτι ἡ διώρυξ εὐρίσκετο ἐν τελείᾳ καταστάσει *«en parfait etat»* καὶ ἡ προσθήκη ὅτι *«votre oeuvre est maintenant accomplie à l'honneur de la France, au bénéfice du monde entier!»* ἐκ τῶν λέξεων τούτων δύναται τις νὰ ἐννοήσῃ τὴν φυσιογνωμίαν ἐνὸς μετόχου τῆς 19 ἑκατονταετηρίδος, εἰς τὸν ὁποῖον γίνεται ἡ ἀποκάλυψις ὅτι αὐτὸς διὰ τοῦ κεφαλαίου του «πρὸς εὐεργεσίαν ὅλου τοῦ κόσμου» καὶ οὐχὶ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ εἰργάσθη.

Πραγματικῶς δὲ κατωρθώθη ἐν Λονδίῳ ἐν νέον δάνειον ἐξ $1\frac{1}{2}$ ἑκατομ. λίρ. στερλ. ἐπὶ τόκῳ $14\frac{7}{8}$ ο/ο καὶ ἐπὶ ὑποθήκῃ μέρους τινὸς τῶν προσόδων τῆς διώρυγος, τόκοι δὲ καὶ χρεώλυτρα τούτου τοῦ δανείου ἐπιβαρύνουσι τὰ τρέχοντα ἔξοδα καὶ διὰ τοῦτο ἀπεφασίσθη ἡ ἀνύψωσις τοῦ διοδίου τέλους κατὰ ἐν φράγκον ἐπὶ τοῦ τόνου νὰ ζητηθῇ παρὰ τοῦ Χεδίβου καὶ πραγματικῶς ἐγένετο δεκτὴ ἡ αἴτησις καὶ ἡ ἐπικύρωσις τοῦ Σουλτάνου. ἐν Αὐγούστῳ τοῦ 1871 ἐν ταῖς ἐνιαυσίαις λογοδοσίαις ἐπαναλαμβάνεται ἡ διαβεβαίωσις περὶ τῶν μεγάλων προσόδων, αἵτινες ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν τῇ ἐταιρίᾳ ἀνηκουσῶν γαιῶν περὶ τὴν διώρυγα ἔμελλον νὰ προκύψωσι, μέγα μέρος τῶν ὁποίων εἶχεν ἤδη πωληθῇ. Τῶν 10,210 ἑκταρίων τοῦ ἀρχικοῦ κτήματος τῆς ἐταιρίας μέρος ἐξεμισθώθη, καὶ αἱ κτισθεῖσαι οἰκίαι ἐνωκιάσθησαν. Τῇ 23 Ἀπριλίου 1869 ἐγένετο συνθήκη μετὰ τοῦ Χεδίβου ἵνα διανείμῃ τὰ προϊόντα τῶν γαιῶν καὶ οἰκοδομήσῃ κατὰ μῆκος τῆς διώρυγος ἄνευ τινὸς περιορισμοῦ· ἡ πώλησις τῶν γαιῶν ἔπρεπε νὰ γείνῃ ὡς ἔργον διὰ κοινῆς δαπάνης πανταχοῦ ὅπου ὁ περὶ τὴν διώρυγα τόπος ἐπιτήδειος ἦν πρὸς μόρφωσιν κέντρων πληθυσμοῦ. Κατὰ Μάιον τοῦ 1871 ἐγένοντο 19 πωλήσεις ἐπὶ τιμῇ 57 φραγκ. διὰ πᾶν τετραγωνικὸν μέτρον καὶ 164,766 φραγκ. ἐλήφθησαν ἐντεῦθεν· διὰ δὲ τὰ ἐπὶ τούτων εὐρεθέντα οἰκοδομήματα 300,27 ἐπληρώθησαν τῇ ἐταιρίᾳ. Ἀπὸ τῆς ἐγκαινίσεως μέχρι τῆς 31 Μαΐου 1871 παρέσχον ἡ μὲν ἐκμίσθωσις τῶν γαιῶν 164,170 φρ. ἡ δὲ ἐνοικίαισις τῶν οἰκιῶν 243,059 καὶ ἄλλα διάφορα 2,103 ἐν ὧν 410,333 φράγκων.

Ὅλιγον πρότερον ἐπωλήθη τῇ Βρετανικῇ Κυβερνήσει τόπος 16,500 τετραγωνικῶν μέτρων ἀνὰ 40

φρ. πλησίον τοῦ Πόρτ Σαϊδ, ὅπου νῦν κατὰ μέσον ὄ-
ρον ἡ τιμὴ τοῦ τετραγωνικοῦ μέτρου ἀνέβη εἰς 54
φράγκα, ἡ πρόσδοδος τῆς ὑδραγωγίας συνεποσοῦτο
κατὰ μὲν τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1870 εἰς 19925
φραγκ. κατὰ δὲ τοὺς πρώτους 5 μῆνας τοῦ 1871 εἰς
23299. Αἱ διατάξεις τοῦ καταστατικοῦ μετεβλήθη-
σαν ἐν τῇ γενικῇ συνελεύσει τῆς 24 Αὐγούστου τοῦ
1871 ὥστε οἱ μὲν διοικηταὶ ἀντὶ 3 νὰ λαμβάνωσιν
2 ο/ο, αἱ δὲ μετοχαὶ ἀντὶ 70 νὰ λαμβάνωσι 71 ο/ο.

Ἄλλὰ πάντα ταῦτα δὲν ἡδυνήθησαν νὰ μεταβά-
λῃσι τὴν τελευταίαν ἔκβασιν τῆς οἰκονομικῆς θέσεως
τῆς ἐπιχειρήσεως, οὐδὲ τὸ ἐνεργητικὸν πνεῦμα τοῦ
Λεσσέφ ἡδυνήθη νὰ κατωρθώσῃ τι· διότι τὰ μέσα τῆς
ἐταιρίας ἐξηντλήθησαν, τὸ χρηματιστήριον κωφεύει,
ὁ ἀντιβασιλεὺς δὲν χορηγεῖ πλέον τίποτε, ἐπαρκεῖς
πρόσοδοι, τῆς διώρυγος πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγ-
κῶν δὲν προσδοκῶνται, ἐν ᾧ ἂφ' ἐτέρου πρὸς ἀποπε-
ράτωσιν τοῦ μεγάλου ἔργου πολλὰ ἔτι ἔξοδα ἔπρεπε
νὰ γείνωσι». τῆς Ἀγγλίας αἱ χρηματικαὶ δυνάμεις
εἰσὶν ἡμῖν—οὕτως ἔλεγον πολλοὶ μέτοχοι—ἀναπό-
φευκτοι». τῆς Γαλλίας ἡ δύναμις δὲν ἠὔξησεν ἀναλό-
γως τῶν διηνεκῶν ἀπαιτήσεων καὶ ἀναγκῶν τῆς ἐπι-
χειρήσεως. Καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ δὲ κατὰ συνέπειαν τῶν
δυσαρέστων δοκιμασιῶν, ἃς ὑπέστησαν οἱ Γάλλοι μέ-
τοχοι, βεβαίως λίαν δυσχερὲς καὶ ἴσως ἀδύνατον ἂν
ἦν τὰ ἀπαιτούμενα ποσὰ νὰ καλύψωσι διὰ τῆς συμ-
μετοχῆς ἰδιωτικῶν κεφαλαίων καὶ ἡ Βρετανικὴ δὲ κυ-
βέρνησις, ἐὰν ἐπιθυμῇ, ἤθελεν ἀπαντήσῃ μεγάλας δυ-
σκολίας νὰ ἀναπληρώσῃ τὴν συμμετοχὴν τῶν ἰδιωτῶν.

Ἐν τοιαύτῃ δὲ τῶν πραγμάτων καταστάσει ὑπελο-
γίζετο ὅτι ἡ ἐταιρία ἐν ἀρχῇ τοῦ 1870 μόνον 11 πε-
ρίπου ἑκατομμ. φραγκ. ἡδύνατο νὰ ἔχῃ εἰς τὴν διά-

θесίν της. Ἐπειδὴ ὅμως κατὰ Νοέμβριον καὶ Δεκέμβριον ὀλιγώτερα τῶν ἀπαιτουμένων ἐν ταῖς ἐργασίαις ἐδαπανήθησαν, ἔμειναν ἐν ἀρχῇ τοῦ Ἰανουαρίου 1870 ἀντὶ 11 ἑκατομ. 20 διαθέσιμα. Ἡ δὲ ἐπιχείρησις περικλήθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ζῇ ἐκ τῶν προσόδων καὶ ἔκτοτε δῆλον ἐγένετο ὅτι ἐκ τῶν τοιούτων οὐδεμία ἐγγύησις ὑπῆρχε διὰ τὴν ὑπόστασιν καὶ βεβαιότητα ἔργου, τοῦ ὁποίου αἱ συνέπειαι ἔμελλον νὰ ἐξασκήσωσι μεγίστην καὶ ἐπώφελεστάτην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς παγκοσμίου συγκοινωνίας καὶ ἡ δι' ἑλλειψιν μέσων ἀποτυχία αὐτοῦ ἐπονείδιστος θὰ ἦτον διὰ τὴν ἡμετέραν ἐποχὴν καὶ τὸν αἰῶνα, ἀφ' οὗ μάλιστα ἀπεδείχθη ὅτι ἡ πραγματοποίησις αὐτοῦ ἀναμφισβήτητός ἐστιν. Τί δὲ ἤθελεν εἶπη περὶ ἡμῶν ἡ ἱστορία ἐὰν τοιοῦτον ἔργον, ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ ὀνείρου χιλιετηρίδων, δι' ἑλλειψιν χρημάτων μόνον ἔμελλε νὰ φύγῃ ἀφ' ἡμῶν; Ἐὰν ὑπὸ τὴν ἐποψιν ταύτην παρίστανται δυσκολίαι, τότε πάντα τὰ κράτη ἀπὸ κοινοῦ ὀφείλουσι νὰ σπεύσωσιν εἰς τὴν πραγματοποίησιν καὶ πάντα τὰ ἔθνη νὰ θεωρήσωσι τὸ μεγαλοπρεπὲς ἔργον ὡς κοινὸν κτῆμα.

Ἐν ταύτῃ τῇ θέσει εὐρίσκετο ἡ ὑπόθεσις πρὸ ὀλίγου· ὁ Λεσσέψ ὅμως ἐν τῇ γενικῇ συνελύσει κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1871 ἐν Παρισίοις πάσας τὰς περὶ πωλήσεως τῆς διώρυγος διαδοθείσας φήμας τρανότατα διέψευσε. Ἡ κοινὴ κτῆσις τοιούτου ἔργου ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἄλλου κράτους εὐρισκομένου καὶ προκειμένου νὰ περιέλθῃ εἰς μίαν ἐταιρίαν τῶν Εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων θὰ ἦτον ἐν ὅλῳ νέον δίκαιον τῶν ἐθνῶν, ὁπερ δικαστικῶς, πολιτικῶς, διοικητικῶς καὶ οἰκονομικῶς ἔμελλε νὰ παράσχῃ μεγίστας δυσχερείας· τὴν ὀργάνωσιν τῆς διοικήσεως δύναται τις νὰ ἐννοήσῃ, ἐὰν

λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι μία διεύθυνσις ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Κυβερνήσεων ἤθελε σχηματισθῇ μετὰ μιᾶς προεδρίας ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀλλασσούσης κατὰ τὴν τάξιν τῶν μετεχουσῶν Κυβερνήσεων. Ἡ ἡδύνατό τις καὶ τὴν διοίκησιν εἰς τὴν τοπικὴν Κυβέρνησιν, κάτοχον πολυαρίθμων μετοχῶν, νὰ ἀναθέσῃ καὶ τὰς ἀπαιτουάνας ἐγγυήσεις νὰ παράσχη διὰ τινος κοινῆς ἐποπτείας, διὰ τακτικῆς λογοδοσίας, δι' ὀρισμοῦ τῆς δικαιοδοσίας τῆς διοικήσεως ἐπὶ τῆς γινομένης ἐργασίας καὶ διὰ παραπομπῆς τῆς ἀποφάσεως ἐπὶ ὀργανικῶν διατάξεων εἰς διοικητικὸν συμβούλιον, διὰ τῶν μελῶν τοῦ ὁποίου πᾶσαι αἱ κυβερνήσεις πρέπει νὰ ἀντιπροσωπεύωνται. Ἐν περιπτώσει δὲ διαφωνίας καὶ γνώμων διαφορᾶς νὰ διορίζηται Εὐρωπαϊκὸν διαιτητικὸν δικαστήριον καὶ ἡ κατάστασις τῶν οἰκονομικῶν τότε δὲν δύναται νὰ παρουσιάσῃ ἀνυπερβλήτους δυσκολίας καθ' ὅσον ὑπάρχουσιν ἀποχρῶσαι στατιστικαὶ βάσεις περὶ τούτων. Ἐτι δὲ καὶ ἡ εὗρεσις καὶ χορηγία τῶν μέσων τελευταῖον οὐδεμίαν μεγάλην θυσίαν ἀπαιτεῖ παρὰ τοῦ συνόλου τῶν Κυβερνήσεων. Ἡ κοινὴ γνώμη ὅμως ἔπρεπε νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν πεποίθησιν περὶ τῆς σκοπιμότητος καὶ σπουδαιότητος τοῦ ἔργου. Ὅτι ὅμως μία τοιαύτη μεγάλη καὶ κοινὴ ἐπιχειρήσις ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς εἰρηνικῆς προσεγγίσεως τῶν ἔθνων καὶ τῆς διεθνοῦς ἐπιμιξίας καὶ κοινωνίας ὑποκρύπτει ἀντιζηλίαν τινὰ μεταξὺ αὐτῶν, οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει περὶ τούτου. Ἄν δέ ποτε κατορθωθῇ νὰ ἀνηβήσῃ καὶ ἀνακαινισθῇ ἡ Ἀνατολή, ἀφ' οὗ ἐπὶ τοσοῦτον μακρὸν χρόνον ἐντελῶς ἀποκεκλεισμένη διετέλεσεν ἀπὸ τοῦ πρὸς δυσμᾶς διευθυνθέντος ρεύματος τῶν ἰδεῶν, σπουδῶν καὶ μεταναστάσεων, τότε ὁ πολιτισμὸς τῆς Εὐρώπης θὰ

ἀποδώσῃ μετὰ τόκου εἰς τὴν γηραιὰν Ἀνατολὴν ὅσα κεφάλαια παρέλαβέ ποτε παρ' αὐτῆς.

Κατὰ τὰς ἀποφάσεις τοῦ ἐμπορικοῦ καὶ διεθνοῦς συνεδρίου ἐν Καίρῳ, ὅπερ κατὰ τὴν ἀνοιξὶν τῆς διώρυγος συνεκροτήθη, ἐξεδηλώθη ἡ εὐχὴ ἵνα πᾶσαι αἱ Δυνάμεις ἀναγνώρισωσι τὸ ἄθικτον τῆς ἰδιοκτησίας ἐν τῇ θαλάσῃ ἀνευ διακρίσεως τῆς σημαίας ἐξαιρέσει τοῦ ἐν πολέμῳ λαθρεμπορίου, ἵνα διάφοροι Δυνάμεις ὀριστικῶς παραιτήσωσι τὰ προνόμια, τὰ ὁποῖα καὶ νῦν ἔτι ἐν ταῖς ἀποικίαις διατηροῦσι. Ἄλλως δὲ ἐὰν αἱ Κυβερνήσεις εἰς τὰς κτήσεις ἤθελον παρεμβάλλῃ μεγάλας δυσκολίας, ἡδύνατο μία κοινὴ παγκόσμιος ἑταιρία συνδεδεμένη μετὰ μεγάλων χρηματικῶν καταστημάτων νὰ ἀποκτήσῃ τὴν διώρυγα καὶ αἱ Κυβερνήσεις ὑπεχρεοῦντο εἰς ἀνάλογόν τινα μερίδα νὰ ἐγγυηθῶσι, καθ' ὅσον μάλιστα ἐν τοῖς παραχωρητηρίοις ἐγγράφοις ὀρίζονται πᾶσαι αἱ ἀπαιτούμεναι διατάξεις πρὸς ἐξασφάλισιν μιᾶς χρησίμου ἐξοικοδομήσεως, μιᾶς κανονικῆς ἐργασίας καὶ μιᾶς τακτικῆς διατηρήσεως τῆς διώρυγος, ἐν ἐνὶ λόγῳ μιᾶς μονίμου διοικήσεως, κανονίζονται πᾶσαι αἱ παρεκτροπαὶ τῆς ἐποπτείας καὶ αἱ ποινικαὶ διατάξεις. Διὰ τοῦτου τοῦ σχεδίου ἤθελον ἀπαλλαχθῇ αἱ κυβερνήσεις τῶν λεπτομερειῶν τῆς διοικήσεως καὶ προαγωγῆς τῆς ἐργασίας, καὶ διὰ τοῦτου ἤθελον ἀποσοβῇσι ἀφορμάς τινὰς πρὸς διενέξεις.

Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1871 ὡς φήμη διεδόθη ἐκ Παρισίων ὅτι ἡ Πιστωτικὴ Τράπεζα συνεννοηθεῖσα μετὰ δύο σιδηροδρομικῶν ἑταιριῶν, μιᾶς Γαλλικῆς καὶ μιᾶς Ἑξωτερικῆς ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν χρεωγράφων καὶ τοῦ πρὸς κατασκευὴν τῆς διώρυγος ἀναγκαίου κεφαλαίου ἔμελλε νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν, ἀνθ' ἧς αἱ πρὸς

τοῦτο καταβολαὶ ἐπρεπε νὰ τοκισθῶσι πρὸς 10 ο/ο ἐκ τῆς καθαρᾶς προσόδου· οὐδὲν ὅμως ἐγένετο καὶ αἰφῆμαι περὶ τῆς ἀγορᾶς τῆς διώρυγος ὑπὸ Βρετανικῆς τινος ἐταιρίας προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ ἀρχιδουκὸς Σουθερλάνδης διεσκεδάσθησαν ἄνευ τινὸς ἀποτελέσματος. Ὁ δὲ Λεσσέψ ἀπεκρίνετο τοῖς ἐρωτῶσι «ἐν μόνον μέσον ὑπάρχει νὰ μετὰσχη τις τῆς διώρυγος *«c'est d'acheter des actions à la bourse!»*»

Ὡς πρὸς τὴν Πύλιν ὅμως καὶ τὴν Αἴγυπτον δημολογεῖται ὅτι αὐταὶ δὲν ἤθελον δεῖξει μεγάλας συμπαθείας εἰς τὴν πώλησιν τῆς διώρυγος εἰς ξένας Κυβερνήσεις ἢ καὶ εἰς τὴν συμμετοχὴν αὐτῶν. Διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀναπόφευκτοί θὰ ᾔσαν προσβολατῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων καὶ ἀναμίξεις εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς χώρας. Ἡ δὲ Αἴγυπτος, ὡς λέγουσι, ἤθελε προτιμήσῃ νὰ ἐγκατασταθῇ ἐν τῇ κατοχῇ τῆς διώρυγος, τῶν μετοχῶν τῆς ὁποίας κατὰ τὸ πλεῖστον κάτοχος ἐστίν, καὶ τὴν ἀμνηχανίαν τῆς ἐταιρίας οὐχὶ μὲ κακὸν βλέμμα ἤθελε θεωρήσει, ἐλπίζουσα διὰ τοῦ τρόπου τούτου νὰ κατωρθώσῃ ἐπωφελεστέρας συμβάσεις. Δὲν εἶναι δὲ παράδοξον ὅτι ὁ Λεσσέψ ἐὰν ἀπετάθῃ εἰς ξένας Κυβερνήσεις, διὰ τούτου οὐσιωδῶς προϋτίθετο νὰ ἐπιτύχῃ νέα μέσα παρὰ τῆς Αἰγύπτου ἐπισειῶν ὡς φόβητρον τὴν ξένην ἀνάμιξιν. Ὁ Ἰσμαὴλ Πασιᾶς ὅμως λίαν φρόνιμός ἐστιν ἵνα ἐννοήσῃ τὸ τέχνασμα τοῦτο καὶ νὰ ἀποφύγῃ τὴν ἀπάτην, ὅπερ καὶ ὁ Λεσσέψ ἐγίνωσκε καὶ δια τοῦτο δύναται τις νὰ πιστεύσῃ ὅτι εἰς τὸ διάβημα ἐκεῖνο ὤθησεν ἢ πεποιθήσεις ὅτι αὐτὸ ἦν τὸ ὀρθότατον καὶ ὅτι οὐδεμία ἄλλη καταλληλοτέρα διέξοδος ὑπῆρχεν. Ἄλλως τε δὲ εἰς τὸν δημιουργὸν τῆς διώρυγος δὲν ἦτον ἀδιάφορον νὰ καταλίπῃ εἰς τὰς χεῖρας τῆς Αἰγυπτιακῆς

κυβερνήσεως τὸ μέλλον τοῦ μεγάλου ἔργου, ὅπερ ὑπὸ παντοειδεῖς δυσκολίας ἐπὶ τοσοῦτον προήγαγε, μέλλων νὰ διαιωνίσῃ τὴν ἐπὶ τούτῳ δόξαν. Παρατηρητέον δὲ ἐν παρόδῳ ὅτι ἐσχάτως διεδόθη ἀγγελία, καθ' ἣν ἡ Ἀγγλία προπαρασκευάζει σχέδιον, διευκολύνον τὴν μετὰ τῆς Πύλης καὶ τῆς Αἰγύπτου συνεννόησιν, ἵνα ἀναλάβῃ μετ' αὐτῶν τὴν διώρυγα. Συγχρόνως δὲ ἡ Βρετανικὴ Κυβέρνησις διαπραγματεύεται μετὰ τῆς ἐταιρίας τῆς διώρυγος νὰ ἀγοράσῃ μέρος τῆς παραλίας, ὅπερ εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς Μεσογείου δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς κλεις τῆς διώρυγος ὅπως ἡ ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ κατοχὴ τοῦ Ἀδένου καὶ Περὶμ. Ἀλλὰ τοῦτο φαίνεται ἀπίθανον. Οἱ Ἀγγλοὶ δύνανται μὲν νὰ ἀγοράσωσι παρὰ τῆς ἐταιρίας ὅσῃν χώραν θέλουσι, ἡ ἐταιρία πωλεῖ αὐτοῖς ὅλην τὴν ιδιόκτητον ἐρημίαν, φρούρια ὅμως νὰ ἰδρύσωσι καὶ πολεμικὰ πλοῖα νὰ σταθμεύωσι, τοῦτο ἀδύνατόν ἐστι νὰ κατωρθώσωσι· ὀχυρώματα ὡς ἐν Περὶμ, ὅπερ μικρότερον μὲν ἐστι τῆς Μελίτης καὶ τῆς Γιβραλτάρης, κάλλιον ὅμως ἀμφοτέρων τὸν προορισμὸν ἐκ πληροῦ, δὲν δύνανται σήμερον νὰ ὑπάρχωσιν εἰς τοὺς τόπους τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ τῆς Σουεζίου διώρυγος. Ἡ Ἰταλία ἡγόρασε παρὰ τῶν Ἀράβων Σέχων μέρη τινὰ γῆς πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ἐρυθρᾶς ὡς σταθμοὺς πλοίων καὶ ἀνθράκων. Καὶ οἱ Γάλλοι δὲ ἡγόρασαν τοιαῦτα εἰς τὰ παράλια τῆς Ἐρυθρᾶς καὶ τῆς Ἀραβίας. Ὁ Ἰσθμὸς τοῦ Σουέξ ἐφ' ὁλοκλήρους χιλιετηρίδας ἀπετέλει ἐν πρόσκομμα τοῦ πολιτισμοῦ, ἐφ' ὅσον συνεῖχε τὴν Ἀφρικὴν καὶ Ἀσίαν καὶ τοσοῦτον συνετέλει εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Ἰσλαμισμού, καὶ ἐτήρει τὴν Ἀνατολὴν συμπαγῇ καὶ ἀποκεκλεισμένην εἰς τὴν πολλαχῶς καταμεμερισμένην Δύσιν.

Νυν δὲ τούτου ἀρθέντος, διερράγη κενόν τι ἐν τῇ πολεμικῇ παρατάξει τοῦ Ἰσλαμισμού, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ φάλαγξ τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ, ὡς πάλαι ποτὲ ἡ Μακεδονικὴ δύναται νὰ προελάσῃ· Ἄλλ' ἵνα τὰ ἐντεῦθεν μέλλοντα νὰ προκύψωσι ἀποτελέσματα ἐλευθέρως διανεμηθῶσιν εἰς τὸν κόσμον, ἀπαραίτητος ἀνάγκη ἐστὶ νὰ μὴ ἐπιτύχῃ μία καὶ μόνη Δύναμις ἀποκλειστικὴν ὑπεροχὴν καὶ κυριότητα ἐπὶ τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ ἵνα ἐκμεταλλευθῇ αὐτὴν πρὸς ἰδιωφελεῖς σκοπούς. Ἄλλως τε δὲ ἐν τῇ σημερινῇ τῶν ἰδεῶν καταστάσει ἀδυστάκτως δυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ὁ διεθνὴς καὶ παγκόσμιος χαρακτὴρ τούτου τοῦ ἔργου τῆς 19 ἑκατονταετηρίδος θὰ διατηρηθῇ.

Οἱ μὲν Φοίνικες δολίως μετεχειρίσθησαν τὸν ἱσθμὸν μόνον διὰ τὰ ἐμπορικὰ συμφέροντα αὐτῶν, οἱ δὲ Πέρσαι κυρίως πρὸς μεταφορὰν τῶν φόρων ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν, εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς αὐλῆς καὶ εἰς τὰς δημοσίας πομπάς. Οἱ δὲ Πτολεμαῖοι καὶ διάδοχοι αὐτῶν Ῥωμαῖοι κατέλιπον τὴν συγκοινωνίαν ἐλευθέραν καὶ προήγαγον αὐτὴν, ἔσπευσαν ὅμως πρὸ πάντων νὰ ἐπιτύχωσι τὴν ἐπὶ τῆς διώρυγος κυριαρχίαν καὶ νὰ ὀχυρώσωσιν αὐτὴν δεόντως. Κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τῆς παρακμῆς οἱ τελευταῖοι αὐτοκράτορες κατέπνιξαν αὐτὴν μετὰ φόρων ὑπερόγκων ἢ καὶ μετὰ πολυτίμων θαλασσίων ἰχθύων ἐπλήρωσαν αὐτὴν. Κατὰ δὲ τὸν μεταίωνα ἐνταῖς ὄχθαις τῆς διώρυγος ὠκοδομήθησαν μοναστήρια καὶ ληστήρια, μεχρικοῦ οἱ Τοῦρκοι ἐλθόντες κατέστρεψαν αὐτὴν. Ἡ ἐννεακαιδεκάτη ὁμως ἑκατονταετηρίς ἀναστήσασα αὐτὴν παραδίδωσιν εἰς πάντα τὰ ἔθνη τῆς οἰκουμένης πρὸς ἐλευθέραν καὶ εἰρηνικὴν χρῆσιν αὐτῶν. Τόσαῦτα καὶ περὶ τοῦ μεγαλουργήματος τούτου τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς καὶ ἑκατονταετη-

ρίδος ἐπιπροσθεῖς, τοῦ ὁποίου ἡ πρωτοβουλία καὶ οἱ
 Ἰπράκλειοι ἀγῶνες πρὸς ἀποπεράτωσιν αὐτοῦ ὀφεί-
 λονται εἰς τὴν μεγαλοφυῖαν καὶ ἀκαταγώνιστον δρα-
 στηριότητα καὶ ἐνέργειαν ἀπλοῦ ιδιώτου καὶ γεναιο-
 τάτου τέκνου τῆς μεγαλουργοῦ Γαλλίας, δίκαιον, δι-
 καιότατον ὑπολαμβάνω νὰ ἰδρυθῇ μνημεῖον πρὸς τι-
 μὴν καὶ δόξαν τοῦ ἐξόχου ἀνδρός καὶ νὰ ὀνομασθῇ
 Λεσσέφιος διῶρυξ τοῦ Σουέζ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 21 Μαΐου 1876.

ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ Γ. ΔΗΜΙΤΣΑΣ.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
ΤΩΝ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ.

Ἐκ τῆς ἀσυγγνώστου ὀλιγωρίας, ἀπροβουλίας καὶ παλιμβουλίας τῆς ἡμετέρας κυβερνήσεως ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐπιστημόνικοῦ ζητήματος τὸ ἐνδόσιμον λαμβάνων, τοῦ ὁποίου τὴν μεγάλην σπουδαιότητα καὶ ὠφέλειαν οὐ μόνον αἱ σοφαὶ τῆς Εὐρώπης γεωγραφικαὶ ἐταιρίαι καὶ ἰδίως ἡ ἐν Παρίσις καὶ αἱ φιλόμουσοι Κυβερνήσεις συναισθανθεῖσαι, ἐγκαίρως τὴν ἀπαιτουμένην ἔλαβον πρόνοιαν ἵνα δι' ἀντιπροσώπων καὶ ἔργων μετὰσχωσι τοῦ σοφοῦ συνεδρίου καὶ παρασταθῶσιν εἰς τὴν διεθνή καὶ παγκόσμιον πνευματικὴν τράπεζαν, ἐντεῦθεν, λέγω, ὁρμώμενος, καθήκόν μου ὑπολαμβάνω ἐν ὀλίγοις νὰ ὑποδείξω κατὰ πόσον δυστυχῶς ὑστεροῦμεν καὶ ἀπολειπόμεθα οὐ μόνον τῶν προηγμένων τῆς Εὐρώπης ἐθνῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκείνων, ὧν πρότυπον βασίλειον καθ' ἐκάστην διατεινόμεθα ὅτι ἀποτελοῦμεν. Ἀλλὰ πρὸ τούτου ἐπάναγκες ὑπολαμβάνω τὰ δέοντα περὶ αὐτοῦ τοῦ συνεδρίου νὰ προτάξω.

Ἡ γεωγραφικὴ τῶν Παρισίων ἐταιρία ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τὰ λαμπρὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἐν Ἀνθέρσῃ τῶν Κάτω Χωρῶν κατὰ τὸ 1871 συγκροτηθέντος διεθνοῦς συνεδρίου τῶν γεωγραφικῶν ἐπιστημῶν, ἀπεφάσισε νὰ συγκροτήσῃ γεωγραφικὸν συνέδριον ἐν Παρίσις καὶ ἐπὶ τούτῳ προσκαλέσασα πάσας τὰς Κυβερνήσεις τοῦ κόσμου καὶ τὰς γεωγραφικὰς ἐταιρίας, πανταχοῦ τὴν προσήκουσαν εὐρεν εὐνοϊκὴν ὑποδοχὴν· Ἐντεῦθεν δὲ ἐνισχυθεῖσα καὶ ἐνθαρρυνθεῖσα ἀπέστειλε προσκλήσεις πρὸς πάσας τὰς Κυβερνήσεις καὶ ἐπιστημονικὰς ἐταιρίας καὶ πρὸς πάντας τοὺς λογίους τοὺς ἐνδιαφερομένους εἰς τὴν πρόδον καὶ προαγωγὴν τῶν γεωγραφικῶν ἐπιστημῶν, ἵνα μετὰσχωσι τοῦ συγκρο-

τηθησομένου συνεδρίου μετὰ τοῦ ὁποίου ἀπεφατίσθη νὰ συνδεθῇ καὶ ἐκθεσις βιβλίων, γεωγραφικῶν πινάκων, ὀργάνων, συλλογῶν καὶ ἄλλων πραγμάτων οἱ αὐτοὶ περὶ σχέσιν ἐχόντων τρεῖς τὴν γεωγραφίαν.

Τὸ νέον διεθνὲς συνέδριον τῶν γεωγραφικῶν ἐπιστημῶν ὠρίσθη νὰ συγκροτηθῇ ἐν Παρισίοις κατ' ἀρχὰς μὲν τῇ 31 Μαρτίου τοῦ ἔτους τούτου, εἴτα δε, ἐπειδὴ τοσοῦτον πολλὰ ἀνηγγέλθησαν τὰ πεμφθησόμενα ἐκθέματα, αὖτε τὸ προορισθὲν οἰκοδόμημα ἀνεπαρκὲς ἐπέδαινε, εἰς προπαρασκευὴν μείζονος χωρητικότητος ἀνεβλήθη ἡ ἐναρξίς αὐτοῦ διὰ τὴν 18/30 Ἰουλίου καὶ ἡ διάρκεια ὠρίσθη εἰς 10 ἡμέρας τὸ πολὺ. Τὸ γραφεῖον αὐτοῦ κατηρτίσθη 1) ἐκ τοῦ προέδρου τῆς γεωγραφικῆς ἐταιρίας τῶν Παρισίων ἀντιναύαρχου *de La Roncière Le Noury* ὡς προέδρου, 2) ἐξ ἐξωτερικῶν ἀντιπροέδρων, 3) ἐκ τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου τοῦ συνεδρίου *René Renle*, 4) ἐκ τεσσάρων γενικῶν γραμματέων καὶ 5) ἐκ τοῦ γενικοῦ γραμματέως τῆς γεωγραφικῆς ἐταιρίας *Charles Maunoir*. Πρὸς τούτῳ δὲ καὶ δεύτερον συνέστη κεντρικὸν γραφεῖον συγκεϊμένον ἐκ τῶν προμνημονευθεντων κυρίων, ἐκ τοῦ προέδρου καὶ τριῶν μελῶν τῆς κεντρικῆς ἐπιτροπῆς τῆς τῶν Παρισίων γεωγραφικῆς ἐταιρίας καὶ ἐξ ἑνὸς ἀντιπροσώπου τῶν ἀντιπροσωπευομένων ἐν τῷ συνεδρίῳ ἔθνων. Τὸ συνέδριον διαιρεῖται εἰς ἑπτὰ ἐπιστημονικὰ τμήματα· οἱ δὲ μέλλοντες νὰ μετὰσχωσιν αὐτοῦ ὀφείλουσι νὰ προδηλώσωσι τὸ τμῆμα, εἰς τὸ ὁποῖον θέλουσι νὰ λάβωσι μέρος, καὶ τὸ κεντρικὸν γραφεῖον διορίζει τοὺς ἀντιπροέδρους καὶ γραμματεῖς αὐτῶν διὰ τὴν διάρκειαν τοῦ συνεδρίου, τὰ τμήματα ἰδιαιτέρως διορίζουσι τοὺς προέδρους αὐτῶν καὶ μάλιστα καθ' ἑκάστην διὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς ἐπομένης. Τὸ

Συνέδριον συγχροτεῖ καθ' ἑκάστην μίαν γενικὴν συνεδρίαν, ἀπὸ τῆς ὁποίας πᾶσα πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ συζήτησις αὐστηρῶς ἀπαγορεύεται. Ἐν ταῖς συζητήσεσι δύνανται νὰ ὑπεβληθῶσι καὶ ἄλλα ζητήματα, πλὴν τῶν ἐν τῷ κυρίῳ προγράμματι ὁρισθέντων καὶ διατυπωθέντων, τὰ ὁποῖα καθυποβάλλονται πρῶτον εἰς τὴν συνεδρίαν τοῦ γενικοῦ γραφείου, καὶ τοῦτο παραπέμπει αὐτὰ εἰς ὃ ἀνήκουσι τμήμα. Ἡ γενικὴ ἐπιτροπὴ ὑπόσχεται τοῖς μέλλουσι νὰ μετὰσχῶσι τοῦ Συνεδρίου νὰ καταστήσῃ τὴν ἐν Παρισίοις διατριβὴν τερπνὴν, εὐάρεστον, διδακτικὴν καὶ ὀλιγοδάπανον διανεμούσα καὶ εἰσιτήρια δι' ὅλα τὰ μεγάλα ἐπιστημονικὰ καταστήματα. Εἰς τὸν Τύπον, ἐσωτερικόν τε καὶ ἐξωτερικόν ἐπιφυλάσσονται θέσεις κατ' αἵτησιν τῶν βουλομένων νὰ παρασταθῶσιν ἐν τῷ Συνεδρίῳ.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ.

Τὸ πρόγραμμα τοῦ Συνεδρίου περιλαμβάνει 123 ζητήματα συνταχθέντα ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς, ἥτις τὴν ἐπιστημονικὴν διαίρεσιν τῆς τὸν γενικὸν ὀργανισμόν συνταξάσης ἐπιτροπῆς προσωρινῶς κατέταξε. Αἱ ἐπιστημονικαὶ ἐταιρίαι καὶ οἱ λόγιοι, οἱ θέλοντες νέα ζητήματα νὰ προτείνωσιν ἢ τὰ ἐν τῷ προγράμματι διατυπωθέντα νὰ τροποποιήσωσιν, ὀφείλουσι νὰ ἀπευθύνωσι τὰς παρατηρήσεις αὐτῶν εἰς τὸν «*M. le Baron Reille, Commissaire Général, 10, Boulevard Latour Maubourg*», πρὸς ὃν καὶ ὑπομνήματα καὶ ἐγγράφους δηλώσεις ἀνδρῶν ἐπιστημόνων, θελόντων νὰ ἐμιλήσωσι, δύνανται νὰ ἀποστείλωσι.

Τὰ δὲ ζητήματα, τὰ ἐν τῷ προγράμματι ὁρισθέντα πρὸς συζήτησιν καὶ λύσιν, περιλαμβάνονται ἐν ταῖς ἐπομένοις ἑπτὰ τμήμασι.

1) Ἐν τῷ μαθηματικῷ τμήματι, διαιρουμένῳ εἰς τὴν μαθηματικὴν γεωγραφίαν, γεωδαισίαν καὶ τοπογραφίαν καὶ περιλαμβάνοντι 18 μόνον ἐκ τῶν 123 ζητημάτων, 2) ἐν τῷ ὑδρογραφικῷ τμήματι, διαιρουμένῳ εἰς τὴν ὑδρογραφίαν καὶ ναυτικὴν γεωγραφίαν καὶ 12 ζητήματα περιέχοντι, 3) ἐν τῷ φυσικῷ τμήματι, διαιρουμένῳ εἰς τὴν φυσικὴν γεωγραφίαν, γενικὴν μετεωρολογίαν, γενικὴν γεωλογίαν, βοτανικὴν καὶ ζωολογίαν καὶ 40 διάφορα ζητήματα περιλαμβάνοντι, 4) ἐν τῷ ἱστορικῷ τμήματι, διαιρουμένῳ εἰς τὴν ἱστορίαν, γεωγραφίαν, τὴν ἱστορίαν τῆς γεωγραφίας, τὴν ἐθνογραφίαν καὶ τὴν φιλολογίαν καὶ 24 ζητήματα περιλαμβάνοντι, 5) ἐν τῷ οἰκονομολογικῷ τμήματι, διαιρουμένῳ εἰς τὴν οἰκονομικὴν γεωγραφίαν, ἐμπορικὴν καὶ στατιστικὴν ἢ καταστατικὴν καὶ περιέχοντι 12 ζητήματα, 6) ἐν τῷ διδακτικῷ καὶ σπουδαιοτάτῳ τμήματι, πραγματευομένῳ περὶ τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ὅσον οἶόν τε μερίζονος διαδόσεως τῆς γεωγραφίας. Ἐπειδὴ δὲ τὸ τμήμα τοῦτο τὰ μάλιστα ἐνδιαφέρει καὶ ἡμῖν, παρ' οἷς αἱ λοιπαὶ γεωγραφικαὶ ἐπιστῆμαι ἢ ἔτι ἐν τῇ νηπιότητι διατελοῦσι ἢ ἐντελῶς ἄγνωστοί εἰσι καὶ ἡ τῆς γεωγραφίας διδασκαλία ἀτελεστάτη, παρατίθῃμι ἐνταῦθα τὰ ἐξ ζητήματα τοῦ τμήματος τούτου.

1) Τίνα εἰσὶ τὰ πρακτικὰ μέσα, δι' ὧν δυνάμεθα νὰ καταστήσωμεν τὴν στοιχειώδη διδασκαλίαν καὶ σπουδὴν τῆς γεωγραφίας δημωφελεστάτην; Κατὰ ποῖον τρόπον καὶ μέσον οἱ γεωγραφικοὶ πίνακες δύνανται χρησιμώτεροι νὰ ἀποβῶσι πρὸς διδασκαλίαν καὶ σπουδὴν τῆς γεωγραφίας εἰς τὰς διαφόρους βαθμίδας καὶ τάξεις τῆς ἐκπαιδεύσεως; 2) Τίνα εἰσὶ τὰ κυριώτατα στοιχεῖα καὶ τὰ ἀλάνθαστα τεκμήρια τῆς γεωγραφι-

κῆς σπουδῆς ἐν τοῖς διαφόροις κλάδοις τῆς κατωτέρας, μέσης καὶ ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως ; 3) Ποίαν θέσιν κατέχει ἡ διδασκαλία ἐν τῇ ἐμπορικῇ γεωγραφίᾳ καὶ πῶς πρέπει νὰ γίνηται ἡ διδασκαλία αὕτη ἐν τοῖς πρὸς μόρφωσιν τῶν μελλόντων νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς ἐπιτηδεύματα καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον προωρισμένοις ἐκπαιδευτήρις ; Σύγκρισις τῶν συστημάτων τῶν διαφόρων ἐθνῶν. 4) Δὲν εἶναι λίαν χρήσιμον νὰ δοθῶσιν εἰς τὰ ἐκπαιδευτήρια γεωγραφικά τινα ὄργανα ; 5) Τίνα εἰσὶ τὰ εἰς προαγωγὴν τῶν γεωγραφικῶν ἐργασιῶν καὶ γνώσεων ἰδρυθέντα καταστήματα ; Ποία σύγκρισις δύναται νὰ γείνη μεταξὺ αὐτῶν ; Ποίας ὠφελείας παράγουσιν αὐτά ; Ποίας σπουδαιοτέρας ὠφελείας δύνανται νὰ παράγωσι ; Ποῖα νέα καταστήματα δυναταί τις νὰ ἰδρύσῃ ὡς κέντρα τῶν γεωγραφικῶν ἐργασιῶν καὶ γνώσεων ; Τίνα εἰσὶ τὰ μέσα, οἷς δυνάμεθα νὰ προσαρτήσωμεν τὰς ἐργασίας τῶν γεωγραφικῶν ἐργασιῶν καὶ γνώσεων ; Τίνα εἰσὶ τὰ μέσα, οἷς δυνάμεθα νὰ προσαρτήσωμεν τὰς ἐργασίας τῶν γεωγραφικῶν ἐταιριῶν, νὰ ἀναπτύξωμεν καὶ νὰ ἐξαγάγωμεν ἐντεῦθεν πάντα τὰ εὐκταῖα καὶ προσδοκώμενα ἀποτελέσματα καὶ ὠφελείας ; 6) Δὲν εἶναι ἄρα γε ὠφέλιμον νὰ γνωσθῶσιν εἰς τὰς γεωγραφικὰς ἐταιρίας οἱ κατάλογοι, οἱ γεωγραφικοὶ πίνακες καὶ αἱ γεωγραφικαὶ ἐργασίαι τῶν διαφόρων βιβλιοθηκῶν καὶ ἀρχείων τῶν ἐπαρχιῶν, ἅτινα συνήθως εἰσέτι ἄγνωστα μένουσι τοῖς ἐπιστήμοσι καὶ περιέχουσι λίαν σπουδαῖα ἔγγραφα ; καὶ 7) Ἐν τῷ τῶν περιηγήσεων τμήματι, διαιρουμένῳ εἰς τὰς ἐρεῦνας, τὰς ἐπιστημονικὰς περιουδείας καὶ τὰς ἐμπορικὰς καὶ εἰκονογραφικὰς περιηγήσεις καὶ 14 ζητήματα περιλαμβάνονται. Τοῦ προγράμματος τούτου ὅπερ θὰ καθυποβληθῇ εἰς τὸ Συνέδριον,

περιέχοντος πολυάριθμα καὶ σπουδαιότατα ζητήματα, μέλλοντα νὰ ἐφελκύσωσι τὴν προσοχὴν καὶ μετοχὴν τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου καὶ ἡ μετὰ τοῦ Συνεδρίου συνδεδεμένη ἔκθεσις τῶν διανοητικῶν προϊόντων τῆς γεωγραφικῆς ἐπιστήμης οὐχ ἥττον ὑπischνεῖται εὐάρεστα νὰ παραγάγῃ ἀποτελέσματα καὶ νὰ διεγείρῃ τὴν εὐγενῆ ἀμιλλαν τοῖς περὶ τὰς γεωγραφικὰς ἐπιστήμας ἀσχολουμένοις ἀνδράσιν.

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΕΩΣ.

Ὁ τῆς ἐκθέσεως κανονισμὸς διαιρεῖται εἰς 3 τμήματα περιλαμβάνοντα 27 ἄρθρα, 11 μὲν τὸ πρῶτον, 9 δὲ τὸ δεύτερον καὶ 7 τὸ τρίτον. Τὸ μὲν πρῶτον περιέχει τὰς ἀκολουθοῦσας γενικὰς διατάξεις.

Ἄρθρον 1. Ἡ μετὰ τοῦ διεθνoῦς Συνεδρίου τοῦ 1875 συνδεδεμένη ἔκθεσις μέλλει νὰ περιλάβῃ πάντα τὰ βιβλία, γεωγραφικοὺς πίνακας, ὄργανα, συλλογὰς καὶ ἄλλα πράγματα σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὴν γεωγραφίαν. Ὁ τόπος τῆς ἐκθέσεως θὰ περιέχῃ ἐκτὸς τῶν διὰ τὰ ὄργανα καὶ τὰ διάφορα ἔγγραφα ὠρισμένων αἰθουσῶν καὶ μίαν μεγάλην αὐλὴν, ἐν ᾗ θὰ ἐκτεθῶσιν ἐκεῖνα τῶν πραγμάτων, ἅπερ εἴτε ἕνεκα τοῦ περιεχομένου, εἴτε ἕνεκα τοῦ ἰδιαιτέρου προορισμοῦ πρέπει νὰ τεθῶσιν εἰς ἄττεγον μέρος. Ἡ ἔκθεσις κατὰ τὴν νεωτέραν ἀγγελίαν θὰ διαρκέσῃ ἕνα ὁλόκληρον μῆνα ἀπὸ τῆς 3/15 Ἰουλίου μέχρι τῆς 3/15 Αὐγούστου.

Ἄρθρον 2. Ἡ γεωγραφικὴ ἔκθεσις ἐτέθη ὑπὸ τὴν προεδρείαν τῆς δι' ἀποφάσεως τῆς κεντρικῆς ἐπιτροπῆς καὶ τῷ διὰ τῆς αὐτῆς ἀποφάσεως διορισθέντι γενικῷ ἐπιτρόπῳ. Τοῖς δὲ εἰδικοῖς τῶν ἰδιαιτέρων τμη-

μάτων ἐπιτρόποις ἀνετέθη ἡ ἐκτέλεσις τῶν ὑπὸ τῆς κεντρικῆς ἐπιτροπῆς ἀποφασισθέντων μέτρων.

Ἄρθρον 3. Οἱ ὑπὸ τῶν διαφόρων ἐξωτερικῶν Κυβερνήσεων ὀρισθέντες ἐπίτροποι πρὸς ὁδηγίαν τῶν ὁμοειδῶν ἐν τῇ γεωγραφικῇ ἐκθέσει συνεννοοῦνται ἀπ' εὐθείας μετὰ τῆς κεντρικῆς ἐπιτροπῆς περὶ πάντων τῶν ἀφορῶντων εἰς τὴν ἐκθεσιν τῶν συγγραμμάτων ἢ ἄλλων προϊόντων τῆς χώρας αὐτῶν. Ἡ δὲ γενικὴ ἐπιτροπὴ οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τοὺς ξένους ἐκθέτας, ὧν πᾶν ἔργον εἰσάγεται διὰ τοῦ ξένου ἐπιτρόπου.

Ἄρθρον 4. Τοῦτο ὡς ἀναφερόμενον ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς Γάλλους ἐκθέτας παραλείπεται ἐνταῦθα.

Ἄρθρον 5. Ἐπίσημος κατάλογος τῶν τῆς ἐκθέσεως πραγμάτων συνταχθήσεται κατὰ τμήματα διηρημένος, ἀναφερόμενος εἰς τὰ ἐπιστημονικὰ τμήματα καὶ δεικνύων τὴν θέσιν αὐτῶν ἐν ταῖς αἰθούσαις τῆς ἐκθέσεως. Ὁ κατάλογος οὗτος θὰ περιέχῃ δύο ἀλφαριθμητικοὺς πίνακας, τὸν μὲν τὰ ὀνόματα τῶν ἐκθετῶν, τὸν δὲ τὰ ἐκτεθέντα πράγματα περιλαμβανοντα καὶ οἱ ἐπίτροποι θὰ προσκληθῶσιν νὰ χορηγήσωσι τὰς πρὸς σύνταξιν τοῦ καταλόγου ἀναγκαίας σημειώσεις.

Ἄρθρον 6. Ἡ ἐκθεσις διαιρεῖται εἰς ἑπτὰ τμήματα ὧν ἑκάστον θὰ περιέχῃ τὰ ὁμοειδῆ πράγματα κατ' ἔθνος τεταγμένα, ἥτοι τὸ πρῶτον τμήμα τὴν μαθηματικὴν γεωγραφίαν, τὴν γεωδαισίαν καὶ τὴν τοπογραφίαν. Τὸ δεῦτερον τὴν ὑδρογραφίαν καὶ τὴν ναυτικὴν γεωγραφίαν. Τὸ τρίτον τὴν φυσικὴν γεωγραφίαν, τὴν γενικὴν μετεωρολογίαν, τὴν γενικὴν γεωλογίαν, τὴν βοτανικὴν καὶ ζωολογικὴν γεωγραφίαν καὶ τὴν γενικὴν ἀνθρωπολογίαν. Τὸ τέταρτον τὴν ἱστορικὴν γε

ωγραφίαν καὶ ἱστορίαν τῆς γεωγραφίας, τὴν ἐθνογραφίαν καὶ φιλολογίαν. Τὸ πέμπτον τὴν οἰκονομολογικήν, ἐμπορικὴν καὶ στατιστικὴν γεωγραφίαν. Τὸ ἕκτον τὰ τῆς διδασκαλίας καὶ διαδόσεως τῆς γεωγραφίας καὶ τὸ ἑβδομον τὰς ἐρεῦνας, τὰς ἐπιστημονικὰς περιηγήσεις καὶ τὰς ἐμπορικὰς καὶ εἰκονογραφικὰς.

Ἄρθρον 7. Οὔτε γεωγραφικὸς πῖναξ, οὔτε ὄργανον, οὔτε ἔργον τι τῆς ἐκθέσεως ἐπιτρέπεται ἄνευ ἀδείας νὰ ἀντιγραφῇ ἢ ἀνατυπωθῇ.

Ἄρθρον 8. Οὐδὲν σύγγραμμα ἢ προῖον δύναται πρὸ τοῦ τέλους τῆς ἐκθέσεως νὰ ἀφαιρεθῇ ἄνευ προηγουμένης ἀδείας τῆς γενικῆς ἐπιτροπῆς.

Ἄρθρον 9. Οἱ Γάλλοι καθὼς καὶ οἱ ξένοι ἐκθέται οὐ δὲν ἐνοίκιον διὰ τὴν ἐπὶ τῆς ἐκθέσεως θέσιν καὶ τὴν ἐν ταῖς αἰθούσαις ἢ ἐν τῇ αὐλῇ διευθέτησιν τῶν ἐκθεμάτων ὑποχρεοῦνται νὰ πληρώσωσι.

Ἄρθρον 10. Ὁ Γάλλος καὶ ὁ ἀλλοδαπὸς εἰσερχόμενος εἰς τὴν ἐκθεσιν ὡς ἐκθέτης ὑποχρεοῦται νὰ δμολογήσῃ ὅτι θὰ τηρήσῃ τὰς διατάξεις τοῦ παρόντος κανονισμοῦ.

Ἄρθρον 11. Πᾶσα ἀνακοίνωσις ἀναγομένη εἰς τὴν ἐκθεσιν διευθύνεται πρὸς τὸν γενικὸν ἐπίτροπον τοῦ Συνεδρίου τῶν γεωγραφικῶν ἐπιστημῶν, 10 *Boulevard Latour-Maubourg*.

Τμήμα Β'.

Τοῦτο προγραμματευόμενον περὶ τῆς προσαγωγῆς, διαιρέσεως καὶ ἐκθέσεως τῶν ἔργων περιέχει 10 ἄρθρα τὰ ἐξῆς.

Ἄρθρον 12. Εἰς τὴν ἐκθεσιν γίνονται δεκτὰ πάντα τὰ πρὸς γνῶσιν τῆς γῆς συντελοῦντα ἔργα καὶ ἐν τῷ καταλόγῳ εἰδικῶς ὁρισθέντα.

Ἄρθρον 13. Ἐκαστὸς Γάλλος ἢ ἀλλοδαπὸς ἐκθέ-

της ὀφείλει νὰ ἀποταθῇ πρὸς τὴν γενικὴν ἐπιτροπὴν, ἢ παρὰ τῶν ὀρισθέντων ἀλλοδαπῶν ἐπιτρόπων νὰ ζητήσῃ ἄδειαν εἰσαγωγῆς· αἱ αἰτήσεις ἀτομικῶς ὑπὸ τῶν ἐκθετῶν γίνονται καὶ ὑπογράφονται, τῶν μὲν Γάλλων ἀποτεινομένων πρὸς τὴν γενικὴν ἐπιτροπὴν, τῶν δὲ ἀλλοδαπῶν πρὸς τοὺς ὁμοεθνεῖς ἐπιτρόπους.

Ἄρθρον 14. Αἱ περὶ παραδοχῆς αἰτήσεις χορηγοῦναι τοῖς Γάλλοις ἐκθέταις κατ' αἵτησιν αὐτῶν καὶ τοῖς ἀλλοδαποῖς ἐπιτρόποις δίδονται ὅσα ἀντίτυπα ἀναγκαιοῦσι νὰ διανείμωσι τοῖς ὁμοεθνεῖσιν αὐτῶν.

Ἄρθρον 15. Τὰ τῶν ἀλλοδαπῶν ἔργα καὶ προϊόντα μένουσιν ὑπὸ τὴν εὐθύνην τῶν ἐπιτρόπων τῶν ἐθνῶν, οἷς ἀνήκουσι, καὶ ἡ γενικὴ ἐπιτροπὴ τῇ γνωμοδοτήσει εἰδικῆς ἐπιτροπῆς ἀποφασίζει περὶ τῆς παραδοχῆς τῶν Γαλλικῶν ἔργων.

Ἄρθρον 16. Αἱ περὶ παραδοχῆς αἰτήσεις, ἀπαιτήσεις καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ἔγγραφα ἀπευθύνονται εἰς Ἡαρισίους ἐντὸς τῆς ἐν τῷ προγράμματι ὀρισθείσης προθεσμίας, μετὰ τὴν λήξιν τῆς ὁποίας ἀπαρέδεκτοὶ εἰσιν, ἐκτὸς ἐὰν ἀποφασίσῃ ἡ γενικὴ ἐπιτροπὴ περὶ τῆς παραδοχῆς αὐτῶν.

Ἄρθρον 17. Ἐκαστος ἐκθέτης λαμβάνει δι' ἀλλοδαπῶν ἐπιτρόπων ἢ τῆς γενικῆς ἐπιτροπῆς εἰσιτήριο τῆς ἐκθέσεως μετὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῆς τάξεως καὶ διευθύνσεως, ἣτις πρέπει νὰ τεθῇ ἐπὶ τοῦ ἐκθέματος.

Ἄρθρον 18. Ἡ συσκευὴ καὶ μετακομιδὴ τῶν ἔργων καὶ προϊόντων μένουσιν εἰς βάρος τῶν ἐκθετῶν· οὐχ ἥττον ὅμως ὑπόσχεται ἡ γενικὴ ἐπιτροπὴ νὰ κατορθώσῃ παρὰ ταῖς ἐταιρίαις τῶν σιδηροδρόμων ὠρισμένην μετρίαν τῆς μετακομιστικῆς δαπάνης ἐπὶ τοῦ Γαλλικοῦ ἐδάφους καὶ νὰ ἀναγγείλῃ τοῦτο τοῖς ξένοις ἐπιτρόποις καὶ τοῖς Γάλλοις ἐκθέταις.

Ἄρθρον 19. Εἰς πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν διακομιδὴν καὶ παράληψιν τῶν ἐκθεμάτων οὐδόλως ἀναμιγνύεται ἡ γενικὴ ἐπιτροπὴ μεταξὺ τῶν ἀναλαβόντων τὴν μετακομιδὴν καὶ τῶν ἐκθετῶν, οἵτινες ὀφείλουσιν ἢ μόνοι ἢ δι' ἐπιτρόπων νὰ φροντίσωσι περὶ τῆς μεταφορᾶς καὶ παραδοχῆς τῶν ἐκθεμάτων.

Ἄρθρον 20. Τὰ τῶν Γάλλων καὶ τῶν ἁλλοδαπῶν ἐκθέματα γίνονται παραδεκτὰ μόνον ἐντὸς τῆς ὀρισμένης προθεσμίας.

Ἄρθρον 21. Μετὰ τὴν ἐκκένωσιν τῶν κιβωτίων ὀφείλουσιν οἱ ἐκθέται νὰ ἀπομακρύνωσι καὶ φροντίσωσι περὶ αὐτῶν· διότι ἡ γενικὴ ἐπιτροπὴ οὐδεμίαν εὐθύνην ἀναλαμβάνει πρὸς ἐξασφάλισιν αὐτῶν.

Τμήμα I'.

Τοῦτο ἐπιγραφόμενον διοίκησις καὶ ἀστυνομία περιλαμβάνει τὰ ὑπολειπόμενα 5 ἄρθρα.

Ἄρθρον 22. Τοῦτο ἀποβλέπει εἰς τὴν σημείωσιν τοῦ ἐκθέματος μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐκθέτου, τοῦ συνεργάτου ἢ τοῦ ἐμπόρου δι' οὗ γίνεται ἡ εἰσαγωγή.

Ἄρθρον 23. Ἡ γενικὴ ἐπιτροπὴ διὰ τοῦ ἀναγκαίου προσωπικοῦ ἐπιτηρεῖ τὰ ἐκθέματα καὶ πάντα τὰ κατ'ἀλληλα μέτρα εἰς προφύλαξιν λαμβάνει· δὲν εὐθύνεται ὁμῶς ἐν περιπτώσει πυρκαϊᾶς ἢ ἄλλης τινὸς ἐκτάκτου καὶ ἀπροόπτου συμφορᾶς καὶ ἐπομένως ἀφίνει τοῖς ἐκθέταις τὰ ἐκθέματα ἀμέσως καὶ ἰδίᾳ δαπάνῃ νὰ ἐξασφαλίσωσι.

Ἄρθρον 25. Χορηγεῖται παντὶ ἐκθέτῃ ἐλεύθερον εἰσιτήριον καθὼς καὶ πᾶν μέλος τοῦ Συνεδρίου ἔχει ἐλευθέραν τὴν εἴσοδον.

Ἄρθρον 26. Διεθνὴς εἰδικὴ ἐπιτροπὴ προσδιορίζει ἀμοιβὰς ἐπὶ τῶν ἐκθεμάτων διαφόρους κατὰ τὸν ἀριθμὸν, τρόπον καὶ βαθμὸν.

*Άρθρον 27. Ὁ γενικός τῆς ἐκθέσεως κανονισμός φέρει τὴν ἀκόλουθον ἐπιγραφὴν: Ὁ πρόεδρος τῆς γεωγραφικῆς ἐταιρίας ἀντιναύαρχος *Baron de la Roncière Le Noury*— Ὁ πρόεδρος τῆς κεντρικῆς ἐπιτροπῆς *Delesse*.— Ὁ γενικός ἐπίτροπος τοῦ Συνεδρίου *Baron René Reille*. Οἱ εἰδικοὶ ἐπίτροποι τῆς ἐκθέσεως *Bicomte de Bizemont*, *c. von den Brock* καὶ *L. de Torcy*. Αὗται εἰσιν αἱ οὐσιώδεις διατάξεις τῆς ἐκθέσεως.

Ταῦτα μὲν ἐν γένει περὶ τοῦ συνεδρίου καὶ τῆς ἐκθέσεως αὐτοῦ. Ἡ δὲ φιλόμουσος καὶ φιλόκαλος Γαλλικὴ κυβέρνησις ἐφιεμένη νὰ καταστήσῃ τὴν παγχόσμιον ταύτην σύνοδον τῶν σοφῶν ὅσον οἶόν τε σπουδαιότεραν καὶ περιφανέστερον νὰ περιάψῃ αὐτῇ κῦρος πράγματι ἐπιστημονικοῦ γεγονότος παρεχώρησε τῷ μὲν Συνεδρίῳ τὰ μεγαλοπρεπέστατα καὶ πολυτελέστατα βασιλεια τοῦ Κεραμεικοῦ, τῇ δὲ ἐκθέσει τὴν μεγίστην, εὐρυτάτην καὶ μοναδικὴν ἐν τῷ κόσμῳ αἵθουσαν τῶν τοῦ Λούβρου βασιλείων ἐν ἣ ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας ἐγένετο ἑναρξίς τῶν συνεδριάσεων τῆς γερουσίας καὶ βουλῆς καὶ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1870 ἐχρησήμευσε πρὸς ἀνακήρυξιν τοῦ τελευταίου δημοψηφίσματος καὶ ἔνθα τανῦν κυμαίνονται αἱ εἰρηνικαὶ σημαῖαι τῶν ξένων χωρῶν καὶ ἐθνῶν τῶν μετασχόντων τοῦ Συνεδρίου καὶ τῆς ἐκθέσεως. Τὸν τοῦτον τῆς αἰθούσης ταύτης, ἐφ' οὗ πρότερον ἀπεικονίζοντο τὰ πεποικιλμένα τῆς αὐτοκρατορίας σύμβολα, περιχοσμεῖ νῦν ὁ μέγας τοῦ ἐπιτελείου χάρτης τῆς Γαλλίας ἔχων μέγεθος 1,80,000, ἐν τῷ μέσῳ παρεσκευάσθη ὑψηλὸν τι μέρος καὶ βῆμα διὰ τὴν ἐπίτιμον ἐπιτροπὴν καὶ τὸ γραφεῖον καὶ δύο θεωρεῖα διὰ τοὺς προέδρους τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς ἐθνοσυνελεύσεως. Ἡ

δὲ γεωγραφικὴ ἑταιρία καλῶς γινώσκουσα ὅτι οἱ λαο-
γιοὶ ἄνδρες καὶ ἐπιστήμονες ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ πένητες
καὶ οὐ τῶν εὐπορούντων εἰσὶ καὶ ἐπιθυμοῦσα νὰ ἐφελ-
χύσῃ εἰς τὸ συνέδριον ὅσον οἶόν τε πλείονα μέλη κα-
τάρθωσιν νὰ ἐλαττώσῃ τὴν ἐν Παρισίοις δαπάνην κατὰ
τὸ ἥμισυ τοῦ ὅλου καὶ ἐπὶ τούτῳ συνεφώνησε νὰ τε-
λῶσι καθ' ἑκάστην οἱ σύεδροι 8—10 μόνον φράγκα
ἐν τῷ μεγαλοπρεπεστάτῳ ξενοδοχείῳ *Grand Hôtel*
πρὸς κατοικίαν καὶ διὰ δύο γεύματα, τοῦ ὁποίου τὸ
εὐγενὲς παράδειγμα ἐφιλοτιμήθησαν νὰ μιμηθῶσι καὶ
ἄλλα τῶν Παρισίων ξενοδοχεῖα, ἐὰν οἱ σύεδροι προ-
τιμῇσιν αὐτὰ τοῦ μεγάλου ξενοδοχείου· πρὸς εὐ-
κολίαν δὲ τῶν ἐκθετῶν ἐνηργήθησαν τὰ δέοντα, ὥς
προεῖρηται, παρὰ ταῖς διαφοροῖς ἑταιρίαις τῶν σιδη-
ροδρόμων ἐπὶ τοῦ Γαλλικοῦ ἐδάφους ὅπως μετριάσωσι
κατὰ τὸ ἥμισυ τὸ ἀντίτιμον τῆς μετακομιδῆς τῶν ἐκ-
θεμάτων εἰς τὴν πρωτεύουσιν τῆς Γαλλίας.

Τοιαύτη μὲν ἐστὶ ἡ φιλομουσία τῆς φιλεπιστήμο-
νος Κυβερνήσεως τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας, μετὰ με-
γίστης προθυμίας ἀναδεχθείσης νὰ φιλοξενήσῃ τοὺς
θεράποντας τῶν γεωγραφικῶν ἐπιστημῶν ὅλου τοῦ
κόσμου καὶ τὰ ἐπιστημονικὰ ἔργα τῶν ἐκθετῶν οὐχὶ
ἐν τινὶ ἀσήμεν καὶ ἐτοιμορρόπῳ οἰκοδομῇ, ἀλλ' ἐν
τοῖς ἱστορικοῖς, βασιλικοῖς τε καὶ αὐτοκρατορικοῖς
μεγάροις τοῦ Κεραμικοῦ καὶ τοῦ Λούβρου, καὶ ἡ ἀ-
ξιεπαινος φιλοτιμία τῆς γεωγραφικῆς τῶν Παρισίων
ἑταιρίας, ὑπὸ διαπύρου ζήλου φλεγομένης νὰ προα-
γάγῃ πάντας τοὺς κλάδους τῶν γεωγραφικῶν ἐπιστη-
μῶν καὶ νὰ διευκολύνῃ τὴν ὅσον οἶόν τε εὐρυτέραν διά-
δοσιν τῆς στοιχειώδους γεωγραφίας ἐν τῇ δημοτικῇ,
μέσῃ καὶ ἀνωτέρᾳ ἐκπαιδεύσει, ἥτις ἐν παρόδῳ εἰρή-
σθω, μέχρι τοῦ Γαλλο-Γερμανικοῦ ππλέμου τὰ μάλι-

ἔτα παρημελημένη ἦν ἐν Γαλλίᾳ καὶ ὥς ἐπουσιῶδες τι στοιχεῖον καὶ ἥττον χρήσιμον παραπλήρωμα τῆς καθόλου ἐκπαιδεύσεως ἐθεωρεῖτο.

Νῦν δὲ τρέπων τὸν λόγον ἐπὶ τὰ ἡμέτερα, μεθ' ὑπερβαλλούσης λύπης παρατηρῶ ἐκ προσιμίων ὅτι ἡ τοῦ προτύπου τούτου βασιλείου Κυβερνήτης ἡ ἄμεινον εἰπεῖν Κυβερνήτης λίαν κατακριτέα εἰσὶν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος διὰ τὴν ἀσυγγνωστον ὀλιγωρίαν, ἀπροβουλίαν, ὑστεροβουλίαν καὶ παλιμβουλίαν ὥς ἀρχόμενος εἶπον. Διότι ἡ μὲν πεπτωκυῖα Κυβερνήτης πρὸ 6 καὶ ἐπέκεινα μηνῶν, ὥς ἐκ τῶν περὶ τοῦ Συνεδρίου προταχθέντων γίνεταί ὁ ἄλλος ἐπισήμως προσκληθεῖσα, ὥς πᾶσαι αἱ Κυβερνήσεις, νὰ μετάρχη τοῦ τε Συνεδρίου καὶ τῆς ἐκθέσεως δι' ἀντιπροσώπων καὶ ἐλθεμάτων, καὶ εἴτε μὴ δυναμένη, εἴτε μὴ βουλομένη νὰ ἐννοήσῃ τὴν σπουδαίοντα τοῦ ζητήματος καὶ τὰς μελλούσας νὰ προκύψωσιν ἐξ αὐτοῦ ωφελείας καὶ εἴτε ἐν ἄλλοις περισπωμένη, ἀπέδειξεν ἐκ τῶν ὑστερων ὅτι ὥς ματαιόσχολον καὶ ἐπουσιῶδέστατον τὸ διεθνὲς τοῦτο ἐπιστημονικὸν ζήτημα θεωρήσατα, καὶ ἐπομένως ἐντελῶς ἀδιαφορήσατα, οὐδὲν ἀπολύτως ἐπραξε, καὶ διὰ τῆς ἀξιοκατακρίτου ταύτης ὀλιγωρίας καὶ ἀπροβουλίας καὶ ἀπραξίας, ἀφαιρεθεῖσα τὸ τοῦ κράτους πηδάλιον, ὧρεάν ἐξέθηκε τὸ ἰδίᾳ ἀκαλέκτως ἐπὶ τὰ πρόσω βαῖνον ἔθνος εἰς τὴν κατάκριτον τῶν Κυβερνήσεων, εἰς τὴν κατὰμεψιν τῶν ἐθνῶν, εἰς τὴν καταφρόνησιν τῶν ὑπολειπομένων φιλελλήνων καὶ εἰς τὴν δικαίαν ἀγανάκτησιν τῶν λογίων καὶ ἐπιστημονικῶν τῆς Εὐρώπης ἀνδρῶν· διότι πᾶσαι αἱ Κυβερνήσεις πλὴν τῆς Ἑλληνικῆς, πᾶσαι αἱ γεωγραφικαὶ ἑταῖραι, πλὴν τῆς ἐκ ἀνυπάρκτου ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς Ἑλ-

λάδος καὶ τοῦ πανελληνίου, πάντες οἱ διαπρεπεῖς καὶ ἐξέχοντες γεωγράφοι τῶν ἐθνῶν καὶ πάντες οἱ ἔχοντες ἔργα γεωγραφικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ νὰ παραθέσωσιν ἐπὶ τῆς πνευματικῆς τραπέζης, ἐκ πρώτης ἀρχῆς μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας ἐδήλωσαν ὅτι οἱ μὲν, τοῦ Συνεδρίου, οἱ δὲ, τῆς ἐκθέσεως θὰ μετάσχωσι, καὶ ἐκ τῆς ἐγκαίρου ταύτης δηλώσεως καὶ τῆς ἀγγελίας τῆς μεγάλης τῶν συνέδρων καὶ ἐκθεμάτων πληθύος ὁδηγηθεῖσα ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις καὶ ἡ γεωγραφικὴ ἐταιρία τῶν Παρισίων ἔσπευσαν νὰ ἀναγγείλωσιν ὅτι ἐπειδὴ τὸ προορισθὲν οἰκοδόμημα ἀνεπαρκὲς ἀπέβαινε πρὸς τὸν μέγαν σκοπὸν, ἀναβάλλεται ἡ τοῦ Συνεδρίου συγκρότησις ἀπὸ τῆς 19/31 Μαρτίου εἰς τὴν 18/30 Ἰουλίου, ἵνα ἐν τῷ διαστήματι τῆς τριμηνίας παρασκευασθῇ ἄλλο οἰκοδόμημα μεζονος χωρητικότητος· μόνη δὲ ἡ Ἑλλὰς νεκρικὴν τηρήσασα σιγὴν οὐδὲν ἀνήγγειλεν, οὐδὲν εἶπε καὶ ἐντελῶς ἄφωνος ἔμεινε δι' οὓς προεῖπον λόγους τῆς ὀλιγωρίας καὶ ἀπροβουλίας τῆς τὴν τύχην αὐτῆς εἰς χεῖρας τότε κρατούσης Κυβερνήσεως, ἥτις εἰ πράγματι τὸ αὐτῆς καθήκον συνησθάνετο καὶ τῆς ὑπολήψεως τοῦ ἔθνους ἐκήδετο, ὥφειλε νὰ πράξῃ ὅ,τι ἔπραξαν αἱ τῶν ἄλλων ἐθνῶν Κυβερνήσεις, ὥφειλε νὰ δηλώσῃ πάραυτα μὲν εἰς τὴν Γαλλικὴν Κυβέρνησιν καὶ τὴν Γεωγραφικὴν ἐταιρίαν τῶν Παρισίων ὅτι καὶ τοῦ Συνεδρίου θὰ μετάσχη διὰ δύο ἀντιπροσώπων καὶ διὰ τὴν ἐκθεσιν θὰ παρασκευάσῃ ἐκθέματα, συγχρόνως δὲ νὰ ὀρίσῃ τοὺς ἀντιπροσώπους, νὰ καθυποβάλῃ αὐτοῖς τὸ πρόγραμμα τῶν 123 ζητημάτων, ἵνα ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἀνέσει μελετήσωσιν ἐντὸς ἑξαμήνου χρονικοῦ διαστήματος ὅσα ἐξ αὐτῶν δυνηθῶσι, νὰ δημοσιεύσῃ αὐτὸ διὰ τοῦ τύπου πρὸς γνῶσιν πάντων τῶν λογίων τοῦ ἔθ-

νους, ἵνα, οἱ βουλόμενοι καὶ δυνάμενοι νὰ ἀσχοληθῶ-
 τιν εἰς τὴν λύσιν ὁσωνδήποτε καὶ οἰωνδήποτε ἐκ τῶν
 ἐν τῷ προγράμματι διατυπωθέντων 123 ζητημάτων,
 συντάξωσιν ὑπομνήματα καὶ διὰ τῶν μελλόντων ἐν
 καιρῷ τῷ δέοντι νὰ ἀπέλθωσιν εἰς τοὺς Παρισίους
 ἀντιπροσώπων διαβιβάσωσιν αὐτὰ εἰς τὸ Συνέδριον,
 τοῦ ὁποίου ἡ ἀρμοδία ἐπιτροπὴ προανήγγειλεν ἐν τῷ
 προγράμματι ὅτι τοιαῦτά εἰσιν εὐπρόσδεκτα, μέλλοντα
 νὰ περιάψωσιν τιμὴν τοῖς οἰαδήποτε τῶν ζητημάτων
 ἐπιστημονικῶς διαπραγματευομένοις.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἐκθεσιν ὤφειλεν ἡ Κυβέρνη-
 σις ἔχουσα εἰς τὴν διάθεσιν ἐξάμηνον χρόνον,
 ὡσαύτως σπουδαίως νὰ μεριμνήσῃ διὰ τοῦ ἀρ-
 μοδίου ὑπουργείου ἥτοι δι' ἐγκυκλίου νὰ προσ-
 καλέσῃ πάντας τοὺς λογίους καὶ ἐπιστήμονας τοῦ
 πανελληνίου, τοὺς ἔχοντας ἐπιστημονικὰ συγ-
 γράμματα οἰανδήποτε σχέσιν ἔχοντα πρὸς τινὰ
 τῶν πολυαρίθμων κλάδων τῆς γεωγραφικῆς ἐπι-
 στήμης, τῶν σαφῶς διατυπουμένων ἐν τῷ προγράμ-
 ματι, νὰ πέμψωσιν εἰς τὸ ὑπουργεῖον ἀνὰ ἓν ἀντίτυ-
 πον, ἵνα πάντα τὰ οὕτω συναθροισθέντα ἕνα μῆνα
 πρὸ τῆς συγκροτήσεως τοῦ Συνεδρίου ἀποσταλῶσιν
 εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον συγχρόνως δὲ νὰ ἀναθέσῃ ὤ-
 φειλε καὶ νὰ ἐπιβάλῃ τοῖς εὐπαιδευτοτέροις καὶ ἰδιό-
 ζουσιν ἔχουσι δεξιότητα τῶν πολυαρίθμων τοῦ στρα-
 τοῦ ἀξιωματικῶν τὴν κατασκευὴν γεωγραφικῶν πι-
 νάκων τῆς Ἑλλάδος γενικῶν τε καὶ εἰδικῶν τοπικῶν,
 αὐτὸ δὲ τοῦτο νὰ ἀπαιτήσῃ καὶ παρὰ πάντων τῶν
 ἐκπαιδευτηρίων, δημοσίων τε καὶ ἰδιωτικῶν, ἀρρένων
 τε καὶ θηλέων, οἱ πρὸς τοῦτο δεξιώτεροι τῶν ὁποίων
 μαθηταὶ καὶ μαθήτριάς ἀναντιβόήτως, εὐγενεστάτου
 προκειμένου ἀγῶνος, ἠθελον φιλοτιμηθῇ κατὰ τὰς
 ἐργασίμους καὶ τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας τοῦ ἑξαμή-

νου εργαζόμενοι νὰ παραγάγῃσι γεωγραφικοὺς πίνακας, εἰ μὴ ἀρίστους καὶ παντελείους, πολλοῦ ὅμως λόγου ἀξίους καὶ εὐπροσώπως δυναμένους νὰ παρασταθῶσιν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ τμήματι τῆς Ἐκθέσεως ὡς ἔργα ἡμῶν τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Τίς δὲ δύναται νὰ ἀμφιβάλλῃ ὅτι, ἐὰν μία φιλόμουσος, φιλότιμος καὶ πατρικὴ Κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος, τὸ αὐτῆς καθήκον ἐπιτελοῦσα, ἐξεγείρουσα τὴν φιλοτιμίαν καὶ ἐξάπτουσα τὴν ἀμιλλαν εἰς τοὺς ἐπιστήμονας, εὐπαιδεύτους τῶν ἀξιωματικῶν, εὐφυεῖς τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν, ἐγκαίρως προϋνέει καὶ ἐμερίμνα ὡς φιλότεκνος πατὴρ καὶ μήτηρ χειραγωγοῦσα καὶ ποδηγετοῦσα τὰ τέχνα αὐτῆς εἰς τὴν ὁδὸν τῆς προόδου, τίς, ἐπαναλαμβάνω, δικαιούται νὰ διστάσῃ καὶ ἐπ' ἐλάχιστον ὅτι δὲν ἤθελε κατορθώσῃ, οὕτω προσφερομένη καὶ προπορευομένη, νὰ συγκροτήσῃ συλλογὴν ἐπιστημονικῶν βιβλίων καὶ γεωγραφικῶν πινάκων, ἀξίων νὰ ἀπαρτίσωσιν ἐν μικρὸν τοῦλάχιστον τμήμα ἑλληνικὸν ἐν τῇ ἐκθέσει ἀπέναντι τῶν κολασσιαιῶν τῶν λοιπῶν τῆς Εὐρώπης, Ἀφρικῆς, Ἀσίας καὶ Ἀμερικῆς ἐθνῶν, αἱ πατρικαὶ κυβερνήσεις τῶν ὁποίων γενναίως ὑποστηρίζουσαι τὰς γεωγραφικὰς ἐταιρίας, διὰ τῶν ἀντιπροσώπων παρεσκεύασαν ἐν τῇ ἀπεράντῳ ἐκθέσει μεγαλοπρεπέστατα παραπήγματα, ἐν οἷς διαπρέπει τὸ τῆς Αὐστρο-οὐγγαρίας καὶ Ῥωσσίας, πρὸς διευθέτησιν τῶν πολυαρίθμων ἐκθεμάτων ;

Ἀλλὰ ποῦ Κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος τοιαύτη καὶ μάλιστα ἡ πεσοῦσα, ἐννοοῦσς, οὐχὶ βεβαίως μόνον τὸ ἰδιωτικόν, κομματικόν καὶ ἀτομικόν, (πᾶσαι γὰρ σχεδὸν τοῦτο ἐπίστανται καὶ μέχρις ἐσχάτων ἐπιδιώκουσι διὰ πάντων τῶν θεμιτῶν καὶ ἀθεμίτων μέσων), τὸ μέγα ἐθνικὸν συμφέρον, ἐν ᾧ ἡ δόξα καὶ τιμὴ τῆς Ἑλλάδος καὶ

τοῦ Πανελληνίου ἔγχειται, καὶ μετ' αὐταπερνήσεως
 ἐπιδιώκουσα αὐτό; διότι ἡ πεσοῦσα Κυβέρνησις καὶ
 ἰδίᾳ ὁ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ὑπουργός, εἰς τὴν
 δικαιοδοσίαν καὶ τὸν κύκλον τοῦ ὁποίου πάντα ταῦτα
 ἀνάγονται, εἰς ματαιόσχολα νομοσχέδια πρὸς βελ-
 τίωσιν δῆθεν τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἀσχολού-
 μενος, εἰς ἔκδοσιν παραλόγων καὶ ὀπισθενεργὸν δύ-
 ναμιν ἔχουσῶν ἐγκυκλίων καταγινόμενος, εἰς σύντα-
 ξιν πομπωδῶν καὶ ἐπιδεικτικῶν ἐκθέσεων πρὸς τὸν
 βασιλέα καταναλίσκων τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου, ἐν
 αἷς ἐκτίθενται οἱ πολυάριθμοι ἡράκλειοι χάρτινοι ἄθ-
 λοι, καὶ εἰς ἄλλα πολλὰ τῆς δοξομανίας καὶ ἰδιωφε-
 λείας ἔργα περισπώμενος, δι' ὧν καὶ εἴ τι καλὸν καὶ
 χρήσιμον ἔπραξε, καὶ τούτου τὴν ἀξίαν ἀπεγύμνωσε,
 ἐν τῷ σπουδαίῳ τούτῳ διεθνεῖ ζήτηματι ἀπέκλεισε
 τὴν Ἑλλάδα καὶ τῆς χρείας τῶν γλοιοπῶν τῆς Εὐρώ-
 πης ἐπικρατειῶν καὶ διὰ τῆς ἀβουλίας καὶ παντελοῦς
 ἀπραξίας διέγραψε τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἐκ τοῦ κατα-
 λόγου τῶν ἐθνῶν τοῦ τε ἀρχαίου καὶ νέου κόσμου,
 εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ὁποίων λαμπροτάτη καὶ
 ἀρίστη παρουσιάσθη ἡ εὐκαιρία αὕτη καὶ περίστασις,
 ἵνα συμπαρακαθήσων εἰς μίαν τοιαύτην παγκόσμιον
 πνευματικὴν τράπεζαν καὶ ἐν ἐνὶ μεγαλοπρεπεστάτῳ
 περιβόλῳ ἐπιδείξωσιν ἄθροα καὶ ἐν τάξει πάντα τῆς
 διανοητικῆς προόδου αὐτῶν τὰ προϊόντα. Τάλαινα
 Ἑλλάς! πολιτικῶς μὲν καχεκτοῦσα καὶ βραδυπο-
 роῦσα, οἰκονομικῶς δὲ πτωχεύουσα καὶ ἀπίστευτος,
 σιδηροδρομικῶς ἀκοινώνητος, καὶ πνευματικῶς ἀπε-
 κλείσθης τοῦ παγκοσμίου Συνεδρίου, καὶ τῆς παγκοσ-
 μίου ἐκθέσεως! Οὕτω μὲν προσηνέχθη ἡ πρῶην Κυ-
 βέρνησις ὡς πρὸς τὸ σπουδαιότατον τοῦτο ζήτημα.
 ἤδη δὲ ὑπολείπεται νὰ τεθῇ ὑπὸ τὴν βάσανον καὶ ἡ

ἐνεστῶσα καὶ μετὰ ταύτην τὸ ἐθνικὸν ἡμῶν Πανεπιστήμιον.

Ἡ ἐπ' αἰσίοις οἰωνοῖς καὶ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πατρίδος πρὸ τριῶν μηνῶν διαδεχθεῖσα τὴν πρῶην Κυβέρνησιν καὶ τοὺς οἵακας τοῦ κράτους ἀναλαβοῦσα ἐνεστῶσα Κυβέρνησις, πολλὰ τῶν κακῶς γενομένων τε καὶ ἐχόντων ὀφείλουσα νὰ ἐπανορθώσῃ καὶ νὰ πράξῃ πρὸς θεραπείαν καὶ βελτίωσιν αὐτῶν, δικαίαν παρέσχεν ἀφορμὴν πεποιθήσεως ὅτι πρὸς τοῖς ἄλλοις μετὰ τῆς αὐτῆς ὀξυδερκειάς, περισκέψεως καὶ δραστηριότητος, ἀνακαλύψασα τὸ ὑπὸ τὸν τάπητα παρηγκωνισμένον ποι διεθνὲς καὶ ἐπιστημονικὸν ζήτημα, ἤθελε σπεύσει ἐφ' ὅσον ὁ παρελθὼν χρόνος τῆς τριμηνίας ἐπὶ τῆς πρῶην Κυβερνήσεως οὐδεμίαν ἐπεδέχετο περαιτέρω ἀναβολὴν καὶ βραδύτητα, εἰς τὴν ταχεῖαν καὶ ἀξιοπρεπῇ λύσιν αὐτοῦ καὶ ἀναπληρώσει τὴν ἐκ τῆς ἀσυγγνώστου ὀλιγωρίας καὶ ἀπροβουλίας τῆς πεσοῦσης προκύψασαν ἔλλειψιν, μέλλουσα νὰ δικαιώσῃ τὰς προσδοκίας πάντων τῶν εἰς τὴν πρόοδον καὶ προαγωγὴν τῶν ἐπιστημῶν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι τὰ μάλιστα ἐνδιαφερομένων λογίων καὶ ἐπιστημόνων ἀνδρῶν τοῦ ἔθνους καὶ νὰ κρατύνῃ τὴν πεποίθησιν τῶν εἰς τὴν πνευματικὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐπὶ τῶν λοιπῶν τῆς Ἀνατολῆς φυλῶν ἀδιστάκτως πιστευόντων τοῦ πεφωτισμένου κόσμου ἀνδρῶν.

Ἄλλ' ὅμως, οὐκ οἶδ' ὅπως, πρὸς τὴν γενικὴν ταύτην πεποίθησιν καὶ αἰ τῆς ἐνεστῶσης Κυβερνήσεως ἐνέργειαι, εἴτε οὐδόλως κατανοησάσης τὴν προσήκουσαν ἀξίαν καὶ σημασίαν τοῦ ζητήματος, εἴτε καὶ ὑποτιμησάσης αὐτὴν καὶ ἐπομένως τέλεον ὀλιγοωρησάσης περὶ αὐτοῦ, οὐδόλως ἀνταπεκρίθησαν. Διότι, ἐν ᾧ, ἀμα ἀναλαβούσης τὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων,

ἕκαστος τῶν ὑπουργῶν ὤφειλε νὰ ζητήσῃ παρὰ τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων ὅσα σπουδαῖα ζητήματα, ἐξωτερικά, ἐσωτερικά καὶ διεθνῇ κατέλιπεν ἐκχρεμῇ ἢ πεσοῦσα Κυβέρνησις, καὶ πάντα ταῦτα λαβὼν ὑπ' ὄψιν ἐν τῷ γραφείῳ, νὰ σπεύσῃ εἰς τὴν λύσιν τῶν σπουδαιοτέρων καὶ μὴ ἐπιδεχομένων ἀναβολήν, ἐξ ἧς ἐμελλε νὰ προκύβῃ βλάβη ἐθνικὴ καὶ γενικὴ, ὁ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδύσεως ὑπουργὸς κ. Δ. Ῥάλλης μὴδὲ περὶ τὰ τέλη τοῦ δευτέρου μηνὸς ἤτοι τοῦ παρελθόντος Ἰουνίου θετικόν τι ἐγίνωσκε περὶ τοῦ ζητήματος, ὅτε ἀφορμὴν λαβὼν ἐκ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐφημερίδων ἐπανειλημμένως νὰ ἐρωτήσω αὐτόν, μετ' ἐκπλήξεως ἤκουσα ὅτι ἡ Κυβέρνησις μέχρι τοῦδε οὔτε ἐσκέφθη, οὔτε ἀποφάσισέ τι περὶ αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι μετὰ τινὰς ἡμέρας ἔπρεπε καὶ τρίτον νὰ ἐπισκεφθῶ τὸ ὑπουργεῖον ἵνα λάβω τὴν ἀπόκρισιν τῆς γενομένης ἐρωτήσεώς μου, ὅπερ τελευταῖον, γινώσκων καλῶς ὅτι ἡ μὲν τῆς ἐκθέσεως ἐναρξίς ὠρίσθη διὰ τὴν 3/15 Ἰουλίου, ἡ δὲ τοῦ Συνεδρίου διὰ τὴν 18/30 τοῦ αὐτοῦ καὶ ὅτι πᾶσα ἐνέργεια, σκέψις καὶ ἀποφάσις γενομένη ἐντὸς τοῦ Ἰουλίου ἀπόσκοπος, ματαία καὶ γελοία ἦν, πάντῃ περιττὸν ἐθεώρησα νὰ πράξω. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων παρὰ πᾶσαν προδοκίαν μετὰ τινὰς ἡμέρας ἀνέγων ἐν ταῖς ἐφημερίσιν ὑπουργικαῖς τε καὶ μὴ ὅτι ὁ κ. Νικολαΐδης ὁ τῶν μαθηματικῶν καθηγητῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἀπῆλθεν εἰς Παρίσιους ἵνα ἐν ἡσυχίᾳ μελετήσας ἐκεῖ ζητήματά τινα γεωγραφικὰ ἀντιπροσωπεύσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐν τῷ γεωγραφικῷ Συνεδρίῳ κατὰ τὰ τέλη Αὐγούστου! καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ πρώτη ἐκδοσις τοῦ περὶ ἀποστολῆς ἀντιπροσώπου εἰς τὸ Συνέδριον ζητήματος. Μετὰ παρέλευσιν ὁμῶς ὀλίγων ἡμερῶν διεφεύσθη

μὲν ἡ πρώτη αὕτη ἀγγελία ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐφημερίδων, ὡς συνήθως συμβαίνει παρ' ἡμῖν, ἀνηγγέλθη ὁμως ὅτι ὁ κ. Παλάσκας τμηματάρχης τοῦ ὑπουργείου τῶν ναυτικῶν διωρίσθη ἀντὶ τοῦ κ. Νικολαΐδου νὰ ἀντιπροσωπεύσῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸ Συνέδριον καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ δευτέρα ἐκδοσις τοῦ ζητήματος, καθ' ἧς μικρότατα ἐπετέθησαν οἱ «Καιροί». Ἀλλ' ὡς εἰ μὴ ἤκοῦν αἱ δύο αὗται ἐκδόσεις, ἐντὸς ὀλιγίστων ἡμερῶν γενόμεναι καὶ ἐξαντληθεῖσαι, μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας ἀνεκοινώθη ὑπὸ τῶν ἐφημερίδων καὶ ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦ «Αἰῶνος» προστετέθη ὅτι ὁ κ. Παλάσκας, καίπερ ἔμπειρος τῆς γεωγραφίας, ἐκ μετριοφροσύνης ὁμως ὀρυώμενος καὶ ἀναγνωρίζων τὴν μαθηματικὴν ὑπεροχὴν τοῦ κ. Νικολαΐδου ὑπεχώρησε καὶ τὸν διορισμὸν αὐτοῦ παρεχώρησε τῷ κ. Νικολαΐδῃ, πρὸς ὃν διὰ τῆς ἐν Παρισίῳ πρεσβείας διεβιβάσθη ἡ ἐντολὴ τοῦ νὰ ἀντιπροσωπεύσῃ ἐπαξίως τὴν Ἑλλάδα ἐν τῷ Συνεδρίῳ καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ τρίτη καὶ ἐπιδιωρωμένη ἐκδοσις τοῦ ζητήματος, μεθ' ἣν βεβαίως οὐδεὶς ἀνέμενε καὶ ἄλλην. Ἀλλ' ὦ τοῦ θαύματος μόλις ἐγνώσθη αὕτη, ἀνηγγέλθη ὑπὸ τῶν ἐφημερίδων ὅτι ὁ κ. Παλάσκας διὰ λόγους πολλοὺς διωρίσθη ἀντιπρόσωπος καὶ αὔριον ἀπέρχεται διὰ τοῦ ἰταλικοῦ, ὅπερ τελευταῖον καὶ ἐγένετο ἀνεκκλήτως, καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ τετάρτη καὶ τελευταία στερεότυπος ἐκδοσις. Αἱ δὲ τέσσαρες αὗται ἀλλεπάλληλοι ἐκδόσεις τοῦ ζητήματος ἐγένοντο ἐντὸς ὀλιγωτέρων τῶν εἴκοσιν ἡμερῶν· ὅποια καὶ ὁπότῃ γιγαντιαία καὶ ἐκπληκτικὴ πρόοδος ἐν τῇ πολιτικῇ ταύτῃ καὶ γεωγραφικῇ ἐπιστῇμῃ ἐν Ἑλλάδι! ἀγνοεῖ τις τί πρῶτον καὶ τί ὕστατον νὰ θαυμάσῃ ἐν αὐτῇ.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων γίνεται δῆλον ὅτι

καὶ ἡ ἐνεστῶσα Κυβέρνησις κατὰ μὲν τοὺς δύο πρώτους μῆνας, ὡς ἡ πρόην, ὀλιγωρίαν καὶ ἀπροβουλίαν ἐπὶ τοῦ ζητήματος ἔδειξε, κατα δὲ τὸν τρίτον καὶ ἐνεοτῶτα εἶτε ἐκ τῶν ἐρωτήσεών μου περὶ τοῦ πράγματος τὸ ἐνδόσιμον λαβοῦσα, ὅπερ καὶ πιθανώτατον φαίνεται μοι, εἶτε καὶ ἀφ' ἑαυτῆς θέλουσα τὰ κατὰ τοὺς δύο πρώτους μῆνας παρημελημένα νὰ ἐπανορθώσῃ, περιῆλθεν εἰς τὴν ὑστεροβουλίαν καὶ εἰς τὴν παλιμβουλίαν, δι' ὧν ἐφιλοτιμήθη νὰ ἐλαττώσῃ καὶ οὐχὶ ἐντελῶς ἀποτρίψῃ τὴν ἐκ τῆς ὀλιγωρίας καὶ ἀπροβουλίας προσαφθεῖσαν αὐτῇ μομφήν. Καὶ ἐν μὲν τῇ ὑστεροβουλίᾳ, ἧς οἱ καρποὶ συνήθως ἀνωφελεῖς καὶ πικροὶ εἰσιν, ἀσύγνωστον ἀπέδειξεν ἄγνοιαν τοῦ ὠρισμένου καὶ ἀπαιτουμένου χρόνου πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος, δι' ἣν ἡ σπουδαία καὶ σοβαρὰ ὑπόθεσις δυστυχῶς καθίσταται γελοία καὶ κωμικὴ ἐπὶ τέλους· διότι ὁ κατὰ τὴν τετάρτην ἐκδοσὶν τῇ 19 μὲν τοῦ μηνὸς διορισθεὶς, τῇ 20 δὲ τοῦ αὐτοῦ ἀπελθὼν κ. Παλάσχας διωρίσθη μὲν 16 ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνοιξιν τῆς ἐκθέσεως καὶ μίαν μετὰ τὴν ἐναρξιν τῶν συνεδριάσεων τοῦ Συνεδρίου, καθ' ἣν ἀναγνωσθέντος τοῦ καταλόγου τῶν ἀντιπροσωπευομένων ἐθνῶν καὶ μελῶν μόνη ἡ Ἑλλάς εὑρέθη ἀποῦσα, ἀπεστάλη δὲ καὶ ἀπῆλθε τῇ 20 τοῦ μηνὸς ἥτοι δύο ἡμέρας μετὰ τὴν ἐναρξιν τοῦ Συνεδρίου καὶ 17 ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνοιξιν τῆς ἐκθέσεως, ἀπὸ τῆς ὁποίας αὐτὴ ἑαυτὴν ἀπέχλεισεν ἡ Ἑλλάς! Ἐπειδὴ δὲ ὁ τὴν 20 ἀπελθὼν κ. Παλάσχας κατ' ἀνάγκην ἐμελλε νὰ διανύσῃ 5—6 ἡμέρας ὁδοιπορῶν, ἐντεῦθεν ἔπεται ὅτι μόλις τῇ 26 τοῦ μηνὸς ἦν δυνατὸν νὰ φθάσῃ εἰς Παρισίους, ὅτε, διαρκοῦντος τοῦ Συνεδρίου 10 ἡμέρας μέχρι τῆς 30 τοῦ μηνὸς, μόλις ἠδύνατο νὰ προφθάσῃ τὴν τελευταίαν συνεδρία-

σιν ἢ νὰ εὕρῃ τὰ τοῦ Συνεδρίου μέλη τραπέντα ἤδη εἰς ἐκδρομὰς ἢ διασκεδάσεις καὶ εὐωχίας, ὡς συνήθως συμβαίνει τοῖς Συνεδρίοις κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας, ὧν εὐφροσύνως θὰ μετάσχη ὁ τῆς Ἑλλάδος ἀντιπρόσωπος· ὥστε εἰ μὴ κατωρθώθῃ ἐν τῇ πνευματικῇ πανδαισίᾳ κατὰ τὰς συνεδριάσεις καὶ ὁ κ. Παλάσκας νὰ παρακαθήσῃ μεταξὺ τῶν ἐξοχωτέρων τῆς Εὐρώπης γεωγράφων καὶ ἐπιστημόνων ἀνδρῶν *Bartle Frère, Bueyer, Becker, de Candolle, Daubrée, Dufour, Hoehstetter, Dupuy de Lôme, Kaufmann, Kiepert, Khanikoff, de Lesseps, Rutherford, Abcock, Levasseur, Le Verrier, Lütke, Nachtigal, Karl Martins, Alfred Murx, Petermann, Schweinfurth, de Quatrefages, Menabrea, Richthofeu, Saint Claire Deville, Schlagentweit, Sakunlinski, Semenoff, Hermann Bambéry, Vivien de Saint-Martin* καὶ πολυαρίθμων ἄλλων δευτερευόντων, θὰ ἀξιωθῇ ὁμως νὰ συνευωχήσῃ μετ' αὐτῶν, οὓς ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ εὐκαιρίᾳ καὶ περιστάσει, σπουδαιοτέρα ταύτης, ἀθρόους ὁμοῦ ἡδύνατό τις νὰ ἶδῃ καὶ συνδιαλεχθῇ ἐπιστημονικῶς μετ' αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ εἰ ὀλίγον πρότερον διορισθεῖς, ὡς κατὰ τὴν δευτέραν ἔκδοσιν ἡγγέλθη, προῦλάμβανεν ἐγκαίρως νὰ παρασταθῇ κατὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ Συνεδρίου ἐν ταῖς συνεδριάσεσιν αὐτοῦ, ἣν ἄρα γε δυνατόν, μήτε προειδῶς τὸ πρόγραμμα καὶ τὰ ἐν αὐτῷ προτεινόμενα πρὸς λύσιν ζητήματα, μήτε προμελετήσας αὐτά, νὰ ἀνοίξῃ τὸ στόμα ἐνώπιον τοσούτων σοφῶν ἀνδρῶν καὶ νὰ ὑψώσῃ φωνὴν ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς ἐν Ἑλλάδι γεωγραφικῆς ἐπιστήμης; πολλοῦ γε καὶ δεῖ, διότι ἀνάγκη νὰ ὁμιλήσῃ οὐχὶ περὶ ὧν γινώσκει, ἀλλ' ὠρισμένως περὶ ὧν πρόκειται, καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πάλιν ἄφωνος ἤθελε μείνει ἡ Ἑλλὰς διὰ τοῦ οὕτω καθ' ὑστεροβουλίαν ἀποσταλέτος ἀντιπροσώπου αὐτῆς καὶ ἀποδείξῃ

ὅτι στάσιμος καὶ ἀκίνητος ἔμεινε ἐν ταῖς γεωγραφικαῖς ἐπιστήμασι, ὅπερ χεῖρον τοῦ πρώτου ἐστίν.

Τοιαῦτά εἰσι τὰ ἀποτελέσματα τῆς ὑστεροβουλίας τῶν διεπόντων τὰ τῆς πολιτείας, δυσάρεστα, πικρὰ καὶ τὴν τοῦ ἔθνους ὑπόληψιν διακυβεύοντα ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ καὶ πολιτικῷ κόσμῳ, τῆς εὐνοίας καὶ συνδρομῆς τοῦ ὁποίου πρὸ πάντων ἀνάγκη ἔχει ἡ Ἑλλάς.

Περὶ δὲ τῶν ἐλατηρίων τῆς παλιμβουλίας, ἅπερ οὐδ' ὁ πολυόμματος τύπος μέχρι τοῦδε κατώρθωσε νὰ ἀνακαλύψῃ καὶ γνωστοποιήσῃ ἵνα κρίνῃ τις ἀσφαλῶς περὶ αὐτῶν, οὐδὲν ἄλλο εἰπεῖν ἔχων, ἐπιπροσθέτω ὅτι αὕτη, ἔτι μᾶλλον τῆς ὑστεροβουλίας δεινώσασα τὴν θέσιν τοῦ ζητήματος, κατέστησε γελοίαν καὶ κωμικὴν τὴν ὑπόθεσιν καὶ προσέθηκε πλείονα μομφὴν εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ ἀρμοδίου ὑπουργείου. Διότι, ἂν κατὰ τὴν πρώτην ἔκδοσιν πράγματι ἀντίθετο ἦ τῆς ἐν τῷ Συνεδρίῳ ἀντιπροσωπείας ἐντολὴ τῷ πρὸ τινος χρόνου εἰς Παρισίους μεταβάντι κ. Νικολαΐδῃ, ὅστις καὶ ὡς καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ὡς δεινὸς περὶ τὰ μαθηματικὰ ἀρμοδιώτερος ἦν πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἐντολῆς, καὶ δὲν ἀφηρεῖτο κατὰ τὴν δευτέραν ἔκδοσιν ἀπ' αὐτοῦ, ἀναντιρρήτως εὐχερεστέρα καὶ εὐνουςτέρα καθίστατο ἡ τοῦ ζητήματος θέσις ἐν τῷ Συνεδρίῳ καὶ σὺν ταύτῃ καὶ ἡ τῆς Ἑλλάδος. Περὶ δὲ τῆς ἐκθέσεως καὶ τῶν ἐκθεμάτων τὰ δέοντα προτάξας ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς ὀλιγορίας καὶ ἀπροβουλίας τῆς πεπτωκυίας Κυβερνήσεως καὶ ἀποδείξας ὅτι καὶ ἡ Ἑλλάς ἠδύνατο νὰ συγκροτήσῃ ἐν μικρὸν τμήμα πρὸς τοῖς τῶν ἄλλων ἐθνῶν, πεπολιτισμένων τε καὶ βαρβάρων, ἂν ὁ ἀρμοδῖος ὑπουργὸς, ἅμα τοῦ ὑπουργείου τὴν διεύθυνσιν ἀναλαβὼν, πρῶτισται καθήκον του ἐθεώρει τὴν λύσιν τοῦ διεθνοῦς καὶ παγκοσμίου

τούτου ζητήματος καὶ δεόντως ἐμερίμνα περὶ αὐτοῦ, ἀρκοῦμαι νὰ ὑποβάλω εἰς τὴν σκέψιν καὶ κρίσιν τοῦ ἀναγνώστου τὴν ὀλγεινὴν ἐντύπωσιν, ἣν θὰ ἐμποίησῃ εἰς τοὺς φιλέλληνας (εἰσάτας τῶν ἐκθεμάτων πάντων τῶν ἐθνῶν ἢ ἐκ τοῦ περιβόλου τῆς ἐλθέσεως ἀπουσία τῆς Ἑλλάδος, ὅταν περιερχόμενοι τὰ διάφορα τμήματα καὶ διάφορα θεώμενοι ἐκθέματα καὶ περιεργαζόμενοι φθάσωσιν εἰς τὸ τῆς φίλης ἡμῖν γείτονος Τουρκίας, τῆς ὁποίας ἡ Κυβέρνησις προνοητικωτέρα ἡμῶν δειχθεῖσα καὶ ἀντιπροσώπους ἐγκαίρως ἐπεμφεῖ εἰς τὸ Συνέδριον καὶ περὶ ἐκθεμάτων ἐφρόντισεν ἐν καιρῷ τῷ δεόντι, καὶ ἴδωσιν ἐν αὐτῷ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι ὁ μὲν πρωθυπουργὸς αὐτῆς πρῶτος τὸ παρὰ δειγμα δοὺς χάρτην τοῦ Βοσπόρου, οἱ δὲ τοῦ ἐπιτελείου ἀξιωματικοὶ μέγαν χάρτην τῶν ὁρίων τῆς Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος φιλοπονήσαντες ἀπέστειλαν εἰς τὴν ἐκθεσιν καὶ ἄλλοι ἄλλα βιβλία καὶ συλλογὰς πρὸς ἀπαρτισμὸν ἰδιαιτέρου τμήματος. Ὅποιαν δὲ χάραν καὶ εὐφροσύνην θὰ αἰσθανθῶσιν οἱ τῶν ὁμογενῶν ἐπισκεπτόμενοι τὴν ἐκθεσιν καὶ ζητοῦντες νὰ ἴδωσι τὸ ἑλληνικὸν τμήμα ἐν αὐτῇ, ταύτην πιστεύω ὅτι θὰ σπεύσωσι νὰ ἀνακοινώσωσιν εἰς τὴν Κυβέρνησιν.

Ἄλλως δὲ καὶ αὐτὰ τὰ μέλη τῆς Κυβερνήσεως, εἰ, ὥς μὴ τοιαῦτα, ἀλλ' ἀπλῶς ὥς Ἕλληνες φύσει εὐερέθιστοι τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν, ἐτύγχανον καθ' ὑπόθεσιν διατρίβοντα ἐν Παρισίοις κατὰ τὴν δεκαήμερον τοῦ Συνεδρίου καὶ τριακονθήμερον τῆς ἐλθέσεως ἀρκείαν ἀπὸ τῆς 3/15 Ἰουλίου μέχρι τῆς 3/15 Αὐγούστου καὶ καθ' ἑκάστην περιήρχοντο τὴν μεγαλοπρεπείαν τοῦ Λούβρου αἰθούσαν καὶ αὐλὴν, μετὰ περιεργείας καὶ ἐνδιαφέροντος θεώμενα τὰ κομψότατα τῶν ἐν αὐτῇ ἐκθεμάτων τμήματα πάντων τῶν ἐθνῶν,

δύνανται κάλλιστα νὰ ἐννοήτωσιν ὁποῖαν ἀλγεινὴν ἐντύπωσιν ἤθελὲν ἐμποιήσῃ αὐτοῖς ἡ ἐκ τοῦ σοφοῦ ἐκείνου Συμεδρίου καὶ τοῦ παγκοσμίου ἐκείνου περιδόλου ἀπουσία τῆς Ἑλλάδος καὶ μόνης, καὶ νὰ ὁμολογήσωσιν ἐν αὐτοῖς τοῦλάχιστον ὁποῖους κεραυνούς ἤθελον ἐσπρηνδονίσει πρὸς τοὺς τυχὸν ἐρωτῶντας Γάλλους φίλους «ποῦ ἐστὶν ἡ Ἑλλάς» κατὰ τῆς Κυβερνήσεως ἐκείνης, ἥτις δι' ἀτύγγνωστον ἀναληγῆσίαν ἐπὶ τοσοῦτον ἐξηυτέλισε τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐταπείνωσε τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἐνώπιον τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου καὶ τῶν βαρβάρων τῆς Ἀνατολῆς. Ἐπειδὴ δὲ τὰ οὕτω κακῶς γενόμενα οὐκ ἀπογίνονται, εὐχομαι ἵνα τὰ παθήματα διδακτικώτατα μαθήματα γίνωσιν ἡμῖν καὶ ἵνα οὐδεμία ἄλλη ἐλληνικὴ Κυβέρνησις ἐν μελλούσῃ περιπτώσει περιπέσῃ εἰς τὸ αὐτὸ ἀμάρτημα, τὸ γὰρ δις ἐξαμαρτεῖν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος οὐχ' ἐλληνικὸν οὐδὲ τῶν εὐ φροσυντῶν ἐστίν, ὡς διδάσκει τὸ πρόσφατον τῆς φιλομούσου καὶ φιλεπιστήμονος Γαλλίας παράδειγμα, ἥτις πρὸ τοῦ πολέμου ὀλιγορῆστα τῆς γεωγραφίας, ἐπέισθη ἐν αὐτῇ περὶ τῆς γεωγραφικῆς ἀμαθείας τῶν τέκνων τῆς, ὅτε ὁ Γαμβέτας ὑπὸ τὴν κλαγγὴν τῶν ὀπλῶν ὑπολαβὼν ὅτι ἡ μάθησις τῆς γεωγραφικῆς ἐπιστήμης ἔργον ἐστὶν ὀλίγου χρόνου καὶ τουτοῦ, μαινομένου τοῦ Ἀρεως ὑπ' αὐτὰ τῆς πρωτεύουσῃς τὰ τεῖχη καὶ τῶν πολεμίων κατασκηνοῦντων ἐν τῇ χώρᾳ, τῆς γεωγραφίας καθηγητὰς καὶ διδασκάλους ὡρῶν ἐν τοῖς σχολείοις καὶ γυμνασίοις! Ἡ δὲ Γαλλικὴ Κυβέρνησις ἐκ τοῦ μεγάλου παθήματος κατανοήσασα τὴν μεγάλην τῆς γεωγραφίας δύναμιν καὶ ἰσχὺν πάραυτα ἀναδιωργάνωσε τὰ τῆς διδασκαλίας τῆς γεωγραφίας ἐν ἅπασι τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις τοῦ κράτους κατὰ τὸ

σύστημα τῶν νικηφόρων πολεμίων Γερμανῶν, καὶ διακαῶς ἐπιθυμοῦσα νὰ προαγάγῃ ὅσον οἶόν τε περαιτέρω πάντας τῆς γεωγραφίας τοὺς κλάδους συνεχάλεσε τὸ διεθνὲς Συνέδριον τῶν σοφῶν τοῦ κόσμου καὶ τὴν παγκόσμιον προὔκάλεσεν ἔχθῃσιν ἵνα ἐκ τῶν λόγων πεισθῇ καὶ ἐν τοῖς ἔργοις ἰδῇ πάσας τὰς προόδους τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἐν ταῖς γεωγραφικαῖς ἐπιστήμαις καὶ ἰδίᾳ τῶν ἀντιπάλων Γερμανῶν, τοὺς ἐπιστημοτέρους τῶν ὁποίων γεωγράφους ὀνομαστὶ κατ' ἰδίαν ὡς φίλους μετὰ πολλῆς φιλοφροσύνης προσεκάλεσεν εἰς τὸ Συνέδριον καὶ τὴν ἔχθῃσιν.

Τούτων τοίνυν οὕτως ἐχόντων καὶ τῆς γεωγραφίας παρ' ἡμῖν ἐν Καρὸς μοίρα καὶ ἐν οἰκτρᾷ διατελούσης καταστάσει, ἐὰν πράγματι ἡ Κυβέρνησις ἡμῶν κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Γαλλικῆς ἐπιθυμῇ ἐν μέρει μὲν νὰ ἀποτρίψῃ τὴν προσαπτομένην αὐτῇ μομφήν, ἐν μέρει δὲ νὰ ἐπανορθώσῃ καὶ τὰ τῶν μέχρι τοῦδε Κυβερνήσεων παρημελημένα καὶ καθόλου νὰ ἀνυψώσῃ εἰς τὴν προσήκουσαν θέσιν καὶ περιωπῇ τὴν διδασκαλίαν τῆς γεωγραφικῆς ἐπιστήμης, ὀφείλει νὰ ἐπιστήσῃ τὴν δέουσαν προσοχὴν ἐπὶ τῶν ὑποσυναπτομένων παρατηρήσεών μου πρὸς τὸ ἐθνικὸν ἡμῶν Πανεπιστήμιον, ὑπαγορευθεῖσῶν ἐκ πολυχρονίου σπουδῆς καὶ διδασκαλίας τῆς γεωγραφίας καὶ ἐκ συναισθήσεως καθήκοντος ὀφειλομένου τῇ πεφιλημένῃ πατρίδι παρὰ πάντων τῶν τέκνων αὐτῆς, ἐχούσης ἀνάγκην καὶ τῆς συνδρομῆς τοῦ ἐλαχίστου.

Ἀλλὰ τῆς Κυβερνήσεως, τῆς τε παρῶχῃμένης καὶ τῆς ἐνεστῶσης, εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν τοῦ κράτους πραγμάτων ἀσχολουμένης καὶ μηδὲ καιρὸν πολὺν ἐχούσης νὰ καταναλίσκῃ εἰς τοιαῦτα ἐπιστημονικὰ ζητήματα, μὴδ' ἐπισταμένης καλῶς τὸ παράπαν τίτι

τρόπῳ διεξαχτέα εἰσι ταῦτα, ὑπολείπεται νὰ ἐξετασθῇ καὶ ἐξακριβωθῇ μήπως μέρος τι, μικρὸν ἢ μέγα, τῆς ἐπὶ τῶν δύο Κυβερνήσεων καταπεσούσης μομφῆς ἐπὶ τῇ ὀλιγωρίᾳ, ἀπροβουλίᾳ, ὑστεροβουλίᾳ καὶ παλιμβουλίᾳ δύναται ἀμέσως ἢ ἐμμέσως νὰ ἐπιρριφθῇ καὶ ἀλλαχοῦ ποι ἐκτὸς τῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ ἁρμοδίου ὑπουργείου αὐτῆς; Ἡ πρόχειρος ἀπόκρισις τῆς περιεσκεμμένης ταύτης ἐρωτήσεως ἀναντιρρήτως καὶ ταφατική ἐστι καὶ ὀριστική, ἀπροκαλύπτως καὶ εὐπαρησιάστως ὁμολογοῦσα ἡμῖν ὅτι, εἰ μὲν ὑπῆρχεν καὶ ἐν ἡμῖν, ὡς παρ' ἄλλοις, συστημένη γεωγραφικὴ ἐταιρία, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν ταύτης κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνῆκεν ἡ τοῦ ζητήματος τούτου διεξαγωγὴ, ἐν μέρει μόνον ἐπικουρούσης τῆς Κυβερνήσεως εἰς πραγμάτων τῶν ἀποφάσεων καὶ ἡ ἐν περιπτώσει ὀλιγωρίας δικαία κατάμεμψις κατ' αὐτῆς καὶ μόνης ἔπρεπε νὰ στραφῇ. Ἀλλὰ τοιαύτης δυστυχῶς μὴ ὑπαρχούσης καὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος καθαρῶς ἐπιστημονικοῦ ὄντος, τίς ἄλλος ἐδικαιοῦτο αὐθορμήτως καὶ αὐτεπαγγέλτως ἀπ' ἀρχῆς νὰ ἀναλάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν καὶ μετὰ τῆς δεούσης προνοίας καὶ προνοτίας νὰ σπεύσῃ εἰς τὴν ἀξιοπρεπῆ διεξαγωγὴν καὶ λύσιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ ζητήματος παρὰ μόνον τὸ ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον; διότι τοῦτο ἴδιον ἔργον πρὸς τῇ διδασκαλίᾳ καὶ ἱερὸν καθήκον πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔχον μετὰ τῆς προσηκούσης προσοχῆς καὶ ἐπιμελείας νὰ παρακολουθῇ τὰς ἐν πᾶσι τοῖς κλάδοις τῶν ἐπιστημῶν γινομένας προόδους καὶ ἐπιδόσεις καὶ πάντα τὰ κατὰ καιροὺς ἐκτάκτως συμβαίνοντα ὑπὲρ αὐτῶν ἐν τῷ πεπολιτισμένῳ κόσμῳ, μετὰ σπουδῆς καὶ προθυμίας, τοιαύτης λαμπρᾶς εὐκαιρίας παρουσιασθείσης, ὧφειλεν ἐκ πρώτης ἀρχῆς ἅμα ἀνεφύῃ τὸ ζήτημα

νὰ ἐνστερνισθῇ αὐτὸ καὶ μετὰ δραστηριότητος ἐνεργήσῃ πᾶν ὅ,τι δυνατόν καὶ ἐφικτόν παρ' ἡμῖν νὰ κατορθωθῇ εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῆς ὑποθέσεως.

Τούτου τεθέντος, ἀδιτάκτως πιστεύων ὅτι ὁ πρὸς τοὺς μυσταγωγοὺς τῆς ἐπιτήμης, τοὺς δαδούχους τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας, γεγαροὺς καθηγητὰς τοῦ Πανεπιστημίου δικαίως ὀφειλόμενος σεβασμὸς οὐδόλως ἐλαττοῦται, ἐάν ποτε τῶν πολυαρίθμων τῶν μαθητῶν, τοῦ λόγου ἀφάμενος, παρῶρησίᾳ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῖς ἐξείπῃ —κατὰ γὰρ τὸν Σταγειρίτην φίλος μὲν Πλάτων φιλικότητι δ' ἀλήθεια—εὐθαρσῶς τοῦτο ποιῶ, ἐν πεποιθήσει διατεινόμενος ὅτι τὸ Πατεπιστήμιον πρὸ 6 μηνῶν μαθὼν ὅτι ἡ γαλλικὴ Κυβέρνησις καὶ ἡ Γεωγραφικὴ τῶν Ἡαρισίων ἐταιρία ἐξέδωκαν προσκλήσεις πρὸς πάσας τὰς Κυβερνήσεις καὶ πρὸς πάσας τὰς γεωγραφικὰς ἐταιρίας περὶ συγκροτήσεως παγκοσμίου Συνεδρίου τῶν γεωγραφικῶν ἐπιστημῶν καὶ παγκοσμίου ἐκθέσεως τῶν διανοητικῶν προϊόντων αὐτῶν, ὥφειλε πάραυτα νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τῆς πρώην Κυβερνήσεως περὶ διορισμοῦ ἀντιπροσώπων καὶ περὶ προπαρασκευῆς καὶ καταρτισμοῦ ἐκθεμάτων καθ' ὃν τρόπον ἐν τῷ τρίτῳ ἀρθρῷ πεδείχθη, καὶ ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἐπιτελοῦν τὸ καθήκον τοῦτο οὐδεμίαν εὕρισκεν ἡχώ παρὰ τῷ τότε ὑπουργῷ τῆς παιδείας καὶ οὐδόλως εἰσχοῦετο, τότε αὐτοδικαίως, ἔχον ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἐκ τῆς ἀδιαφορίας καὶ ἀπραξίας προκύψουσα μομφὴ κατὰ τῆς Κυβερνήσεως καὶ δι' αὐτῆς καθ' ὅλου τοῦ ἔθνους, ἐμελλεν ἐξ ἅπαντος νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τοῦ Πανεπιστημίου, ὥφειλε νὰ ἐνεργήσῃ τὰ δέοντα ἐντὸς τοῦ κύκλου τῆς ἐπιστημονικῆς δικαιοδοσίας πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ ἐκ τῆς ὀλιγωρίας μέλλοντος νὰ προσαφθῇ πικροῦ ἐλέγχου κατὰ τοῦ πανελληνίου, διὰ

τῶν θουσιῶν τοῦ ὁποίου ἰδρύθη τε καὶ συντηρεῖται, καὶ τοῦ ὁποίου τὴν πνευματικὴν οὐτως εἶπεῖν ἀκρόπολιν ἀποτελεῖ, καὶ πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Πανεπιστημίῳ, εἰμὴ, ὡς ἀλλὰ τοῦ, προάγονται πᾶσαι ἐν γένει αἱ ἐπιστῆμαι, ἐπιτυχῶς ὁμῶς διδάσκονται καὶ συντόνως καλλιεργοῦνται. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ δεόντα γενέσθαι ἐν τῷ προκειμένῳ ζητήματι.

Ἀγνώστου ὁμῶς ὄντος μοι ἂν τὸ πρῶτον τῶν ἀνωτέρω ὑποδειχθέντων καθηκόντων ἐξεπλήρωσαν αἱ Ἀκαδημαϊκαὶ ἀρχαὶ ἥτοι ἂν ἀπεπειράθησαν νὰ ὑποδείξωσι τὸ δεόν γενέσθαι τῇ πρώτῃ Κυβερνήσει, ἐφ' ἧς ἐγεννήθη τὸ ζήτημα καὶ ἀνεκινήθη, ἢ τῇ ἐνεστώσῃ, ἐφ' ἧς καὶ ὑφ' ἧς μὴ κατανοηθὲν καὶ ἐκτιμηθὲν ἔπρεπε, καίπερ ὀλίγον βραδέως, νὰ λυθῇ ἀξιοπρεπῶς, γνωστότατον καὶ ἀναμφισβήτητον ἐκ τῶν ὑστέρων ἀποδείκνυται ὅτι τὸ ἐθνικὸν Πανεστήμιον, ὅπερ τῶν πρῶτων τάνεων αὐτοῦ τινες ἐν τοῖς ἀκαδημαϊκοῖς λόγοις δὲν παύουσιν ἐξαίροντες ὡς ὑπερέχον πολλῶν τῆς Γερμανίας Πανεπιστημίων, παραγνώρισαν τὴν θέσιν καὶ ἀξιοπρέπειαν οὐδὲ τὸ δεύτερον τῶν καθηκόντων αὐτοῦ ἐξεπλήρωσεν, ἥτοι οὐδὲν ἐπραξεν ὡς ἐκ τῶν πραγμάτων γίνεται δῆλον, ἀλλ' ἀφῆκε τῇ ἐνεστώσῃ Κυβερνήσει, ἥτις ὤφειλε ἢ νὰ ζητήσῃ τὴν σύμπραξιν τοῦ Πανεπιστημίου ἢ ἀποκλειστικῶς νὰ ἀναθέσῃ αὐτῷ ὡς ἀρμοδιωτέρῳ τὴν ὑπόθεσιν ὅλην, νὰ λύσῃ κατόπιν ἐορτῆς τὸ ζήτημα κακὴν κακῶς πρὸς τὸ ἀκουσθῆναι, θεαθῆναι καὶ γραφῆναι ἴσως, ὅπως ἤδη ἔλυσεν αὐτό. Ὁ ἐπιστημονικὸς κόσμος ὅλων τῶν ἐθνῶν ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου συνεκινήθη ἀπὸ τῆς νομιοδυτικῆς γωνίας τῆς Εὐρώπης ἥτοι τῆς δυστυχοῦς Ἰσπανίας, ἥτις καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τῆς μανίας τοῦ Ἄρεως διατελοῦσα, οὐδόλως ἐλησμόνησεν ἢ πα-

ρημέλητε τὴν θεραπείαν τῶν Μουσῶν, ἀλλὰ δύο ἀπέ-
 στειλε ἀντιπροσώπους εἰς τὸ Συνέδριον, μέχρι καὶ τῆς
 Ἀμερικῆς αὐτῆς πεμφάτης ιδίους ἀντιπροσώπους· ἡ μι-
 κρὰ τῆς Γερμανίας πόλις Γόθα τρεῖς ἀντιπροσώπους
 ἐπισήμους γεωγράφους ἐπεμφε τὸν *B. h. n.*, *H.issenstein*
 καὶ *Hermann Wagner*. μόνοι ἡμεῖς ἐνταῦθα μετὰ
 Στωϊκῆς ἀπαθείας καὶ ἀδιαφορίας ἠνέχθημεν τὰ γε-
 νόμενα καὶ μετὰ Σινικῆς ἐπιμονῆς ἀμετακίνητοι ἐμ-
 μένομεν τοῖς κακῶς κειμένοις καλεστώσιν ἐν τῇ τῶν
 γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν πολιτείᾳ, μὴ θέλοντες
 νὰ μετακινήσωμέν τι τῶν μετακινήσεως δεομένων καὶ
 διορθώσεως χρηζόντων. Καὶ οἱ Γάλλοι δέ, ὡς προ-
 εῖρηται, πρὸ τοῦ πολέμου μὲν πειρρρονοῦντες τὴν
 γεωγραφίαν, ψυχρῶς διέκειντο πρὸς αὐτὴν καὶ δὴ
 ἀμαλῶς εἶχον ἐπιτάτῃ τῆς ἀνάγκης, ἀπὸ δὲ τοῦ
 πολέμου, ἐφ' ᾧ δίκας τῆς γεωγραφικῆς περιφρονή-
 σεως καὶ ἀμαθείας ἔδωκαν, ἡ Κυβέρνησις διάπυρον
 ζῆλον ἐνέπνευσε καὶ ἐν τῷ στρατῷ καὶ ἐν τοῖς ἐπι-
 στημονικοῖς ἐκπαιδευτηρίοις, καὶ ἐν τοῖς σχολείοις,
 καὶ ἐν τοῖς βιβλιοπωλείοις καὶ ἐν πάσαις τοῦ λαοῦ
 ταῖς τάξεσι εἰ καὶ τὸναντίον διατείνονται οἱ θέλον-
 τες τὴν ἀλήθειαν νὰ ἀποκρύψωσιν ἐπιπροσθέτοντες
 ὅτι τοῦ μεγάλου τούτου ζήλου καὶ τῆς γεωγραφικῆς
 προόδου ἅμετον ἀποτέλεσμά ἐστίν ἡ τοῦ διεθνοῦς
 Συνεδρίου συγκάλεσις καὶ τῆς ἐκθέσεως συγκρότη-
 σις, τοῦ ὁποῦ ἡ ἐναρξίς κατὰ τὰς νεωτάτας εἰδή-
 σεις τελεσθεῖσα τῇ 20 ἀντὶ τῆς 18 τοῦ μηνός, ὡς
 πρότερον εἶχεν ἀγγελθῇ, πομπωδέστατα ἐπανηγυ-
 ρίσθη ἐν Παρισίοις, καθ' ἣν παρήσαν ὁ πρόεδρος τῆς
 Γαλλικῆς δημοκρατίας *Mic-M. h. m.*, ὁ ἀρχιδούξ τῆς
 Αὐστρίας Ἀλβέρτος, ἡ μεγάλη δούκισσα τῆς Ῥωσ-
 σίας Μαρία, οἱ ὑπουργοί, οἱ ἀνώτεροι πολιτικοὶ καὶ

στρατιωτικοὶ ὑπάλληλοι, τὸ διπλωματικὸν σῶμα, ἐν οἷς διεκρίνοντο οἱ πρέσβεις τῆς βορρείου Γερμανίας καὶ τῆς Αὐстро-Οὐγγαρίας πρίγκηψ *Hohenlohe* καὶ ὁ δούξ *Arronvi*. Ἐν δὲ τῇ ἐκθέσει καθ' ἑκάστην πλῆθος ἄπειρον καὶ ἐκ τῶν ἐργατικῶν τάξεων συνωθεῖται ἀκορέστως θεώμενον τὰ διάφορα ἐκθέματα τῆς προοδοῦ τῶν γεωγραφικῶν ἐπιστημῶν.

Ἐκ τῶν εἰρημένων πρόδηλόν ἐστι ὅτι τὸ ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον, εἰς τὴν ἀρμοδιότητα καὶ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ὁποίου ἐν ἐλλείψει γεωγραφικῆς ἐταιρίας ἀνῆκεν ἢ τοῦ ζητήματος ἑγκαιρος καὶ ἀξιοπρεπῆς λύσις παρημέλησεν ἐν τῶν σπουδαιοτέρων καθηκόντων αὐτοῦ, τῶν ἀναγομένων εἰς τὰς διεθνεῖς πνευματικὰς σχέσεις ἡμῶν τῶν νεωτέρων πρὸς τὰ ἀνθρωπέντα ἡδὴ ἐν τῷ πολιτισμῷ καὶ ταῖς ἐπιστήμαις εὐρωπαϊκᾷ ἔθνει, ἐν ᾧ ἔπρεπε δεόντως ἐκτιμῆσαι τὴν σύμπτωσιν τῆς λαμπρᾶς ταύτης εὐκαιρίας νὰ θεωρήτῃ ὡς εὐτύχημα διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐπισήμως προσκληθεῖσαν νὰ παρακαθήσῃ ἐν τῇ παγκοσμίῳ πνευματικῇ τραπέζῃ ἵνα οὐ μόνον ἀποδείξῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπιδείξῃ ἐνώπιον τοῦ ἀδεκάστου κριτηρίου τῶν σοφῶν τῆς Εὐρώπης τὴν πραγματικὴν πνευματικὴν ὑπεροχὴν αὐτῆς ἐπὶ τῶν ἄλλων τῆς Ἀνατολῆς ἔθνων καὶ ἡ ἐπίσημος αὕτη διαβεβλώσις, μέλλουσα τῶν μὲν φιλελλήνων νὰ κρατύνῃ καὶ ἐπιρρώσῃ τὴν πεποιθήσιν, τῶν δὲ ψυχρῶς διατεθειμένων ἐκ προκαταλήψεως καὶ εὐκαιρίαν ἀναμενόντων νὰ ὀνειδίζωσι ὁλόκληρον τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, τὰ στόματα νὰ φιμώσῃ, ἀναμφισβήτητως ἤθελε προσθέσει πολλὴν βαρύτητα εἰς τὴν πολιτικὴν πλάστιγγα τοῦ μέλλοντος τῆς Ἑλλάδος καθόσον γνωστὸν ἐστὶν ἐκ τῆς ἱστορίας ἀρχαίας τε καὶ νέας ὅτι ἡ πνευματικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ δύναμις τῶν

ἔθνων ἰσχυροτέρα καὶ κραταιότερα πάτης ἄλλης μὴ τοιαύτης ἐστίν.

Ἐὰν δὲ νῦν ἐντεῦθεν ὁρμώμενός τις ἐπιχειρήσῃ νὰ ἐξιχνιάσῃ τὰ αἷτια τῆς τοιαύτης τοῦ πανεπιστημίου ὀλιγωρίας καὶ νὰ ἀποκαλύψῃ αὐτά, ἀναγκάζεται ὁ μὴ μεμυημένος ἐν τοῖς μυστηρίοις τῶν Ἀκαδημαϊκῶν ἀρχῶν αὐτοῦ νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ταῦτά εἰσιν ἡ ὕλικά ἡ πνευματικά· ἀλλ' ἡ μὲν ὑπόθεσις τῶν πρώτων αἵρεται ἐκ τοῦ μέσου καὶ ἐντελῶς ἐξαφανίζεται καὶ ἐξ ἄλλων μὲν προηγουμένων καὶ ἐκ τῆς ἀγγελίας τοῦ τύπου, ὅστις πρὸ ἡμερῶν μὲν ἀνήγγειλεν ὅτι τὸ ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον ἀποστέλλει εἰς τὴν ἐν Κολωνίᾳ συγκροτηθησομένην βοτανικὴν ἢ κηπουρικὴν ἐκθεσιν δύο ἀντιπροσώπους, τοὺς κ. κ. Θ. Ὀρφανίδην καὶ Χελδράϊχ, χθὲς δὲ ἀνεκείνωσαν αἱ πρωῒναι ἐφημερίδες Νεολόγος καὶ Ἐφημερίς ὅτι ἀνεχώρησαν εἰς Κολωνίαν διὰ τοῦ τελευταίου Ἰταλικοῦ οἱ κ. κ. Θ. Ὀρφανίδης καὶ Χελδράϊχ ἵνα παραστῶσιν ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν αὐτόθι τελουμένην κηπουρικὴν ἐκθεσιν. Εἰ μὲν ἀληθές ἐστίν ὅτι δαπάνη τοῦ Πανεπιστημίου ἢ τοῦ ὑπουργείου ὡς ἀντιπρόσωποι ἀπεστάλησαν οἱ προμνημονευθέντες ἐπιστήμονες ἄνδρες εἰς μίαν τοπικὴν, μονομερῆ καὶ ἀσήμαντον ἐκθεσιν, περὶ ἧς οὐδὲν μέχρι τοῦδε ἀνέγνων ἐν ταῖς Γερμανικαῖς ἐφημερίσιν, αἵτινες εἰ ἄλλως εἶχε τὸ πρᾶγμα, πολὺν χρότον ἐμελλον νὰ ποιήσωσι καὶ περὶ τῆς ἐκθέσεως ταύτης, ὡς περὶ τοῦ ἐν Παρίσις διεθνοῦς γεωγραφικοῦ Συνεδρίου καὶ τῆς ἐκθέσεως αὐτοῦ, καθ' ἑκάστην σχεδὸν ποιούσι, τότε ἀληθῶς ἀγεξήγητος ἀποβαίνει ἡ σκέψις, κρίσις καὶ ἀπόφαισις τῆς Ἀκαδημαϊκῆς Συγκλήτου ἢ τοῦ ὑπουργείου τῆς παιδείας ἀπέναντι τῆς περιγραφείσης ἀσυγγνώστου ὀλιγωρίας καὶ ἀπραξίας,

τῆς ἐπιδειχθείσης ὡς πρὸς τὸ διεθνὲς Συνέδριον καὶ τὴν παγκόσμιον ἔχθρην τῶν Παρισίων. Πραγματικῶς ἀπορεῖ τις τί πρῶτον καὶ τί δεύτερον νὰ θαυμάσῃ ἢ νὰ οἰκτείρῃ καὶ εἰς ποίαν θαυματουργικὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν νὰ ἀποδώσῃ ταύτην τὴν ἰδιάζουσαν καὶ ἀποκλειστικὴν πρόνοιαν περὶ τῆς ἐν Κολωνίᾳ κηπουρικῆς ἐκθέσεως. Τοιαῦτα ἀκατανόητα μυστήρια μόνον παρ' ἡμῖν δυστυχῶς συμβαίνουσι καὶ οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου, ὅπου σοφὴ πρόνοια καὶ ἀληθὴς εὐβουλία διέπει τὰ πράγματα· διότι τίνος Πανεπιστημίου Σύγκλητος ἢ τίνος κράτους ὑπουργεῖον ἤθελέ ποτε προτιμήσῃ μίαν κηπουρικὴν ἔχθρην, ἐξ ἧς μικρά, μονομερὴς καὶ εἰδικὴ ἢ ἐπιστημονικὴ ὠφέλεια, μιᾶς παγκοσμίου γεωγραφικῆς ἐκθέσεως συνδεδεμένης μετὰ διεθνοῦς Συνεδρίου συγκροτουμένου ἐκ τῶν σοφωτέρων τοῦ κόσμου ἐπιστημόνων, τῆς ὁποίας αἱ μεγάλαι ὠφέλειαι οὐ μόνον ἀποκλειστικῶς ἐπιστημονικαί εἰσιν, ἀλλὰ καθάλου παιδαγωγικαί, τεχνικαί καὶ διδακτικώταται, μέλλουσai οὐσιωδῶς νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τοῦ συστήματος καὶ τῆς μεθόδου τῶν μαθημάτων τῆς γεωγραφίας ἐν πᾶσι τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις τῆς μέσης καὶ δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ νὰ ἀνυψώσωσιν αὐτὴν εἰς τὴν ἀληθῆ καὶ πρέπουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν ἄλλων τῆς ἐκπαιδεύσεως στοιχείων.

Ὅθεν οὐ μόνον οἱ λόγιοι τῆς Γαλλίας ἀλλὰ καὶ οἱ πολιτικοὶ αὐτῆς ἄνδρες, τὸ μὲν τὰς μεγάλας ταύτας καὶ γενικὰς ὠφελείας πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες, τὸ δὲ καὶ ἐνθέρμως ἐπιθυμοῦντες τὰς πρὸ πολλοῦ χρόνου ὑφισταμένας φιλικὰς σχέσεις τῆς Γαλλίας μετὰ πάντων τῶν πεπολιτισμένων καὶ ἡμιπολιτισμένων ἐθνῶν τῆς οἰκουμένης νὰ εὐρύνωσι καὶ νὰ κρατύνω-

σιν ἐπομένως καὶ μετὰ τῆς Γερμανίας ἐπιτημονικῶς
 νὰ προοδοποιήσωσιν μίαν εἰρηνικωτέραν καὶ φιλικω-
 τέραν συγκοινωνίαν, ἐντελῶς διακοπείσαν ἀπὸ τοῦ πο-
 λέμου, σοφώτατα ἐπενόησαν τὴν συγκρότησιν τοῦ
 διεθνοῦς Συνεδρίου καὶ τῆς διεθνοῦς ἐκθέσεως τῶν
 διαφορῶν προϊόντων τῆς γεωγραφικῆς ἐπιστήμης ὡς
 μέσον χρησιμώτατον καὶ ἐπιτυχέστατον ἐν ταύτῃ·
 διότι πράγματι ἡ γεωγραφία πρὸ πασῶν τῶν ἐπιστη-
 μῶν ἐστὶν ἡ καταλληλοτάτη καὶ ἐπιτηδαιοτάτη πρὸς
 κατόρθωσιν εὐδιαλλάκτου κοσμοπολιτικοῦ συνδέσμου
 καὶ συλλόγου πάντων τῶν ὁμοτέχνων ἐπιστημόνων
 ἀνδρῶν. Τὴν δὲ μικρὰν ἀξίαν καὶ περιωρισμένην ὠφέ-
 λειαν τῆς ἐν Κολωνίᾳ κηπουρικῆς ἐκθέσεως οὐδεὶς
 ἐπιστημονικῶς σκεπτόμενος δύναται νὰ ὑποτιμήσῃ,
 οὔδε τὴν γενναίαν ἀπόφασιν τῆς Συγκλήτου ἢ τοῦ
 ὑπουργείου πρὸς ἀποστολὴν ἀντιπροσώπων τοῦ ἐθνι-
 κοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐκθεμάτων
 δικαιοῦται νὰ κατακρίνῃ, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ ἐπαινέσῃ
 ὀφείλει τὴν πρόνοιαν ταύτην καὶ φιλεπιστημοσύνην,
 εἰς προηγουμένως τό τε Πανεπιστήμιον καὶ τὸ ὑπουρ-
 γεῖον ἐν κοινῇ συνεννοήσῃ καὶ συμπράξῃ πληρέστατα
 ἐξεπλήρουν τὰ πρὸς τὸ διεθνὲς Συνέδριον καὶ τὴν
 διεθνή τῶν Παρισίων ἐκθετὶν ὀφειλόμενα καθήκοντα
 αὐτῶν· διότι, προκειμένων δύο καλῶν, ἐνὸς μείζονος
 καὶ ἐνὸς ἐλάσσονος, ἡ φρόνησις καὶ εὐβουλία ὑπαγο-
 ρεύει τὴν προτίμησιν τοῦ πρώτου, εἰ μὴ δυνατόν ἐστιν
 ἀμφοτέρω νὰ διαπραχθῶσιν, ἐκάτερα κατὰ τὴν ἰδιαι-
 τέραν αὐτῶν ἀξίαν καὶ βαρύτητα καὶ οὐχὶ τὰν ἀπαλιν.
 Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ὑποτεθέντων ὑλικῶν ἐλατη-
 ρίων τοῦ ζητήματος, τὰ ὅποια ἐκ πρώτης ἀρχῆς ἐφά-
 νησαν καὶ ἀκολούθως ἀπεδείχθησαν ἐκ τῶν ἔργων
 ὅτι οὐκ εἰσὶν ἡ κυρία τῶν παραμεληθέντων καὶ κακῶς

γενομένων αιτίαι. Τὰ δὲ πνευματικὰ ἐλατήρια, ἔχοντα
ρίζας βαθυτέρας καὶ ἀφανεῖς, ἀποτελοῦσι τὴν ἀληθῆ
τοῦ κακοῦ αἰτίαν, ἥτις ἀνάγκη πᾶσα νὰ ἀποκαλυφθῇ
ἵνα, ὁρθῆς διαγνώσεως γενομένης, ἐπέλθῃ ἡ προσή-
κουσα θεραπεία αὐτοῦ.

Καὶ προέρχονται τὸ μὲν ἐκ τῆς δυσαρέστου συναι-
σθήσεως ὅτι παντελῆς ἔλλειψις εἰδικῶν γεωγραφῶν
βασιλεύει παρ' ἡμῖν καὶ νῦν ἔτι δι' ἀσύγνωστον ὀλι-
γωρίαν καὶ ἀδιαφορίαν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῶν
κατὰ καιροὺς ὑπουργῶν τῆς παιδείας, τὸ δὲ καὶ ἐξ
ἀγνοίας τῶν ἐν τῷ προγράμματι τοῦ Συνεδρίου καὶ
τῆς ἐκθέσεως διατυπωθέντων πολυαριθμῶν ζητημά-
των τῶν διαφόρων κλάδων τῶν γεωγραφικῶν ἐπιστη-
μῶν, ἐν οἷς πολλὰ μὲν καθαρῶς μαθηματικά, πολλὰ
δὲ γεωλογικά, πολλὰ εἰς τὴν φυσικὴν, βοτανικὴν καὶ
ζωολογικὴν γεωγραφίαν ἀναγόμενα καὶ τινὰ μετε-
ωρολογικά· εἰ μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἐγίνωσκεν ἡ τοῦ Πα-
νεπιστημίου σύγκλητος καὶ τὸ Ἰνστιτούτον ὅτι καὶ
τῶν κλάδων τούτων καθηγηταί, ὧν οὐκ ὀλίγους δο-
κίμους καὶ ἐμπείρους ἀριθμεῖ ἡ φιλοσοφικὴ σχολὴ ἐν
τῷ φυσικομαθηματικῷ τμήματι, ἠδύναντο νὰ χρησι-
μεύσωσιν ἐν τῷ προκειμένῳ ζητήματι, ἀναμφιβόλως
ἠθέλον ἐγκρίτως προβῆναι εἰς τὴν ἐκλογὴν δύο ἐξ' αὐ-
τῶν, τῶν καταλληλοτάτων, καὶ ὑποβάλλῃ εἰς τὴν με-
λέτην αὐτῶν τὸ πρόγραμμα ἵνα ἐκλέξωσιν ὅσα τῶν
ζητημάτων ἀνήκουσιν εἰς τὸν κλάδον ἑκατέρου καὶ
ἐν ἀνέσει μελετήσαντες αὐτὰ ἀπέλθωσιν, ἐπιστάντος
τοῦ χρόνου, εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον, συγχομίζοντες καὶ
ὅσα ἐκθέματα ἦν δυνατόν νὰ παρασκευασθῶσι καθ'
ὃν πρεεῖπον τρόπον, καθ' ὅσον γνωστόν ἐστίν ὅτι καὶ
ἄλλα ἔθνη πλήν τῶν εἰδικῶν γεωγραφῶν καὶ γεωλό-
γους καὶ φυσικομαθηματικούς καὶ διασήμεους περιτη-

γητὰς ἀπέστειλαν εἰς τὸ Συνέδριον, καὶ οὕτως ἤθελεν ἀναπληρωθῇ ἡ τῆς εἰδικότητος ἑλλειψις χωρὶς νὰ ἀποκαλυφθῇ εἰς τὸν ἔξω κόσμον καὶ δωρεὰν νὰ ἐκτεθῇ ἡ Ἑλλάς ἐνώπιον τῶν ἄλλων ἐθνῶν.

Ἐκ τούτων δὲ μεταβαίνων εἰς τὴν ἀνακάλυψιν, καὶ διάγνωσιν τῶν αἰτίων, διὰ τὰ ὁποῖα ἐπὶ τοσοῦτον καταφρονεῖται καὶ περιφρονεῖται παρ' ἡμῖν ἡ γεωγραφικὴ ἐπιστήμη καὶ ἐπομένως παντελῆς ἐπικρατεῖ ἑλλειψις εἰδικῶν γεωγράφων καὶ διδασκάλων αὐτῆς, δυναμένων ἐπιτυχῶς νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὰς ἀπολύτους ἀνάγκας τῆς ἐν τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις διδασκαλίας, ἀπροκαλύπτως ὁμολογῶ ὅτι καὶ ἐνταῦθα, ὡς ἐν τῷ προεξετασθέντι ζητήματι, κατὰ πρῶτον λόγον αἰτιατέον μοι φαίνεται τὸ τῆς Παιδείας Ὑπουργεῖον, εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν ἀρμοδιότητα τοῦ ὁποίου ὑπάγεται καὶ τὸ ἀναγκαιότατον τοῦτο στοιχεῖον τῆς καθόλου ἐκπαιδεύσεως καὶ παρὰ τοῦ ὁποίου, εἰς χεῖρας κρατοῦντος τὴν διεύθυνσιν πάντων τῶν κλάδων τῆς ἐκπαιδεύσεως, δικαίως πάντες ἀπαιτοῦσι τὴν ἀνακάλυψιν τῶν οὐσιωδествάτων ἑλλείψεων αὐτῆς καὶ τὴν ἔγκαιρον καὶ προσήκουσαν θεραπείαν αὐτῶν, οὐχὶ δὲ μόνον τὴν κακόζηλον ἐπιμονὴν εἰς τὴν κατὰ κεραίαν τήρησιν ἀτελευτήτων ἐξωτερικῶν διατυπώσεων, αἰτινες τῇ διπλωματίᾳ μᾶλλον ἢ τῇ παιδεῖᾳ ἀνήκουσι, καὶ τὴν πρὸς τὸ ἀκουσθῆναι γινομένην ἔκδοσιν ἐγκυκλίων περὶ ἐπουσιωδествάτων πραγμάτων. Ἐπειδὴ ὅμως παρ' ἡμῖν κατὰ κακὴν μοῖραν αἱ κυβερνήσεις συνεχέστατα ἀλλάσσουν καὶ ἐπομένως οὔτε καιρὸν οὔτε δύναμιν πολλάκις ἔχουσι νὰ σκεφθῶσι περὶ σπουδαιοτάτων πραγμάτων καὶ νὰ διακρίνωσι τὰ οὐσιωδέστατα τῶν ἐπουσιωδествάτων, καὶ ἐπειδὴ οἱ οὔτω συνεχῶς ἀναβοκαταβαίνοντες ὑπουργοὶ τῆς παιδείας

πλήν ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων, συνήθως ἄμειροι τῆς προσηκούσης παιδείας πρὸς διεύθυνσιν αὐτῆς ταύτης τυγχάνουσι, τούτου ἕνεκα καὶ πάλιν ἡ τοῦ κακοῦ αἰτία πίπτει ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου καὶ μάλιστα ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει εἰδικῶς ἐπὶ τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς. Διότι τῶν τὰ τῆς παιδείας διεπόντων, ὡς προεῖρηται, ἐφημέρων ὄντων, τὸ μὲν Πανεπιστήμιον ἀπαλλαγμένον ὃν τῶν πολιτικῶν περιπετειῶν καὶ συνεχῶν μεταβολῶν διαμένει ἐδραῖον καὶ ἀκλόνητον, οἱ δὲ γεραροὶ καθηγῆται αὐτοῦ ἰσοθίως ἐξηστραλισμένοι ὄντες ἐν τῇ θέσει τῆς διδασκαλίας, ἀναμφοισθητικῶς εἰς τὴν βελτίωσιν καὶ προαγωγὴν τοῦ πανδιδακτηρίου ἀσκαρδαμυκτὶ ἀποβλέποντες, ὧφειλον ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ, ἀναπληροῦντες τὸ τε ὑπουργεῖον καὶ τὴν ἑλλειψιν γεωγραφικῆς ἐταιρίας νὰ μὴ μείνωσιν ἀπαθεῖς καὶ ἀδιάφοροι, ἀλλὰ νὰ σπεύσωσιν εἰς τὴν λύσιν αὐτοῦ καὶ μάλιστα οἱ τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς καὶ τοῦ φυσικομαθηματικοῦ τμήματος καθηγῆται· διότι εἰδικῶς εἰς τὸν κύκλον καὶ τὴν ἁρμοδιότητα ταύτης ἀνάγεται ἡ γεωγραφικὴ ἐπιστήμη. Ἀλλὰ ταύτην, οὐκ οἷδ' ὅπως, εἰσέτι μετὰ τοσοῦτον πάταγον, ἀπὸ τοῦ Γαλλο-Γερμανικοῦ πολέμου γενόμενον ἐν Εὐρώπῃ. ἥς ὅσα τῶν πανεπιστημίων πρὸ τοῦ πολέμου εἶχον ὀλιγορήσει, πάραυτα ἔσπευσαν μετ' αὐτὸν νὰ ἰδρῦσωσιν ἐδρας ἰδιαιτέρας, μὴ εὐδοκήσαντες νὰ ἀναγνωρίσωσιν ὡς σπουδαιότατον, ἀναγκαιότατον καὶ ἀναπόστατον μέρος τῆς σχολῆς ἀποτελεῦσαν, ἄνευ τῆς ὁποίας ἐλλιπέστατα καὶ μετέωρα πάντα τὰ λοιπὰ μαθήματα μένουσι διδασκόμενα, τοιαύτην λέγω ὑπόληψιν περὶ αὐτῆς καὶ πρὸς αὐτὴν ἔχοντες, βεβαίως ἐμελλον κατ' ἀναλογίαν τῆς ὑπολήψεως νὰ προσεγεχῶσι καὶ πρὸς τὸ αἶφνης καὶ ἀπροσδοκῆτως ἀνα-

φυσὴν ζήτημα αὐτῆς, ἥτοι νὰ θεωρήτωσιν αὐτὸ ὡς μηδεμίαν σχέσιν ἔχον πρὸς τε τὸ Πανεπιστήμιον καθόλου καὶ πρὸς τὴν φιλοσοφικὴν σχολὴν ἰδίᾳ. Ἄλλως δὲ πρόδηλόν ἐστιν ὅτι εἰ κατὰ τὴν ἀληθῆ ἀξίαν καὶ τὴν πραγματικὴν δύναμιν ἐξετίμων τὴν γεωγραφικὴν πιστήμην, πρὸ πολλοῦ, ἢ τοῦλάχιστον ἀφ' οὗ χρόνου δεόντως ἐκτιμηθεῖσα ἐν Εὐρώπῃ, ἀνεβιδάσθη εἰς τὴν πρέπουσαν θέσιν καὶ περιωπὴν, ὥφειλον, ἐνήμεροι τῶν διατρεχόντων ἐν τῇ τῶν ἐπιστημῶν προόδῳ καὶ προαγωγῇ διατελοῦντες, νὰ τοποθετήσωσιν ἐπὶ ἰδίας ἐδρας ἐντὸς τοῦ κύκλου τῆς σχολῆς καὶ νὰ συγκαταλέξωσιν αὐτὴν μεταξὺ τῶν λοιπῶν ἐπιστημονικῶν καὶ ἐκπαιδευτικῶν μαθημάτων διότι, ἐὰν παραβάλλῃ τις τὸ Πανεπιστήμιον πρὸς μεγάλην πνευματικὴν τράπεζαν, πολλῶν μὲν ἐδεσμάτων, πολλῶν δὲ βρωμάτων, παντοίων δὲ πομάτων καὶ ποικίλων τραγημάτων βρίθουσαν, ὧν ἕκαστοι τῶν προσερχομένων κατὰ τὴν ἀνάγκην, ἰδιάζουσιν κλίσιν, ὄρεξιν καὶ πόθον μεταλαμβάνουσιν, εὐκόλως ἐκ τῶν εἰρημένων δύναται νὰ πειθῇ ὅτι ἡ πολυτελεστάτη αὕτη τράπεζα, στερουμένη τῆς γεωγραφίας, ἄρτου στερεῖται καὶ οἱ φιλόμουσοι συνδαιτυμόνες ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐμφορούμενοι τῶν λοιπῶν τῆς τραπέζης ἀγαθῶν ἀπέρχονται ἄγευστοι ἄρτου, καὶ τοσοῦτον μᾶλλον παράδοξον φαίνεται τὸ πρᾶγμα, καθόσον ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ὁμολογουμένως μᾶλλον τῶν ἄλλων ἐθῶν τῆς Εὐρώπης ἄρτοφάγοι ἐσμέν, τὰ ὅποια ὁμως καὶ οὕτως ἔχοντα πρὸς τοῖς λοιποῖς καὶ ἄρτου ἀφθονίαν παρατιθέασιν ἐν ταῖς πλουσιωτάταις πνευματικαῖς τραπέζαις αὐτῶν διότι ἡ γεωγραφία καὶ μάλιστα ἡ πολιτικὴ πραγματευομένη περὶ τῶν ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς γῆς, ὡς κατοικητηρίου τοῦ ἀνθρωπίου

γένους, συμβάντων τε καὶ συμβαινόντων ἀποτελεῖ τὸ ἔδαφος καὶ τὴν βάσιν τῶν τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς μαθημάτων, τὰ ὅποια πάντοτε προϋποθέτουσι τὴν ἀκριβῆ τῆς πολιτικῆς τοῦλάχιστον γεωγραφίας γνῶσιν, ἅντις τῆς ὁποίας ἡ μὲν δίδυμος ἀδελφὴ αὐτῆς ἱστορία κατὰ τὸ γνωστὸν ἀξίωμα «ἡ γεωγραφία καὶ χρονολογία εἰσὶν ὀφθαλμοὶ τῆς ἱστορίας» μένει τυφλή, ἡ δὲ ἀρχαιολογία μετέωρος ἐπὶ τοῦ ἀγνώστου ἐδάφους τῆς γῆς τῆς τὰ μνημεῖα ὑποβατταζούσης καὶ περιεχούσης καὶ τὸ κυριώτατον καὶ οὐσιωδέστατον ἴσως πάντων ἡ ἐρμηνεία τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων συγγραφέων ἐλλιπεστάτῃ καὶ ἀτελεστάτῃ, καθ' ἣν οἱ καθηγήται ἢ ὑποθέτουσι γνωστὰ τὰ ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα πρὸς κατάληψιν τῶν κατὰ πᾶν βῆμα τῶν κειμένων ἀπαντώντων γεωγραφικῶν ὀνομάτων, ἢ δι' ὀλίγων λέξεων πειρῶνται νὰ γεωγραφήσωσι περὶ αὐτῶν ἵνα μὴ τὸν εἰς τὸ κύριον μάθημα προωρισμένον χρόνον καταναλώσωσιν εἰς τὴν γεωγραφίαν ἢ ἀναγκάζονται νὰ παραπέμψωσιν εἰς τὴν μήτε ἐν τοῖς γυμνασίοις μήτε ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ διδασκομένην πολιτικὴν γεωγραφίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, τὴν καὶ κλασικὴν λεγομένην, ἢ καὶ τελευταῖον ἐνίοτε καὶ αὐτοὶ μὴ ὄντες εἰδικοὶ γεωγράφοι ἀδυνατοῦσι νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς ὅσα ἢ τε ἐπιστήμη ἐν γένει καὶ ἡ γεωγραφία ἰδίως ἀπαιτοῦσι, πρὸς ἀπόδειξιν τῶν ὁποίων ἀρκοῦμαι ἐκ τῶν πολλῶν ἐν μόλιον παράδειγμα ἀπλούστατον νὰ ἀναφέρω τὸ ἐξῆς· ὁ Δημοσθένης λέγει ὅτι ὁ Φίλιππος κατέστρεψε 32 ἑλληνικὰς πόλεις καὶ ἀποικίας τῆς Χαλκιδικῆς, τῶν ὁποίων τὴν ἀπαρίθμησιν καὶ ἡ ἐπιστήμη ἀπαιτεῖ καὶ ὁ ἀκροώμενος μαθητῆς μετὰ περιεργείας ἐπιθυμεῖ νὰ ἀκούσῃ τὰ ὀνόματα ὧν καὶ νὰ μάθῃ τὴν θέσιν ἐκάστης καὶ τὴν πολι-

τικὴν σημασίαν ἵνα ἀκολουθῶς, μέλλων νὰ γίνη καθηγητῆς, δυνηθῇ ἀποχρώντως νὰ ἀποκριθῇ τῷ ἐρωτήσοντι μαθητῇ αὐτοῦ περὶ αὐτῶν, ἀλλ' ὁ καθηγητῆς ἀπαριθμῆσας 5—15, ἢ 20 τὸ πολὺ ἀδυνατεῖ νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω καὶ εὖρη τὰς ὑπολειπομένας ἄνευ συντόνου καὶ εἰδικῆς μελέτης τῆς γεωγραφίας. Ταῦτα ῥητέον μοι φαίνονται μερικώτερον περὶ τῆς ἰσχύος καὶ δυνάμεως τῆς γεωγραφίας καὶ παρὰ ταῖς λοιπαῖς ἐπιστήμαις, ἥτοι τῇ θεολογικῇ, τῇ ἱατρικῇ καὶ τῇ νομικῇ, ἐκάστη τῶν ὁποίων ἔχει τὴν ἰδιαιτέραν γεωγραφίαν πρὸς γνῶσιν τοῦ παρελθόντος τοῦ χώρου καὶ τοῦ τόπου.

Οὕτω τοίνυν τῆς γεωγραφίας τέλεον ἀποκλεισθείσης ἐκ τοῦ περιβάλλου τοῦ Ἑλληνικοῦ Πανεπιστημίου, οἷκαθεν ἐννοεῖται ἤδη ὅτι τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἀποκλεισμοῦ τούτου ἐπιβλαβέστατα ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τῆς μέσης καὶ δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως· διότι οἱ ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου ἐξερχόμενοι ἐντελῶς ἀγεωγράφηται καθηγηταὶ τῶν γυμνασίων καὶ διδάσκαλοι τῶν σχολείων ἐπιφορτιζόμενοι ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου νὰ διδάξωσι παραπληρωματικῶς καὶ τὴν γεωγραφίαν καὶ μὴ ἔχοντες τὸ θάρρος καὶ τὴν γεναιότητα νὰ εἰπωσι «Κύριε ὑπουργέ δὲν δυνάμεθα νὰ διδάξωμεν μάθημα, ὅπερ οὔτε ἐν τῷ Πανδιδακτηρίῳ διδάσκεται οὔτε ἐδιδάχθημεν» ἐκόντες ἄκοντες ἀναλαμβάνουσι νὰ διδάξωσιν ὅπερ ἀγνοοῦσι καὶ ἐπομένως τοῦτο ποιοῦσιν, ἢ ἀπλῶς προαναγινώσκοντες τὸ ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου ἐπιβληθὲν βιβλίον ἢ καὶ ὀλίγον προμελετώντες τῶν μαθητῶν, παρὰ τῶν ὁποίων ἀπαιτοῦσι τὴν ἀπομνημόνευσιν τοῦ προαναγνωσθέντος, αὐτοὶ κρατοῦντες ἀνοικτὴν τὴν βιβλίον! Ἀλλ' ἐν ᾧ οὕτω μεθοδικῶς διδάσκεται ἐν τοῖς σχολείοις καὶ γυμνα-

σίοις μόνον ἡ νέα γεωγραφία, ἡ ἀρχαία καὶ ἡ τοῦ μέ-
 του αἰῶνος πολιτικὴ γεωγραφία, ὡς ἐν τῷ Πανεπι-
 στημίῳ, καὶ ἐνταῦθα μένει ἐντελῶς ἄγνωστος καὶ
 τοῖς καθηγηταῖς καὶ τοῖς διδασκάλοις καὶ τοῖς μαθη-
 ταῖς ἐνέκα τῆς ὀλιγορίας τῶν τῆς παιδείας διε-
 πόντων. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὴν κατάργησιν τοῦ διδα-
 σκαλείου οἱ δημοδιδάσκαλοι λαμβάνονται ἐκ τῶν μα-
 θητῶν τῶν γυμνασίων, πρόδηλόν γίνεται ὅτι οὗτοι
 ὡς πρὸς τὸ τερπνότατον, σπουδαιότατον καὶ χρησι-
 μώτατον μάθημα τῆς γεωγραφίας ἐντελῶς ναυαγῶν-
 σι, μήτε μαθόντες μήτε ἐπιστάμενοι πῶς διδάχτεον
 ἵνα παραγάγῃ τοὺς προσδοκωμένους καρποὺς ἐν ταῖς
 ἀπαλαῖς τῶν παιδῶν ψυχαῖς. Ἐκ τῶν ὀλίγων τοῦ-
 των εὐκόλως κατανοεῖ πᾶς τις πόσῃς μεγάλῃς βλάβ-
 ῃς καὶ ζημίας πρόξενος γίνεται ἐν τῇ καθόλου ἐκ-
 παιδεύσει ἡ ἔλλειψις ειδικῆς ἑδρας ἐν τῷ Πανεπιστη-
 μίῳ πρὸς διδασκαλίαν καὶ διάδοσιν τοῦ ἀναγκαιοτά-
 του τούτου μαθήματος καὶ οὐσιωδεστάτου τῶν τῆς
 καθόλου ἐκπαιδεύσεως στοιχείων δι' ὀλιγορίαν καὶ
 ἀδιαφορίαν τῶν ὀφειλόντων μεριμνῆσαι περὶ αὐτοῦ
 Πανεπιστημίου τε καὶ ὑπουργείου.

Ὅπόσῃν λύπῃν καὶ ὁποῖαν θλίψιν δὲν αἰσθάνεται
 ἡ ψυχὴ τοῦ ἀναλογιζομένου ὅτι, ἡ μὲν Ἑλλὰς μήτηρ
 καὶ τροφὸς πασῶν τῶν ἐπιστημῶν γενομένη καὶ τὴν
 γεωγραφίαν ἐγέννησέ τε καὶ ἔθρεψε καὶ εἰς ἐπιστήμης
 σύστημα προήγαγεν, ἣν οἱ νεώτεροι διὰ τοῦ πολλα-
 πλασιασμοῦ τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας ἐπεκτεί-
 ναντες εἰς ὅλα τοῦ ἀρχαίου καὶ νέου κόσμου τὰ μέρη
 καὶ μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τῆς γῆς, τῶν πόλων, πρό-
 θάντες, εἰς ἰδιαιτέραν ἀνήγαγον ἐπιστήμην, τὸ δὲ
 Πανεπιστήμιον ἐπαγγελλόμενον τὴν διδασκαλίαν,
 τὴν καλλιέργειαν καὶ προαγωγὴν πασῶν τῶν ἐπι-

στημῶν, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα φέρει, προγονικὸν τέκνον ὡς νόθον ἀπεκέρυξε καὶ ἐλληνικὴν ἐπιστήμην ἀσέφως ἀπέκλεισε τοῦ περιβόλου! καὶ οὐδέποτε συμπεριέλαβεν ἐν τῷ προγράμματι αὐτοῦ!

Ἐν τοιαύτῃ δὲ ἀπευκταίᾳ περιπτώσει, ἐὰν καὶ ὑπόθεσιν ξένος τις λόγιος καὶ ἐπιστήμων ἐπισκεψάμενός τὸ Πανεπιστήμιον καὶ παρατηρήσας ἐν τῷ προγράμματι τὴν ἀπουσίαν τῆς οὐτωςδεσπότης διὰ τὸ Ἑλληνικὸν Πανεπιστήμιον γεωγραφικῆς ἐπιστήμης ἐρωτήσῃ τὸν πρῶτον ἢ τὴν Σύγκλητον «ποῦ ἐστὶν ἡ γεωγραφία καὶ ἐν ποίᾳ ἔδρᾳ διδάσκεται αὕτη;» ποίαν ἀπόκρισιν θὰ λάβῃ παρὰ τῶν ἐρωτωμένων καὶ ποίαν κρίσιν θὰ σχηματίσῃ περὶ τε τοῦ Ἑλληνικοῦ Πανεπιστημίου καὶ περὶ τῶν οὕτω σοφῶς διεπόντων τὰ τῆς παιδείας ἐν γένει καὶ τὰ τοῦ Πανεπιστημίου ἰδιαιτέρως; αὐτοὶ οὗτοι περὶ τούτων δύνανται νὰ ὁμολογήσωσιν ἑαυτοῖς. Τὴν μεγάλην τῆς γεωγραφίας σπουδαιότητα καὶ κοινατάτην ὠφέλειαν τῶν μὲν ἀρχαίων ὁ τῶν γεωγράφων κορυφαῖος (*Prius est geocorum geographia*) ἐξείρω ἐνθὺς ἐξ ἀρχῆς, ὁποκαλεῖ φιλόσοφον πραγματεῖν ἢ μέρος ταύτης καὶ τὴν γεωγραφίαν «Τῆς τοῦ φιλοσόφου πραγματείας εἶναι νομίζομεν, εἴπερ ἄλλην τινά, καὶ τὴν γεωγραφικὴν, ἣν νῦν προηγήμεθα ἐπισκοπεῖν.» Προτὼν δὲ κατωτέρω ἐξάγει τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ κοινὸν πολιτικόν, δημωφελές, ὡς ἡ ἀδελφὴ αὐτῆς ἱστορία, σπουδαῖον καὶ φιλοσόφῳ πρέπον ἐστίν.

«Ἀπλῶς δὲ κοινὸν εἶναι τὸ σύγγραμμα τοῦτο δεῖ καὶ πολιτικόν καὶ δημωφελές ὁμοίως τὴν τῆς ἱστορίας γραφὴν . . . Ὅτι μὲν οὖν σπουδαῖον τὸ προκείμενον ἔργον καὶ φιλοσόφῳ πρέπον, ταῦτα εἰρήσθω.» Τῶν δὲ νεωτέρων πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι ἐξυμνοῦσι τὴν μεγάλην

τῆς ἀρχαίας γεωγραφίας χρησιμότητα, ἰδίᾳ δὲ ὁ πατριάρχης τῆς φιλολογίας Αὐγουστος Οὐόλφιος, ὃς πρὸς τοῖς ἄλλοις λέγει «*Die alte Erdkunde ist nicht bloss hilfsweise wichtig, zum Behuf der Geschichte, sie ist selbst ein Theil der Geschichte und einer der schwierigsten für gelehrte Bearbeitung,*» καὶ ἰδρυτῆς τῆς συγκριτικῆς γεωγραφίας Κάρολος Ρίττερος, ὃς ἀπέραντα ὅρια ἀπονείμας τῇ γεωγραφίᾳ, νέαν ἡνέωξεν ἐποχὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν γεωγραφικῶν ἐπιστημῶν καὶ διὰ τῆς νέας μεθόδου, ἣν αὐτὸς ἐπινοήσας ἐχάραξεν, ἀνύψωσε τὴν γεωγραφίαν εἰς τὸ ὑπέρτατον τῆς ἐπιστημονικότητος σημεῖον, πρῶτος διδάξας αὐτὴν ἐν τῷ τοῦ Βερολίνου Πανεπιστημίῳ μετὰ πολλῆς δεινότητος καὶ πολυἀριθμοῦ συγγράφας γεωγραφικὰ συγγράμματα. Ἐκτοτε δὲ τοσοῦτος ζήλος ἀνεπτύχθη καὶ τοσαύτη ὥθησις ἐδόθη πρὸς τὴν σπουδὴν τῆς γεωγραφίας καθ' ὅλην τὴν Γερμανίαν, ἐν τοῖς πλείστοις τῶν πολυἀριθμῶν Γερμανικῶν πανεπιστημίων ἰδιαίτεραι ἑδραὶ πρὸς διδασκαλίαν αὐτῆς ἰδρύθησαν, εἰ καὶ εὐδοκίμως διδάσκεται ἐν πᾶσι τοῖς Γυμνασίοις. Εἰ δὲ ἐν τινὶ ἢ ἐν τισὶ τούτων παραμεληθεῖτα ἢ τῆς γεωγραφίας διδασκαλία ἀτελῶς καὶ τούτων τινὰ μὲν μετὰ τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον, καθ' ὃν ἀπεδείχθη ἡ μεγάλη τῆς γεωγραφίας δύναμις, ἀμέτῳς ἔσπευσαν εἰς τὴν ἰδρύσιν ἰδιαιτέρων ἐδρῶν πρὸς διδασκαλίαν αὐτῆς, τινὰ δὲ καὶ νῦν ἐκ τοῦ ἐν Παρισίοις διεθνοῦς Συνεδρίου συναισθανθέντα τὴν ἑλπειν ποιοῦσι τοῦτο, οἷον τὸ ἐν Καινιξβέργῃ Πανεπιστήμιον ἰδιαίτεράν συστήσαν ἑδρὰν τῆς γεωγραφίας προσεκάλεσε τὸν ἐν τῷ Ἑρνεστίνῳ γυμνασίῳ τῆς Γότθας καθηγητὴν αὐτῆς Hermann Wagner εἰς τὴν νέαν ταύτην ἑδρὰν. Κατὰ δὲ τὰ ἀρτίως δημοσιευ-

Θέντα προγράμματα τῶν πανεπιστημίων τῆς Γερμανίας διὰ τὴν πρώτην ἑξαμηνίαν τοῦ ἐπιδόντος ἔτους, ὧν τρία ὑπ' ὅψιν ἔχω, τὸ τοῦ Βερολίνου Πανεπιστημίου, ὡς ἐν πᾶσι τοῖς λοιποῖς καὶ ἐν ταῖς γεωγραφικαῖς ἐπιστήμας ὑπερέχει πάντων τῶν πανεπιστημίων οὐ μόνον τῆς Γερμανίας, ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν τῆς Εὐρώπης κρατῶν καὶ οὕτω παρίσταται ὡς βασιλεὺς τῶν πανεπιστημίων· διότι ἀντὶ ἐνός, τέσσαρες διδάσκουσι καθηγηταὶ τὰς γεωγραφικὰς ἐπιστήμας, ὁ Κούρτιος, ὁ Κείπερτος, ὁ Μύλλερὸς καὶ ὁ Βρέσλαου, ὧν τὰ διδασκόμενα χάριν ἡμῶν τῶν ἐν πᾶσι πτωχῶν ἀποσπῶν ἐκ τοῦ προγράμματος αὐτολεξεῖ ἀναγράφω ἐνταῦθα: «*Curtius Geschichte und Geographie von altgriechenland: Kiepert: allg. Erdkunde; Chorographie und Ethnographie von Europa. Breslau Mittelalterliche Geographie Deutschlands.*» ἐξ ὧν ὁ μὲν εἷς, ὁ Κείπερτος, εἰδικὸς τῆς γεωγραφίας καθηγητῆς, οἱ δὲ λοιποὶ τρεῖς διὰ τὸ ἀνεπαρκὲς τοῦ εἰδικοῦ ἐπικουρικῶς διδάσκουσι διάφορα μέρη αὐτῆς. Ἐν δὲ τῷ νεοσυστάτῳ γερμανικῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Στρασβούργου ὁ καθηγητῆς *Gerland* διδάξει κατὰ τὴν προσεχῆ ἑξαμηνίαν ἐγκυκλοπαιδείαν καὶ μεθοδολογίαν τῆς γεωγραφίας, γεωγραφικὰς ἀσχήσεις ἐν τῷ γεωγραφικῷ φρόντιστηρίῳ καὶ γεωγραφίαν τῶν ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης μερῶν τοῦ κόσμου καὶ τελευταῖον ἐν τῷ τῆς Γοττιγγης Πανεπιστημίου ὁ *Pauli* διδάξει ἱστορίαν τῆς γεωγραφίας καὶ πολιτικὴν τῆς Εὐρώπης γεωγραφίαν τέσσαρας καθ' ἑβδομάδα ὥρας.

Νῦν δὲ ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων, τῶν εἰρημένων περὶ μίᾱς μόνον ἐπιστήμης, ἀναγομένης εἰς τὴν φιλοσοφικὴν σχολὴν καὶ διαφόρους ἐχούσης κλάδους, οὐδεὶς τῶν ὁποίων διδάσκεται ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πανεπιστημ-

μῖα δι' οὓς προεῖπον λόγους, πᾶς τις ἀμερολήπτως κρίνων τὰ πράγματα ἀσφαλῶς δύναται νὰ ἀποφανθῇ καὶ περὶ τῶν ἐλλείψεων τῶν ἄλλων σχολῶν καὶ ἐπιστημῶν, τὰς ὁποίας ἔνιοι τῶν πρώην πρυτάνεων ἐν ταῖς λογοδοσίαις ἀντὶ τοῦ ἀπυκαλύψαι πρὸς θεραπείαν αὐτῶν, ἀσκόπως καὶ ἀνωφελῶς θωπεύοντες τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν φιλοτιμίαν καὶ ἐξυμνοῦντες τὸ ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον ὡς ὑπερέχον πολλῶν ἄλλων, ἀπεσιώπων καὶ ἀπέκρυπτον αὐτάς, καὶ νὰ δικαιώσῃ πληρέστερα τὸν κύριον Μακκᾶν, ὅστις ἐν τῇ πρυτανικῇ λογοδοσίᾳ αὐτοῦ ὡς ἄριστος ἰατρός, ἐπόμενος τῷ Γαληνῷ «ὅτι τὸν ἄριστον ἰατρὸν καὶ φιλόσοφον εἶναι δεῖ» εὐπαρρησιάστως καὶ δὴ φιλοσοφικῶς ἀφείλε τὸν πέπλον καὶ ἀπεκάλυψε τὴν ἀλήθειαν τῆς καταστάσεως τοῦ ἀνωτάτου ἐθνικοῦ διδασκαλείου ἐπιπροσθεὶς αὐτὴν ὡς συμπέρασμα τοῦ λόγου, τοῦ ὁποίου ἀπόσπασμα αὐτολεξεῖ παρατίθεται ἐνταῦθα. «Οὕτω δὴ τελευταῖον, ὡς συμπέρασμα τοῦ ὅλου μου λόγου τὴν ἐξῆς περὶ τοῦ ἡμετέρου πανεπιστημίου προστίθμι γνώμην. Ἄν τὸ ἡμέτερον πανεπιστήμιον μέλλει νὰ ᾔηται ὅ,τι τὸ ὄνομα αὐτοῦ δηλοῖ, ἤτοι τὸ ἐθνικὸν ἐν Ἑλλάδι πάσης ἐπιστήμης διδασκαλεῖον, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι πολλὰ ἔτι ὀφείλομεν νὰ πράξωμεν καὶ οὕτω μεγάλα, ὥστε πρὸς ταῦτα ἐλάχιστα εἶναι τὰ μέχρι τοῦδε πεπραγμένα. Οἱ φρονοῦντες ὅτι ἐν Ἀθήναις ἤδη ὑπάρχει ἀνεγηγερμένον καὶ τετελειωμένον πανεπιστήμιον, μόνης συντηρήσεως ἔχον τοῦ λοιποῦ ἀνάγκην, ἀπατῶνται ἀπ᾽ αὐτὴν μεγάλην . . . καὶ οἱ νῦν ἔτι ὑπὲρ αὐτοῦ μεριμνῶντες δὲν πρέπει νὰ ἀγνοῶσιν, ἀλλ' οὔτε ἡμεῖς πρέπει νὰ κρύπτωμεν ἀπ' αὐτῶν, ὅτι μέχρι τοῦ νῦν ἀρχὴν μόνον ἔχομεν πανεπιστημίου· ὅτι μόνος ὁ πρῶτος πυρὴν

πρὸς τοῦτο ἐτέθη, καὶ ὅτι ὅλοι ὀφείλομεν σπουδαίως νὰ ἐργασθῶμεν πρὸς τελειοποίησιν αὐτοῦ», πρὸς τοῖς ὁποίοις ἄλλα τε πολλὰ καὶ καλὰ ἰδιά περὶ τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς προσέθηκε. Κατὰ δὲ τὰς νεωτάτας εἰδήσεις ἐκ τοῦ διεθνοῦς Συνεδρίου τῶν Παρισίων, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ἐφείλκυσε τὸν θαυμασμὸν τοῦ πολυπληθεστάτου ἀκροατηρίου ὁ περιώνυμος περιηγητὴς τῆς κεντρικῆς Ἀφρικῆς Γερμανὸς *Nachtigal*, ὃν οἱ Γερμανοὶ λέοντα τοῦ Συνεδρίου ὠνόμασαν, γαλλιστὶ ἀπαγγεῖλας τὰ κατὰ τὴν περιοδεῖαν, ἀπεφασίσθη ἐν τῷ ἑκτῷ τμήματι, τῷ διδακτικῷ, ἵνα τοῦ λοιποῦ ἀποχωρισθῇ ἐντελῶς ἡ μετὰ τῆς ἱστορίας συνδεδεμένη διδασκαλία τῆς γεωγραφίας, ὡς μέχρι τοῦδε ἐγένετο ἐν Γαλλίᾳ, καὶ διορισθῶσιν εἰδικοὶ καθηγηταὶ τῆς γεωγραφίας, καὶ τὴν ἀπόφασιν ταύτην μετὰ ζωνηροτάτην ὁμιλίαν τοῦ *Maze* ὁ ὁπουργὸς τῆς παιδείας *Wallon* ἀνεδέχθη νὰ πραγματοποιήσῃ, ὅτε καὶ ὁ τῆς Γοττίνγης καθηγητῆς *Wappäus* διεβεβαίωσεν ὅτι ἐν Γερμανίᾳ πρὸ πολλοῦ ἤδη ἤρξατο ἐφαρμοζόμενον τὸ εἰδικὸν τοῦτο σύστημα τῆς διδασκαλίας, καὶ πρὸς τοῦτῳ ἐξέφρασε τὴν εὐχὴν τὸ τμήμα ἵνα ἐν τοῖς δημοτικαῖς σχολαῖς ἡ τῆς γεωγραφίας διδασκαλία γίνηται κατὰ τοπογραφικὴν μέθοδον μετὰ τῶν ἀναγκαίων στοιχειωδῶν κοσμογραφικῶν γνώσεων καὶ τὴν πρότασιν ταύτην τοῦ τμήματος παμψηφεί ἀπεδέξατο τὸ Συνέδριον. Τίνας δὲ ἄλλας βελτιώσεις καὶ μεταρρυθμίσεις ἐπὶ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος θὰ ψηφίσῃ τὸ ἀνώτατον τοῦτο κριτήριον τῶν σοφῶν, θὰ μάθωμεν ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ ἡμετέρου ἀντιπροσώπου ἐν τῷ Συνεδρίῳ καὶ ἐν τῇ ἐκθέσει κ. Παλάσκα, ἂν μὴ προλάβωσιν αὐτὸν αἱ εὐρωπαϊκαὶ ἐφημερίδες νὰ δημοσιεύσωσι τὰ καθέκαστα, ὡς προὔλαβον αὐτὸν αἱ τοῦ Συνεδρίου συνεδριάσεις τε καὶ συζητήσεις.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.

Ἐὰν παραβάλλῃ τις τὴν ἀπεικονισθεῖσαν λυπηρὰν κατάστασιν τῶν καθ' ἡμᾶς ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος πρὸς τὴν ἀξιόζηλον, ἀξιομίμητον καὶ ἐπανθοῦσαν κατάστασιν τῶν παρὰ τοῖς πεφωτισμένοις τῆς Εὐρώπης ἔθνεσι καὶ ἰδίᾳ παρὰ τοῖς Γερμανοῖς καθεστώτων ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος, ἀνενδοιάστως περιέρχεται εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἀνάγκη ἀναπόφευκτος πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ νὰ συστηθῇ ὅσον οἶόν τε τάχιον.

1) Ἐδρα ἰδιαιτέρα ἐν τῷ πανεπιστημίῳ πρὸς ἐπιστημονικὴν διδασκαλίαν ἐπὶ τοῦ παρόντος μὲν τῆς ἱστορίας τῆς γεωγραφίας ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου, ὃν δικαίως ὁ Στράβων ἀρχηγέτην τῆς γεωγραφικῆς ἐμπειρίας ἀποκαλεῖ ὡς πρῶτον τῶν Ἑλλήνων γνόντα τὰ περὶ τοὺς τόπους τοὺς καθ' ἕκαστα καὶ τοὺς κατὰ σύμπασαν τὴν οἰκουμένην γῆν τε καὶ θάλασσαν, μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, καὶ τῆς ἀρχαίας πολιτικῆς γεωγραφίας τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, τῆς καὶ κλασικῆς καλουμένης· βραδύτερον δὲ τῆς μέσης καὶ τῆς νέας πολιτικῆς γεωγραφίας. Πρῶτον μὲν διότι πᾶσα σπιθαμὴ γῆς τῆς Ἑλλάδος, τῶν ἀποικιῶν αὐτῆς καὶ πάντων ἐν γένει τῶν τόπων καὶ μερῶν τοῦ κόσμου, ὅπου Ἕλληνες κατέκησαν καὶ ἐβίωσαν ὀλίγον ἢ πολὺν χρόνον ἔχει ἐπίσημον γεωγραφίαν, ἣ ἰδιαιτέρα γινώσκει τῆς ὁποίας τὰ μέγιστα συντελεῖ εἰς τὴν ἱστορίαν, ἥς τὸν ἕτερον ἀποτελεῖ ὑφ' ὀφθαλμοῦ, εἰς ἑρμηνείαν καὶ κατάληψιν τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ὧν τοὺς ἑρμηνευτὰς ἀπαλλάττει τῶν γεωγραφικῶν παρεχβάσεων καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχαιολογίαν· δεύτερον δέ, διότι ἡ διδασκαλία αὐτῆς θὰ καταστήσῃ τοὺς ἐκ τοῦ πανεπιστημίου ἐξερχομένους κα-